

NOU

Norges offentlige utredninger **2011:13**

Juryutvalget

Når sant skal skrives

Norges offentlige utredninger 2011

Seriens redaksjon:
Departementenes servicesenter
Informasjonsforvaltning

---

1. Bedre rustet mot finanskriser.
Finansdepartementet.
2. Mellomlagerløsning for brukt reaktorbrensel og langlivet mellomaktivt avfall.
Nærings- og handelsdepartementet.
3. Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet.
Kommunal- og regionaldepartementet.
4. Mat, makt og avmakt.
Landbruks- og matdepartementet.
5. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2011.
Arbeidsdepartementet.
6. Et åpnere forskningssystem.
Kunnskapsdepartementet.
7. Velferd og migrasjon.
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
8. Ny finanslovgivning.
Finansdepartementet.
9. Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet.
Helse- og omsorgsdepartementet.
10. I velferdsstatens venterom.
Justis- og politidepartementet.
11. Innovasjon i omsorg.
Helse- og omsorgsdepartementet.
12. Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag.
Kulturdepartementet.
13. Juryutvalget.
Justis- og politidepartementet.

NOU

Norges offentlige utredninger **2011:13**

Juryutvalget

Når sant skal skrives

Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 21. mai 2010.
Avgitt til Justis- og politidepartementet 17. juni 2011.

ISSN 0333-2306
ISBN 978-82-583-1103-1

---

07 Xpress AS

Til Justis- og politidepartementet

Kongen i statsråd oppnevnte den 21. mai 2010 et utvalg for å vurdere lekdommerinnslaget når de alvorligste straffesakene behandles i lagmannsretten og enkelte andre spørsmål. Utvalget legger med dette frem sin utredning.

Oslo, 17. juni 2011

Per J. Jordal
leder

John Christian Elden

Ragnhild Hennum

Helge Leikvik

Stina Sveier Nielsen

Dag Bugge Nordén

Eitya Rehman

Inge Ryan

Mona Røkke

Asbjørn Strandbakken

Anders Løvlie

Innhold

1	Sammendrag	11	4.3		
2	Utvalgets sammensetning, mandat og arbeid	13			
2.1	Utvalgets sammensetning.....	13			
2.2	Mandatet.....	13			
2.3	Forståelse av mandatet	15			
2.4	Utvalgets arbeidsmåte.....	15			
2.5	Begrepsbruk.....	16			
3	Gjeldende rett	17			
3.1	Tema	17			
3.2	Dommersammensetning i første instans	17			
3.3	Dommersammensetning og behandlingsregler i andre instans	18			
3.3.1	Meddomsrett.....	18			
3.3.1.1	Sammensetning	18			
3.3.1.2	Rollefordeling	18			
3.3.1.3	Rådslagning og stemmegivning	18			
3.3.1.4	Begrunnelse	19			
3.3.1.5	Sivile krav	19			
3.3.2	Jury.....	19			
3.3.2.1	Saker som går for jury.....	19			
3.3.2.2	Sammensetning	20			
3.3.2.3	Hva avgjør juryen? Sondringen mellom skyld- og straffespørsmål	20			
3.3.2.4	Spørsmålsskrift	21			
3.3.2.5	Ordførerrollen	22			
3.3.2.6	Begrunnelse	22			
3.3.2.7	Tilsidesettelse	23			
3.3.2.8	Rettslige rammer for juryens avgjørelse	23			
3.3.2.9	Straffutmåling og sivile krav	24			
3.4	Folkerettslige forpliktelser	24			
3.4.1	Folkerettslige rammer for utvalgets arbeid	24			
3.4.2	Taxquet mot Belgia	25			
3.4.2.1	Nærmere om sakens bakgrunn ...	25			
3.4.2.2	Generelt om juryordningen i lys av EMK	26			
3.4.2.3	Konkret prøving	26			
3.4.2.4	Særvotumet til dommer Jebens	27			
3.4.2.5	Sakens betydning for utvalgets arbeid	27			
4	Statistikk for straffesaker i lagmannsrettene	29			
4.1	Meddomsrett – bevisanker	29			
4.2	Jury	30			
				Oversikt over tilsidesettelser i medhold av straffeprosessloven §§ 376 a og 376 c i perioden 2005-2010	30
			5	Jury – historisk fremstilling	32
			5.1	Innføring av juryordning	32
			5.2	Argumenter for og imot jury og meddomsrett	33
			5.3	Senere debatt	36
			5.4	Enkelte særlige temaer	38
			5.4.1	Hva juryen avgjør	38
			5.4.1.1	Generelle kjennelser	38
			5.4.1.2	Skyld- og straffespørsmål og sivile krav	39
			5.4.2	Tilsidesettelser	40
			5.4.3	Begrensninger i juryordningen ...	41
			5.4.3.1	Tema	41
			5.4.3.2	Krav om strafferamme	41
			5.4.3.3	Landssviksaker	43
			5.4.3.4	Prissaker	43
			5.4.3.5	Militære straffesaker	44
			5.4.3.6	Ærekrenkelsessaker	44
			5.4.3.7	Drøftelser i forbindelse med ny straffeprosesslov	44
			5.4.3.8	Uaktsomt drap og enkelte voldssaker	45
			5.4.3.9	Oppsummering	46
			5.4.4	Utskyting	46
			6	Domstolsordninger i enkelte andre land	47
			6.1	Innledning	47
			6.2	Juryordninger	49
			6.2.1	England og Wales	49
			6.2.2	Nord-Irland	50
			6.2.3	Skottland	51
			6.2.4	Østerrike	51
			6.2.5	Spania	52
			6.2.6	Belgia	53
			6.2.7	Sør-Korea	54
			6.2.8	Sverige	54
			6.2.9	Russland	55
			6.2.10	USA	57
			6.3	Meddomsrett	59
			6.3.1	Danmark	59
			6.3.1.1	Nævningesaker	59
			6.3.1.2	Domsmannssaker	60
			6.3.2	Frankrike	61
			6.3.3	Sverige	62
			6.3.4	Portugal	63
			6.3.5	Tyskland	63

6.4	Utvalgets betraktninger	63	8.4.1	Innledning – gjeldende rett i hovedtrekk	84
6.4.1	Utbredelse	63	8.4.2	Oversikt over begrunnelsens formål og funksjon	85
6.4.2	Saker	63	8.4.3	Reell og samvittighetsfull prøving	86
6.4.3	Oppgaver	64	8.4.4	Etterprøving	87
6.4.4	Antall medlemmer og krav til stemmeforhold	64	8.4.5	Effektiv rett til overprøving	87
6.4.5	Forholdet mellom lekdommere og fagdommere	64	8.4.6	Begrunnelse og sivile krav	90
6.4.6	Krav til rettsbelæring, saksoppsumming m.m.	65	8.4.7	Oppsummering – utvalgets vurdering	92
6.4.7	Begrunnelse	65	8.5	Anonymitet.....	92
6.4.8	Straffutmåling	65	8.5.1	Innledning – offentlighet som utgangspunkt	92
6.4.9	Omfang av anonymitet	65	8.5.2	Prosessuelle følger av anonymitet	92
7	Domstolsundersøkelser	66	8.5.3	Hensyn for og mot anonymitet	93
7.1	Gjennomgang av tidligere undersøkelser og studier	66	8.5.4	Oppsummering – utvalgets vurdering	94
7.2	Utvalgets lekdommerundersøkelse	67	8.6	Beviskrav og bevisvurdering	94
7.2.1	Bakgrunn for undersøkelsen	67	8.6.1	Ulike perspektiver	94
7.2.2	Metode m.m.	68	8.6.2	Forskjell mellom lekdommere og fagdommere?	94
7.2.2.1	Respondentene	68	8.6.3	Forskjeller mellom jury og meddomsrett?	96
7.2.2.2	Representativitet	68	8.6.4	Utenforliggende hensyn	97
7.2.2.3	Utforming og omfang av spørsmål	70	8.6.5	Oppsummering – utvalgets vurdering	98
7.2.2.4	Påvirkning og mulige feilkilder	71	8.7	Rettsanvendelsen	98
7.2.3	Hovedfunn og vurderinger	72	8.7.1	Rettsanvendelse og bevisvurdering	98
7.2.3.1	Samspill mellom lekdommere og fagdommere	72	8.7.2	Avgjørelser i strid med gjeldende rett	98
7.2.3.2	Forståelsen av rettsregler	75	8.7.3	Om skjønnsmessige vurderingstema	99
7.2.3.3	Ulike sakstypers egnethet for jurybehandling	76	8.7.4	Oppsummering – utvalgets vurdering	102
7.2.3.4	Ulike domstolssammensetningers egnethet	77	8.8	Kommunikasjon og samspill mellom lekdommere og fagdommere	102
7.2.3.5	Anonymitet	78	8.8.1	Innledning	102
7.2.3.6	Forhold uten direkte relevans for utvalgets mandat	78	8.8.2	Kommunikasjon mellom lekdommere og fagdommere i meddomsrettssaker	102
7.2.3.7	Tre vitnesbyrd	79	8.8.3	Kommunikasjon mellom lekdommere og fagdommere i juriesaker	102
8	Lekdommere i fullstendige ankesaker – ulike modeller	80	8.8.4	Ulike syn på kommunikasjonen mellom lekdommere og fagdommere	105
8.1	Innledning – opplegget for kapittel 8	80	8.8.5	Oppsummering – utvalgets vurdering	106
8.2	Overordnede hensyn	81	8.9	Særlig omfattende eller kompliserte saker	106
8.3	Hvorfor deltar lekdommere i straffesaker?	82	8.10	Hensynet til parter og vitner	107
8.3.1	Hva kan lekdommere og fagdommere bidra med?	82	8.11	Robust prosessordning	108
8.3.2	Demokratisk kontroll med rettsvesenet	82	8.11.1	Krav til en robust prosessordning	108
8.3.3	Tilliten til domstolene	83			
8.3.4	Kvalitet og rettssikkerhet	83			
8.3.5	Fagdommere	83			
8.3.6	Oppsummering – utvalgets vurdering	84			
8.4	Begrunnelse for rettsavgjørelser ..	84			

8.11.2	Sammensetning og stemmeforhold	109	9.8.3	Utvalgets felles forutsetninger	127
8.12	Andre prosessuelle forhold	109	9.8.4	Meddomsrett med tre fagdommere	130
8.12.1	Innledning	109	9.8.5	Meddomsrett med to fagdommere	131
8.12.2	Prosessformens betydning for presentasjonen av saken	110	9.9	Oppsummering	131
8.12.3	Særskilt avgjørelse av skyldspørsmålet	110	10	Utvalgets syn på lagmannsrettens sammensetning – to hovedalternativer	133
8.12.4	Utskytingsretten	111	10.1	Lagrette eller meddomsrett	133
8.12.5	Tilsidesettelse av juryens kjennelse	111	10.2	Vurderinger fra lagrettefraksjonen	134
8.13	Økonomiske hensyn	112	10.2.1	Hensyn og opplegg	134
8.14	Hvordan avgjørelsen kan begrunnes med en juryordning ...	114	10.2.2	Antall dommere	135
8.14.1	Problemstilling	114	10.2.3	Innkalling og utskyting	136
8.14.2	Alternativ 1: Juryen begrunner selv avgjørelsen	114	10.2.4	Separasjon under forhandlingene	136
8.14.3	Alternativ 2: Juryen får bistand til å begrunne avgjørelsen etter kjennelsen	115	10.2.5	Lagrettens ordfører	137
8.14.4	Alternativ 3: Begrunnelsen gis i dommen	116	10.2.6	Redegjørelse for sakens problemstillinger og sentrale straffeprosessuelle prinsipper	138
8.14.5	Alternativ 4: Fagdommerne begrunner skyldspørsmålet	116	10.2.7	Separate prosedyrer – skyld- og straffespørsmål	139
8.14.6	Alternativ 5: Konkretisering av spørsmålene til juryen	117	10.2.8	Spørsmålsskrift, rettsbelæring m.m.	139
8.14.7	Oppsummering	117	10.2.9	Rådslagning	141
9	Lagmannsrettens sammensetning	118	10.2.10	Votering	142
9.1	Innledning – opplegget for kapittel 9	118	10.2.11	Begrunnelse for skyldspørsmålet	143
9.2	Typer av ankesaker	118	10.2.12	Anonymitet	144
9.3	Antall fagdommere	120	10.2.13	Tilsidesettelse	145
9.3.1	Antall fagdommere etter gjeldende rett	120	10.2.14	Straffespørsmålet	146
9.3.2	Lagmannsrettens rolle i straffesaker	120	10.2.15	Begrunnelse for straffespørsmålet	147
9.3.3	Utvalgets vurdering av mulige alternativer	120	10.2.16	Sivile krav	147
9.4	Anker over beslutninger og kjennelser	121	10.2.17	Oppsummering	148
9.5	Ankesilingssaker	121	10.2.17.1	Hovedpunkter	148
9.6	Anker over saksbehandling og lovanvendelse	122	10.2.17.2	Forholdet til nævnigeordningen m.m.	148
9.7	Anker over straffutmålingen	123	10.2.18	Saker som bør behandles med lagrette	149
9.7.1	Lekdommere i straffutmålingsankersaker	123	10.2.18.1	Problemstilling	149
9.7.2	Bakgrunnen for dagens regler	123	10.2.18.2	Gjeldende rett	149
9.7.3	Utvalgets vurdering	124	10.2.18.3	Sakstall	149
9.8	Meddomsrettssaker	125	10.2.18.4	Kriterier for lagrettebehandling ...	150
9.8.1	Fullstendige og begrensede anker	125	10.2.19	Saker utenfor lagretteordningen ..	160
9.8.2	Bakgrunnen for dagens sammensetning av meddomsretten	126	10.2.19.1	Gjeldende rett	160
			10.2.19.2	Vurdering og anbefaling	160
			10.2.20	Uttalelse om instruksjon for rådslagning og domskonferanser .	161
			10.2.20.1	Innledning	161
			10.2.20.2	Erfaringer fra meddomsrett	161
			10.2.20.3	Erfaringer fra jury	162
			10.2.20.4	Utvalgets lekdommerundersøkelse	162
			10.2.20.5	Vurdering og forslag	163
			10.3	Vurderinger fra meddomsrettsfraksjonen	167

10.3.1	Valg av hovedprosessform	167	11.3.2.1	Reformen «En modernare rättegång»	190
10.3.1.1	Introduksjon	167	11.3.2.2	Gjeldende svensk rett etter «En modernare rättegång»	191
10.3.1.2	En prosessordning med et betydelig lekdommerinnslag	167	11.3.2.3	Erfaringer fra «En modernare rättegång»	192
10.3.1.3	En prosessordning som sikrer riktige og rettssikre resultat	168	11.4	Tidligere vurderinger av om det er behov for bevissikring ved protokollering, lydopptak eller lyd- og bildeopptak	194
10.3.1.4	Skillet mellom alvorlige og mindre alvorlige saker er trukket tilfeldig	169	11.4.1	Innledning	194
10.3.1.5	Tillit til prosessordningen	170	11.4.2	To-instansreformen	194
10.3.1.6	Kravet til begrunnelse	170	11.4.3	Ny tvistelov	195
10.3.1.7	Ordningen må være robust	171	11.4.4	Anbefalinger fra utvalg	197
10.3.2	Meddomsrettens sammensetning	171	11.4.4.1	Liland-utvalget	197
10.3.2.1	Utgangspunkter	171	11.4.4.2	Moen-utvalget	197
10.3.2.2	Nærmere om rettens sammensetning i straffutmålingsanker	172	11.4.4.3	«Rett til tolk»	198
10.3.2.3	Meddomsrettens sammensetning ved fullstendige anker	173	11.4.4.4	Fornærmedeutvalget m.m.	199
10.3.2.4	Fullstendige ankesaker med tre fagdommere	173	11.4.5	Domstoladministrasjonens rapport «Forstudie: Lyd- / bildeopptak fra parts- og vitneforklaringer i retten»	200
10.3.2.5	Fullstendige ankesaker med to fagdommere	174	11.5	Prøveordningen med lydopptak i straffesaker	201
10.3.2.6	Samlet vurdering av meddomsrettens sammensetning, tre – fire eller to – fem	174	11.6	Tekniske forhold og kostnader	202
10.3.3	Sammenfatning	175	11.7	Vurdering og anbefaling	203
10.3.4	Behov for lov- og forskriftsendringer	176	11.7.1	Utgangspunkt	203
10.3.4.1	Oversikt	176	11.7.2	Sakens opplysning	203
10.3.4.2	Endringer i straffeprosessloven ...	176	11.7.3	Tekniske forutsetninger	205
10.3.4.3	Domstolloven	178	11.7.4	Fornærmede og vitner	205
10.3.4.4	Straffeloven	178	11.7.5	Betydningen for domstols-hverdagen	207
10.3.4.5	Ny straffelov	178	11.7.6	Prosessøkonomi	207
10.3.4.6	Beredskapsloven	178	11.7.7	Øvrige virkninger	207
10.3.4.7	Jordskifteloven	178	11.7.8	Utvalgets anbefaling	208
10.3.4.8	Forskrifter	178	12	Økonomiske konsekvenser	210
11	Bruk av lyd- og bildeopptak under ankeforhandling i straffesaker	179	12.1	Utgangspunkt	210
11.1	Mandatet	179	12.2	Lagrettsfraksjonens forslag	211
11.2	Gjeldende rett	179	12.3	Meddomsrettsfraksjonens forslag	212
11.2.1	Hovedregel – Prinsippet om direkte bevisførsel	179	13	Forslag til lov om endringer i straffeprosessloven mv. (lagmannsrettens sammensetning i straffesaker) – lovutkast og merknader	214
11.2.2	Unntak	181	13.1	Utvalgets lovutkast og merknad ..	214
11.2.3	Protokollasjon og opptak	182	13.1.1	Utvalgets lovutkast	214
11.2.4	Opptak av politiforklaringer	183	13.1.1.1	I straffeprosessloven	214
11.2.5	Personvern	184	13.1.1.2	Ikraftsettings- og overgangsregler	214
11.2.6	Internasjonale forpliktelser	184	13.1.2	Utvalgets merknad	214
11.2.6.1	Kontradiksjon	184	13.2	Lagrettsfraksjonens lovutkast og merknader	214
11.2.6.2	Krav om direkte bevisføring for ankebehandling?	185			
11.3	Fremmed rett	188			
11.3.1	Dansk rett	188			
11.3.2	Svensk rett	190			

13.2.1	Lagrettsfraksjonens lovutkast	214	2.2	Psykologiske og kultur-	
13.2.1.1	I domstoloven	214		teoretiske studier	240
13.2.1.2	I straffeprosessloven	215	2.3	Sosiologiske studier	241
13.2.2	Særutkast fra medlemmene		2.4	Vitnepsykologiske studier ...	246
	Elden, Jordal, Leikvik og Ryan	218	2.5	Oppsummering	249
13.2.3	Særutkast fra medlemmet		3	Ivaretagelse av tiltaltes	
	Rehman	218		interesser	249
13.2.4	Lagrettsfraksjonens merknader ..	219	3.1	Tiltaltes interesser som	
13.2.4.1	Til endringer i domstoloven	219		argument i debatten om	
13.2.4.2	Til endringer i straffeprosess-			bruk av lekdommere	249
	loven	219	3.2	Lekdommere som	
13.2.5	Særmerknader fra medlemmene			tolkningsgarantister	250
	Elden, Jordal, Leikvik og Ryan	223	3.3	Lekdommere som	
13.2.6	Særmerknad fra medlemmet			bevisbedømmere	250
	Rehman	224	3.4	Oppsummering	252
13.3	Meddomsrettsfraksjonens		4	Forståelse av rettsreglene	253
	lovutkast og merknader	224	4.1	Generelt	253
13.3.1	Meddomsrettsfraksjonens		4.2	Skillet mellom skyld- og	
	lovutkast	224		straffespørsmål	253
13.3.1.1	I domstoloven	224	4.3	Adgangen til å ta dissens	254
13.3.1.2	I beredskapsloven	226	4.4	Lekmenns forståelse av	
13.3.1.3	I jordskifteloven	226		bevisreglene	255
13.3.1.4	I straffeprosessloven	226	4.5	Bruk av utenforliggende	
13.3.1.5	I straffeloven 2005	227		hensyn	255
13.3.2	Meddomsrettsfraksjonens		4.6	Oppsummering	256
	merknader	227	5	Samspillet mellom lek-	
13.3.2.1	Til endringer i domstoloven	227		dommer og fagdommer	256
13.3.2.2	Til endringer i straffeprosessloven	228	5.1	Påvirkningsargumentet og	
13.3.2.3	Til endringer i andre lover	230		samarbeidsargumentet	256
13.3.2.4	Ikraftsettings- og overgangsregler	230	5.2	Lagmannens rettsbelæring ...	259
			5.3	Informasjonen til	
Referanser		231		lekdommerne	260
			5.4	Oppsummering	260
Vedlegg			6	Tillitsargumentet	260
1	Oversikt over empirisk forskning		6.1	Tillit som argument	
	om lekdommere	235		for juryen	260
1	Innledning	235	6.2	Empiriske studier	261
1.1	Hvilke spørsmål vil jeg ta		6.3	Oppsummering	263
	opp?	235	2	Juryutvalgets lekdommer-	
1.2	Hvilke studier vil jeg			undersøkelse	266
	presentere?	236	3	Oversikt over tilsidesettelser	
2	Bevisbedømmelse	240		i medhold av straffeprosessloven	
2.1	Bevisbedømmelse som			§§ 376 a og 376 c i perioden	
	argument i debatten om			2005-2010	292
	bruk av lekdommere	240			

Kapittel 1

Sammendrag

Utvalgets hovedspørsmål har vært om dagens juryordning bør videreføres og i tilfelle i hvilken form. Utvalget er delt i spørsmålet om hva slags domstolssammensetning som bør behandle de saker som i dag går for jury/lagrette. Den ene halvparten av utvalget går inn for å videreføre en lagretteordning. Den andre halvparten av utvalget går inn for at sakene behandles i meddomsrett. Utvalgets medlemmer tar forbehold om at de på enkelte mindre vesentlige punkter anser seg å stå fritt til å hevde synspunkter som kan komme til å avvike fra utredningens tekst.

Utvalget er bedt om å ta stilling til dommersammensetningen i alle saker som behandles i lagmannsrett. Sammensetninger ved anker over dommer kan inndeles i tre. *Fagdommersaker* er saker hvor lagmannsretten under ankeforhandlingen er satt med tre fagdommere. Den klart største gruppen er anker over straffutmålingen i saker om lovbrudd med strafferamme inntil seks års fengsel. *Meddomsrettssaker* er saker hvor lagmannsretten under ankeforhandlingen er satt med tre fagdommere og fire lekdommere i egenskap av meddommere. Det er to kategorier av meddomsrettssaker, begrensede og fullstendige anker. De eneste begrensede anker som behandles med meddomsrett, er anker over straffutmålingen i saker om lovbrudd med strafferamme fengsel i over seks år. Fullstendige anker behandles med meddomsrett dersom anken gjelder lovbrudd som har strafferamme inntil seks års fengsel. *Jurysaker/lagrettesaker* er fullstendige anker i saker hvor skyldspørsmålet avgjøres av en jury/lagrette på ti lekdommere i egenskap av jurymedlemmer/lagrettemedlemmer. Bevisanker som gjelder lovbrudd med strafferamme over seks års fengsel, behandles i dag med jury/lagrette. Hvis tiltalte blir funnet skyldig, foretas straffutmålingen av tre fagdommere og fire jurymedlemmer.

Utvalgets medlemmer *Elden, Jordal, Leikvik, Rehman og Ryan – lagrettefraksjonen* – går inn for å videreføre ordningen med lagrette i de alvorligste straffesakene. En slik ordning vil best sikre allmennhetens tillit til domstolene, lekdommernes

selvstendighet, en streng håndhevelse av det strafferettslige beviskrav og en oversiktlig og forståelig prosess.

Lagrettefraksjonen går inn for at lagretten skal begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet i felleskap med fagdommerne. Medlemmene går også inn for å fjerne adgangen fagdommerne i dag har til å sette til side frifinnende og fellende jurykjennelser, og erstatter denne med et krav om at også et flertall av fagdommerne må stemme for skyld for fellelse. Det foreslås at hele lagretten skal delta ved fastsettelse av straff.

Selv om bruk av lagrette har de beste grunner for seg, tilsier ressurs hensyn at ordningen ikke benyttes i alle straffesaker. Lagrettefraksjonen går inn for å videreføre dagens krav om strafferamme på seks år for lagrettebehandling, men foreslår at det i tillegg stilles krav om tidligere utmåling eller straffepåstand på minst to år. Det å se hen til konkret utmåling, vil sikre at sakene er alvorlige. Lagrettefraksjonen foreslår at fullstendige ankesaker som ikke skal behandles med lagrette, skal behandles som i dag med meddomsrett bestående av tre fagdommere og fire meddommere.

Utvalgets medlemmer *Hennum, Sveier Nielsen, Nordén, Røkke og Strandbakken – meddomsrettsfraksjonen* – går inn for at lagmannsretten skal settes som meddomsrett bestående av to fagdommere og fem lekdommere ved ankeforhandlingen i *alle* fullstendige ankesaker. De begrunner i konsentrert form sitt standpunkt slik: Meddomsrett er den prosessform som best oppfyller kriteriene for en rettssikker, robust og tillitsskapende behandlingsmåte for avgjørelsen av skyldspørsmålet i straffesaker, spesielt når det stilles krav om begrunnelse. Meddomsretten har like lang tradisjon i Norge som juryordningen og benyttes i ca. 15 000 saker årlig i tingrettene og lagmannsrettene. Det samlede utvalg legger til grunn at juryordningen ikke bør videreføres i sin nåværende form, at meddomsrett er en velfungerende ordning som det ikke har vært registrert kritikk mot, og at de fleste fullstendige ankesakene skal behandles i denne form. Det er ikke påvist noe

reelt behov for å behandle et par hundre alvorlige straffesaker etter andre regler. Når meddomsretten i alle saker settes med to fagdommere og fem meddommere, styrkes lekdommernes innflytelse betydelig, samtidig som man oppnår en enkel og oversiktlig prosessordning for alle straffesaker.

Et samlet utvalg går inn for at ordningen med meddomsrett skal utvides slik at alle *straffutmålingsankes* går for meddomsrett. Lekdommerinnslaget er viktig også under straffutmålingen for å sikre at retthåndhevelsen ikke fjerner seg for langt fra den alminnelige rettsbevissthet, styrke tilliten til domstolenes behandling av straffesaker og for å sikre at saken blir bredere belyst som følge av lekdommernes erfaring. Utvalget er delt i spørsmålet om hvilken sammensetning meddomsretten bør ha. Meddomsrettsfraksjonen går inn for en sammensetning bestående av to fagdommere og tre meddommere. Lagrettefraksjonen går inn for å videreføre dagens sammensetning med tre fagdommere og fire meddommere.

Utvalget ser ikke grunn til å foreslå at lekdommere skal delta i behandlingen av anker som gjelder *saksbehandlingen eller lovanvendelsen*. Disse ankene gjelder prosessuelle spørsmål eller rent juridiske spørsmål hvor lekdommere ikke kan forventes å ha så mye å tilføre. Slike saker bør behandles av tre fagdommere. For denne gruppen fagdommersaker foreslås derfor domstolssammensetningen uendret. I saker hvor en saksbehandlings- eller lovanvendelsesanke er forent til felles behandling med en anke som likevel skal behandles med meddommere, skal lekdommerne også delta ved behandlingen av slike spørsmål.

Utvalget går inn for at det i særtilfeller, der det vil være en uforholdsmessig tung byrde for fornærmede å forklare seg på nytt, skal gis adgang til avspilling av eventuelle lyd- og bildeopptak fra førstinstans under ankebehandlingen. Adgang til avspilling vil sikre at særlig sårbare fornærmede slipper å gjenta de sider av hendelsesforløpet og ettervirkninger som det er mest belastende å fortelle om. Særlig hensynet til fornærmede som har vært eller er i en tung bearbeidelsesprosess som følge av straffbare handlinger, tilsier en slik ordning. En forutsetning for avspilling er at den ikke går på bekostning av hensynet til saksopplysning, derfor må fornærmede møte til ankeforhandlingen og svare på eventuelle supplerende spørsmål. Tilstedeværelse sikrer at fornærmede vil kunne ta til motmæle og oppklare misforståelser.

I kapittel 2 redegjøres for utvalget, mandatet og forståelsen av mandatet. I kapittel 3 gis en fremstilling av gjeldende rett, herunder folkerettslige forpliktelse. I kapittel 4 redegjøres for statistikk som

viser antall straffesaker og behandlingsform i lagmannsrettene og det gis en oversikt over saker hvor fagdommerne har tilsidesatt juryens kjennelse. I kapittel 5 gis en historisk fremstilling av jurydebatten frem til i dag. I kapittel 6 gis en fremstilling av domstolsordninger i enkelte andre land, med hovedvekt på juryordninger. I kapittel 7 presenteres empirisk materiale om domstolsordninger. I punkt 7.1 presenteres hovedfunnene i en rapport som gjennomgår sentrale undersøkelser om domstolsordninger. I punkt 7.2 gis en fremstilling av utvalgets lekdommerundersøkelse basert på et spørreskjema sendt lekdommere. I kapittel 8 gis en presentasjon av argumenter som bør tas i betraktning når det skal tas stilling til på hvilken måte lekdommere bør delta når lagmannsrettene behandler de bevisankene i straffesaker hvor skyldspørsmålet avgjøres av en jury på ti lekdommere. I samme punkt gir utvalget en samlet vurdering av argumentenes holdbarhet. I kapittel 9 vurderes lagmannsrettens sammensetning av lekdommere og fagdommere under ulike alternativer i alle typer straffesaker. Utvalget fastsetter enkelte felles forutsetninger, som også ligger til grunn for forslagene som fremmes. I kapittel 10 gir hver av utvalgsfraksjonene sitt forslag til domstolsordning for alle saker som behandles av lagmannsretten. I kapittel 11 vurderer utvalget om det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for nye vitneavhør i lagmannsretten, og i tilfelle hvilke vilkår som bør gjelde for avspilling. I kapittel 12 beregnes økonomiske konsekvenser av forslagene i kapittel 10. I kapittel 13 gis lovutkast med merknader.

Utredningen er blitt omfattende. Det er flere grunner til det. Utvalget har vært bredt sammensatt og hatt ett år til rådighet. Spørsmålene som er stilt i mandatet om lagmannsrettens sammensetning og formene for lekdommerdeltakelse, reiser grunnleggende spørsmål i straffesaksbehandlingen som har vært gjenstand for diskusjon i generasjoner. Jury-spørsmålet har også en viktig politisk dimensjon.

Det er ikke nødvendig for å ta standpunkt til juryspørsmålet å sette seg inn i alt bakgrunnsmateriale, men det er et tilbud for dem som ønsker å gå grundigere til verks, og man vil finne henvisninger i utvalgets egne vurderinger. For å vurdere hovedspørsmålet om prosessformen for fullstendige anker i de mest alvorlige straffesakene, kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i utvalgets felles drøftelse av hensyn og forutsetninger i kapittel 8, og fortsette med hver av fraksjonens redegjørelser for sine standpunkter i punkt 10.2 for lagrettefraksjonen, og i punkt 10.3 for meddomsrettsfraksjonen.

Kapittel 2

Utvalgets sammensetning, mandat og arbeid

2.1 Utvalgets sammensetning

Utvalget ble nedsatt den 21. mai 2010 med slik sammensetning:

- Lagdommer Per J. Jordal, Os, leder
- Professor Ragnhild Hennum, Oslo
- Banksjef Helge Leikvik, Torsken
- Advokat Racha Maktabi, Bærum
- Statsadvokat Stina Sveier Nielsen, Kristiansand
- Førstelagmann Dag Bugge Nordén, Skien
- Advokat Berit Reiss-Andersen, Oslo
- Fylkesmann Inge Ryan, Levanger
- Tidl. fylkesmann Mona Røkke, Tønsberg
- Professor Asbjørn Strandbakken, Bergen

Medlemmene Maktabi og Reiss-Andersen trakk seg fra utvalget høsten 2010, og ble erstattet av:

- Advokat John Christian Elden, Oslo
- Advokat Eitya Rehman, Oslo

Universitetsstipendiat Anders Løvlie har vært utvalgets sekretær.

2.2 Mandatet

Utvalget skulle avgi utredning i form av en NOU til Justisdepartementet senest innen 1. juni 2011 basert på følgende mandat:

«Mandat og sammensetning for et utvalg som skal vurdere lekdommerinnslaget når de alvorligste straffesakene behandles i lagmannsretten (Juryutvalget)

1. Bakgrunn

I lagmannsrettene er i dag lekdommerinnslaget ulikt ved behandlingen av bevisanker i saker med en strafferamme på mer enn seks års fengsel, og i andre saker. I saker med mer enn seks års strafferamme behandles bevisanker som hovedregel med

lagrette (jury) med ti medlemmer. Mindre alvorlige saker behandles i meddomsrett med fire lekdommere.

Det har i de senere årene vært atskillig debatt om juryordningen. Debatten dreier seg særlig om det forhold at det i lagrettesaker ikke gis noen begrunnelse fra lagretten for avgjørelsen av skyldspørsmålet. En begrunnet avgjørelse fra tingretten kan endres i lagmannsretten uten at lagretten begrunner sin kjennelse. Rettsutviklingen ellers har ledet til at det stilles krav om begrunnelse for stadig flere avgjørelser, blant annet ble det i 2008 slått fast av Høyesterett at det gjelder et krav om begrunnelse når anke fra siktede nektes fremmet for lagmannsretten etter straffeprosessloven § 321 annet ledd.

Begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet vil være av interesse ikke bare for tiltalte, men også for eventuelle fornærmede eller etterlatte. Begrunnelsen vil kunne ha betydning for allmennhetens tillit til avgjørelsen.

Blant andre forhold som i den senere tid har vært fremme i debatten om lagretteordningen, kan nevnes at straffesaker ofte er mer kompliserte bevismessig enn tidligere, blant annet ved bruk av bevismateriale fra kommunikasjonsskontroll og sakkyndige utredninger. Det har vært reist spørsmål om lagrettens medlemmer får tilstrekkelig veiledning for sin avgjørelse, både hvor bevisbildet er komplisert og hvor lagretten må ta standpunkt til vanskelige juridiske spørsmål.

Den 12. juni 2009 kom Høyesterett i plenum til at den nåværende norske lagretteordningen ikke er i strid med menneskerettskonvensjonene. I dom 13. november 2009 kom Høyesterett til at lagmannsretten i jursaker skal gi en begrunnelse for bevisvurderingen under skyldspørsmålet i sin dom dersom det finnes «springende punkter» under bevisvurderingen.

2. Utvalgets mandat

2.1 Vurdering av lekdommerinnslaget i lagmannsrettene

2.1.1 Lekdommerdeltakelsen i saker som i dag behandles med lagrette

Utvalget skal foreta en bred vurdering av på hvilken måte lekdommere bør delta når lagmannsrettene behandler de bevisankene i straffesaker som i dag behandles med lagrette. Utvalget skal vurdere hvordan samarbeidet mellom fagdommere og lekdommere bør være. Utvalget må herunder ta stilling til om det fortsatt skal være en lagretteordning, om og på hvilken måte avgjørelser kan begrunnes, og om lagretteordningen bør erstattes av meddomsrett. Utvalget skal vurdere hvorvidt det skal innføres skriftlig begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet opp mot hensynet til å sikre juryens uavhengighet.

Dersom utvalget foreslår å videreføre juryordningen uten en plikt til å begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet, skal utvalget vurdere om lagmannsrettens begrunnelse for straffutmålingen skal inneholde noen elementer av bevisvurdering under skyldspørsmålet, sett i lys av Høyesteretts dom 13. november 2009 (Rt. 2009 side 1439).

Utvalgets forslag må sikre at lekdommere gis tilstrekkelig innflytelse ved avgjørelsen av de alvorligste straffesakene. Innslaget av lekdommere er viktig for å sikre demokratisk kontroll med rettsapparatet. Forslaget skal gå ut på at lekdommerne er i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. Ved utformingen av forslaget må utvalget ta hensyn til de krav internasjonale konvensjoner stiller til den norske prosessordningen.

Dersom utvalget går inn for at de alvorligste straffesakene bør behandles i meddomsrett, skal ulike sammensetninger av meddomsretten vurderes. Herunder skal utvalget vurdere om meddomsretten kan settes med færre enn tre fagdommere.

Dersom utvalget går inn for å videreføre lagretteordningen, skal det vurderes hvilke saker som i tilfelle bør behandles med lagrette. Herunder skal utvalget særlig vurdere om saker om grov korrupsjon, jf. straffeloven § 276 b, bør behandles med lagrette.

Dersom utvalget går inn for å videreføre lagretteordningen, skal det også vurderes om lagmannsretten kan settes med færre enn tre fagdommere i lagrettesaker. Utvalget skal også vurdere om det bør gjøres andre endringer i

reglene om behandling av straffesaker med lagrette.

Lagretteordningen har flere ganger tidligere vært diskutert, jf. NOU 1992: 28 Toinstansbehandling, anke og juryordning i straffesaker kapittel VI side 81 flg., og Justisdepartementets høringsnotat «Hurtigere behandling av straffesaker», september 2006, s. 25 flg. Utvalget bør ta utgangspunkt i tidligere forslag og fremstillinger ved sine drøftelser.

2.1.2 Dommersammensetningen i saker som i dag behandles i meddomsrett i lagmannsretten

Lagmannsretten blir i dag satt med meddomsrett når den behandler saker med en strafferamme på mindre enn seks års fengsel, der det er anket over bevisvurderingen under skyldspørsmålet. I tillegg settes lagmannsretten som meddomsrett når den skal avgjøre spørsmål om straff mv. (straffutmålingsanker) for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn seks år.

Uavhengig av hva utvalget anbefaler hva gjelder lagrettespørsmålet, skal utvalget også vurdere sammensetningen av retten i disse sakstypene. For saker der det er anket over bevisvurderingen under skyldspørsmålet, skal prinsippet om at lekdommerne skal være i flertall, videreføres.

2.2 Vurdering av antall dommere i rene fagdommersaker i lagmannsretten

I lagmannsrettene behandles en del saker etter straffeprosessloven av tre fagdommere alene. Det gjelder blant annet avgjørelser om hvorvidt en anke skal fremmes til behandling (ankesilingsavgjørelser), og anke over dom som bare gjelder straffutmålingen eller avgjørelsen av annen reaksjon (hvor strafferammen er lavere enn seks års fengsel), og anke over dom som gjelder tingrettens saksbehandling eller lovanvendelse.

Utvalget skal vurdere hvilket antall fagdommere som er hensiktsmessig for disse sakstypene.

2.3 Spørsmål om bruk av lyd- og bildeopptak under ankeforhandling i straffesaker

Justisdepartementet mener gode grunner taler for at det bør innføres en plikt til å ta opp forklaringer fra hovedforhandlingen i tingretten i straffesaker. Dersom en slik plikt blir innført, reiser det seg spørsmål om det bør være adgang til å spille av opptakene i ankeforhandlingen til erstatning for nye vitneforklaringer.

Slik avspilling vil kunne spare fornærmede fra å måtte forklare seg flere ganger. Utvalget skal vurdere om det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for nye vitneavhør i lagmannsretten, og i tilfelle på hvilke vilkår det bør være adgang til avspilling.

2.4 Økonomiske og administrative konsekvenser

Utvalget skal redegjøre for de økonomiske og administrative konsekvensene av sine forslag. Minst ett forslag skal være basert på uendret ressursbruk, jf. utredningsinstruksen punkt 3.1.

...»

2.3 Forståelse av mandatet

Mandatet er klart og tydelig. Det følger av punkt 2.1 og 2.2. at det skal vurderes på hvilken måte lekdommere og fagdommere bør delta i lagmannsrettens behandling av straffesaker. Det er lagt til grunn at prinsippet om at lekdommere skal være i flertall der det er anket over bevisvurderingen under skyldspørsmålet, skal videreføres. Selv om det ikke uttrykkelig er stilt spørsmål om meddommere bør delta i flere straffesaker enn i dag, finner utvalget det naturlig å utrede dette spørsmålet uavhengig av dagens strafferammegrense på seks års fengsel. Antall fagdommere kan ikke vurderes uavhengig av hvilken samlet sammensetning retten bør ha. Det ligger utenfor mandatet å ta stilling til domstolssammensetningen i tingretten, herunder om det bør benyttes lagrette i første instans.

Av punkt 2.3 følger at utvalget skal vurdere bruk av lyd- og bildeopptak til erstatning for nye vitneforklaringer. Mandatet kan forstås snevert og vidt. I snever forstand er problemstillingen hvilke vilkår som bør gjelde for avspilling i et tilfelle der man innenfor dagens system basert på direkte bevisførsel har gjort opptak. I vid forstand er problemstillingen om betingelsene for ankeforhandling bør endres, ved at forhandlingene i større grad baseres på lyd- og bildeopptak. Utvalget vurderer begge problemstillinger, men tar ikke stilling til premissen som ligger til grunn for mandatet om at gode grunner taler for at det bør innføres en plikt til å ta opp forklaringer fra hovedforhandlingen i tingretten.

2.4 Utvalgets arbeidsmåte

Utvalget avholdt til sammen 10 ordinære utvalgsmøter og en arbeidshelg.

For å klargjøre hvilket grunnlag det bør bygges på ved valg av domstolssammensetning, inviterte utvalget personer med spesiell kunnskap om dagens domstolsordninger. Førsteamanuensis dr. art. Eivind Kolflaath fra Universitetet i Bergen redegjorde for erfaringer fra overværelse av domskonferanser i meddomsrett i lagmannsrett i forbindelse med et forskingsprosjekt om bevisbedømmelse. Tidligere lagdommer og forsker phd. Lars-Jonas Nygard har skrevet en avhandling om lekdommerne i strafferettspleien, hvor store deler av materialet er publisert i boken *Juryen for fall – Demokrati og rettssikkerhet*.¹ Nygard redegjorde for sine funn.

Utvalget har bestilt en rapport som redegjør for ulike typer studier med relevans for valg av domstolssammensetning. Rapporten er forfattet av førsteamanuensis Magne Strandberg ved Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen. Rapporten er inntatt som vedlegg 1 til utredningen, og ligger til grunn for utvalgets arbeid og anbefalinger. Hovedfunnene er presentert i punkt 7.1.

For å få et innblikk i lekdommernes egne erfaringer fra tjenestegjøring som dommere, har utvalget gjennomført en egen lekdommerundersøkelse basert på spørreskjema. Spørsmål og svar er inntatt som vedlegg til utredningen, mens hovedfunnene er presentert i punkt 7.2. Utvalget forela enkelte deler av undersøkelsen for eksterne personer for å få motforestillinger. Utvalget vil takke førsteamanuensis dr. art. Eivind Kolflaath, førsteamanuensis Leif Petter Olaussen og seniorrådgiver Christopher Heyerdahl som alle ga verdifulle innspill om metode og spørsmålsutforming. Takk også til professor dr. med. Alv A. Dahl som ga metodiske råd etter at materialet var innhentet. Ansvaret for undersøkelsens utforming er naturligvis fullt ut utvalgets eget. Utvalget har under forberedelsen også fått velvillig hjelp fra Domstoladministrasjonen, stor takk til direktør Tor Langbach, seniorrådgiver Terje Karterud og seniorrådgiver Inger-Anne Fånes Sætermo. Undersøkelsen kunne ikke vært gjennomført uten at lagmannsrettene sa seg villig til å bidra med utdeling av spørreskjemaet, stor takk til førstelagmennene Dag Bugge Nordén i Agder, Ola Dahl i Borgarting, Odd Jarl Pedersen i Eidsivating, Aage Rundberget i Frostating, Bjørn Solbakken i Gulating og Arild O. Eidesen i Hålogaland, og til de i domstoladministrasjonene som sørget for det praktiske ved gjennomføringen, konsulent Liv Berit Hanssen, seniorkonsulent Kristin Nybråten, førstekonsulent Unni Svanheim, førstekonsulent Maria

¹ Nygard.

Sotuyo, rådgiver Anne Vedvik og rådgiver Hilde Jorunn Hanssen. En særlig takk til førstesekretær Aina Røsåsen, som har vært til stor hjelp i forbindelse med registreringsarbeidet. Til slutt vil juryutvalget takke alle lekdommerne som var villige til å fylle ut skjemaet.

Utvalget har hatt møte med en rekke aktører i strafferettspleien, herunder Forsvarerforeningen av 1977 ved leder advokat Frode Sulland, Riksadvokatembetet ved riksadvokat Tor-Aksel Busch og assisterende riksadvokat Knut Kallerud, Advokatforeningens utvalg for bistandsadvokater ved leder advokat Siv Hallgren og medlem advokat Hege Salomon, Gjenopptakelseskomisjonen ved leder Helen Sæter, seniorrådgiver Magne Svor og administrativ nestleder Elisabeth Kjærheim. Deler av utvalget har i 2011 besøkt alle landets lagmannsretter for å informere om utvalgets arbeid og for å få belyst problemstillinger i mandatet.

Utvalget har vært på to utenlandsreiser. Fra 12. til 14. oktober 2010 besøkte deler av utvalget Danmark for å gjøre seg kjent med den nye danske nævningeordningen og prosessen rundt innføringen av denne. Medlemmene overvar under besøket en nævningebehandling over to dager ved Østre Landsret. I løpet av forhandlingene var utvalget i kontakt med sakens aktører, og etter forhandlingene møtte utvalget fagdommerne som hadde administrert saken. Utvalget møtte to aktører med særlig kjennskap til den politiske prosessen bak ordningen, professor Eva Smith ved universitet i København og pensjonert dommer Peter Garde. Smith og Garde var begge oppnevnt av Folketinget for å vurdere grunnlovmessigheten av lovforslaget. Utvalget møtte også advokat Anders

Boelskifte, en forsvarer som har prosedert mange nævningesaker, og som formidlet sine erfaringer fra det gamle og nye systemet.

Fra 26. til 27. januar 2011 besøkte deler av utvalget Hovrätten för Västra Sverige i Göteborg. Formålet med turen var å få kjennskap til bruk av lyd- og bildeopptak ved ankebehandling i Sverige og å høre om erfaringer fra den svenske juryordningen. Hovrättspresident Gunnel Wennberg og hovrättsråd Christer Ranch redegjorde for endringene som fulgte av den svenske domstolsreformen (En modernare rättegång), som blant annet innebærer at alle hovedforhandlinger i tingsrätten tas opp på lyd og bilde og at ankebehandlingen som hovedregel baseres på opptakene. Utvalget overvar to ankebehandlinger basert på lyd- og bildeopptak. Dommer Hjalmar Forsberg fra Stockholm tingsrätt, som har ansvar for jursaker ved domstolen som behandler flest jursaker i Sverige, redegjorde for det svenske jursystemet i saker som gjelder ytringsfriheten.

2.5 Begrepsbruk

I straffeprosessloven benyttes termen lagrette som betegnelse på den særskilte sammensetning av lekdommere som avgjør skyldspørsmålet alene uten deltakelse av fagdommere. I dagligspråket er betegnelsen jury. For å variere språket, bruker utvalget begge termene. I hovedsak benyttes termen lagrette i forbindelse med at det redegjøres for straffeprosesslovens bestemmelser.

I et forsøk på å gjøre teksten leservennlig, er referanser til rettskilder og andre kilder i stor grad tatt inn i fotnoter.

Kapittel 3

Gjeldende rett

3.1 Tema

Reglene for domstolssammensetning for ankebehandling finnes i straffeprosessloven kapittel 23 og 24. I det følgende gis en oversikt over sentrale bestemmelser som er av betydning for de problemstillinger som følger av utvalgets mandat. En mer utførlig fremstilling finnes i Johs. Andenæs, *Norsk straffeprosess*, 4. utgave, samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer, Universitetsforlaget, Oslo 2009 s. 487–518.¹ Den delen av utvalget som går inn for lagretteordning med begrunnelse, vil for sammenhengens skyld repetere innholdet av gjeldende rett i forbindelse med sitt forslag til domstolsordning for de alvorligste straffesaker i punkt 10.2.

3.2 Dommersammensetning i første instans

Det følger av domstoloven § 21 andre ledd og straffeprosessloven § 276 første ledd at tingretten ved hovedforhandling som hovedregel settes med én fagdommer. I såkalt vidløftige saker kan domstolens leder bestemme at ytterligere en fagdommer skal følge forhandlingene og tre inn dersom dommeren får forfall, jf. domstoloven § 21 andre ledd andre punktum. I tillegg skal retten settes med to meddommere, jf. straffeprosessloven § 276 første ledd første punktum. Fagdommeren administrerer forhandlingen, men meddommerne er fullt ut likestilt, og kan blant annet dømme en tiltalt selv om fagdommeren ikke finner vedkommende skyldig.

I mindre alvorlige saker kan retten settes uten meddommere så lenge det ikke finnes betenkelig,

jf. straffeprosessloven § 276 første ledd andre punktum.² Og hvis det foreligger tilståelse, har tingretten for visse sakstyper og på nærmere vilkår adgang til å pådømme en sak uten tiltalebeslutning og hovedforhandling med kun fagdommeren til stede, jf. straffeprosessloven § 248.

I saker som er særlig omfattende eller hvor det foreligger andre særlige grunner, kan retten settes med to fagdommere og tre meddommere, såkalt forsterket rett. Ordningen er begrunnet i hensynet til å gardere seg mot forsinkelser og hensynet til behov for flere beslutningstakere ved særlig kompliserte saker og saker med stor offentlig interesse mv.³ Det er i slike saker adgang til å fortsette ved frafall dersom frafallet begrenser seg til en meddommer og bare en annen dommer, jf. domstoloven § 15 første ledd.

I saker der det er behov for det, kan retten settes med fagkyndige meddommere, jf. straffeprosessloven § 277. Det er tiltalebeslutningens innhold som blir avgjørende for hvorvidt fagkyndige meddommere oppnevnes, og ordningen er ansett som særlig aktuell for saker som omhandler økonomisk kriminalitet av komplisert karakter.⁴ Slik oppnevning reguleres av domstoloven § 94, som fastsetter at det kreves særskilt kyndighet på det området saken gjelder. Ordningen med fagkyndige meddommere bryter med prinsippet om at sakkyndig kunnskap skal føres for retten.

For saksbehandling utenfor hovedforhandling består tingretten av én fagdommer, for eksempel under etterforskning.

---

¹ *Andenæs/Myhrer*.

² Endringen skjedde ved lov 30. januar 2009 og gjelder saker om ikke vedtatte forelegg i saker med strafferamme fengsel inntil ett år og/eller bot. Endringen var i motivene begrunnet med et ønske om raskere saksbehandling og innsparing av ressurser.

³ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 32.

⁴ Ot.prp. nr. 79 (1988–1989) s. 26–29.

3.3 Dommersammensetning og behandlingsregler i andre instans

3.3.1 Meddomsrett

3.3.1.1 Sammensetning

Lagmannsretten settes med tre fagdommere, jf. domstoloven § 12 første ledd. Spørsmål som ikke omhandler enkelte rettsaker avgjør førstelagmannen alene, jf. domstoloven § 13.

I tillegg til fagdommerne skal ankedomstolen settes med fire lekdommere ved ankeforhandling som omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet eller avgjørelse om straff eller tvungen psykisk helsevern eller tvungen omsorg for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn seks år, jf. straffeprosessloven § 332 første ledd. Lekdommerne betegnes som meddommere når de deltar i denne domstolssammensetningen.

Lagmannsretten settes også som meddomsrett med tre fagdommere og fire meddommere i saker hvor det foretas ny behandling av skyldspørsmålet etter at lagrettens kjennelse er satt til side av fagdommerne i en juriesak.

Det følger av domstoloven § 15 at ankeforhandlingen kan fortsette selv om en fagdommer og en meddommer får forfall. Det er adgang til å la varamedlemmer for meddommerne følge forhandlingene i såkalt vidløftige saker og la disse tre inn ved eventuelt forfall, jf. straffeprosessloven §§ 332 første ledd tredje punktum. Tilsvarende er det adgang til å la ytterligere en fagdommer følge forhandlingene og tre inn ved eventuelt forfall, jf. domstoloven § 12 andre ledd.

I meddomsrettssaker kan rettens leder beslutte at to av meddommerne skal være fagkyndige hvis det er behov for det, jf. straffeprosessloven § 332 første ledd fjerde punktum.

Skulle dommen bli opphevet, skal nye meddommere delta, jf. straffeprosessloven § 350.

3.3.1.2 Rollefordeling

Det følger av straffeprosessloven § 327 første ledd at ankeforhandling forberedes og gjennomføres etter de regler som gjelder for behandlingen i første instans så langt de passer og dersom ikke annet er bestemt. Omfatter ankebehandlingen bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, skal det foretas en fullstendig ny behandling av saken så langt den er henvist, jf. straffeprosessloven § 331 første ledd.

Meddommerne deltar ikke ved avgjørelsen av anker over saksbehandlingen og anker som bare

gjelder lovanvendelsen under skyldspørsmålet, jf. straffeprosessloven § 332 andre ledd.

Meddommerne deltar i alle rettens beslutninger, herunder om det er behov for ytterligere bevisførsel der tiltalte har tilstått, om forhandlingene bør utsettes av hensyn til ytterligere bevisførsel og annet.

I rettsmøter som holdes under saksforberedelsen til behandling av spørsmål som nevnt i straffeprosessloven § 272, for eksempel spørsmål om saken skal avvises, deltar kun fagdommere, jf. straffeprosessloven § 274.

3.3.1.3 Rådslagning og stemmegivning

Rådslagning og stemmegivning skjer for stengte dører før dom blir avsagt, med mindre dommerne ikke straks blir enige om avgjørelsen, jf. straffeprosessloven § 31. Rettens leder styrer rådslagningen, stiller spørsmålene og teller opp stemmene, jf. straffeprosessloven § 32 første ledd. Det er ikke nærmere regulert hvordan rådslagningen skal foregå. Avstemningen er muntlig i den rekkefølgen lederen fastsetter. Det er lagt til grunn at det ved formell avstemning er naturlig at lekdommerne stemmer først.⁵ Blir en dommer overstemt, skal vedkommende som hovedregel ta del i de øvrige avstemninger saken gir grunn til, jf. straffeprosessloven § 32 andre ledd.

Det skal stemmes særskilt over skyldspørsmålet, jf. straffeprosessloven § 33. En dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, deltar ikke i avstemningen om det foreligger slike særskilte omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere eller mildere straffebestemmelse, men anses som om vedkommende hadde tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede, jf. straffeprosessloven § 34. Aktuelle eksempler er spørsmålet om hvorvidt et tyveri er grovt, eller om en legemsfornærmelse har hatt skade til følge. Samme regel gjelder i juriesaker. Den som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, deltar likevel i avstemningen om straffutmålingen.

Avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for siktede krever i lagmannsrett fem stemmer, jf. straffeprosessloven § 35 første ledd. Dette innebærer et krav om kvalifisert flertall. Er det anket over bevisvurderingen under skyldspørsmålet, gjelder kravet om fem stemmer hele skyldspørsmålet, herunder spørsmålet om lovanvendelse.⁶

⁵ Innstilling 1969 s. 159.

⁶ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 77.

For øvrig treffes alle avgjørelser med alminnelig flertall.

Står stemmene likt ved avgjørelser om straff, særreaksjon eller inndragning, legges de stemmer som er gunstigst for siktede til grunn, ellers gjør formannens stemme utslaget, jf. straffeprosessloven § 35 andre ledd. Er det flere enn to meninger når straff eller andre rettsfølger skal fastsettes, og ingen har flertall, legges de stemmer som er gunstigst for siktede, sammen med de nærmest følgende inntil det blir stemmeflertall, jf. straffeprosessloven § 36.

Behandlingsreglene gjelder også for kjennelser og beslutninger, jf. straffeprosessloven § 52 første ledd første punktum og § 53.

3.3.1.4 Begrunnelse

Det skal avsies dom med en kort fremstilling av sakens gjenstand med de krav som er gjort gjeldende, avgjørelsesgrunner og domsslutning, jf. straffeprosessloven § 39. Kravet til avgjørelsesgrunner følger av straffeprosessloven § 40. Domsgrunnene for skyldspørsmålet skal bestemt og uttømmende angi det saksforhold retten har funnet bevist som grunnlag for dommen, og vise til det straffebud han dømmes etter. Når siktede domfelles, skal domsgrunnene også opplyse om de grunner retten har lagt vekt på ved fastsettelse av straff og andre rettsfølger. Domsgrunnene skal angi hovedpunktene i rettens bevisvurdering.

Det følger av straffeprosessloven § 41 at domsgrunnene skal opplyse om dommen er enstemmig, eller dersom det ikke er tilfellet, hvilke av rettens medlemmer som er uenige i domsslutningen, og hvilke punkter uenigheten gjelder. Dommere som ikke er enige i domsslutningen eller domsgrunnene, kan kreve inntatt en redegjørelse for sin mening.

Dommen avsies i rettsmøte, jf. straffeprosessloven § 43. I utgangspunktet skal alle dommerne være til stede. Det er imidlertid mulig å beslutte, etter at det har vært holdt rådslagning og stemmegivning, at kun rettens leder behøver å være til stede når dommen blir avsagt. En slik beslutning krever enstemmighet. I så fall underskrives dommen av de øvrige dommerne før rettens leder avsier dommen ved underskriving eller avlesing. Selv om det er truffet slik beslutning, kan enhver dommer kreve at dommen likevel blir avsagt i et rettsmøte der alle dommerne er til stede, og dommerne skal gjøres oppmerksom på denne rettigheten når avgjørelsen forelegges for en meddommer til underskrift.

3.3.1.5 Sivile krav

Krav som normalt skulle vært behandlet etter tvistelovens regler, kan av hensiktsmessighetsgrunner behandles i forbindelse med straffesak i straffeprosessens former, se straffeprosessloven § 3 og kap. 29. Ordningen er i hovedsak begrunnet i hensynene til fornærmede og andre skadelidte og prosessøkonomi.

Utgangspunktet i sivile saker er at det kun deltar fagdommere, men det følger av tvisteloven § 29-17 at retten kan settes med to meddommere. Når sivile krav fremmes i forbindelse med en straffesak som behandles ved meddomsrett, deltar alle syv medlemmer av retten også ved avgjørelsen av det sivile kravet. Løsningen er her en annen enn i jurysaker, der sivile krav avgjøres av tre fagdommere uten medvirkning fra de fire jury-medlemmene som deltar i straffutmålingen.

3.3.2 Jury

3.3.2.1 Saker som går for jury

I straffesaker som gjelder forbrytelser med strafferammer over seks år som behandles for lagmannsrett, er det som hovedregel en jury bestående av ti lekfolk som avgjør hvorvidt tiltalte er skyldig, jf. straffeprosessloven §§ 352 og 355.

Ved fastsettelsen av strafferammen for hvilke saker som skal jurybehandles, skal det ikke sees hen til forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser eller anvendelsen av straffeloven § 60 a eller § 232, jf. straffeprosessloven § 352 tredje ledd.

Unntatt fra jurybehandling er saker som omhandler overtredelse av straffeloven kapittel 8 og 9, henholdsvis forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet og forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode, jf. straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 1. Saker hvor tiltalte er under 18 år gammel og det ved den påankede dom ikke er utmålt over to års straff og påtalemyndigheten ikke vil påstå høyere straff, går heller ikke for jury, jf. straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 2. Saker som skal behandles på ny etter at juryens kjennelse er tilsidesatt av fagdommerne, er også unntatt jurybehandling, jf. straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 3. Saker unntatt jurybehandling går for ordinær meddomsrett.

Det er fastslått i straffeprosessloven § 353 første ledd at selv om et forhold etter tiltalen skal jurybehandles og andre ikke, kan disse forenes etter reglene i straffeprosessloven § 13. I så tilfelle skal skyldspørsmålet for alle forholdene behand-

les med jury. Unntak gjelder for ærekrenkelsessaker der retten skal prøve bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og gjelder saken spørsmål om overtredelse av straffeloven kapittel 8 eller 9 eller lov 18. august 1914 om forsvarshemmeligheter skal hele saken gå for meddomsrett, jf. straffeprosessloven § 353 andre ledd nr. 1.

Dersom ankeforhandlingen omfatter både bevisanke som skal behandles med lagrette, og anke over andre sider ved en dom, avgjøres de sistnevnte forholdene av lagmannsretten uten medvirkning fra lagretten. Fire lagrettemedlemmer tiltrer retten etter at tiltalte er funnet skyldig. Disse skal for alle de straffbare forhold som ankeforhandlingen omfatter, delta ved behandlingen av spørsmål om straff eller rettsfølge som nevnt i § 2 første ledd og om saksomkostninger, jf. straffeprosessloven § 353 nr. 2. Dersom tiltalte frifinnes av lagretten, skal fire lagrettemedlemmer tiltre retten når denne skal behandle andre spørsmål hvor det ellers skulle ha deltatt meddommere.

Ved jurybehandling gjelder de generelle reglene om ankebehandling så langt de passer og ikke annet et bestemt, jf. straffeprosessloven § 354.

3.3.2.2 *Sammensetning*

I juriesaker innkalles det etter loddrekning 16 jurymedlemmer, like mange av hvert kjønn, jf. domstolloven § 87 første ledd. Før forhandlingen begynner skal rettens leder avklare om noen av lagrettemedlemmene er inhabile, jf. domstolloven § 115.

Lagretten skal ha ti medlemmer, jf. straffeprosessloven § 355. I vidløftige saker kan rettens leder beslutte at elleve eller tolv lagrettemedlemmer skal følge forhandlingene.

Partene har rett til å skyte ut lagrettemedlemmer til man kommer til det antall som skal delta i behandlingen, jf. straffeprosessloven § 356. Tiltalte og deretter påtalemyndigheten skyter etter tur ut ett og ett medlem inntil det ønskede antall er tilbake. Er det flere tiltalte, deler de utskytingsretten, jf. straffeprosessloven § 357. Brukes ikke utskytingsretten, eller brukes den ikke fullt ut, avgjøres det ved loddrekning hvem som skal gå ut. Utskyting og loddrekning skal skje på en slik måte at det til slutt så langt det er mulig blir like mange kvinner og menn tilbake.

Rettens leder gjør lagrettens medlemmer kjent med gangen i rettsforhandlingene og lagrettens oppgaver og ansvar, jf. straffeprosessloven § 359. Vedkommende skal særskilt foreholde lagrettens medlemmer at de inntil lagrettekjennelsen er

endelig avgitt, ikke må ha samtale eller forbindelse med noen annen enn retten når det gjelder saken, og at de ikke uten tillatelse fra rettens leder må forlate rådslagningsrommet etter at de har trukket seg tilbake for å svare på de spørsmål som er stilt.

Deretter spør rettens leder lagrettens medlemmer: «Forsikrer du at du vil gi vel akt på alt som forhandles i retten og svare på de spørsmål som blir forelagt deg, slik som du vet sannest og rettest å være etter loven og bevisene i saken?» Lagrettens medlemmer skal stående og hver for seg svare: «Det forsikrer jeg», jf. straffeprosessloven § 360. Alle skal reise seg når forsikringen avgis.

Når lagretten skal avsi kjennelse i saker der flere enn ti følger forhandlingene og antallet ikke ved forfall er gått ned til ti, trer en eller to av dem ut etter loddrekning. Loddrekningen skal skje på en slik måte at det så langt det er mulig, blir like mange kvinner og menn tilbake. Lagrettens ordfører holdes utenfor loddrekningen.

3.3.2.3 *Hva avgjør juryen? Sondringen mellom skyld- og straffespørsmål*

Det sondres i straffeprosessen mellom skyld- og straffespørsmål. Enkelt forklart er skyldspørsmålet om tiltalte har gjort det vedkommende er tiltalt for. Straffespørsmålet er hvilken straff vedkommende eventuelt skal få. Juryens oppgave er å avgjøre skyldspørsmålet.

Enkelte straffebud forhøyer strafferammen dersom det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter i alminnelighet. Motsatt gis det adgang til bruk av mildere straff der det foreligger særdeles formildende omstendigheter. Det hører under straffespørsmålet å avgjøre om slike omstendigheter foreligger, og spørsmålet avgjøres derfor ikke av juryen.⁷

En del lovbrudd straffes strengere dersom overtredelsen er «grov». Eksempler er narkotikalovbrudd, underslag, tyveri, bedrageri, ran og heleri. Da hører det til skyldspørsmålet å ta standpunkt til om overtredelsen er grov. Dette gjøres normalt ved at juryen stilles tillegsspørsmål om dette. Det samme gjelder tilfeller hvor loven gir anvisning på skjerpet straff dersom bestemte momenter foreligger. Et eksempel er straffeloven § 232 om skjerpet straff dersom en voldshandling er begått med kniv eller «annet særlig farlig redskap». Spørsmålet skal besvares bare dersom det svares ja på det spørsmål som tillegsspørsmålet knytter seg til.

⁷ Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 51–52.

At juryen for eksempel skal avgjøre om en legemsbeskadigelse er grov, men ikke om et drap er begått under særdeles skjerpene omstendigheter, kan virke inkonsekvent. Det er nokså tilfeldig om lovgiveren har brukt den ene eller annen teknikk for å skjerpe straffen ved alvorlige overtredelser, en tilfeldighet det er lang tradisjon for.⁸ I ny straffelov har man gått konsekvent over til å bruke alternativet grov overtredelse. Denne loven er imidlertid ikke trådt i kraft.

3.3.2.4 Spørsmålsskrift

Etter at bevisførselen om skyldspørsmålet er slutt, legger aktor fram utkast til de spørsmål som skal forelegges for lagretten, jf. straffeprosessloven § 363. Forsvareren gis anledning til å uttale seg om utkastet. Det er rettens leder som utarbeider spørsmålene og forelegger dem for partene. Er det innsigelser, tar retten den endelige avgjørelsen.

Spørsmålene omhandler det forhold som tiltalen gjelder, jf. straffeprosessloven § 364. Et spørsmål skal gjelde bare én tiltalt, så vidt mulig bare ett straffbart forhold og bare én straffebestemmelse. Når retten finner grunn til det eller en part forlanger det, stilles spørsmål om det er til stede omstendigheter som kan bringe forholdet inn under en annen straffebestemmelse enn tiltalen gjelder. Hvis et bekræftende svar på et spørsmål utelukker andre spørsmål, stilles det spørsmål som vil føre til det ugunstigste resultat først.

Det følger av straffeprosessloven § 366 at et hovedspørsmål for forhold som forutsetter straffeskyld, skal begynne med ordene: «Er tiltalte skyldig?» I spørsmålet tas inn de aktuelle vilkår for det forhold tiltalen gjelder, og en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av forholdet, herunder opplysning om tid og sted.

Innenfor den formelle ramme som er beskrevet her, har retten en betydelig frihet med hensyn til hvordan den straffbare handlingen skal beskrives. Gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen vil danne et utgangspunkt, men bevisførselen under ankeforhandlingen kan lede til at andre momenter er mer sentrale. Retten er ubundet av den nærmere beskrivelse med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter, jf. straffeprosessloven § 38.

Det er viktig ikke å innta informasjon i spørsmålet som ikke er nødvendig for å konstatere straffeskyld. I så fall risikerer man at tiltalte blir

frifunnet, selv om han er skyldig. Et jurymedlem som ikke finner at det er ført bevis for handlingen slik den konkret er beskrevet i spørsmålet, må svare nei.

Ettersom det er juryen, ikke fagdommerne, som skal avgjøre skyldspørsmålet, kan retten ikke på grunnlag av en bevisvurdering nekte aktor å stille spørsmål i tilknytning til et forhold i tiltalebeslutningen. Sett for eksempel at rettens fagdommere i en sak med tiltale for forsettlig drap⁹ mener at det ikke er ført bevis for drapsforsett, og at tiltalte bare bør dømmes for den mildere forbrytelse legemsbeskadigelse med døden til følge.¹⁰ Juryen må likevel først stilles spørsmål om drap om aktor opprettholder tiltalen. Om juryen kjenner tiltalte skyldig i drap, vil retten i et slikt tilfelle ha plikt til å sette kjennelsen til side etter straffeprosessloven § 376 c, slik at saken må behandles på ny. Svarer juryen nei, vil det bli stilt nytt hovedspørsmål om legemsbeskadigelse med tilleggsspørsmål om legemsbeskadigelsen har hatt døden til følge.

Alle spørsmål skal utformes slik at lagretten kan svare ja eller nei, jf. straffeprosessloven § 365. Det kreves minst syv stemmer for å konstatere skyld, jf. straffeprosessloven § 372. Stemmekravet skal fremgå ved hvert spørsmål, jf. § 365 andre ledd. Skal spørsmål bare besvares hvis et foregående spørsmål er besvart på en bestemt måte, skal også dette fremgå av spørsmålsskriftet.

Når spørsmålene er fastsatt, leser rettens leder dem opp. Hvert lagrettemedlem får utdelt avskrift av spørsmålene, jf. straffeprosessloven § 368 første ledd.

Etter at spørsmålene er lest opp og utdelt, skal rettens leder i et kort foredrag som det er vanlig å kalle rettsbelæringen, gjennomgå bevisene i saken og forklare spørsmålene og de rettssetninger som skal legges til grunn, jf. straffeprosessloven § 368 andre ledd. Partene kan be om ytterligere forklaring på bestemte punkter. De kan også sette fram forslag om endringer i spørsmålene.

Juryen anses tradisjonelt bundet av *lovforståelsen* som lagmannen gir juryen gjennom rettsbelæringen,¹¹ men skal selv fastslå *saksforholdet* basert på en vurdering av fremførte bevis, jf. forutsetningsvis straffeprosessloven § 360.

Så lenge dom ikke er avsagt, kan retten beslutte å forandre spørsmålene eller stille nye etter at partene er gitt adgang til å uttale seg, jf. straffeprosessloven § 375.

⁸ Den departementale revisjonskomité's innstilling (1886) s. 80.

⁹ Straffeloven § 233.

¹⁰ Straffeloven § 229 tredje straffalternativ.

¹¹ Ot.prp. nr. 53 (1983–1984) s. 65.

3.3.2.5 Ordførerrollen

Etter straffeprosessloven § 361 skal juryen få utlevert en liste over de øvrige medlemmer, og under ledelse av rettens leder velge ordfører. Står stemmene likt, avgjøres valget ved loddtrekning. Ordføreren skal som nevnt holdes utenfor loddtrekningen om hvem som ikke skal delta der flere enn ti har overvært forhandlingene, jf. straffeprosessloven § 355.

Ordførerrollen er det eneste definerte skillet mellom medlemmene av juryen, og ordføreren vil i praksis være juryens stemme under sakens gang. Det er per i dag ingen direkte regulering av hvordan rådslagningen skal gjennomføres, og hver enkelt jury er derfor organisatorisk i stor grad overlatt til seg selv ved besvarelsen av skyldspørsmålet. Som følge av at formen på rådslagningen ikke er regulert, har ordføreren en sentral funksjon ettersom vedkommende leder rådslagningen og stemmegivningen, jf. straffeprosessloven §§ 370 første ledd og 371. Når rådslagningen er slutt, stemmer lagretten under ledelse av ordføreren over de enkelte spørsmål i den orden de er stilt. Lagrettens medlemmer trekker lodd om rekkefølgen. Ordføreren stemmer sist. Ordføreren har også en kontrollerende rolle ved at vedkommende skal underskrive svaret på skyldspørsmålet sammen med to øvrige lagrettemedlemmer, jf. straffeprosessloven § 372 tredje ledd.

Det er ordføreren som er juryens stemme utad og som i åpen rett bekrefter at «[l]agretten har på ære og samvittighet gitt følgende svar på de spørsmål som er stilt» og deretter formidler lagrettens svar, jf. straffeprosessloven § 373. Ordføreren overleverer spørsmålsskriftet og de underskrevne svar til retten. Dersom det synes å hefte mangler ved kjennelsen, er det ordførerens oppgave å klargjøre disse, jf. straffeprosessloven § 374.

Ordføreren skal som en av fire jurymedlemmer alltid tiltre retten ved avgjørelsen av spørsmålet om straff eller reaksjon, jf. straffeprosessloven § 376 e.

3.3.2.6 Begrunnelse

I juriesaker begrunnes skyldspørsmålet som hovedregel kun med en henvisning til juryens kjennelse; et ja eller nei, jf. straffeprosessloven § 40 første ledd. Det at det ikke gis begrunnelse er en ordning med lang tradisjon, og har sin hovedårsak i at en begrunnelsesplikt har vært ansett vanskelig forenlig med hensynet til anonymitet.

Ettersom juryen avgjør om saksforholdet rammes av straffebudet uten å gi begrunnelse, er det vanskelig å etterprøve hvilken lovforståelse som faktisk er anvendt. I saker hvor lagretten frifinner, vet man ikke hva lagmannsretten har funnet bevist, og ikke om frifinnelsen er grunnet i lovforståelsen eller saksforholdet. Tilsvarende vet man ikke hva som ligger til grunn for en domfellelse.

Høyesterett har i plenum tatt stilling til om lagrettens manglende begrunnelse ved fellende kjennelse i straffesak var i strid med retten til rettfærdig rettergang etter Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 1 og den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 1.¹² Høyesterett kom til at et ubegrunnet ja-svar fra lagretten ikke var uforenlig med EMK artikkel 6 nr. 1, fordi formålene med begrunnelsesplikten, i hovedsak å sikre hensynet til etterprøvbarehet, ble ivaretatt på andre måter. Det ble vist til at norsk straffeprosess stiller krav til beskrivelse av handlingsforløpet i spørsmålsskriftet,¹³ at fagdommerne har plikt til å tilside-sette kjennelsen der det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld,¹⁴ at det gis en beskrivelse av handlingsforløpet under straffutmålingen,¹⁵ at det for øvrig også bør angis hvilke bevis domfellelsen bygger på,¹⁶ at det kreves at rettsanvendelsen i tilstrekkelig grad konkretiseres¹⁷ og at rettens leder gjennomgår bevisene.¹⁸

I rettspraksis som har kommet etter den ovennevnte avklaring, er det lagt til grunn at fagdommerne undertiden har plikt til å supplere lagrettens kjennelse med en skriftlig begrunnelse for å sikre avgjørelsens etterprøvbarehet.¹⁹ Begrunnelsesplikten inntreffer når det foreligger et konkret behov for en begrunnelse som trer klart fram, fordi sentrale punkter i bevisvurderingen ellers blir stående uforklart.²⁰ Plikten oppstår kun i unntakstilfeller, og er antakelig først og fremst praktisk i saker der tiltalte har vært frifunnet i tingretten og juryen finner vedkommende skyldig. For eksempel ble det i en sak der tingretten hadde vurdert et forhold som svært lite sannsynlig og lagmannsretten, basert på det samme bevismaterialet, fant forholdet hevet over rimelig tvil, krevd

¹² Rt. 2009 s. 750.

¹³ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 64.

¹⁴ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 66.

¹⁵ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 73 og 80.

¹⁶ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 75 og 76.

¹⁷ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 81 og 83.

¹⁸ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 65.

¹⁹ Rt. 2009 s. 1439.

²⁰ Rt. 2010 s. 865 avsnitt 22.

begrunnelse fordi endringen ble stående uforklart.²¹ I slike tilfeller skal fagdommerne begrunne hvorfor de ikke har satt kjennelsen til side i medhold av straffeprosessloven § 376 c, som gir plikt til å tilsidesette der retten finner at det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld.²²

Straffeprosessloven § 39 første ledd nr. 1, jf. § 40 andre ledd andre punktum, fastslår at avgjørelsen av straffespørsmålet skal begrunnes. Det følger av praksis at det i begrunnelsen for straffutmålingen skal gis en beskrivelse av den handling som domfellelsen gjelder. Faktumbeskrivelsen skal ikke bare redegjøre for det objektive hendelsesforløp, men også ta stilling til hva som er funnet bevist når det gjelder subjektiv skyld.²³ Det er uttalt i rettspraksis at faktumbeskrivelsen ikke skal baseres på hva fagdommerne og lagrettestvalget antar lagretten har lagt til grunn, men gi uttrykk for hva de innenfor rammen av lagrettens svar på skyldspørsmålet selv har funnet bevist.²⁴

3.3.2.7 Tilsidesettelse

Det følger av ordlyden i straffeprosessloven § 376 c at fagdommerne kan sette lagrettens fellende kjennelse til side der det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld. I rettspraksis er det som allerede nevnt imidlertid lagt til grunn, med henvisning til grunnleggende rettssikkerhetshensyn, at retten *skal* sette lagrettens skyldkonstatering til side dersom det er rimelig tvil om skyld.²⁵

Av straffeprosessloven § 376 a følger adgang til tilsidesettelse av frifinnende kjennelser der fagdommerne enstemmig finner det utvilsomt at tiltalte er skyldig.

Det at juryen ikke begrunner skyldkjennelsen, innebærer at håndhevelse av tilsidesettelsesbestemmelsene må baseres på fagdommernes egen bedømmelse av bevisene i saken. Tilsidesettelse kan også være et resultat av at retten har kommet til at loven er anvendt feil, noe om ble særlig betont ved innføringen av juryordningen:

«... Retten [vil] undertiden ad en indirekte Vei forebygge Følgerne af juridiske Vildfarelser hos Juryen, hvilket ellers vilde unddrage sig al Rettelse.»²⁶

²¹ Rt. 2009 s. 1439 avsnitt 30–32. Se også Høyesteretts dom av 6. mai 2011 (HR-2011-919-A) avsnitt 30–31.

²² Rt. 2009 s. 750 avsnitt 66.

²³ Rt. 2011 s. 172 avsnitt 28.

²⁴ Rt. 2011 s. 172 avsnitt 28.

²⁵ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 66.

Det er ikke krav om at tilsidesettelsen skal begrunnes. Det er antatt at det heller ikke følger en plikt til å begrunne av våre folkerettslige forpliktelse, ettersom begrunnelseskrav knyttes til beslutninger som er bestemmende for domfellelse, og tilsidesettelse kommer forut for slike.²⁷

Ved ny behandling etter tilsidesettelse er retten satt med meddomsrett, tre fagdommere og fire meddommere, jf. straffeprosessloven § 376 a første ledd og § 376 c siste punktum, jf. § 332.

Utvalget har gjennomgått tilsidesettelser i perioden 2005–2010. Se punkt 4.3 og vedlegg 3.

3.3.2.8 Rettslige rammer for juryens avgjørelse

Selv om skyldspørsmålet er overlatt juryen, har fagdommerne gjennom ulike prosessuelle mekanismer innflytelse på skyldspørsmålet ut over tilsidesettelsesadgangen etter straffeprosessloven §§ 376 a og 376 c.

Retten kan som følge av at den avgjør rettsanvendelsen avsi frifinnende dom uten å involvere lagretten, hvis den finner at det forhold som er beskrevet i tiltalebeslutningen ikke er straffbart eller at straffansvaret er falt bort, men det krever at spørsmålet er modent til avgjørelse. Hvis det skal frifinnes fordi forholdet er foreldet, må ikke tidspunktet for den straffbare handlingen være omtvistet, jf. straffeprosessloven § 286. Retten fører også slik kontroll etter juryen har avgitt kjennelse. Det følger av straffeprosessloven § 376 b at det skal avsies frifinnelsesdom hvis fagdommerne finner at de forhold som er beskrevet i spørsmålene til juryen, ikke er straffbare eller at straffansvaret er foreldet.

Det følger av straffeprosessloven § 374 at der juryens kjennelse ikke er fremkommet på lovlig måte, eller at den er uklar, ufullstendig eller selvmodsigende, eller det oppstår tvil om hvorvidt svaret uttrykker lagrettens virkelige mening, og mangelen ikke straks kan avhjelpest eller tvilen heves ved en forklaring fra ordføreren, kan retten, så lenge dom ikke er avsagt, pålegge juryen å trekke seg tilbake til ny rådslagning og stemmegivning om det spørsmål mangelen knytter seg til.

Også ytterligere prosessuelle forhold setter rammer for lagrettens avgjørelse. Retten avgjør hvilke bevis som skal tillates ført, og fastsetter dermed, i tråd med gjeldende prosessuelle regelverk, hvilke bevis avgjørelsen av skyldspørsmålet kan baseres på, jf. prinsippet i straffeprosessloven

²⁶ Udkast til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager 1886, Motiver, s. 84.

²⁷ Rt. 2010 s. 606.

§ 305 om at retten kun skal bygge på det som er kommet fram under forhandlingene. Retten har ansvar for sakens opplysning, og avgjør dermed bevisomfanget lagretten skal bygge på, jf. straffeprosessloven § 294. Det er også retten som avgjør hvilke bevis lagretten kan ta med seg til rådslagningen, jf. straffeprosessloven § 369 andre ledd. Rettens leder gjennomgår bevisene i saken, og vil derigjennom kunne øve innflytelse gjennom sin forståelse av bevisbildet, jf. straffeprosessloven § 368 andre ledd. Det er lagt til grunn i rettspraksis at det går en grense for hvor langt rettens leder kan gå i sin gjennomgang av bevisene.

3.3.2.9 *Straffutmåling og sivile krav*

Juryens rolle opphører med avgjørelsen av skyldspørsmålet. Straffeprosessloven § 376 e fastsetter at dersom lagretten har erklært tiltalte skyldig, og retten ikke avsier frifinnelsesdom eller henviser saken til ny hovedforhandling, tas ved loddtrekning ut tre lagrettemedlemmer som sammen med ordføreren skal tiltre retten ved avgjørelsen av spørsmålet om straff eller reaksjon som nevnt i straffeprosessloven § 2 første ledd og spørsmålet om saksomkostninger. Loddtrekningen skal gjennomføres slik at det deltar to av hvert kjønn. Det følger av § 376 e andre ledd at også lagrettemedlemmer som har votert for frifinnelse, skal delta under straffutmålingen.

Skal det i samme ankebehandling behandles tiltaleposter hvor det bare foreligger begrenset anke, deltar ikke de fire lekdommerne i prøvingen av lovanvendelsen og/ eller saksbehandlingen, jf. straffeprosessloven § 353 tredje ledd. Lekdommerne skal derimot delta i straffutmålingen og ved avgjørelsen av krav som behandles med hjemmel i § 2 første ledd – uavhengig av hvilke straffbare forhold som begrunner de sistnevnte kravene.

Har juryen svart nei på de spørsmål den er stilt, foretas det ikke loddtrekning etter straffeprosessloven § 376 e. Retten avgjør da alle gjenværende spørsmål alene. Men selv om det ikke tiltrer lagrettemedlemmer etter § 376 e, skal fire lagrettemedlemmer delta ved behandling av spørsmål i alminnelig meddomsrett for øvrige tiltaleposter, jf. straffeprosessloven §§ 332, jf. 353 andre ledd nr. 2. Dette er bare aktuelt dersom det foreligger en straffutmålingsanke i en seksårssak.

Adgangen til å få sivile krav behandlet sammen med ankebehandling av straffesak reguleres i straffeprosessloven kapittel 29. I jursaker deltar ikke lekdommere ved avgjørelsen av sivile krav. Dette er begrunnet i hensynet å bevare ano-

nymitet rundt stemmegivningen i straffesaken. Sivile krav avgjøres uavhengig av avgjørelsen av skyldspørsmålet. Skulle jurymedlemmene delta i avgjørelsen av sivile krav, ville det lett kunne røpe hvilket standpunkt de har tatt til skyldspørsmålet.

3.4 Folkerettslige forpliktelser

3.4.1 Folkerettslige rammer for utvalgets arbeid

I det følgende redegjøres det for norske folkerettslige forpliktelser som vil kunne ha betydning for dagens juryordning og eventuelle alternativer til denne. Det fremgår av utvalgets mandat punkt 2.1.1 at det i utvalgets arbeid må tas hensyn til de krav internasjonale konvensjoner stiller til den norske prosessordningen. Ut over de konkrete rammer som måtte følge av våre internasjonale forpliktelser, er det naturlig for utvalget å ta i betraktning de hensyn som er funnet vektige av internasjonale organer.

Det er særlig kravet til begrunnelse som kan utledes fra det generelle krav til «rettferdig rettergang» etter den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 6 nr. 1 og FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 nr. 1, som det er relevant å se hen til. Begge konvensjoner gjelder som norsk lov.²⁸ Det er ikke holdepunkter for at sistnevnte bestemmelse stiller andre eller strengere krav enn førstnevnte, og derfor vil det kun bli redegjort for EMK.

Det følger av EMK art. 6 nr. 1 første punktum at for å få avgjort en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Bestemmelsens ordlyd gir ikke holdepunkter for hvilke krav som stilles til domstolsutforming eller hva som nærmere ligger i kravet til rettferdig rettergang. Heller ikke katalogen over minsterettigheter i EMK art. 6 nr. 3 gir nærmere opplysninger om hvilke krav som stilles, og man er derfor henvist til konvensjonspraksis for å få fastslått det nærmere innhold.

Av praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD), er det særlig saken *Taxquet mot Belgia* som kaster lys over hvilke krav som stilles til domstolsbehandling med bruk av jury. Saken gjaldt blant annet hvorvidt en konkret belgisk jursak hvor svaret på skyldspørsmålet ikke var begrunnet, tilfredsstilte kravet til rettferdig retter-

²⁸ Lov av 21. mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

gang etter EMK art. 6 nr. 1. I dom 13. januar 2009 fastslo EMD i kammer med syv dommere at konvensjonen var krenket, og la avgjørende vekt på at juryens avgjørelse av skyldspørsmålet ikke var begrunnet.²⁹ Dommen ble av Belgia brakt inn for EMDs storkammer (17 dommere). Også storkammeret konstaterte krenkelse i dom av 16. november 2010, men med en annen begrunnelse.³⁰

Kammeravgjørelsen fikk stor oppmerksomhet i Norge, og avstedkom debatt. En rekke dommer av lagmannsrettene i jursaker ble anket til Høyesterett på det grunnlag at juryens avgjørelse av skyldspørsmålet ikke var begrunnet. Høyesterett henviste to saker til behandling i plenum, og stilte de andre ankene i bero. I plenumsdommene 12. juni 2009, avsagt i tiden mellom de to dommene fra EMD i Taxquetsaken, la Høyesterett til grunn at den norske juryordningen var forenlig med våre folkerettslige forpliktelser forutsatt at visse saksbehandlingskrav overholdes, se punkt 3.3.2.6.³¹ Om begrunnelseskravet konkluderte Høyesterett, etter å ha vurdert praksis fra EMD, med at denne

«... ikke kan leses slik at den stiller krav om at juryen må begrunne sin kjennelse eller om at juryordningen må avvikes, men at den kan innvarsle at EMD vil se mer kritisk på rettssaker avgjort av jury enn Domstolen har gjort tidligere.»³²

Det ble lagt til grunn at det vil bero på en helhetlig vurdering av de konkrete omstendigheter i den enkelte sak om kravet til rettferdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1 er oppfylt. Vurderingstemaet når det ikke gis skriftlig begrunnet skyldavgjørelse, er om øvrige prosessuelle mekanismer i tilstrekkelig grad sikrer de formål kravet til begrunnelse normalt ivaretar:

«Den norske juryordningen har mekanismer for å ivareta disse formålene, og saker behandlet i tråd med straffeprosesslovens krav, vil normalt oppfylle kravet til en rettferdig rettergang. Noen saker kan imidlertid ligge slik an at hensynet til at Høyesteretts overprøving skal bli effektiv, tilsier at retten gjør opptak av eller protokollerer rettsbelæringen og/eller beskriver i straffutmålingspremissene hvordan loven er forstått.»³³

I to juridiske artikler, en forfattet av professor Inge Lorange Backer og en av utvalgsmedlem og professor Asbjørn Strandbakken, konkluderes det i lys av kammeravgjørelsen i Taxquet-saken med at EMK neppe er til hinder for at den norske juryordning opprettholdes.³⁴ Forfatterne fremhever at Taxquet-saken var meget spesiell og at det belgiske jurysystemet avviker fra det norske. Oppfatningene fikk sin bekreftelse da EMD avsa dom i storkammer. I det følgende redegjøres det nærmere for domspremissene.

3.4.2 Taxquet mot Belgia

3.4.2.1 Nærmere om sakens bakgrunn

Klager i saken var av en belgisk *Assize*-domstol dømt til fengsel i 20 år for overlagt drap på en belgisk minister og forsøk på drap på avdødes kone. Skyldspørsmålene var avgjort med bruk av jury.

Spørsmålene som var forelagt juryen, var om han hadde begått eller medvirket til drap og drapsforsøk, og om det forelå skjerpene omstendigheter i det handlingen var overlagt.³⁵ De fire spørsmålene var generelt utformet, og handlingen var ikke konkretisert ut over henvisning til tid og sted og hvem som var fornærmet.

I klagen til EMD gjorde klageren gjeldende at straffesaksbehandlingen ikke tilfredstilte kravene til rettferdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1, fordi han ikke hadde fått begrunnelse, og fordi skyldspørsmålet ikke hadde vært undergitt ankebehandling. Klager gjorde også gjeldende at det forelå brudd på EMK art. 6 nr. 1 og 3 (d), som gir siktede rett til å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham. Begrunnelsen var at klager ikke var gitt anledning til å avhøre eller få avhørt et anonymt vitne som hadde avgitt forklaring under etterforskningen av saken.

Klagen ble som allerede nevnt først behandlet i ordinært kammer, hvor det ble konstatert krenkelse av EMK art. 6 nr. 1 og nr. 3 (d). Belgia anket saken til storkammeret. England, Irland og Frankrike intervenerte og argumenterte for at juryordningen som sådan og det at det ikke ble gitt

²⁹ Taxquet mot Belgia av 13.01.09, application nr. 926/05.

³⁰ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05.

³¹ Rt. 2009 s. 750 og 773.

³² Rt. 2009 s. 750 avsnitt 55.

³³ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 83. Førstvoterende legger også andre steder i begrunnelsen til grunn at vernet etter EMK art. 6 ivaretas av gjeldende straffeprosesslov, se avsnitt 68, 78 og 84.

³⁴ Strandbakken 2009 og Backer, Inge Lorange.

³⁵ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 15. Spørsmålene er gjengitt i Rt. 2009 s. 750 avsnitt 45.

begrunnelse måtte være forenlig med konvensjonen.³⁶

3.4.2.2 *Generelt om juryordningen i lys av EMK*

Dommen inneholder en grov oversikt over domstolsordningene straffesaker i Europarådets medlemsstater. Det fremgår at statene har et vidt spekter av ordninger. Ti stater benytter jury, 14 stater har rene fagdommerdomstoler og 24 stater benytter meddomsrettsordning.³⁷ I saker som går for jury, varierer antall administrerende fagdommere mellom en og tre.³⁸ Se nærmere om dette i kapittel 6.

EMD la til grunn at en rekke stater benytter seg av jury for å sikre lekfolkdeltakelse i rettspleien, og at det er særtrekk ved juryordningene som følge av ulik historie og tradisjon, herunder rettskultur. Varierende praksis viser seg ved at det stilles ulike krav til spørsmålsutforming, bevisgjennomgang, rettsbelæring, anonymitet, fagdommerbistand, begrunnelsesplikt og ankeadgang.³⁹ Se nærmere i kapittel 6.

Domstolen fastslo at det ikke var dennes oppgave å standardisere medlemsstatenes prosessordninger, ei heller bruk av jury.⁴⁰ Det ble uttalt at det å la lekfolk alene avgjøre skyldspørsmålet i straffesaker uten å begrunne resultatet var forenlig med EMK, men at konvensjonen stiller visse minstekrav til saksbehandlingen. Det ble understreket at det kun ville bli tatt stilling til om den konkrete rettergangen oppfylte kravet til rettferdig rettergang etter EMK art. 6.

For at rettergangen skal anses rettferdig, må tiltalte og allmennheten gis grunnlag for å forstå kjennelsen. Dette anses som en avgjørende garanti mot vilkårlige avgjørelser.⁴¹ Skriftlig begrunnelse er ett mulig middel for å sikre at avgjørelser hviler på forsvarlige overveielser og at det er mulig å føre kontroll. Begrunnelsespliktens omfang er relativ, avhengig av avgjørelsens karakter og alvor.⁴²

Det har ikke i tidligere praksis fra EMD vært stilt krav om at det blir gitt særskilt begrunnelse for avgjørelser av skyldspørsmålet i straffesaker med jury, men det har vært forutsatt at spørsmålene sammenholdt med juryens svar tjener en slik funksjon.⁴³ Det har vært konstatert krenkelse av konvensjonen der det ikke er stilt spesifikke spørsmål for hver tiltalt.⁴⁴

Er ikke svaret på skyldspørsmålet begrunnet, kreves at andre mekanismer sikrer mot vilkårlighet og gir mulighet for kontroll, for eksempel instruksjoner og veiledning fra fagdommere, presis og utvetydig spørsmålsstilling eller ankeadgang.

3.4.2.3 *Konkret prøving*

I saken var det i hovedsak tiltalen og spørsmålsstillingen som kunne tjene som grunnlag for kontroll av kjennelsen. Storkammeret konkluderte med at verken tiltalen eller spørsmålene i tilstrekkelig grad klargjorde hvordan klageren hadde deltatt i drapet og drapsforsøket han var domfelt for.

Tiltalen ble ansett utilstrekkelig, ettersom det ikke fremgikk hvilke bevis påtalemyndigheten kunne underbygge denne med.⁴⁵ Spørsmålsstillingen ble funnet utilstrekkelig, fordi det ikke fremgikk presise og spesifikke faktiske forhold som ga mulighet til å forstå på hvilket grunnlag domfelte var funnet skyldig.⁴⁶ Heller ikke sett i sammenheng klargjorde tiltalen og spørsmålsstillingen hvilke bevis det var bygd på eller hvilke faktiske omstendigheter som var lagt til grunn for skyldkonstateringen.

Det ble fremholdt at ettersom klagerens sak var forent med seks andre tiltalte, burde spørsmålene i størst mulig grad ha vært rettet mot hver enkelt.⁴⁷ Og for å illustrere at tiltalen og begrunnelsen ikke strakk til som kontrollgrunnlag, viste domstolen til at det ikke var mulig for domfelte å vite hva som skilte hans sak fra de øvrige medtiltaltes. Det fremgikk ikke hvorfor han var dømt for overlagt drap og forsøk på overlagt drap, mens to

³⁶ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 71–82.

³⁷ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 45–47. Norge er talt to ganger, under land med jury og under land med meddomsrett.

³⁸ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 48.

³⁹ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 49–60.

⁴⁰ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 83.

⁴¹ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 90.

⁴² Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 91 og 93.

⁴³ Se Zarouali mot Belgia av 29.06.95, application nr. 20664/92, Papon mot Frankrike av 25.07.07, application nr. 54210/00 og Goktepe mot Belgia av 02.06.05, application nr. 50372/99.

⁴⁴ Goktepe mot Belgia av 02.06.05, application nr. 50372/99.

⁴⁵ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 95.

⁴⁶ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 96.

⁴⁷ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 98.

medtaltalte var tildelt mindre omfattende roller. Domstolen fremhevet også at manglende klargjøring av grunnlaget for skyldkonstateringen var særlig problematisk, fordi saken var faktisk og rettslig kompleks og rettsforhandlingene hadde vart i lang tid – over to måneder – med en rekke vitner og sakkyndige.⁴⁸ Det at domfelte kun hadde mulighet til å anke over lovanvendelsen, gjorde at manglene ved behandlingen i førsteinstans ikke kunne avhjelpes med anke. Endelig ble det betont at selv om fagdommerne etter belgisk rett har adgang til å tilsidesette skyldkjennelser ved mangler av substansiell karakter, var dette en sikkerhetsmekanisme som ble brukt meget sjelden, og derfor kun utgjorde en begrenset garanti for forsvarlig behandling.⁴⁹

Den del av klagen som rettet seg mot manglende kontradiksjon knyttet til det anonyme vitnet, jf. EMK art. 6 nr. 3 (d), ble ansett så nært forbundet med krenkelsen av EMK art. 6 nr. 1 at spørsmålet ikke ble drøftet særskilt. Det var ikke mulig ut fra den begrensede begrunnelsen å fastslå hvorvidt domfellelsen var basert på vitnet.

3.4.2.4 Særvotumet til dommer Jebens

Den norske dommeren i EMD, Jebens, ga et særvotum som dels kan leses som kritikk av den opprinnelige kammeravgjørelsen, dels som et program for karakteren av EMD-prøving og dels en kritikk av at norsk Høyesterett har overoppfylt konvensjonsforpliktelsen etter EMK.

Kritikken mot den opprinnelige avgjørelsen er at rekkevidden var uklar, og derfor ikke ivaretok konvensjonsstatenes behov for forutsigbarhet.⁵⁰ Jebens viser til at avgjørelsen har resultert i omlegging av prosessordningen i Belgia og at avgjørelsen i norsk rett har gitt opphav til en domstolsskapt begrunnelsesplikt som går ut over forpliktelsene etter konvensjonen.⁵¹ Det at avgjørelser fra EMD ikke bør gi opphav til uklarhet som igjen resulterer i nasjonale omlegginger på sviktende grunnlag, ser Jebens som et argument for at EMD ikke bør ta stilling til statenes juryssystem som sådanne. For å sikre at statene settes i en situasjon hvor de som følge av uklar rettstilstand innrømmer tiltalte større rettigheter enn strengt

nødvendig, ser han det som viktig at EMDs prøving er konkret.⁵²

Votumet kan leses som en kritikk av Høyesterett, fordi det påpekes at den rettsutvikling som har funnet sted i kjølvannet av kammeravgjørelsen i Taxquet-saken om at fagdommerne må gi begrunnelse i jursaker i særlige tilfeller, se punkt 3.3.2.6, er både unødvendig og uhensiktsmessig. Unødvendig fordi konvensjonen ikke oppstiller en slik begrunnelsesplikt. Uhensiktsmessig fordi det kan stilles spørsmål om hvorvidt den begrunnelsesordning Høyesterett har innført bidrar til at tiltalte får noen større klarhet enn han ville fått med en ubegrunnet kjennelse.

3.4.2.5 Sakens betydning for utvalgets arbeid

I lys av gjennomgangen ovenfor, sammenholdt med at utvalget ikke kan se at andre konvensjonsforpliktelser er til hinder for å videreføre den norske juryordningen,⁵³ legges det til grunn at spørsmålet om hvorvidt dagens norske juryordning bør opprettholdes, er et fritt rettspolitisk spørsmål.

Dette gir utvalget stor grad av frihet når spørsmålet om på hvilken måte lekdommere bør delta når lagmannsrettene behandler de bevisankene i straffesaker som i dag går for jury skal besvares. Men som all annen frihet, vil også denne støte an mot visse grenser.

Praksis fra EMD og ulovfestet intern rett krever at straffeprosessen må tilfredsstillende visse krav til saksbehandling. Domsavgjørelser må ikke være vilkårlige, og for sikre mot vilkårlighet må avgjørelsene være etterprøvbare og gi tilstrekkelig grunnlag for en eventuell overprøving. EMD fremhevet i storkammeravgjørelsen at i alvorlige saker – typisk de som etter norsk rett går for jury – må slik behandling sikres i størst mulig utstrekning.⁵⁴ Ut over det typeeksempelet Taxquet-saken gir, er det imidlertid vanskelig å si noe konkret om hvilke nærmere krav som vil bli stilt, og hvor grensene går.

I Taxquet-saken var spørsmålene generelt utformet, og det ble ikke klargjort hva som knyttet domfelte til handlingene. Dette er en form for spørsmålsutforming vi også gjenfinner i norske domstoler. Isolert sett vil praksis derfor kunne tenkes problematisk i henhold til vernet etter EMK.

⁴⁸ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 97.

⁴⁹ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 31 og 99.

⁵⁰ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, særvotumet avsnitt 5.

⁵¹ Rt. 2009 s. 1439.

⁵² Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, særvotumet avsnitt 5.

⁵³ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 56–59.

⁵⁴ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 93.

Den norske prosessordningen holdt opp mot belgisk byr imidlertid på flere mekanismer som ivaretar hensynet til å unngå vilkårlighet og gir mulighet for kontroll og overprøving. Som allerede nevnt i punkt 3.3.2.6 fremhevet Høyesterett disse da det ble tatt stilling til betydningen av kammeravgjørelsen i Taxquet-saken for norsk rett. Det stilles blant annet krav til beskrivelse av handlingsforløpet i spørsmålsskriftet, fagdommerne har plikt til å tilsidesette kjennelsen der det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld, det gis en beskrivelse av handlingsforløpet under straffutmålingen, det bør for øvrig angis hvilke bevis domfellelsen bygger på, det kreves at rettsanvendelsen i tilstrekkelig grad er konkretisert og at rettens leder gjennomgår bevisene. Også kravene til utforming av tiltalebeslutning etter straffeprosessloven § 252 vil bidra til klargjøring av hvilket hendelsesforløp som er lagt til grunn. I senere rettspraksis er det dessuten etablert begrunnelsesplikt for skyldspørsmålet hvis det er behov for en konkret forklaring av springende punkter. I lys av at EMD har uttalt at bruk av jury som sådan er forenlig med EMK, er det med et slikt bredt spekter av klargjørende mekanismer, vanskelig å se seg at en ordinær norsk jurybehandling vil bli kjent konvensjonsstridig.

I spesielle tilfeller kan den norske ordningen imidlertid tenkes utilstrekkelig. Domstolen fremholdt som et argument for krenkelse i Taxquet-

saken, at saken var kompleks og hadde vart over lang tid. Det kan tenkes at store, kompliserte straffesaker med mange tiltalte vil ha en slik dimensjon over seg at det kan stilles spørsmål ved om svaret på enkelte skyldspørsmål er vilkårlig, eller om avgjørelsen lar seg etterprøve. Utvalget antar imidlertid at EMK i en slik situasjon ikke gir større vern enn det som allerede følger av kravet til forsvarlig saksbehandling etter intern rett.

Hvis man ser det slik at den ekstraordinære begrunnelsesplikten fastslått i Rt. 2009 s. 1439, som inntreffer der det er behov for en konkret forklaring av et springende punkt, kom som et resultat av våre forpliktelser etter EMK i lys av kammeravgjørelsen i Taxquet-saken, må det kunne fastslås i tråd med dommer Jebens sitt særvotum at storkammeravgjørelsen har avklart at en slik utvikling ikke var nødvendig. EMD har imidlertid ennå ikke selv blitt forelagt en sak av denne typen.

Domstolens begrunnelse for ikke å behandle den del av klagen som rettet seg mot manglende kontradiksjon om et anonymt vitneavhør under etterforskningen, jf. EMK art. 6 nr. 3 var at det ikke var mulig ut fra den begrensede begrunnelsen å fastslå hvorvidt domfellelsen var basert på det anonyme vitnet. Dette viser at fravær av begrunnelse kan gjøre det vanskelig å etterprøve om andre saksbehandlingsgarantier er overholdt, noe som kan resultere i konvensjonskrenkelse.

Kapittel 4

Statistikk for straffesaker i lagmannsrettene

4.1 Meddomsrett – bevisanker¹

Innkomne saker					
	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	55	69	61	84	89
Borgarting	100	70	73	94	100
Eidsivating	30	34	23	24	23
Frostating	48	59	43	54	32
Gulating	68	52	68	98	88
Hålogaland	52	47	47	63	60
Totalt	353	331	315	417	392

Behandlede saker					
	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	61	65	59	82	86
Borgarting	99	110	74	80	101
Eidsivating	33	34	26	22	23
Frostating	52	55	45	49	37
Gulating	65	57	65	79	102
Hålogaland	48	45	44	64	59
Totalt	358	366	313	376	408

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid, måneder					
	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	4,4	3,3	4,4	4,0	4,8
Borgarting	7,8	7,7	5,8	6,9	7,6
Eidsivating	4,3	4,7	4,2	4,7	4,2
Frostating	4,3	4,0	5,3	5,2	5,9
Gulating	5,9	5,4	5,9	7,0	8,0
Hålogaland	4,6	4,2	4,4	4,4	5,1
Veid gj.snitt	5,6	5,3	5,2	5,5	6,4

¹ Tall fra Årsmelding for domstolene fra Domstoladministrasjonen

4.2 Jury²

	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	44	39	45	38	35
Borgarting	107	136	127	129	153
Eidsivating	27	26	33	25	29
Frostating	27	29	26	28	28
Gulating	62	69	57	65	65
Hålogaland	21	31	41	29	28
Totalt	288	330	329	314	338

Behandlede saker

	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	48	35	42	35	36
Borgarting	141	136	116	115	135
Eidsivating	30	25	24	28	29
Frostating	25	27	27	31	17
Gulating	59	66	60	59	62
Hålogaland	30	28	35	24	35
Totalt	333	317	304	292	314

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid, måneder

	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	5,1	4,0	3,9	4,2	4,2
Borgarting	7,6	5,8	5,3	5,0	5,9
Eidsivating	4,5	3,3	5,1	4,3	5,3
Frostating	4,3	3,5	5,9	5,4	5,2
Gulating	6,7	5,3	6,0	7,1	6,6
Hålogaland	3,8	4,0	4,2	3,9	4,5
Veid gj.snitt	6,2	4,9	5,2	5,2	5,6

4.3 Oversikt over tilsidesettelser i medhold av straffeprosessloven §§ 376 a og 376 c i perioden 2005-2010

Det følger av ordlyden i straffeprosessloven § 376 c at fagdommerne kan sette lagrettens fellede kjennelse til side der det ikke er ført tilstrekkelig

bevis for tiltaltes skyld. Av straffeprosessloven § 376 a følger adgang til tilsidesettelse av frifinnende kjennelser der fagdommerne enstemmig finner det utvilsomt at tiltalte er skyldig. Se nærmere i punktene 3.3.2.7 og 5.4.2.

I vedlegg 3 til utredningen er det gitt en oversikt over tilsidesettelser i perioden 2005-2010. Oversikten er i hovedsak basert på søk i Lov-

² Tall fra Årsmelding for domstolene fra Domstoladministrasjonen

data.³ Enkelte avgjørelser er sporet på annet vis, enten fordi den opprinnelige avgjørelsen ikke var inntatt i Lovdata, eller fordi utfallet av saken ikke fremgikk. Antallet er holdt opp mot andre kilder.⁴ Det kan ikke utelukkes at det finnes flere tilsidesettelser enn de som fremgår av oversikten.

Undersøkelsen er av ulike grunner upresis. Enkelte av sakene hadde flere tiltaleposter, og det er kun utfallet i det som fremstår som hovedposten som er gjengitt. Avgjørelser hvor tiltalte ble domfelt etter at lagrettens ja-svar ble tilsidesatt, og hvor domfellelsen skyldes erkjennelse for et mindre forhold eller endret påstand til tiltaltes gunst, er registrert som frifinnelse i relasjon til lagrettens opprinnelige avgjørelse. I saker med flere tiltalte, er det skilt mellom sakene der det er holdpunkter for at ulikt grunnlag har vært motiverende for tilsidesettelsene. Forbrytelseskategoriene er grovt systematisert. Tidsangivelsen mellom første- og andregangsbehandling er rundet av til nærmeste hele måned.

I perioden var det 41 tilsidesettelser av frifinnende kjennelser. 68 % av det totale antall tilsidesettelser. Tilsidesettelsene fordelte seg per domstol med 7,3 % i Agder lagmannsrett, 34,1 % i Borgarting lagmannsrett, 14,6 % i Eidsivating lagmannsrett, 0 % i Frostating lagmannsrett, 24,3 % i Gulating lagmannsrett og 19,5 % Hålogaland lagmannsrett. Det tok i gjennomsnitt omtrent fem måneder før sakene ble behandlet på nytt. Ved fornyet behandling ble det avsagt ni (22 %) frifinnelser og 32 (78 %) domfellelser.

Det var 19 tilsidesettelser av fellende kjennelser. Tilsidesettelsene fordelte seg per domstol med 5,3 % i Agder lagmannsrett, 31,6 % i Borgarting lagmannsrett, 15,8 % i Eidsivating lagmannsrett, 21 % i Frostating lagmannsrett, 21 % i Gula-

ting lagmannsrett og 5,3 % Hålogaland lagmannsrett. Seks (32 %) av sakene ble senere henlagt. Ved fornyet behandling ble det avsagt åtte (42 %) frifinnelser og fem (26 %) domfellelser. For disse tok det i gjennomsnitt fire og en halv måned før saken kom opp.

Antall tilsidesettelser utgjør 3,2 % av det totale antall jurysaker som er behandlet i perioden. Fordelingen av tilsidesettelser holdt opp mot andel av sakene som ble avvirket ved hver enkelt domstol er som følger:

	Andel jurysaker	Andel tilsidesatte nei-kjennelser	Andel tilsidesatte ja-kjennelser
Agder	12,3 %	7,1 %	5,3 %
Borgarting	40,9 %	34,1 %	31,6 %
Eidsivating	8,6 %	14,6 %	15,8 %
Frostating	8,8 %	0 %	21 %
Gulating	19,5 %	24,3 %	21 %
Hålogaland	9,8 %	19,5 %	5,3 %

Fordelingen viser at det varierer mellom de ulike domstolene hvor ofte tilsidesettelse forekommer og at det er variasjon mellom fordelingen av tilsidesatte ja- og nei- kjennelser. Tatt i betraktning at antall saker er relativt få og de usikkerhetsfaktorer som er påpekt ovenfor, bør man nok imidlertid være forsiktig med å slutte for mye ut fra dette.

I 2009 fastslo Høyesterett at retten skal sette lagrettens skyldkonstatering til side dersom det er rimelig tvil om skyld, se punkt 3.3.2.7. Tidligere var det antatt at retten hadde retten et visst skjønnsmessig spillerom for om kjennelsen skulle tilsidesettes. Det er naturlig å forvente noen flere tilsidesatte ja-kjennelser som følge av endringen. Tallene er for små og det er gått for kort tid til å kunne si noe om en slik eventuell utvikling.

³ 19. april 2011.

⁴ Se oversikter utarbeidet av Domstoladministrasjonen i Rett på sak nr. 1/2007 s. 4-5 og i Domstoladministrasjonens årsrapport for 2007, Domstolene i Norge 2007 s. 14.

Kapittel 5

Jury – historisk fremstilling

5.1 Innføring av juryordning

Prinsippet om lekmannsdeltakelse i strafferettspleien må sees i sammenheng med de større politiske omveltningene i den vestlige verden fra slutten av 1700-tallet.¹ Tradisjonelt forklares innføringen av den norske juryordningen som et resultat av en politisk kamp mellom tilhengere av folkestyre og tilhengere av embetsmannsveldet. Folkestyret gikk seirende ut av kampen, og gjennom juryordningen fikk folket ta del i den dømmende makt.² Det Adler-Falsenske grunnlovskast inneholdt jury, men juryspørsmålet lå utenfor aktuell lovgivningspolitikk og ble vurdert som uhensiktsmessig på dette tidspunkt og den nærmeste tid.³ Det var 1840-årenes politiske strømninger i Europa som satte juryspørsmålet på den politiske dagsorden. I Norge som i enkelte andre land var det særlig den engelske juryordningen som tjente som forbilde.

I 1845 ble det av 19 representanter på Stortinget fremsatt et forslag om å be regjeringen nedsette en kommisjon for å vurdere innføring av jury. Subsidiært ble det foreslått å bevilge stipend til to personer for å undersøke juryens stilling i andre land. Det subsidiære forslaget ble vedtatt og resulterte i to utredninger.⁴ I 1853 ble det nedsett en kommisjon for å utarbeide ny straffeprosesslov, herunder skulle juryspørsmålet drøftes. Kommisjonens utredning fikk ingen betydning for den videre utvikling.⁵ Stortinget fant at kommisjonens sammensetning på tre jurister var for ensidig og at kommisjonen ikke arbeidet raskt nok, og nedsatte en egen kommisjon: Den første jurykommisjon.

At juryspørsmålet var et betent politisk spørsmål, illustreres av at et av kommisjonsmedlemmene ble nektet permisjon av regjeringen til å utføre arbeidet (byfogd Meldahl), en annen søkte avskjed som lensmann fordi han ikke fikk permisjon (lensmann Ueland) og det ble tatt ut tiltalte mot et medlem fordi han brøt bostedsplikten som sakfører ved å medvirke i kommisjonen (Sverdrup).⁶ Kommisjonen møtte dessuten lite velvillighet fra regjeringen i forbindelse med innhenting av underlagsmateriale til kommisjonsarbeidet. Disse forholdene kan tjene som bakgrunn for forståelsen av den videre utviklingen av jurydebatten.

I 1857 ble det fremsatt forslag til ny straffeprosesslov med jury, og forslaget ble vedtatt av Stortinget. Lovforslaget var imidlertid uten begrunnelse, og hadde nok mer karakter av demonstrasjon til fordel for juryen enn et egentlig forsøk på å få loven sanksjonert av Kongen. Regjeringen gikk på sin side inn for en allsidig utredning da den, samtidig som den oversendte forslaget fra kommisjonen av 1853, nedsatte en særskilt kommisjon som skulle utarbeide et lovforslag som innbefattet jury.⁷

På samme tid ble det foranlediget endringer i Grunnloven, ettersom Høyesterett hadde funnet at den var til hinder for innføring av jury. Dette initiativet er forstått som et signal om at juryen ikke lenger ville strande på sanksjonsnektelse.⁸ Den regjeringsoppnevnte jurykommisjonen avga sin betenkning i form av et lovforslag, men regjeringen tiltrådte ikke forslaget. Isteden fremsatte regjeringen et forslag som gikk ut på å videreføre gjeldende prosesslovgivning med enkelte forbedringer. Forslaget ble ikke behandlet i Stortinget. Derimot ble forslaget til regjeringens jurykommisjon fremmet som privat lovforslag. Forslaget ble i 1863 vedtatt av Odelstinget, avvist av Lagtinget og nedstemt i plenum med 50 mot 54 stemmer.

¹ Dok. Nr. 1 1885 s. 143–155.

² Innstilling 1969 s. 73–74, NOU 1992: 28 s. 86–87 og Ot.prp. nr. 78 (1992-93) s. 47.

³ Egge s. 201–204.

⁴ Aubert og Munch-Ræder.

⁵ Betænkning af den i 1853 nedsatte kommission om forandringer i straffeproseslovgivningen med eller uden jury tilligemed forslag og motiver, 3 bind (1856-1859). Se Hagerup s. 60.

⁶ Hagerup s. 60 og Egge s. 216. Sverdrup ble frifunnet.

⁷ Hagerup s. 60–61.

⁸ Egge s. 224.

Årsaken til at saken ikke fikk sin løsning til tross for at de politiske forholdene lå til rette, har vært diskutert av ulike historikere, og har vært forklart med de økonomiske kostnadene en slik ordning ville medføre, sammenholdt med at rettergangssystemet var mangelfullt forberedt.⁹ Innføringen av jury ville innebære betydelige utgifter, og det har vært fremhevet at «[d]e årlige tilleggsbeløp ville savnet enhver rimelig proporsjon med det jurytilhengere ellers var villige til å ofre både på rettspleien og til andre kulturformål».¹⁰ Med dette ble første etappe i forsøk på innføring av jury avsluttet. Det ble erkjent at tiden ikke var moden for jury, og Stortinget vedtok isteden regjeringens forslag, som gikk ut på forbedringer av gjeldende prosessordning.¹¹

Andre etappe i forsøket på innføring jury ble påbegynt i 1881 da 43 stortingsrepresentanter hentet fram odelstingsbeslutningen fra 1863 og fremmet denne som privat lovforslag. I 1882 ble det nedsatt en kommisjon for å se på forslaget: Den andre jurykommisjon. Kommisjonen offentliggjorde utkast til straffeprosesslov i 1884, og i 1885 kom «Indstilling fra jurykommissionen indeholdende udkast til lov om rettergangsmaaden i straffesager m.v.».¹² Forslaget var basert på odelstingsbeslutningen av 1863, og utformingen var inspirert av ordninger fra andre land som var innført i mellomtiden. Forslaget ble fremsatt som privat lovforslag i 1885 og ble samme år betydelig revidert etter initiativ fra Justisdepartementet. Loven ble etter omfattende forhandlinger vedtatt i Odelstinget mot stemmene til det konservative parti. I Lagtinget, hvor det konservative parti ikke var representert, var det ingen debatt. Loven ble sanksjonert 1. juli 1887. Loven ble erstattet først med straffeprosessloven av 1981, som kan sies å videreføre lovens vesentlige sider.

5.2 Argumenter for og imot jury og meddomsrett

Da Jurykommisjonen avga innstilling i 1885, ble det tatt utgangspunkt i tre hovedbetingelser for en god domstol: «Uavhengighet og Modstandskraft mod utilbørlig paavirkning, Vilje til at dømme retvist og Evne til at løse den Opgave, der stilles en Dommer».¹³

⁹ Egge s. 226–227.

¹⁰ Egge s. 220–221.

¹¹ Hagerup s. 61.

¹² Dok. Nr. 1 1885.

¹³ Dok. Nr. 1 1885 s. 492.

Uavhengighet ble ansett som juryordningens politiske og moralske fordel. Det ble lagt til grunn at lekfolk i noen grad var bundet av sin tilknytning til allmennheten, mens fagdommerne i noen grad var bundet til embetsverket. Det ble imidlertid presisert at slike tilknytninger kun ville få betydning «under Skarpe politiske Brydninger», og selv da i begrenset grad. Det ble konkludert med at «... Ligevægten under enhver Omstendighed bedst opretholdes derved, at Domstolen sammensættes af begge Elementer».¹⁴

Viljen til å dømme rettferdig ble ansett likt fordelt mellom lekdommere og fagdommere: «[B]egge er bundne ved en høitidelig Ed, begge maa som rettensede Medborgere forudsættes at have samme Interesse i Opretholdelsen af Ret og Orden».

Hva gjaldt evne, ble det lagt til grunn at fagdommerne hadde særlig kunnskap om lovtolkning, men at denne kunnskap i seg selv ikke var tilstrekkelig, ettersom lovtolkning også forutsatte bruk av et sunt omdømme og praktisk erfaring. Særlig ved stillingtaken til skjønsmessige avgjørelser ble det vurdert som verdifullt med lekdommerinnslag, noe som ble begrunnet med at:

«... Juryen, som den talrigere og ikke nødvendigvis fra samme Samfundsklasse udgaaede Forsamling, præsumentivt vil være i Besiddelse af en større og mer mangesidig Livserfaring end den af nogle faa rætslærde Dommere beklædte Domstol, og at den derfor vil ... [gi]... større Garantier for en korrekt Afgjørelse overalt, hvor det kommer an paa en sund Dømmekraft og almindelige menneskelige Erfaringer.»¹⁵

I tillegg til de tre ovennevnte forholdene ble lekdommerinnslaget ansett som avgjørende for å få gjennomført grunnleggende prosessuelle endringer. Særlig ble juryordningen ansett som et sentralt grep for å sikre reell anklageprosess og muntlig rettergang. Det ble vist til at lekdommere ville bidra til oppmykning av tidligere tiders legale bevis teori, som var basert på at loven anga hvilke bevismidler som var tilstrekkelige for at et saksforhold skulle legges til grunn. For eksempel skulle i tidligere tider det to vitner sa uavhengig av hverandre, legges til grunn. Jurykommisjonen påpekte at fagdommere i kraft av sin stilling lett ville bli blendet av sin ensidige erfaring:

¹⁴ Dok. Nr. 1 1885 s. 493.

¹⁵ Dok. Nr. 1 1885 s. 372.

«Tingen er, at for Fagdommeren bliver Udøvelsen af hans Dommervirksomhed – som naturlig er – kun altfor let en Fanesag. Allerede fra først af vil han være oplært i den legale Bevistheori, og han vil komme til mer eller mindre konsekvent at lægge den som Maal paa ethvert forekommende Tilfælde. Hvis vedkommende Lovbestemmelse ophævedes, vilde han selv komme til at opgjøre sig sine Bevistheorier; de Regler, som viste sig at holde Stik for en større Mængde Tilfælde, vilde han uvikaarlig gjøre til Norm for Bedømmelsen af alle.

Men Livet og de menneskelige Forhold lader sig ikke saaledes schematisere, og Følgen vil være, at en Uskyldig kan blive straffældt, kun fordi de Momenter er tilstede som pleier sammenlagt at bevise Straffskyld, eller at den Skyldige kan blive frikjendt, skjøndt det individuelle Bevis er tilstrækkelig for Enhver, der ikke er bunden ved den opkonstruerede Bevistheori.»¹⁶

Det kan nok i noen grad innvendes mot argumentet som her er gjengitt, at den legale bevisteori på tidspunktet for innføringen av juryen allerede i lang tid var myket opp. Trolig var det at fagdommerne ikke i tilstrekkelig grad vil kunne se den enkelte sak for seg, som var motiverende.

Jurykommisjonen behandlet i begrenset grad meddomsrett som alternativ.¹⁷ Alternativet var imidlertid i høyeste grad fremme under debatten, noe som blant annet vises ved at det dissenterende mindretallet i justiskomiteen i 1887 som prinsipalt gikk imot reformforslaget, foreslo subsidiært at regjeringen skulle anmodes om å utarbeide et utkast til straffeprosesslov som bygde på en meddomsrettsløsning. Dette forslaget stemte også Odelstingets konservative medlemmer for. Det kan legges til at juristen og høyremannen professor Bernhard Getz hadde en meget sentral rolle i prosessen som ledet fram til juryen og den senere tilrettelegging av ordningen. I 1885 ga han ut avhandlingen *Om en forandret Rettergangsmåde i straffesager*, hvor han kritiserte flere av forslagene fremsatt av jurykommisjonen. Hovedpoenget hans var at lekfolkdeltakelse i straffeprosessen burde sikres ved meddomsrett – hvor lekdommere og fagdommere var sammen om avgjørelsene – og ikke ved bruk av jury. Også andre sentrale aktører argumenterte for dette. Getz fremhevet at kriminalloven med sine uklarheter og mange subtile sondringer ikke var tilpasset en

straffeprosess med jury, med kompetanse til å avgjøre også skyldspørsmålets rettslige side. Skulle man likevel ønske seg jury, måtte i det minste kriminalloven endres. Samme år som avhandlingen kom, oppnevnte regjeringen to lovkomiteer, én for å utarbeide forslag til ny straffeprosesslov basert på jurysystemet, og én for å omarbeide kriminalloven. Getz ble formann for begge komiteene. Den andre komiteen – Straffelovkommissionen – la i 1887 fram et foreløpig utkast til alminnelig del av en ny straffelov. Resten av arbeidet ble utsatt, bl.a. fordi komiteen fikk i oppdrag å foreslå endringer i de deler av kriminalloven som var dårlig tilpasset jurysystemet. Forslaget ble fremmet i 1888 og lagt til grunn ved lovrevisjonen i 1889.

Ressurshensyn gjorde at alminnelig jury ikke kunne benyttes i alle saker. Jurykommisjonen vurderte derfor hvorvidt man burde anvende en liten jury bestående av fem jurymedlemmer og én fagdommer i mindre alvorlige straffesaker, og så det som den prinsipielt riktige løsning. Det ble likevel foreslått at mindre alvorlige saker burde gå for meddomsrett, blant annet begrunnet med at det var hensiktsmessig å prøve den nye ordningen og at juryens symbolverdi ville forsvinne om størrelsen ble redusert.¹⁸ I motivene til straffeprosessloven av 1887 ble det fremhevet at meddomsrettsbehandling var begrunnet med effektivitetshensyn, og det synes å ha vært av særlig betydning å unnta simple tyverier og bedragerier, som i antall utgjorde mange av de samlede straffesaker.¹⁹ Jurykommisjonen understreket imidlertid at det var jury som var den foretrukne behandlingsform:

«Thi et er at benytte det Ufuldkomne der, hvor Omstændighederne gjør det umuligt at anvende det Bedste; et Andet er at opstille det Ufuldkomne som Mønsterform.»²⁰

I Francis Hagerups lærebok i straffeprosess fra 1892 oppsummeres straffeprosessreformen. I det følgende gjengis et utdrag fra et kapittel med overskriften «Domstolenes besættelse med lægmænd». Utdraget oppsummerer datidens argumenter for og imot lekdommere og for og imot jury og meddomsrett. Det er verdt å merke seg argumentene, for som det vil fremgå av utvalgets senere drøftelse, er argumentene som gjorde seg

¹⁶ Dok. Nr. 1 1885 s. 495.

¹⁷ Dok. Nr. 1 1885 s. 501–502.

¹⁸ Dok. Nr. 1 1885 s. 501.

¹⁹ Motiver til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager, 1886, s. 5–6.

²⁰ Dok. Nr. 1 1885 s. 502.

gjeldende da, i stor grad de samme som gjør seg gjeldende i dag.

«Fortrinene består væsentlig i følgende: 1) Lægsmænd, der kun for den enkelte leilighed forretter som dommere, medbringer til denne gjerning et friskere, mer forudsætningsfrit blik og holder sig derved fri for den fristelse, som erfaringsmæssig den rutinemæssige beskjæftigelse med straffesagers paadømmelse lægger nær, nemlig i enhver tiltalt at se en skyldig («esprit de condamnation»). 2) I mange tilfælde maa de momenter, hvoraf straffeskyld afhænger (tilregnelighed, aarsagsforhold, agtsomhed o.s.v.) i en vis udstrækning blive at bedømme efter livets regel, den i samfundet herskende gjennemsnitopfatning. Til denne bedømmelse vil lægsmænd i mange retninger medbringe særlig gunstige forudsætninger. 3) Den omstændighed, at et vist antal af den tiltaltes ligemænd – som han selv uafhængige borgere og uden faglige kundskaber i lov og ret – har fundet ham skyldig, vil i regelen for ham indeholde det mest overtydende bevis for, at hans stilling til alle sider er bleven fuldt forstaaet og vurderet, og vil derved hos den tiltalte som hos almenheden i det hele fremkalde tillid til retspleien og forestillingen om alles lighed for loven. 4) Den borgerlige frihed vil i lægdommerinstitutionen finde beskyttelse mod magtmisbrug fra statsautoritetens side, udøvet gennem straffefølgningen. – Dertil kommer visse fordele, som ikke staar i direkte forbindelse med de særlige formaal for retspleien, navnlig den opdragende magt, som ligger i udøvelsen af dommerkaldet, og den til en vis grad naturlige sammenhæng mellem folkets deltagelse i den lovgivende og i den dømmende myndighed.

Blandt lægdommernes mangler er: 1) først og fremst at fremhæve deres manglende retskyndighed. Da dommerens virksomhed består i retsanvendelse, og retten selvfølgelig kun kan anvendes af den, der kjender den, er det aabenbart, at der skal væsentlige fortrin til for at opveie denne mangel, og at i ethvert fald lægdommerinstitutionen for at kunne skabe en betryggende retspleie, maa omgives med kauteler mod lægdommernes retsvildfarelser. 2) Lægdommeren besidder i langt ringere grad end den erfarne fagdommer evnen til at følge traaden i og beholde overblikket over vidløftige og inviklede retsforhandlinger. 3) Lægdommeren er lettere end fagdommeren udsat for paa-

virkning af øieblikkets stemninger, af folkemyndingen og folkelidenskaberne, idet han ikke som denne har et værn herimod i en lang fagmæssig opøvelse til kun at fæste sit blik paa de sagen selv vedkommende momenter eller i standsæren, der stempler enhver afvigelse fra loven og retfærdigheden som en grov forbrydelse mod de af hans særlige kald flydende pligter.

Ved siden af disse for enhver form af lægdommerinstitutionen eiendommelige fortrin og mangler gjør særlige betragtninger sig gjældene, eftersom den er gennemført som jury, hvor lægdommeren alene kaldes til afgjørelse af en del av sagen (skyldspørsmålet), men her træffer afgjørelsen helt paa egenhaand, eller som meddomsmænd, idet de deltager med den retslærde fagdommer i alle dele af afgjørelsen. Ved juryen er det en særlig mangel, at retsvildfarelser saa meget lettere vil kunne snige sig ind og saa meget vanskeligere lader sig kontrollere, som raadslagningen og afgjørelsen her sker uden medvirkning af den retslærde dommer. Alle lovgivninger har følt nødvendigheden af korrektiver herimod og forsøgt i forskjellig form at gennemføre saadanne. En anden væsentlig ulempe består i, at dommen, der naturlig udgjør en enhed, ved jurybehandlingen spaltes i tvende bestanddele, og at der vanskelig lader sig finde en tilfredsstillende form for den nødvendige samvirken mellem begge rettens bestanddele. Et fortrin ved juryinstitutionen fremfor meddomsrettene er det, at ved hin lægmændenes virksomhed er strengere begrænset til det omraade, hvor de overhovedet medbringer visse betingelser til at løse den dem stillede opgave, og holdes mer udenfor delagtighed i de afgjørelser, hvor deres særlige fortrin ikke gjør sig gjældende.

De, der i lægdommerinstitutionen væsentlig søger en modvægt mod embedsdommernes inflydelse, og som af lægdommerne kræver den størst mulige uafhængighed ligeoverfor denne, ser et særlig fortrin for juryen deri, at den kan træffe sin afgjørelse uden deltagelse af embedsdommerne, hvis overlegenhet og autoritet befryktes at kunne berøve lægmændene deres selvstendighed, medens andre netop ser en fordel i et saadant samarbeide, ved hvilket enhver af rettens forskjelligartede bestanddele til opgavens løsning medbringer sine særlige forudsætninger.»²¹

²¹ Hagerup s. 90–93.

5.3 Senere debatt

Helt siden juryordningen ble innført har den vært debattert, og det har vært gjennomført endringer. I punkt 5.4.2 hvor utvalget redegjør for tilsidesettelsesordningen vil det fremgå at det i 1930-årene ble innført en adgang til å tilsidesette frifinnende kjennelser. I punkt 5.4.3 om begrensninger i juryordningen vil det fremgå at enkelte sakstyper har blitt unntatt jurybehandling. I punkt 3.4 om folkerettslige forpliktelser så vi at en avgjørelse fra Den europeiske menneskerettsdomstol for en tid endret jurydebatten. I det følgende vil det bli redegjort for to større prosessreformer hvor juryspørsmålet har vært diskutert, samt et høringsnotat av ny dato hvor det ble forslått endringer i ordningen.

Straffeprosessloven som ble sanksjonert i 1887, ble først erstattet nesten hundre år senere. I forbindelse med arbeidet som resulterte i straffeprosessloven av 1981, drøftet Straffeprosesslovkomiteen hvorvidt juryordningen burde videreføres.²² Det var enighet i komiteen om at de politiske forholdene som lå til grunn for innføring av jury, ikke lenger kunne begrunne ordningen, og at man derfor på fritt grunnlag burde vurdere hvilket system som hadde de beste grunner for seg.²³

Flertallet gikk inn for å avskaffe juryordningen, og isteden innføre stor meddomsrett hvor retten skulle være sammensatt av de tre juridiske dommere og fire eller seks lekdommere som sammen skulle avgjøre skyld- og straffespørsmål. De la til grunn at samarbeid mellom fagdommere og lekfolk ville gi den beste garanti for en saklig, allsidig overveid og juridisk korrekt avgjørelse, samt at det var verdifullt for fagdommere å komme i kontakt med lekfolk for å bli kjent med deres erfaringer og verdisyn. Også verdien av å få begrunnede avgjørelser ble fremhevet av flertallet.

Forsvarernes representant i komiteen gikk inn for jury med enkelte begrensninger. Mindretallet betonte i særlig grad at juryen ga den sikreste garantien mot uriktige domfellelser, herunder ble det vist til tilsidesettelsesadgangen.²⁴ Anvendelsen av jury skulle forbeholdes de alvorlige saker som ble behandlet i lagmannsrett i første instans. For ankeprøving av herreds- eller byrettsdommer ved såkalt fornyet behandling, gikk mindretallet inn for stor meddomsrett.

²² Innstilling 1969 s. 87–90.

²³ Innstilling 1969 s. 81.

²⁴ Innstilling 1969 s. 84–85.

Høringsuttalelsene og den offentlige debatten som fulgte innstillingen, skal ha gått i klar favør av flertallets forslag om å avskaffe ordningen.²⁵ Andenæs gir følgende forklaring på hvorfor flertallets forslag likevel ikke ble fulgt opp:

«Når lovbehandlingen likevel endte med full oppslutning om jurysystemet, skyldes det antakelig mest tilfeldigheter, sammen med en viss endring av det politiske klima i løpet av 1970-årene. Tilfeldighetene hadde først og fremst sammenheng med skiftende regjeringer og skiftende justisministre. Av de fem justisministre fra forskjellige partier som hadde med saken å gjøre, var det fire for avskaffelse av jurysystemet. To regjeringer, den ene fra Arbeiderpartiet, den annen borgerlig, hadde i prinsippet godkjent ordningen med stor meddomsrett, men måtte gå før de hadde fått proposisjonen ferdig. Den femte justisminister som hadde med forberedelsen av loven, Inger Louise Valle, var imidlertid tilhenger av jury, og det var i hennes justisministertid at arbeidet med proposisjonen om ny straffeprosesslov ble ferdig. I proposisjonen heter det at begge systemer representerer en fullt forsvarlig domstolsorganisasjon. Men det sies videre at juryordningen i de snart 90 år den har virket hos oss, har vært en viktig del av vårt folkestyre, og at det bør påvises at ordningen har hatt skadevirkninger dersom man vil gå til det skritt å oppheve den. Selv om legmennene ville være i flertall i den store meddomsrett, var det etter departementets vurdering en nærliggende fare for at fagdommerne under felles rådslagninger ville få en så vidt sterk innflytelse at legdommelementet ikke kommer til sin fulle rett. Argumentasjonen i Justiskomiteen følger stort sett de samme linjer. I den offentlige diskusjon i siste fase ble det fra jurytilhengeres side spilt sterkt på motsetningen mellom folkestyre og ekspertvelde. Det var slagord som hadde fått forsterket resonansbunn på bakgrunn av politiske strømninger i 1970-årene, ikke minst etter striden om norsk tilslutning til EEC med folkeavstemningen i 1972 som høydepunkt. I motsetning til det som det syntes grunn til å tro da Straffeprosesslovkomiteen ga sin innstilling i 1969 (NUT 1969:3), skulle altså på ny almenpolitiske strømninger gripe inn i spørsmålet om juryens skjebne.»²⁶

²⁵ Andenæs 1984 s. 128–129.

²⁶ Andenæs 1984 s. 129.

To-instansutvalget foretok den neste brede vurdering av juryordningen.²⁷ Også denne gangen delte utvalget seg i et flertall og et mindretall bestående av ett medlem. Flertallet konkluderte med at juryordningen ikke er den ordning som best oppfyller kravene til en god rettergangsordning i dagens samfunn.²⁸ Mindretallet ønsket ordningen opprettholdt.²⁹

For utvalgets flertall var hovedargumentene: 1) Under meddomsrettssystemet gis det domsgrunner også for skyldspørsmålets vedkommende, 2) meddomsrettssystemet åpner for et fruktbart samarbeid mellom lekdommere og fagdommere, 3) man unngår en del prosessuelle ulemper som følger med jurysystemet, 4) man får en enhetlig behandlingsmåte for alle anker til lagmannsretten hvor bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet skal prøves, og 5) behandlingsmåten er hurtigere, mer effektiv og mindre kostbar.

For utvalgets mindretall var hovedargumentene for opprettholdelse av juryordningen: 1) En opphevelse av juryordningen vil innebære et brudd med en ordning som er en del av vårt folkestyre og som har lang tradisjon, 2) lekmannselementets innflytelse vil bli svekket med en meddomsrettsordning, 3) juryordningen innebærer at det stilles større krav til påtalemyndighet og forsvarer med hensyn til å presentere saken på en slik måte at lekfolk forstår den, 4) rettsformannens foredrag for åpen rett faller bort uten jury, 5) ved en meddomsrettsordning vil dissenser ved avgjørelsen av skyldspørsmålet fremgå ved begrunnelsen av dommen – dette innebærer en uakseptabel belastning for den som er frifunnet under dissens, 6) muligheten for å unngå uriktig fellelse er større med en juryordning, 7) juryordningen innebærer at det alltid vil skje en oppdeling av behandling av skyldspørsmålet og straffespørsmålet, og 8) kritikken mot enkeltavgjørelser gir ikke grunn til å avskaffe et velfungerende system.

De fleste høringsinstansene sluttet seg til flertallet. Justisdepartementet og justiskomiteen ønsket imidlertid at de alvorligste straffesakene fremdeles skulle behandles for jury.³⁰ Departementet kunne ikke se at spørsmålet om å oppheve juryordningen stilte seg i en vesentlig annen stilling enn tidligere. Justiskomiteens flertall begrunnet opprettholdelse av juryordningen slik:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet Hiim fra Høyre, legger vekt på at vårt jurysystem stort sett har fungert godt. Det skal derfor meget gode grunner til for å oppheve ordningen som er vel innarbeidet i folks rettsbevissthet som en garanti for en betryggende og demokratisk behandling av straffesaker. Flertallet mener at grensen for hvilke saker som skal behandles med jury som hovedregel bør trekkes ved straffbare handlinger som etter loven kan medføre fengselsstraff i mer enn seks år. Flertallet støtter departementet i at spionsaker, og saker der siktede var under 18 år da den straffbare handlingen ble begått og der påtalemyndigheten ikke vil påstå fengsel i mer enn to år, skal behandles med meddomsrett. Flertallet viser til at det samme må gjelde de saker som behandles på nytt for lagmannsretten etter at fagdommerne har satt juryens kjennelse til side.

Den lange demokratiske tradisjon som er knyttet til at skyldspørsmålet i alvorlige straffesaker skal avgjøres av tiltaltes likemenn, har solid forankring i folks bevissthet. Flertallet finner det betryggende at aktørene i en rettssak må framlegge sin sak på en måte som er så forståelig, at både lekmenn og ikke minst tiltalte har mulighet til å følge en sak på forståelig måte. Flertallet er av den oppfatning at dette også er en styrke for rettssikkerheten. Flertallet er klar over at en meddomsrett vil ha et flertall av lekmenn. Flertallet er imidlertid sterkt bekymret for at drøftingene i en meddomsrett lett vil kunne domineres av fagdommerne. På denne måten vil lekmannsskjønnet i en rettsak svekkes.»³¹

Argumentet med størst vekt mot jury var for komiteen hensynet til å få en begrunnet avgjørelse:

«Innføring av meddomsrett betyr at denne vil måtte begrunne sin avgjørelse, i motsetning til en jury, som kun svarer ja eller nei på skyldspørsmålet. Flertallet har i og for seg en viss forståelse for det forvaltningsmessige prinsipp om at avgjørelser skal begrunnes. Spesielt i saker hvor tiltalte finnes skyldig, er dette et forståelig argument. Flertallet er derimot svært betenkt over å innføre et system som kan medføre frifinnelse under dissens. En slik begrunnet dom vil kunne innebære store psykiske belastninger for den enkelte.

²⁷ NOU 1992: 28 s. 81–113.

²⁸ NOU 1992: 28 s. 99–110.

²⁹ NOU 1992: 28 s. 110–113.

³⁰ Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 54–56 og Innst. O. nr. 137 (1992–93) s. 8–11.

³¹ Innst. O. nr. 137 (1992–1993) kap. 7.

Flertallet vil understreke at fagdommerne, ved en juryordning, fremdeles vil ha muligheter til å sette en kjennelse til side. Dette er med på å sikre at kjennelser som kan synes åpenbart urimelige, eller uheldige for den generelle rettsoppfatningen, blir underlagt behandling.»³²

Den siste større drøftelsen av sider ved juryordningen kom i form av et høringsnotat fra departementet i 2006.³³ Basert på en arbeidsgruppeinnstilling i forbindelse med et arbeid for å effektivisere saksavviklingen, foreslo departementet at omfanget av saker som undergis jurybehandling burde begrenses med henvisning til en generell økning i domstolenes straffesaksmengde og til at ankebehandling med jury er klart mer ressurskrevende enn behandling i meddomsrett. Det ble stilt spørsmål om hvorvidt jurybehandling bør forbeholdes saker der det er påstått eller idømt straff av en viss størrelse, om jurybehandling bør gjøres valgfritt, og om enkelte sakstyper, for eksempel grov korrupsjon, bør unntas behandling. En premiss for forslagene var at juryordningen ble videreført, men det ble stilt spørsmål om hvorvidt det var behov for å reformere ordningen ved å innføre begrunnelsesplikt, obligatorisk opptak av rettsformannens foredrag for lagretten og avvikling av ordningen med utskyting av lagrettsmedlemmer. Under høringsrunden unnlot de fleste høringsinstanser å ta opp spørsmålet om selve juryordningen burde bestå, ettersom det ikke ble fremmet forslag om å avskaffe denne som sådan.

5.4 Enkelte særlige temaer

5.4.1 Hva juryen avgjør

5.4.1.1 Generelle kjennelser

Hvilke spørsmål juryen er gitt i oppgave å besvare, har variert over tid og mellom ulike land. Et sentralt skille som har gitt opphav til ulik praksis, er sontringen mellom generelle og spesielle kjennelser. Generelle kjennelser er slike vi kjenner fra dagens norske jurysystem, hvor besvarelse av et spørsmål om skyld forutsetter at juryen sammenstiller sakens fakta med det straffebud de har fått rettsbelært. Spesielle kjennelser kjenne- tegnes ved at fagdommeren konkretiserer spørsmålsstillingen, slik at juryen kun tar stilling til konkrete hendelser av faktisk art. Med bruk av

juridisk terminologi kan man si at bruk av spesielle kjennelser i praksis har betydd at fagdommeren overlater bevisbedømmelsen til juryen, men selv foretar subsumsjonen.

Før sontringen mellom generelle og spesielle kjennelser, var det ikke et klart skille mellom faktiske og rettslige spørsmål når det gjaldt juryens kompetanse.³⁴ Juryen avgjorde hva som hadde skjedd og om handlingen var rettmessig eller ikke.

Skillet mellom rettslige og faktiske spørsmål kom som en nødvendig følge av den sentraliserte og positive rett, og innebar en begrensning i juryens herredømme over rettsanvendelsen. I skotsk rett på begynnelsen av 1700-tallet forlot man fullt ut den praksis at juryen avga generelle kjennelser, og gikk over til bruk av spesielle. I et maktperspektiv var antakelig dette et nyttig grep for staten, fordi man unngikk politiske og religiøse juryfrifinnelser. Bruken av spesielle kjennelser forsvant imidlertid 100 år senere, antakelig som en følge av at man begrenset bruken av såkalte «interlocutors», tilbakemeldinger gitt av domstolen om hvordan loven var å forstå før kjennelse var avgitt. Kompetansefordelingen har imidlertid etterlatt seg spor i form av den særegne skotske ordning hvor juryen i tillegg til å konstatere «skyld» og «ikke-skyld» kan besvare de spørsmål den får seg forelagt med «ikke-bevist».³⁵ Alternativet er opprettholdt for at juryen skal kunne klargjøre grunnlaget for frifinnelser, se nærmere punkt 6.2.3.

I norsk rett har det alltid vært klart at det er generelle kjennelser som etterspørres. Dette ble ansett selvsagt da jury ble innført:

«Vi anser det unødvendig her at behandle selve det Spørgsmål, i hvilken Udstrækning Sagen bliver at forelægge Juryen. I Overenstemmelse med Jurykommissionen og omtrent alle nye Love ligesaavel som med den engelsk-amerikanske Ret er det Skyldspørgsmaalet i sin Helhed, som bliver at forelægge, og dette Punkt behøver da neppe her nogen nærmere Begrundelse.»³⁶

Sontringen mellom generelle og spesielle kjennelser peker på et sentralt spørsmål når det gjelder hvilken rolle lekfolk bør ha i rettsapparatet og juryens oppgave, nemlig om juryen i tillegg til

³⁴ *Constable* s. 3.

³⁵ *Maher* s. 42.

³⁶ Udkast til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager, 1886, Motiver, s. 79. Se også Dok. Nr. 1 1885 s. 500–501.

³² Innst. O. nr. 137 (1992–1993) kap. 7.

³³ Høring 2006 punkt 6.4–6.9.

bevisbedømmelse skal overlates verdivurderinger i forbindelse med lovanvendelsen. Selv om det i verden i dag er en klar overvekt av juryordninger hvor det avses generelle kjennelser, er det innenfor disse enkelte spørsmål som skal avklares med spesielle kjennelser, eksempelvis skal man etter engelsk rett stille særspørsmål om strafferettslig tilregnelighet.³⁷ I russisk rett benyttes i utstrakt grad noe som kan minne om spesielle kjennelser, se punkt 6.2.9. Utslag av at det overaltes til juryen å avgjøre om en handling er rettmessig eller ikke, finner man i dag i enkelte stater i USA, hvor juryen har adgang til å frifinne «i strid» med gjeldende rett, såkalt «jury nullification», se punkt 6.2.10.

I norsk sammenheng kan det synes som om det har vært en glidning i retning av å fremheve lekdommernes rolle som bevisbedømmere. Det er særlig denne funksjonen legges til grunn for forståelsen av hvordan straffeprosessen fungerer og bør ordnes. For eksempel skriver departementet i en drøftelse av om foreleggsaker bør kunne behandles uten meddommere, at lekfolkdeltakelse i rettsapparatet ofte begrunnes med at bevisbedømmelse byr på andre vurderinger enn de rent juridiske «... og det er først og fremst denne oppgaven – bevisbedømmelse under skyldspørsmålet – som dannet bakgrunn for prinsippet om lekfolkdeltakelse i straffeprosessen».³⁸ Samme forståelse av juryens oppgave har også gitt seg utslag i at saker som forutsetter verdivurderinger gjennom uaktsomhetsbedømmelser har blitt unnatt jurybehandling, begrunnet med at den norm juryen har praktisert avviker fra gjeldende rett, se nærmere punkt 8.7.3.

5.4.1.2 Skyld- og straffespørsmål og sivile krav

Juryens rolle opphører med avgjørelsen av skyldspørsmålet. Opprinnelig deltok ikke lekdommere i juriesaker under straffutmålingen. Spørsmål om deltakelse ble ikke nevneverdig problematisert.³⁹ Flertallet i Straffeprosesslovkomiteen, som gikk inn for avskaffelse av juryen, fremmet også et subsidiært lovutkast basert på videreføring av juryordningen. Her ble det etter inspirasjon fra andre land foreslått at et utvalg av lagretten, ordføreren og tre medlemmer tatt ut ved loddtrekning, skulle tiltre retten ved fastsettelsen av straff og annen reaksjon. Mindretallet, som gikk inn for videre-

føring av juryordningen, forutsatte også en slik endring. Komiteen begrunnet forslaget slik:

«En liknende ordning er gjennomført i Danmark og flere andre land, deriblant Frankrike før landet ved den nye straffeprosesslov av 1958 gikk over til domsmannssystemet (se Alminnelige motiver s. 80). Ordningen har ofte vært motivert med ønsket om å unngå ubegrunnede frifinnelser som kan være et resultat av juryens frykt for at tiltalte skal få for streng straff hvis han blir kjent skyldig. Noen vekt kan dette moment ha også hos oss, men det vesentlige for komiteen er at den mener det er verdifullt at legdommere deltar i straffutmålingen. Ved den foreslåtte ordning blir det også god sammenheng i reglene om legmenns deltakelse i strafferettspleien.»⁴⁰

Komiteen uttalte samme sted at de anså det mindre heldig om hele lagretten skulle delta. Departementet sluttet seg til forslaget.⁴¹

Lagrettemedlemmers deltakelse under straffutmålingen ville kunne virke inn på og begrense prinsippet om anonymitet for jurymedlemmenes stemmegivning under skyldspørsmålet, og et særlig spørsmål var hvordan man skulle forholde seg til dem som eventuelt hadde svart nei på skyldspørsmålet og ble trukket ut til å delta i straffutmålingen. Departementet gikk inn for det som er ordningen i dag, at et lagrettemedlem har plikt til å ta selvstendig standpunkt ved straffutmålingen selv om det har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet.

Departementet fant at ikke flere enn fire lekdommere burde delta under straffutmåling, og begrunnet det med at om alle skulle delta, ville lekmenenes innflytelse bli helt dominerende og bryte altfor sterkt med de prinsipper som ellers har vært lagt til grunn i norsk prosess. Dessuten ville begrensningen i anonymitetsprinsippet antakelig bli større dersom samtlige lagrettemedlemmer deltok. Man ønsket ikke en ordning tilsvarende den danske hvor alle lekdommere fra juryen deltok under straffutmålingen med mindre stemmevekt, se punkt 6.3.1.1 En ordning basert på at enkelt medlemmers stemme teller relativt mindre enn en fagdommers, vil bryte med prinsippet om at lekdommere og fagdommere skal delta i avgjørelsen på like fot.⁴²

³⁷ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 § 1 og 5.

³⁸ Høring 2006 s. 89.

³⁹ Udkast til Lov Om Rettergangsmaaden i Straffesager med Motiver s. 79.

⁴⁰ Innstilling 1969 s. 385.

⁴¹ Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 48.

⁴² Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 48.

Departementet vurderte samtidig hvorvidt lekdommere i jursaker burde delta ved behandlingen av sivile krav.⁴³ Det ble vist til at det kunne synes naturlig ettersom lekdommere behandlet sivile krav i saker for herreds- og byretten. Departementet fremhevet imidlertid at en slik ordning ville bli komplisert, og den ville heller ikke kunne bli konsekvent gjennomført. Utvalget fra lagretten burde bare tiltre retten når lagretten har funnet tiltalte skyldig, og selv om vilkårene for straff og f. eks. erstatning ikke er de samme, vil en i frifinnelsestilfellene lett risikere å komme i konflikt med prinsippet om lagrettemedlemmenes anonymitet. Dersom tiltalte er kjent skyldig, ville dette være mindre problematisk, men det ble vist til praktiske problemer kunne oppstå for det tilfelle at retten skulle velge å utsette behandlingen av sivile krav. Uansett fant departementet at en forskjellig sammensetning av retten ved behandlingen av sivile krav avhengig av om tiltalte er kjent skyldig eller ikke, er en lite naturlig ordning, og gikk derfor ikke inn for at lekdommere skulle delta i behandlingen av sivile krav i jursaker. Dette er ordningen i dag, se punkt 3.3.2.9.

5.4.2 Tilsidesettelser

Det følger av straffeprosessloven § 376 c at fagdommerne kan sette lagrettens fellende kjennelse til side der det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld. Ordningen gjaldt allerede fra innføringen av juryordningen. Jurykommisjonen hadde presisert og redegjort for at «Tanken i Juryinstitutionen er nemlig den, at Ingen kan straffældes, naar ikke et tilstrækkeligt Antal retskafne og forstandige Medborgere kan overbevise sig om, at han er skyldig»⁴⁴, og deretter fremhevet kommisjonen den andre side av tiltaltes vern:

«Juryinstitutionens Tanke er nemlig videre den, at Sigtedes Domfældelse er Udtrykket for Dommernes og Lagrettens overnstemmende Retsanskuelse, og at hver af Domstolens to Bestanddele er i stand til at hindre en Domfældelse som er i Strid med dens Retsopfatning. ... At Dommerne maa have Udgang til Deltagelse i Bevisbedømmelsen, følger nemlig ogsaa af Juryinstitutionens Grundsætninger, og stadfæstes ved den i Jurens hjemland stedsfindende Retspraksis. Men denne Deltagelse

er ifølge samme Grundsætninger og samme Retspraksis indskrænket til snævrere Betingelser end deres Adgang til at skride ind til Sigtedes Fordel mod Retsvildfarelser fra Lagrettens Side. Den maa indskrænkes til de Tilfælde, hvor Lagrettens Bevisbedømmelse kommer i aabenbar Strid med almenlydige Grundsætninger for enhver Bevisprøvelse. Under saadanne Omstændigheder at berøve Sigtede den Beskyttelse som ligger deri, at Dommerens Insigt og Erfaring her faar virke med, vilde være høist urimeligt.»⁴⁵

Etter tilsidesettelse skulle saken på ny jurybehandles, men da uten tilsidesettelsesadgang for fagdommerne. Det ble lagt til grunn at hyppig tilsidesettelsespraksis ville kunne «svække Instituttens Anseelse», og det ble derfor forutsatt at retten ikke i alle tilfeller hvor den ville kommet til et annet resultat, skulle sette kjennelsen til side.⁴⁶ I dag er ordningen at fagdommerne skal tilsidesette fellende kjennelser dersom de ikke finner tilstrekkelig bevis for skyld, se punkt 3.3.2.7.

Adgang til tilsidesettelse av frifinnende kjennelser ble innført ved lov 24. juni 1933 nr. 6, og ble opprettholdt i § 328 i straffeprosessloven av 1981. Det ble da fastsatt krav til enstemmig beslutning. I forbindelse med to-instansreformen ble bestemmelsen flyttet til straffeprosessloven § 376 a ved lov av 11. juni 1993.

Ordningen kom som følge av at domsresultatene i en rekke saker ble ansett å stride med gjeldende rett:

«Også i vårt land har spørsmålet om å forlate jurysystemet og erstatte de nuværende lagmannsretter med store meddomsretter, vært livlig drøftet, særlig i det siste tiår. Den nærmeste foranledning hertil har vært en rekke lagrettekjennelser, som, til tross for at de tiltaltes skyld har måttet fremstille sig som helt utvilsom, har kjent tiltalte ikke skyldig, åpenbart som følge av at lagretten har latt sig bestemme av utenforliggende hensyn av politisk eller følelsemessig art. Forholdet har vært årsak til at krav om reformer fra forskjellig hold gjentagende er kommet til orde, og det til dels fra hold hvor jurysystemet tidligere har hatt sine forkjempere.»⁴⁷

⁴³ Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 51.

⁴⁴ Dok. Nr. 1 1885 s. 499.

⁴⁵ Dok. Nr. 1 1885 s. 499.

⁴⁶ Udkast til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager 1886, Motiver, s. 84.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 26 (1933) s. 1.

Det ble ved innføringen lagt til grunn at tilsidesettelsesadgangen for frifinnende kjennelser ville bidra til å skjerpe lagrettens ansvarsfølelse, og ettersom en ny sak ville gå for jury, ville ingen bli dømt uten en fellende jurykjennelse.⁴⁸

I lovforarbeidene ble det ikke vist til konkrete saker hvor det er tatt utenforliggende hensyn. I juridisk teori er det stilt spørsmål ved om saken mot Arnulf Øverland var motiverende for lovendringen.⁴⁹ Øverland ble i mars 1933 frifunnet for blasfemi, etter at det hadde vært tatt ut tiltale i forbindelse med hans foredrag «Kristendommen – den tiende landeplage». Justisdepartementet henvendte seg etter dommen til lagmannen med spørsmål om hvorvidt frifinnelsen var riktig. Lagmannen besvarte henvendelsen slik:

«Min mening er, at de objektive og subjektive betingelser for straffansvar etter § 142 var til stede, og at lagrettens benektende svar på skyldspørsmålet er uriktig. Jeg vil tilføie at det etter mit skjønn også er støtende mot den almindelige rettsbevissthet.»⁵⁰

Tilsidesettelse av lagrettens frifinnende kjennelser bygger, i motsetning til for fellende kjennelser, ikke på sammenfallende krav for lekdommere og fagdommere. En nei-kjennelse fra lagretten er bindende for fagdommerne med mindre de finner det «utvilsomt» at tiltalte er skyldig. Først da gis fagdommerne adgang til tilsidesettelse, men har ingen plikt.

Formuleringen «utvilsomt» viser at det kreves sterke grunner for tilsidesettelse, og forutsetningen var at adgangen var begrenset til unntakstilfeller:

«Retten må finne det utvilsomt at tiltalte er skyldig. Bestemmelsen vil således i virkeligheten være begrenset til de tilfelle hvor lagretten har vist grov uforstand eller havnet i strid med sine plikter om å dømme etter loven og sakens bevisligheter.»⁵¹

En sentral premiss ved innføringen av tilsidesettelsesordningen var at ny behandling skulle gå for jury. Denne forutsetningen er senere endret.⁵² Ved ny behandling er retten satt med meddoms-

rett, tre fagdommere og fire meddommere, jf. straffeprosessloven § 376 a første ledd og § 376 c siste punktum, jf. § 332. Det at andregangsbehandlingen skulle gå for meddomsrett, kom som et resultat av et lovarbeid med sikte på å styrke rettens fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet. Arbeidet ledet til vedtak om at saker om fornyet behandling av skyldspørsmålet i dommer fra tingretten skulle behandles med meddomsrett i lagmannsretten, og ikke med jury som før. Samtidig besluttet justiskomiteén under arbeidet med lovforslaget i Stortinget, at meddomsrett også skulle innføres i saker som behandles på ny etter tilsidesettelse av juryens kjennelse. Det fremgår av diskusjonen i forarbeidene at endringen fant sted på et tidspunkt da det var politisk stemning for å innskrenke juryordningen.⁵³ Konkret ble den nye ordningen begrunnet i at det at saker er tilsidesatt tilsier at sakene egner seg bedre for behandling i meddomsrett.⁵⁴ Den nye behandlingen må sees som en andregangsbehandling hvor det er ønskelig med begrunnelse nettopp på grunn av tilsidesettelsen.⁵⁵ Prosessen som ledet til at beslutningen om at ny behandling etter tilsidesettelse skal gå for meddomsrett har vært betegnet som et «kupp», med henvisning til fraværet av debatt før vedtakelse.⁵⁶

5.4.3 Begrensninger i juryordningen

5.4.3.1 Tema

Utgangspunktet ved innføring av juryen var at de mest alvorlige straffesakene skulle jurybehandles i lagmannsretten, opprinnelig som førsteinstans, og etter to-instansreformen i andreinstans. Det har også vært andre begrensninger. I det følgende redegjøres for de mest sentrale.

5.4.3.2 Krav om strafferamme

Ressurshensyn gjorde at jury ikke ble anvendt i alle saker da juryen ble innført. Det ble benyttet jury i alle saker for lagmannsrett. Øvrige saker gikk for meddomsrett, se punkt 5.2. Forbrytelser som kunne medføre strengere straff enn straffarbeid i femte grad, skulle som hovedregel gå for lagmannsrett, jf. gammel straffeprosesslov § 19.⁵⁷

⁴⁸ Ot.prp. nr. 60 (1933) s. 3.

⁴⁹ *Matningsdal 1998* s. 273 punkt 2.12 e.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 5 (1934) s. 4.

⁵¹ Ot.prp. nr. 60 (1933) s. 4. Se også s. 3 og Innst. O. XIII (1933) s. 9.

⁵² Lov av 16. juni 1989 nr. 68.

⁵³ Se Innst. O. nr. 106 (1988–1989) s. 5. Relevante partier er gjengitt i NOU 1992: 28 s. 92–93.

⁵⁴ NOU 1992: 28 s. 93

⁵⁵ Forhandlinger i Stortinget 6. juni 1989 i Forarbeid til lovene 1989 bind IV s. 774.

⁵⁶ *Hylland* s. 315 flg.

Femte grad var straffarbeid fra seks måneder til tre år, som med straffeloven av 1902 ble endret til fengsel i tre år. I motivene til straffeprosessloven av 1887 ble det fremhevet at meddomsrettsbehandling var begrunnet med effektivitetshensyn, og av særlig betydning syntes det å ha vært å unnta simple tyverier og bedragerier, som utgjorde et stort antall av de samlede straffesakene.⁵⁸ I 1904 ble grove tyverier og innbrudd unntatt lagmannsrettens kompetanse.

Grensen på tre års strafferamme med unntak for grove tyverier og innbrudd ble endret i 1933.⁵⁹ I Ot.prp. nr. 26 (1933), som ble tilbakekalt, var grensen foreslått satt til seks år. Riksadvokaten fant at dette forslaget var noe for vidtgående, og i Ot.prp. nr. 60 (1933) ble grensen foreslått satt til fem år med unntak for alle saker om underslag, tyveri, bedrageri og utroskap (straffelovens kapittel 24 og 26). Justiskomiteen sluttet seg til dette forslaget, idet den bemerket at det var et spørsmål om man skulle velge en grense på fem eller seks år.⁶⁰

Straffeprosesslovkomiteen foreslo i 1969 kompetansegrensen hevet til seks års maksimumsstraff. Det ble vist til at endringen ikke ville ha særlig stor praktisk betydning, og at grensen i noen tilfeller var tilfeldig, men at man ved å heve grensen unngikk den «umotiverte» unntaksregelen for straffelovens kapittel 24 og 26.⁶¹ Det ble også vist til at for militære straffesaker var kompetansegrensen åtte år⁶² og at landssviksaker kunne gå i herreds/byrett hvis straffepåstanden ikke var over 8 år.⁶³ Straffeprosesskomiteens forslag ble imidlertid ikke fulgt opp under den videre lovbehandlingen, og kompetansegrensen på fem års maksimumsstraff ble opprettholdt i straffeprosessloven av 1981.

Hvorvidt det burde finne sted en generell justering av kompetansegrensen mellom herreds/byrett og lagmannsrett ble tatt opp i Ot.prp. nr. 16 (1988–1989). Justisdepartementet foreslo her at grensen skulle heves fra en strafferamme på fengsel i fem år til fengsel i seks år. Videre ble det foreslått en bestemmelse om at forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av anvendelse av straffeloven § 232 ikke skulle tas i betraktning.⁶⁴ Den

praktisk viktigste siden ved forslaget var at det ville bli mulig å behandle alle voldssaker etter straffeloven §§ 228 og 229, legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse, for herreds- eller byrett, selv når det var benyttet kniv eller annet særlig farlig redskap, med unntak for legemsbeskadigelse med døden eller betydelig skade til følge. Det ville gi en hurtigere og mer effektiv behandling av sakene og frigjøre kapasitet i lagmannsretten til å behandle andre saker. Som et alternativ ble det vurdert hvorvidt det burde gjøres unntak fra jurybehandling for de aktuelle bestemmelsene, men en slik løsning ville innebære en uthuling av hovedregelen og virke retts teknisk kompliserende. Endringen innebar derfor at enkelte andre sakstyper ble unntatt jurybehandling i første instans. Justiskomiteen var enig i forslaget, og endringen trådte i kraft 20. juli 1989.⁶⁵

Flertallet i To-instansutvalget gikk som tidligere nevnt inn for å oppheve juryordningen.⁶⁶ Departementet og flertallet av Stortingets justiskomité ønsket imidlertid juryen opprettholdt i en to-instansmodell, med den følge at det kun var ankesaker som ville gå for jury. Når det gjaldt hvilke saker som burde gå for jury, viste departementet til mindretallet i To-instansutvalget.⁶⁷

«Den omstendighet at det ikke er praktisk å ha jury som alminnelig ordning i alle saker, er ikke noe avgjørende argument mot å beholde den i de alvorligste saker som behandles for lagmannsrett. Mindretallet har i den forbindelse vurdert om det kan være grunn til å gå tilbake til den avgrensning av 'alvorlige' saker som gjaldt før lovendringen i 1989 da lagmannsrettens kompetanse som førsteinstans ble innsnevret. Endringen gikk ut på at strafferammen for herreds- og byrettssaker ble hevet fra 5 til 6 års fengsel. Mindretallet mener imidlertid at denne avgrensningen bør kunne legges til grunn for de saker som skal behandles med jury i lagmannsretten.»⁶⁸

I forbindelse med prosjektet «Hurtigere straffesaksbehandling» ble det nedsatt en arbeidsgruppe som hadde til mandat å foreslå prosessuelle effektivitetsgrep.⁶⁹ Under henvisning til at det

⁵⁷ Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager.

⁵⁸ Motiver til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager, 1886, s. 5–6.

⁵⁹ Lov av 24. juni 1933 nr. 6.

⁶⁰ Innst. O. nr. XIII (1933) s. 9–10.

⁶¹ Innstilling 1969 s. 149.

⁶² Lov av 6. mai 1921 §24 a (tilføyet ved lov av 29. mars 1957).

⁶³ Lov av 21. februar 1947 nr. 2 § 32.

⁶⁴ Ot.prp. nr. 16 (1988–1989) s. 19.

⁶⁵ Se Innst. O. nr. 49 (1988–1989) s. 2–3. og lov 16. juni 1989 nr. 64.

⁶⁶ NOU 1992: 28 s. 99–110.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 55.

⁶⁸ NOU 1992: 28 s. 111.

⁶⁹ Se høring 2006 om «Arbeidsgruppe II».

er mer ressurskrevende å behandle en sak med jury enn med enn med meddomsrett, foreslo arbeidsgruppen blant annet å redusere antall jury-saker til fordel for meddomsrett ved å innføre som et tilleggsvilkår for jurybehandling at enten påstått eller idømt straff i første instans overstiger fire år. Det ble vist til at det er hensynet til sakens alvor som begrunner hvilke saker som behandles med jury, og at et konkret strafferresultat i større grad enn straffebudets generelle strafferammer er egnet til å klargjøre alvorlighetsgraden.⁷⁰ Der-til ble det vist til at også andre hensyn kunne tale for å begrense jurytilfanget, blant annet at fornærmede i seksuallovbruddsaker da ville unngå merbelastningen ved å få straffesaken behandlet som jurysak.⁷¹ Arbeidsgruppen ønsket imidlertid å opprettholde vilkåret om strafferammer, da vilkåret var nødvendig for å begrense behandlingen til de mest alvorlige sakene. Hvorvidt man bør se hen til konkret utmåling for hvilke saker som bør gå for lagrette tematiseres nærmere av lagrettefraksjonen i punkt 10.2.18.4.3.

5.4.3.3 Landssviksaker

Regjeringen i London utferdiget under krigen en provisorisk anordning med sikte på delvis jurybehandling under krigsoppgjøret. Denne ble imidlertid avløst av provisorisk anordning av 16. februar 1945 om rettergang i landssviksaker, hvor det ble fastsatt at lagmannsretten under hovedforhandlingen skulle settes med tre dommere og fire domsmenn. Regjeringens opprinnelige anordning kan kanskje sees som et mottrekk til Quisling-regjeringens avskaffelse av juryen i lagmannsrettssaker.⁷² Hjemmefrontutvalget poengterte imidlertid at meddomsrett slik Quisling-styret hadde innført, ikke var en ny kreasjon, men snarere en gjennomdiskutert ordning som hvilte på den samme begrunnelse som var gitt før krigen.

Utvalget anså av ulike grunner meddomsrettsordningen som hensiktsmessig for krigsoppgjøret. Meddomsrett ville sikre hensynene til *effektivitet og kostnadsbesparelse* ved at behandlingen kunne bli enklere og dermed raskere. Det ble ansett å være behov for *begrunnende avgjørelser*, ettersom dommene ville ha historisk betydning. For Høyesterett, som i siste instans skulle avgjøre straffutmålingen, ville det være en fordel å få utførlige domsgrunner. Det var dessuten en rekke prinsipielle rettsspørsmål som burde bli avgjort så

raskt som mulig av Høyesterett, slik at de underordnede domstolene fikk sikre retningslinjer. På den tiden deltok ikke medlemmer av juryen under straffutmålingen. Det ble fremhevet at det var behov for *lekfolkdeltakelse under straffutmålingen*, fordi det skulle anvendes nye straffer som ikke var vedtatt av Stortinget. Det ble dessuten antatt at det som interesserte folk i fremtredende grad med rettsoppgjøret, var den straff forræderne og andre landssvikere skulle idømmes. Det ville derfor ikke være riktig å holde de folkevalgte dommerne borte fra denne siden av oppgjøret. Departementet sluttet seg til utvalgets vurderinger og betonte særlig det forhold at lekdommerne ville få medinnflytelse på straffutmålingen.⁷³ I en evaluering i forbindelse med lovfesting av domstolsordningen ble de nevnte hensynene funnet ivarettet og det ble lagt til grunn at ordningen var akseptert.⁷⁴

Ordningen med bruk av meddomsrett for denne type saker ble opprettholdt da rettergangs-anordningen ble avløst av lov om rettergang i landssviksaker, som nå er opphevet.⁷⁵ Unntaket er i dag i straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 1, hvor det fremgår at overtredelser av straffelovens kapittel 8 eller 9 er unntatt jurybehandling, og av straffeprosessloven § 353 andre ledd, hvor det fremgår at slike saker ikke skal jurybehandles ved saksforening etter straffeprosessloven § 13. Tilsvarende gjelder for overtredelse av lov av 18. august 1914 om forsvarshemmeligheter.

5.4.3.4 Prissaker

Quislingstyret innførte en ordning med at anke over dommer i pris- og rasjoneringsaker skulle behandles i en særskilt prislagsmannsrett. Domstolen besto av lagmann og to andre fagdommere. Domstolen hadde kompetanse til å prøve skyldspørsmålets faktiske side. Ordningen ble opprettholdt i noen tid etter krigen, inntil bestemmelsene ble avløst av lov om opphalding av pris- og rasjoneringsføresegnene o.a, som nå er opphevet.⁷⁶ Det ble i forbindelse med forberedelsene til loven fremhevet at denne sakstypen, uansett hva man ellers måtte mene om juryordningen, egnet seg dårlig for jury, fordi det lett vil kunne tenkes tilfeller hvor lekmenn ikke ville ha tilstrekkelig forutsetning for å sette seg inn i saken.⁷⁷ Med en slik

⁷⁰ Høring 2006 s. 31.

⁷¹ Høring 2006 s. 31–32.

⁷² Se forordning av 3. september 1941.

⁷³ Se nærmere om dette i Innstilling 1969.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 128 (1945–1946) s. 6.

⁷⁵ Lov 21. februar 1947 nr. 2.

⁷⁶ Lov 9. juli 1948 nr. 3.

⁷⁷ Ot.prp. nr. 83 (1947) s. 11–12.

begrunnelse unnlot man å sette jury spørsmålet på spissen.⁷⁸ Den særlige prislagsmannsretten ble avskaffet fra 1950, og sakene skulle gå for ordinær domstol ved ankeprøving med tre dommere og fire domsmenn. Den særlige rettergangsformen forsvant med straffeprosessloven av 1981, og lov om opphealding av pris- og rasjoneringsføresegnene o.a. ble opphevet med virkning fra 1. januar 1994.

5.4.3.5 Militære straffesaker

Ved midlertidig lov av 21. juni 1946 um tillegg til lovene um rettargangsmåten i militære straffesaker ble den ordning innført at saker om alvorligere militære forbrytelser skulle behandles ved lagmannsrett med fire militære domsmenn i stedet for ved krigsrett, og at fornyet behandling av krigsrettssaker skulle høre under lagmannsrett med samme sammensetning. Ordningen var i kraft inntil den særlige militære rettergangen som man hadde hatt siden krigsutbruddet 9. april 1940, bortfalt 1. juli 1956.⁷⁹

Også i dag behandles militære straffesaker i fred og i krig ved de alminnelige domstoler, jf. strpl. § 466 første ledd. Det fremgår av bestemmelsens andre ledd andre punktum at i krig settes tingretten under hovedforhandling med to militære meddommere og lagmannsretten med fire militære meddommere. Ordningen er begrunnet med at det i en krigssituasjon er spesielt viktig med dommere som har nødvendig kjennskap til de ekstraordinære forholdene tiltalte har tjenestegjort under.⁸⁰ Begrunnelsen for den særlige domstolsbehandlingen ble ikke funnet å rekke lenger enn til krigssituasjonen:

«En særregel om at militære straffesaker der strafferammen er mer enn 6 år, skal avgjøres av meddomsrett og ikke jury, er det etter departementets syn ikke behov for. Hensynet til harmoni mellom rettergangsreglene for militære og alminnelige borgerlige straffesaker i fredstid bør veie tyngre enn hensynet til likhet mellom freds- og krigstidsordningen. Forslaget om meddomsrett i krigstid er først og fremst begrunnet i behovet for å benytte militære meddommere. Et slikt behov er det etter departementets syn bare i krigstid.»⁸¹

5.4.3.6 Ærekrenkelsessaker

Det var i en periode debatt om ærekrenkelsessaker burde gå for jury. Lagmannsmøtene i 1952 og 1954 anbefalte å unnta fra jurybehandling de saker som omhandlet rettskrenkelser i trykt skrift. Straffelovrådet gikk i sin innstilling av september 1955 inn for at man i lagmannsretten burde bruke stor meddomsrett i ærekrenkelsessaker. I pressekreterser var meningene om spørsmålet delte, og Justisdepartementet fant ikke å ville foregripe en eventuell nyordning av prosessen.⁸² I forbindelse med arbeidet med ny straffeprosesslov ble det ansett som relativt upraktisk at ærekrenkelsessaker ville komme for jury.⁸³ Jurybehandling ble utelukket som følge av kravet til strafferamme etter to-instansreformen. Det følger av straffeprosessloven § 353 andre ledd at saker om ærekrenkelser heller ikke ved forening med andre saker skal jurybehandles. To-instansutvalget begrunnet unntaket slik:

«Juryordningen må generelt anses lite egnet i ærekrenkelsessaker. Samtidig må det i disse saker – hvor det i realiteten langt på vei dreier seg om et motpartsforhold mellom to private parter, selv om saken skulle være reist av påtalemyndigheten – også sees hen til fornærmedes interesser i prosessordningen. Det synes da lite tilfredsstillende at fornærmede skal måtte avfinne seg med en annen behandlingsmåte i lagmannsretten enn den vanlige fordi siktede også har andre forhold å svare for. Unntaksregelen betyr at ærekrenkelsesdelen av saken for lagmannsretten må skilles ut fra saken for øvrig og behandles for meddomsrett, men dette bør neppe anses som en avgjørende innvending i de ytterst sjeldne tilfelle dette vil gjelde.»⁸⁴

5.4.3.7 Drøftelser i forbindelse med ny straffeprosesslov

5.4.3.7.1 Om unntak generelt

Straffeprosesskomiteen hvor et flertall gikk inn for å avskaffe jury, vurderte hvorvidt det burde være unntak for landssviksaker, herunder spionasjesaker, dersom juryordningen skulle opprettholdes. Det eneste særlige hensynet som ble ansett å kunne begrunne unntak, var hensynet til hemme-

⁷⁸ Innst. O. nr. I (1948) s. 3, jf. Innst. O. nr. XIV (1948) s. 8.

⁷⁹ Lov av 26. november 1954, jf. res. av 4. mai 1956.

⁸⁰ Ot.prp. nr. 43 (1993–1994) s. 20.

⁸¹ Ot.prp. nr. 43 (1993–1994) s. 21.

⁸² Ot.prp. nr. 5 (1958) s. 31.

⁸³ Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 34–35.

⁸⁴ NOU 1992: 28 s. 158–159.

ligholdelse av militære opplysninger som følge av at kretsen av dem som deltar i rettergangen er større med jury enn med meddomsrett. Hensynet ble ikke ansett tungtveiende nok til å bære en særregel.⁸⁵ Man fant heller ikke å kunne ha en særregel for prissaker.

Etter at juryordningen var besluttet videreført ble spørsmålet om hvorvidt enkelte sakstyper burde unntas fra jurybehandling sendt ut på høring.⁸⁶ Det ble stilt spørsmål om hvorvidt det var unntaksbehov for landssviksaker, prissaker, enkelte økonomiske straffesaker og ærekrenkelsessaker. Det ble også stilt spørsmål om det var behov for en generell unntaksbestemmelse der det forelå spesielle grunner, og i saker der jurybehandling var av mindre betydning for tiltalte. Prosessordningen for militære straffesaker ble forutsatt tematisert etter vedtakelsen av straffeprosessloven. Spørsmålene må sees i lys av at det i hovedsak, foruten overtredelse av straffeloven kapittel 8 og 9 som på den tiden gikk direkte for jury, var snakk om hvorvidt sakstypene skulle ankebehandles for jury eller ikke.

Den overveiende del av høringsinstansene var imot unntaksbestemmelser. Uavhengig av om respondentene ønsket jury eller ikke, ble det vurdert uhensiktsmessig å ha et blandet system. Det ble vurdert lite hensiktsmessig å ha unntaksbestemmelser som innebar at det skulle vurderes for hver enkelt sak om den skulle jurybehandles eller ikke.

Departementet sluttet seg til synspunktene, og foreslo derfor ikke unntak fra prosessordningen ved fornyet behandling.⁸⁷ For økonomiske saker ble det vist til at premissen om at disse var kompliserte, ikke kunne legges til grunn generelt. En unntaksregel ville dessuten uthule juryordningen, noe som var uheldig ettersom ordningen var besluttet videreført. For prissaker og skatte- og avgiftssaker ble det fremhevet at det ikke forelå spesielle hensyn som kunne begrunne unntak fra juryordningen, og at unntak uansett ville ha liten praktisk betydning. Det samme gjaldt for ærekrenkelsessaker, hvor dessuten en rekke av pressens organisasjoner ikke var imot jury. For landssviksaker ble hensynet til hemmeligholdelse av opplysninger ikke vurdert tilstrekkelig tungtveiende til å kunne begrunne unntak. En generell diskresjonær kompetanse til å avgjøre om saker var egnet for jurybehandling ble også vurdert uhensiktsmessig, blant annet fordi det vanskelig

ville la seg gjøre å fastsette egnede vurderingskriterier.

5.4.3.7.2 Spionasjesaker

Av landssvikrettergangsloven fulgte at lagmannsretten i en sak etter straffeloven kapittel 8 og 9 skulle settes som stor meddomsrett. Ettersom det ikke var gjort unntak i den nye straffeprosessloven for spionasjesaker, innebar den nye loven en endring i forhold til reglene i landssvikrettergangsloven. Departementet sendte på nytt spørsmålet om hvorvidt en slik endring var ønskelig, ut på høring. De fleste høringsinstansene sluttet seg til forslaget om å beholde ordningen med stor meddomsrett i spionasjesaker.⁸⁸ Departementet gikk inn for å opprettholde gjeldende ordning med bruk av meddomsrett, og begrunnet standpunktet med hensynet til effektivitet i situasjoner der et større antall slike saker kommer opp for domstolene, hensynet til å unngå utilsiktet spredning av graderte opplysninger ved at færrest mulig lekfolk gjennom domstolsbehandlingen blir gjort kjent med dem og behovet for begrunnede avgjørelser.⁸⁹ Prinsippet om at prosessreglene i størst mulig grad bør være de samme for alle typer saker, ble ikke ansett å være til hinder for særordningen, ettersom det kun var spørsmål om å videreføre et allerede eksisterende unntak.

5.4.3.8 Uaktsomt drap og enkelte voldssaker

Uaktsomt drap etter straffeloven § 239 var unntatt jurybehandling ved lov av 8. juli 1988 nr. 70. Begrunnelsen var misnøye med at juryer, etter departementets syn, la til grunn en for mild akt-somhetsnorm, noe som uttrykte et uakseptabelt syn på bilføreransvaret.⁹⁰ Det ble også vist til prosessøkonomiske hensyn og hensynet til tidsbesparelse.⁹¹ Se nærmere punkt 8.7.3. I forbindelse med lovendringen ble loven endret slik at det uttrykkelig fremgikk av strl. § 239 at uaktsomt drap ved bruk av motorvogn rammes.⁹²

Ved lovendring 16. juni 1989 nr. 64 ble grensen for å starte straffesak i lagmannsretten hevet fra fem til seks års strafferamme. Dette innebar at saker om uaktsomt drap og en del voldssaker ble

⁸⁵ Innstilling 1969 s. 139.

⁸⁶ Se Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 34–44.

⁸⁷ Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 43.

⁸⁸ Ot.prp. nr. 35 (1984–1985) s. 4.

⁸⁹ Ot.prp. nr. 35 (1984–1985) s. 9–10.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 66 (1987–1988) s. 9–11. Justiskomiteens sluttet seg til endringsforslaget uten å særskilt inn på juryen som årsaksforklaring og problem, se Innst. O. nr. 95 (1987–88) s. 3.

⁹¹ Ot.prp. nr. 66 (1987–1988) s. 11.

⁹² Ot.prp. nr. 66 (1987–1988) s. 11.

flyttet fra lagmannsretten til tingretten i første instans.⁹³

5.4.3.9 Oppsummering

Gjennomgangen har vist at det etter at juryen ble innført har funnet sted en rekke prosessuelle lovendringer som har medført begrensinger i hvilke saker som undergis jurybehandling. Også andre hensyn enn ressurs hensyn har motivert unntakene. Unntaket for landssviksaker var begrunnet i hensynene til effektivitet, prosessøkonomi, begrunnelsesbehov og ønske om lekfolkdeltagelse under straffutmålingen. Unntaket for prissaker var begrunnet med at sakstypen forutsatte vanskelige bedømmelser. I militære straffesaker under krig ble behov for meddomsrett begrunnet i at det er nødvendig med erfaring fra de ekstraordinære forholdene som skal bedømmes. Begrunnelsen for unntaket for saker etter straffeloven kapittel 8 og 9, såkalte spionasjesaker, er hensynene til effektivitet, hemmeligholdelse av graderte opplysninger og behovet for begrunnelse. Saker om uaktsomt drap ble unntatt av hensyn til ønske om en strengere håndhevelse av bestemmelsen. Det at enkelte saker er kompliserte er et ofte brukt argument for å unnta saker, men har ikke resultert i ytterligere unntak.

⁹³ Debatt i Odelstinget 9. mai 1989. Forarbeid til lovene 1989 bind IV s. 394 flg.

5.4.4 Utskyting

Partene har rett til å skyte ut lagrettemedlemmer til man kommer til det antall som skal delta i behandlingen, jf. straffeprosessloven § 356. Se punkt 3.3.2.3.

Utskytingsretten har historisk vært ansett som en sentral side ved juryordningen.⁹⁴ Opprinnelig skulle det trekkes ut 26 lagrettemenn og 2 varamenn. Utfallet av loddtrekningen skulle så meddeles statsadvokaten som hadde rett til å skyte ut fem medlemmer. De som ikke ble skutt ut skulle møte i lagmannsretten. Hvis færre enn 19 møtte eller i vidløftige saker færre enn 20, skulle ytterligere innkalling finne sted. Innkalling kunne unnlates hvis partene ikke benyttet utskytingsretten fullt ut. Partene kunne deretter skyte ut et like stort antall hver, alternativt ble det benyttet loddtrekning. Ordningen ble ansett som en viktig garanti, fordi partene kunne ha begrunnet frykt for at en lekdommer ikke var habil av klasseforhold, personlige eller partipolitiske grunner, uten at det lot seg gjøre å påvise slik inhabilitet som loven krever. Senere har antallet uttrukne blitt redusert flere ganger, og dagens ordning er at det innkalles etter loddtrekning 16 jurymedlemmer, like mange av hvert kjønn.⁹⁵

⁹⁴ *Skeie* s. 6–9.

⁹⁵ Domstolloven § 87 første ledd.

Kapittel 6

Domstolsordninger i enkelte andre land

6.1 Innledning

Domstolsordningene i forskjellige land har varierende grad av lekdommerinnslag i straffesaksbehandlingen. I noen land benyttes rene fagdommerdomstoler. I andre land er det et betydelig innslag av lekdommere. Innenfor disse to ytterpunkter finnes en rekke variasjoner når det gjelder sammensetning og krav til stemmeforhold. I Taxquet-saken ga Den europeiske menneskerettsdomstol følgende oppsummering av ordningene i Europarådets medlemsstater:

«The member States may be divided into three categories: those without any form of jury trial or any model of lay adjudication in criminal matters; those using a collaborative court model of lay adjudicators sitting and deliberating alongside professional judges in criminal matters; and those which have opted for the «traditional» jury model in criminal matters.

Among the models examined, fourteen Council of Europe member States have never had a jury system or any other form of lay adjudication in criminal matters or have abolished it: Albania, Andorra, Armenia, Azerbaijan, Bosnia and Herzegovina, Cyprus, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Moldova, the Netherlands, Romania, San Marino and Turkey. In these States criminal courts are composed exclusively of professional judges.

The member States with a collaborative system are Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Italy, Liechtenstein, Monaco, Montenegro, Norway (in most cases), Poland, Portugal, Serbia, Slovakia, Slovenia, Sweden, «the former Yugoslav Republic of Macedonia» and Ukraine. The collaborative system, which can also be employed alongside the traditional jury model, is characterised by the fact that the professional judges and the jurors collectively determine all

questions of law and fact, the issue of guilt and the sentence.

The ten Council of Europe member States that have opted for a traditional jury system are Austria, Belgium, Georgia, Ireland, Malta, Norway (only in serious appeal cases), the Russian Federation, Spain, Switzerland (the Canton of Geneva), until 1 January 2011, and the United Kingdom (England, Wales, Scotland and Northern Ireland).

In its traditional form, trial by jury involves a combination of a number of jurors sitting with one or more professional judges. The number of jurors varies according to the country and the subject matter of the proceedings. The number of professional judges varies from country to country. In Ireland, Malta, Russia, Spain, Switzerland and the United Kingdom the court and jury are presided over by a single judge. In Austria, Belgium and Norway the court consists of three professional judges together with the jury. The professional judges cannot take part in the jury's deliberations on the question of guilt, which falls within the exclusive competence of the jury.»¹

Utvalget redegjør i det følgende for domstolssammensetninger i enkelte land.² Formålet med gjennomgangen er primært å hente inspirasjon til en eventuell alternativ utforming av dagens juryordning, og hovedfokus er derfor rettet mot jurysystemer. Med jury menes rettslige beslutningsorganer som kun består av lekfolk og som avgjør skyldspørsmålet i straffesaker. Gjennomgangen er ikke uttømmende. De ordninger som er trukket frem, har alle alternative løsninger det kan være verdt å se hen til. Grunnet språkbarrierer har det dels vært nødvendig å bygge fremstillingen på oversatte kilder. For å gjøre teksten leservennlig er materialet oversatt til norsk, og ønsket

¹ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 45–48.

² Se også Innstilling 1969 s. 79–81 og NOU 1992: 28 s. 86.

om tilgjengelighet har nok i noen grad gått på bekostning av juridisk presisjon. Det er imidlertid fortløpende henvist til original og sekundærkilder i noter.

Det ville vært nødvendig med omfattende presentasjoner om alle sider ved de ulike domstolsordningene skulle komme frem.³ Det er altså kun en liten del av et større prosessystem som presenteres, og gjennomgangen er konsentrert rundt følgende tema:

1. sakstyper som går for jury
2. antall jurymedlemmer
3. kompetanseforholdet mellom fagdommere og jury
4. krav til rettsbelæring og saksoppsummering
5. krav til stemmeforhold
6. tilsidesettelsesadgang
7. begrunnelsesplikt
8. anonymitet

Om enkelte av disse tema fremgår følgende i Taxquet-dommen:

«In a number of countries the jurors are presented with a list of specific questions before they retire to deliberate on the facts of the case. Seven States – Austria, Belgium, Ireland, Norway, Russia, Spain and Switzerland – follow this practice.

In Ireland, England and Wales, at the conclusion of the evidence, the judge sums up the case to the jurors. He reminds them of the evidence they have heard. In doing so, the judge may give directions about the proper approach to take in respect of certain evidence. He also provides the jurors with information and explanations about the applicable legal rules. In that context, the judge clarifies the elements of the offence and sets out the chain of reasoning that should be followed in order to reach a verdict based on the jury's findings of fact.

In Norway the judge directs the jurors on each legal issue raised and explains the rules they should follow when they retire to deliberate on the verdict. At the end of the trial, he also sums up the evidence to the jury or draws its attention to evidence of importance.

In Austria the jurors' verdict is reached on the basis of a detailed questionnaire which sets out the main elements of the various charges and contains questions requiring a «yes» or «no» answer.

In principle, juries deliberate in private, without the presiding judge(s) being present. Indeed, the secrecy of the jury's deliberations is a firmly established principle in many countries.

In Belgium a professional judge may be invited to the deliberation room to provide the jury with clarifications on a specific question, without being able to express a view or to vote on the issue of guilt. In Norway the jury may summon the presiding judge, but if the jury considers that it needs further clarifications as to the questions to be answered, the legal principles applicable or the procedure to be followed, or that the questions should be amended or new questions put, it must return to the courtroom, so that the matter can be raised in the presence of the parties.

In the Canton of Geneva the presiding judge attends the jury's deliberations to provide assistance, but cannot give an opinion on the issue of guilt. A registrar is also present to make a record of the decisions taken and the reasons given.

The general rule appears to be that reasons are not given for verdicts reached by a traditional jury. This is the case for all the countries concerned, except Spain and Switzerland (Canton of Geneva).

In Spain the jury's verdict is made up of five distinct parts. The first lists the facts held to be established, the second lists the facts held to be not established, the third contains the jury's declaration as to whether the accused is guilty or not guilty, and the fourth provides a succinct statement of reasons for the verdict, indicating the evidence on which it is based and the reasons why particular facts have been held to be established or not. A fifth part contains a record of all the events that took place during the discussions, avoiding any identification that might infringe the secrecy of the deliberations.

Until 1991 the authorities of the Canton of Geneva considered that the jury satisfied the requirement of a reasoned decision by answering «yes» or «no» to the precise questions put to it. However, in a decision of 17 December 1991 the Federal Court found such replies to be insufficient and required juries in the canton to give reasons for their verdicts in future. In 1992 Articles 298 and 308 of the Geneva Code of Criminal Procedure were amended to require the jury to state reasons for its choices should it consider that this was necessary for an understanding of its verdict or its decision.

³ Se slik *Langbein*. I artikkelen sammenlignes tyske og amerikanske domstolssammensetninger.

Article 327 of the Code of Criminal Procedure requires the jury to state «*the reasons for taking into account or disregarding the main items of evidence and the legal reasons for the jury's verdict and the decision by the court and the jury as to the sentence or the imposition of any measure*».

Within the States that have opted for a traditional jury system, an appeal against the jury's verdict is available in Georgia, Ireland, Malta, Spain, Sweden and the United Kingdom, whereas no appeal is available in Austria, Belgium, Norway, Russia and Switzerland (Canton of Geneva). In Austria, convicted persons may appeal to the Court of Appeal against the sentence only; they may also file a plea of nullity with the Supreme Court.

In Belgium, since the events in issue in the present case, the Law of 21 December 2009, which came into force on 21 January 2010 (see paragraph 36 above), has amended the procedure in the Assize Court, notably by requiring it to state the main reasons for the verdict reached by the jury, in order to clarify its meaning.»⁴

6.2 Juryordninger

6.2.1 England og Wales

Det engelske jurysystemet har tjent som inspirasjon for juryordninger i en rekke land, og det er antatt at det er over 50 stater og territorier som benytter et jurysystem som stammer fra England.⁵ At juryen har en sterk posisjon i England illustreres ved at landet intervenerte i Taxquet-saken for EMD, for å hindre at jurysystemet som sådan skulle bli funnet uforenlig med Den europeiske menneskerettskonvensjon, se punkt 3.4.2.

I England og Wales avhenger domstolssammensetningen av det straffbare forholdets alvorlighet. I Magistrates Courts behandles mindre alvorlige forhold, omtrent 98 prosent av alle straffesaker. I The Crown Court behandles de alvorligste straffesakene. Jury benyttes kun i sistnevnte domstol. Enkelte alvorlige sakstyper skal jurybehandles. For andre er det opp til tiltalte å avgjøre hvorvidt saken skal gå for jury, for eksempel saker om tyveri og innbrudd. Omtrent 80 prosent av sakene for Crown Court går uten jury.

Rettsforhandlingene i jursaker overvåkes av én fagdommer med ansvar for prosessuell- og materiellrettslige spørsmål. Fagdommeren instruerer juryen om hvorledes loven er å forstå og oppsummerer saken ved å klargjøre kompetansefordelingen mellom fagdommer og jury, prinsippet om fri bevisvurdering, det strafferettslige beviskrav og avstemningsreglene.⁶

I oppsummeringen presiseres hvilke faktiske spørsmål juryen må ta stilling til og hvilke subsumsjoner som kan foretas. Dette gjøres konkret for hver tiltalepost, slik at det er klart for juryen hvilke spørsmål det skal tas stilling til.⁷ I kompliserte saker er det adgang til å supplere instruksjonen med et hjelpedokument.⁸ Dokumentet må forelegges partene på forhånd og inngå som en integrert del av oppsummeringen. Juryen kan til enhver tid kontakte dommeren og be om ytterligere avklaring av rettslige eller faktiske forhold.

Fagdommeren skal også redegjøre for sakens sentrale bevissspørsmål. Redegjørelsen skal være nøytral. Dommeren har imidlertid gjennom oppsummeringen adgang til å peke på særlige bevismessige forhold, som for eksempel at tiltalte unnlot å forklare seg, at et vitne ikke var ført, betydningen av vitnets karakter osv., men det må da presiseres at bedømmelsen av forholdene tilkommer juryen.

Fagdommeren kan, der forholdene rettslig eller faktisk ligger slik an, instruere juryen om å avgi frifinnende kjennelse. En særskilt instruksjonsadgang har dommeren i saker hvor han mener at påtalemyndigheten ikke har etablert en sak og forsvaret har fremholdt at det er «no case to answer». Hvis dommeren mener bevisstilbudet har en slik karakter at ingen med rimelighet kan konstatere skyld på bakgrunn av det, skal juryen instrueres til å avsi frifinnende kjennelse. Slik instruksjon må gis før juryen trekker seg tilbake for rådslagning. Juryen kan ikke under noen omstendighet instrueres til å avsi fellende kjennelse.⁹

I den senere tid har det blitt vanlig å anvende standardtale under oppsummeringen. Ordningen, som er akseptert i rettspraksis, har medført at Judicial Studies Board med godkjennelse fra Lord Chief Justice har utarbeidet en oversikt med tittelen *Crown Court Bench Book – directing the jury*, som blant annet inneholder detaljerte standardformuleringer av stadig tilbakevendende

⁴ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 49–60.

⁵ *Hans/Vidmar* 2007 s. 37.

⁶ Lord Hailsham L.C in *R v Lawrence* [1982] A.C. 510 AT 519.

⁷ *R v R* (2007) Crim LR 478 CA.

⁸ *R v Green* (2005).

⁹ *R v Wang* (2005) 1 WLR 661, HL (House of Lords).

temaer som skal formidles til juryen, herunder om juryens kompetanse, beviskravanvendelse og bevisregler.¹⁰ Formuleringene gir dommerne et utgangspunkt som må tilpasses individuelt til hver enkelt sak. Boken gir også en oversikt over rettspraksis som omhandler instruksjoner.

Juryen består av tolv medlemmer. Ved frafall er juryen likevel kompetent så lenge det er minst ni igjen.¹¹

Det kreves som et utgangspunkt enstemmighet for skyldkonstatering, men kvalifisert flertall er tilstrekkelig der det etter to timer med rådslagning fremdeles ikke er enighet, og det ikke er mindre enn elleve medlemmer, og ti stemmer for skyld, eller det er ti medlemmer og ni stemmer for skyld.¹² Begrunnelsen for endringen var først og fremst at man hadde erfart forsøk på bestikkelser av jurymedlemmer, særlig i saker mot profesjonelle kriminelle. Slike forsøk blir vanskeligere når ikke lenger et enkelt jurymedlem kan hindre fellelse.¹³

Det er ingen tilsidesettelsesadgang etter engelsk rett. Dommeren har imidlertid anledning til å be juryen revurdere skyldspørsmålet der forhold indikerer at jussen er misforstått eller avgjørelsen er inkonsekvent, for eksempel hvis spørsmål besvares motstridende. I tillegg kan dommeren nekte å godkjenne kjennelsen hvis juryen har avgjort forhold utenfor tiltalen. Det endelige ord er juryens, men manglende etterlevelse av de råd dommeren har gitt, vil kunne påankes og føre til opphevelse.

Det gis ikke skriftlig begrunnelse for svaret på skyldspørsmålet. Ingen enkeltmedlemmer av juryen deltar under straffutmålingen. Straffen fastsettes og begrunnes i den utstrekning det er behov for det, av fagdommeren alene. For å sikre grunnlag for straffutmålingen, er det i saker som omhandler drap (manslaughter) og saker hvor det kan tenkes flere alternative grunner for skyld, adgang til å spørre juryen hvilke grunner som motiverte kjennelsen.¹⁴ Juryen har imidlertid ingen plikt til å svare.

Stemmegivningen er anonym, og det er som hovedregel straffbart å formidle forhold ved rådslagningen.¹⁵ Juryformannen skal imidlertid for-

midle i åpen rett hva stemmeforholdet var ved felende kjennelser avsagt etter flertallsordningen.¹⁶ Det skal ikke opplyses om stemmeforhold ved frifinnende kjennelser.

6.2.2 Nord-Irland

Av historiske grunner sammenfaller det nordirske jurysystemet med systemet i England og Wales. Retten settes med jury i de alvorligste straffesakene og tiltalte er for enkelte sakstyper gitt adgang til å velge hvorvidt det skal benyttes jury. For enkelte sakstyper tilkommer det påtalemyndigheten å velge prosessform. Riksadvokaten er på nærmere vilkår gitt adgang til å beslutte at en sak som normalt skulle gått for jury skal unntas jurybehandling. Bestemmelsen må sees i lys av Nord-Irlands moderne historie.¹⁷

Juryen består av tolv medlemmer. Som i England og Wales kreves det som et utgangspunkt enstemmighet for skyld, men kvalifisert flertall er tilstrekkelig der det etter to timers rådslagning fremdeles ikke er enighet, og det ikke er mindre enn elleve medlemmer og ti stemmer for skyld, eller det er ti medlemmer og ni stemmer for skyld.

Som i England og Wales vil fagdommeren gjennom en oppsummering klargjøre kompetansefordelingen mellom dommer og jury, herunder at bevisvurderingen er fri, det strafferettslige beviskrav, hvilke faktiske spørsmål juryen må ta stilling til og hvilke subsumsjoner som kan foretas. Dommeren vil gi en nøytral gjennomgang av sakens sentrale bevissspørsmål og en redegjørelse for avstemningsreglene. Dommeren kan instruere juryen om å avgi en frifinnende kjennelse der dommeren finner at vilkårene for domfellelse ikke foreligger.

Det er ingen tilsidesettelsesadgang etter nordirsk rett. Dommeren har imidlertid adgang til å be juryen revurdere spørsmålet der forhold indikerer at jussen er misforstått eller kjennelsen er inkonsekvent. Juryen har det endelige ord, med den begrensning at slike forhold vil kunne gjøres til ankegrunn og resultere i opphevelse. Hvis juryen ikke kan treffe beslutning med flertall, noe som kalles «hung jury», kan fagdommeren fristille juryen og beordre retten satt med ny jury.

Heller ikke i Nord-Irland blir det gitt noen begrunnelse for lagrettens kjennelse. Jurymedlemmer deltar ikke under straffutmålingen. Dom-

¹⁰ Crown Court Bench Book – directing the jury. 2010. http://www.judiciary.gov.uk/NR/rdonlyres/BE25EBB6-AAD2-4ACD-8115-28D3BF613164/0/benchbook_criminal_2010.pdf. Søkedito 30.05.11.

¹¹ Juries Act 1974 art. 17 nr. 1.

¹² Juries Act 1974 art. 17 nr. 4, jf. art. 17 nr. 1.

¹³ Innstilling 1969 s. 80.

¹⁴ Court of Appeal R. Solomon and Triumph 6 Cr. App r(s) 120.

¹⁵ Contempt of Court Act 1981 § 8.

¹⁶ Juries Act 1974 art. 17(3).

¹⁷ Justice and Security (Northern Ireland) Act 2007, kapittel 1.

meren gir en beskrivelse av sakens fakta som er nødvendig for å begrunne straffutmålingen.

6.2.3 Skottland

I Skottland er det påtalemyndigheten som avgjør hvorvidt en straffesak jurybehandles og med enkelte unntak hvilken domstol som skal behandle saken. Valg av domstol har betydning, fordi det er knyttet ulike øvre strafferammer til den enkelte domstol. Alvorlige sakstyper skal gå direkte for High Court og settes med jury.

Juryen består av 15 medlemmer. Dette er antakelig den mest omfattende jurysammensetning i verden i dag. Det er tilstrekkelig med simpelt flertall (åtte) for skyldkonstatering. Er det færre enn åtte som stemmer for skyld, skal det avsies frifinnende kjennelse. Juryen er beslutningsdyktig ved frafall av jurymedlemmer så lenge det er minst tolv igjen.¹⁸ Ved frafall kreves fremdeles åtte stemmer for skyldkonstatering.¹⁹

Juryen kan gi tre ulike svar på spørsmålene de blir stilt, henholdsvis «skyldig», «ikke skyldig» eller «ikke bevist» («guilty», «not guilty» eller «not proven»). Det tredje svaralternativet har sitt opphav i tidligere tiders kompetansedeling mellom fagdommere og jury, hvor juryen kun skulle ta stilling til bevisspørsmål og det var opp til fagdommeren å konstatere skyld gjennom subsumsjonen, se punkt 5.4.1.1.²⁰ Alternativet er opprettholdt for at juryen skal kunne klargjøre grunnlaget for frifinnelser.²¹ Sondringen mellom «ikke skyldig» og «ikke bevist» har ingen selvstendig rettslig betydning, men peker på hva som var grunnen til frifinnelsen. Det pågår en debatt i Skottland om hvorvidt alternativet «ikke bevist» bør fjernes. De som vil ha alternativet fjernet, begrunner standpunktet med at tiltalte ikke bør belastes med en slik begrunnelse og med at juryen bruker svaralternativet til å unndra seg beslutningsansvar.²²

Dommeren vil ved oppsummering klargjøre kompetansfordelingen mellom fagdommeren og juryen, at bevisvurderingen er fri, det strafferettslige beviskrav, hvilke faktiske spørsmål juryen må ta stilling til, hvilke subsumsjoner som kan foretas og avstemningsreglene. Det skal også gis en nøytral gjennomgang av sakens sentrale bevisspørsmål. Det er lagt til grunn i praksis at juryen skal

informeres om hvor mange stemmer som kreves for skyld, men ikke om hvor mange som kreves for frifinnelse eller at åtte er tilstrekkelig for ethvert utfall.²³ Juryen kan etter at rådslagningen er i gang kontakte dommeren for å få avklart spørsmål av rettslig art. Det at det er tre svaralternativer, gir mulighet for en rekke konstellasjoner under avstemningen og gir ulike vanskeligheter ved anvendelsen av avstemningsreglene.²⁴

Det er ikke stilt eksplisitte krav til spørsmålsutformingen. I praksis vil dommeren gjennom oppsummeringen og rettsbelæringen presisere spørsmålene juryen skal ta stilling til. Etter rådslagningen og avstemning vil juryformannen for hvert enkelt tiltalepunkt bli stilt spørsmål om hvorvidt juryen har kommet frem til en kjennelse.²⁵

Som i England og Wales og Nord-Irland kan dommeren be juryen revurdere svarene som er gitt hvis forhold tilsier at kjennelsen bygger på uriktig lovforståelse, er selvmotsigende eller inkonsekvent. Det er imidlertid juryen som har det endelige ord.

Det skal opplyses om eventuell manglende enstemmighet når kjennelsen avgis.²⁶ Det er ikke tillatt i ettertid å formidle eller diskutere hva som har blitt sagt under juryens rådslagning.²⁷

Juryen gir i utgangspunktet ingen begrunnelse for kjennelsen ut over å svare bekreftende eller benektende på skyldspørsmålet. Det er imidlertid antatt at juryen har anledning til å stryke ulike alternativer i spørsmålsstillingen, og slik, avhengig av spørsmålenes utforming, vil den kunne vise hvilket hendelsesforløp som er funnet bevist.²⁸ Ingen jurymedlemmer deltar under straffutmålingen.

6.2.4 Østerrike

I Østerrike er retten til jurybehandling grunnlovsfestet. De mest alvorlige straffbare forhold går i ankedomstolene med jury (Geschworenengericht) bestående av åtte lekdommere (Geschworene) og tre fagdommere til å administrere saken.²⁹

¹⁸ Criminal procedure Act 1995 provision 90 nr. 1.

¹⁹ Criminal procedure Act 1995 provision 90 nr. 2.

²⁰ *Gane* s. 268–269.

²¹ Se *McNicol v H M Advocate* (1964) JC 17 på s. 22.

²² *Gane* s. 268.

²³ Se *Affleck v H M Advocate*, 1987 SCCR 150 og *Glen v H M Advocate*, 1988 SLT 369.

²⁴ *Gane* s. 270–271.

²⁵ Criminal procedure Act 1995 provision 100.

²⁶ Criminal procedure Act 1995 provision 100 nr. 2.

²⁷ Contempt of Court Act 1981 § 8(1).

²⁸ *Gane* s. 270.

²⁹ Österreichische Strafprozessordnung (StPO) § 31(2) nr. 1–12.

Det er tilstrekkelig med simpelt flertall (fem) for skyldkonstatering.³⁰

Juryen får rettsbelæringen opplest og utdelt. Det kreves at spørsmålsstillingen baseres på tiltalen og individualiseres. Det faktiske saksforhold beskrives presist før det overlates juryen å ta stilling til om forholdet skal subsumeres under den aktuelle straffebestemmelse.³¹ Formålet med kravet til spesifisering er å motvirke fare for pådømmelse av andre forhold enn de som følger av tiltalen. Juryen har adgang til å eliminere deler av betingelsene i de straffebud de bedt om å ta stilling til overtredelse av, og skal gjøres oppmerksom på denne adgangen.³²

Juryen kan beslutte at fagdommerne skal være til stede under rådslagningen for å klargjøre rettslige og faktiske forhold.³³ I praksis er det vanlig at første del av rådslagningen skjer i fellesskap med sikte på avklaring av rettssetninger og spørsmål, og at lekdommerne deretter fortsetter rådslagningen alene.³⁴ Lagretten er i henhold til prosesslovgivningen ikke bundet av redegjørelsen for rettssetningene.

Dersom juryen svarer nei på skyldspørsmålet kan det stilles spørsmål om subsidiære overtredelser. Besvarer juryen spørsmålet med ja, og saken ligger slik an at det er behov for å klargjøre hvorvidt det foreligger formildende omstendigheter eller andre forsvarsgrunner, må disse fremmes som særskilte tilleggsspørsmål (*Zusatzfragen*).³⁵

Juryens ordfører skal føre protokoll hvor sentrale punkter i bevisbedømmelsen skal fremgå. Vanligvis er protokollen stikkordspreget, eksempelvis kan det fremgå at et vitne virket troverdig.³⁶ Fagdommerne gjennomgår kjennelsen og den skrevne protokollen og kan, dersom kjennelsen og/eller protokollen er uklar, ufullstendig, selvmodsigende, eller hvis et jurymedlem hevder at så er tilfellet, beslutte at forholdet skal avklares og utbedres.³⁷

Hvis kjennelsen er formelt korrekt, men likevel synes å ha innholdsmessige mangler, kan fagdommerne sette kjennelsen til side (Moniturverfaren).³⁸ Tilsidesatte saker sendes til høyesterett

(Oberster Gerichtshof), som sender saken til en ny ankedomstol for ny behandling.

Domsslutningen avgis muntlig i åpen rett, og den skrevne dommen inneholder spørsmålene som ble stilt og svarene som ble gitt.³⁹ Kjennelsen begrunnes ikke. To særlige mekanismer gir imidlertid grunnlag for å slutte seg til hva som har vært motiverende. For det første skal som nevnt juryens ordfører føre protokoll over juryens sentrale begrunnelseskriterier. Protokollen er tilgjengelig for fagdommerne ved vurderingen av kjennelsens holdbarhet. For det andre har juryen adgang til å eliminere deler av det straffebud de er bedt om å ta stilling til overtredelse av, typisk straffebudenes ulike alternativer og kvalifiserende elementer.⁴⁰

Jury og fagdommere avgjør straffutmålingen i fellesskap.⁴¹ Ved avstemningen stemmer først fagdommerne og deretter jurymedlemmene i alfabetisk rekkefølge.⁴²

6.2.5 Spania

Spania fikk gjeninnført jurybehandling av straffesaker i 1995. Jury benyttes i straffesaker av alvorlig karakter.⁴³ Juryordningen i Spania har etter gjeninnføringen vært utsatt for kritikk som følge av noen særegne frifinnelser i enkeltsaker. Statistikk for årene 2004 og 2005 viser imidlertid en domfellellesprosent på 87,5 og 91.⁴⁴

Juryen består av ni medlemmer og to varamedlemmer. Saken overvåkes og administreres av én fagdommer.

For konstatering av skyld kreves sju av ni stemmer. For frifinnelse kreves fem av ni stemmer.⁴⁵ Krav om overvekt er anvendt for å sikre beslutningseffektivitet og for å unngå såkalte «hung juries». ⁴⁶ Slike vil imidlertid oppstå der fem eller seks medlemmer stemmer for domfellelse.

Fagdommeren klargjør juryens kompetanse og redegjør for avstemningsreglene. Dommeren skal påminne juryen om at den skal se bort fra bevis som er avskåret, men ikke formidle sin vurdering av sakens bevis.⁴⁷

³⁰ StPO § 331(1).

³¹ StPO § 312 flg.

³² StPO § 321.

³³ StPO §§ 324(2), 327 og 334(1).

³⁴ StPO § 323(2). Se *Taylor* s. 301–307.

³⁵ StPO § 313.

³⁶ *Taylor* 305–306.

³⁷ StPO § 331(3) og 345(1) nr. 9.

³⁸ StPO § 334.

³⁹ StPO §§ 341 og 342, jf. 270(1-3).

⁴⁰ StPO § 330(2).

⁴¹ StPO § 338.

⁴² StPO § 303.

⁴³ Ley Orgánica del Tribunal del Jurado 5/1995 («LOTJ») art. 1.2

⁴⁴ *Jimeno-Bulnes* s. 769.

⁴⁵ LOTJ art. 59(1).

⁴⁶ LOTJ fortalen del V.

⁴⁷ LOTJ art. 54.

Det stilles krav til struktur for spørsmålene som forelegges juryen. Ved bruk av adskilte nummererte avsnitt skal det skilles mellom den objektive gjerningsbeskrivelsen, faktiske forhold, skjerpene og formildende omstendigheter og handlingens omfang. Det skal dessuten tydeliggjøres hvilke spørsmål som er til gunst og hvilke som er til ugunst for tiltalte.⁴⁸

Overveielserne under rådslagningen består av to trinn. Først vurderes faktiske påstander, deretter vurderes skyld. Det stemmes i alfabetisk rekkefølge, og enhver som unnlater å stemme vil bli bøtelagt.⁴⁹ Rådslagningen skal hemmeligholdes.⁵⁰

Fagdommeren skal returnere juryens kjennelse i tre situasjoner. For det første der den gjenspeiler at man har unnlatt å ta stilling til alle tiltalte, til bevismateriale eller overtredelsene det er stilt spørsmål om.⁵¹ For det andre hvis kjennelsen er selvmotsigende. For det tredje der overveielserne eller avstemningen ikke har skjedd i henhold til gjeldende rett. Kjennelsen kan returneres tre ganger, og hvis problemet ikke er avhjulpet skal saken gå for ny jury. Hvis heller ikke den avgir gyldig kjennelse, skal det avsies frifinnelsesdom.

Juryen skal gi en sammenfattet begrunnelse for resultatet. Juryens begrunnelsesplikt må sees i sammenheng med at den spanske konstitusjonen fastslår at dommer skal begrunnes og fremføres offentlig.⁵² Det kreves » a succinct explanation of the reasons why they [jurymedlemmene] have declared, or refused to declare, certain facts as having been proved». ⁵³ I praksis forekom det lenge at juryen begrunnet avgjørelsen med bruk av enstavelserord eller kun med henvisning til vitner og sakkyndige som hadde forklart seg. I en kjent spansk sak ble imidlertid kravene til begrunnelse skjerpet.⁵⁴ Det er i juridisk teori fremhevet at begrunnelsespliktens omfang avhenger av bevissituasjonen. I saker der saksforholdet er fastslått på bakgrunn av direkte bevis, stilles det mindre krav til begrunnelsen enn der saksforholdet er fastslått på bakgrunn av indirekte bevis. Det stilles ikke det samme krav til frifinnende kjennelser som til skyldkonstaterende kjennelser.⁵⁵

Begrunnelsen skal i utgangspunktet utformes av juryen på egenhånd, men juryen har adgang til å få bistand av en sekretær ved behov.⁵⁶ Sekretæren vil da i praksis også besvare rettslige spørsmål.⁵⁷

Det er opp til juryen å avgjøre hvorvidt det foreligger skjerpene eller formildende omstendigheter der disse er beskrevet i loven. For disse spørsmålene er det tilstrekkelig med alminnelig overvekt (fem). Straffutmålingen avgjøres av fagdommeren som også begrunner denne.

6.2.6 Belgia

I belgisk prosess er lekfolkdeltakelse i straffesaker begrenset til saker som går for Cour d'assizes. I øvrige straffesaker brukes kun fagdommere.

Prosesslovgivningen er nært beslektet med den franske, og har som denne innslag av inkvisisjonsprosess. Eksempelvis har fagdommere ansvar for etterforskning. Selve jurysaksbehandlingen er anklagebasert med to parter og muntlig bevisførsel. Undersøkelsesdommeren fra etterforskningsstadiet blir imidlertid alltid innkalt som vitne. Rettens leder har ansvar for sakens opplysning.⁵⁸

Det følger av den belgiske konstitusjonen at «A jury is sworn in for all criminal matters, as well as for political and press offences, with the exception of press offences motivated by racism or xenophobia.»⁵⁹ Med straffbare forhold siktes det til såkalte «misdaden-forbrytelser». Dette er de alvorligste sakene med strafferamme som overstiger fem år, og omfatter i utgangspunktet en betydelig mengde straffebud. Med unntak for saker med mer enn 20 års strafferamme, er det imidlertid mulig gjennom bruk av straffenedsettelse å unnta straffesaker fra jurybehandling. Unntaksadgangen har resultert i at det i praksis kun er de alvorligste sakene som undergis jurybehandling, med drapssaker som et typisk eksempel.⁶⁰

Jurysaker settes med tre fagdommere og jury med tolv medlemmer.⁶¹ Juryen avgjør skyldspørsmålet, og fagdommeren og juryen avgjør deretter i fellesskap straffutmålingen.

Spørsmålene juryen stilles, skal kunne besvares med et «ja» eller «nei». Det er to typer spør-

⁴⁸ LOTJ art. 52.

⁴⁹ LOTJ art. 58.

⁵⁰ LOTJ art. 56.

⁵¹ LOTJ art. 63.

⁵² Den spanske konstitusjon art. 120(3). Se *Jimeno-Bulnes* s. 772–773, note 67.

⁵³ LOTJ art. 61 nr. 1d.

⁵⁴ *Thaman* 1999 s. 254–255.

⁵⁵ *Jimeno-Bulnes* s. 769–773.

⁵⁶ LOTJ art. 61(2).

⁵⁷ *Thaman* 1999 s. 255, note 124.

⁵⁸ Code d'instruction criminelle/Criminal Procedure Code (CPC) art. 268.

⁵⁹ The Belgian Constitution art. 150.

⁶⁰ *Traest* s. 28.

⁶¹ Domstolloven art. 119.

mål; først spørsmål avledet av tiltalen, og dernest, hvis forhold under prosessbehandlingen tilsier det, øvrige spørsmål av betydning for skyldansvaret, kvalifiserende forhold og straffutmåling.⁶² Det skal stilles spørsmål om tiltaltes tilregnelighet på gjerningstidspunktet hvis forsvaret begjærer spørsmålet stilt.

Som følge av at spørsmål skal kunne besvares med «ja» eller «nei», må spørsmålene rette seg mot én tiltalt og én tiltalepost. Dersom et spørsmål gjelder generelt, for eksempel hvorvidt et ran er å anse som grovt, kan det imidlertid stilles som et fellesspørsmål. Forsvaret og påtalemyndigheten skal gis anledning til å kommentere spørsmålstillingen.

Etter at spørsmålene er forelagt juryen, instruerer rettens leder juryen i form av en nærmere redegjørelse for innholdet av spørsmålene og avstemningsreglene. Det er ingen oppsummering av bevisene, og følgelig heller ingen vurdering av disse.

Som i fransk rett skal juryens ordfører før rådslagningen begynner lese opp en instruksjon som presiserer at skyldspørsmålet skal besvares ut fra den enkeltes innerste overbevisning basert på en fri bevisvurdering.⁶³

Etter at rådslagningen er påbegynt har lagretten anledning til å be rettsformannen forklare spørsmålstillingen og avstemningsreglene, forutsatt at partene er til stede.⁶⁴

Stemmegivningen er hemmelig. Dersom et jurymedlem unnlater å stemme, skal stemmen telle til tiltaltes fordel. Det kreves minst simpelt flertall for skyldkonstatering. Ved simpelt flertall skal rettens administrator opplyses om stemmeforholdet, og fagdommerne avgjør med flertallsbeslutning hvorvidt de slutter seg til juryens kjennelse eller ikke. Det avises frifinnende kjennelse selv om det samlet blant lekdommere og fagdommere skulle være et flertall for skyld (åtte mot sju). Ved øvrige stemmeforhold, er ikke fagdommerne involvert i skyldvurderingen.

Juryen ga tidligere ingen begrunnelse for kjennelsen, men som en følge av EMDs første Taxquet-avgjørelse, se punkt 3.4, ble det fremmet et belgisk lovforslag om at jurykjennelser skal begrunnes.⁶⁵ Begrunnelsen skal omfatte hovedgrunnen for svaret på skyldspørsmålet og utformes av retten og juryen i fellesskap. Begrunnel-

sen skal deretter godkjennes som dekkende for juryen før kjennelse avsies.

Fagdommerne kan tilsidesette fellende kjennelser og henvise saken til ny jurybehandling, dersom de enstemmig finner at avgjørelsen er uriktig.⁶⁶ Juryens kjennelse fra fornyet behandling kan derimot ikke tilsidesettes. Det er også adgang til tilsidesettelse hvis fagdommerne finner at forholdet ikke er straffbart eller at det er foreldet. Rettsformannen kan dessuten, hvis juryens kjennelse er uklar eller selvmotsigende, be juryen vurdere spørsmålene på nytt.

Straffutmåling foretas av jury og fagdommere i fellesskap, totalt 15 personer. Avgjørelser fattes med simpelt flertall. Det yngste jurymedlemmet stemmer først, og fagdommerne til slutt. Avhengig av juryens kjennelse avgjøres det også i fellesskap hvorvidt det skal idømmes særreaksjoner som tvunget psykisk helsevern eller tvungen omsorg. Sivile krav i forbindelse med straffesaken avgjøres av fagdommerne alene, normalt noen tid etter straffesaken.

6.2.7 Sør-Korea

Det har i den senere tid funnet sted prosessreformer i enkelte asiatiske land som har hatt til formål å øke lekdommerinnslaget i straffesaksbehandlingen. Dette gjelder Kina, Japan, Taiwan og Sør-Korea. Landene har valgt ulike former for meddomsrettsordninger. I Sør-Korea benyttes jury i alvorlige straffesaker dersom tiltalte ønsker det. Juryens kjennelse er imidlertid kun rådgivende for fagdommerne.

6.2.8 Sverige

Mens en rekke andre europeiske land fikk innført generelle juryordninger på 1800-tallet, stod andre land på siden av utviklingen. Det ble ikke innført en generell juryordning i Sverige, noe som er forklart med at den svenske domstolsordning Nämnden – hvor det deltok lekdommere – var solid og velfungerende og derfor motsto påvirkning fra europeiske ideer.⁶⁷ Jury har vært vurdert også senere, men heller ikke da har det vært ansett å foreligge noe behov for en ordning med en særskilt form for lekfolkdeltakelse.⁶⁸

⁶² CPC art. 338 og 339.

⁶³ CPC art. 342.

⁶⁴ CPC art. 343.

⁶⁵ Se lovforslag 4 – 924/1 2007/2008 s. 3. Og Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 36.

⁶⁶ CPC art. 352.

⁶⁷ *Diesen s. 120.*

⁶⁸ SOU 1926: 31. Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Första delen. Domstolsförfattningen.

I Sverige er bruk av jury forbeholdt saker om trykkefrihet og ytringsfrihet. Ordningen ble innført i 1815 og ble ansett som den sikreste garanti mot overgrep fra regjering og embetsmannsstaten på dette politisk viktige område.⁶⁹ I strafferettslig sammenheng er trykkefrihetssaker saker som omhandler straffbare handlinger begått ved trykt skrift. Ytringsfrihetssaker er straffbare handlinger som følge av overtredelse av ytringsfriheten gjennom andre medier.

Utvalget har fått opplyst at det den siste tiårsperioden er behandlet rundt 200 jurysaker. Justitiekanslern har påtalekompetanse, men de langt fleste av sakene er ærekrenkelsessaker anlagt ved sivil søksmål.

Domstolssammensetningen følger av Trykkefrierhetsförordningen, som er en del av Sveriges konstitusjon.⁷⁰ Loven regulerer spørsmål vedrørende trykkefrihet, herunder definisjoner og restriksjoner. Yttrandefrihetsgrunnlaget – som også er en del av konstitusjonen – inneholder en henvisning til Trykkefrierhetsförordningens opplisting av straffbare handlinger, og fastslår at den særskilte prosessformen som er knyttet til disse, også skal anvendes i øvrige ytringsfrihetssaker.⁷¹

Den nærmere grensdragningen for den materielle trykke- og ytringsfriheten fremgår av en opplisting av de ulike straffbare forhold. I Trykkefrierhetsförordningen sondres det mellom to hovedtyper av overtredelser av trykkefrierheten: 1) forbudte ytringer hvor innholdet er straffbart og hvor gjerningsbeskrivelsen fremgår av loven, og 2) forbudt offentliggjøring av opplysninger som er hemmelige bestemt gjennom regler i alminnelig lov.⁷²

Ordningen er ikke obligatorisk, men med mindre partene er enig om at saken skal gå for ordinær domstolssammensetning benyttes jury bestående av ni medlemmer.⁷³ Juryen avgjør skyldspørsmålet alene ved å svare bekreftende eller avkreftende på spørsmål. Spørsmål om hvorvidt tiltalte er ansvarlig for skrift, eksempelvis redaktøransvar, avgjøres imidlertid alltid av retten.⁷⁴

Skyldkonstatering krever minst seks stemmer, ellers skal det avsies frifinnelsesdom.

Retten har adgang til å tilsidesette skyld-kjennelser, og kan avsi frifinnelsesdom eller subsu-

mere forholdet under en annen bestemmelse.⁷⁵ Juryens frifinnelser er endelige. Juryens oppgaver er begrenset til å besvare skyldspørsmålet. Anke-domstolen – som ikke settes med jury – kan ikke overprøve juryen i større utstrekning enn under retten.

6.2.9 Russland

Russland fikk gjeninnført jury i førsteinstans i 1993. Det er ikke adgang til å påanke skyldspørsmålet.⁷⁶

Juryen består av tolv medlemmer.⁷⁷

Juryen har anledning til å stille spørsmål til tiltalte og vitner gjennom skriftlig henvendelse til fagdommeren som administrerer saken.⁷⁸

Dommeren skal skriftlig utforme spørsmål.⁷⁹ Partene gis anledning til å kommentere spørsmålsutformingen og fremsette forslag til nye spørsmål. Dette skjer uten at juryen er til stede. Forsvaret har rett til å få stilt spørsmål som kan utelukke straffansvar og spørsmål som kan bringe forholdet inn under en mildere straffebestemmelse.⁸⁰

Den endelige spørsmålsutformingen leses opp for juryen og overleveres skriftlig til juryens ordfører. Før juryen trekker seg tilbake for rådslagning skal dommeren klargjøre spørsmålene uten å uttrykke sin oppfatning av saken.⁸¹ Det er krav om at spørsmålene skal gis en utforming slik at de kan forstås av jurymedlemmene.⁸² Kompliserte og omfattende spørsmålsutforminger har resultert i opphevelse fra russisk høyesterett.⁸³ Juryen har anledning til å be om ytterligere klargjøring etter at rådslagning er påbegynt.⁸⁴

Loven stiller strenge krav til spørsmålsstillingen. For hvert tiltalepunkt skal følgende tre spørsmål stilles separat for hver tiltalt: 1) «Er det bevist at handlingen har funnet sted?», 2) «Er det bevist at handlingen er begått av tiltalte?» og 3) «Er tiltalte skyldig i å ha begått handlingen?».⁸⁵ Det fremgår av rettspraksis at russisk høyesterett har akseptert enkeltspørsmål så lenge det fremgår av

⁷⁵ Trykkefrierhetsförordningen kap. 12 § 2 andre ledd.

⁷⁶ Criminal Procedure Code of the Russian Federation, No. 174-FZ of December 18, 2001 (CPCR) art. 355 nr. 5 og 360.

⁷⁷ CPCR art. 328 punkt 22.

⁷⁸ CPCR art. 335 nr. 4.

⁷⁹ CPCR art. 338 nr. 1.

⁸⁰ CPCR art. 338 nr. 2.

⁸¹ CPCR art. 338 nr. 5.

⁸² CPCR art. 339 nr. 8.

⁸³ *Thaman* 2007 s. 382–386.

⁸⁴ CPCR art. 344.

⁸⁵ CPCR art 339 nr. 1 og nr. 7.

⁶⁹ *Diesen* s. 323 og SOU 1947:60 Förslag till tryckfrierhetsförordning s. 186.

⁷⁰ Se nærmere NOU 1999: 27 kap. 9.2.

⁷¹ Yttrandefrihetsgrunnlaget kap. 9 § 1.

⁷² Trykkefrierhetsförordningen kap. 7 §§ 4 og 5.

⁷³ Trykkefrierhetsförordningen kap. 12 § 2 første ledd.

⁷⁴ Trykkefrierhetsförordningen kap. 8.

spørsmålet at svar på de øvrige spørsmål forutsettes avklart.⁸⁶ Deretter inntas spørsmål som har betydning for straffansvarets omfang og karakter og straffrihetsgrunner, herunder eventuelle spørsmål om graden av forsett, rolle i hendelsesforløpet og subsumsjonsnedsettelse.⁸⁷ Går kjennelsen ut på at tiltalte er skyldig, kan det stilles spørsmål om hvorvidt straff bør ettergis. Spørsmål om utilregnelighet avgjøres ikke av juryen.⁸⁸

En særegenhet ved den russiske juryordningen er at det i rettspraksis er lagt til grunn en streng håndhevelse av skillet mellom fakta og juss, noe som gjør at kompetansefordelingen slik den kommer til uttrykk i prosesslovgivningen ikke kan tas på ordet. Som allerede nevnt, skal juryen i henhold til straffeprosessloven gjennom spørsmålene den blir stilt ta stilling til historiske faktiske forhold, herunder hvorvidt hendelsen har funnet sted, tiltaltes deltakelse og hvorvidt tiltalte er skyldig.⁸⁹ Russisk høyesterett har gjentatte ganger tolket kompetansen til juryen innskrenkende ved å la juryen avgjøre om det foreligger objektiv overtredelse av straffebudet, men overlate til fagdommeren å ta stilling til subjektive straffbarhetsvilkår.⁹⁰ Det er for eksempel lagt til grunn at juryen ikke skal besvare spørsmål om hvorvidt et drap er forsettlig, uaktsomt, begått i affekt, økonomisk motivert eller begått med opprørsmotiver. Det er også overlatt til fagdommerne å ta stilling til spørsmål om hvorvidt det foreligger overskridelse av nødverge. Slik har rettspraksis sørget for at stillingtaken til spørsmål som går ut over rent observerbare forhold og forutsetter verdivurderinger, avgjøres av fagdommere.

Før juryen trekker seg tilbake, skal dommeren oppsummere saken uten selv å uttrykke stilling til skyldspørsmålet. I oppsummeringen inngår sammendrag av anklagen, redegjørelse for innholdet i de aktuelle straffebud, oppsummering av bevisførselen, herunder skal det påpekes hva som taler mot og for tiltalte, og gjengivelse av aktoratets og forsvarers påstander. Det skal også redegjøres for sentrale sider ved uskyldspresumsjonen; tvil skal komme tiltalte til gode, man må ikke være forutinntatt, kun det som er bevisført skal tas i betraktning, og det må sees bort fra bevis som er avskåret. Det skal fremheves at tiltal-

tes eventuelle taushet er uten rettslig betydning, og derfor ikke i seg selv kan betraktes som en erkjennelse. Det redegjøres for de prosessuelle reguleringer av juryens arbeid frem til endelig kjennelse.⁹¹ Til slutt skal det minnes om den forsikring jurymedlemmene har avgitt og at om de skulle komme til at tiltalte er skyldig, må de ta stilling om det foreligger formildende omstendigheter.⁹² Juryen har anledning til å be om at oppsummeringen utdypes.⁹³ Partene har anledning til å fremsette innvendinger mot dommerens oppsummering hvis de finner at den bryter med prinsippene om objektivitet og upartiskhet.⁹⁴

Lagrettens ordfører leder rådslagningen. Stemmegivning er obligatorisk og skjer ved håndsopprekning. Ordføreren stemmer til slutt.⁹⁵ Spørsmålene skal besvares bekreftende eller benektende med ja eller nei og ordføreren skal notere svaret på spørsmålsskriftet.⁹⁶ Utelukker et svar påfølgende spørsmål, skal det noteres og bekrefte ved et flertall av jurymedlemmene.

Dersom de tre grunnspørsmålene besvares bekreftende av et flertall av jurymedlemmene, avsies skyldkjennelse.⁹⁷ Besvares ett av spørsmålene benektende av minst seks medlemmer, avsies frifinnende kjennelse.⁹⁸ Øvrige spørsmål avgjøres ved flertallsbeslutning og hvis stemmene er likt fordelt velges det alternativet som er til gunst for tiltalte.⁹⁹

Det som har kommet til uttrykk under rådslagningen skal ikke bekjentgjøres.¹⁰⁰ Jurymedlemmenes etternavn skal ikke fremgå av dommen.¹⁰¹

Finner fagdommeren kjennelsen uklar eller selvmotsigende, skal vedkommende be juryen om å gjenoppta rådslagningen, med eventuelle supplerende spørsmål, med sikte på å avsi ny kjennelse.¹⁰² Fagdommeren har ikke adgang til å tilsidesette frifinnende kjennelser.¹⁰³ Fellende kjennelser kan som hovedregel heller ikke tilsidesettes, men det er adgang til tilsidesettelse i tilfeller der handlingen juryen har lagt til grunn, ikke er

⁸⁶ *Thaman* 2007 s. 382.

⁸⁷ CPCR art. 339 nr. 3.

⁸⁸ CPCR art. 352.

⁸⁹ CPCR art. 334 første ledd, jf. 299 nr. 1,2 og 4. Se også art. 335 nr. 7 om hvilke sider ved rettsforhandlingene juryen skal overvære.

⁹⁰ *Thaman* 2007.

⁹¹ CPCR art. 340 nr. 3.

⁹² CPCR art. 349 nr. 2.

⁹³ CPCR art. 340 nr. 5.

⁹⁴ CPCR art. 340 nr. 6.

⁹⁵ CPCR art. 342.

⁹⁶ CPCR art. 343 nr. 7.

⁹⁷ CPCR art. 343 nr. 2.

⁹⁸ CPCR art. 343 nr. 3.

⁹⁹ CPCR art. 343 nr. 4 og 5.

¹⁰⁰ CPCR art. 341 nr. 4.

¹⁰¹ CPCR art. 351 nr. 1.

¹⁰² CPCR art. 345 nr. 2.

¹⁰³ CPCR art. 348 nr. 1.

straffbar, og i tilfeller der dommeren anser tiltalte som uskyldig og det foreligger tilstrekkelige bevisgrunner for frifinnelse ved at handlingen ikke anses begått eller tiltalte ikke anses å ha hatt noen rolle (spørsmål 1 og 2).¹⁰⁴ Ved tilsidesettelse skal retten settes på nytt med ny jury. Det er ingen særlig regulering dersom også den neste kjennelsen tilsidesettes.

Etter avgitt kjennelse fortsetter forhandlingene uten juryens deltakelse, og fagdommeren fastslår omfanget av overtredelsen i overensstemmelse med juryens kjennelse.¹⁰⁵ Ved frifinnende kjennelser tas også stilling til eventuelle sivile krav og ved fellende kjennelser straffutmåling og sivile krav. Partene er da bundet av juryens kjennelse så langt den rekker.¹⁰⁶

Domsbegrunnelsen i saker med frifinnende kjennelser inneholder en gjengivelse av essensen i titalen. Begrunnelsesplikten for fellende kjennelser er utformet slik:

«... in the descriptive-motivation part of the sentence or conviction shall be contained a description of the criminal act, of the perpetration of which the defendant is recognized to be guilty, the qualification of the said act, the motives behind the administration of the punishment and the substantiation of the court judgment with respect to the civil claim ...»¹⁰⁷

Begrunnelse for bevis skal kun gis for de deler av dommen som ikke er avledet av juryens kjennelse.¹⁰⁸ Går retten ut over denne begrensningen, vil det kunne resultere i opphevelse av dommen.¹⁰⁹

6.2.10 USA

I USA anses retten til jurybehandling som en sentral borgerrettighet vernet gjennom konstitusjonen.¹¹⁰ Begrunnelsen for å innføre jury var at fagdommerne hadde tilhørighet til England. I dag er fagdommere i USA enten folkevalgte eller utnevnt av folkevalgte. Både sivile saker og straffesaker jurybehandles. Det er antatt at omtrent 80 prosent av alle juriesaker finner sted i USA.¹¹¹

Amerikansk høyesterett har lagt til grunn at det gjelder rett til jurybehandling i alle alvorlige straffesaker på delstatsnivå og føderalt nivå:

«The guarantees of jury trial in the Federal and State Constitutions reflect a profound judgment about the way in which law should be enforced and justice administered. ... Providing an accused with the right to be tried by a jury of his peers gave him an inestimable safeguard against the corrupt or overzealous prosecutor and against the compliant, biased, or eccentric judge. If the defendant preferred the common-sense judgment of a jury to the more tutored but perhaps less sympathetic reaction of the single judge, he was to have it. ... The deep commitment of the Nation to the right of jury trial in serious criminal cases as a defense against arbitrary law enforcement qualifies for protection under the Due Process Clause of the Fourteenth Amendment, and must therefore be respected by the States.»¹¹²

Såkalte «petty offenses» hvor det for hvert tiltalepunkt ikke kan idømmes mer enn bot av en viss størrelse og seks måneders fengsel, gir ikke rett til jury.¹¹³ Slike saker behandles normalt av én fagdommer. Det er også lagt til grunn at tiltalte kan velge bort jurybehandling ved føderale forbrytelser.¹¹⁴ For å unngå risiko og økonomiske omkostninger er det utbredt at tiltalte inngår avtaler om straff med påtalemyndigheten uten jurybehandling, såkalt «plea bargaining». Dette har ført til at enkelte betegner amerikansk straffeprosess som administrativ.

Det gjelder visse innholdsmessige minstekrav som de enkelte delstatenes juryordninger må tilfredsstillende, eksempelvis stilles det krav til utvelgeskriterier og jurystørrelse. Forøvrig står delstatene fritt. Dette innebærer at det ikke finnes én amerikansk juryordning, men en rekke forskjellige på delstatsnivå. «Den amerikanske juryordningen» må derfor fastslås ved å se hen til de enkelte delstatenes lovgivning og rettspraksis, i tillegg til de rammer som følger av konstitusjonen. De lokale variasjonene gjør det vanskelig å innhente og sammenligne informasjon om jurypraksis, og en presentasjon vil derfor nødvendigvis bli upresis.¹¹⁵ I det følgende fremheves enkelte tendenser og særegenheter ved de amerikanske

¹⁰⁴ CPCR art. 348 nr. 4 og 5.

¹⁰⁵ CPCR art. 348 nr. 3.

¹⁰⁶ CPCR art. 347 nr. 4.

¹⁰⁷ CPCR art. 351 nr. 3.

¹⁰⁸ CPCR art. 351 nr. 2.

¹⁰⁹ *Thaman 2007* s. 382.

¹¹⁰ USAs grunnlov art. 3 del 2 og det sjette grunnlovstillegg.

¹¹¹ *Hans/Vidmar 1986* s. 31.

¹¹² *Duncan v. Louisiana*, 391 U.S. 145 (1968) s. 155–156.

¹¹³ *Lewis v. United States*, 518 U.S. 322 (1996).

¹¹⁴ *Patton v. United States*, 281 U.S. 276 (1930).

¹¹⁵ *Mize/Hannaford-Agor/Waters* s. 41.

jurysystemer innenfor konstitusjonens rammer.¹¹⁶

Innenfor konstitusjonen er det akseptert toinstansordninger som kun gir rett på jurybehandling etter at tiltalte er funnet skyldig i enedommersak. Det er akseptert at jurystørrelsen kan reduseres til seks medlemmer. Det er akseptert at voteringsreglene kan avvike fra det opprinnelige kravet om enstemmighet, men det varierer i hvilken grad statene har fraveket utgangspunktet. Etter konstitusjonen vil juryen fremdeles være kompetent selv om enkelte jurymedlemmer skulle falle fra under forhandlingene, og det er i noen grad også adgang til å erstatte medlemmer etter at saken er påbegynt.

Det er ulik praksis knyttet til kontakten mellom jury og fagdommer og omfanget av spørsmålsstilling til vitner. I enkelte stater blir jurymedlemmene instruert om saken før bevismaterialet presenteres. I henhold til konstitusjonen er det tillatt å ta notater som jurymedlemmene kan medbringe under rådslagningen, men en rekke stater praktiserer ikke slik adgang. I de fleste stater får juryen med seg rettsbelæringen under rådslagningen. I de fleste stater er det forbud mot at fagdommeren oppsummerer bevisførselen og uttrykker vurderinger om bevisverdien. Årsaken er en oppfatning om at det i beste fall vil være irrelevant og i verste fall egnet til å fremme den ene parts interesser. Denne ordningen må imidlertid sees i lys av at amerikansk rett har et adskillig mer omfattende bevisforbudssystem, hvor fagdommeren etter nærmere vilkår avgjør hvilke bevis som presenteres for juryen.¹¹⁷ I de øvrige statene skjer dette innenfor strenge rammer.

I motsetning til i de fleste andre lands jurysystemer er rådslagningen ikke underlagt taushetsplikt.¹¹⁸

Som hovedregel er juryen bundet av fagdommerens rettsbelæring, men i enkelte stater er det adgang for juryen til å se bort fra denne, dersom moralske grunner kan begrunne en frifinnelse, såkalt «jury nullification».¹¹⁹ Slike frifinnelser har stått sentralt i politiske brytingstider som under den amerikanske borgerkrigen og Vietnamkrigen. Empiriske studier viser at «jury nullification» er unntaket, ikke regelen. Det er stadig debatt om den rettslige status av slike frifinnelser. Det diskuteres om adgangen kun er å betraktes som en faktisk konsekvens av juryordningen, eller om den

også skal anses rettslig legitim. Det er imidlertid en rekke konstitusjonelle garantier som er til hinder for å fjerne den faktiske adgangen til å frifinne i strid med gjeldende rett. For eksempel er det antatt at det vil være konstitusjonsstridig for en fagdommer å stille juryen spørsmål av faktisk art, for så selv å foreta subsumsjonen. Ulike prosessuelle garantier demmer imidlertid opp for omfattende tilsidesettelser av gjeldende rett, som for eksempel kriterier for juryutvelgelse, føringer ved bruk av rettsbelæring, spørsmålsstilling og gjenopptakelse av rådslagningen ved motstridende kjennelser. Det kan også tas prosessuelle grep for å sikre ny behandling etter frifinnelse, eksempelvis kan man straffeforfølge på nytt i henhold til føderal lov etter frifinnelse på delstatsnivå.

I lys av juryens herredømme over frifinnelser har kriteriene for utvelgelse av jurymedlemmer vært ansett å være av stor betydning for saksutfall. I enkelte stater har det trolig vært avsagt en rekke frifinnelsesdommer basert på rasebetraktninger.¹²⁰ Tidligere var utvelgelsesprosessen i praksis forbeholdt visse grupper, noe som førte til forskjellsbehandling. Den skjønnsbaserte utvelgelsesadgangen ble fjernet i 1970, hvorefter jurymedlemmer skulle velges fra lister over stemmeberettede og/eller fra førerkortregisteret. I dag stilles det krav til at medlemmene skal utgjøre et representativt utvalg av befolkningen, en ordning som håndheves strengt i lys av tidligere tiders praksis. Hvis domfelte kan påvise at utvalget ikke var representativt og at utvelgelsen var til vedkommendes ugunst, har vedkommende krav på ny behandling av saken. I enkelte stater praktiseres en omfattende utskytingsprosess delvis basert på utspørring av de innkalte lekdommere. Dette har gitt opphav til en bransje som livnærer seg av å systematisere kriterier for utskyting og undersøkelser av bakgrunnen til jurymedlemmer. Utvelgelsesprosessen utgjør en ikke ubetydelig del av den samlede saksbehandlingstiden i jury saker i USA.

Forhandlingene er delt for skyld- og straffespørsmål. I enkelte stater overlates straffutmålingsspørsmål til fagdommeren, men i de delstater som praktiserer dødsstraff for de aller alvorligste forbrytelser, er det i stor utstrekning overlatt juryen å avgjøre reaksjonsfastsettelsen. Lekdommere som av prinsipielle årsaker ikke vil idømme dødsstraff, inngår da ikke i juryen. Jurymedlemmer som prinsipielt sett kan idømme dødsstraff, men generelt vil vegre seg for dette, utelukkes ikke.

¹¹⁶ Fremstillingen er basert på *King* s. 93–124.

¹¹⁷ *King* s. 101–104.

¹¹⁸ *King* s. 119.

¹¹⁹ *King* s. 104–107. Se også *Hans/Vidmar* 2007 s. 221–240.

¹²⁰ *King* s. 108–114.

6.3 Meddomsrett

6.3.1 Danmark

6.3.1.1 Nævningesaker

Nævninger er den danske betegnelsen på jury-medlemmer. Tidligere startet alle nævningeting (jurysaker) i landsretten (lagmannsrett) uten adgang til å påanke bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Nævningeorrdningen var da lik dagens norske jurysystem. Forskjellene var i hovedsak at juryen besto av tolv medlemmer, skyldkonstatering krevde mer enn syv stemmer og at det ikke var tilsidesettelsesadgang ved frifinnende kjennelser. Ny behandling ved tilsidesettelse av fellende kjennelser gikk for en ny jury, hvor en eventuell ny frifinnelse var endelig. En annen forskjell var at straffepåstand, og ikke strafferamme, avgjorde hvorvidt saken skulle gå for nævningeting. Det var krav om påstand på fire års fengsel eller mer. Enkelte sakstyper var imidlertid uansett unntatt nævningebehandling, blant andre skatte- og avgiftssaker, alvorlige formueforbrytelse, fosterdrap, barnemord og dokumentfalsk.

Ordringen har nylig vært gjenstand for større endringer som trådte i kraft 1. januar 2008.¹²¹ Endringene kom i forbindelse med en større domstolsreform. En innholdsreform som blant annet rettet seg mot jurysystemet og en rettskretsreform som besto av en omfattende sammenslåing av domstoler (84 til 24).

Den danske reformen må sees i lys av det særtrekk ved den tidligere ordning at nævningesaker ble prøvet én gang uten at det ble gitt skriftlig begrunnelse for svaret på skyldspørsmålet, slik det også var hos oss før vår to-instansreform. I tillegg kommer at den danske grunnloven forutsetter bruk av nævninger:

«I strafferetsplejen skal lægmænd medvirke. Det fastsættes ved lov, i hvilke sager og under hvilke former denne medvirken skal finde sted, herunder i hvilke sager nævninger skal medvirke.»¹²²

Nævningebehandling anvendes i saker der det er påstand om fengselsstraff i mer enn fire år, særreaksjon eller forvaring, og saker som omhandler lovovertrædelser av politisk art.¹²³ Narkotikasaker, saker som omhandler grov økonomisk kriminalitet og tilståelsessaker er unntatt nævningebe-

handling.¹²⁴ Forholdene kan likevel bli avgjort i nævningesak hvis de behandles sammen forhold som skal nævningebehandles.

Det er i første instans valgfritt for tiltalte hvorvidt saken skal behandles som domsmannsak (meddomsrett) eller nævningesak.¹²⁵ Gir tiltalte avkall på retten til nævningebehandling, gjelder avkallet også ved en eventuell ankebehandling. Ved ankebehandling skal saken gå som nævningesak hvis byretten har behandlet saken med nævninger og anken omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.

To uker før forhandlingene begynner skal påtalemyndigheten utarbeide et ekstrakt som sendes forsvareren og retten, og ved sakens oppstart får nævningene utdelt ekstraktet.¹²⁶ Ekstraktet er som et faktisk utdrag hvor det inngår ulike typer dokumentbevis. Ekstraktet kan ikke bringes ut av rettssalen før voteringen, og det er kun anledning til å slå opp de dokumenter som dokumenteres under hovedforhandlingen.

Nævningesaker i første instans (byrettene) går for tre fagdommere og seks nævninger. Disse sitter isolert fra hverandre og nævningene er uten innflytelse på prosessuelle spørsmål. Nævningesaker i annen instans (landsrettene) går for tre fagdommere og ni nævninger. I 2010 ble det behandlet 130 nævningesaker i byrettene og 56 i landretterne.¹²⁷

Nævningene har en egen sekretær de kan kontakte i løpet av sakens gang. I den grad nævningene har dialog med fagdommerne, for eksempel grunnet habilitetsproblematikk eller andre prosessuelle spørsmål, finner denne sted i åpen rett eller ved underretning til sakens parter.

Det holdes separate prosedyrer for skyld- og straffespørsmål.¹²⁸ Det gis ingen rettsbelæring og utarbeides ikke spørsmålsskrift til nævningene.

Det rådslås og voterer felles over skyldspørsmålet.¹²⁹ Voteringsreglene er utformet for å sikre en såkalt dobbelt garanti. I begge instanser kreves at minst to av tre fagdommere og minst to tredjedeler av nævningene - fire av seks i byretten og seks av ni i landsretten - finner tiltalte skyldig.

Det var et stridsspørsmål under reformarbeidet hvilken betydning det har at den danske

¹²⁴ Rpl. § 686 femte ledd nr. 1.

¹²⁵ Rpl. § 686 femte ledd nr. 2.

¹²⁶ Rpl. §§ 888, jf. 886.

¹²⁷ Domstolsstyrelsen, Sagsudviklingen ved landsretterne, Straffesaker 2007 – 2010 og Statistikk for straffesaker – 2010.

¹²⁸ Rpl. §§ 893 og 894.

¹²⁹ Rpl. § 891.

¹²¹ Lov nr. 538 av 8. juni 2006.

¹²² Danmarks Riges Grundlov § 65 andre ledd.

¹²³ Rpl. § 686 fjerde ledd.

grunnloven inneholder et krav om at nævninger skal delta ved behandlingen av straffesaker.¹³⁰ Nævninger har vært alminnelig antatt å bety jury-medlemmer. Det ble lagt til grunn at den nye ordningen oppfylte grunnlovens krav ved at nævningene gjennom utformingen av stemmereglene er sikret avgjørende innflytelse over skyldspørsmålet.¹³¹ Spørsmålet om ordningens grunnlovsmessighet er ikke prøvd for domstolene etter at ordningen trådte i kraft. Av de tilbakemeldinger utvalget fikk under besøket i Danmark, fremgikk at ingen trodde en slik anførsel ville kunne føre frem.

Nævninger og fagdommere voterer samlet i en særskilt rekkefølge under ledelse av rettsformannen. I førsteinstans stemmer to nævninger, en fagdommer, to nævninger, en fagdommer, to nævninger, før rettsformannen avgir stemme til slutt.¹³² I ankedomstolen stemmer tre nævninger, en fagdommer, tre nævninger, en fagdommer, tre nævninger og rettsformannen til slutt. Formålet med den særskilt fastsatte rekkefølgen, er å begrense fagdommernes innflytelse på nævningene.

Ved avgjørelsen av straffespørsmålet har fagdommerne og nævningene en like stor andel av stemmene. Det betyr at hver fagdommer i byretten har to og i landsretten tre stemmer. Det gunstigste resultat legges til grunn ved stemmelikhet.

Det er begrunnelsesplikt i nævningesaker.¹³³ Skyldspørsmålet begrunnes før forhandlingene over straffespørsmålet. I praksis utformes begrunnelsen i fellesskap med nævningene, tilsvarende vår ordning i meddomsrett. Begrunnelsen skal gjengi stemmeforholdet, men ikke den enkeltes stemme.¹³⁴ Ved dissens skal det redegjøres for de ulike standpunkt.

Hvorvidt man ønsker å betegne den danske nævningeordningen som jury eller som en meddomsrett med jurytrekk, er et terminologisk spørsmål. Sammenlignet med den norske juryordningen og jurybegrepet slik det ble definert innledningsvis, er i alle fall ett sentralt trekk ved juryordningen fraværende som følge av at skyldspørsmålet ikke avgjøres av lekdommere alene.

¹³⁰ Grundloven § 65.

¹³¹ Lovforslag nr. L 168. Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love (Politi- og domstolsreform) s. 170–171. Se også Betænkning nr. 1352 s. 13–20.

¹³² Rpl. § 891.

¹³³ Rpl. § 891 femte ledd.

¹³⁴ Rpl. § 218 andre ledd.

6.3.1.2 Domsmannssaker

Saker som ikke går for nævningeting går som hovedregel for meddomsrett (domsmannssak). I førsteinstans settes retten med en dommer og to lekdommere.¹³⁵ Det er på nærmere vilkår adgang til å sette retten med forsterket sammensetning.¹³⁶ I slike saker suppleres retten med to fagdommere. I saker om økonomisk kriminalitet som forventes å ha lengre varighet, kan det bestemmes at retten sammensettes av to dommere og tre domsmenn.¹³⁷ I saker for byretten hvor det konstateres skyld mot fagdommernes stemme, skal det gis bemerkning om avstemningen i rettsboken.¹³⁸

Ved ankebehandling settes domstolen med tre fagdommere og tre lekdommere (domsmænd).¹³⁹ Ved frafall etter at hovedforhandlingen er påbegynt kan forhandlingene fortsette, forutsatt at frafallet ikke er større enn en fagdommer og en lekdommer.¹⁴⁰ I saker av lengre varighet er det adgang til å la ytterligere lekdommere og fagdommere følge forhandlingene som kan tre inn i tilfelle av frafall.¹⁴¹

Dommer, kjennelser og beslutninger som ikke hører til de som kan treffes alene av rettens leder, avgjøres ved avstemning etter rådslagning.¹⁴² Retten fastsetter selv hvordan avstemningen skal foregå, men det kreves at lekdommerne stemmer først og etter alder, slik at den yngste stemmer først. Rettens leder skal stemme sist.

Avstemningen ledes av rettens leder som også samler stemmene. Avstemningen er muntlig og innføres i rettsboken. Enhver har rett til å se at stemmen er gjengitt korrekt.

For alle avgjørelser gjelder krav om simpelt flertall.¹⁴³ Ved stemmelikhet teller stemmen fra rettens leder som hovedregel dobbelt. For skyld- og straffesprøsmålet i saker med lekdommere gjelder imidlertid det resultatet som er gunstigst for tiltalte. Er det uenighet om hva som er det gunstigste for tiltalte, stemmes det særskilt over dette, og ved likt stemmetall er stemmen til rettens leder avgjørende.¹⁴⁴

¹³⁵ Rpl. § 12 første og sjette ledd.

¹³⁶ Rpl. § 12 tredje ledd.

¹³⁷ Rpl. § 12 åttende ledd.

¹³⁸ Rpl. § 214 første ledd siste punktum.

¹³⁹ Rpl. § 7 første og tredje ledd.

¹⁴⁰ Rpl. § 214 fjerde ledd.

¹⁴¹ Rpl. § 7 fjerde ledd.

¹⁴² Rpl. § 214 første ledd.

¹⁴³ Rpl. § 216 første ledd.

¹⁴⁴ Rpl. § 216 tredje ledd.

Hvis avgjørelsen forutsetter avstemning over andre spørsmål, er de som har vært i mindretall som hovedregel pliktig til å delta.

Begrunnelsen forfattes av rettens leder, men kan overlates en samstemmende fagdommer.¹⁴⁵ Alle lekdommerne skal være til stede når begrunnelsens ordlyd vedtas og underskrive i en stemmegivningsbok.

I motsetning til i nævningsaker, er det ikke krav om at dissenser begrunnes.¹⁴⁶ For sivile krav skal begrunnelsen tilkjennegi med navn de ulike standpunkt og begrunnelsen for disse.¹⁴⁷

6.3.2 Frankrike

Den franske kriminaldomstolen (Cour d'Assizes) dømmer i første og annen instans.¹⁴⁸ Som et utgangspunkt går de alvorligste straffesaker, hvor fengselsstraffen er på minst ti år, for lagrette. Dette gjelder blant annet saker om forsettlig drap, voldtekt og væpnet ran. Unntak gjelder for saker om terrorisme, militære overtredelser, forbrytelser mot nasjonen og enkelte narkotikaforbrytelser.

Ved førsteinstansbehandling består domstolen av tre fagdommere og lagrette med ni medlemmer. Ved ankebehandling består domstolen av tre fagdommere og lagrette med tolv medlemmer.¹⁴⁹

Rettens leder leser opp de spørsmål retten skal besvare, med mindre spørsmålene stilles etter ordlyden i tiltalebeslutningen eller forsvaret sier fra seg retten til opplesing av spørsmål.¹⁵⁰ Rettens leder skal ikke oppsummere saken.¹⁵¹

Det stilles ett spørsmål til hver tiltalepost, hver enkelt straffrihetsgrunn og eventuelle skjerpende eller formildende omstendigheter.¹⁵² Hvis forsvaret har anført at det foreligger en straffrihetsgrunn, skal følgende to spørsmål stilles: «Har tiltalte begått handlingen?» og «Foreligger det for tiltalte i relasjon til denne handlingen en straffrihetsgrunn som angitt i straffeloven ..., hvoretter tiltalte ikke er å anse som strafferettslig ansvarlig for handlingen?».¹⁵³ For det tilfelle at tiltalen består av flere forhold kan retten med forsvarets

samtukke begrense seg til å stille et spørsmål om straffrihet for alle forholdene.¹⁵⁴

Før rådslagningen leser rettens leder opp følgende instruksjon:

«Loven stiller ikke dommeren til regnskap for de grunnene som de har latt seg overbevise om, den foreskriver ikke regler som de skal være særlig bundet av når de vurderer et bevismiddels fulle omfang og tilstrekkelighet, den fastsetter at de i fred og ro og med oppriktig samvittighet skal spørre seg selv hvordan bevisføringen mot tiltalte, og forsvarsgrunnene, etter deres mening har påvirket deres syn. Loven stiller dem bare dette ene spørsmålet som sammenfatter omfanget av deres plikter: «Hva er din innerste overbevisning?»¹⁵⁵

Fagdommerne og lagrettemedlemmene rådslår sammen. Hvis det er behov for å bringe inn enkelte av sakens bevis under rådslagningen, vil disse kunne frembringes med påtalemyndighet, forsvarer og eventuell sivil part til stede.¹⁵⁶

Etter rådslagningen stemmer fagdommerne og lekdommere skriftlig ved separat og fortløpende stemmegivning. Først stemmes det over hovedspørsmålet for hver tiltalepost, deretter eventuelle straffrihetsgrunner, skjerpende omstendigheter, subsidiære spørsmål for den enkelte handling og eventuelle grunner for straffritak eller straffnedsettelse.¹⁵⁷ Dommerne mottar en åpen erklæring påført kriminaldomstolens stempel der følgende står skrevet: «På ære og samvittighet erklærer jeg...». Den enkelte skriver deretter i hemmelighet ordet «ja» eller «nei» på et bord som er plassert slik at ingen kan se. Den skriftlige og lukkede erklæringen overleveres rettens leder, som legger den i en urne.¹⁵⁸ Deretter teller rettens leder opp stemmene og fastslår resultatet i nærvær av de øvrige fag- og lekdommere.¹⁵⁹

Skyldkonstatering og øvrige avgjørelser til tiltaltes ugunst krever et flertall på minst åtte stemmer i første instans. I annen instans kreves minst ti stemmer.¹⁶⁰ Stemmedelingen opplyses ikke.¹⁶¹ Fagdommerne har ikke tilsidesettelses-

¹⁴⁵ Rpl. § 216 femte ledd.

¹⁴⁶ Rpl. § 218.

¹⁴⁷ Rpl. § 218 tredje ledd.

¹⁴⁸ For en historisk presentasjon, se Innstilling 1969 s. 80.

¹⁴⁹ Code de Procedure Penale (CPP) art. 296.

¹⁵⁰ CPP art. 348.

¹⁵¹ CPP art. 347 andre ledd.

¹⁵² CPP art. 349.

¹⁵³ CPP art. 349-1 første ledd.

¹⁵⁴ CPP art. 349-1 andre ledd.

¹⁵⁵ CPP art. 353.

¹⁵⁶ CPP art. 347 tredje ledd.

¹⁵⁷ CPP art. 356.

¹⁵⁸ CPP art. 357.

¹⁵⁹ CPP art. 358 første ledd.

¹⁶⁰ CPP art. 359.

¹⁶¹ CPP art. 360.

adgang. Umiddelbart etter at resultatet er fastslått, blir erklæringene brent.¹⁶²

Hvis det blir konstatert skyld, vil rettens leder orientere lekdommerne om relevante straffutmålingsbestemmelser før straffen utmåles.¹⁶³ For spørsmålet om straff gjelder som hovedregel alminnelig stemmeovervekt.¹⁶⁴ Dersom det ikke oppnås flertall etter to avstemninger, gjennomføres en ny runde hvor den strengeste straffen settes til side, og slik fortsetter det til straff kan fastsettes.¹⁶⁵ Lekdommerne deltar ikke i behandlingen av eventuelle sivile krav.

Hovedregelen er at straffedommer skal begrunnes, men lagretten skal ikke gi begrunnelse ut over å svare ja eller nei på spørsmål de blir forelagt.¹⁶⁶ Begrunnelsen består altså av spørsmålsskriftet underskrevet av rettens leder og lagrettens ordfører sammenholdt med svarene som er gitt.¹⁶⁷ Tiltalte orienteres om hvilke svar som er gitt på spørsmålene og dom avsies. Det føres protokoll under hovedforhandlingen, men her inntas som hovedregel ikke tiltaltes eller vitners forklaringer.¹⁶⁸ Det er imidlertid adgang til å føre oversikt over forklaringsendringer fra tiltalte eller vitner.¹⁶⁹ Begrunnellesordningen forklarer det at Frankrike intervenerte i Taxquet-saken hvor Den europeiske menneskerettsdomstol tok stilling til om en ubegrunnet jury-kjennelse var forenlig med Den europeiske menneskerettskonvensjon, se punkt 3.4

6.3.3 Sverige

I straffesaker hvor det ikke kan idømmes annet enn bøter, og det ikke er aktuelt med foretaksstraff, settes ankedomstolen (hovrätten) med tre fagdommere.¹⁷⁰ I øvrige straffesaker settes retten med tre fagdommere og to lekdommere (nämndemän).¹⁷¹ Retten er domsmyndig selv om en av disse skulle falle fra. Det er adgang til å forsterke retten, men ikke ut over fire fagdommere og tre lekdommere. I tillegg er det i hovrätten adgang til å sette rett med en økonomisk ekspert hvis det er behov. Tilsvarende kan rett settes med en fag-

dommer med erfaring fra forvaltingsdomstol i saker hvor det er særskilt behov for kunnskap om skatterettslige forhold.¹⁷² I saker hvor tingsrätten har vært satt med forsterket rett skal minst fire fagdommere delta.

Er det ikke straks enighet om utfallet, skal det finne sted rådslagning og votering.¹⁷³ Rettens leder eller en annen fagdommer som har forberedt saken, redegjør for saken og aktuelle rettsregler.¹⁷⁴ Under rådslagningen skal den yngste dommeren først si sin mening, deretter øvrige fagdommere i rekkefølge etter plassering, lekdommerne til slutt.¹⁷⁵ Alle skal begrunne sin oppfatning.

Spørsmål som gjelder rettergangen, behandles særskilt. Det stemmes samlet over straffansvaret. Hvis det kan ha betydning for resultatet, skal det imidlertid stemmes særskilt slik:

- «1. frågan om den tiltalade begått gärningen och hur denna i sådant fall skall bedömas,
2. frågor om åtgärder, som inte avser påföljd men som har omedelbar betydelse för bestämmande av påföljd,
3. frågan om påföljd, utom såvitt gäller storleken av dagsbot, föreskrifter, varning, övervakning, förlängning av provotid eller verkställighet av påföljd,
4. återstående frågor som avser ansvar.»¹⁷⁶

Hvis et av rettens medlemmer mener det kan være aktuelt med særreaksjon, skal dette gjøres til særskilt tema.

Det kreves alminnelig flertall for skyld.¹⁷⁷ Ved stemmelikhet velges det alternativ som er gunstigst for tiltalte. Hvis ikke ett resultat er gunstigere enn et annet, avgjøres saken med stemmen til rettens leder. Hvis stemmefordelingen er slik at saken likevel ikke blir avgjort, skal de stemmer som er til tiltaltes ugunst legges sammen med de som dernest er minst til gunst, til det foreligger flertall.

Mindretallet plikter å delta i senere avstemning. Den som har stemt for frifinnelse, skal anses å tiltre det for tiltalte gunstigste resultat for senere spørsmål.¹⁷⁸

¹⁶² CPP art. 358 tredje ledd.

¹⁶³ CPP art. 362 første ledd.

¹⁶⁴ CPP art. 362 andre ledd.

¹⁶⁵ CPP art. 362 tredje ledd.

¹⁶⁶ CPP art. 485.

¹⁶⁷ CPP art. 364.

¹⁶⁸ CPP art. 379.

¹⁶⁹ CPP art. 333.

¹⁷⁰ Rättegångsbalken (Rb) 2 kap. § 4 første ledd.

¹⁷¹ Rb. kap. 2 § 4 andre ledd.

¹⁷² Rb. kap. 2 § 4a.

¹⁷³ Rb. kap. 29 § 1.

¹⁷⁴ Rb. kap. 30 § 7 første ledd.

¹⁷⁵ Rb. kap. 29 § 1 andre ledd.

¹⁷⁶ Rb. kap. 29 § 2 andre ledd.

¹⁷⁷ Rb. kap. 29 § 2 tredje ledd.

¹⁷⁸ Rb. kap. 29 § 4.

Dissenser bekjentgjøres.¹⁷⁹ Dommen underskrives av fagdommerne.

6.3.4 Portugal

I Portugal settes som hovedregel rett med fagdommere. Det følger imidlertid av den portugisiske konstitusjon at i alvorlige straffesaker skal settes retten som meddomsrett dersom påtalemyndigheten eller tiltalte ønsker det.¹⁸⁰ Dette gjelder blant annet forbrytelser mot statens sikkerhet, forbrytelser mot freden, kulturell identitet og personlig integritet og saker med høyere strafferamme enn åtte års fengsel.¹⁸¹ Saker om terrorisme eller alvorlig organisert kriminalitet er unntatt.

Domstolssammensetningen består i slike saker av tre fagdommere og fire lekfolk. Avgjørelser treffes med simpelt flertall.¹⁸² Rettens leder presenterer sakens faktiske og rettslige sider.

6.3.5 Tyskland

I Tyskland brukes alminnelige og spesialiserte domstoler. De alminnelige domstoler er organisert i fire nivåer. På første nivå finner man lokale domstoler (*Amtsgerichte*) som avgjør mindre alvorlige straffesaker med én fagdommer. Sakene kan ankes inn for en meddomsrett bestående av to lekdommere og en fagdommer. I straffesaker hvor fastsatt straff forventes å overstige to års fengsel, settes retten fra start av med to lekdommere og en fagdommer (*Schöffengericht*). På nivået over de lokale domstoler finner vi regionale ankesdomstoler tilsvarende lagmannsrett (*Landgerichte*). Domstolene har eget kammer for straffesaker. Alvorlige straffesaker går for Landgerichte som førsteinstans og retten settes med to lekdommere og tre fagdommere, gjerne omtalt som Grosse Strafkammer (*Schwurgericht*). Avgjørelser herfra kan ankes til de høyere regionale domstoler, som kan prøve saksbehandling og lovanvendelse, men har full domsmyndighet i saker om forræderi og angrep på konstitusjonen. Denne domstolen består kun av fagdommere.

Forhandlingene og rådslagningen ledes av fagdommerne.¹⁸³ Bevisbedømmelse og rettsanvendelsen skal begrunnes.¹⁸⁴ Det kreves 2/3 flertall

for avgjørelse til tiltaltes ugunst.¹⁸⁵ Når dommersammensetningen er to lekdommere og tre fagdommere, kreves at fire dommere må stemme for skyld. Lekdommerne kan altså samlet beslutte frifinnelse, men kan ikke domfelle uten tilslutning fra to fagdommere. Når dommersammensetningen er to lekdommere og en fagdommer, innebærer stemmeregelen at lekdommerne får det avgjørende ord både for frifinnelser og domfellelser.

6.4 Utvalgets betraktninger

6.4.1 Utbredelse

Jury som domstolsordning er utbredt og utbredelsen synes verken å være nedadgående eller oppadgående. Enkelte land har i den senere tid innført eller gjeninnført juryordning, andre har avskaffet den. I enkelte stater står ordningen med bruk av lagrette sterkt, noe som blant annet kom til uttrykk da England, Irland og Frankrike intervenerte i Taxquet-saken og argumenterte for at juryordningen som sådan og det at skyldspørsmålet ikke begrunnes måtte være forenlig med konvensjonen, se punkt 3.4.2.1.¹⁸⁶ Også meddomsrettordninger er utbredt.

6.4.2 Saker

Et gjennomgående trekk i stater med jury er at jurybehandling forbeholdes alvorlige straffesaker vurdert ut fra strafferammer. Det er ikke utbredt med unntaksbestemmelser for bestemte sakstyper, men saksomfanget synes gjennomgående å være begrenset. I Nord-Irland er påtalemyndigheten gitt kompetanse til å avgjøre om enkelte saker skal jurybehandles. Unntak finnes også i land med meddomsrett, for eksempel er saker om terrorisme eller alvorlig organisert kriminalitet unntatt meddomsrettsbehandling i Portugal. I Danmark som kan sies å ha to meddomsrettsordninger, med og uten separasjon mellom lekdommere og fagdommere under forhandlingene, er enkelte sakstyper unntatt ordningen med separasjon.

Selv om det er mest utbredt å se hen til sakenes alvorlighet for hvilke saker som skal gå for jury, finnes også andre kriterier. Da juryordningen ble innført i enkelte land på attenhundretallet, var den tiltenkt politiske saker. Først senere ble også alvorlige straffesaker omfattet.¹⁸⁷ Saker av

¹⁷⁹ Rb. kap. 30 § 7 femte ledd.

¹⁸⁰ Constitution of the Portuguese republic, seventh revision (2005) og Code of Criminal Procedure (CPR) art. 207 nr. 1.

¹⁸¹ CPR art. 13 nr. 1 og 2.

¹⁸² CPR art. 365 nr. 2 og 5.

¹⁸³ Gerichtsverfassungsgesetz § 194 første ledd.

¹⁸⁴ Strafprozeßordnung (StPO) § 267 første ledd.

¹⁸⁵ StPO § 263 første ledd.

¹⁸⁶ Taxquet mot Belgia av 16.11.10, application nr. 926/05, avsnitt 71–82.

politisk karakter forutsetter ofte verdivurderinger. Svensk rett kan sies å videreføre en slik tradisjon ved at det kun er trykkefrihetssaker og ytringsfrihetssaker som går for jury, i den belgiske konstitusjon er det fastslått at politiske saker og pressefrihetssaker skal gå for jury og i Danmark er politiske saker unntatt vilkåret om påstand på minst fire års fengselsstraff for nævningebehandling.

6.4.3 Oppgaver

Det er forskjeller mellom landene i hvilke spørsmål som overlates juryen å besvare. Mest utbredt er det imidlertid med såkalte generelle kjennelser, hvor juryen avgjør skyldspørsmålet ved å sammenstille sakens fakta med det straffebud de har fått rettsbelært, se punkt 5.4.1. Ulike krav til konkretisering og oppdeling av spørsmålsstillingen er bestemmende hvor stort slingringsmann juryen får under rettsanvendelsen. Jurysakene i Sverige kjennetegnes ved at juryen må ta stilling til rettsregler av utpreget skjønnsmessig karakter, og dermed kan lekdommernes verdivurderinger få stor betydning for saksutfallet. I Russland er denne siden ved juryens arbeidsoppgave sterkt nedtonet ved at juryen kun overlates spørsmål rettet mot de konkrete handlinger, eksempelvis tilkommer det fagdommerne å avgjøre om det var en nødvergesituasjon, om tiltalte var tilregnelig etc. Ulikheten gjenspeiler at jurysystemet historisk har legitimitet og funksjon knyttet til to ulike hensyn. På den ene side har det vært fremhevet at juryen kun skulle ta stilling til spørsmål av faktisk art, fordi lekfolk var i besittelse av særlig kunnskap om faktiske forhold. På den annen side er juryen begrunnet med at lekfolk har særlige forutsetninger for å foreta enkelte verdivurderinger, se punktene 5.2 og 5.4.1.1.

6.4.4 Antall medlemmer og krav til stemmeforhold

I Europa varierer antall jurymedlemmer fra 15 til åtte medlemmer. Krav til stemmeovervekt varierer fra et minstekrav på ti av tolv stemmer i England og Wales, til simpelt flertall som i Skottland.

De tradisjonelle meddomsrettsordningene varierer fra sammensetninger med to lekdommere og en fagdommer til fire lekdommere og tre fagdommere og med stemmekrav fra simpelt til kvalifisert flertall. Det varierer i hvilken grad lekdommerne alene kan avgjøre utfallet av skyldspørsmålet. Meddomsrettsordninger som er

utsprunget av juryordninger slik man finner i Danmark og Frankrike, har sammensetninger på opptil tolv lekdommere og tre fagdommere. I disse ordningene kreves kvalifisert flertall for skyldkonstatering, og stemmekravene er utformet slik at lekdommerne kan blokkere for domfellelse.

6.4.5 Forholdet mellom lekdommere og fagdommere

Innledningsvis ble jury definert som et beslutningsorgan bestående kun av lekdommere med kompetanse til å avgjøre skyldspørsmålet i straffesaker. I enkelte land begrenses juryens beslutningsmyndighet ved at fagdommerne er gitt kompetanse til å sette til side kjennelsen. I de land som åpner for tilsidesettelse, er omfanget av adgangen avhengig av om kjennelsen er fellende eller frifinnende. I svensk, belgisk, russisk og østerriksk rett kan fagdommerne på ulike vilkår tilsidesette fellende kjennelser. Det er etter russisk, svensk og belgisk rett ikke adgang til å tilsidesette frifinnende kjennelser. Etter østerriksk rett er tilsidesettelsesadgangen uavhengig av kjennelsesutfall. Konsekvensen av tilsidesettelse av fellende kjennelser er enten frifinnelse direkte, som etter svensk rett, eller ny prøving for ny jury, som i Belgia, Russland, og Østerrike. I de fleste land er det adgang til å be juryen vurdere spørsmål på nytt hvis det hefter mangler ved kjennelsen. Etter Spansk rett har fagdommerne adgang til å tilsidesette på dette grunnlag, men ikke mer enn en gang. Etter engelsk, skotsk og nord-irsk rett er det ingen adgang til tilsidesettelse.

Gjennomgangen har vist at enkelte ordninger med jurypreg ikke tilfredsstillende ovennevnte definisjon. I Sør-Korea har «juryen» kun status som rådgivende organ. Den danske nævningeorrdningen kjennetegnes ved at fagdommerne skal delta og stemmer over skyldspørsmålet. Her kommer ikke tilsidesettelsesspørsmålet på spissen, som følge av det kreves kvalifisert flertall i begge dommergrupper. Fagdommerne har imidlertid ikke adgang til å tilsidesette frifinnelser som kommer som et resultat av at det ikke er tilstrekkelig antall nævninger som stemmer for skyld. I Frankrike, rådslår begge dommergrupper i fellesskap, lekdommerne er i tilstrekkelig flertall til å domfelle, og fagdommerne er ikke gitt tilsidesettelsesadgang. Fagdommerdeltakelse av mer begrenset karakter finner vi i belgisk rett, hvor fagdommerne deltar i stemmegivningen hvis det foreligger simpelt flertall for skyldkjennelse. Etter østerriksk og spansk rett kan fagdommere på nærmere

¹⁸⁷ *Traest* s. 44–45.

vilkår delta under rådslagningen, men uten stemmerett.

6.4.6 Krav til rettsbelæring, saksoppsummering m.m.

Det er utbredt med bruk av rettsbelæring, saksoppsummering, spørsmålsstilling og redegjørelse for sentrale prosessuelle prinsipper i jursaker. I England er det utarbeidet en bok med standardiserte anbefalte fremstillinger av prosessuelle prinsipper.

Det er ikke mulig fra materialet å si mye om omfanget av kravene til spørsmålsstilling. Gjennomgående skal spørsmålene utformes så de kan besvares med et ja eller nei. I russisk rett er det særskilt fastslått at spørsmålene skal være forståelige for lekdommere, og bruk av kompliserte spørsmål har resultert i opphevelse. I Spania stilles også særskilte krav til strukturen i spørsmålsstillingen, og i Østerrike er juryen gitt adgang til å eliminere deler av spørsmålene.

I meddomsrett benyttes ikke rettsbelæring og spørsmålsstilling, foruten i Frankrike som har en meddomsrettsordning som stammer fra en juryordning.

6.4.7 Begrunnelse

Det er et gjennomgående trekk ved jursystemene at skyldkonstateringer ikke begrunnes skriftlig. Kun i Spania og Belgia gis begrunnelse. På dette område kan man kanskje vente seg en utvikling som følge av Den europeiske menneskerettsdomstols avgjørelse i Taxquet-saken, se punkt 3.4.2. I meddomsrett begrunnes skyldspørsmålet.

I juryordningene er man derfor i hovedsak henvist til å se hen til øvrige forhold for å slutte seg frem til kjennelsesgrunnene. Omfanget av prosessuelle mekanismer som tjener en slik funksjon varierer fra land til land. I russisk rett vil man som følge av spesifisert spørsmålsutforming og det at subsumsjonen forbeholdes fagdommerne, i stor utstrekning kunne slutte seg frem til hva juryen har lagt til grunn. Tilsvarende vil svaralternativet «ikke bevist» etter skotsk rett kunne bidra til å forklare hvilket grunnlag juryen avgjorde saken på. I land der det stilles særskilte spørsmål for enkelte straffbarhetsbetingelser, for eksempel for tilregnelighet, vil det være mulig å slutte seg til begrunnelsen. Adgangen til å stryke over ulike alternativer i spørsmålsstillingen, som for eksempel i engelsk og østerriksk rett, bidrar til å klargjøre hva som er lagt til grunn. Også ut fra begrunnelsen under straffutmålingen vil man i enkelte land kunne fastslå hva som er lagt til grunn.

6.4.8 Straffutmåling

Det varierer hvorvidt lagretten deltar under straffutmålingen. I England og Wales, Nord-Irland, Skottland, Spania og Russland deltar det ikke lekdommere under straffutmålingen. I Østerrike og Belgia deltar hele lagretten.

6.4.9 Omfang av anonymitet

Det er et gjennomgående trekk for juryordningene at det ikke opplyses om hva det enkelte lagrettsmedlem har stemt eller hva som ble sagt under rådslagningen. Det varierer om stemmeforholdet skal opplyses. I Russland er det presisert i prosesslovgivningen at jurymedlemmenes etternavn ikke skal fremgå av dommen.

Kapittel 7

Domstolsundersøkelser

7.1 Gjennomgang av tidligere undersøkelser og studier

Det finnes en rekke ulike studier som undersøker forhold som har relevans for hvilken rolle lekdommere bør ha i straffesaker. Utvalget besluttet å bestille en rapport som redegjør for slike undersøkelser. Formålet var å få oversikt over empirisk forskning som belyser grunnlaget for de argumenter som tradisjonelt har vært fremsatt i debatten om hvilken domstolssammensetning man bør ha i de alvorligste straffesaker – jurydebatten, se punkt 5. Det ble også ansett verdifullt å ha en rapport som redegjorde for funn som kunne holdes opp mot utvalgets egen lekdommerundersøkelse, se punkt 7.2.

Det var ønskelig at rapporten ble forfattet av en person med god kunnskap om rettslig bevisteori, ettersom en rekke av argumentene som har vært fremført for ulike domstolssammensetninger omhandler bevisspørsmål. Utvalget spurte førsteamanuensis Magne Strandberg ved Det juridisk fakultet Universitet i Bergen om han ville påta seg oppdraget. Strandberg har i særlig grad arbeidet med bevisteoretiske problemstillinger, og han har skrevet en juridisk phd. avhandling med tittelen «Beviskrav i sivile saker. En bevisteoretisk studie av den norske beviskravslærens forutsetninger».¹ Strandberg takket ja, og ble gitt følgende mandat:

«Det bes om en oversikt over sentrale psykologiske og sosiologiske studier av jury som domstolsorgan, herunder klargjøring av studienes problemstillinger og hovedfunn.

Det bes om en oversikt over studier som sammenligner domstoler ut fra graden av lekdommerinnslag – jury, fagdommerdomstoler og meddomsrett, herunder klargjøring av studienes problemstillinger og hovedfunn.

Det bes utarbeidet en oversikt over studienes metodebruk og evaluering av styrker og svakheter ved metoder og bruk.»

Rapporten tar utgangspunkt i grunnlagene som ulike argumenter som har vært fremført i debatten om lekdommere hviler på. Strandberg understreker at undersøkelsene som presenteres i rapporten ikke sier noe om hvilke argumenter som er relevante, men at de kan si noe om hvilke argumenter som er holdbare.

Utvalget er meget tilfreds med rapporten og har lagt den til grunn for utvalgets arbeid. Rapporten er i sin helhet inntatt i vedlegg 1 til utredningen. Det vil bli vist til den fortløpende i utredningsteksten. Her gjengis hovedfunnene, slik de fremgår i oppsummeringen av hvert tematisk punkt i rapporten:

Punkt 2 omhandler empiriske studier som tematiserer bevisbedømmelse, og oppsummeres slik:

«Det er altså gjort flere empiriske studier fra ulike fagfelt om hvordan bevis blir vurdert i retten. Psykologisk og kulturteoretisk forskning tilsier at bevisbedømmelsen generelt sett er en form for konstruering og evaluering av fortellinger. Denne forskningen er solid, men ettersom det stort sett dreier seg om allmenne trekk som trolig er felles for alle mennesker, kan den ikke gi sterke føringer i debatten om bruk av lekdommere.

De sosiologiske studiene har gjerne rettspolitiske ambisjoner i tillegg til det rent empiriske. Det gjelder for Nygard 2010a, som er den største av disse studiene. Nygard tegner et negativt og kritisk bilde av juryen. Han hevder at disse problemene, særlig det at jurymedlemmene tar standpunkt på et for tidlig tidspunkt, medfører at juryen helst bør erstattes med en meddomsrett. Men selv om Nygard 2010a umiddelbart kan se ut til å gi sterke argumenter mot juryen, er det er så mange svakheter ved studien at det er vanskelig å se at Nygard

¹ Strandberg, Magne, *Beviskrav i sivile saker – En bevisteoretisk studie av den norske beviskravslærens forutsetninger*. Universitetet i Bergen 2010.

har empirisk dekning for hans konklusjoner. De andre sosiologiske studiene trekker også i andre retninger.

De vitnepsykologiske studiene tilsier at verken fagdommere eller lekdommere har god kunnskap om hva som er reelle faktorer for løgn og sannhet. Men nyere studier tilsier at fagdommere er noe bedre enn lekdommere til å skille mellom relevante og irrelevante faktorer. Dette har også støtte hos Diesen 1996. Forskjellene ser ut til å bli mindre når lekdommere fatter beslutninger i fellesskap.»

Punkt 3 omhandler ivaretagelse av tiltaltes interesser, i særlig grad tematiseres juryens etterlevelse av gjeldende rett, håndhevelse av beviskrav og bevisbedømmelse, og oppsummeres slik:

«Det virker ikke som det finnes noe empirisk støtte for argumentet om at lekdommere vil sette til side strafferegler som strider mot den alminnelige rettsoppfatning. Det virker derimot som at påstanden om at lekdommere noe oftere vil frifinne, har en viss empirisk støtte både i noen spørreundersøkelser og særlig i enkelte dissensstudier. Det er vanskeligere å finne støtte for påstanden om at juryen oftere vil frifinne enn det en meddomsrett vil gjøre.»

Punkt 4 omhandler lekdommeres forståelse av rettsregler, og oppsummeres slik:

«Det finnes ingen større studie som undersøker norske lekdommeres kunnskap om rettsreglene, men noen mindre studier gir et visst belegg for at de har vanskelig for å forstå visse sentrale rettsregler og rettslige begreper. Det virker som de særlig har problemer med å forstå forskjellen mellom skyld- og straffespørsmål.»

Punkt 5 omhandler samspillet mellom lekdommere og fagdommere, og oppsummeres slik:

«De fleste studiene gir et positivt bilde av både juryen og meddomsretten. Det er likevel verdt å merke seg at Hartmann 1990, som er den studien som i størst grad sammenligner påvirkningsargumentet for meddomsrett og jury, finner at det er flere jurymedlemmer som føler seg dominert av andre jurymedlemmer enn det er meddommere som føler seg dominert av fagdommeren. Dette trenger som sagt ikke å innebære at graden av dominerende opptreden er sterkere i juryen, men det innebærer –

sammen med annen forskning – at det er vanskelig å finne støtte for argumentet om at en ordning med meddomsrett vil gi større risiko for dominerende enkeltmedlemmer enn det en juryordning vil gi.

De fleste studier legger til grunn at dommerens rettsbelæring stort sett blir oppfattet av lekdommerne, men disse studiene dreier seg bare om hva lekdommerne selv oppgir om sin forståelse – om de virkelig har forstått rettsbelæringen er det vanskeligere å si noe om. De fleste studiene tilsier at lekdommerne gjerne vil ha mer og bedre informasjon om vervet.»

Punkt 6 omhandler hvorvidt enkelte domstols-sammensetninger gir større tillit enn andre, og oppsummeres slik:

«En ganske fersk studie (Olaussen 2005) tilsier at lekfolks deltakelse er viktig for tilliten folk flest har til domstolene, men den kan ikke uten videre si noe om valget mellom jury og meddomsrett. En eldre studie (Bratholm/Hauge 1971) tilsier at et flertall av befolkningen den gang ville ha større tillit til en ordning basert på meddomsrett enn til en ordning basert på jury. Studier av lekdommernes egne oppfatninger (Leivestad 1952, Hauge/Bratholm 1971 og Hartmann 1990) tilsier stort sett at lekdommerne selv foretrekker meddomsrett fremfor jury.»

7.2 Utvalgets lekdommerundersøkelse

7.2.1 Bakgrunn for undersøkelsen

Lekdommernes egne erfaringer fra dømmende virksomhet er særlig verdifulle for evalueringen av dagens domstolsordning. Utvalget har gjennomført en spørreundersøkelse om jury- og meddomsrettsordningen rettet mot lekdommere.

Undersøkelsen tematiserer i hovedsak forholdet mellom lekdommere og fagdommere. Utvalget har ikke gjennomført en tilsvarende undersøkelse rettet mot fagdommere. Isteden har representanter for utvalget hatt møter med lagdommere i landets seks lagmannsretter, hvor utvalget har fått høre erfaringer av betydning for utvalgets arbeid.

I punkt 7.2.2 redegjøres for enkelte metodiske forhold og i punkt 7.3.3 gjengis undersøkelsens hovedfunn og utvalgets vurdering av disse. Spørsmålene med svarfordeling er inntatt som vedlegg 2 til utredningen.

Undersøkelsen ble meldt Datatilsynet, jf. personopplysningsloven § 31.

7.2.2 Metode m.m.

7.2.2.1 Respondentene

Domstolloven kapittel 4 inneholder bestemmelser som regulerer utvelgelse av lagrettemedlemmer og meddommere. I domstolloven § 66 er det fastslått at det i hvert lagsogn skal være to lekdommerutvalg, ett for kvinner og ett for menn, som skal tjenestegjøre i saker for lagmannsretten. Uttaket av lagrettemedlemmer skjer ved loddtrekning etter de samme regler som gjelder for uttak av ordinære meddommere, jf. domstolloven § 85. Det følger av domstolloven § 66 at antallet utvalgsmedlemmer skal være slik at det kan forventes at hvert medlem skal gjøre tjeneste i to saker per år.

Juryutvalget har fått opplyst av Domstoladministrasjonen at det på landsbasis inngår omtrent 6700 personer i lekdommerutvalgene.² De fordeles seg slik per domstol:

Lagmannsrett	Antall	Andel
Agder	1000	15 %
Borgarting	1800	27 %
Eidsivating	900	13 %
Frostating	1050	16 %
Gulating	1400	21 %
Hålogaland	550	8 %

Spørreskjemaet ble sendt og utdelt til to utvalg av lekdommere. Det første utvalget på i alt 583 personer bestod av samtlige lekdommere som satt i jury i november og desember 2010 i alle lagmannsretter. Alle fikk tilsendt spørreskjemaet og frankert svarkonvolutt per post i slutten av januar 2011, hvorav fem utsendelser kom i retur. Det andre utvalget bestod av de lekdommere som var jurymedlemmer i februar og mars 2011. 588 personer fikk utdelt spørsmålsskjemaet og frankert svarkonvolutt i et lukket brev etter endt tjeneste, hvorav 70 i Agder, 238 i Borgarting, 60 i Eidsivating, 70 i Frostating, 90 i Gulating og 60 i Hålogaland. Grunnen til at tallene ikke lar seg dele på ti til tross for at det deltar ti lagrettemedlemmer i hver jurysak, skyldes at enkelte lekdommere i begge utvalg deltok i to saker i den samme perioden.

Juryutvalget hadde som målsetning å sikre høy svarprosent fra lekdommerne. Det ble antatt at det ville virke positivt inn på svarprosenten om skjemaene ble sendt ut kort tid etter deltakelse og ble utdelt umiddelbart etter tjenestegjøring. Det ble også tilrettelagt for at det skulle være enkelt å svare. Lekdommerne kunne besvare skjemaet per post med bruk av vedlagt frankert svarkonvolutt, eller de kunne bevare det på Internett. For å unngå doble besvarelser, ble hvert spørsmålsark gitt en individuell kode. Koden måtte brukes for å svare på skjemaet på Internett. Av de som svarte, svarte 90 % per post og 10 % på Internett. Det ble i ettertid kontrollert at det ikke var noen dubletter mellom post og Internett. Fristen for å besvare spørsmålene ble satt til 15. april 2011. Det kom inn seks besvarelser etter denne fristen, som av praktiske grunner ikke kunne inngå i tallmaterialet.

Respondentene svarte med full anonymitet. Ettersom besvarelsen var anonym og den individuelle koden for å besvare over Internett ikke var knyttet til person, har det ikke vært mulig med individuell oppfølging. Det ble imidlertid sendt ut et påminnelsesbrev til den gruppen som fikk skjemaet i posten kort tid etter utsendelsen.

7.2.2.2 Representativitet

Spørsmålet om representativitet er todelt. Først er spørsmålet om respondentene kan sies å være representative for de lekdommerne som for tiden tjenestegjør i lagmannsrett. Dernest om respondentene er representative for befolkningen for øvrig. Det siste spørsmålet er for omfattende til å la seg besvare her.³ I det følgende vurderes om respondentene kan anses representative for øvrige lekdommere.

I alt ble det sendt og delt ut 1171 skjemaer som svarer til 17,5 % av det totale antall medlemmer i lekdommerutvalgene. Antall lekdommere som har fått spørreskjemaet er imidlertid noe lavere, ettersom enkelte lekdommere inngikk i begge undersøkelsesutvalgene, se punkt 7.2.2.4. I en tidligere lekdommerundersøkelse ble det sendt ut spørreskjema til 10 % av utvalgsmedlemmene.⁴ I en tidligere større dansk lekdommerundersøkelse ble 1000 besvarelser betraktet som tilstrekkelig, men her ble ikke oppgitt hvor mange lekdommere det var totalt.⁵

Det er 813 lekdommere som har besvart undersøkelsen, hvilket gir en svarrate på 69 %. En

³ Se NOU 2002: 11.

⁴ Hauge/Bratholm s. 387.

⁵ Wilhjelm s. 16.

² I Rett på Sak nr. 2 2008 s. 6 oppgis ca. 6600.

tidligere større lekdommerundersøkelse hadde en svarprosent som lå i overkant av 89 % for domsmenn og 94 % for lagrettedmedlemmer. Antallet besvarelser ble betegnet som oppsiktsvekkende høyt.⁶ Svarprosenten i den ovennevnte danske undersøkelsen var på 67%.⁷ I en mindre norsk undersøkelse var svarprosenten 69%.⁸ Utvalget er fornøyd med svarprosenten, siden den er helt i tråd med disse undersøkelsene. Til sammenligning kan det angis at svarprosenten på spørsmål til befolkningen uten belønning er på 30–35 %. Utvalget antar at antallet respondenter er tilstrekkelig stort til å favne et representativt utvalg av lekdommere.

Av hensyn til undersøkelsens representativitet ble det vurdert som viktig å sikre bred geografisk spredning på respondentene. Undersøkelsen rettet seg derfor mot alle landets lagmannsretter. Lekdommerne ble bedt om å opplyse hvilken domstol de tjenestegjorde ved (spørsmål 5). I tabellen nedenfor fremgår svarfordelingen per domstol og andel av jurysaker som ble avgjort i domstolene i 2010.⁹

	Andel av respondenter	Andel av jurysaker i 2010
Lagmannsrett		
Agder	15 %	11,5 %
Borgarting	35 %	43 %
Eidsivating	8 %	9,2 %
Frostating	12 %	5,4 %
Gulating	20 %	19,7 %
Hålogaland	10 %	11,1 %

Selv om lekdommere fra enkelte domstoler er overrepresentert og andre underrepresentert i forhold til fordelingen for 2010, anser utvalget svarfordelingen som representativ for den geografiske fordelingen.

Det presiseres at når det sies at det refereres til «x % av respondentene», angis fordelingen av de som har besvart spørsmålet (antallet valide svar), ikke fordelingen av alle som besvart undersøkelsen eller spørsmålskategorien. Denne begrepsbruken gjelder også i det følgende.

Temaene for undersøkelsen, og særlig spørsmålene som omhandlet forholdet mellom lekdommere og fagdommere, gjorde det ønskelig at respondentene i tillegg til erfaring fra jury også

hadde erfaring fra straffutmåling i jurysak og meddomsrett, ettersom det er i disse sammensetningene lekdommere og fagdommere opptrer og virker sammen. Før utsendelsen viste stikkprøver fra lekdommerutvalgene at en stor andel av lekdommerne som hadde tjenestegjort som jury-medlem i november og desember, også hadde erfaring fra meddomsrett. Av de respondenter som har svart på spørsmålet om erfaring fra meddomsrett, oppgir 77,3 % å ha slik erfaring (spørsmål 8) og 80,9 % oppgir å ha erfaring fra straffutmåling i jurysaker (spørsmål 7). 7,2 % av respondentene oppgir verken å ha erfaring fra meddomsrett eller straffutmåling i jurysak. Tallene viser at en stor del av respondentene har erfaring fra sammensetninger hvor det inngår fagdommere. Det føres ikke statistikk over lekdommernes erfaring, og det har derfor ikke latt seg avklare om respondentenes erfaringsgrunnlag svarer til fordelingen i utvalgene. Representativitet på dette område er imidlertid av begrenset betydning for undersøkelsen, ettersom spørsmål som tematiserer forhold i meddomsrett og under straffutmåling i jurysaker, kun er besvart av respondenter som har slik erfaring.

Spørsmålene er i hovedsak utformet slik at det som etterspørres er respondentenes samlede erfaring som lekdommere, ikke erfaring fra siste sak. Respondentene har oppgitt å ha ulikt erfaringsgrunnlag. For spørsmålet om hvor mange ganger respondentene har tjenestegjort i jury (spørsmål 6), ble svarfordelingen slik:

Antall saker	Jury
1-3	27,8 %
4-7	34,7 %
7-	37,5 %

For spørsmålet om hvor mange ganger respondentene har tjenestegjort i meddomsrett (spørsmål 8), ble svarfordelingen slik:

Antall saker	Meddomsrett
Ingen	22,7 %
1-3	49,8 %
4-7	19,8 %
7-	7,8 %

Det føres ikke statistikk som viser hvor mange saker den enkelte lekdommer har tjenestegjort i. Det er derfor ikke mulig å si om utvalget på dette punkt er representativt. Svarene viser imidlertid at det er jevn spredning med hensyn til erfaring blant

⁶ Hauge/Bratholm s. 385–408.

⁷ Wilhelm s. 17.

⁸ Tennø/Simonsen s. 2.

⁹ Domstoladministrasjonens årsstatistikk 2010.

respondentene, noe som taler for representativitet, ettersom utvalgslistene oppdateres fortløpende.

Av respondentene oppgir 51,9 % å være menn og 48,1 % kvinner. Dette er en jevn fordeling, og det er ingen grunn til å tro at den lille kjønnskjevheten skyldes utvelgelsesmetoden. 70 % av respondentene oppgir å være over 50 år, noe som samsvarer godt med aldersfordelingen i utvalgene for lagmannsrett, hvor andelen over 50 år er 68 %.¹⁰

Det har vært mulig å filtrere svarene som er gitt, hvilket vil si at utvalget har kunnet isolere enkelte svaralternativ for å se hvordan de som har valgt disse har svart på andre spørsmål. Enkelte spørsmål er stilt utelukkende med henblikk på senere filtrering, eksempelvis er det stilt spørsmål om respondentene har dissertert mot fagdommere for å kunne kontrollere om de samme respondentene har svart annerledes enn de øvrige på spørsmål som omhandler forholdet mellom lekdommere og fagdommere (spørsmål 32, 45 og 46). Respondentene er også bedt om å oppgi hvilken eller hvilke lagmannsretter de har vært lekdommere i, blant annet for å se om erfaringene skiller seg fra hverandre. Ut fra de filtreringer utvalget har gjennomført, synes svarfordelingen i sammenhenger hvor det ikke er grunn til å forvente skjevfordeling, representativ på tvers av ulike grupper og svar.

Selv om det ikke er mulig med sikkerhet å fastslå graden av representativitet, mener utvalget at de ovennevnte forhold tilsier at respondentene kan anses representative for øvrige lekdommere. Utvalget har ikke funnet forhold som trekker i motsatt retning.

Det at det er respondentens samlede erfaringer som lekdommer som etterspørres, og ikke erfaringer fra siste sak respondentene har tjenestegjort i, må antas å ha resultert i svar som uttrykker et mer robust erfaringsgrunnlag, enn om spørsmålene hadde vært begrenset til erfaringer fra siste sak.

7.2.2.3 Utforming og omfang av spørsmål

Spørsmålene i undersøkelsen som omhandler domstolserfaring er delt i tre grupper. Den første gruppen er spørsmål om erfaringer som jurymedlem (spørsmål 10-26). Den andre gruppen spørsmål rettet mot lekdommere med erfaring fra straffutmåling i jurysak (spørsmål 27-33). Den tredje gruppen spørsmål retter seg mot dem som har erfaring fra meddomsrett (spørsmål 34-53).

En rekke av spørsmålene skiller mellom skyld- og straffespørsmål, og utvalget fant det hensiktsmessig å gjøre respondentene oppmerksom på innholdet i skillet. I innledningen til spørreskjemaet ble skillet forklart med at skyldspørsmålet er om tiltalte har gjort det vedkommende er tiltalt for og straffespørsmålet er hvilken straff vedkommende skal få når vedkommende først er kjent skyldig. Respondentene ble oppfordret til å lese spørsmålene to ganger under henvisning til at det også var øvrige nyanser i disse.

Av hensyn til senere behandling av det store antall besvarelser som var ønsket, ble det vurdert hensiktsmessig å utforme konkrete spørsmål og å oppgi svaralternativer. Åpne spørsmål ville kreve større arbeidsinnsats enn det utvalget kunne legge ned med hensyn til fortolkning av materialet. For ikke å lede svarene i en bestemt retning, ble svaralternativene utformet symmetrisk og forsøksvis uttømmende. De fleste spørsmål er gitt svaralternativene «i meget stor grad», «i stor grad», «i noen grad», «i liten grad» og «vet ikke».

En rekke av temaene er belyst ved at det først er stilt spørsmål om hvordan respondenten opplever sin egen rolle i domstolen, og deretter er respondenten stilt tilsvarende spørsmål om øvrige lekdommere. For eksempel er spørsmål 13 utformet slik: «Forstår du rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?», og spørsmål 14 lyder: «Opplever du at de øvrige lekdommerne forstår rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?». I det alt vesentlige er slike spørsmål besvart slik at egen rolle gjennomgående er beskrevet mer fordelaktig:

	Egen forståelse	Opplevelse av andres forståelse
I meget stor grad	50,4 %	20,5 %
I stor grad	46,2 %	65,5 %
I noen grad	3,1 %	12,0 %
I liten grad	0,2 %	0,6 %
Vet ikke	0,1 %	1,5 %

Undersøkelsen er som nevnt i hovedsak lukket i den forstand at svaralternativene er gitt. Det ble imidlertid åpnet for utfyllende svar i to sammenhenger. I spørsmål 24 stilles det spørsmål om respondenten synes det er en fordel eller ulempe at stemmegivningen i jurysaker er hemmelig med svaralternativene «fordel», «ulempe», «fordel og ulempe» og «uten betydning». De som krysset av for «fordel» eller «fordel og ulempe» ble i spør-

¹⁰ Basert på tall mottatt fra Domstoladministrasjonen.

mål 25 bedt om å si noe om hva som gjør anonym stemmegivning best egnet og i spørsmål 26 ble de som svarte «ulempe» eller «fordel og ulempe» bedt om å begrunne sine svar. I punkt 54 i spørsmålsarket ble respondentene oppfordret til å kommentere lekdommerrollen i straffeprosessen, enten på skjemaet eller eget ark. Svarene er inntatt i vedlegg 2 til utredningen. Begrenset plass til kommentarer på skjemaet har nok resultert i at kommentarene fra de som besvarte med bruk av svarkonvolutt har fått et stikkordformet og ufullstendig preg. De kommentarene som skrevet på eget ark, er av hensynene til anonymitet og plass ikke inntatt som vedlegg.

Det er viktig å understreke at svarene som er gitt kun er uttrykk for den enkelte lekdommers fremstilling av egne erfaringer, og at tilbakemeldingene derfor ikke nødvendigvis samsvarer med hva som faktisk har foregått. Det at respondentene har svart det samme på en rekke spørsmål, indikerer at de har de samme oppfatninger og erfaringer. Felles oppfatninger og erfaringer rokker imidlertid ikke ved utgangspunktet om at undersøkelsen gir uttrykk for lekdommernes subjektive syn på hvordan forhandlingene i lagmannsrett foregår.

7.2.2.4 Påvirkning og mulige feilkilder

Et metodisk problem med å involvere lagmannsrettene i utdeling av en spørreundersøkelse som omhandler forholdet mellom lekdommere og fagdommere, er at deltakelsen kan påvirke fagdommernes adferd overfor lekdommerne.

For det første utvalget med lekdommere er dette ikke en aktuell problemstilling, ettersom undersøkelsen er foretatt i saker som var avsluttet før noen visste at det ville bli gjennomført en undersøkelse, se punkt 7.2.2.1.

Det andre utvalget mottok spørreskjemaene i lukkede konvolutter og domstolene ble heller ikke på annen måte gjort kjent med spørreskjemaets innhold. Det kan imidlertid likevel tenkes at kjennskap til undersøkelsen har påvirket dommeratferden, ikke minst siden utvalget i undersøkelsesperioden også besøkte lagmannsrettene for å diskutere problemstillingene som fulgte av mandatet.

Respondentene ble i spørsmål 2 bedt om å opplyse om de har fått spørreskjemaet i posten eller utdelt i retten, noe som har gjort det mulig gjennom filtrering å sammenligne svarene til de to utvalgene. En gjennomgang har vist at det ikke er store forskjeller mellom utvalgenes svar på spørsmål hvor man kunne tenke seg at kjennskap til

undersøkelsen ville påvirke svarene. Det er en tendens på noen få prosentpoeng i retning av at det oppgis bedre samarbeid med fagdommerne i det utvalget som fikk spørreskjemaet utdelt i retten. For eksempel ble respondentene spurt om de under straffutmåling i jurysak noen gang har opplevd at en fagdommer har forsøkt å få dem til å endre oppfatning om straffespørsmålet på en måte som de opplevde som urimelig (spørsmål 33). Bekreftende svar ble gitt av 6,9 % av de som fikk tilsendt undersøkelsen per post og 4,4 % av de som fikk skjemaet utdelt i retten. Det at spørsmålene er utformet slik at det er generelle erfaringer som etterspørres, sammenholdt med at de fleste respondentene har erfaring fra flere saker, tilsier at eventuell endret fagdommeradferd som følge av undersøkelsen, er av mindre betydning.

Antall respondenter som har besvart de enkelte spørsmål, fremgår av svarfordelingen inntatt i vedlegg 2 til utredningen. Ikke alle respondenter har besvart alle spørsmål, for eksempel er det kun 795 av 813 respondenter som har besvart spørsmålet om hvordan de mottok undersøkelsen. Det at enkelte spørsmål ikke er besvart, kan skyldes ulike forhold. For eksempel kan enkelte ha oversett spørsmål, ikke ønsket å svare, de kan ha fått brudd på internettforbindelsen etc. Ettersom årsaken til at enkelte spørsmål ikke er besvart er ukjent, refereres det som allerede nevnt til de respondenter som har besvart spørsmålet og ikke det totale antall respondenter, når det i det følgende oppgis hvor mange prosent av respondentene som har valgt et bestemt svaralternativ.

Spørsmålene 27-33 forutsetter at respondenten har erfaring fra straffutmåling i jurysak og spørsmålene 34-53 forutsetter erfaring fra meddomsrett. I et fåtall besvarelser er svarene inkonsekvente ved at respondenten har krysset av for at vedkommende ikke har erfaring fra meddomsrett (spørsmål 8), men likevel har besvart spørsmålene som omhandler meddomsrett. Besvarelsene som er gitt på Internett utelukker slik inkonsekvens, fordi spørsmålsoppsettet var programmert slik at man ikke ble stilt spørsmål som forutsatte erfaring fra meddomsrett hvis man krysset av for at man ikke hadde slik erfaring. Hva som er årsaken til at det er gitt motstridende svar, vites ikke. En mulig forklaring er at svaralternativene har stått så tett at det har blitt krysset av feil. For å fjerne usikkerhet om respondenten hadde forutsetning for å svare på spørsmålene, har utvalget valgt å se bort fra besvarelsene av de aktuelle spørsmål.

Selv om lekdommere i utgangspunktet ikke skal tjenestegjøre i mer enn to saker i året og

uttrekningssystemet er slik at man kommer sist i rekken av lekdommere etter tjenestegjøring, var det en viss risiko for at enkelte respondenter ville tjenestegjøre i begge perioder. Dette ville føre til at antall respondenter ble færre enn forutsatt, og at det oppstod fare for dobbelbesvarelse. Det ble opplyst av rettspersonalet at enkelte lekdommere ikke ønsket å motta skjemaet da det ble delt ut, med den begrunnelse at de allerede hadde mottatt skjemaet per post. Disse fikk ikke utdelt skjemaet. For å unngå at de som mottok skjemaet to ganger skulle besvare to ganger, ble det i spørreskjemaet særskilt bedt om at de som allerede hadde mottatt et skjema og besvart det, skulle sende det andre skjemaet i retur. En sammenligning av lagrettelistene for de to periodene viser at antall dobbeltutdelinger er større enn antallet som kom i retur. 13 personer har fått utdelt skjemaet to ganger og det innkom 3 skjemaer i retur. Selv om det ikke er holdepunkter for de resterende 10 personene har besvart skjemaet to ganger, kan det ikke utelukkes.

For det tilfelle at det skulle være praktiske spørsmål knyttet til besvarelsen av undersøkelsen, ble det oppgitt kontaktinformasjon til utvalgets sekretær. Enkelte har tatt kontakt, men ikke vedrørende besvarelsen av spørsmålsarket.

7.2.3 Hovedfunn og vurderinger

7.2.3.1 Samspill mellom lekdommere og fagdommere

Et hovedformål med undersøkelsen har vært å få innblikk i erfaringer om hvordan forholdet mellom lekdommere og fagdommere fungerer, og en rekke av spørsmålene retter seg derfor mot spillet mellom dommergruppene.

I undersøkelsen er det stilt spørsmål om betingelsene for komme til orde i ulike domstolssammensetninger i lagmannsretten og for meddomsrett er det i spørsmålene skilt mellom skyld- og straffespørsmål:

Spørsmål 16: Får du under rådslagningen i jursaker sagt det du ønsker til de øvrige jury-medlemmene når dere skal ta stilling til om tiltalte er skyldig?

I meget stor grad	61,3 %
I stor grad	34,5 %
I noen grad	3,6 %
I liten grad	0,5 %
Vet ikke	0,1 %

Spørsmål 17: Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige jury-medlemmene under rådslagningen i jursaker sagt alt de ønsker om hvorvidt tiltalte er skyldig?

I meget stor grad	48,0 %
I stor grad	44,4 %
I noen grad	4,9 %
I liten grad	0,2 %
Vet ikke	2,5 %

Spørsmål 28: Får du under straffutmålingen i jursaker sagt det du ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte skal få?

I meget stor grad	38,0 %
I stor grad	43,9 %
I noen grad	14,6 %
I liten grad	2,9 %
Vet ikke	0,6 %

Spørsmål 29: Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige lekdommerne under straffutmålingen i jursaker sagt det de ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte skal få?

I meget stor grad	30,2 %
I stor grad	48,8 %
I noen grad	14,2 %
I liten grad	2,2 %
Vet ikke	4,5 %

Spørsmål 37: Får du under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt til fagdommerne alt det du ønsker når dere skal ta stilling til om tiltalte er skyldig?

I meget stor grad	42,1 %
I stor grad	46,5 %
I noen grad	8,7 %
I liten grad	1,3 %
Vet ikke	1,3 %

Spørsmål 38: Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige meddommere under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt det de mener til fagdommerne om tiltalte er skyldig?

I meget stor grad	31,9 %
I stor grad	52,2 %
I noen grad	8,9 %
I liten grad	1,0 %
Vet ikke	6,1 %

Spørsmål 39: Får du under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt det du ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte bør få?

I meget stor grad	31,7 %
I stor grad	46,5 %
I noen grad	17,5 %
I liten grad	2,3 %
Vet ikke	2,0 %

Spørsmål 40: Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige lekdommerne under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt det de ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte bør få?

I meget stor grad	25,0 %
I stor grad	47,0 %
I noen grad	17,9 %
I liten grad	1,5 %
Vet ikke	8,6 %

Hele 95,8 % oppgir at de «i meget stor grad» eller «i stor grad» får sagt det de ønsker til de øvrige jurymedlemmene når juryen skal ta stilling til om tiltalte er skyldig og 88,6 % oppgir at de «i meget stor grad» eller «i stor grad» under domskonferansen i meddomsrettssaker får sagt til fagdommerne alt det de ønsker om skyldspørsmålet. Utvalget ser den samlede besvarelsen av de ovennevnte spørsmål som et uttrykk for at lekdommere generelt sett mener at de selv og andre kommer til orde overfor andre lekdommere og fagdommere.

Det ble stilt spørsmål om respondentene opplever at det de og andre lekdommere sier til fagdommerne om skyld- og straffespørsmål blir tatt i betraktning.

Spørsmål 30: I hvilken grad tar fagdommerne i betraktning det du sier om straffutmålingen i juryaker?

I meget stor grad	13,8 %
I stor grad	47,0 %
I noen grad	30,0 %
I liten grad	5,6 %
Vet ikke	3,5 %

Spørsmål 31: Opplever du under straffutmålingen i juryaker at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommere sier?

I meget stor grad	15,6 %
I stor grad	45,5 %
I noen grad	30,9 %
I liten grad	4,0 %
Vet ikke	4,0 %

Spørsmål 41: Opplever du i meddomsrettssaker at fagdommerne tar i betraktning det du sier om skyldspørsmålet?

I meget stor grad	20,0 %
I stor grad	47,2 %
I noen grad	26,7 %
I liten grad	2,6 %
Vet ikke	3,5 %

Spørsmål 42: I hvilken grad opplever du i meddomsrettssaker at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommerne sier om skyldspørsmålet?

I meget stor grad	17,2 %
I stor grad	48,2 %
I noen grad	26,8 %
I liten grad	2,8 %
Vet ikke	5,0 %

Spørsmål 43: I hvilken grad tar fagdommerne i betraktning det du sier om straffutmålingen i meddomsrettssaker?

I meget stor grad	13,8 %
I stor grad	39,0 %
I noen grad	37,0 %
I liten grad	4,5 %
Vet ikke	5,6 %

Spørsmål 44: Opplever du at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommere sier om straffutmålingen i meddomsrettssaker?

I meget stor grad	12,4 %
I stor grad	39,7 %
I noen grad	35,9 %
I liten grad	4,5 %
Vet ikke	7,5 %

Utvalget ser den samlede besvarelsen av de ovennevnte spørsmål som et uttrykk for at lekdommere generelt sett mener at det de selv og andre sier til fagdommerne om skyld- og straffespørsmål blir tatt i betraktning. Svarene vitner om at systemet oppfattes velfungerende, men at det også er rom for forbedringer.

Respondentene ble stilt spørsmål om de har opplevd negativ påvirkning fra fagdommere under straffutmålingen i jursaker og i meddomsrett:

Spørsmål 33: Har du under straffutmåling i jursak noen gang opplevd at en fagdommer har forsøkt å få deg til å endre oppfatning om straffespørsmålet på en måte som du opplevde som urimelig?

Ja	5,8 %
Nei	91,2 %
Husker ikke	3,0 %

Spørsmål 34: I hvilken grad i jursak blir de øvrige lekdommerne dominert av fagdommerne på en uheldig måte ved stillingtaken til straffespørsmålet?

I meget stor grad	0,6 %
I stor grad	2,6 %
I noen grad	17,6 %
I liten grad	65,7 %
Vet ikke	13,5 %

Spørsmål 47: Har du i meddomsrett noen gang opplevd at en fagdommer har forsøkt å få deg til å endre oppfatning om skyldspørsmålet på en måte som du opplevde som urimelig?

Ja	4,8 %
Nei	88,7 %
Husker ikke	6,5 %

Spørsmål 48: I hvilken grad i meddomsrett blir de øvrige meddommerne dominert på en uheldig måte av fagdommerne ved stillingtaken til skyldspørsmålet?

I meget stor grad	0,7 %
I stor grad	2,0 %
I noen grad	11,8 %
I liten grad	73,0 %
Vet ikke	12,5 %

Spørsmål 49: Har du i meddomsrett noen gang opplevd at en fagdommer har forsøkt å få deg til å endre oppfatning om straffespørsmålet på en måte som du opplevde som urimelig?

Ja	4,3 %
Nei	87,8 %
Husker ikke	7,8 %

Spørsmål 50: I hvilken grad i meddomsrett blir de øvrige meddommere dominert av fagdommerne på en uheldig måte ved stillingtaken til straffespørsmålet?

I meget stor grad	0,2 %
I stor grad	2,2 %
I noen grad	11,6 %
I liten grad	71,7 %
Vet ikke	14,4 %

Svarene på spørsmål 33, 34, 47, 48, 49 og 50 viser at det kun er et fåtall respondenter som oppgir å ha erfart fagdommerpåvirkning av negativ karakter, noe som taler for en opplevelse av at det er gode diskusjonsbetingelser for lekdommere og fagdommere. Det er like fullt grunn til å ta mindretallet som oppgir å ha erfart urimelig eller uheldig påvirkning på alvor.

Samlet forstår utvalget svarene som er gitt på spørsmål som omhandler samspillet mellom lekdommere og mellom lekdommere og fagdommere, dit hen at lekdommerne oppfatter systemet som velfungerende. Dette samsvarer med de tilbakemeldinger utvalget har fått fra fagdommere under besøk i lagmannsrettene. Oppfatningen synes også i hovedsak å stemme overens med gjennomgangen av tidligere studier i *Strandberg* punkt 5.

7.2.3.2 Forståelsen av rettsregler

Et annet viktig tema for undersøkelsen er i hvilken grad lekdømmerne selv opplever å forstå de rettsregler de skal anvende og om det er forskjell på opplevelsen i lagrette og meddomsrett.

Det ble stilt ulike spørsmål om i hvilken grad den enkelte forstår spørsmålene som skal besvares av juryen og om respondentene opplever at de øvrige lekdømmerne forstår spørsmålene:

Spørsmål 11: I hvilken grad forstår du spørsmålene som skal besvares av lagretten i jurysaker?

I meget stor grad	50,8 %
I stor grad	46,6 %
I noen grad	2,5 %
I liten grad	0,1 %
Vet ikke	0,0 %

Spørsmål 12: Opplever du at de øvrige lekdømmerne forstår spørsmålene som skal besvares av lagretten i jurysaker?

I meget stor grad	17,5 %
I stor grad	66,9 %
I noen grad	13,5 %
I liten grad	0,5 %
Vet ikke	1,6 %

Deretter ble det stilt spørsmål om forståelsen av rettsbelæringen:

Spørsmål 13: Forstår du rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?

I meget stor grad	50,4 %
I stor grad	46,2 %
I noen grad	3,1 %
I liten grad	0,2 %
Vet ikke	0,1 %

Spørsmål 14: Opplever du at de øvrige lekdømmerne forstår rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?

I meget stor grad	20,5 %
I stor grad	65,5 %
I noen grad	12,0 %
I liten grad	0,6 %
Vet ikke	1,5 %

De som har erfaring fra meddomsrett er stilt spørsmål om i hvilken grad de forstår spørsmålene om skyld i meddomsrettssaker og om hvordan de oppfatter de øvrige lekdømmernes forståelse:

Spørsmål 35: Hvis du har meddommererfaring fra lagmannsrett: I hvilken grad forstår du spørsmålene som det må tas stilling til i forbindelse med skyldspørsmålet i meddomsrettssaker?

I meget stor grad	42,1 %
I stor grad	53,6 %
I noen grad	3,3 %
I liten grad	0,7 %
Vet ikke	0,3 %

Spørsmål 36: I hvilken grad forstår de øvrige lekdømmerne spørsmålene som det må tas stilling til i forbindelse med skyldspørsmålet i meddomsrettssaker?

I meget stor grad	25,5 %
I stor grad	59,9 %
I noen grad	5,7 %
I liten grad	0,2 %
Vet ikke	8,7 %

De klart fleste respondentene oppgir at de selv og andre forstår spørsmålene som skal besvares og rettsreglene som skal anvendes. Svarene gir ikke holdepunkter for at det eksisterer et formidlingsproblem, verken i jurysaker eller i meddomsrett. Det er ikke ut fra svarene grunnlag for å si at oppfatningen av egen og andres forståelse er ulik for jury og meddomsrett. Heller ikke i *Strandberg* vises det til undersøkelser som indikerer en slik forskjell, se punkt 6 i rapporten.

Respondentene ble bedt om å oppgi om de opplever at ulike dommere håndhever det strafferettslige beviskrav ulikt:

Spørsmål 18: Håndhever noen aktører det strafferettslige beviskrav om at all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode strengere enn andre?

Ja, lekdommere	18,3 %
Ja, fagdommere	18,1 %
Nei, ingen forskjell	45,7 %
Vet ikke	17,9 %

Flest mener at det ikke er noen forskjell på lekdommere og fagdommere, og blant de øvrige peker ikke oppfatningene samlet sett mot en bestemt gruppe. Oppfatningen avviker i noen grad fra tidligere studier hvor påstanden om at lekdommere noe oftere vil frifinne har en viss empirisk støtte, se *Strandberg* punkt 3.4.

7.2.3.3 Ulike sakstypers egnethet for jurybehandling

Utvalget er særskilt bedt om å vurdere om saker om grov korrupsjon bør behandles med lagrette, dersom lagretteordningen foreslås videreført.

Et forhold som tradisjonelt fremheves som argument for at enkelte sakstyper, og da særlig økonomiske straffesaker, er lite egnet for jurybehandling, er at sakene er kompliserte og omfattende, se punkt 10.2.18.4.6. For å søke klarlagt om lekdommerne har tilsvarende erfaringer, ble det stilt spørsmål om respondenten selv hadde deltatt i saker hvor de på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart syntes at de selv eller de øvrige lekdommerne burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert.

Spørsmål 19: Har du deltatt i juriesak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart syntes at du burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Ja	26,2 %
Nei	64,8 %
Husker ikke	9,1 %

Spørsmål 21: Har du deltatt i juriesak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart opplevde at øvrige lagrettemedlemmer burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Ja	26,9 %
Nei	53,5 %
Husker ikke	19,5 %

Spørsmål 51: Har du deltatt i meddomsrettssak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart syntes at du burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Ja	14,9 %
Nei	72,8 %
Husker ikke	12,3 %

Spørsmål 53: Har du deltatt i meddomsrettssak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart opplevde at øvrige meddommere burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Ja	15,1 %
Nei	66,6 %
Husker ikke	18,3 %

Svarfordelingen viser at det er større opplevelse av informasjonsmangel i juriesaker enn i meddomsrettssaker. Dette kan skyldes ulike forhold. En mulig forklaring er at fagdommerne har klargjort problemstillingene, herunder hvordan man skal hanskens med informasjonsmangel. En annen plausibel forklaring er at det i jury og meddomsrett avgjøres forskjellige sakstyper som står ulikt bevismessig, eksempelvis er en stor del av juriesakene seksuallovbrudd hvor bevisbedømmelsen ofte avhenger av troverdighetsvurderinger. Spørsmålsstillingen er dessuten noe upresis, siden det ikke klargjøres om «burde» refererer til presumtivt tilgjengelig informasjon eller en ideell fullstendig, men uoppnåelig, bevissituasjon. Det er uansett grunn til å ta på alvor at en rekke respondenter oppgir at de burde fått mer informasjon da skyldspørsmålet skulle avgjøres, ettersom dette har implikasjoner for bevisføringsomfanget og hvordan eventuell informasjonsmangel skal håndteres når skyldspørsmålet skal besvares.

Formålet med spørsmålsstillingen var primært å se om det var noen sakstyper hvor opplevelsen av mangel på informasjon særlig gjorde seg gjeldende. De av respondentene som oppga å ha slik erfaring, ble derfor bedt om å oppgi hvilke sakstyper dette gjaldt for (spørsmål 20, 22, 52 og 54).

De som oppga å ha erfart informasjonsmangel i juriesak, oppga å ha erfart dette for følgende sakstyper (spørsmål 20, det var anledning til å krysse av for flere alternativer):

Vold	17,7 %
Seksuallovbrudd	46,4 %
Narkotika	42,6 %
Økonomisk kriminalitet	8,6 %
Annet	6,2 %

De som oppga å ha erfart informasjonsmangel i meddomsrett, oppga å ha erfart dette for følgende sakstyper (spørsmål 52, det var anledning til å krysse av for flere alternativer):

Vold	34,8 %
Seksuallovbrudd	43,8 %
Narkotika	31,5 %
Økonomisk kriminalitet	14,6 %
Annet	11,2 %

Svarene gir ikke holdepunkter for at noen sakstyper peker seg særskilt ut, heller ikke økonomiske straffesaker. Svarfordelingen for jursaker synes i stor grad sammenfallende med fordelingen av saker som går for jury. Omtrent tre fjerdedeler av alle jursaker som ble behandlet i 2010 gjaldt seksuallovbrudd eller narkotikalovbrudd, og det er disse lovbruddskategoriene som er hyppigst angitt i svarene. Et tilsvarende sammenfall synes det å være for meddomsrettssaker, hvor voldssaker er høyt representert. Disse sakene er det flere av i meddomsrett enn i jury.

7.2.3.4 Ulike domstolssammensetningers egnethet

I undersøkelsen ble det stilt spørsmål om hvilken domstolssammensetning respondenten selv mener er best egnet til å avgjøre skyld- og straffespørsmål (spørsmål 23 og 24). Spørsmålet kan med et litt bredere perspektiv leses som et spørsmål om hvilken domstolssammensetning lekdommerne har størst tillit til. Lignende spørsmål er stilt i tidligere undersøkelser, se *Strandberg* punkt 6.

For å legge minst mulig føringer på svarene ble det ikke angitt kriterier for egnethet, og det er således åpent hva den enkelte respondent har lagt i dette begrepet. Et annet grep som ble tatt for å legge minst mulig føringer på svarene var å be respondentene om å krysse av for flere svaralternativer dersom de fant enkelte alternativer like egnet. Samlet svarprosent er derfor over 100 i svaroversikten i utredningens vedlegg 2. Svarkombinasjonene som kan adderes til 100 % gjenfis nedenfor.

Svaralternativene var jury, meddomsrett, fagdommerdomstoler, ingen betydning og vet ikke. For spørsmålet om enkelte domstolssammenset-

ninger er bedre egnet enn andre til å avgjøre om tiltalte er skyldig, fordeler svarene seg slik:

Jury	20,5 %
Meddomsrett	21,8 %
Fagdommerdomstoler	3,6 %
Ingen betydning ¹	13,7 %
Vet ikke ²	23,3 %
Jury og meddomsrett	16,3 %
Meddomsrett og fagdommerdomstoler	1,3 %
Jury og fagdommerdomstoler	0,25 %

¹ Inkludert 1 % som svarte jury, meddomsrett og fagdommerdomstoler, 0,1 % som svarte jury, meddomsrett og ingen betydning og 0,1 % som svarte fagdommerdomstoler og ingen betydning.

² Inkludert 0,3 % som svarte ingen betydning og vet ikke og 0,6 % som svarte fagdommerdomstoler og ingen betydning.

Svarene viser at det ikke er preferanse for en bestemt domstolssammensetning. Det er dessuten en jevn fordeling av svar mellom dem som finner jury og/eller meddomsrett best egnet og dem som mener det ikke har noen betydning eller ikke vet. Svarene sammenfaller med tidligere undersøkelser hvor lignende spørsmål har vært stilt, se *Strandberg* punkt 6.

For spørsmålet om enkelte domstolssammensetninger er bedre egnet enn andre til å avgjøre hvilken straff tiltalte bør få, fordeler svarene seg slik:

Jury	7,7 %
Meddomsrett	31,9 %
Fagdommerdomstoler	12,5 %
Ingen betydning ¹	14,9 %
Vet ikke	19,1 %
Jury og meddomsrett	9 %
Meddomsrett og fagdommerdomstoler	4,1 %
Jury og fagdommerdomstoler	0,75 %

¹ Inkludert 1 % som svarte jury, meddomsrett og fagdommerdomstoler og 0,1 % som svarte jury, meddomsrett og ingen betydning.

For straffespørsmålet er det blant de respondenter som går inn for en eller flere domstolssammensetninger, et klart flertall som foretrekker sammensetninger hvor det deltar fagdommere.

7.2.3.5 Anonymitet

Respondentene ble bedt om å oppgi hva de syntes om at stemmegivningen i jursaker er anonym:

Spørsmål 25: Synes du at det er en fordel eller ulempe at stemmegivningen i jursaker er hemmelig?

Fordel	53,5 %
Ulempe	6,4 %
Fordel og ulempe	18,1 %
Uten betydning	21,9 %

Respondentene som svarte «fordel», «ulempe» eller «fordel og ulempe», ble som tidligere nevnt bedt om å begrunne oppfatningen. De fleste som ser anonym stemmegivning som en fordel begrunner standpunktet med hensynene til å unngå påvirkning og å sikre trygghet for jurymedlemmene, herunder sikre at den enkeltes mening kommer frem. Svarene viser en utbredt engstelse for represalier fra tiltalte og dennes miljø. Et typisk eksempel på en tilbakemelding om hvorfor det er en fordel med anonymitet lyder: «Jurymedlemmene risikerer ikke å bli utsatt for press/represalier». Samtlige svar fremgår i vedlegg 2 til utredningen under spørsmål 26. Hvorvidt det er grunnlag for en slik frykt og betydningene av denne, tematiseres i punkt 8.5.

De som ser anonym stemmegivning som en ulempe, begrunner i hovedsak oppfatningen med hensynene til ansvarliggjøring, veloverveide overveielser, behovet for begrunnelse for tiltalte og hensynet til etterprøving. En respondent skriver «Jeg mener vel egentlig at den som er tiltalt bør ha rett på en begrunnelse for hvorfor de blir kjent skyldig...». Øvrige begrunnelser fremgår i vedlegg 2 til utredningen under spørsmål 27.

7.2.3.6 Forhold uten direkte relevans for utvalgets mandat

Enkelte av spørsmålene som ble stilt i undersøkelsen omhandler forhold uten direkte relevans for utvalgets problemstillinger, men gjelder like fullt sentrale sider ved lekdommerordningen og kvaliteten på domstolene.

Respondentene ble stilt spørsmål om de syntes de fikk nok informasjon om hva oppgaven som lekdommer innebærer før de møtte i domstolen og om de syntes de fikk nok informasjon da de møtte i domstolen (spørsmål 8 og 9). Svarfordelingen på det første spørsmålet var 78,2 % «ja», 16,8 % «nei» og 4,9 % «vet ikke». Svarfordelingen på det

andre spørsmålet var 86,8 % «ja», 9,0 % «nei» 4,2 % «vet ikke». Filtrering har vist at omtrent halvparten av dem som oppga ikke å ha fått nok informasjon før de møtte i domstolen, oppga at de hadde fått tilstrekkelig informasjon i domstolen. Svarene viser at de langt fleste oppgir å ha fått tilstrekkelig informasjon, men at det likevel kan synes å være behov for ytterligere klargjøring av lekdommerrollen.

Respondentene ble stilt spørsmål om de var over 50 år (spørsmål 2). Spørsmålet ble i utgangspunktet stilt for å vurdere respondentenes representativitet. 70 % av respondentene oppgir å være over 50 år, noe som samsvarer med aldersfordelingen i utvalgene for lagmannsrett, hvor andelen over 50 år er 68 %.¹¹ Aldersfordelingen indikerer at lekdommerne ikke svarer til aldersfordelingen i befolkningen blant de som faller inn under kriteriene for å være i lekdommerutvalgene. En slik observasjon støttes også av en rekke tilbakemeldinger gitt av respondenter i undersøkelsens åpne felt. En respondent skrev følgende i et tilleggs-skriv til svarskjemaet:

«Eg tykkjer det er eit stort problem at det er få yngre lekdommerar. I alle saker eg har delteke i, anten som meddommar eller lagrettemedlem, har eg vore yngst. Og gjerne den einaste under 40 år. Medan partane i saka gjerne er unge. Eg har opplevd det som frustrerande at dei øvrige lekdommarane beint ut misforstår utsegner, situasjoner som vert framstilt. Fordi eldre og yngre faktisk har veldig ulik livsførsel, i mange tilfelle. Og fordi dei tek del i forskjellige kodar og referansar. Dette som eg tek opp her er ingen bagatell, det er ei utfordring for rettstryggleiken. Eg tykkjer det er overraskande at ein slik aldersubalanse er akseptert. Td. kjønnsbalanse er jo eit krav.»

Spørsmålsskjemaet ble avsluttet med et punkt hvor respondentene ble invitert til å kommentere lekdommerrollen, enten på spørsmålsarket eller ved å legge ved et tilleggs-skriv. Tilbakevendende temaer er at godtgjørelsen for tjenestegjøring er for lav, at prosessen for utbetaling er for omstendelig, at innkallingene kommer for hyppig, at adgangen til å få fritak er for snever og at det er behov for et enklere juridisk språk. Se nærmere i utredningens vedlegg 2 under punkt 56.

Enkelte av tilbakemeldingene, som for eksempel at godtgjørelsen er for lav, er også kommet frem gjennom tidligere lekdommerundersøkelser.

¹¹ Tall fra Domstoladministrasjonen.

Enkelte andre tilbakemeldinger støttes av erfaringer utvalget har hatt i forbindelse med arbeidet, eksempelvis har gjennomføringen av lekdommerundersøkelsen vist at lagrettemedlemmer innkalles oftere enn forutsatt i domstolloven. En respondent skriver følgende:

«Belastningen ved å tilhøre utvalget av lagrettsdommere er urimelig stor i siste periode. Er til stor ulempe for arbeidsgiver og en faktisk hindring for karriere. Er uforutsigbart for arbeidsgiver- som sykdom også er – men borte er borte uansett sykdom eller pliktig oppmøte i retten».

Det bemerkes til svarene at lekdommerutvalgene har vært betydelig redusert i antall i inneværende valgperiode, og at flere lagmannsretter har rapportert om problemer. Etter initiativ fra lagmannsrettene, ble det ved lov 25. juni 2010 nr. 47 innført en adgang for førstelagmennene til å bestemme at utvalgene skal utvides i valgperioden.¹²

7.2.3.7 Tre vitnesbyrd

For å illustrere noe av kompleksiteten i de underliggende premisser for debatten om hvilken domstolssammensetning som er best egnet til å behandle de alvorligste straffesakene, gjengis her deler av to utfyllende tilbakemeldinger som ble skrevet på eget ark og lagt ved spørreskjemaet.¹³ Tilbakemeldingene viser hvordan forhold kan bedømmes ulikt og hvilken viktig og ansvarsfull oppgave lekdommerne har.

En respondent skriver:

«Var jurymedlem i en sak (incest). Selv var jeg overbevist om at tiltalte var skyldig (summen av bevis). «Eldre, erfarne» mente at det var oppspinn fra «morens» side som ønsket enesomsorg. De fikk flere med seg på at tvilen måtte komme tiltalte til gode. Avhør av barn ble altså ikke trodd. Juryen frifant ham. Jeg følte dette var helt feil, dette kunne jeg ikke stå inne for. Jeg fikk vondt i magen, ble uvel. Tenkte at dette kunne jeg ikke være med på. En svært vond opplevelse. Heldigvis satte fagdommerne avgjørelsen til side, og tiltalte ble dømt i neste runde med meddommere. Rettferdigheten sei-

ret til slutt! Men det blir mye følelser når man engasjerer seg i en sak. Man blir involvert, og det er ikke like lett å legge det fra seg.»

En annen skriver:

«Nå må alle parter i retten tåle et nederlag, jurymedlemmer inkludert. Men jeg nevner likevel at jeg har opplevd store ubehag ved å dømme (og delta i straffutmåling) for en person til lang fengselsstraff for sedelighetsforbrytelser der det ut fra min overbevisning var opplagt at hendelsene ikke hadde funnet sted. Ubehaget har fått meg til å ønske meg bort fra juryvervet. Innledningsvis ble hele retten rystet gjennom en hel dags beskrivelser av uhyggelige overgrep. Men gjennom rettens gang kom det for en dag at fornærmede gang på gang ble avslørt i å fremsi usannheter ... De seksuelle beskrivelsene var òg svært usannsynlige, nærmest umulige sett fra et modent jurymedlem med brede seksuelle erfaringer å relatere mot ... noe som er vanskelig å få gehør for i en juryrådslagning. Motivene for usannhetene kunne vært en dokumentert sterk lojalitetsfølelse. Saken er avsluttet og ute av verden for oss som ikke skal sone. Det er generelt vanskelig å bygge bevisgrunnlag på barns uttalelser i overgrepssaker der det naturlig nok ikke er vitner tilstede, og jeg mener det er viktig at barn blir hørt og trodd i overgrep. Det kan òg være overgrep mot barn å få dem til å fremsi usannheter i en rettssal der uskyldige dømmes, noe barnet òg må leve med. Jeg nevner dette da jeg av spørsmålene i undersøkelsen oppfatter at man ønsker å undersøke hvordan lekmenner følger seg oppfattet blant fagfolk i retten.»

Etter disse to innspill vil det kanskje virke oppbyggelig å gjengi en tredje tilbakemelding:

«Etter mitt syn er det neppe noen bedre og mer rettferdig måte å gjøre det på. På den annen side må vi alltid bestrebe oss på å gjøre ting bedre. Perfekt blir vel neppe noen ting noen gang.»

Utvalget håper lekdommerundersøkelsen kan bidra til å gjøre domstolsordningen bedre, og går nå over til hvilke argumenter som bør begrunne en domstolsordning.

¹² Domstolloven § 66 a, se Prop. L 116 (2009–2010) s. 9–10.

¹³ Innleggene er endret og forkortet for å sikre respondentens anonymitet.

Kapittel 8

Lekdommere i fullstendige ankesaker – ulike modeller

8.1 Innledning – opplegget for kapittel 8

Utvalget skal etter mandatet foreta en bred vurdering av på hvilken måte lekdommere bør delta når lagmannsrettene behandler de bevisankene i straffesaker hvor skyldspørsmålet avgjøres av en jury på ti lekdommere, mens straffutmålingen avgjøres i fellesskap av de tre fagdommerne og fire jurymedlemmer. Spørsmål som stilles, er hvordan samarbeidet mellom lekdommere og fagdommere bør være, om det fortsatt skal være en juryordning, eller om juryordningen bør erstattes av meddomsrett. Utvalget er også bedt om å vurdere om og på hvilken måte avgjørelser kan begrunnes, og vurdere om det «skal innføres skriftlig begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet opp mot hensynet til å sikre juryens uavhengighet.»¹

Uavhengig av hvilken løsning som anbefales for jursakene, skal utvalget vurdere sammensetningen av lagmannsretten i de fullstendige ankesakene som i dag behandles med meddomsrett av tre fagdommere og fire lekdommere i egenskap av meddommere. I meddomsretten deltar alle rettens syv medlemmer i avgjørelsen av skyldspørsmålet og alle andre spørsmål under saken. Sammensetningen i meddomsrettssaker behandles i kapittel 9.

Jurymedlemmer og meddommere trekkes til den enkelte sak fra det samme utvalg av lekdommere for lagmannsretten. Det er derfor den samme krets av personer som gjør tjeneste i begge roller.

Antall *fagdommere* i alle typer straffesaker for lagmannsretten omfattes også av mandatet og behandles i sammenheng i kapittel 9.²

Her i kapittel 8 redegjør utvalget for de hensyn som etter utvalgets oppfatning særlig bør tas i betraktning når lovgiveren skal ta standpunkt til

hvilken prosessform eller modell som bør velges for lekdommeres deltakelse ved lagmannsrettens behandling av anker som gjelder bevisvurderingen under skyldspørsmålet.³ Det foretas da en helt ny behandling av straffesaken i lagmannsretten. Derfor brukes også uttrykket «fullstendig anke» som betegnelse på disse sakene.

Hovedspørsmål i mandatet er om det fortsatt skal være en juryordning, og om juryen bør erstattes av meddomsrett. Jury og meddomsrett står frem som de tydeligste alternativer, og typiske trekk ved prosessformene vil bli holdt opp mot hverandre.

Utvalget finner det mest hensiktsmessig å ta utgangspunkt i prosessreglene som gjelder i dag, men vil som ledd i utredningen også vurdere om det bør foretas endringer innenfor rammen av hovedprosessformene. Et spørsmål som er spesielt nevnt i mandatet, er om og på hvilken måte avgjørelser kan begrunnes i jursaker. Dette behandles i punkt 8.14. Løsninger som kombinerer elementer fra dagens to prosessformer vil også bli utredet, men utvalgets medlemmer vurderer slike løsninger så ulikt at det ikke er hensiktsmessig å behandle temaet i fellesmerkna-dene.

Utvalgets medlemmer har ulikt syn på hvilken modell som bør anbefales for lekdommeres deltakelse i fullstendige ankesaker. Gjennomgangen av hensyn og argumenter her i punkt 8 tar sikte på å være objektiv i den forstand at utvalget ikke foregriper noen bestemt løsning. Så langt det kan gjennomføres innenfor denne rammen, gir utvalget også uttrykk for felles synspunkter på vekten av ulike argumenter, og det faktiske grunnlaget for dem. Ambisjonen for denne del av utredningen er å klargjøre hva utvalget er enig om.

Etter prosessreglene som gjelder i dag, er det med få unntak strafferammen for det lovbrudd ankesaken gjelder, som avgjør om en fullstendig anke skal behandles med jury eller meddomsrett.

¹ Mandatets punkt 2.1.1. Mandatet er gjengitt i sin helhet i punkt 2.2.

² Mandatets punkt 2.1.1 sjette avsnitt, 2.1.2 og 2.2.

³ Straffeprosessloven § 314 første ledd nr. 2 bruker uttrykket «bevisbedømmelsen» i samme betydning.

Saker om forbrytelser som kan medføre straff av fengsel i mer enn seks år, behandles med jury. Viktige eksempler er saker om drap og særlige grove voldshandlinger, voldtekt, alvorlige seksuelle overgrep mot barn, alvorlige narkotikaforbrytelser, grove ran og saker som gjelder grov korrupsjon.

Saker om alle andre lovbrudd – som har strafferamme inntil fengsel i seks år – behandles med meddomsrett. Tilfanget omfatter et vidt spekter av sakstyper, som trafikkforseelser, tyverier og andre vinningsforbrytelser, ordinære narkotikalovbrudd og saker om uaktsomt drap og mer ordinære voldshandlinger.

Det er altså den straff tiltalte teoretisk risikerer, som avgjør om anken skal behandles med jury eller meddomsrett. Utvalget skal etter mandatet vurdere om det bør være et annet skille. Det er nærliggende å peke på den straff som er idømt i tingretten eller påstått av påtalemyndigheten, eller en kombinasjon av strafferamme og idømt straff, som aktuelle alternativer. Dette spørsmålet behandles i punkt 10.2.18.4.3, men et moment bør nevnes allerede nå, fordi det er viktig for å forstå sammenhengen i prosessordningen i ankesaker.

Grensen på seks års fengsel som skille mellom jury- og meddomsrettssaker, er også avgjørende for partenes rett til å få anken fremmet til behandling i lagmannsretten. Er strafferammen fengsel i mer enn seks år, har tiltalte en ubetinget rett til å få skyldspørsmålet behandlet på ny i lagmannsretten, og med svært få unntak skjer behandlingen med jury. Også påtalemyndigheten har med en ubetydelig begrensning den samme rett. Er strafferammen lavere, kan lagmannsretten nekte anken fremmet dersom tre dommere enstemmig finner det klart at anken ikke vil føre frem.⁴ Avgjørelsen treffes ved en begrunnet beslutning etter skriftlig behandling på grunnlag av sakens dokumenter. Det er vanlig at mer enn 60 % av bevisankene i saker med strafferamme inntil seks år blir nektet fremmet på dette grunnlaget.⁵ Utvalget viser til redegjørelsen for lagmannsrettens ankeprøving, også kalt siling, i punkt 9.5.

I femårsperioden 2006-2010 behandlet lagmannsrettene årlig i snitt 364 fullstendige anker med meddomsrett og 312 fullstendige anker med jury, se kapittel 4. Meddomsrettssakene har da vært gjenstand for siling som nevnt ovenfor.⁶

8.2 Overordnede hensyn

Før utvalget gjennomgår de enkelte argumenter og hensyn som belyser ulike modeller for lekdommerdeltakelse i de fullstendige ankesakene, er det hensiktsmessig å fremheve enkelte overordnede hensyn som setter rammer for valget av prosessform.

Viktigst er spørsmålet om hvilken prosessform som er best egnet til å sikre riktige avgjørelser. Med dette menes en prosessform som best sikrer at avgjørelsen blir truffet ved at rettsreglene blir riktig anvendt på et saksforhold som er fastsatt korrekt. At faktum er korrekt fastsatt, er særlig viktig i ankesaker for lagmannsretten hvor bevisvurderingen under skyldspørsmålet prøves for siste gang.

Grunnregelen om påtalemyndighetens bevisbyrde – beviskravet i straffeprosessen – er en del av rettsanvendelsen. At rimelig tvil kommer tiltalte til gode, er nødvendig for å oppfylle den overordnede straffeprosessuelle målsetning å hindre at uskyldige blir dømt.

Domstolene er avhengige av at behandlingen av straffesaker har allmennhetens tillit. Det er en forutsetning for å opprettholde tilliten, at rettssaker blir gjennomført på en god måte. Men det er ikke tilstrekkelig at saksbehandlingen faktisk er betryggende. Domstolenes avgjørelser må bli *oppfattet* som riktige og forsvarlige, selv om avgjørelsene i enkeltsaker kan bli diskutert. Både de profesjonelle aktørene som deltar i rettssaker og parter og vitner må bli behandlet hensynsfullt og med respekt innenfor de formelle rammer en rettssak krever.⁷

Nær forbundet med hensynet til tillit, er prinsippet om offentlighet for rettsforhandlinger og rettsavgjørelser. Det er et grunnleggende prinsipp i norsk rett at domstolenes saksbehandling skal være åpen med mindre tungtveiende personvern-hensyn eller andre viktige interesser vil kunne bli skadelidende. Offentlighet er en garanti for en forsvarlig rettspleie. Offentlighet er sammen med skriftlig begrunnelse av avgjørelser, en forutsetning for at avgjørelsene kan etterprøves.

Prosessordningen som brukes for å behandle straffesaker må være *robust*. Den må oppfylle de krav som følger av internasjonale konvensjoner, fungere uten stadig diskusjon og kritikk og være

⁴ Straffeprosessloven § 321 andre ledd første punktum.

⁵ Saker som bare gjelder bot/inndragning, kan bare fremmes hvis «særlige grunner» taler for det, jf. straffeprosessloven § 321 første ledd.

⁶ Opplysningene om saksmengde og silingsprosent er hentet fra Domstoladministrasjonens årsstatistikk.

⁷ Se punkt 6 i Ethiske regler for dommere, vedtatt av Den norske dommerforening.

så oversiktlig at den innbyr til færrest mulige feil og uklarheter.

Tilgangen til de innsatsfaktorer som skal til for å behandle straffesaker i domstolene, er ikke ubegrenset. Derfor må den beste løsning finnes i en avveining mellom ressursinnsats og kvalitet, vurdert etter kriteriene for en god prosessordning.

For å redusere belastningen for dem som berøres av en straffesak, motvirke at bevis svekkes og realisere straffens formål, er det viktig at straffesaker blir behandlet hurtig. I ankesakene er det allerede brukt tid på behandlingen i tingretten.

Et prinsipp som også er forutsetningen for utvalgets arbeid, er at lekdommere skal ha en viktig rolle i strafferettspleien. De skal være i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet i alle saker for lagmannsretten, som de har vært siden straffeprosessloven av 1887. En rød tråd i utredningen vil være hvordan de hensyn som begrunner lekdommernes sterke rolle, mest hensiktsmessig kan bli realisert. Hvilke hensyn dette er, redegjør utvalget for i det følgende.

8.3 Hvorfor deltar lekdommere i straffesaker?

8.3.1 Hva kan lekdommere og fagdommere bidra med?

At lekdommere deltar i domstolenes behandling av straffesaker, er nå så innarbeidet og ukontroversielt at det sjelden stilles spørsmål om hvorfor. Svaret er likevel av interesse når man skal ta standpunkt til hvilken rolle lekdommere og fagdommere bør ha, og hvilken form for lekdommerdeltakelse som er den beste. Etter utvalgets oppfatning er de viktigste grunnene til å bruke lekdommere at dette er ønskelig for å sikre *demokratisk kontroll med rettsvesenet, øke tilliten til domstolene og styrke kvaliteten og rettssikkerheten* i domstolenes saksbehandling og avgjørelser. Disse hensynene blir utdypet i de følgende punkter. Fagdommernes rolle omtales i punkt 8.3.5.

8.3.2 Demokratisk kontroll med rettsvesenet

Et sentralt prinsipp for rettsstaten kommer til uttrykk i grunnloven § 96:

«Ingen kan dømmes uten etter Lov, eller straffes uten etter Dom.»

Det andre setningsleddet fastslår domstolenes eksklusive myndighet til å bestemme om noen skal straffes for lovbrudd. Samtidig følger det av legalitetsprinsippet i det første setningsleddet at dette er en myndighet som domstolene forvalter og utøver på folkets vegne. Folket kan på sin side se behov for å kontrollere hvordan domstolene forvalter den myndighet de er tildelt. Domstolenes uavhengighet i samsvar med maktfordelingsprinsippet er til hinder for at Stortinget, Regjeringen eller andre organer for folket kan utøve denne kontrollen utenfra. I stedet utøves kontrollen innenfra ved å la representanter for folket ta plass i domstolene og delta direkte – og til dels med bestemmende innflytelse – i den dømmende virksomhet. Dette prinsipielle grunnlaget for lekdommerinstitusjonen er – slik utvalget forstår begrepet – kjernen i prinsippet om demokratisk kontroll med rettsvesenet.

Ved avgjørelsen av den enkelte sak har både lekdommere og fagdommere som oppgave å komme frem til et riktig resultat på grunnlag av rettsanvendelse og bevisvurdering. Den demokratiske kontroll kunne da tenkes å bestå i føre tilsyn med at fagdommerne anvender loven på en måte som er i samsvar med lovgiverens forutsetninger. Det er imidlertid ikke dette som menes. Lekdommerinnslaget skal sikre at rettsåndhevelsen ikke fjerner seg for langt fra hva alminnelig rettsbevissthet tilsier, og slik fungere som et korrektiv mot en profesjonalisering av rettshåndhevelsen i domstoler dominert av embetsdommere. Dommerstanden må dele sin dømmende makt med folkets representanter, men oppnår som gjenytelse den tillit og respekt domstolene er avhengige av for at maktutøvelsen skal bli allment oppfattet som legitim.

Hvilken betydning er det grunn til å tro at det har for utøvelsen av den demokratiske kontrollen med rettsvesenet om lekdommere deltar som jurymedlemmer eller som meddommere? Tre typiske forskjeller skiller juryen fra meddomsretten. Flere lekdommere deltar i en jury enn i en meddomsrett. Skyldspørsmålet avgjøres av lekdommerne alene. Anonymitet og fravær av begrunnelse gir stor grad av frihet for lekdommerne og verner mot press utenfra, men hindrer en lekdommer i å gi offentlig uttrykk for sin mening. Anonymitet og fravær av begrunnelse begrenser også allmennhetens mulighet for kontroll av avgjørelsen.

8.3.3 Tilliten til domstolene

Retten til «å bli dømt av sine likemenn», er et fyndig uttrykk for juryordningens begrunnelse. En sterk lekdommerstemme ved avgjørelsen av skyldspørsmålet fremmer tilliten til domstolenes straffesaksbehandling, og det hevdes at juryordningen har klare fortrinn. En viktig grunn til at jurysystemet ble foretrukket ved den gjennomgripende straffeprosessreformen i 1887, var frykten for at lekdommerne skulle bli overstyrt av fagdommerne. Man fryktet at utdanning, skriveferdigheter og sosiale kår skulle gjøre lekdommerne underlegne.⁸ Ettersom de fleste lekdommerne med hensyn til klassetilhørighet og sosiale kår stod den tiltalte i straffesaker nærmere enn embetsdommerne, var konsekvensen at tiltalte i større grad ble «dømt av sine likemenn».

Det kan reises spørsmål om realiteten i at tiltalte i en jurysak blir dømt av sine likemenn. Jury-medlemmene i lagmannsretten har aldri vært den typiske forbryters likemenn. Vervet som lagrettemedlem har blitt ansett som en ære, og det var fra opprinnelsen bygdens beste menn, kjent for sin rettferdighet og rettssindighet, som ble valgt.⁹ Lekdommere velges av kommunene og rekrutteres i hovedsak blant personer som er eller har vært politisk aktive på lokalplanet. Det er vanlig praksis at valget av kandidater skal avspeile forholdet mellom de politiske partiene ved siste kommunevalg. Det skal velges like mange av hvert kjønn, men gjennomsnittsalderen er høy, og personer med innvandrerbakgrunn underrepresentert.

Tidligere kunne nok avstanden mellom lekdommere og fagdommere være stor. Som følge av endringer i sosiale forhold, er nok ikke forskjellen like stor i dag. Dommere rekrutteres fra ulike sosiale lag, og lekdommerne har betydelig bedre utdanning og øvrige ressurser enn i tidligere tider. Det kan likevel være noen typiske forskjeller i holdninger og kulturell kapital mellom lekdommere og fagdommere. Dommere er akademikere som for det meste tilhører en ressurssterk øvre middelklasse. I likhet med øvrige profesjoner er det grunn til å regne med at dommere har utviklet en kultur som bærer med seg særskilte verdier, uten at det i seg selv ligger noe negativt i en slik observasjon.

Utvalget vender i punkt 8.8 tilbake til spørsmålet om hvilken betydning forskjeller mellom lek-

dommere og fagdommere har for kommunikasjonen mellom disse gruppene av dommere.

Strandberg har undersøkt om det er mulig å belyse empirisk om det har betydning for tilliten til domstolenes straffesaksbehandling om saken behandles med jury eller meddomsrett.¹⁰ Det finnes en del undersøkelser både av eldre og nyere dato. Utvalget gjengir på nytt sammenfatningen om dette tema:

«En ganske fersk studie (*Olaussen 2005*) tilsier at lekfolks deltakelse er viktig for tilliten folk flest har til domstolene, men den kan ikke uten videre si noe om valget mellom jury og meddomsrett. En eldre studie (*Bratholm/Hauge 1971*) tilsier at et flertall av befolkningen den gang ville ha større tillit til en ordning basert på meddomsrett enn til en ordning basert på jury. Studier av lekdommernes egne oppfatninger (*Leivestad 1952, Hauge/Bratholm 1971 og Hartmann 1990*) tilsier stort sett at lekdommere selv foretrekker meddomsrett fremfor jury.»¹¹

Svarene som er gitt i utvalgets lekdommerundersøkelse, gir ikke holdepunkter for at en domstolsammensetning foretrekkes fremfor en annen når det gjelder skyldspørsmålet, men at domstolssammensetninger hvor det inngår fagdommere anses mer egnet til å avgjøre straffespørsmålet. Se punkt 7.2.3.4.

8.3.4 Kvalitet og rettssikkerhet

Som begrunnelse for lekdommere i straffesaker blir det vist til at lekdommere kan tilføre domstolen erfaring og innsikt på områder som en fagdommer ikke har. Lekdommere kan se på saken med friske øyne, og fungere som et nyttig korrektiv mot eventuelle tendenser til vanetenkning og rutinemessig behandling som det kunne vært en fare for med profesjonelle aktører i alle andre sentrale roller enn tiltaltes.¹² Dette fremmer kvaliteten på saksbehandlingen og styrker samtidig tiltaltes rettssikkerhet.

8.3.5 Fagdommere

Om det sjelden stilles spørsmål om hvorfor lekdommere deltar i straffesaker, er det vel så opplagt hvorfor fagdommere deltar at spørsmålet

⁸ Dok. Nr. 1 1885 s. 502.

⁹ Domstoloven § 76 første ledd første punktum slik bestemmelsen opprinnelig lød.

¹⁰ *Strandberg punkt 6.*

¹¹ *Strandberg punkt 6.3.*

¹² *Andenæs/Myhrer s. 108–109.*

aldri stilles. Likevel kan det være nyttig å vie noen få ord til svaret.

For å lede rettsforhandlinger, avgjøre prosessuelle spørsmål som kan oppstå underveis, og å treffe avgjørelser ved hjelp av juridisk metode, er det nødvendig å ha juridiske kvalifikasjoner. Dommerne er generalister som behandler alle typer saker. Det å behandle og avsi dom i straffesaker er ikke vesensforskjellig fra andre typer dømmende virksomhet. Også straffesaker kan by på kompliserte rettsspørsmål. Fellesnevneren i sivile saker og straffesaker er at dommeren treffer avgjørelser ved å anvende gjeldende rettsregler på et saksforhold som blir klargjort ved bevisførselen i et rettsmøte. For en straffutmåling i samsvar med likhetsprinsippet er det vel så viktig å kjenne til nivået som følger av Høyesteretts praksis i lignende tilfeller, som til lovens strafferammer. De fleste strafferammene er så vide at de er til liten veiledning.

For å bli utnevnt til dommer, kreves det gode juridiske kvalifikasjoner og omfattende yrkeserfaring. Dommerne er embetsmenn utnevnt etter en ansettelsesprosess som er grundig og skal sikre at de som utnevnes også har personlige egenskaper som gjør dem godt skikket til vervet som dommer. Dommerne er uavsettelige og uavhengige, og de har en streng yrkesetisk kodeks.¹³ Lagmenn og lagdommere som administrerer straffesaker har lang erfaring med å lede rettsforhandlinger og rådslagninger med og uten lekdommere.

Lagmannsrettens dommere er seg bevisst at deres avgjørelser overprøves av Høyesterett. Dette medfører strenge krav til kvalitet som må oppfylles i enhver sak.

8.3.6 Oppsummering – utvalgets vurdering

Etter utvalgets oppfatning er hensynet til demokratisk kontroll og allmennhetens tillit som argumenter for valg av domstolsordning en vanskelig målbar størrelse, som lett får preg av å bære argumentsførerens egne verdipreferanser. Argumentene som fremsettes taler for at lekdommere bør ha en avgjørende innflytelse i straffesaker, men kan ved nærmere gransking fremstå som nøytrale i forhold til valget mellom jury og meddomsrett som prosessform. De fleste saker avgjøres i meddomsrett, og denne behandlingsform har i lang tid vært kjent, erfart og innarbeidet i den alminnelige rettsbevissthet, uten at dette har resultert i noe

politisk initiativ for å fjerne ordningen. Utvalget har heller ikke registrert noe fremstøt fra talspersoner for juryordningen med sikte på å utvide denne til å omfatte flere typer lovbrudd enn i dag.

Utvalget er enig i at lekdommere skal ha betydelig innflytelse i strafferettspleien, og – som fastsatt i mandatet – være i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. At lekdommere deltar i tillegg til fagdommere, må anses å styrke kvaliteten på saksbehandlingen. Det gjør prosessordningen mer robust og rettssikker at en domfellelse må ha tilslutning fra lekdommere.

Det er likevel vanskelig å se at hensynet til demokratisk kontroll i denne forstand blir bedre ivaretatt med dagens jurybehandling fremfor meddomsrett. For å formidle informasjon til lovgiveren om hvordan regelverket fungerer, er det en fordel at avgjørelsene er begrunnet. Dermed får lovgiveren et bedre grunnlag for å vurdere om rettstilstanden er tilfredsstillende. I en jurysak vil lekdommernes utøvelse av demokratisk kontroll eventuelt gi seg utslag i at de svarer nei, men dette er en lite nyansert tilbakemelding.

8.4 Begrunnelse for rettsavgjørelser

8.4.1 Innledning – gjeldende rett i hovedtrekk

Det er i dag et utbredt ønske at avgjørelsen av skyldspørsmålet skal begrunnes. Dette er fremhevet i utvalgets mandat.

Når begrunnelse for rettsavgjørelser etterlyses, sikter man til den skriftlig formulerte begrunnelsen som meddeles partene og andre som en integrert del av avgjørelsen. En avgjørelse kan være begrunnet skriftlig i et internt arbeidsdokument i domstolen, selv om det ikke oppgis noen begrunnelse utad.

Ordet begrunnelse kan også brukes i en annen betydning som betegnelse på de tankeprosesser eller overveielser som leder til en avgjørelse. De to betydningene av ordet begrunnelse er forbundet med hverandre. Det at beslutningstakeren skal forsvare sin avgjørelse i en skriftlig begrunnelse, kan virke inn på overveielsene i forkant. I et annet perspektiv er det av interesse å undersøke om den skriftlige begrunnelsen som oppgis, gir et dekkende uttrykk for de overveielsene som gikk forut for den. Når man etterlyser skriftlig begrunnelse for rettsavgjørelser, forutsetter man en slik sammenheng.

Begrunnelsesplikten har en særlig rettslig status. Lovgivningen stiller gjennomgående det krav til offentlige myndigheters saksbehandling at

¹³ Senest nedfelt i Ethiske regler for dommere, vedtatt av Den norske dommerforening.

avgjørelser skal begrunnes. Som eksempel kan det nevnes at forvaltningsorganer er pålagt plikt til å begrunne enkeltvedtak skriftlig, jf. forvaltningsloven §§ 24 og 25. Skriftlig begrunnelsesplikt er også hovedregelen ved domstolsbehandling av sivile saker og straffesaker, jf. tvisteloven § 19-6 og straffeprosessloven § 40.

I straffesaker avhenger begrunnelsesplikten av hvilken form for avgjørelse som treffes. Realitetsavgjørelser i straffesaker treffes i form av dom. Fremstillingen her er begrenset til å gjelde begrunnelse av dommer. Juryens avgjørelse av skyldspørsmålet ved en «kjennelse» er en delavgjørelse som inngår i dommen som deretter avslutter saken.

Reglene om hva en dom i en straffesak skal inneholde, og hvordan avgjørelsen skal begrunnes etter gjeldende rett, har utvalget behandlet i punktene 3.3.1.4 og 3.3.2.6. Utvalget begrenser seg til en kort oppsummering og viser for øvrig til fremstillingen der.

Alle lagmannsrettens dommer i straffesaker skal inneholde en begrunnelse, også kalt domsgrunner. Kravet til domsgrunner fremgår av straffeprosessloven § 40. Det er vesentlige ulikheter mellom jury- og meddomsrettssaker.

I jurysakene skal domsgrunnene for skyldspørsmålet etter § 40 første ledd kun bestå i en henvisning til juryens svar, som er «ja» eller «nei» på de spørsmål som er stilt av retten.

I meddomsrettssakene skal retten når tiltalte dømmes, «bestemt og uttømmende» angi hvilket saksforhold som er funnet bevist, og vise til hvilket straffebud tiltalte dømmes etter. Blir tiltalte frifunnet, skal begrunnelsen angi de vilkår for straff som antas å mangle. Lagmannsretten må gi en beskrivelse av saksforholdet som er så presis og fullstendig at Høyesterett kan prøve rettsanvendelsen. I motsatt fall blir dommen opphevet på grunn av saksbehandlingsfeil.¹⁴ Enten tiltalte blir dømt eller frifunnet, skal retten i tillegg angi hovedpunktene i rettens bevisvurdering.¹⁵ Det kreves ikke at retten gir en detaljert beskrivelse av sin vurdering.¹⁶ Retten nevner for eksempel hvilke vitneforklaringer den har festet lit til, eller funnet av DNA fra tiltalte på åstedet for forbrytelsen uten at vedkommende har noen forklaring på dette.

I meddomsrettssaker oppgis det om avgjørelsen av skyldspørsmålet er enstemmig. Hvis ikke,

angis det hvem som er uenig, og hva uenigheten består i. Det gis en begrunnelse også for dissensen.¹⁷

Når skyldspørsmålet er avgjort, skal straffutmålingen og andre avgjørelser som prosessuelt hører til «straffespørsmålet», begrunnes både i jury- og meddomsrettssaker.¹⁸ I jurysaker må det ikke opplyses hvilket standpunkt et jurymedlem har tatt til skyldspørsmålet.¹⁹ Retten må i mange saker ta standpunkt til omfanget av lovbruddet tiltalte er funnet skyldig i. Det kan være hvor mye av et narkotisk stoff han har solgt, eller hvor sterkt påvirket en promillekjører var. Etter rettspraksis gjelder plikten til å redegjøre for hovedpunkter ved bevisvurderingen på samme måte med hensyn til det straffbare forholdets omfang under straffutmålingen.²⁰

Hvis erstatningskrav fra fornærmede eller andre sivile rettskrav behandles i straffesaken, skal også avgjørelsen av dette kravet begrunnes. Kravene til begrunnelse av dommer i sivile saker gis da tilsvarende anvendelse.²¹

Når dommen skal begrunnes, er det rettens leder eller en annen fagdommer oppgaven overlates til, som utformer utkast til dom. Utkastet gjennomgås som regel i domskonferanse med alle rettens medlemmer til stede. Den som forfatter utkastet, redegjør normalt også for eventuelle dissenser.

8.4.2 Oversikt over begrunnelsens formål og funksjon

En skriftlig begrunnelse gir innblikk i hva som har motivert avgjørelsen. Man kan si at begrunnelsen forutsettes å speile overveielsene. Den viser partene at deres argumenter er forstått og vurdert. At begrunnelsen gjør det mulig å kvalitetssikre avgjørelsen, er en sentral rettsstatsgaranti. Rett til innsyn i saker som angår en, mulighet for å imøtegå opplysninger og til å gi uttrykk for eget syn, er grunnleggende betingelser for en god og betryggende saksbehandling. Ved å begrunne sin avgjørelse viser myndighetene at maktutøvelsen er rasjonell og legitim.

At domstolenes avgjørelser blir begrunnet, har mange positive virkninger:

1. Begrunnelsen hever kvaliteten på avgjørelsen ved å fremme en reell og samvittighetsfull prø-

¹⁴ Straffeprosessloven § 343 andre ledd nr. 8.

¹⁵ Straffeprosessloven § 40 femte ledd.

¹⁶ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 78.

¹⁷ Straffeprosessloven § 41.

¹⁸ Straffeprosessloven § 42 andre ledd andre punktum.

¹⁹ Straffeprosessloven § 376 e andre ledd.

²⁰ Plenumsdommen i Rt. 2009 s. 750 avsnitt 76.

²¹ Tvisteloven § 19-6 fjerde og femte ledd.

ving uten at usaklige eller irrelevante momenter trekkes inn, og verner mot vilkårlighet.

2. Begrunnelsen forklarer resultatet for partene, andre som er berørt av saken og for allmennheten. Den gjør det mulig å kontrollere – etterprøve – avgjørelsen. Begrunnelsen viser partene at deres argumenter er forstått, og motvirker ufunderte anker. Dette fremmer tilliten til domstolsbehandlingen, muliggjør kritikk av rettsystemet i samsvar med offentlighetsprinsippet, og gir lovgiveren tilbakemelding om hvordan lovene praktiseres.
3. Begrunnelsen gjør det mulig å overprøve avgjørelsen effektivt ved en overordnet domstol, eller ved begjæring om gjenåpning senere.
4. Begrunnelsen er nødvendig for å fastlegge avgjørelsens betydning som presedens (prejudikat) i senere saker. Etter norsk rettstradisjon har bare avgjørelser av Høyesterett en slik status, mens dommer av lagmannsrett eller tingrett i lignende saker kan gi veiledning. Gode databaserte informasjonssystemer gjør det enkelt å orientere seg i rettspraksis.
5. Begrunnelsen kan bidra til å fastslå hva som er rettskraftig (endelig og bindende) avgjort ved dommen, og som derfor ikke kan behandles i en ny sak.
6. Begrunnelsen kan gi kunnskap om forklaringer som er avgitt. Dette kan tydeliggjøre motstrid mellom forklaringer fra tiltalte og vitner, påvise eventuelle forklaringsendringer mellom instansene og bidra til å motvirke falske forklaringer.

Utvalget vil drøfte de tre hovedformålene *reell og samvittighetsfull prøving*, *etterprøvbarehet* og *effektiv rett til overprøving* nærmere i de tre følgende punktene. Deretter vil utvalget drøfte spesielle utfordringer som oppstår når sivile rettskrav blir behandlet i straffesaken.

Selv om kravet til skriftlig begrunnelse er et kjennetegn på rettsstaten, finnes det unntak. At juryens kjennelse ikke begrunnes, beror på et bevisst valg om å ivareta hensyn som er antatt å være vanskelig forenlige med en begrunnelsesplikt. Hensynet til anonymitet, at det ikke skal gjøres kjent hva et jurymedlem har stemt, har vært vurdert som særlig viktig. Hvor stor vekt det bør legges på anonymitetshensynet, drøftes i punkt 8.5. Dessuten vil det være vanskelig for et rent lekdommerforum å utforme en juridisk korrekt begrunnelse. Hvordan avgjørelsen av skyldspørsmålet kan begrunnes innen rammen av en juryordning, drøftes i punkt 8.14.

8.4.3 Reell og samvittighetsfull prøving

Beslutninger som er skriftlig begrunnet, antas å være (retts)sikrere enn avgjørelser som ikke begrunnes. Vekselvirkningen mellom beslutnings- og begrunnelsesprosessen bidrar til at retten trenger dypere inn i spørsmålene som må besvares. Man kan si at språket er tankens verkøy, og at skriveprosessen bidrar til å styre tanken.

Det er likevel vanskelig å vurdere hvilken betydning skriftlige begrunnelser har for selve beslutningsprosessen. Bevisvurderingen som tankeprosess er vanskelig å beskrive. Resultatet blir fastlagt i rådslagningen som nesten alltid holdes like etter ankeforhandlingen. I meddomsrettssaker skriver en fagdommer et utkast til dom. Utkastet gjennomgås av alle rettens medlemmer. Det er sjelden noen ombestemmer seg etter å ha lest utkastet. Ettersom begrunnelsen skrives med sikte på å underbygge domsresultatet, er ikke det overraskende.

Begrunnelsen er likevel ikke uten betydning for avgjørelsen. Utvalget antar at det virker skjerpene og ansvarliggjørende at rettens medlemmer er seg bevisst at avgjørelsen må være *begrunnbar*. Den bør kunne stå seg for overprøving ved overordnet domstol og for partenes og allmennhetens etterprøving. Kritikk mot beslutningen kan bygge på forhold som *er* trukket frem i begrunnelsen, eller som *burde vært* tatt i betraktning.

At det er vanskelig å vurdere forholdet mellom begrunnelse og beslutningsprosess, skyldes nok at man må ta stilling til kompliserte psykologiske forhold.

Argumentene for rettsanvendelsen lar seg som regel nedtegne. Bevisvurderingen er det vanskeligere å beskrive. Høyesterett har uttrykt det slik:

«I en del tilfeller vil det ... ikke være mulig å gi en presis forklaring – vurderingen av et vitnes troverdighet vil for eksempel ofte baseres på et inntrykk som har festnet seg over tid, og hvor det kan være vanskelig å peke på en enkelt faktor som utslagsgivende.»²²

Det bør ikke stilles krav til en skriftlig begrunnelse som knapt lar seg oppfylle. Heller ikke bør en overdrive betydningen begrunnelsen har for at saken får en reell og samvittighetsfull prøving.

²² Rt. 2009 s. 1439 avsnitt 29.

8.4.4 Etterprøving

En skriftlig begrunnelse som gjenspeiler de overveielser som ligger til grunn for avgjørelsen, muliggjør etterprøving og kontroll. «Transparency» er et vanlig brukt uttrykk i avgjørelser av internasjonale domstoler. At avgjørelsen er transparent – som betyr gjennomskinnelig – gir en god beskrivelse av et krav til åpenhet om myndighetenes avgjørelser.

At domstolenes avgjørelser kan etterprøves, gjør det mulig for partene, andre som avgjørelsen berører og allmennheten å forstå avgjørelsen. Det gjør det lettere å forsone seg med den. At dommen setter et endelig punktum for saken, er viktig for at domstolene kan fylle sin samfunnsoppgave. At det kan føres kontroll med at avgjørelsen er riktig, er en viktig side ved offentlighetsprinsippet og av vesentlig betydning for tilliten til domstolene. Begrunnelsen formidler også informasjon til lovgiveren om hvordan lovene praktiseres. På den måten blir behovet for lovendringer synliggjort.

I meddomsrettssaker vil en begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet i samsvar med kravene i straffeprosessloven § 40, gi et godt grunnlag for å prøve både rettsanvendelsen og bevisvurderingen.

I jurysakene er muligheten for etterprøving ulik for rettsanvendelsen og bevisbedømmelsen. I rettsbelæringen skal rettens leder i et muntlig foredrag gi juryen nødvendig veiledning om den lovforståelse som skal legges til grunn.²³ Denne delen av rettsbelæringen er bindende for juryens medlemmer. I den utstrekning rettsbelæringen er protokollert, eller det er foretatt opptak av den, vil rettsbelæringen gi informasjon om rettsanvendelsen, selv om det er vanskelig å vite om lovforståelsen faktisk er blitt fulgt. Protokollering foretas dersom partene fremsetter begjæring om det, men bare «særlig påpekte deler av redegjørelsen for rettssetningene» kan kreves protokollert. Opptak blir sjelden foretatt og er ikke noe krav i dag.

Partene og allmennheten får ikke informasjon om juryens bevisvurdering. Rettens leder skal i rettsbelæringen også «gjennomgå» bevisene i saken, men denne delen av foredraget er bare veiledende. Det er ansett som et klart brudd på uskrevne etiske normer som følger av anonymitetsprinsippet, om et jurymedlem gir offentlige opplysninger om hva som har funnet sted under juryens rådslagning for lukkede dører.

En som har fulgt rettsforhandlingene eller som ellers kjenner saken godt, vil nok ofte kunne

slutte seg til hva juryen har lagt avgjørende vekt på. Referat av forhandlingene i media vil også kunne være en informasjonskilde, men en usikker sådan. Fraværet av begrunnelse begrenser partenes og allmennhetens muligheter for kontroll av avgjørelsen vesentlig.

Dersom juryen finner tiltalte skyldig, vil lagmannsretten ved de tre fagdommerne og de fire jurymedlemmene som deltar ved straffutmålingen, redegjøre relativt grundig for det saksforhold retten innenfor rammen av juryens svar finner bevist. Straffutmålingspremissene vil derfor kunne gi visse holdepunkter for å kontrollere både rettsanvendelsen og bevisvurderingen. Begrunnelsen for straffutmålingen skjer imidlertid med «bundet mandat». Skyldspørsmålet er endelig avgjort og må legges til grunn uten forbehold. Begrunnelsen må ikke avsløre hvordan noen av jurymedlemmene har stemt i skyldspørsmålet. Derfor er begrunnelsen for straffutmålingen en mer ufullstendig og indirekte kilde til informasjon enn begrunnelsen i meddomsrettssaker.

8.4.5 Effektiv rett til overprøving

«Høyesteret dømmer i sidste Instans.»

Disse åpningsordene i grunnloven § 88 fastslår prinsippet om domstolenes uavhengighet og er uttrykk for den hierarkiske oppbyggingen av domstolssystemet. Rettsavgjørelser skal kunne overprøves av høyere domstoler og bare av dem.

At den som er dømt til straff, skal ha en effektiv rett til å kreve dommen overprøvd ved en høyere domstol, er en sentral rettssikkerhetsgaranti.

Med mindre det skal foretas en fullstendig ny prøving av saken, er det nødvendig for effektiv overprøving av en rettsavgjørelse at premissene for avgjørelsen er kjent. Begrunnelsen er den viktigste kilden til opplysninger om dette.

Høyesterett er alltid tredjeinstans i straffesaker. Lagmannsrettens dom kan bare ankes til Høyesterett på grunn av feil ved lovanvendelsen under skyldspørsmålet, feil ved avgjørelsen av straffespørsmålet eller feil ved saksbehandlingen. Bevisvurderingen under skyldspørsmålet kan Høyesterett verken prøve i jury- eller meddomsrettssaker. Det ligger utenfor utvalgets mandat å vurdere Høyesteretts kompetanse i straffesaker.

Ettersom Høyesterett ikke kan prøve bevisvurderingen under skyldspørsmålet, har det begrenset betydning for adgangen til overprøving av lagmannsrettens dom at juryen ikke begrunner sin bevisvurdering. Det vil imidlertid likevel kunne få

²³ Straffeprosessloven § 368 andre ledd.

betydning når det skal tas stilling til konsekvensen av saksbehandlingsfeil, ettersom fraværet av begrunnelse gjør det usikkert om feil i saksbehandlingen har innvirket på avgjørelsens innhold, jf. straffeprosessloven § 343.

En begrunnelse vil også være verdifull ved behandlingen av en eventuell begjæring om gjenåpning senere. Det viktigste grunnlaget for gjenåpning er i praksis at «det opplyses en ny omstendighet eller skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse, eller avvisning eller til anvendelse av en mildere strafferegulering eller en vesentlig mildere rettsfølge».²⁴ Med «synes egnet til» menes at det må foreligge en rimelig mulighet for at de nye opplysningene, sett i sammenheng med det som forelå fra før, vil lede til at dommen blir endret til gunst for domfelte. For å kunne vurdere betydningen av de opplysninger som påberopes som grunnlag for gjenåpning, er det nyttig å kunne se hvilke bevis lagmannsretten har bygget på. Dette standpunktet deles av Gjenopptakelseskommisjonen.²⁵

Rettsanvendelsen kan derimot Høyesterett prøve fullt ut. Rettsanvendelsen omfatter både den generelle tolking av loven eller andre skrevne eller uskrevne rettsnormer, og den konkrete anvendelse av rettsreglene på det saksforhold som er funnet bevist. Det siste kalles subsumsjonen. Til rettsanvendelsen hører også å foreta slike skjønnsmessige avveininger som å ta standpunkt til om en handling er «uaktksom». Uaktksomhet er skyldkravet i en rekke straffebud, særlig utenfor straffeloven. I straffeloven er § 239 om uaktsomt drap et praktisk eksempel.

Straffelovgivningen inneholder et svært stort antall slike avveiningsregler som forutsetter at den som skal avgjøre skyldspørsmålet må foreta ulike typer vurderinger. Noen kriterier er kvalitative, som «uaktksom», «utilbørlig», «selvforskyldt», «unnskyldelig» eller «urimelig». Andre kriterier er kvantitative, som «betydelig skade» og «særlig farlig redskap.» En viktig gruppe krever en sammenligning med andre lovbrudd av samme art. Om en overtredelse er «grov», er skille mellom vanlige og mer straffverdige overtredelser av en rekke straffebud som tyveri, underslag, bedrageri, skadeverk, heleri, ran og narkotikaforbrytelse. Avgjørelsen hører til skyldspørsmålet som må forelegges juryen. For å avgjøre om en handling er straffri på grunn av nødrett eller nødverge, er det også nødvendig å foreta skjønnsmessige avveininger.²⁶

Prosessformen har stor betydning for Høyesteretts muligheter for å overprøve rettsanvendelsen, og særlig anvendelsen av slike skjønnsmessige straffbarhetsvilkår som er nevnt ovenfor.

I *meddomsrettssaker* gir lagmannsrettens domsgrunner et godt grunnlag for at Høyesterett kan prøve lovanvendelsen fullt ut. Er begrunnelsen uklar, eller er det mangler ved redegjørelsen for saksforholdet som gjør det vanskelig å kontrollere om loven er tolket og anvendt korrekt, vil dommen som regel bli opphevet på grunn av saksbehandlingsfeilen mangelfulle domsgrunner.

Av lett forståelige grunner har Høyesterett i enkelte saker anlagt et pragmatisk syn på hva som hører til domsgrunnene. Et noe spesielt eksempel er saken i Rt. 1978 s. 1111 som gjaldt pornografiske filmer. Høyesterett, som bare kunne prøve lovanvendelsen i byretten på grunnlag av domsgrunnene, uttalte:

«Byrettens domsgrunner er meget knappe. Det fremgår imidlertid at de knytter seg til de filmene som byretten har fått forevist. Disse filmer, som således er lagt til grunn for dommen, må anses som en del av domsgrunnene og dermed også som en del av Høyesteretts grunnlag for prøvelsen av lovanvendelsen. Jeg anser domsgrunnene med denne supplering som tilstrekkelige til at lovanvendelsen kan prøves. – Jeg vil imidlertid innskytte at det i dommen eller i alle fall i rettsboken burde ha vært angitt hvilke filmer byretten hadde vurdert. Når aktor og forsvarer er enige om at samtlige åtte filmer som har vært vist for Høyesterett, også har vært vist for byretten, finner jeg det imidlertid ubetenkelig å bygge på dette.»

Et mer celebret eksempel er Mykledommen, Rt. 1958 s. 479, hvor hele boken «Sangen om den røde rubin» ble ansett som en del av byrettens domsgrunner som Høyesterett prøvde ved avgjørelsen av om boken krenket pornografibestemmelsen i straffeloven § 211.

I jursaker er mulighetene for å prøve rettsanvendelsen begrenset fordi avgjørelsen av skyldspørsmålet ikke er begrunnet. Om dette har Høyesterett uttalt i Rt. 2007 s. 583:

«Det vil normalt ikke være mulig å overprøve lovanvendelsen når skyldspørsmålet er avgjort av lagrette og rettsbelæringen ikke er protokollert. Den begrensning som etter straffe-

²⁴ Straffeprosessloven § 391 nr. 3.

²⁵ Høringsuttalelse 20. desember 2006 til Høring 2006.

²⁶ Se for nødverge etter straffeloven § 48: «nødvendig» og «ubetinget utilbørlig»

prosessloven § 306 tredje ledd gjelder i forhold til å prøve lovanvendelsen til skade for siktede, gjelder rett nok ikke når det er tale om å prøve lovanvendelsen til fordel for siktede, men praktisk sett vil grunnlaget for å prøve lovanvendelsen normalt ikke være til stede. Det gjelder ikke noe krav om at lagmannsrettens premisser for straffutmålingen skal utformes slik at lovanvendelsen kan prøves, og det følger av praksis at det må vises tilbakeholdenhet med å legge for stor vekt på det lagmannsretten uttaler i denne forbindelse. Premissene her er ikke utformet med sikte på å kunne tjene som grunnlag for å prøve lovanvendelsen. Det følger likevel av Høyesteretts praksis at lagmannsrettens avgjørelse kan oppheves til gunst også om det på annet grunnlag enn ved en protokollert rettsbelæring, fremstår som sannsynlig at lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet bygger på en uriktig lovforståelse, jf. Rt1999-379, Rt-2000-1223, Rt-2002-917, Rt-2004-1392 og, for opphevelse utenfor anken, Rt-2004-1769.»²⁷

Høyesterett viser i uttalelsen til en forskjell mellom prøvingen av lovanvendelsen i anker som er til skade og anker som er til gunst for tiltalte. En anke fra påtalemyndigheten til skade for tiltalte kan bare begrunnes med feil i deler av rettsbelæringen som er protokollert.²⁸ En anke fra tiltalte kan derimot baseres på en friere vurdering av kilder. Viktigste er begrunnelsen som den samlede lagmannsrett har gitt under straffutmålingen. Har lagmannsretten i straffutmålingspremissene avslørt en uriktig forståelse av loven, er det formodning for at noen jurymedlemmer har bygget på den samme feil. Spørre dem, kan man ikke. Derfor blir konsekvensen gjerne at lagmannsrettens dom må oppheves, og hele saken behandles på nytt.²⁹

At Høyesterett ved sin prøving av lovanvendelsen vil vise tilbakeholdenhet med å legge for stor vekt på det lagmannsretten uttaler i premissene for straffutmålingen, er i lys av nyere rettspraksis en sannhet med modifikasjoner. I plenumsdommen 12. juni 2009 ble det lagt til grunn at lagmannsretten i saker hvor rettsanvendelsen ikke gir seg selv, i noen tilfeller vil måtte redegjøre nærmere for rettsanvendelsen i dommen.³⁰

Begrunnelsen er at Høyesterett skal kunne overprøve rettsanvendelsen under skyldspørsmålet også i juriesaker.

I en ny dom 9. februar 2011 er det uttalt at lagmannsretten i begrunnelsen for straffutmålingen i tillegg til å beskrive hendelsesforløpet, også må ta stilling til hva som er funnet bevist når det gjelder subjektiv skyld. Denne faktumbeskrivelsen skal ikke baseres på hva fagdommerne og de fire jury-medlemmene som deltar i straffutmålingen antar at juryen har lagt til grunn, men gi uttrykk for hva de innenfor rammen av juryens svar *selv* har funnet bevist.³¹ I den aktuelle saken var tiltalte ved juryens svar funnet skyldig i voldtekt og legemsbeskadigelse.³² Begge lovbrudd har forsett som skyldkrav. Juryen hadde derfor ved sitt svar avgjort at handlingene var begått med forsett. Likevel må Høyesterett oppfattes slik at det var en feil at lagmannsretten i faktumbeskrivelsen ikke «eksplisitt» hadde tatt stilling til spørsmålet om subjektiv skyld.³³ Dommen ble likevel ikke opphevet fordi Høyesterett fant tilstrekkelig grunnlag for å prøve rettsanvendelsen, med det resultat at det bare forelå en legemsfornærmelse.³⁴ Utviklingen fra dommen i Rt. 2007 s. 583 er slående.

Det vil kunne være delte oppfatninger om betydningen av at Høyesterett i begrenset grad har mulighet for å prøve lagmannsrettens konkrete rettsanvendelse i juriesaker, mens samme spørsmål blir prøvd intensivt i meddomsrettssaker. Hvilket standpunkt man inntar, beror på hvilken frihet man finner det ønskelig at lekdommere skal ha ved avgjørelser av denne type rettsanvendelsesspørsmål. Den rettslige karakteristikken av handlingen er nær forbundet med saksforholdet som legges til grunn etter bevisvurderingen. Nyanser i bevisvurderingen kan være avgjørende i grensetilfeller. Denne problemstillingen behandles mer inngående i punkt 8.7 om lekdommeres rolle ved rettsanvendelsen.

Som et moment i tillegg til de som er nevnt, kommer at overprøvingsfunksjonen rekker videre enn til å kontrollere utfallet av den enkelte sak. I domstolspyramiden er overprøving Høyesteretts måte å formidle gjeldende rett på til lavere domstoler. En anke til Høyesterett som tredjeinstans i straffesaker, kan ikke fremmes uten at Høyesteretts ankeutvalg gir samtykke.³⁵ Samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har

²⁷ Rt. 2007 s. 583 avsnitt 33.

²⁸ Straffeprosessloven § 306 tredje ledd.

²⁹ Se blant annet Rt. 2009 s. 750 avsnitt 90–92 og Rt. 2010 s. 1630.

³⁰ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 81–83.

³¹ Rt. 2011 s. 172 avsnitt 28.

³² Straffeloven §§ 192 og 229.

³³ Rt. 2011 s. 172 avsnitt 31.

³⁴ En mindre alvorlig legemskrenkelse som rammes av straffeloven § 228.

betydning utover den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken prøvd i Høyesterett.³⁶ Denne siden av begrunnelsesbehovet ble særlig fremhevet i forbindelse med domstolsordningen under etterkrigsoppgjøret:

«For Høyesterett, som i siste instans skal avgjøre straffutmålingen, vil det også være en fordel å få en utførligere domsbegrunnelse enn den en nå må nøye seg med i lagmannsrettsaker. En må også gå ut fra at det under behandlingen av disse sakene vil reise seg en rekke prinsipielle rettsspørsmål, som det vil være meget om å gjøre å få prøvd og avgjort snarest mulig av Høyesterett, så de underordnede dommere kan få sikre retningslinjer å følge ved sin behandling av sakene. Noen slik avgjørelse av Høyesterett kan en ikke få i en lagmannsrettsak, når lagretten setter seg ut over lagmannens rettsbelæring.»³⁷

8.4.6 Begrunnelse og sivile krav

Her behandles betydningen som behandlingen av sivile krav kan ha for valget av prosessform for avgjørelsen av skyldspørsmålet.

Det er alminnelig at sivile rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har som følge av en straffbar handling, blir behandlet og avgjort i straffesaken mot gjerningsmannen.³⁸ Hvis tingrettens dom i straffesaken blir anket til lagmannsretten, er hovedregelen at domfelte og fornærmede begge kan kreve det sivile kravet behandlet på ny.³⁹

Eksempler på sivile krav i saker for lagmannsretten er erstatning for økonomisk tap og oppreisning for skade av ikke-økonomisk art («tort og svie») fremsatt av den som har vært offer for vold, seksuelt overgrep eller en annen krenkelse av den personlige integritet.

Mellom statens krav om straff og fornærmedes krav på erstatning eller andre sivile krav, er det ikke noen direkte rettslig kobling. Uavhengig av utfallet av straffesaken, må retten treffe en selvstendig avgjørelse av det sivile kravet basert på de samme vilkårene som gjelder for å ta kravet til følge i en sivil sak. Fornærmede har krav på en

behandling av sitt krav som oppfylder kravene til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1.

I saker hvor tiltalte blir dømt til straff, byr utformingen av begrunnelse for avgjørelsen av sivile krav sjelden på spesielle problemer.

En tiltalt som er blitt frifunnet for straff, kan derimot ha vanskelig for å forstå at han blir dømt til å betale fornærmede erstatning for samme handling. Slike tilsynelatende motstridende utfall har også vakt offentlig oppmerksomhet og ført til debatt i enkelte mediefokuserte saker. Dette ledet til en offentlig utredning i 2000 som ikke har medført noen lovendring.⁴⁰

For retten er det viktig å forklare hvorfor kravene er avgjort i forskjellig retning. Flere forklaringer er mulige.

I straffesaker kreves kvalifisert flertall for å kjenne tiltalte skyldig, mens simpelt flertall er nok for sivile krav. Dersom bare et simpelt flertall av rettens medlemmer finner tiltalte skyldig til straff og forpliktet til å betale erstatning til fornærmede, vil avstemningsreglene alene lede til at tiltalte frifinnes for straff, men dømmes til å betale erstatning.

I jursaker avgjøres sivile krav av fagdommerne alene. Ettersom stemmetallet i juryen ikke oppgis, kan man ikke vite om en frifinnelse har tilslutning fra et flertall. I meddomsrettsaker vil dommen inneholde opplysninger om dette.

En annen mulig forklaring er at det gjelder forskjellige skyldkrav for straff og erstatning. For å bli dømt til straff for en legemsbeskadigelse, kreves det at skaden er voldt med forsett av gjerningsmannen. For å bli dømt til å betale fornærmede oppreisning for tort og svie, er skyldkravet grov uaktsomhet.⁴¹ For å bli dømt til å betale erstatning for økonomisk tap, er vanlig uaktsomhet nok. Her har skyldkravet tre trinn for én strafferettslig og to sivilrettslige sanksjoner.

En tredje mulig forklaring – som riktignok ikke forekommer ofte – er at gjerningsmannen var utilregnelig. En som er psykotisk eller bevisstløs i gjerningsøyeblikket, eller var psykisk utviklingshemmet i høy grad, kan ikke straffes,⁴² men kan dømmes til å betale erstatning eller oppreisning til den skadelidte «i den utstrekning det finnes rimelig under hensyn til utvist atferd, økonomisk evne og forholdene ellers.»⁴³

³⁵ Inntil 31. desember 2007 var betegnelsen Høyesteretts kjæremålsutvalg.

³⁶ Straffeprosessloven § 323.

³⁷ Se samling av Div. Provisoriske Anordninger, Kgl. Resolusjoner m.v., 1945 s. 160.

³⁸ Vilråene fremgår av straffeprosessloven § 3, med nærmereregulering i kapittel 29.

³⁹ Straffeprosessloven § 434.

⁴⁰ Se NOU 2000: 33.

⁴¹ Skadeserstatningsloven (lov 13. juni 1969 nr. 26) § 3-5.

⁴² Straffeloven § 44.

⁴³ Skadeserstatningsloven § 1-3, se blant annet Rt. 2005 s. 104 og Rt. 2010 s. 1203.

I disse tre typetilfellene er det ikke så vanskelig for retten å forklare at den som er frifunnet, likevel blir dømt til å betale erstatning til fornærmede. Det er enklest i meddomsrettssaker. I jury-saker vil fagdommerne ikke alltid vite om et nei-svar skyldes at det ikke er funnet bevist at den straffbare handlingen er begått, om det er rett gjerningsperson eller om subjektive vilkår for straff ikke er oppfylt.

En fjerde mulig forklaring er at beviskravet i sivile saker er et annet enn i straffesaker. I sivile saker er hovedregelen at retten skal bygge på det faktum som etter en samlet vurdering av bevisene fremstår som mest sannsynlig. Det stilles imidlertid også i sivile saker strengere krav til bevis for å legge til grunn at noen har utført en sterkt klanderverdig handling som møtes med sosial fordømmelse. Voldtekt og seksuelle overgrep mot barn er eksempler på slike handlinger. For å dømme noen til å betale erstatning eller oppreisning til fornærmede for forsettlig voldtekt, er beviskravet at det må foreligge «klar sannsynlighetsovervekt» for at handlingen er begått med forsett.⁴⁴ Dette beviskravet ligger på nivået mellom simpel sannsynlighetsovervekt (51 %) og beviskravet i straffeprosessen. Hvor på skalaen grensen går, er det vanskelig å angi mer nøyaktig. Prosentregning egner seg ikke for bevistemaer som dette.

Når vilkårene for straff og sivil sanksjon etter loven er de samme, blir retten stilt på en vanskelig pedagogisk prøve når den skal forklare hvorfor kravene blir avgjort i forskjellig retning. Et viktig eksempel er straff og oppreisning ved voldtekt.⁴⁵ Oppreisning har også et element av straff ved seg. Høyesterett har uttrykt det slik:

«Oppreisningen etter § 3-5 har en sammensatt funksjon: Den skal virke som en «straff» og samtidig gi skadelidte en oppreisning for den krenkelse vedkommende har vært utsatt for. Oppreisningen har også en ideell funksjon ved at den uttrykker samfunnets misbilligelse av handlingen. Den skal kompensere for psykiske og fysiske lidelser, jf. blant annet Rt-2008-50.»⁴⁶

Retten må begrunne avgjørelsen om oppreisning på en måte som oppfyller kravene til domsgrunner i sivile saker,⁴⁷ men uten å krenke den rett en som er frifunnet for straff har til å bli ansett uskyldig i medhold av «uskyldspresumsjonen» i EMK

artikkel 6 nr. 2. Norge er blitt dømt i Den europeiske menneskerettsdomstolen for å ha begrunnet en avgjørelse om oppreisning til fornærmede på en måte som krenket EMK artikkel 6 nr. 2.⁴⁸ Høyesterett har også konstatert krenkelse i flere saker.⁴⁹

For å unngå å krenke uskyldspresumsjonen, må begrunnelsen for oppreisning ikke rokke ved frifinnelsen for straff ved å så tvil om denne avgjørelsen er riktig. Retten må derfor forklare resultatet med det lavere kravet til bevis i sivile saker. Dessuten må retten så langt det er mulig unngå å benytte terminologi som gir strafferettslige assosiasjoner. Ettersom vilkårene for å tilkjenne fornærmede oppreisning for voldtekt og andre grove seksuallovbrudd, er formulert med henvisning til straffelovens gjerningsbeskrivelser, er det nok så begrenset hva som kan oppnås uten at begrunnelsen blir for vag. Høyesterett har betegnet lagmannsrettens oppgave som en vanskelig balanse-gang.⁵⁰

Disse spesielle utfordringene er forskjellige i meddomsrettssaker og i jury saker. I meddomsrettssaker avgjøres både straffekravet og det sivile kravet av alle syv medlemmer av retten. Det vil da fremgå hvilket begrunnet standpunkt hvert medlem av retten har inntatt til kravene, og bli forklart hvorfor kravene i tilfelle får forskjellig utfall. Avgjørelsen blir dermed forståelig og etterprøvbart for partene og allmennheten. Dette fremmer tilliten til saksbehandlingen.

Annerledes er det i jury sakene dersom fagdommerne uten medvirkning av noen av juryens medlemmer, dømmer tiltalte til å betale erstatning til fornærmede etter at juryen har frifunnet vedkommende. Retten er her i «ubalanse». Fagdommerne har ikke uttalt noe standpunkt til skyldspørsmålet, mens lekdommerne ikke har deltatt i avgjørelsen av det sivile kravet. Lekdommernes frifinnelse for straff er ikke begrunnet, mens fagdommernes dom til erstatning er det. Begrunnelsen for erstatningskravet vil kunne svekke effekten av juryens frifinnelse og kunne ha en uheldig virkning på forholdet mellom lekdommere og fagdommere. Også uavhengig av folkerettslige forpliktelser kan det være vanskelig å forstå for sakens parter og for allmennheten at det samme saksforhold som resulterte i frifinnelse, kan resultere i erstatningsansvar. Det er fare for at utfallet fortøner seg selvmotsigende. En begrun-

⁴⁴ Se blant annet Rt. 2009 s. 1456.

⁴⁵ Skadeserstatningsloven § 3-5, jf. § 3-3, jf. straffeloven § 192.

⁴⁶ Rt. 2010 s. 1203 avsnitt 38.

⁴⁷ Tvisteloven § 19-6 fjerde og femte ledd.

⁴⁸ Blant annet i saken Orr mot Norge, application nr. 31283/04.

⁴⁹ Blant annet Rt. 2009 s. 1456.

⁵⁰ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 28.

nelse fra de samme dommere av skyldspørsmålet og erstatningskravet vil bidra til å forklare domsresultatet og gjøre avgjørelsen mer etterprøvd.

Det er fremhevet i utredningen om erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff, at «[D]agens ordning hvor juryfrifinnelser uten begrunnelse og meddomsrettsfrifinnelser med begrunnelse brukes om hverandre, er uheldig og bør forandres. I det minste bør man ha en enhetlig ordning».⁵¹

8.4.7 Oppsummering – utvalgets vurdering

Utvalget ser ikke noe behov for å endre straffeprosesslovens regler om begrunnelse av dommer i saker for meddomsrett på noe punkt.

Om et eventuelt krav til begrunnelse av skyldspørsmålet i jursaker, uttalte Høyesterett i sitt svar til Justisdepartementets høringsnotat om hurtigere straffesaksbehandling fra september 2006 at «[d]et fra et rettssikkerhetssynspunkt er meget betenkelig at de mest inngripende avgjørelser mot enkeltpersoner i vårt samfunn, og som endelig avgjør skyldspørsmålet i de mest alvorlige straffesakene er ubegrunnede. Det må være et overordnet mål å utforme prosessreglene slik at grunnleggende rettssikkerhetshensyn ivaretas» Uttalelsen ble gitt etter en felles drøftelse blant dommerne.⁵² Utvalget er enig i Høyesteretts syn.

Utvalgets medlemmer er enige om at behovet for en begrunnet avgjørelse av skyldspørsmålet er et hensyn som må tillegges stor vekt ved utformingen av modell for lekdommerdeltakelse i alle fullstendige ankesaker i lagmannsretten. Hensynet er ivaretatt i saker om mindre alvorlige lovbrudd med meddomsrett. Hva som blir konsekvensene for juryordningen, drøfter ikke utvalget videre her. De hensyn som bærer behovet for begrunnelse, må veies mot andre hensyn. Dessuten vil utvalget i punkt 8.14 vurdere hvordan avgjørelsen av skyldspørsmålet kan begrunnes innenfor rammen av en juryordning.

8.5 Anonymitet

8.5.1 Innledning – offentlighet som utgangspunkt

Offentlighet for forhandlinger og avgjørelser er et bærende prinsipp for domstolenes saksbehandling og er ansett som en garanti for en forsvarlig

rettspleie. Anonymiteten i jursaker er det eneste eksempel på at det ikke er åpenhet om stemmetall og stemmegivning i en kollegial domstol.

Anonymitetsprinsippet har en historisk tradisjon som går tilbake til innføringen av juryordningen ved straffeprosessloven av 1887, og er et typisk element ved juryprosessen i andre land. Det fremste eksempel er land som bygger på en anglosaksisk rettstradisjon.

Anonymiteten i jursaker gjelder bare for avgjørelsen av skyldspørsmålet, ikke for behandlingen av straffespørsmålet i samlet rett bestående av de tre fagdommerne og fire jurymedlemmer. Alle syv medlemmer av retten er på dette trinnet bundet av juryens svar på skyldspørsmålet. Det skal ikke opplyses i domsgrunnene hvordan et medlem av juryen har stemt i skyldspørsmålet.⁵³

I meddomsretten er det ingen anonymitet. Det opplyses i dommen hvilket begrunnet standpunkt hvert enkelt medlem av retten har inntatt. Å innføre anonymitet for noen av rettens medlemmer i meddomsrett anses å være helt uaktuelt, selv om dette lar seg gjøre lovteknisk.

Spørsmålet man må stille seg, er om anonymiteten for lekdommere i egenskap jurymedlemmer hviler på hensyn som er tilstrekkelig tungtveiende til å forsvare dette unntaket fra offentlighetsprinsippet.

8.5.2 Prosessuelle følger av anonymitet

Anonymiteten i jursaker har ulike prosessuelle virkninger. Viktigst er at avgjørelsen av skyldspørsmålet ikke begrunnes. Det lar seg gjøre å begrunne en avgjørelse uten å bryte med anonymiteten, men det er ingen tradisjon for anonyme begrunnelser.

Hensynet til jurymedlemmenes anonymitet er begrunnelsen for at sivile krav i straffesaken blir avgjort av fagdommerne alene.⁵⁴ Skulle medlemmer av juryen delta ved avgjørelsen av sivile krav, ville man ofte kunne trekke slutninger om hva de har stemt i skyldspørsmålet.⁵⁵

I alle saker for domstolene er det forbudt å føre bevis med opplysninger fra dommere og jurymedlemmer om grunnlaget for avgjørelser de har truffet.⁵⁶ Dette bevisforbudet gjelder generelt for

⁵¹ NOU 2000: 33 punkt 7.3.

⁵² Høringsuttalelse til Høring 2006 fra Høyesteretts kontor av 14. desember 2006.

⁵³ Straffeprosessloven § 376 e andre ledd andre punktum.

⁵⁴ Regelen er noe indirekte angitt i straffeprosessloven § 376 e første ledd første punktum.

⁵⁵ Se Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) s. 51 og Innst. O. nr. 37 (1980–1981) s. 7. En slik begrunnelse ble også brukt da ordningen ble opprettholdt ved to-instansreformen, se NOU 1992: 28 s. 160 og Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 93.

lekdommere og fagdommere og har en annen begrunnelse enn juryens anonymitet.

Jurymedlemmer har neppe en straffesanksjonert taushetsplikt. Å røpe resultatet av avstemningen, eller hva en selv eller andre jurymedlemmer har stemt, anses likevel som et klart brudd på uskrevne normer. Slike opplysninger har likevel en sjelden gang kommet frem.

8.5.3 Hensyn for og mot anonymitet

Anonymitet for overveielser og stemmeforhold sikrer at det enkelte jurymedlem kan stemme etter sin overbevisning uten senere å bli stilt til ansvar.⁵⁷ Anonymiteten verner mot opinionspress i forkant og mot negative reaksjoner i etterkant av saken. Anonymitet gjør det derfor mindre belastende å treffe upopulære avgjørelser. I en tidligere høringsuttalelse er det uttrykt slik: «Det enkelte jurymedlem unngår – særlig i saker med politiske, religiøse og andre interesser i bildet – et mulig sosialt press i forbindelse med sin stemmegivning».⁵⁸ Ulempen er at det er vanskeligere å avsløre korrupsjon eller andre former for partiskhet som kan medføre inhabilitet. Det er også fremholdt at juryen tross anonymiteten er særlig påvirkelig for opinionspress.⁵⁹

For et jurymedlem som er uenig i avgjørelsen, kan det være en belastning ikke å få anledning til å gi offentlig uttrykk for sitt standpunkt. At juryen utad vil fremstå med et solidarisk ansvar for avgjørelsen, kan påføre et dissenterende medlem en samvittighetskonflikt. Vedkommende kan for eksempel ha stemt for frifinnelse og mene at tiltalte er uskyldig dømt.

Av anonymitet følger det at avgjørelsen gir en «ren» konstatering av skyld eller uskyld, ettersom eventuelle dissenser ikke bekjentgjøres. Tiltalte blir renvasket for mistanken i en annen grad enn ved en meddomsrettsdom avsagt under en begrunnet dissens, som kan være et bestemmende mindretall på tre av rettens syv medlemmer. For fornærmede ville på den annen side en begrunnelse for frifinnelsen kunne være til hjelp for å forstå avgjørelsen.

Offentliggjøring av dommerne kan tenkes å føre til represalier eller andre negative reaksjoner

fra noen som er misfornøyd. Det innhentes ikke systematisk informasjon om slike hendelser i Norge. Det ble imidlertid gjennomført en undersøkelse som omhandlet domstolssikkerhet i 2009. Av respondentene var det kun én lagmannsrett som rapporterte at det var meldt om sikkerhetshendelser til domstolledelsen det aktuelle år. Tallet for tingrett og jordskifterett var høyere, henholdsvis 42 og 28. Utvalget har tatt kontakt med sentrale aktører som vurderer sikkerheten i domstolene. Ingen er kjent med at det har forekommet press mot lekdommere før, under eller etter saker.

I Sverige har man hatt et tilbakemeldingssystem for hendelser av betydning for sikkerheten siden 2006. Utvalget har fått opplyst at generelt sett er lekdommere forskånet for reaksjoner på dommergjerningen. I 2010 er det ikke registrert trusler mot lekdommere (nämndemän), men et tilfelle av «trakasseri» i form av et brev. I 2009 var det ett tilfelle av trussel mot en nämndeman. For fagdommere stiller det seg annerledes. I 2010 ble det rapportert 33 trusler. En straffesak ble overtatt av en annen dommer, men ellers har ikke truslene fått konsekvenser for dommerne.

Utvalget finner ikke grunnlag for å anse trusler eller andre negative reaksjoner mot lekdommere som noe problem av betydning i straffesaker hittil. Man kan likevel ikke se bort fra underrapportering. Man kan heller ikke se bort fra at et endret kriminalitetsbilde vil kunne lede til uønskede hendelser. Mot vitner og fagdommere er det registrert flere tilfeller av press eller represalier.⁶⁰ Ulovlige reaksjoner på andre lovlige myndighetsinngrep forekommer. Det at dommen avvises av et kollektivt organ, tilsier imidlertid at lekdommere er mindre utsatt enn for eksempel vitner.

Utvalgets lekdommerundersøkelse har vist at flere lekdommere bekymrer seg for reaksjoner på dommergjerningen. Selv om det i undersøkelsen ikke ble stilt direkte spørsmål om slik frykt, oppga svært mange av respondentene hensynet til å unngå trusler som grunn for at de anså det fordelaktig med anonym stemmegivning (spørsmål 24 og 25). På spørsmål om hva som gjør anonym stemmegivning best egnet, ble det blant annet gitt følgende svar:

«Fordel i forhold til represalier fra tiltalte og dens nettverk.»

«Vi dømmer folk fra vårt «nærmiljø» – godt at ingen vet hva jeg stemte.»

«Noen kan bli truet i etterkant.»

⁵⁶ Regelen er for sivile saker lovfestet i tvisteloven § 22-4 andre ledd, men anses å gjelde tilsvarende i straffesaker.

⁵⁷ En rekke frifinnelser i 1920 årene som ble ansett å gå på tvers av rettsorden kan kanskje sees som uttrykk for en slik anonymitetsfunksjon.

⁵⁸ Uttalelse fra Haugestad, Hestenes, Nordhus og Staff, inn tatt i Ot.prp nr. 35 (1978–1979) s. 27–28.

⁵⁹ *Bratholm* s. 129.

⁶⁰ Se som eksempel på sjikane av en fagdommer, Rt. 2003 s. 1800.

«Å kunne si min mening uten å engste meg for oppmerksomhet om egen person.»

«Anonym stemmegivning gjør den enkelte også mindre eksponert.»

«Tiltalte kan ikke spore opp hvem som har stemt hva.»

«Det kan også være mindre truende i saker mot særskilte voldelige personer/miljøer.»

«I enkelte saker føler enkelte lekdommere seg utrygge i forhold til sterkt belasta kriminelle miljøer.»

«Fordelen med anonymiteten er beskyttelse av det enkelte jurymedlem (mot evt reaksjoner fra tiltalt eller fornærmede i ettertid), ansvaret er kollektivt.»

«Kan slippe ubehagelige episoder i etterkant.»

Det kan svekke prinsippet om lekdommerdeltaelse hvis egnede kandidater ikke vil påta seg vervet dersom anonymiteten i jurysaker blir opphevet. Utvalget er imidlertid ikke kjent med at lekdommere kvier seg for å gjøre tjeneste som meddommere i tingretten eller lagmannsretten av denne grunn.

8.5.4 Oppsummering – utvalgets vurdering

Etter utvalgets oppfatning bør ulike anonymitetsregler i saker for jury og meddomsrett begrunnes i eventuelle ulikheter mellom prosessordningene. De hensyn som taler for anonymitet i jurysakene, må dessuten være tilstrekkelig tungtveiende til å forsvare et så betydelig unntak fra offentlighetsprinsippet.

Utvalgets medlemmer vurderer betydningen av anonymitetsprinsippet i jurysaker noe ulikt. De medlemmer som går inn for meddomsrett i alle fullstendige ankesaker, anser det som en klar fordel at det i denne prosessformen er full åpenhet om stemmeforhold. De medlemmer som går inn for å videreføre egne behandlingsregler for alvorlige straffesaker, anser ikke anonymiteten som et moment det bør legges vekt på ved valget av prosessform. Momentet er nøytralt i den forstand at av de alternative løsninger man vurderer, vil alle kunne kombineres både med anonymitet og åpenhet.

8.6 Beviskrav og bevisvurdering

8.6.1 Ulike perspektiver

Et hovedskille mellom dem som foretrekker jury og dem som foretrekker meddomsrett som prosessform for behandling av straffesaker, viser seg

gjørne i svaret på følgende fire spørsmål: Vil erfaringer og verdier lekfolk bringer med seg, få større gjennomslag hvis lekdommerne avgjør skyldspørsmålet alene? Vil dette føre til at beviskravet i straffeprosessen blir håndhevet strengere? Er dette i så fall ønskelig for å redusere risikoen for uriktig domfellelse, eller ikke ønskelig fordi flere skyldige vil bli frifunnet uten at det er rimelig grunn til tvil? Eller vil samarbeid og gjensidig kommunikasjon mellom lekdommere og fagdommere i et felles kollegium gi et bredere perspektiv på saken og styrke kvaliteten på avgjørelsen?

Enkelte mener at juryordningen gir størst garanti for at beviskravet i straffeprosessen blir holdt i hevd, og ser en reell fare for at fagdommerne i et blandet forum bevisst eller ubevisst vil påvirke lekdommerne. Andre mener at samarbeidet mellom lekdommere og fagdommere styrker kvaliteten på avgjørelsesprosessen, leder til mer rettssikre avgjørelser, og motvirker at utenforliggende hensyn trekkes inn.

Begge standpunkter beror langt på vei på antakelser og verddivurderinger av rettspolitisk karakter.

I dette punktet drøfter utvalget særlig hvilken rolle lekdommere bør ha ved bevisvurderingen, holdt opp mot fagdommerne. Hvilken rolle de bør ha ved rettsanvendelsen behandles i punkt 8.7. I Punkt 8.8 drøftes deretter formene for samspill mellom lekdommere og fagdommere under behandlingen av en straffesak.

Innholdet av beviskravet i straffeprosessen er en del av rettsanvendelsen, men anvendelsen av beviskravet står i så nær sammenheng med bevisvurderingen at det er mer naturlig å behandle temaene i sammenheng her. Det er sjelden mulig å vurdere om beviskravet har vært riktig anvendt i den enkelte sak uten å ha overvært bevisføringen.

8.6.2 Forskjell mellom lekdommere og fagdommere?

Noen hevder at vanetenkning kan gjøre fagdommere tilbøyelige til å stille mindre strenge krav til beviset for skyld enn lekdommere. I og med at påtalemyndigheten ikke skal reise straffesak uten å mene at det kan føres tilstrekkelig bevis, følger det av systemet at de aller fleste tiltalte er skyldige. Det hevdes også at fagdommere kan ha opparbeidet en større toleranse enn lekdommere for ubehaget ved å dømme en person «ansikt til ansikt» til en lengre fengselsstraff. Det er vanskelig å vurdere om slike påstander har noe for seg.

Dersom det *kan* påvises at lekdommere oftere stemmer for frifinnelse enn fagdommere, er det

ikke dermed sagt at fagdommere generelt stiller mindre strenge krav til beviset for straffeskyld enn lekdommere. En alternativ forklaring er at fagdommere kan tolke eller vektlegge informasjonen som formidles ved en forklaring eller et annet bevis annerledes enn lekdommere. Om fagdommere oftere enn lekdommere stemmer for domfellelse i saker om seksuelle overgrep mot barn, kan det skyldes at fagdommerne stiller lavere krav til bevis. Men en minst like rimelig forklaring er at fagdommerne basert på sin erfaring med barn som vitner i overgrepssaker, er mer tilbøyelige til å tro på barnets forklaring og følgelig legger større relativ vekt på dette beviset holdt opp mot tiltaltes forklaring. Uavhengig av hvem som har rett, i den utstrekning dette lar seg bringe på det rene, kan fagdommerne og lekdommerne ha stilt det samme krav til bevis.

Strandberg redegjør for det empiriske grunnlag for å trekke slutninger om lekdommeres forståelse av bevisreglene.⁶¹ Han refererer til en svensk undersøkelse som viste en tendens til å tro at bevisspørsmål var strengere regulert enn det virkelig er. I så fall tilsier det at lekdommerne ikke fullt ut har forstått hva fri bevisvurdering innebærer.⁶²

Han refererer videre til en undersøkelse av *Nygaard* som kan tyde på at noen jurymedlemmer på spørsmål gjengir beviskravet på en måte som peker mot at de stiller for lave krav til bevis.⁶³ *Strandberg* anser det imidlertid ikke underbygget at jurymedlemmene ikke forstår beviskravet. Beviskravet er vanskelig å fange i korte og presise formuleringer. Den viktigste innvendingen er likevel at spørsmålet («Hva mener du selv om overbevisning og tvil?») åpner for mange tolkninger. For eksempel er det uklart om *Nygaard* spør etter hvilke regler som gjelder for beviskravet, hvilke beviskrav lekdommere faktisk dømmer etter, eller hvilke beviskrav lekdommerne mener bør gjelde.⁶⁴

Det er et interessant spørsmål om det finnes empirisk dekning for at lekdommere og fagdommere vurderer bevis forskjellig, og i så fall hvem som treffer best. Det foreligger en del forskning om temaet, særlig basert på vitnep psykologiske undersøkelser. *Strandberg* har gitt følgende oppsummering:

«De vitnep psykologiske studiene tilsier at verken fagdommere eller lekdommere har god kunnskap om hva som er reelle faktorer for løgn og sannhet. Men nyere studier tilsier at fagdommere er noe bedre enn lekdommere på å skille mellom relevante og irrelevante faktorer. Dette har også støtte hos *Diesen 1996*. Forskjellene ser ut til å bli mindre når lekdommere fatter beslutninger i fellesskap.»⁶⁵

Studier fra andre fagfelt som sosiologi og kulturteori gir ifølge *Strandberg* ikke noen klare føringer.

Om det empiriske grunnlaget for teorien om at lekdommere og fagdommere stiller ulike krav til beviset for skyld, har *Strandberg* konkludert:

«Det virker..(derimot).. som at påstanden om at lekdommere noe oftere vil frifinne, har en viss empirisk støtte både i noen spørreundersøkelser og særlig i enkelte dissensstudier. Det er vanskeligere å finne støtte for påstanden om at juryen oftere vil frifinne enn det en meddomsrett vil gjøre.»⁶⁶

At lekdommere noe lettere vil frifinne enn fagdommere, stemmer med det generelle inntrykk som formidles av aktørene i straffesaker. Forskjellene er uansett ikke store, og man må vurdere om forskjellene i tilfelle ligger innenfor eller utenfor det spillerom som følger av det strafferettslige beviskrav. Kriteriet «rimelig» tvil gjør beviskravet til en avveiningsnorm som kommer til anvendelse når dommeren ikke er absolutt overbevist. Da må dommeren vurdere om usikkerheten er en rimelig tvil som leder til frifinnelse, eller om det er forsvarlig å sette usikkerheten ut av betraktning som urimelig eller «teoretisk» som er et vanligere uttrykk.

Selv om bevisvurderingen skal bygge på en rasjonell analyse av den informasjonen man har mottatt under rettssaken, er det nokså vanlig å utlegge beviskravet slik at man også må føle seg overbevist for å dømme. Ettersom både lekdommere og fagdommere er forskjellige, må det forventes at det som overbeviser Ola, ikke er nok til å overbevise Kari. En observatør som har fulgt rettssaken, kan vurdere resultatet som mer eller mindre skjønnsomt uten at man har noen pålitelig referanseramme for å avgjøre hvem som har rett. Dette kan illustreres med tilbakemeldinger som ble gitt utvalget i forbindelse med utvalgets lek-

⁶¹ *Strandberg* punkt 4.4.

⁶² *Strandberg* punkt 4.4 med henvisning til *Diesen 1996* s. 211–212.

⁶³ *Strandberg* punkt 4.4 med henvisning til *Nygaard* s. 121–124 og s. 299–309.

⁶⁴ *Strandberg* punkt 4.4.

⁶⁵ *Strandberg* punkt 2.5.

⁶⁶ *Strandberg* punkt 3.4.

dommerundersøkelse, som ga eksempler på ulike troverdighetsbedømmelser, se punkt 7.2.3.7.

8.6.3 Forskjeller mellom jury og meddomsrett?

Forskjellen mellom prosessformene er når man bedømmer alle sakstyper under ett, i gjennomsnitt så små og lite signifikante at *Strandberg* ikke fant empirisk støtte for en påstand om at en jury frifinner oftere enn en meddomsrett.⁶⁷

I saker hvor lagmannsretten har satt juryens avgjørelse av skyldspørsmålet til side, blir saken neste gang behandlet med meddomsrett. Det er derfor av interesse å undersøke om opplysninger om rettspraksis i slike saker kan belyse om det er systematiske forskjeller mellom bevisvurderingen og anvendelsen av beviskravet i jury og meddomsrett i samme sak.

Utvalget har redegjort for vilkårene for å sette fellende og frifinnende kjennelser til side. Opplysninger om praksis i årene 2005-2010 er i konsentrert form presentert i punkt 4.3.

Av de 19 fellende kjennelsene som ble tilside-satt i seksårsperioden, ble seks henlagt, åtte resulterte i frifinnelse og fem resulterte i domfellelse ved ny behandling. Av de 41 sakene hvor frifinnende kjennelser ble satt til side, resulterte 32 i domfellelse og ni i frifinnelse ved ny behandling av saken i meddomsrett.

En tilsidesettelse kan skyldes at fagdommerne har gått ut fra at juryens kjennelse er basert på uriktig rettsanvendelse. De aller fleste tilsidesettelser må imidlertid antas å skje av bevisgrunner. Over halvparten av de tilsidesatte nei-kjennelsene gjaldt seksuallovbrudd, som er sakstyper som kjennetegnes ved at bevisvurderingen i stor grad baseres på troverdighetsvurderinger. Det kan legges til at av de ni sakene som resulterte i frifinnelse ved ny behandling etter at juryen opprinnelig hadde frifunnet, gjaldt syv seksuallovbrudd og alle var dissensavgjørelser.

Det byr på metodiske problemer som ikke bør undervurderes, å sammenligne juryens kjennelse med utfallet i meddomsretten i samme sak. Det er umulig å gjennomføre en fullstendig identisk hovedforhandling. Bevisene kan være presentert på en annen måte, og nye bevis kan ha kommet til. Bevisverdien av forklaringer kan svekkes med tidsforløpet og flere repetisjoner. At juryens kjen-

nelse ble satt til side forrige gang, kan ha hatt en psykologisk effekt som er umulig å måle.

Et annet moment som tilsier varsomhet med å trekke slutninger fra statistikken for tilsidesettelser, er at antallet er lite. Dessuten er vilkårene for tilsidesettelse til skade for tiltalte svært strenge etter straffeprosessloven § 376 a første ledd. Fagdommerne må enstemmig finne det utvilsomt at tiltalte er skyldig, og at saken bør behandles på nytt for nye dommere.

Med disse forbehold mener utvalget likevel at opplysningene om praksis med hensyn til tilsidesettelser bekrefter et inntrykk av at juryer noe oftere frifinner enn meddomsretter. Det gjelder også i saker hvor fagdommerne har satt juryens fellende kjennelse til side.

I enkelte sakstyper kan det observeres tydeligere forskjeller. Det har vært reist spørsmål om det frifinnes for mange tiltalte i voldtektssaker ved jurybehandling.

Soknes-utvalget var en arbeidsgruppe nedsatt av Riksadvokaten. Arbeidsgruppen konstaterte at i årene 2003 – 2005 anket 47 voldtektsdømte tingrettens dom til lagmannsretten. Juryen frifant i 26 av disse sakene. Påtalemyndigheten anket i samme periode 8 frifinnelser uten å få medhold.⁶⁸ Arbeidsgruppen konkluderte med at frifinneshyppigheten dels kunne forklares med at juryen anvendte et for strengt beviskrav. Andre har forklart frifinnelsene med at dette var saker der bevissituasjonen tilsa at det ikke burde vært tatt ut tiltale. Det vanskelig å ha noen mening om hvorvidt utfallene i de nevnte saker var riktige. En rekke ulike mekanismer kan forklare avvik fra forventet domsutfall, eksempelvis kan det tenkes at frifinnelsene skyldes moralske betraktninger eller minstestraftbestemmelser som går på tvers av den alminnelige rettsbevissthet.⁶⁹ Særlig sentralt er at bevissituasjonen i voldtektssaker ofte er vanskelig.

Utvalgets medlemmer har ulike oppfatninger av årsaken til den høye andelen frifinnelser i voldtektssaker behandlet med jury. Det utvalgets medlemmer er enige om, er at en begrunnelse av det resultat retten kommer til, vil være positivt i den forstand at det gir både allmennheten, tiltalte og fornærmede bedre innsikt i hva retten la vekt på da avgjørelsen ble truffet.

⁶⁷ *Strandberg* punkt 3.4.

⁶⁸ Soknes- utvalget s. 41. Det presiseres at den ovennevnte statistikk bygger på tall fra et utvalg på 99 straffesaker den aktuelle periode. For utvelgelseskriterier se s. 38.

⁶⁹ Se *Robberstad*.

8.6.4 Utenforliggende hensyn

Kritikere av juryordningen besvarer undertiden påstander om vanetenkning og lav bevisterskel hos fagdommere, med at risikoen er mindre for at fagdommere vil la seg påvirke av faktorer som ikke kan tas i betraktning ved avgjørelsen av skyldspørsmålet.

Det kan dreie seg om sym- og antipatier danna av et overfladisk inntrykk i retten, eller stereotype forestillinger basert for eksempel på samfunnsklasse, kjønn, seksuell legning, nasjonalitet eller etnisitet. Selv om fagdommere også er mennesker som ikke er hevet over å ha slike holdninger, vil de i kraft av sin profesjon og erfaring antakelig lettere være seg faren bevisst og kunne korrigere for den. I en meddomsrett vil fagdommerne kunne motvirke at utenforliggende eller usaklige hensyn trekkes inn ved bevisvurderingen, mens mulighetene er begrenset når saken behandles med jury.

En mulig forklaring på at en avgjørelse er basert på utenforliggende hensyn, er at lekdommerne er uenige i hva det *bør* være adgang til å legge vekt på, eller at de uansett finner resultatet så urimelig at de ikke er villige til å legge sin stemme på den vektskålen. En annen mulig forklaring er at de mangler kunnskap om hvilke momenter som er relevante etter gjeldende rett. I jursaker vil kanskje rettens leder i rettsbelæringen ikke klart nok ha formidlet hvilke momenter det er adgang til å legge vekt på, og hvilke momenter man må se bort fra. Det er heller ikke alltid så lett å trekke grensen mellom hva som er rettsanvendelse og hva som snarere er retningslinjer eller erfaringssetninger som er ment å være til veiledning for bevisvurderingen uten å være bindende for juryen. Spørsmålet om avgjørelser i strid med gjeldende rett, behandles i punkt 8.7.2.

Faren er nok større for at eventuelle utenforliggende eller usaklige hensyn influerer på bevisvurderingen. En persons holdninger eller fordommer virker som en brille som bevisførselen betraktes gjennom. Noen tillegger kanskje fornærmede mindre troverdighet i en voldtektssak dersom fornærmedes adferd ikke lever opp til vedkommendes strenge moralsyn, enn en person med en mer moderne eller liberal holdning. Dette er ikke nødvendigvis til gunst for tiltalte. En negativ holdning til personer med en bestemt nasjonal eller etnisk bakgrunn, kan gjøre noen tilbøyelige til å legge mindre vekt på tiltaltes forklaring, og å

nedvurdere betydningen av momenter som kan så tvil.

Problemstillingen kan også illustreres med noen refleksjoner fra Leif Petter Olaussen basert på egne erfaringer som jurymedlem. Han ser en risiko for at enkelte medlemmer av juryen lar sitt moralsyn virke inn på bevisvurderingen under skyldspørsmålet, og fremhever at en «... forutsetning for at juryordningen skal fungere betryggende, er at juryen *er villig* til å sette seg inn i bevismaterialet som presenteres for retten [utvalgets utheving]». ⁷⁰ Olaussen erfarte som juryformann i en sak som gjaldt pornografisk materiale, at flere av jurymedlemmene ikke ønsket å ta bevismaterialet nærmere i øyesyn, da de opplevde bevismaterialet ubehagelig og motbydelig. Følgelig ble det – etter Olaussens syn – ikke mulig å diskutere hvorvidt materialet var «utuktig», eller ikke. I en annen sak skulle juryen ta stilling til omfanget av et narkotikakvantum. Olaussen opplevde at flere av jurymedlemmene generelt fordømte narkotikaomsetning, og at det for dem var «... lite interessant ... å bruke tid på å fintenke om det var bevis for X eller Y kilo». ⁷¹ Slike erfaringer illustrerer at moralske, etiske og estetiske oppfatninger kan utgjøre faktiske begrensninger for bevisbedømmelsen. ⁷²

Strandberg har undersøkt hvilket empirisk grunnlag det er for å vurdere om lekdommere tar usaklige eller utenforliggende hensyn. Han refererer blant annet en undersøkelse foretatt av Nygard. ⁷³ Nygard intervjuet juryordførere i noen voldtektssaker i en studie han gjorde etter oppdrag fra Riksadvokaten. Han refererte enkelte utsagn fra kvinnelige jurymedlemmer som tydet på en negativ moralsk vurdering av fornærmedes adferd. Nygard påpeker imidlertid selv at studien ikke gir grunnlag for slutninger om i hvilken grad jurymedlemmer generelt påvirkes av utenforliggende hensyn. Det skyldes ikke bare at studien ikke generaliseres, men at det ikke opplyses om i hvilken grad slike utsagn ble imøtegått av andre medlemmer av juryen.

I den grad empirisk forskning kan si noe om det generelt sett brukes utenforliggende hensyn under rådslagningen, så tilsier det ifølge *Strandberg* at det sjelden forekommer. ⁷⁴

⁷⁰ *Olaussen* s. 437–438.

⁷¹ *Olaussen* s. 439.

⁷² *Ramndal* s. 404–405.

⁷³ *Nygard* s. 126–127.

⁷⁴ *Strandberg* punkt 4.5.

8.6.5 Oppsummering – utvalgets vurdering

Etter utvalgets oppfatning gir gjennomgangen av ulike forhold som kan belyse lekdommeres roller ved bevisvurderingen, relativt begrensede holdepunkter for å trekke slutninger om hvilken modell for lekdommerdeltakelse som er den beste.

Utvalget finner ikke et pålitelig grunnlag for å anta at én type dommere bedømmer bevis eller håndhever beviskravet på en bedre eller riktigere måte enn en annen. Det er holdepunkter for at lekdommere er mer tilbøyelige til å frifinne enn fagdommere, og at lekdommere i egenskap av jurymedlemmer er mer tilbøyelige til å frifinne enn lekdommere når de opptrer som meddommere. Ettersom jurymedlemmer og meddommere til lagmannsrettene trekkes fra samme utvalg og gjør tjeneste i jury- og meddomsrettssaker om hverandre, er det nærliggende å peke på muligheten for at forskjellen kan skyldes fellesskapet med fagdommerne i meddomsrettssaker. Om innflytelsen fra fagdommerne er positiv eller negativ, er det vanskelig å vurdere.

8.7 Rettsanvendelsen

8.7.1 Rettsanvendelse og bevisvurdering

Skillet mellom bevisvurderingen og rettsanvendelsen under skyldspørsmålet er sentralt i straffeprosessen og bestemmende for adgangen til å få lagmannsrettens dom overprøvd ved anke til Høyesterett. Verken i jury- eller meddomsrettssaker kan Høyesterett overprøve lagmannsrettens bevisvurdering, mens rettsanvendelsen kan prøves fullt ut. Til rettsanvendelsen hører både den generelle tolkning av loven eller andre skrevne eller uskrevne rettsnormer, og den konkrete anvendelse av rettsreglene på det saksforhold som er funnet bevist.

Selv om skillet mellom bevisvurdering og rettsanvendelse som regel er klart, er det forbindelseslinjer. Beviskravet i straffeprosessen – prinsippet om at rimelig tvil om faktum skal komme tiltalte til gode – er en uskrevne rettsregel. Men ettersom Høyesterett ikke selv kan vurdere bevisene, er det sjelden mulig å avgjøre om lagmannsrettens konkrete bevisvurdering er basert på en riktig anvendelse av beviskravet. Det er særlig klart når skyldspørsmålet er avgjort av en jury, men gjelder også i meddomsrettssakene. Med mindre rettens leder har uttrykt seg uriktig eller uklart om beviskravet i rettsbelæringen, eller domsgrunnene i en meddomsrettssak lider av slike mangler, vil Høyesterett som regel måtte

resignere. Følgende uttalelse i en begrunnet beslutning av Høyesteretts ankeutvalg 25. februar 2011 er illustrerende:

«Anken gjelder, som nevnt, for det første at lagmannsretten har anvendt et uriktig beviskrav. Innholdet i beviskravet utgjør en del av ankegrunnen lovanvendelsen under skyldspørsmålet, og kan dermed som utgangspunkt prøves av Høyesterett. Høyesteretts mulighet for å overprøve om beviskravet er riktig anvendt er imidlertid sterkt begrenset, idet Høyesterett ikke kan prøve bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, jf. straffeprosessloven § 306 andre ledd. I praksis er det derfor bare mulig å prøve anvendelsen av beviskravet dersom dommen inneholder utsagn som viser eller i alle fall kan indikere at det er anvendt et for lavt beviskrav.

Innledningsvis i begrunnelsen for avgjørelsen av skyldspørsmålet uttaler lagmannsretten at den har funnet det » bevist utover enhver rimelig tvil » at tiltalte er skyldig i overtredelse av straffeloven § 219 første ledd. Dette er et riktig beviskrav. Det som anføres i anken gjelder i realiteten lagmannsrettens konkrete bevisvurdering som Høyesterett ikke kan prøve. Ankeutvalget vil likevel bemerke at lagmannsretten har gitt en svært grundig begrunnelse for sitt bevisresultat.»⁷⁵

8.7.2 Avgjørelser i strid med gjeldende rett

Juryen anses etter norsk rett å ha plikt til å dømme etter loven, og dette fremgår av den forsikring hvert enkelt medlem gir ved ankeforhandlingens åpning. At juryen ikke gir noen begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet, medfører at det i enkelte saker kan reises spørsmål ved om avgjørelsen er basert på gjeldende rett.

Det er problematisk om juryen, eller et bestemmende mindretall i denne, bevisst baserer sitt svar på skyldspørsmålet på en uriktig lovanvendelse for å oppnå det resultat man finner ønskelig.

Da adgangen for lagmannsretten til å sette til side frifinnende kjennelser ble innført i 1933, var begrunnelsen at juryen i noen saker frifant i strid med loven. Etter lovmotivene var adgangen forutsatt å være begrenset til tilfeller hvor juryen hadde «vist grov uforstand eller handlet i strid med sine plikter om å dømme etter loven og

⁷⁵ Norges Høyesteretts ankeutvalg 25. februar 2011 (HR-2011-440-U avsnitt 9 og 10).

sakens Bevisligheter.»⁷⁶ Departementet viste til at det i enkelte distrikter hadde forekommet «mislige lagrettekjennelser, og at det har gjort seg gjeldende bevisste tendenser til å sette hensynet til lov og rett til side for politiske og klassemessige hensyn.»

I norsk rettspraksis har det etter enkelte frifinnelser i drapssaker vært reist spørsmål om hvor langt man har rett til å forsvare seg mot fremtidige angrep (preventivt nødverge). I en sak som vakte betydelig offentlig oppmerksomhet, ble den tiltalte kvinnen som hadde drept sin mann mens han sov av frykt for fremtidige overgrep, frifunnet av juryen. Kjennelsen ble satt til side av fagdommerne. Da saken kom opp annen gang, frifant juryen henne på ny, og kjennelsen var endelig. Da Stortinget ved lovendring 16. juni 1989 nr. 68 vedtok at ny behandling av saken etter tilsidesettelse skulle finne sted ved meddomsrett, ble frifinnelsene i enkelte omdiskuterte drapssaker fremhevet som en del av bakgrunnen for at lovgiveren fant at det var behov for en begrunnet avgjørelse annen gang.⁷⁷

Det har vært reist spørsmål om juryen i enkelte saker har besvart skyldspørsmålet med nei av frykt for den straff som kunne forventes av å kjenne tiltalte skyldig. Dette skal spesielt ha forekommet på områder med minstestrafte som lekdommerne fant urimelig strenge.

I 1927 ble det innført nye minstestrafte på tre års fengsel for voldtekt og seksuell omgang med barn under 14 år. Begrunnelsen var misnøye med domstolenes lave straffutmålingsnivå. Minstestrafte møtte imidlertid snart kritikk og ble i noen saker opplevd som altfor strenge. Undertiden frifant lagretten selv om skyldspørsmålet var helt på det rene.⁷⁸ De uheldige erfaringene ledet til at lovgiveren i 1963 satte minstestrafte ned igjen til sitt tidligere nivå. Nå er strengere minstestrafte på vei inn igjen av samme grunn som i 1927, og det vil være av interesse å observere om historien gjentar seg etter at straffelovens minstestrafte for voldtekt og seksuell omgang med barn under 14 ble satt opp igjen til tre år sommeren 2010. Bevisvurderingen i voldtektssaker og saker om seksuelle overgrep mot barn er imidlertid ofte vanskelig, og det lar seg svært vanskelig bringe på det rene hva som har vært den reelle begrunnelsen for et nei-svar fra de enkelte medlemmene av juryen.

⁷⁶ Ot.prp. nr. 60 (1933) s. 4

⁷⁷ Odelstingets forhandlinger 6. juni 1989. Forarbeid til lovene bind IV 1989 s. 774.

⁷⁸ *Andenæs/Bratholm* s. 105–106

Strandberg har ikke funnet noen empirisk støtte for at lekdommere vil sette til side strafferegler som strider mot den alminnelige rettsoppfatning.⁷⁹

Utvalget finner ikke grunn til å tro at det er noen risiko av betydning for at lekdommere i egenskap jurymedlemmer oftere enn meddommere bevisst vil treffe avgjørelser i strid med gjeldende rett. Noe større er nok risikoen for at jurymedlemmer ubevisst kan legge vekt på hensyn som etter loven ikke er relevante, eller at utenforliggende hensyn kan influere på bevisvurderingen slik det er drøftet i punkt 8.6.4. En persons holdninger eller fordommer virker som en brille vedkommende betrakter forklaringer fra tiltalte og vitner gjennom.

8.7.3 Om skjønsmessige vurderingstema

Vilkårene for straff er ofte angitt ved kriterier som forutsetter at skyldspørsmålet skal avgjøres på grunnlag av en avveining eller vurdering som forutsetter bruk av skjønn. Ved lovtolkningen blir det klarlagt hva som skal være vurderingstemaet. Mellom den generelle tolkningen av straffebudet og avgjørelsen er det imidlertid et mellomrom som dommeren må springe over ved å treffe en beslutning basert på en avveining av momenter. Dommeren står aldri helt fritt. I så fall kunne avgjørelsen vært vilkårlig. Vurderingen styres alltid av et sett med retningslinjer som sier noe om hvilke momenter som er relevante å ta i betraktning, og om vekten av disse. Retningslinjene er ofte angitt i loven selv. Et typisk eksempel er bestemmelsen i straffeloven § 268 andre ledd om grovt ran:

«Ved avgjørelsen av om ranet er grovt, skal det særlig legges vekt på om det er brukt grov vold, om det er truet med skytevåpen eller annet særlig farlig redskap, om ranet er nøye planlagt, foretatt overfor forsvarsløs person eller gjelder en betydelig verdi.»

Avgjørelsen skal baseres på en helhetsvurdering hvor momentene ikke er uttømmende angitt («skal det, særlig legges vekt på»). Flere av momentene i § 268 andre ledd forutsetter ytterligere avveininger: «Grov vold», «særlig farlig redskap», «forsvarsløs person» og «betydelig verdi». Andre momenter forutsetter ikke avveininger, men en tradisjonell konkret tolkning eller sub-

⁷⁹ *Strandberg* punkt 3.4.

sumsjon. Det er for eksempel spørsmål om en uladd revolver er et «skyttevåpen».

Andre retningslinjer kan følge av rettspraksis, lovforarbeider eller andre rettskilder.

Alle straffebud hvor skyldkravet er uaktsomhet, er av denne kategorien. For å avgjøre om en handling eller unnlattelse er uaktsom, må man avgjøre om handlingen strider mot de krav som må stilles til forsvarlig opptreden på et område, og om tiltalte ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides.⁸⁰ Skyldkravet uaktsomhet forutsetter at rettsanvenderen må foreta en etisk vurdering av tiltaltes adferd og individuelle egenskaper. Annerledes ved skyldkravet forsett, hvor avgjørelsen treffes ved hjelp av vanlig lovtolkning og bevisvurdering. Flere eksempler på ulike typer vurderingskriterier er gitt i punkt 8.4.5.

At avgjørelsen forutsetter en individuell vurdering, betyr selvfølgelig ikke at vurderingen behøver å være vanskelig. I mange saker er den ikke det. Alle momentene samler seg på den ene vekt-skålen slik at ingen er i tvil om at et ran er grovt, eller at en trafikkforseelse er uaktsom. I andre saker kan avveiningen være vanskelig.

Det er redegjort inngående for disse spørsmålene fordi utvalget anser det for å være avgjørende for å forstå hva som diskuteres når man stiller spørsmål om hvilken frihet juryen bør ha ved rettsanvendelsen. Heller ikke de profesjonelle aktørene i rettssalen er alltid tilstrekkelig oppmerksomme på problemstillingen.

Det hører til rettsanvendelsen å ta standpunkt til om lovens vilkår er oppfylt i den enkelte sak. I eksempelet med ran ovenfor, gjelder det ikke bare den konkrete lovtolkningen som må til for å avgjøre om en uladd revolver er et «skyttevåpen», men også den skjønnsmessige vurderingen av om ranet er grovt. Høyesterett vil også som en del av rettsanvendelsen selv avgjøre om en handling er uaktsom. Ettersom Høyesterett ikke kan prøve bevisvurderingen, og juryens avgjørelse ikke er begrunnet, har Høyesterett i praksis begrensede muligheter for å overprøve juryens konkrete anvendelse av avveiningsregler. I meddomsrettsaker er forutsetningene helt andre. Der prøver Høyesterett rettsanvendelsen fullt ut på grunnlag av den beskrivelse av faktum som er gitt i lagmannsrettens domsgrunner.

Som bebudet i punkt 8.6.1, vender utvalget nå tilbake til spørsmålet om hvilken frihet det er ønskelig at lekdommerne skal ha ved ulike verddivurderinger og skjønnsmessige avveininger i

straffebudene, og hvilken konklusjon som bør trekkes for valget av modell for lekdommerdeltaelse.

Lekdommere og fagdommere kan på tvers av rollene vurdere samme handling ulikt, spesielt i grensetilfellene. Det er ikke overraskende. Personlige holdninger og erfaringer vil sette sitt preg på vurderingen. At rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, gjelder ikke for rettsanvendelsen. Også i Høyesterett forekommer det at dommerne er uenige, uten at uenigheten leder til frifinnelse.⁸¹

Spørsmålet er om det kan påvises mer systematiske forskjeller mellom lekdommeres og fagdommeres verddivurderinger. En mulig forklaring kan være at rettsfølelsen er forskjellig. Fagdommere kan være tilbøyelige til å legge større vekt enn lekdommere på hensynet til en konsekvent anvendelse av rettsreglene i samsvar med de retningslinjer de mener å kunne utlede av Høyesteretts praksis for lignende tilfeller. Lekdommere vil kanskje på sin side legge større relativ vekt på hensynet til en rimelig løsning i den enkelte sak. Praksis i enkelte sakstyper kan tyde på det. Saker om dødsulykker i trafikken behandles nærmere nedenfor.

I saker der saksforholdet er på det rene, er det mulig å trekke slutninger om hvilken norm som har vært anvendt, og om denne praktiseres ulikt av lekdommere og fagdommere. Et eksempel finnes i Rt. 2000 s. 646 (Sandsdalen). Saken gjaldt hvorvidt en lege som på oppfordring fra en meget syk pasient hadde avsluttet vedkommendes liv, skulle frifinnes fordi handlingen ikke kunne vurderes som rettsstridig (utilbørlig eller straffverdig) eller i kraft av nødrett. Det var ingen uenighet om hendelsesforløpet. En jury frifant legen, men kjennelsen ble satt til side av fagdommerne. Ved ny behandling i meddomsrett ble legen enstemmig domfelt av rettens syv medlemmer, men til lovens mildeste reaksjon: domsutsettelse. At meddomsrettens dom var begrunnet, gjorde det mulig for Høyesterett å overprøve rettsanvendelsen fullt ut. Høyesterett konkluderte som meddomsretten med at legen ikke kunne fritas for straff.

Effektiv overprøving sikres som nevnt foran ved at domsgrunnene i meddomsrettsaker er klare og fullstendige nok til at Høyesterett kan overprøve subsumsjonen. Dermed er det Høyesterett som foretar den siste verddivurdering. Små nyanser i bevisvurderingen kan bli utslagsgivende for om et forhold rammes av straffebudet. Det vil for eksempel kunne være avgjørende i en aktsom-

⁸⁰ Se definisjonen av uaktsomhet i ny straffelov § 23, som anses å svare til gjeldende rett.

⁸¹ Tiltalte kan likevel bli frifunnet etter straffeloven § 57 om unnskyldelig rettsvillfarelse.

hetsvurdering hvilke muligheter en bilfører hadde til å oppdage en fotgjenger som gikk langs en mørk vei uten refleks. Lagmannsretten har etter direkte bevisføring som kan omfatte åstedsbefaring, et bedre faktisk grunnlag for å foreta vurderingen enn Høyesterett vil ha. Selv om domsgrunnene er aldri så detaljerte, er det alltid nyanser som ikke kan fanges i ord. Dette skulle tilsi at Høyesterett ville vise en viss tilbakeholdenhet med å overprøve lagmannsrettens konkrete vurdering, men det er ikke tilfelle.

Forutsetningene for overprøving er vesentlig dårligere i jursaker, hvor fraværet av begrunnelse i praksis leder til at juryen får det endelige ord når den tar stilling til vurderingspregede spørsmål. Et nei-svar kan skyldes at bevisene er bedømt annerledes enn påtalemyndigheten, men også at det er lagt til grunn en mildere aktsomhetsnorm. Høyesterett kan prøve lagmannens rettsbe-læring, men sjelden kontrollere om denne er fulgt.

Uttalelser i motivene til straffeprosessloven av 1887 tilsier at juryen ble ansett særlig skikket til å ta stilling ikke bare til bevisvurderingen, men også anvendelsen av skjønsmessige vurderinger som uaktsomhet, nødverge og lignende, se punkt 5.2. En begrunnelse for dette er at juryen representerer og anvender allmennhetens verdier. Dette sikrer at allmennhetens rettsfølelse får gjennomslag og motvirker at strafferettspleien hviler på en for ensidig dominert juridisk-profesjonell tankegang. På den annen side kan et slikt spillerom for lekdommerskjønn bli ansett for å være lite forenlig med rettsstatsidealet om likhet for loven.

Etter gjeldende rett anses ikke lekdommere i egenskap av jurymedlemmer å ha noen større frihet enn fagdommere og lekdommere i egenskap av meddommere ved den konkrete anvendelsen av skjønsmessige vilkår for straff. Det er bare en faktisk konsekvens av juryens manglende begrunnelse av bevisvurderingen, at Høyesterett i praksis må strekke våpen. Saker hvor en bilfører er blitt tiltalt for uaktsomt drap etter en trafikku-lykke, illustrerer dette poenget.

Inntil en lovendring i 1988 ble saker om uaktsomt drap behandlet i lagmannsretten som første instans på grunn av strafferammen. Skyldspørsmålet ble derfor behandlet med jury. Erfaringene var likevel at bilførere sjelden ble funnet skyldige med mindre de hadde opptrådt særlig grave-rende, som å kjøre med høy promille eller i svært høy fart. Det ble derfor tatt initiativ til en lovendring. I et høringsnotat som lå til grunn for et for-slag om å unnta uaktsomt drap ved bruk av motor-

vogn fra jurybehandling, fremholdt departemen-tet at:

«... mye tyder på at lagretten i vegtrafikksaker ofte legger en aktsomhetsnorm til grunn som ikke er i samsvar med gjeldende rett. Dette gjenspeiler etter departementets oppfatning et uakseptabelt syn på bilføreransvaret. Høyeste-rett er som nevnt avskåret fra å prøve lagret-tens avgjørelse av skyldspørsmålet. Et annet viktig argument i denne forbindelse er at den faktiske rettstilstanden i Norge ikke på noen måte kan sies å falle sammen med rettstilstan-den i land det er grunn til å sammenligne seg med.»⁸²

I juridisk teori ble juryfrifinnelsene for uaktsomt drap forklart med at «[l]agrettens medlemmer vil føle en naturlig motvilje mot å gi en ellers bra mann det stempel som en domfellelse for uakt-somt drap medfører».⁸³

Departementet fant at den til dels for milde og i det minste noe inkonsistente reaksjonspraksis i slike saker mest effektivt kunne korrigeres ved at sakene ble overført til tingretten i første instans.⁸⁴ Dette viser at valget av beslutningsorgan ble antatt å være avgjørende for verdivurderinger under rettsanvendelsen. Straffeloven § 239 var, og er som hovedregel fremdeles, en helt generelt for-mulert regel som retter seg mot den som uakt-somt forvolder en annens død. Ved lovendringen ble det presisert at bestemmelsen også omfatter den som ved bruk av motorvogn forvolder en annens død. Endringen var egentlig uten rettslig betydning, men fungerte sammen med forarbei-dene som et tydelig signal om at lovgiveren ønsket en endring av den praksis som hadde vært fulgt i jursakene.

Endringen kan tenkes å ha gjort anvendelsen av karakteristikken uaktsomt lettere og mer aksep-tabel. At departementets antakelse slo til, under-bygges av at antall domfellelser for uaktsomt mo-torvogndrap økte etter lovendringen, sågar i et slikt omfang at lovgiveren fant det nødvendig å ta grep for å mildne uaktsomhetsansvaret. Det hadde vært reagert i offentligheten på enkelte domfellelser for uaktsomt drap i saker hvor bilfø-deren var lite å bebreide.⁸⁵

⁸² Ot.prp. nr. 66 (1987–1988) s. 11.

⁸³ *Andenæs/Bratholm* s. 90. Se også *Andenæs 1996* s. 294–304.

⁸⁴ Ot.prp. nr. 66 (1987–1988) s. 12–13.

⁸⁵ Innst. O. nr. 113 (2000–2001).

8.7.4 Oppsummering – utvalgets vurdering

Utvalget finner det ikke ønskelig med en domstolsordning som åpner for fravikelse av gjeldende rett. Både fagdommere og lekdommere er forpliktet til å dømme etter gjeldende rett, uten at de i kraft av sin rettsfølelse er gitt adgang til rimelighetsensur av denne. Eventuelle urimelige eller uheldige virkninger av en lov bør møtes med åpen kritikk, med det resultat at loven blir endret. Urimelige resultater i enkeltsaker bør avbøtes ved benådning.

Som følge av at Høyesterett i praksis har begrenset grunnlag for å overprøve frifinnende dommer i jurysakene, vil lekdommere som medlemmer av en jury ha større innflytelse over verdifulle vurderinger og andre skjønsmessige avveininger i enkeltsaker, enn lekdommere som gjør tjeneste i en meddomsrett. Å avskaffe juryordningen, kan ha som konsekvens at lekfolk taper et rettslig spillerom. Det er imidlertid i hovedsak det aspektet ved juryordningen at avgjørelsen ikke begrunnes, og derfor ikke så lett kan overprøves eller etterprøves, som skaper dette spillerommet. Utvalget går samlet inn for at avgjørelsen av skyldspørsmålet skal begrunnes.

8.8 Kommunikasjon og samspill mellom lekdommere og fagdommere

8.8.1 Innledning

I punktene 8.6 og 8.7 har utvalget redegjort for lekdommeres og fagdommeres rolle ved bevisvurderingen og rettsanvendelsen. Her vil utvalget vurdere hvilken betydning kommunikasjonen og samspillet mellom fagdommere og lekdommere i jury- og meddomsrettssaker har for valget av modell for lekdommerdeltakelse.

Hvilke viktige hensyn som begrunner det sterke innslaget av lekdommere i straffesaker, og hva lekdommere og fagdommere kan bidra med ved behandlingen av den enkelte sak, har utvalget redegjort for innledningsvis i punkt 8.3. Utvalget bygger videre på fremstillingen der.

8.8.2 Kommunikasjon mellom lekdommere og fagdommere i meddomsrettssaker

Det er stor forskjell mellom måten lekdommere og fagdommere kommuniserer på i jury- og meddomsrettssaker. Enklest er det i meddomsrettssaker. Lekdommere og fagdommere sitter sammen under rettsforhandlingene og deltar hver med én stemme i alle prosessuelle og materielle spørsmål

(realitetsspørsmål) i saken. I pausene og under rådslagningen etter at forhandlingene er avsluttet, er kommunikasjonen direkte, uformell, og uten faktiske eller rettslige begrensninger. På grunnlag av rådslagningen skriver rettens leder eller en annen fagdommer et utkast til avgjørelse med begrunnelse og redegjør for eventuelle dissenser. Utkastet gjennomgås før dommen avsies.

8.8.3 Kommunikasjon mellom lekdommere og fagdommere i jurysaker

I jurysaker er kommunikasjonen mellom lekdommere og fagdommere sterkt begrenset og formell inntil skyldspørsmålet er avgjort. Midlene fagdommerne har for å kommunisere med juryen under behandlingen av skyldspørsmålet, er spørsmålene til juryen og rettsbelæringen. Dette er enveis kommunikasjon. Under bevisførselen skal det ikke være noen forbindelse mellom fagdommere og jurymedlemmer.

Jurymedlemmene henvender seg undertiden til rettens leder ved å skrive spørsmål på lapper. Det kan være spørsmål som ønskes stilt til tiltalte, vitner eller sakkyndige, eller temaer som juryen ønsker klarere belyst. Slike initiativ kan ofte være nyttige for å få saken fullstendig opplyst, slik at juryen har forsvarlig grunnlag for å treffe sin avgjørelse. Det er imidlertid alltid en risiko for at et spørsmål kan røpe at noen er forutinntatt, men den risikoen er vel så stor i meddomsrett hvor meddommerne stiller spørsmål direkte, uten mulighet for rettens leder til å filtrere dem.

Spørsmålene juryen skal besvare, blir som regel utarbeidet etter at bevisførselen er avsluttet, men før prosedyrene. Det er en fordel at aktor og forsvarer kan tilpasse argumentasjonen til beskrivelsen av det straffbare forholdet i spørsmålet. Beskrivelsen kan avvike til dels betydelig fra tiltalebeslutningen. Kravet til presisjon i beskrivelsen av den straffbare handlingen er høyt. Spørsmålet må utformes slik at juryen ved å besvare det med ja eller nei har tatt standpunkt til skyldspørsmålet i sin helhet.

Mange straffebede inneholder flere handlingsalternativer. De kan bli overtrådt på mange forskjellige måter. Retten står temmelig fritt i forhold til beskrivelsen av den straffbare handling i tiltalebeslutningen, så lenge retten holder seg innenfor rammen av det straffbare forhold tiltalen gjelder.⁸⁶ I mange saker kan det være nødvendig å inkludere flere alternativer i spørsmålet. Ellers

⁸⁶ Straffeprosessloven § 38.

risikerer man at tiltalte blir frifunnet selv om han egentlig er skyldig.

Et eksempel på en spørsmålsstilling av kompleks art finner vi gjengitt i Rt. 2009 s. 773. Det siste av fem spørsmål som ble stilt juryen i lagmannsretten, gjaldt straffebudet mot vold i nære relasjoner i straffeloven § 219 og var utformet slik:

«Spørsmål 5 – hovedspørsmål:

(for å svare ja på dette spørsmål kreves flere enn 6 stemmer)

Er tiltalte A skyldig i fra sommeren 2004 til 31.12.2005 å ha utsatt noen av hans husstand tilhørende person for nød ved motvillig å unndra seg den påhvilende forsørgelsesplikt eller som ved vanrøkt, mishandling, eller annen lignende adferd oftere eller grovt krenket sine plikter mot ektefelle eller barn eller noen av hans husstand tilhørende eller hans omsorg undergitt person, som på grunn av sykdom, alder eller andre omstendigheter er ute av stand til å hjelpe seg selv, fra 01.01.2006 til januar 2008: for grovt eller gjentatt å ha truet, tvunget, øvet vold mot eller på annen måte ha krenket eller mishandlet noen i sin husstand eller noen i sin omsorg, ved at han i tidsrommet sommeren 2004 til januar 2008 på sted som nevnt i spørsmål 1, krenket og/eller truet og/eller øvet vold mot sine stebarn C og B, blant annet ved å true med å drepe dem og/eller å ha løpt etter dem med en kjøttøks og hugget med denne i en dør de låste seg inne bak og/eller å ha slått B, blant annet med et belte, og/eller å ha sparket B og/eller å ha slått C med flat og/eller knyttet hånd og/eller med en steke-spade og/eller å ha forsøkt å tvinge C til å spise mat han hadde spyttet i og/eller ved å ha truet med å hive en fruktkniv på C og/eller å ha krenket C verbalt, blant annet ved å si hun var dum når hun gjorde lekser og kalle henne hore og andre krenkende ting, og at en eller flere av de ovennevnte forhold skjedde gjentatte ganger?» (avsnitt 4).

At tidsangivelsen i innledningen til spørsmålet er delt opp i to perioder, skyldes at § 219 ble endret med virkning fra 1. januar 2006.

I eksemplet som er gjengitt her, skal hvert av juryens medlemmer besvare spørsmålet med ja dersom vedkommende finner at det er ført bevis for noen av alternativene, og disse til sammen oppfyller lovens vilkår for straff. Hvis tiltalte kjennes skyldig, vil det derfor være temmelig åpent hvilke handlinger juryen har funnet bevist. Lagmannsretten må da innenfor yttergrensene av

juryens svar gi en beskrivelse av karakteren og omfanget av det straffbare forholdet som legges til grunn for utmålingen av straff.

Dette var et spesielt komplisert tilfelle, men det er en rekke eksempler på spørsmål som nødvendigvis må inneholde mange alternativer eller være åpent formulert. Særlig kan spørsmålsstillingen i narkotikasaker være en utfordring på grunn av måten straffeloven § 162 er bygget opp på.⁸⁷

Bestemmelsens tre første ledd lyder:

«Den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler med hjemmel i lov er ansett som narkotika, straffes for narkotikaforbrytelse med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Grov narkotikaforbrytelse straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags stoff den gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter.

Gjelder overtredelsen et meget betydelig kvantum, er straffen fengsel fra 3 til 15 år. Under særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil 21 år idømmes.»

Sett nå at A er tiltalt for å ha kjøpt, oppbevart og videresolgt et parti på 100 gram amfetamin, en alminnelig narkotikaforbrytelse. En problemstilling vil være om erverv, oppbevaring og overdragelse skal regnes som ett straffbart forhold etter læren om såkalte fortsatte forbrytelser. I så fall skal det bare stilles ett spørsmål om kjøp og/eller oppbevaring og/eller salg. Det andre ytterpunkt er at hver befatning med partiet regnes som separate lovbrudd. I så fall skal det stilles tre spørsmål. Retten er ikke bundet av hvordan tiltalebeslutningen er utformet.⁸⁸

La oss forutsette at tre av juryens medlemmer finner bevist at tiltalte har utført alle tre handlinger, to finner kun bevis for oppbevaring, to finner kun bevis for salg, mens tre ikke finner tilstrekkelig bevis for noen av handlingene. Hvis det stilles ett spørsmål med tre handlingsalternativer, vil tiltalte bli funnet skyldig. Alle de syv som bygger på at tiltalte har hatt befatning med amfetaminpartiet må stemme ja, slik spørsmålet er stilt. Hvis det stilles tre separate spørsmål, blir tiltalte frifunnet. Det er ikke mer enn fem stemmer for noe enkelt alternativ.

⁸⁷ Se bl.a. *Husby* s. 311 flg.

⁸⁸ Rt. 2005 s. 1524 og Rt. 2006 s. 964 illustrerer problemstillingen godt.

Heller ikke stoffets art og mengde er det problemfritt å stille spørsmål om. Etter rettspraksis går grensen mellom § 162 første ledd og § 162 andre ledd om grov overtredelse ved 50 gram amfetamin. Sett nå at det er usikkert hvor mye amfetamin tiltalte eventuelt har hatt befatning med, eller hva hans forsett omfatter. Det hører til skyldspørsmålet som må forelegges juryen, om overtredelsen er grov. Hvis man stiller spørsmål direkte etter § 162 andre ledd om befatning med 100 gram amfetamin, og juryen bare finner bevis for forsettlig befatning med 75 gram, må den svare nei selv om tiltalte var skyldig i overtredelse av straffeloven § 162 andre ledd. Spørsmålene må derfor formuleres mer åpent. Vanlig praksis er å stille ett hovedspørsmål om befatning med amfetamin uten angivelse av kvantum, og et tilleggsspørsmål om overtredelsen er grov. Heller ikke i tilleggsspørsmålet angis kvantum. Rettens leder redegjør i rettsbelæringen for at juryen for å svare ja på tilleggsspørsmålet, må finne bevis for at overtredelsen gjelder mer enn 50 gram. Ved lagrettens svar på spørsmålene vil det være avgjort om tiltalte er skyldig i overdragelse av mer enn 50 gram, mindre enn 50 gram, eller ikke i det hele tatt. I de to første alternativene må lagmannsretten ta stilling til hvilket nøyaktig kvantum som skal legges til grunn ved straffutmålingen.

Dette var ikke noe uvanlig eller komplisert eksempel.

Hvis Høyesterett er uenig med lagmannsretten i måten spørsmålene er stilt på, og man ikke kan se bort fra at dette har hatt betydning for skyldspørsmålet, vil resultatet lett måtte bli opphevelse av dommen og ny sak.⁸⁹

Det har vært reist spørsmål om lagmannsretten for å kompensere for juryens manglende begrunnelse av skyldspørsmålet, kan utforme spørsmålene mer detaljert og presist, slik at man ved å holde spørsmål og svar opp mot hverandre kan finne ut hva juryen har funnet bevist. Utvalget vender tilbake til dette spørsmålet i punkt 8.14, der ulike former for begrunnelsesmekanismer innenfor rammen av en juryordning blir vurdert. Den materielle strafferetten – måten vilkårene for straff er formulert på – medfører imidlertid at det trolig er begrenset hva man kan oppnå.

Etter å ha lagt premissene for det bevisstema juryen skal ta standpunkt til i spørsmålsskriftet, er rettsbelæringen den eneste kanal for formidling

av informasjon til juryens medlemmer før de trekker seg tilbake for å avgjøre skyldspørsmålet.

I ganske mange jursaker er rettssspørsmålene nokså enkle å forstå. Selv om bevisvurderingen kan være vanskelig nok, vil rettsanvendelsen falle på plass når svaret er avgitt. Andre saker byr på temmelig kompliserte rettssspørsmål. All informasjon formidles i ett foredrag som har vært karakterisert som; en «... lynforelesning i deler av strafferetten som er ganske vanskelige, og som juridiske studenter bruker adskillig tid på å tilegne seg».⁹⁰ Grensene for straffbart forsøk og medvirkning er temaer det kan være vanskelig å redegjøre klart og lettfattelig om.⁹¹ Andre eksempler er vilkårene for straffrihet på grunn av nødrett eller nødverge.⁹² Forsettsformen eventuelt forsett (dolus eventualis) er også vanskelig å formidle.⁹³

Rettsbelæringen i en sak med vanskelig rettsanvendelse er en balansegang. Blir det for enkelt og upresist, løper man risiko for å få dommen opphevet etter anke over rettsanvendelsen. Er rettsbelæringen uangripelig, men for teoretisk, er det fare for at juryen ikke forstår den, og enten avgjør saken på grunnlag av feil jus, eller svarer nei for ikke å risikere å gjøre tiltalte urett. Ettersom avgjørelsen av skyldspørsmålet ikke begrunnes i jursaker, får man ikke kunnskap om hvor ofte slike misforståelser oppstår.

Det finnes likevel noen empiriske undersøkelser som belyser hva jurymedlemmer forstår av rettsbelæringen. I følge *Strandberg* legger de fleste studier til grunn at dommerens rettsbelæring stort sett blir oppfattet av lekdommerne, men understreker at disse studiene bare dreier seg om hva lekdommerne selv *oppgir* om sin forståelse.

I utvalgets lekdommerundersøkelse ble respondentene stilt spørsmål om de selv og de øvrige lekdommerne forstår rettsbelæringen:

Spørsmål 13: Forstår du rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?

I meget stor grad	50,4 %
I stor grad	46,2 %
I noen grad	3,1 %
I liten grad	0,2 %
Vet ikke	0,1 %

⁹⁰ *Backer, Finn 1989 s. 188.*

⁹¹ Se for eksempel Rt. 2010 s. 1630.

⁹² Straffeloven §§ 47 og 48.

⁹³ Se for eksempel Rt. 1980 s. 979 og senest Høyesteretts dom av 19. mai 2011 (HR-2011-1017-A).

⁸⁹ Se eksempelvis Rt. 2005 s. 1064 hvor stoffmengden var beskrevet for detaljert.

Spørsmål 14: Opplever du at de øvrige lekdommerne forstår rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?

I meget stor grad	20,5 %
I stor grad	65,5 %
I noen grad	12,0 %
I liten grad	0,6 %
Vet ikke	1,5 %

Svarene indikerer at lekdommerne selv mener at juryen forstår det som formidles gjennom rettsbelæringen. Om de *virkelig* har forstått rettsbelæringen, er det vanskeligere å si noe om.⁹⁴ Etter utvalgets oppfatning kan undersøkelsene indikere at problemene med å forstå rettsbelæringen ikke er fullt så store som det undertiden hevdes.

8.8.4 Ulike syn på kommunikasjonen mellom lekdommere og fagdommere

En posisjon er at deltakelsen i et felles forum hvor fagdommere og lekdommere kan kommunisere direkte, gir mulighet for en fruktbar utveksling av synspunkter begge veier, og tilfører beslutningsprosessen en dimensjon som er egnet til å sikre kvaliteten på de avgjørelser som treffes. Det er en stor fordel sammenlignet med jury, at lekdommerne kan stille spørsmål til fagdommerne og få utdypet det de har behov for. At lekdommere deltar, bidrar til at fagdommerne må ta seg tid til å gå gjennom saken på en systematisk og grundig måte, og at ingen sak blir rutinemessig behandlet. De som foretrekker meddomsrett tror ikke at det i dag er noen fare for at fagdommere vil dominere i den utstrekning de måtte forsøke på det. At lekdommere og fagdommere er likestilt og deltar i et felles kollegium, er egnet til å skape lagfølelse. Dominerende medlemmer i en jury kan utgjøre et større problem.

En annen posisjon er at risikoen for fagdommerdominans er mindre med en juryordning enn i en meddomsrettsordning, og at juryordningen derfor har klare fortrinn hvis man ønsker å videreføre en sterk lekdommerstemme i de alvorligste straffesakene. Begrunnelsen for å innføre juryordningen i 1887 er like gyldig i dag. I meddomsretten er det en fare for at fagdommerne vil dominere uten at de misbruker sin myndighet eller forsøker å kjøre over lekdommerne. Tidligere høyes-

terettsdommer Knut Blom formulerte det slik i 1970:

«Jeg tror juristene vil dominere. Ikke fordi de ønsker det, eller lider av maktsyke, men fordi vi jurister i kraft av vårt yrke er særlig kvalifisert når det gjelder den verbale argumentasjonsteknikk, og fordi vi har den lange erfaring som nødvendigvis vil avkreve respekt.»⁹⁵

Faren for fagdommerdominans var også sentralt for flertallet i Stortingets justiskomiteé da juryordningen ble besluttet videreført i forbindelse med to-instansreformen i 1993. Flertallet var «... sterkt bekymret for at drøftingene i en meddomsrett lett vil kunne domineres av fagdommerne.»⁹⁶

Selv om det kan være svakheter ved utformingen av spørsmålsskrift og rettsbelæring, kan oppdelingen av forhandlingene mellom skyldspørsmål og straffespørsmål ha prosessuelle fordeler. Det er dessuten mulig å forbedre kommunikasjonen mellom fagdommere og lekdommere i jurysaker i forhold til dagens ordning

For utvalget er det et viktig spørsmål om det er holdepunkter for at fagdommere i et felles forum bevisst eller ubevisst vil øve innflytelse over lekdommerne på en måte som ikke er ønskelig, og som hindrer lekdommerne i å gjøre sitt syn gjeldende. *Strandberg* har etter oppdrag fra utvalget undersøkt det empiriske grunnlaget for de motstridende påstandene om dominans eller samarbeid.⁹⁷ Det foreligger flere undersøkelser som belyser temaet. *Strandberg* gir følgende oppsummering:

«De fleste studiene gir et positivt bilde av både juryen og meddomsretten. Det er likevel verd å merke seg at *Hartmann 1990*, som er den studien som i størst grad sammenligner påvirkningsargumentet for meddomsrett og jury, finner at det er flere jurymedlemmer som føler seg dominert av andre jurymedlemmer enn det er meddommere som føler seg dominert av fagdommeren. Dette trenger som sagt ikke å innebære at graden av dominerende opptreden er sterkere i juryen, men det innebærer – sammen med annen forskning – at det er vanskelig å finne støtte for argumentet om at en ordning med meddomsrett vil gi større risiko for dominerende enkeltmedlemmer enn det en juryordning vil gi.»⁹⁸

⁹⁴ *Strandberg* punkt 5.4.

⁹⁵ *Blom 1970* s. 191–192, referert hos *Strandberg* i punkt 5.1.

⁹⁶ Innst. O. nr. 137 (1992–93) s. 9.

⁹⁷ *Strandberg* punkt 5.1.

I utvalgets lekdommerundersøkelse ble respondentene bedt om å oppgi om de under domskonferansen i meddomsrettssaker får sagt til fagdommerne alt det de ønsker når det skal tas stilling til om tiltalte er skyldig (spørsmål 37). Svarfordelingen var slik:

I meget stor grad	42,1 %
I stor grad	46,5 %
I noen grad	8,7 %
I liten grad	1,3 %
Vet ikke	1,3 %

Det ble stilt spørsmål om respondentene i meddomsrettssaker opplever at fagdommerne tar i betraktning det de sier om skyldspørsmålet (spørsmål 41). Svarfordelingen var slik:

I meget stor grad	20,0 %
I stor grad	47,2 %
I noen grad	26,7 %
I liten grad	2,6 %
Vet ikke	3,5 %

Respondentene ble spurt om de i meddomsrett noen gang har opplevd at en fagdommer har forsøkt å få dem til å endre oppfatning om skyldspørsmålet på en måte som de opplevde som urimelig (spørsmål 47). Svarfordelingen var slik:

Ja	4,8 %
Nei	88,7 %
Husker ikke	6,5 %

I punkt 7.2.3.1 har utvalget sammenfatningsvis uttalt at de ovennevnte og andre svar som er gitt på spørsmål som omhandler samspillet mellom lekdommere og mellom lekdommere og fagdommere, må forstås dit hen at lekdommerne oppfatter systemet som velfungerende. Dette samsvarer med de tilbakemeldinger utvalget har fått under besøk i lagmannsrettene. Det er imidlertid også rom for forbedringer, og det er grunn til å ta mindretallet som oppgir å ha erfart urimelig eller uheldig påvirkning på alvor.

8.8.5 Oppsummering – utvalgets vurdering

Utvalget anser det ønskelig med en sterk lekdommerinnflytelse i straffesaksbehandlingen. I straffesaker som behandles etter dagens jurysystem er dette hensynet godt ivaretatt. Utvalget ser det likevel som verdifullt at det under rettsprosessen er samarbeid mellom lekdommere og fagdommere, og at det legges til rette for en god kommunikasjon mellom de to gruppene av dommere.

Det er mulig å forestille seg muligheter for å forbedre kommunikasjonen mellom lekdommere og fagdommere i jursaker. Nye løsninger kan ivareta behovet for kommunikasjon på en bedre måte enn i dagens jursaker, uten å svekke lekdommernes selvstendige posisjon like sterkt som ved overgang til ordinær meddomsrett. Utvalgets medlemmer ser som bebudet tidligere, ulikt på disse spørsmålene og vil derfor behandle dem videre i særuttalelsene.

8.9 Særlig omfattende eller kompliserte saker

Bevisvurderinger i straffesaker er annerledes enn før ved at det i større utstrekning er nødvendig å ta stilling til tekniske spørsmål eller andre spørsmål som krever spesialkunnskaper som det ikke kan forventes at fagdommere eller lekdommere flest er i besittelse av. Dette er en naturlig konsekvens av den generelle utviklingen mot et mer spesialisert og avansert samfunn.

Nye etterforskningsmetoder har bidratt til utviklingen av nye bevismidler. Innsamling og undersøkelse av elektronisk informasjon er blitt stadig viktigere i etterforskningen av alvorlige straffbare handlinger. Eksempler på nye etterforskningsmetoder er telefonavlytting og annen kommunikasjonskontroll, og undersøkelser av de forskjellige elektroniske spor som man vanskelig kan unngå å etterlate seg i et moderne samfunn der man bruker mobiltelefon, surfer på internett, betaler med plastkort, passerer bomstasjoner eller beveger seg innenfor synsfeltet til ett av de tallrike overvåkningskameraene.

Den samme utviklingen har gitt oss nye tekniske metoder som brukes til å analysere bevismateriale. Mens analyse av blod fra et åsted tidligere kunne si noe om blodtype, gir DNA-analyser langt mer detaljert informasjon.

Samfunnsutviklingen har på den annen side også brakt med seg nye kriminalitetstyper, eller fornyet de gamle, på en måte som byr på store utfordringer. Økonomiske straffesaker i vid for-

⁹⁸ Strandberg punkt 5.4.

stand kan innebære føring av store mengder dokumentbevis i rettsaker som kan strekke seg over måneder.

At saken gjelder et spesielt vanskelig tema og/eller har et særlig stort og komplekst bevisstoff, har vært brukt som argument for at saken ikke er egnet for behandling med jury.

En viktig prosessuell forskjell mellom jury- og meddomsrettsaker er adgangen til å sette meddomsretten med fagkyndige meddommere. Dette er lekdommere med «særskilt kyndighet innenfor det saken gjelder».⁹⁹ I lagmannsretten deltar to fagkyndige og to ordinære meddommere sammen med de tre fagdommerne.¹⁰⁰ I tingretten skal i tilfelle alle meddommere være fagkyndige.

Vilkåret for å oppnevne fagkyndige meddommere er at «det er behov for det».¹⁰¹ Det overlater mye til rettens skjønn. I sivile saker er vilkåret at «hensynet til forsvarlig behandling tilsier det».¹⁰² Det er en mer treffende formulering. Selv om de fleste mener at både fagdommere og lekdommere bør være generalister, fremmer det kvaliteten på saksbehandlingen i noen saker at fagkyndige meddommere deltar. At det også deltar vanlige meddommere, sikrer at også det alminnelige lekdommerskjønnet blir representert. Behovet for fagkyndige meddommere er størst i komplekse økonomiske straffesaker og i en del saker om anvendelse av lovgivning for spesielle saksområder. Lovbrudd i sjøfartsforhold er et eksempel. Sjøkyndige meddommere er en nyttig og kanskje avgjørende forutsetning for å kunne vurdere om en skipsfører har opptrådt i samsvar med normene for godt sjømannskap.

I juriesaker er det ikke adgang til å benytte fagkyndige lekdommere. Samtlige lagrettemedlemmer trekkes fra det alminnelige utvalg. Teoretisk er det mulig å benytte fagkyndige lekdommere også i domstoler hvor skyldspørsmålet avgjøres av lekdommere alene. Utvalget kan imidlertid ikke anbefale en slik løsning, da dette vil innebære en fare for at profesjonelle jurymedlemmer får for stor innflytelse.

Betydningen av at fagkyndige lekdommere ikke kan delta i juriesaker, er liten. Grensen på seks års strafferamme som gjelder i dag,¹⁰³ innebærer at alle økonomiske straffesaker med unntak av saker om grov korrupsjon behandles med

meddomsrett. Å senke den generelle strafferammegrensen er uaktuelt. For det tilfelle at utvalget kommer til at juryordningen bør videreføres, er utvalget i mandatet spesielt bedt om å vurdere om saker om grov korrupsjon fortsatt bør behandles med jury. Dette spørsmålet behandles i punkt 10.2.18.4.6 av de medlemmer av utvalget som går inn for å videreføre en særlig prosessordning for alvorlige straffesaker.

Utvalget nevner i tillegg at behovet for sakkyndighet langt på vei kan bli dekket ved at retten oppnevner en eller flere sakkyndige etter nærmere regler i straffeprosessloven kapittel 11. Sakkyndige brukes ganske ofte. Det oppnevnes for eksempel patologer for å redegjøre for obduksjonen i en drapssak, eller rettspsykiatere for å vurdere om tiltalte var tilregnelig. Partene kan også engasjere egne eksperter og fremstille dem til avhør som «sakkyndige vitner».¹⁰⁴ En fordel med rettsoppnevnte sakkyndige er at det kan stilles spørsmål til dem i åpen rett, mens partene ikke har innsyn i den fagkyndighet meddommere bidrar med «på bakrommet». I noen saker er det likevel behov for å ha sakkyndige i dommerpanelet, slik at disse kan bidra med sin fagkunnskap i rettens interne rådslagninger og med kvalitetssikring av avgjørelsen.¹⁰⁵

Om det er behov for unntak fra juryordningen for andre spesielle sakstyper enn saker om grov korrupsjon - for eksempel de saker om forbrytelser mot rikets sikkerhet som i dag blir behandlet med meddomsrett uansett strafferamme - blir vurdert av de medlemmer av utvalget som går inn for en lagretteordning, se punkt 10.2.18.4.5. For de medlemmer som går inn for meddomsrett i alle fullstendige ankesaker, er det ikke nødvendig å ta standpunkt til behovet for unntak.

8.10 Hensynet til parter og vitner

En straffesak er en påkjennning for tiltalte, fornærmede eller andre vitner. Spørsmålet er hvilken betydning det kan antas å ha for de ikke-profesjonelle aktørene om ankesaken behandles med jury eller meddomsrett. I egenskap av å ha vært offer for et lovbrudd, har fornærmede en særlig utsatt posisjon, og utvalget har særlig hans eller hennes posisjon i tankene.

Selv om man har gjennomført tiltak for å styrke fornærmedes posisjon de siste årene, er det dessverre fortsatt slik at en straffesaks-

⁹⁹ Domstolloven § 94.

¹⁰⁰ Straffeprosessloven § 277 og § 332 første ledd fjerde punktum.

¹⁰¹ Straffeprosessloven § 332 første ledd fjerde punktum.

¹⁰² Tvisteloven § 9-12 andre ledd.

¹⁰³ Straffeprosessloven § 352 første ledd.

¹⁰⁴ Straffeprosessloven § 149.

¹⁰⁵ Se til illustrasjon Rt. 2005 s. 1084 i en sivil sak.

behandling ofte vil oppleves som svært belastende for fornærmede i saker som gjelder grove integritetskrenkelser. Spesielt voldtektssakene og andre saker om seksuallovbrudd gjelder meget integritetskrenkende handlinger som det ofte vil være svært belastende for fornærmede å fortelle om. Dersom saken ender i henleggelse eller frifinnelse, vil fornærmede oppleve ikke å ha blitt trodd, og at det var helt forgyves å anmelde saken. Om behandlingsformen (for eksempel valget mellom jury eller meddomsrett) som sådan har betydning, har utvalget ikke sikker kunnskap om. Det er imidlertid ikke utenkelig at fornærmede opplever det som mer belastende å forklare seg foran et stort antall mennesker, enn for færre.

Dersom saken må behandles på ny i lagmannsretten, enten fordi dommen blir opphevet på grunn av saksbehandlings- eller rettsanvendelsesfeil, eller fordi juryens kjennelse blir satt til side av fagdommerne, vil forsinkelsen og belastningen med å forklare seg på ny, være en ekstra tung byrde for fornærmede. Tilsidesettelse er bare mulig i jurysakene.

At det er en økt belastning å møte for en lagmannsrett med jury, er begrunnelsen for unntaket i straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 2. Selv om saken i utgangspunktet skulle vært behandlet med jury på grunn av strafferammen, skal den i stedet behandles ved meddomsrett dersom siktede var under 18 år da forbrytelsen ble begått, og det ikke blir påstått eller er idømt mer enn to års fengsel.

Tiden det tar fra lovbruddet blir anmeldt til det er endelig avgjort, er viktig for den belastningen behandlingen av en straffesak medfører for fornærmede. For samlet behandlingstid er det en rekke forhold som spiller inn, herunder påtalemessig behandling og saksavviklingen i første instans. I et utvalg på 99 anmeldte voldtekter i perioden 2003-2005 gikk det i 41 % av sakene som resulterte i tiltale, over 300 dager før tiltale ble tatt ut.

Det må sees hen til at det er forskjell på sakstypene som går for meddomsrett og jury. Det er de mest alvorlige sakene som jurybehandles, og det ville derfor ikke vært unaturlig om disse strakk lenger ut i tid. Statistikken som presenteres av Domstoladministrasjonen, viser derimot at behandlingstiden i jurysaker stort sett er kortere enn i fullstendige anker med meddomsrett. Dette vises i tabellen nedenfor, som angir behandlingstiden i måneder for de to sakstypene etter veid gjennomsnitt for de seks lagmannsrettene de siste fem år:

År	Jury	Meddomsrett
2006	6,2	5,6
2007	4,9	5,3
2008	5,2	5,2
2009	5,2	5,5
2010	5,6	6,4

Resultatene kan virke paradoksale. En mulig forklaring er at siktede er varetektsfengslet i en større andel av jurysakene, ettersom disse gjelder mer alvorlige lovbrudd. Da gjelder det en frist på åtte uker regnet fra lagmannsretten har besluttet å fremme saken, til ankeforhandlingen skal starte.¹⁰⁶ Disse sakene må derfor prioriteres og undertiden på bekostning av sivile saker eller uprioriterte meddomsrettssaker.

8.11 Robust prosessordning

8.11.1 Krav til en robust prosessordning

Utvalget fremhevet i punkt 8.2 innledningsvis kravet til en robust prosessordning som ett av de overordnede hensynene som det er viktig å ivareta ved utformingen av en modell for leddommedeltakelse i straffesaker. Den må være så enkel og oversiktlig at den innbyr til færrest mulige feil og uklarheter, og motvirker spill av tid og ressurser på formalspørsmål av liten reell betydning.

Jurysystemet har vært omdiskutert og gjenstand for kritikk helt siden ordningen ble innført ved straffeprosessloven av 1887.¹⁰⁷ At juryordningen rettspolitisk er kontroversiell og kontinuerlig under diskusjon, er forhold som ikke er optimale for en straffeprosess avhengig av tillit. Det er likevel ikke et tungtveiende selvstendig argument mot en prosessordning at den er undergitt kritikk, uten å se på holdbarhet av kritikken. Imidlertid er det lite fordelaktig at det til stadighet er diskusjon rundt kvaliteten og holdbarheten til den prosessordningen som brukes for å behandle de mest alvorlige straffesakene.

Prosessordningen må oppfylle de krav som følger av internasjonale konvensjoner. En margin er ønskelig fordi det minsker risikoen for konvensjonsbrudd i den enkelte sak, og fordi konvensjonene stadig er i utvikling.

Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) er kjent for en dynamisk tolkningsstil. Det

¹⁰⁶ Straffeprosessloven § 275 andre ledd andre punktum.

¹⁰⁷ NOU 1992: 28 s. 110, mindretallets syn.

fremheves gjerne at EMK er et levende instrument, men dette gjør utviklingen vanskeligere å forutse. De forskjellige begrunnelser som ble gitt av EMD i Taxquet-saken, er illustrerende, se punkt 3.4. Riktignok kom EMD i storkammeret til at det ikke i seg selv krenker retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1 at avgjørelsen av skyldspørsmålet i jursaker ikke er begrunnet, men vilkåret er at dette blir kompensert ved andre prosessuelle virkemidler. Som en mulighet nevnes mer presis og entydig utforming av spørsmålene. Det er noe usikkert hvordan EMD ville bedømt spørsmålene til juryen i enkelte norske lagmannsrettsdommer. Høyesteretts plenumsdom i «N-saken», Rt. 2009 s. 773, er innbrakt for FNs menneskerettskomité av forsvareren. Noe resultat kan ikke forventes før utvalgets innstilling er avgitt.

At Høyesterett i flere avgjørelser de siste to år har fraveket eller modifisert straffeprosesslovens regler for behandlingen av jursaker, gjør også ordningen mindre robust. Størst prinsipiell betydning har innføringen av en plikt for fagdommerne til unntaksvis å begrunne springende punkter i felende kjennelser (ja-svar) fra juryen, se punkt 3.3.2.6.¹⁰⁸

Høyesterett har også begynt å overprøve lagmannsrettens rettsanvendelse i jursaker mer intensivt enn for få år siden. Det vises til drøftelsen av begrunnelsens betydning for overprøving i jursaker i punkt 8.4.5. Disse forskjellige modifikasjonene i prosessreglene for jursaker er i tillegg til hensynet til riktige avgjørelser antakelig foretatt for å forebygge risikoen for krenkelse av retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1 i jursakene. Endringene antas begrunnet med at juryordningen tangerer grensene for våre folkerettslige forpliktelser. Prisen er usikkerhet og manglende forutberegnelighet. Hvilke konkrete krav Høyesterett vil stille til lagmannsrettens domsgrunner i den enkelte sak, kan være vanskelig å vite på forhånd.

Utvalgets medlemmer ser noe ulikt på hvilke slutninger det er grunn til å trekke av synspunktene her. En fraksjon mener at juryordningen kan forbedres, slik at innvendingene bortfaller. Den fraksjon som går inn for meddomsrett mener at denne prosessformen er vesentlig mer robust.

8.11.2 Sammensetning og stemmeforhold

Selv om det kan begrunnes at lagmannsretten som rettsmiddelinstans har en sterkere sammensetning av retten, bør ikke sammensetningen og

avstemningsreglene være usymmetriske. Dersom tiltalte har bedre utsikt til frifinnelse i lagmannsrett enn i tingrett, vil dette virke som en oppfordring til å anke. I dag er dette tilfelle både i jury- og meddomsrettssaker. Utvalget finner likevel ikke at kravet til kvalifisert flertall bør lempes i lagmannsretten. Sammensetningen av meddomsretten i tingretten ligger utenfor utvalgets mandat. Utvalget peker likevel på at det kan reises spørsmål ved om et simpelt flertall på tre av fem dommere i saker med forsterket rett, bør være tilstrekkelig.

Antall fagdommere må være tilstrekkelig til å gi domstolen nødvendig kompetanse, samtidig som det må stå i et ønskelig forhold til antall lekdommere. Dette er spørsmål utvalget behandler videre i punkt 9.3.

Utvalget av lekdommere bør være tilstrekkelig bredt sammensatt til å være representativt. Det er ønskelig at personer med ulik bakgrunn, gruppetilhørighet og verdier er representert. Dette bidrar til et bredt diskusjonsgrunnlag under rådslagningen, og at stemmegivningen ikke blir ensidig. Et lite antall dommere gir større risiko for at noen med spesielle eller avvikende synspunkter får bestemmende innflytelse på domsutfallet.

Kravet til stemmeovervekt bør ta høyde for at de kunnskaps- og rettsspørsmål det skal tas stilling til, ikke er eksakte størrelser, og at det derfor i mange tilfeller vil være rom for uenighet. Utvalget viser særlig til drøftelsen av beviskrav og bevisvurdering i punkt 8.6. Det samlede utvalg mener at det fortsatt bør stilles krav om et kvalifisert flertall for domfellelse. Det ville være betenkelig av hensyn til uskyldspresumsjonen og risikoen for en uriktig domfellelse å nøye seg med simpel stemmeovervekt. Å kreve enstemmighet ville på den annen side være for strengt og svekke effektiviteten i strafferettshåndhevelsen for sterkt.

I dagens juryordning kreves det tilslutning fra minst syv av ti lekdommere og to av tre fagdommere for å kjenne tiltalte skyldig. I meddomsrettssaker er kravet minst fem av rettens syv medlemmer. Utvalget finner at kravene til kvalifisert flertall i begge prosessformer gir god sikkerhet mot uriktige domfellelser.

Lagmannsrettens sammensetning i ulike saks typer behandles videre i kapittel 9.

8.12 Andre prosessuelle forhold

8.12.1 Innledning

Utvalget har i fremstillingen foran redegjort for forskjeller mellom prosessreglene for behandlin-

¹⁰⁸ Rt. 2009 s. 1439.

gen av fullstendige ankesaker med jury og meddomsrett. I dette punktet redegjør utvalget for andre prosessuelle særtrekk ved jurysakene med sikte på å undersøke om dette er momenter av betydning for valget av prosessform. Noen av temaene kan være nevnt før, men uten å være behandlet sammenhengende.

8.12.2 Prosessformens betydning for presentasjonen av saken

Mange av forskjellene mellom behandlingen av straffesaker for jury- og meddomsrett følger av at fagdommere og lekdommere er adskilt ved behandlingen av skyldspørsmålet i jurysakene. I meddomsrettssaker forhandles det om skyld- og straffespørsmål under ett.

Et synspunkt er at aktor og forsvarer i jurysakene må presentere faktum på en slik måte at til alminnelige, fornuftige borgere får tilstrekkelig innsikt i saken til å kunne avgjøre skyldspørsmålet alene. Faktum vil da bli bedre gjennomarbeidet og presentert på en tydeligere og mer pedagogisk måte enn i en meddomsrett.¹⁰⁹ At jurysakene, både ved antall dommere/aktører og et mer høytidelig preg, skjerper så vel aktører som forsvarere, er også fremhevet av flere.

Etter utvalgets oppfatning er det uansett prosessform viktig å presentere bevisene på en måte som gjør det enklest mulig å tilegne seg den informasjon som gis ved beviset. Dette er særlig viktig i saker med et omfattende og komplisert faktum. En pedagogisk fremstilling som gir lekdommerne mulighet til å delta som fullverdige medlemmer av retten, er like viktig i meddomsrett. Lekdommerne må oppleve å bli tatt på alvor og vist respekt. At de har en mest mulig korrekt og fullstendig forståelse av bevisbildet i saken, er av avgjørende betydning for at saken skal få en riktig og forsvarlig avgjørelse. Opplever lekdommerne at de når skyldspørsmålet skal besvares, er usikre på viktige sider ved faktum i saken, kan resultatet bli en frifinnelse som etter bevisene i saken objektivt sett var ubegrunnet.

At bevismaterialet i komplekse saker blir presentert på en tydelig og pedagogisk måte, kan være like viktig for fagdommerne i saken.

Etter utvalgets oppfatning har det neppe neverdig betydning for presentasjonen av bevisene i saken om lekdommere deltar som jurymedlemmer eller meddommere. Dette argumentet

har derfor liten vekt ved valget mellom prosessformene.

8.12.3 Særskilt avgjørelse av skyldspørsmålet

I jurysaker finner det alltid sted en oppdeling av forhandlingene slik at skyldspørsmålet prosederes og avgjøres først. Hvis tiltalte blir funnet skyldig, behandles straffespørsmålet etterpå med lagmannsretten satt som meddomsrett bestående av de tre fagdommerne med tilslutning av fire jurymedlemmer.

Oppdelingen av forhandlingene har betydning for fremstillingen av saken.

Oppdelingen gjør forsvarers oppgave enklere. Det vil kunne være vanskelig for forsvarer å prosedere skyldspørsmålet og straffespørsmålet effektivt på samme tid. Straffutmålingsprosedyren vil kunne være egnet til å undergrave argumentasjonen om tiltaltes uskyld. Underspilles straffutmålingsprosedyren, er risikoen at viktige momenter av betydning for reaksjonsfastsettelsen ikke kommer frem. Oppdelingen bidrar til at bevis uten betydning for skyldspørsmålet ikke dokumenteres før spørsmålet er besvart.

Dersom tiltalte ikke kjennes skyldig, spares man i jurysaker for behandlingen av straffespørsmålet, og en frifinnelse vil være «blank». Disse fordelene blir imidlertid redusert dersom man innfører plikt til å begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet også i jurysaker. I saker hvor tiltalte kjennes skyldig – og det er de fleste – vil en kombinasjon av oppdeling og begrunnelsesplikt virke forsinkende. Hvilke konsekvenser som oppstår, beror på hvilken modell som blir valgt. Utvalget drøfter mulige alternativer i punkt 8.14. Størst blir forsinkelsen dersom det før forhandlingene fortsetter med straffutmåling, skal gis en begrunnelse for skyldspørsmålet som oppfyller de alminnelige kravene til domsgrunner i straffeprosessloven § 40. Om begrunnelsen først skal gis i dommen, blir forsinkelsen mindre.

Utvalget fremhever at straffeprosessloven også åpner adgang til deling av forhandlingene i meddomsrettssaker, slik at skyldspørsmålet på samme måte som i jurysakene behandles og avgjøres først. Vilkårene er åpent formulert i § 288 første ledd; at det er tvil om tiltaltes sinnstilstand eller andre grunner gjør det ønskelig. Adgangen til oppdeling benyttes sjelden, men den bør nok brukes oftere, særlig i de alvorligste sakene.¹¹⁰

¹⁰⁹ NOU 1992: 28 s. 112, mindretallets syn.

¹¹⁰ Slik også To-instansutvalgets flertall, NOU 1992: 28 s. 109.

8.12.4 Utskytingsretten

En prosessuell forskjell mellom jury- og meddomsrettssaker er reglene om «utskyting» av overtallige lekdommere, se punkt 5.4.4. I meddomsrettssaker er det ikke noen utskytingsrett. Utvalget kjenner heller ikke til at det har vært på tale å innføre en slik adgang. I juriesaker innkalles det etter loddtrekning 16 jurymedlemmer, like mange av hvert kjønn.¹¹¹ Av disse skal fem kvinner og fem menn delta i juryen. Det forekommer at noen ikke møter eller – unntaksvis – må fratres på grunn av inhabilitet. De overtallige kan tiltalte (ved forsvareren) og påtalemyndigheten (ved aktor) skyte ut etter tur. Benyttes ikke utskytingsretten fullt ut, blir det avgjort ved loddtrekning hvem som skal gå ut.¹¹²

Partene kan skyte ut hvem de vil uten å gi noen begrunnelse, men har ikke adgang til å eksaminere jurymedlemmene om forhold av betydning for valget.

Adgangen til utskyting var opprinnelig begrunnet med at det kan foreligge forhold som ligger nær opp til inhabilitet. Det ble vist til at enkelte jurymedlemmer ved naboskap, bekjentskap eller forretningsforbindelse ofte vil være således stilt overfor tiltalte at det er vanskelig eller pinlig for dem å dømme i saken.¹¹³

Det anses ikke for god skikk om aktor skyter ut jurymedlemmer. Hvis så skjer, er det nok etter anmodning fra et medlem som har vanskelig for å møte. Forsvarerens grunnlag for å skyte ut på vegne av tiltalte vil i de fleste tilfeller være sparsomt. Yrkestittel er nok et vanlig kriterium. Man frykter med rette eller urette at en offiser vil være streng, eller at en kvinnelig sosialarbeider ikke vil være vennlig stemt mot en som er tiltalt for seksuelle overgrep mot barn. Noen særlig tradisjon for å undersøke kandidatene på forhånd, er det ikke i Norge. I praksis begrenses mulighetene ved at listen sendes ut kort tid før ankeforhandlingen. Utvalget er likevel kjent med at noen forsvarere «googler» kandidatene på listen.

I arbeidet med lekdommerundersøkelsen fremkom det av et tilfeldig utvalg på 49 saker at utskytingstretten ble benyttet i over halvparten av sakene. Først og fremst av siktede, men det forekom også at aktor benyttet utskytingsretten. Øvrige statistiske opplysninger finnes ikke, og utvalget har ikke sett behov for å foreta nærmere undersøkelser. Utvalget har inntrykk av at bruken

av utskytingsretten er for nedadgående. Det har vært antydning som en mulig forklaring at noen forsvarere med rette eller urette frykter at jurymedlemmene kan tolke det som manglende tro på saken om noen skytes ut.

Justisdepartementet har i høringsnotatet om hurtigere behandling av straffesaker fra september 2006 gått inn for å avskaffe utskytingsretten. Det er særlig vist til at den opprinnelige begrunnelsen for ordningen er svekket med dagens samfunnsforhold, at habilitetsreglene er tilstrekkelige, at det ikke er utskytingsrett i meddomsrettssaker, og at det er blitt rapportert at utskytingsretten kan medføre at noen av de best skikkede kandidatene blir fjernet fra juryen.

Utvalget anser ikke utskytingsretten for å være av betydning ved valget av prosessform. Behovet for ordningen er ikke fremtredende under dagens forhold, og det er ikke ubetenkelig å gi partene adgang til å påvirke rettens sammensetning uten at noen er inhabile. Det er heller ikke noe i veien for å innføre utskytingsrett i meddomsrettssaker hvis man skulle finne det ønskelig.

For de av utvalgets medlemmer som ønsker å erstatte juryordningen med meddomsrett, er det unødvendig å vurdere utskytingsretten nærmere. De øvrige medlemmene vil komme tilbake til spørsmålet i sin særuttalelse.

8.12.5 Tilsidesettelse av juryens kjennelse

Fagdommernes adgang til å sette til side juryens svar på skyldspørsmålet til gunst eller til skade for tiltalte, har vært omtalt flere ganger i utredningen uten at utvalget i sammenheng har vurdert hvilken betydning denne ordningen har for valget av prosessform.

Adgangen til å sette til side en fellende kjennelse har vært et element i juryordningen fra starten, og er en rettssikkerhetsgaranti som er vanlig i rettssystemer med jury, se punktene 5.4.2 og 6.4.5. Vilkåret er at retten «finner at det ikke er ført tilstrekkelig bevis» for at tiltalte er skyldig.¹¹⁴ I så fall kan retten med vanlig stemmeflerhet sette kjennelsen til side. Høyesterett bestemte i plenumsdommen i Rt. 2009 s. 750 at lovens «kan» heretter betyr «skal». En fagdommer som selv ikke ville funnet tiltalte skyldig, har plikt til å stemme for tilsidesettelse.

Vilkårene for å sette til side en frifinnende kjennelse er vesentlig strengere. Hvis dommerne «finner det utvilsomt» at tiltalte er skyldig, kan de ved enstemmighet beslutte at saken skal behand-

¹¹¹ Domstoloven § 87 første ledd.

¹¹² Straffeprosessloven §§ 356–357.

¹¹³ Ot.prp. nr. 60 (1933) s. 2.

¹¹⁴ Straffeprosessloven § 376 c.

les på ny for nye dommere.¹¹⁵ Adgangen til å sette til side frifinnende kjennelser ble innført i 1933, og tok etter motivene sikte på saker hvor juryen hadde misbrukt sin makt og truffet avgjørelser i strid med gjeldende rett, se nærmere omtale i punkt 5.4.2. Adgangen til tilsidesettelse til skade for tiltalte er omdiskutert.

Hvis kjennelsen blir satt til side, skal saken neste gang behandles med meddomsrett med vanlig sammensetning av tre fagdommere og fire lekdommere. Inntil 1990 skjedde også den nye behandlingen med jury, men lovgiveren fant at behovet for en begrunnet avgjørelse tilsa at saken burde gå for meddomsrett. Utvalget har redegjort nærmere for lovendringen i punkt 5.4.2.

Utvalget har forsøkt å kartlegge antall tilsidesettelser for årene 2005-2010. Opplysningene er innhentet ved lovdatasøk og med informasjon fra enkelte av lagmannsrettene, og er søkt kryssjekket mot andre kilder, se vedlegg 3. For detaljene henviser utvalget dit. Resultatene er presentert i punkt 4.3. Sammenfatningsvis ble det i seksårsperioden 2005-2010 behandlet 1885 juriesaker. Av disse ble juryens kjennelse satt til side i 60 saker som utgjør 3,2 % av sakene. Av disse var 19 fellende (ja-svar) og 41 frifinnende (nei-svar).

Av de 19 fellende kjennelsene som ble tilsidesatt, ble 6 henlagt, 8 resulterte i frifinnelse og 5 resulterte i domfellelse ved ny behandling. Av de 41 sakene hvor frifinnende kjennelser ble satt til side, resulterte 32 i domfellelse og 9 i frifinnelse ved ny behandling av saken i meddomsrett.

Det byr på metodiske problemer å sammenligne juryens kjennelse med utfallet i meddomsrettssaken annen gang. Utvalget har i punkt 8.6.3 drøftet om erfaringene gir grunnlag for å si noe om forskjeller i bevisvurdering mellom fagdommere og lekdommere, og mellom jurymedlemmer og meddommere.

Alle utvalgets medlemmer deler den ambisjon at en ny prosessordning bør være god nok til at ankesaken får en endelig avslutning ved første gangs behandling i lagmannsretten, uten at fagdommerne kan underkjenne lekdommernes standpunkt. Dagens ordning har flere negative sider. At saken må behandles på ny, er til ulempe for de personer som er berørt av saken, medfører ekstra bruk av knappe ressurser, svekker tilliten til rettssystemet, bryter med prinsippet om at lekdommerne skal ha bestemmende innflytelse over avgjørelsen av skyldspørsmålet, og kan føre til mistillit mellom lekdommere og fagdommere.

Utvalgets medlemmer er også enige om å videreføre den doble rettssikkerhetsgaranti som ligger i adgangen til å sette en fellende kjennelse til side, men mener at dette bør skje i en annen form. Det bør som vilkår for en fellende dom kreves at avgjørelsen har tilslutning både fra lekdommere og fagdommere. Er det ikke tilfelle, bør tiltalte frifinnes i stedet for at det blir en ny sak.

Hvilken betydning fagdommernes kompetanse til å underkjenne frifinnende kjennelser bør ha for valget av prosessordning, er det vanskelig for utvalget samlet å drøfte videre her. De medlemmer av utvalget som går inn for at det fortsatt skal være en særlig prosessordning for alvorlige straffesaker, går alle inn for at fagdommerne uansett prosessform ikke lenger skal ha adgang til å underkjenne lekdommernes frifinnelse. De medlemmer av utvalget som går inn for meddomsrett i alle fullstendige ankesaker, anser det som en betydelig fordel at behovet for tilsidesettelse bortfaller hvis dette alternativet velges.

8.13 Økonomiske hensyn

Det er mer ressurskrevende å behandle straffesaker med jury enn meddomsrett med dagens sammensetning av retten. Den økonomiske gevinst ved overgang til meddomsrett har tidligere likevel ikke vært ansett som et tungtveiende argument ved valget av prosessform.¹¹⁶

Skulle det i et rettssikkerhetsperspektiv være tilnærmet uten betydning hvilken form for domstolssammensetning som velges, er økonomi likevel betraktet som et «ganske sterkt tilleggsargument».¹¹⁷

Arbeidsgruppe II for prosjektet hurtigere straffesaksbehandling foreslo at adgangen til å få saken behandlet med jury i lagmannsretten skulle begrenses til saker hvor det var idømt eller påstått strengere straff enn fengsel i fire år. Arbeidsgruppen la til grunn at forslaget ville redusere antallet juriesaker med litt over halvparten, og skrev:

«Arbeidsgruppen er ikke i tvil om at den foreslåtte justering vil lede til en mer effektiv saksavvikling. Behandling av en juriesak er oppdelt (skyldspørsmålet og reaksjonsspørsmålet behandles separat) og er av den grunn en mer tidkrevende prosess. Dertil kommer at skyldspørsmålet avgjøres av lekdommere alene hvilket leder til at ankeforhandlingen blir mer

¹¹⁵ Straffeprosessloven § 376 a.

¹¹⁶ Innstilling 1969 s. 82.

¹¹⁷ NOU 1992: 28 s. 106 og Høring 2006 s. 30-36.

omstendelig idet det må brukes tid på å forklare og utdype forhold som det kan tas lettere på i en meddomsrettsanke der fagdommere er med på skyldspørsmålets avgjørelse.»

Videre fremhever arbeidsgruppen at » Tiltaket vil gi en besparelse. Utgifter til legdommere vil gå ned etter som det deltar ti legdommere i jurysaker og fire i meddomsrettssaker. Det kan også påregnes en viss reduksjon i antall rettsdager i lagmannsrettene og det vil bli noe reduserte advokatsalærer».

Også departementet la til grunn at «Ankebehandling med jury er klart mer ressurskrevende enn behandling i meddomsrett».¹¹⁸

Det er vanskelig å sammenligne kostnadene ved behandling i jury og meddomsrett direkte. Sakstypene er forskjellige. Selv om det forekommer meddomsrettssaker som er særlig omfattende og tidkrevende, gjelder de fleste sakene enklere former for kriminalitet, som trafikkforseelser, alminnelige former for vold og ordinære formuesforbrytelser. Jurysakene gjelder alvorlige straffbare handlinger som blir grundigere behandlet.

Utvalget er enig i at behandling med jury vil kreve noe mer tid enn med meddomsrett, selv om forskjellen ikke er dramatisk. En arbeidsgruppe nedsatt ved Borgarting lagmannsrett, konkluderte med at avviklingen av en jurysak som hovedregel vil ta en halv til en dag lengre enn en tilsvarende sak ville gjort ved meddomsrettsbehandling.¹¹⁹

Det er imidlertid også sider ved dagens meddomsrettsbehandling som tar lenger tid enn jurybehandling. Gevinsten ved jurybehandling er størst i saker som ender med frifinnelse, ettersom man helt unngår å behandle reaksjonsspørsmålet. Utforming av en skriftlig begrunnelse av skyldspørsmålet vil ta lengre tid i meddomsrett enn med jury hvor domsgrunnene for skyldspørsmålet bare skal bestå i en henvisning til lagrettens svar. Men også i jurysaker er det imidlertid blitt en innarbeidet praksis å gi en ganske utførlig redegjørelse for saksforholdet som grunnlag for straffutmålingen. Kravene er blitt vesentlig skjerpet i løpet av noen år.

Utvalget har foretatt en kostnadsanalyse i kapittel 12. Den største ressursmessige gevinsten ved overgang fra jury til meddomsrett med dagens prosessregler og sammensetning av retten, følger av reduksjonen på seks leddommere.

Som følge av at ankeforhandlingen i meddomsrettssaker tar noe kortere tid enn i jurysaker, blir det også en viss reduksjon av kostnadene til forsvarer og bistandsadvokat. Også tiden fagdommere og aktor får frigjort og kan disponere til andre formål, må tas med i det samlede regnestykket.

I domstolenes budsjett isolert blir effekten av en overgang fra jury til meddomsrett begrenset. Utgiftene til leddommere, forsvarere og bistandsadvokater dekkes ikke innenfor domstolenes egen budsjetttramme, men belastes poster i statsregnskapet som det ikke er begrensninger på.

En faktor som undertiden kan legge beslag på vesentlig større ressurser i jury- enn i meddomsrettssaker, er trekkingen og innkallingen av jury-medlemmer. Det innkalles 16 potensielle jury-medlemmer.¹²⁰ Erfaringsmessig vil mange søke fritak – særlig i langvarige saker – hvor det å gjøre tjeneste som jury-medlem vil kunne være forbundet med betydelige ulemper. Selvtendig næringsdrivende risikerer å lide et tap som de bare delvis får kompensasjon for. Behandlingen av fritakssøknader og innkallingen av nye medlemmer, vil kunne bli svært arbeidskrevende. Ved utvalgets besøk i Borgarting lagmannsrett ble det opplyst at dette oppleves som et stort problem. I en sak om grov korrupsjon som var berammet over 14 uker, ble det opplyst at det var nødvendig å trekke og innkalle om lag «1 000 ganger» før man til slutt fikk etablert juryen. Man risikerer da å bli sittende igjen med et skjevt utvalg med overrepresentasjon av pensjonister og offentlig ansatte. Det er for øvrig adgang til å anke lagmannsrettens avslag på en søknad om fritak, en adgang som benyttes i stigende grad. Høyesterett har stilt krav til konkret og individuell begrunnelse i hvert tilfelle.¹²¹

Ved vurderingen av de samlede kostnadene ved jurybehandling, må det også være riktig å inkludere kostnadene som følger av at man legger beslag på jury-medlemmenes alternative utnyttelse av sin arbeidskraft. Ikke bare de ti, men alle de 16 som blir innkalt, må være forberedt på å gjøre tjeneste og må derfor ta forholdsregler for en slik eventualitet ved å søke om permisjon eller andre tiltak.

Utvalget gjentar forutsetningen innledningsvis om at anslagene om økonomiske konsekvenser knytter seg til dagens prosessregler og sammensetning av lagmannsretten i henholdsvis jury- og meddomsrettssaker. Hvis disse forutsetningene endres, blir regnestykkene annerledes. Se kapittel 12.

¹¹⁸ Høring 2006 s. 26.

¹¹⁹ Høring 2006.

¹²⁰ Domstoloven § 87 første ledd.

¹²¹ Se for eksempel Rt. 2009 s. 1065.

Om man innfører plikt til å begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet i jurysaker, vil saksbehandlingstiden øke. Hvor mye den vil øke, beror på hvilken modell som velges. Det vises til redegjørelsen for ulike modeller i punkt 8.14. Størst blir økningen dersom det skal utformes en fullstendig begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet, før retten fortsetter ankeforhandlingen med behandling av straffespørsmålet. Det vil øke tidsbruken også for aktor, forsvarer og eventuell bistandsadvokat at det blir en lengre pause i forhandlingen. Hvor stor kostnadsøkningen vil bli, beror på hvilken anvendelse aktørene kan gjøre av sin arbeidskraft i mellomtiden. Et annet alternativ som har vært vurdert, er å benytte en sekretær – for eksempel en dommer som ikke deltar i saken – til å bistå juryen med å utforme en begrunnelse på egenhånd. Da blir dette en merkostnad.

Det vil også ha økonomisk betydning om man endrer kriteriene for hvilke saker som skal behandles med jury eller en annen form for forsterket rett fra dagens grense på seks års strafferamme til et snevrere kriterium, slik som forslaget i høringsnotatet om hurtigere behandling av straffesaker gikk ut på.

Også innenfor rammen av en meddomsrettsordning for alvorlige straffesaker, kan det tenkes endringer som vil ha økonomisk betydning. Et alternativ som blir vurdert er å øke antall meddommere med to, slik at det blir ni dommere til sammen. En slik løsning vil kunne medføre kostnader til ombygging/ominnredning i rettssaler som ikke har plass til ni dommere i bredden ved dommerbordet. Av den grunn kan løsningen bli dyrere på kort sikt enn dagens jury, og dyrere også enn en mellømløsning med tre fagdommere og ni lekdommere som er adskilt under behandlingen av skyldspørsmålet. Dette alternativet krever ikke ominnredning på grunn av at lagmannsrettens jurysaler i dag er innrettet med ti plasser for jurymedlemmer atskilt fra dommerbordet.

En annen sammensetning av meddomsretten som vil bli vurdert, er to fagdommere og fem lekdommere. Den løsningen vil være billigere enn dagens meddomsrett fordi en fagdommer er mer ressurskrevende enn en lekdommer.

Utvalget har hittil bare hatt dagens jurysaker for øye. Det ligger imidlertid også innenfor mandatet å vurdere sammensetningen i andre straffesaker for lagmannsretten. Forslag om endringer i disse ulike sakstypene vil også kunne ha økonomiske konsekvenser. For eksempel vil en overgang til to fagdommere og fem lekdommere i bevisanker med strafferamme inntil seks år medføre en ytterligere gevinst.

Spørsmålene om rettens sammensetning vil bli behandlet videre i kapittel 9.

8.14 Hvordan avgjørelsen kan begrunnes med en juryordning

8.14.1 Problemstilling

Utvalget er bedt om å vurdere hvordan samarbeidet mellom fagdommere og lekdommere bør være, herunder om å ta stilling til om det fortsatt skal være en lagretteordning, og på hvilken måte avgjørelser kan begrunnes. Utvalget er videre bedt om å vurdere hvorvidt det skal innføres skriftlig begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet opp mot hensynet til å sikre juryens uavhengighet.

Spørsmålet i det følgende er hvorvidt og i tilfelle på hvilken måte det er mulig å gi en skriftlig begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet innenfor rammen av dagens juryordning. Det kan tenkes en rekke ulike alternativer. Alternativene må vurderes i lys av de hensyn begrunnelsen ivaretar, som i fremste rekke er forsvarlig overveielse, etterprøving og overprøving.

8.14.2 Alternativ1: Juryen begrunner selv avgjørelsen

En mulighet er at juryen selv begrunner sin avgjørelse av skyldspørsmålet. I tidligere utredningsarbeid har en slik plikt vært vurdert som lite praktisk. Det antas å være vanskelig for juryen å utforme en felles begrunnelse i saker hvor jurymedlemmene har forskjellige grunnlag for sitt standpunkt. Noen finner ikke tilstrekkelig bevis for at handlingen er begått, andre at tiltalte ikke har handlet med forsett osv. Det kan også være ulike oppfatninger om sider ved faktum uten betydning for resultatet. En annen innvending mot dette alternativet er at juryen ikke vil kunne utforme en begrunnelse som gir tilstrekkelig grunnlag for overprøving. Departementet skriver følgende i høringsnotatet om hurtigere behandling av straffesaker:

«Det er grunn til å tro at det i praksis vil vise seg vanskelig å få en dekkende begrunnelse fra juryen, særlig i kompliserte saker. Det er naturligvis ikke bare jurister som kan begrunne en avgjørelse på en tilfredsstillende måte, men det er vanskelig for ikke-jurister å gi gode *juridiske* begrunnelser. Ikke minst gjelder det hvor jurymedlemmene har ulikt syn på grunnlaget for avgjørelsen.

Risikoen er etter departementets syn langt større for at juryen vil gi en misvisende begrunnelse enn for at den vil komme til et uriktig resultat. En misvisende begrunnelse kan svekke avgjørelsens legitimitet og gi grunnlag for anke. Når en begrunnelse først er gitt, vil den ofte få vel så mye oppmerksomhet som selve resultatet. Det gjelder særlig når avgjørelsen skal overprøves.¹²²

Argumentasjonen er problematisk. Hvis man først overlater til noen å avgjøre alvorlige og viktige spørsmål, bør det i alminnelighet kunne forventes at beslutningstakerne begrunner avgjørelsen skriftlig. Juryen bør kunne beskrive hvilket faktisk saksforhold som er funnet bevist som grunnlag for avgjørelsen av skyldspørsmålet, med tilføyelse av en henvisning til bevis som det særlig er lagt vekt på.

En mer pedagogisk utforming av spørsmålskriftet med oppdeling av temaene juryen må ta stilling til, kan være et bidrag for å gjøre det enklere å skrive begrunnelse. Utvalgets medlemmer ser imidlertid noe ulikt på hvor vanskelig dette vil være i praksis, og hvor sårbar en slik ordning vil være.

Det kan ikke forventes at lekdommere vil være i stand til å begrunne lovanvendelsen på en måte som oppfyller kravene i meddomsrettssaker. Kontrollen med den generelle lovanvendelsen vil derfor som nå måtte baseres på rettsbelæringen, supplert med spørsmålene og straffutmålingspremissene. Det vil også være urealistisk å kreve at jurymedlemmene skal kunne gi en så detaljert redegjørelse for saksforholdet at den konkrete rettsanvendelsen kan prøves fullt ut. Selv om lovens krav til «bestemt og uttømmende» beskrivelse lempes, er det usikkert hvor strenge krav Høyesterett i praksis vil komme til å stille, spesielt dersom begrunnelsen kan tyde på en uriktig rettsanvendelse.

Etter utvalgets oppfatning vil dette alternativet være lite robust, og ingen av utvalgets medlemmer anbefaler det.

8.14.3 Alternativ 2: Juryen får bistand til å begrunne avgjørelsen etter kjennelsen

En annen mulighet er at juryen gis bistand til å forfatte en begrunnelse. Slik bistand kan tenkes gitt av en av fagdommerne i saken eller av en ekstern jurist. Også et slikt forslag er tidligere vurdert som uhensiktsmessig:

«Ulempen ved en slik ordning er at den så klart markerer at jurymedlemmene ikke er i stand til selv å gi en tilfredsstillende begrunnelse. Dermed kan den svekke avgjørelsens legitimitet, og i neste omgang også juryordningen som sådan. En annen fare er at retten eller lagmannen mer eller mindre ubevisst kan komme til å la sine egne holdninger prege begrunnelsen. Begrunnelsen kan komme til å bli stående mer som et uttrykk for rettens eller lagmannens forsøk på i ettertid å finne en begrunnelse for et resultat juryen allerede er kommet til, enn som en gjengivelse av juryens reelle beveggrunner. Lagmannen vil på sin side kunne komme i en vanskelig situasjon om han eller hun må konstruere en begrunnelse for et resultat man ikke selv ville kommet til. Ytterligere en innvending er at det etterfølgende arbeidet med begrunnelsen kan lede til fortsatt diskusjon og uenighet blant jurymedlemmene på et tidspunkt da det er for sent å endre oppfatning om skyldspørsmålet».¹²³

Enkelte av disse innvendinger er neppe så tungtveiende. Det er ikke uvanlig at kollegiale organer benytter sekretærer til å skrive ned grunner for sine avgjørelser. Behovet for slik bistand øker når organet har mange medlemmer. Også i meddomsretten utformer en fagdommer utkastet til begrunnelse på vegne av den samlede rett, og formulerer også begrunnelse for eventuelle dissenser eller for et bestemmende mindretall dommeren selv ikke er en del av. Det å begrunne et standpunkt man ikke selv deler, er en del av den profesjonelle rollen dommere har. Det er imidlertid en vesentlig forskjell mellom det at en dommer som selv deltar i avgjørelsen, utformer en begrunnelse også for andre medlemmer av retten, og det at en utenforstående deltar i juryens interne rådslagning for lukkede dører.

Det må være en klar regel under dette alternativet at eventuell bistand gis etter at juryen har truffet en formelt bindende avgjørelse, og at sekretæren ikke skal kunne påvirke realitetsavgjørelsen ved å svare på spørsmål eller gi uttrykk for noen oppfatning om det som blir behandlet. Selv om man skulle gå inn for at sekretæren må overhøre rådslagningen for å kunne utforme et forslag til begrunnelse etterpå, må vedkommendes rolle være begrenset til å gi bistand etter kjennelsen. I praksis vil det likevel kunne by på problemer å overholde en slik begrensning. Juryens medlemmer vil kunne ha et sterkt ønske om å spørre en jurist til råds. For

¹²² Høring 2006 s. 40.

¹²³ Høring 2006 s. 41.

sekretæren vil det kunne være vanskelig å unnlate å gripe inn mot klare misforståelser eller standpunkter som ikke vil kunne begrunnes på en holdbar måte. For dem som er utenfor juryrommet, kan det ligge nær å gjøre seg tanker om at sekretæren kan ha påvirket avgjørelsen.

En innvending mot at bistand til begrunnelse gis etter at svaret på skyldspørsmålet er gitt, er at begrunnelsen taper sin funksjon som verktøy for tanken. Imidlertid vil det at beslutningstakerne har visshet om at de senere må begrunne standpunktet, antakelig gi den samme virkning.

8.14.4 Alternativ 3: Begrunnelsen gis i dommen

Et tredje alternativ er å la de fire jurymedlemmene som deltar under straffutmålingen, formidle det som har vært diskutert under rådslagningen, for så å la dette komme til uttrykk sammen med begrunnelsen for straffutmålingen.

En slik formidling er i rettspraksis til en viss grad forutsatt for bevisvurderingen ved beskrivelsen av det straffbare forholdet og omfanget av det, ved utforming av begrunnelsen for straffutmålingen. Det heter i en avgjørelse fra Høyesterett:

«Straffutmålingspremissene gir... utførlig informasjon om hva de fire lagrettemedlemmene og rettens fagdommere finner bevist. Normalt – når det ikke er holdepunkter for annet – må dette kunne antas også å gi uttrykk for lagrettens syn.»¹²⁴

I en senere avgjørelse heter det om begrunnelsen for straffutmålingen:

«Faktumbeskrivelsen skal ikke baseres på hva fagdommerne og lagretteutvalget antar lagretten har lagt til grunn, men gi uttrykk for hva de innenfor rammen av lagrettens svar selv har funnet bevist.»¹²⁵

Hvordan man skal forholde seg hvis det er holdepunkter for noe annet, er ikke uten videre klart. Uansett er det er mulig i større grad enn etter dagens ordning å legge til rette for at det er juryens syn som formidles. Ordføreren kan pålegges å notere flertallets sentrale argumenter under rådslagningen. En slik redegjørelse trenger ikke gå i detalj ved å referere stemmeforholdet eller enkeltpersoners oppfatninger. Det vil være tilstrekkelig

å gjengi hovedtrekkene i de momenter som har vært fremme. Protokolleringsplikt vil bidra til å sikre at prøvingen er samvittighetsfull og reell, i tillegg til å kunne tjene som grunnlag for å vurdere kjennelsens holdbarhet.

Utvalget ser det slik at skyldspørsmålet hvis tiltalte finnes skyldig, vil kunne begrunnes forsvarlig ved at de fire jurymedlemmene som deltar under straffutmålingen, formidler hva juryen har lagt til grunn. Utvalget har i punkt 8.12.5 gått inn for at adgangen til å sette til side fellende kjennelser blir erstattet av en ordning hvor det som vilkår for å kjenne tiltalte skyldig, kreves at også (et flertall av) lagmannsrettens fagdommere stemmer for domfellelse. Lagdommerne vil da uansett måtte begrunne sitt standpunkt, og det vil som regel ikke by på problemer å utforme en felles begrunnelse.

Hensynet til etterprøvbarehet og effektiv overprøving vil bli ivaretatt ved alternativet som er beskrevet her. Selv om jurymedlemmene ikke selv utformer begrunnelsen, er det også grunn til å tro at muligheten for at ethvert jurymedlem kan bli pålagt et formidlingsansvar, vil bidra positivt til en samvittighetsfull avgjørelse basert på reelle overveielser.

Det vil ikke være mulig å begrunne frifinnende jurykjennelser på denne måten, men behovet for det er ikke like fremtredende. For dommens egenskap av å være en «blank» frifinnelse, kan det være en fordel at den ikke begrunnes. I motsatt retning trekker behovet for å gi fornærmede en forklaring, hensynet til at avgjørelsen skal være etterprøvbare, og hensynet til effektiv overprøving.

8.14.5 Alternativ 4: Fagdommerne begrunner skyldspørsmålet

Et fjerde alternativ er å bygge videre på den plikt fagdommerne i dag etter Høyesteretts praksis rent unntaksvis har til å begrunne at de ikke har satt juryens fellende kjennelse til side. Det vises særlig til Rt. 2010 s. 1138.

Denne løsningen innebærer et skille mellom beslutningstaker og begrunnelsesgiver. Begrunnelsen vil ikke gjenspeile de overveielser som ligger til grunn for juryens konstatering av skyld, men gi uttrykk for fagdommernes eget syn. Å operere med en presumsjon for at begrunnelsen stemmer med juryens syn, med mindre det er holdepunkter for annet, har noe konstruert ved seg. Det er dessuten uklart hvordan man skal forholde seg i et tilfelle hvor det på en eller annen måte kommer frem at begrunnelsen ikke stemmer med juryens syn.

¹²⁴ Rt. 2009 s. 750 avsnitt 73.

¹²⁵ Rt. 2011 s. 172 avsnitt 28.

Det å overlate begrunnelsen til fagdommerne må antas å gi tilstrekkelig overprøvingsgrunnlag for ankedomstolen. Det er imidlertid ikke juryens kjennelse som da prøves, men fagdommernes beslutning. Det må antas at hensynet til etterprøvbarehet vil kunne svekkes dersom det stilles spørsmål ved om fagdommernes begrunnelse avviker fra juryens mening.

En slik begrunnelsesplikt bør først inntre der juryen har besvart skyldspørsmålet med ja. Hvis adgangen til tilsidesettelse av frifinnende kjennelser opprettholdes, et spørsmål det samlede utvalg ikke foregriper her, er det en høyere terskel for å sette juryens kjennelse til side enn for å kjenne tiltalte skyldig etter det ordinære bevisskravet. Å pålegge fagdommerne å begrunne hvorfor de ikke har satt kjennelsen til side, vil enten kunne undergrave kjennelsen, eller pålegge fagdommerne å måtte begrunne en avgjørelse de er uenige i, uten å kunne kommunisere med dem som tok avgjørelsen.

Generell begrunnelsesplikt for fagdommerne fremmer en samvittighetsfull og reell overveielse av tilsidesettelsesspørsmålet fra deres side. Dermed forsterkes den doble garanti som ligger i at både et lekdommer- og et fagdommerorgan må ha funnet tiltalte skyldig. Det bidrar også til sikrere avgjørelser at flere aktører vurderer skyldspørsmålet inngående.

Hvis fagdommerne alltid gir begrunnelse, vil etterprøving og overprøving av dommen i større grad knytte skyldkonstateringen opp mot fagdommernes avgjørelse. En følge vil kunne bli at juryen får mer karakter av å være et rådgivende organ i saker hvor skyldspørsmålet besvares med ja.

8.14.6 Alternativ 5: Konkretisering av spørsmålene til juryen

Et alternativ til å gi en skriftlig begrunnelse, kan være å ivareta hensynene til samvittighetsfull og reell overveielse, etterprøving og overprøving ved bruk av andre mekanismer.

Dersom spørsmålene til juryen blir formulert på en måte som er konkret og konsentrert om det som er det avgjørende bevistema i saken, vil det

kunne gi allmennheten et bedre grunnlag for å etterprøve en skyldkonstatering. Denne strategien er brukt historisk og brukes i flere jurysystemer i dag, se punkt 5.4.1.1.

Konkretisering og oppdeling av spørsmålskriftet vil i større grad enn i dag kunne bidra til å klargjøre hva juryen har funnet bevist. Særlig i saker der det er spørsmål om medvirkning, er det mulig å formulere spørsmålene mer presist enn det ofte gjøres i dag. Det er relativt vanlig å beskrive selve hovedgjerningen og nøye seg med tillegget «eller medvirket til dette», uten at det konkretiseres hva medvirkningen bestod i. I dommen vil det bli redegjort for hva medvirkeren domfelles for, men denne begrunnelsen kan ikke sees som direkte uttrykk for juryens syn. Utvalget har inntrykk av at flere lagmannsretter allerede er blitt mer oppmerksomme på behovet for dette.

Ellers er det trolig nokså begrenset hva man kan oppnå ved å spisse spørsmålene. I kompliserte og omfattende saker vil spørsmålene kunne få et u hensiktsmessig omfang. Måten straffebudene er skrevet på, gjør det vanskelig å forenkle spørsmålene ved å sløyfe handlingsalternativer som man etter bevisene i saken ikke kan utelukke at noen i juryen kan bygge på. I så fall risikerer man en uriktig frifinnelse. Det vises til punkt 8.8.3.

Uansett hvor mye man klarer å konkretisere spørsmålene, vil man ved juryens bekreftende svar bare få vite hva juryen har funnet bevist, men ikke hvorfor. Informasjonsverdien og mulighetene for etterprøving blir da begrenset.

Utvalget finner på denne bakgrunn at det ikke er noe brukbart alternativ til skriftlig begrunnelse å endre kravene til spørsmålsstillingen.

8.14.7 Oppsummering

Utvalgets medlemmer ser ulikt på hvilket alternativ som er å foretrekke dersom man – som forutsatt i mandatet – skal gi en begrunnet avgjørelse av skyldspørsmålet i jurysaker. Det er imidlertid enighet om at alternativene 1 og 5 ikke bør anbefales. Størst oppslutning er det for alternativ 2 og 3.

Kapittel 9

Lagmannsrettens sammensetning

9.1 Innledning – opplegget for kapittel 9

I kapittel 8 har utvalget drøftet ulike modeller for lekdommeres deltakelse i fullstendige ankesaker, med særlig vekt på å belyse momenter av betydning for valget mellom dagens hovedprosessformer jury og meddomsrett. Utvalget har delt seg i to like store fraksjoner når det kommer til valg av hovedprosessform for de mest alvorlige straffesakene. Der den ene fraksjonen går inn for at alle saker - også de mest alvorlige straffesakene - skal behandles av en meddomsrett, går den andre fraksjonen inn for en egen prosessordning for de mest alvorlige straffesakene.

På tross av denne uenigheten om hovedprosessform, går utvalget her videre i å besvare andre spørsmål i mandatet. Utvalget oppfatter mandatet slik at utvalget også skal vurdere lagmannsrettens sammensetning av fagdommere og lekdommere under ulike alternativer i alle typer straffesaker. I saker som eventuelt skal behandles med jury eller meddomsrett, er utvalget i punkt 2.1.1 og 2.1.2 spesielt bedt om å vurdere om retten kan settes med færre enn tre fagdommere. I punkt 2.2 er det stilt et mer åpent formulert spørsmål om hvilket antall fagdommere som er hensiktsmessig i rene fagdommersaker. Utvalget forutsetter imidlertid uten nærmere drøftelse at det er uaktuelt å sette retten med *flere* enn tre fagdommere i noe tilfelle. Utvalget vurderer derfor bare om lagmannsretten i noen fagdommersaker bør settes med færre enn tre fagdommere.

Utvalget bemerker at antall fagdommere ikke kan vurderes uavhengig av hvilken samlet sammensetning retten bør ha. Selv om det ikke uttrykkelig er stilt spørsmål om meddommere bør delta i flere straffesaker enn i dag, finner utvalget det naturlig også å utrede dette spørsmålet uavhengig av dagens strafferammegrense på seks års fengsel.

9.2 Typer av ankesaker

Lagmannsretten behandler anker over tingrettens avgjørelser i straffesaker. Dette omfatter et bredt spekter av sakstyper som kan inndeles etter ulike kriterier. Sakens tema angir *hva* lagmannsretten skal behandle. Prosessformen angir *hvordan* lagmannsretten skal behandle saken; med hvilken sammensetning av retten og etter hvilke prosessregler. Mellom hva og hvordan er det nær forbindelse. Sakens tema styrer prosessformen.

Sakens tema angir hvilken oppgave lagmannsretten skal løse i henhold til ankeerklæringen, og bestemmes ved hva som der er oppgitt som ankegjensstand og ankegrunner.

Ankegjensstanden er den avgjørelse eller del av avgjørelse i tingretten som er begjært overprøvd i ankeerklæringen. Del av avgjørelse betyr som regel dommen for enkelte poster i en tiltalebeslutning. Tingretten treffer tre typer avgjørelser; beslutninger, kjennelser og dommer. Dommer er realitetsavgjørelser om straffansvar eller andre krav som behandles i straffeprosessens former.¹ Beslutninger er enklere prosessuelle avgjørelser under saksforberedelsen.² Kjennelser er viktigere prosessuelle avgjørelser, for eksempel om avvisning av saken, eller avgjørelser om straffeprosessuelle tvangsmidler som varetektsfengsling, beslag av førerkort, telefonavlytting, besøksforbud og en rekke andre tiltak.³

En første inndeling av ankesakene – etter ankegjensstanden – er mellom anker over beslutninger og kjennelser på den ene siden, og anker over dommer på den annen.⁴

Anker over beslutninger og kjennelser av tingrettene har høy prioritet og avgjøres etter skriftlig behandling av tre fagdommere. Ofte treffes avgjørelsen samme dag saken kommer inn. Om lag 2/3

¹ Straffeprosessloven § 30 første ledd.

² Straffeprosessloven § 30 andre ledd, jf. § 53.

³ Straffeprosessloven § 30 andre ledd, jf. § 52.

⁴ Inntil 1. januar 2008 var betegnelsen «kjæremål» på anker over beslutninger og kjennelser.

av sakene gjelder varetektsfengsling. I 2010 avgjorde lagmannsrettene 3 234 saker av denne kategorien.

Anker over dommer kan inndeles i fire undergrupper etter ankegrunn. Ankegrunnene er de feil som den ankende part påstår at tingrettens dom er beheftet med.

De fire ankegrunnene er saksbehandlingen, bevisvurderingen under skyldspørsmålet,⁵ lovanvendelsen under skyldspørsmålet og avgjørelsen om straff eller rettsfølge som nevnt i straffeprosessloven § 2 nr. 1.⁶

Til den fjerde og siste ankegrunnen bemerkes at rettsfølger i § 2 nr. 1 er tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg for gjerningspersoner som ikke kan dømmes til straff fordi de var utilregnelige i gjerningsøyeblikket. Anker over avgjørelsen av straffespørsmålet kalles i praksis straffutmålingsanker, og denne terminologien blir brukt her.

En anke over bevisvurderingen under skyldspørsmålet eller i korthet «bevisanke» kalles også en «fullstendig anke». Det er fordi det blir foretatt en fullstendig ny behandling av saken i lagmannsretten.⁷ Motstykket er «begrenset anke» som fellesbetegnelse på anker over saksbehandlingen, lovanvendelsen eller straffutmålingen. Her er overprøvingen som et utgangspunkt begrenset til å gjelde det tema som er angitt i anken.

Med *rettens sammensetning* som kriterium kan anker over dommer inndeles i tre andre følgende undergrupper:

«*Fagdommersak*» er saker hvor lagmannsretten under ankeforhandlingen er satt med tre fagdommere. Den desidert største gruppen er anker over straffutmålingen i saker om lovbrudd med strafferamme inntil seks års fengsel. Rene anker over saksbehandlingen eller lovanvendelsen er fagdommersaker uansett strafferamme. Lagmannsrettene avgjorde 426 fagdommersaker i 2010.⁸

«*Meddomsrettssak*» er saker hvor lagmannsretten under ankeforhandlingen er satt med tre fagdommere og fire lekdommere i egenskap av meddommere. Det er to kategorier av meddomsrettsaker, begrensede og fullstendige anker.

De eneste begrensede anker som behandles med meddomsrett, er anker over straffutmålingen

i saker om lovbrudd med strafferamme fengsel i over seks år. I 2010 avgjorde lagmannsrettene 210 slike saker.

Fullstendige anker behandles med meddomsrett dersom anken gjelder lovbrudd som har strafferamme inntil seks års fengsel, og i enkelte andre tilfeller som vi ikke går inn på her. I 2010 avgjorde lagmannsrettene 408 slike saker.

«*Jurysak (lagrettesak)*» er fullstendige anker i saker hvor skyldspørsmålet avgjøres av en jury (lagrette) på ti lekdommere i egenskap av jury-medlemmer (lagrettemedlemmer). Hvis tiltalte blir funnet skyldig, foretas straffutmålingen i meddomsrett bestående av de tre fagdommerne og fire jury-medlemmer. Bevisanker som gjelder lovbrudd med strafferamme over seks års fengsel, behandles med jury. I 2010 avgjorde lagmannsretten 314 jurysaker.

«*Ankesiling*» er en vanlig brukt betegnelse på den foreløpige prøving av alle anker over dommer som finner sted når lagmannsretten har mottatt saken. Lagmannsretten avgjør ved skriftlig behandling om anken skal fremmes til ankeforhandling,⁹ eller om anken skal nektes fremmet. Det vanligste grunnlaget for ankenektelse er at dommerne finner det klart at anken ikke vil føre frem.¹⁰ Andre mulige utfall er at anken blir avvist av formelle grunner, eller at anken på nærmere vilkår blir avgjort direkte ved dom under ankeprøvingen.¹¹

Gjelder saken lovbrudd med strafferamme over seks års fengsel, kan lagmannsretten ikke nekte anken fremmet.¹² Det betyr at anken med få unntak blir fremmet til ankeforhandling, men avvisning eller dom under ankeprøvingen er mulig også i disse sakene.

I 2010 foretok lagmannsretten foreløpig ankeprøving (siling) i 3 516 saker. Av disse ble 39,7 % fremmet til ankeforhandling.

En anke kan gjelde forskjellige ankegjensstander (tiltaleposter) og ankegrunner. Hver del av anken blir da prøvd særskilt. En eventuell fullstendig anke skal prøves først. Hvis bevisanken blir fremmet, blir det en fullstendig ny behandling av saken, slik at det ikke har noen interesse å prøve andre sider av tingrettens dom.¹³ Blir bevisanken nektet fremmet, må lagmannsretten for eksempel

⁵ Lovens uttrykk «bevisbedømmelsen» betyr det samme.

⁶ Ankegrunnene er angitt i straffeprosessloven § 314 første ledd nr. 2.

⁷ Straffeprosessloven § 331 første ledd.

⁸ Kilden til sakstall oppgitt her er Årsmelding for domstolene fra Domstoladministrasjonen.

⁹ «Henvises» er uttrykket i straffeprosessloven § 325 første ledd.

¹⁰ Straffeprosessloven § 321 andre ledd første punktum.

¹¹ Straffeprosessloven § 322 første og andre ledd.

¹² Straffeprosessloven § 321 tredje ledd.

¹³ Straffeprosessloven § 326 første ledd.

prøve om en (subsidiær) anke over straffutmålingen skal fremmes.

Når det ble sagt at ankegrunnen bestemmer sammensetningen og prosessformen, må det tilføyes at det er fremmingsvedtaket som avgjør hvilken ankegrunn som skal behandles.

Etter utvalgets oppfatning kan man godt karakterisere silingsbehandlingen som en egen fjerde prosessform i anker over dommer. De fleste ankesakene blir endelig avgjort i denne prosessformen. For sakene som fremmes, er ankeprøvingen et felles første trinn i saksbehandlingen før de forgrener seg ut som fagdommersaker, meddomstrettsaker og juriesaker.

Noen nærmere opplysninger om ankeprøvingen er gitt i punkt 9.5 i forbindelse med vurderingen av lagmannsrettens sammensetning i silingsaker.

9.3 Antall fagdommere

9.3.1 Antall fagdommere etter gjeldende rett

I alle straffesaker og sivile ankesaker settes lagmannsretten med tre fagdommere.

At lagmannsretten settes med tre fagdommere, har vært regelen helt siden lagmannsretten ble opprettet som domstol for behandling av straffesaker 1. januar 1890. Det har vært ett unntak: I perioden fra 1990 til to-instansreformen i 1995 ble lagmannsretten i saker om fornyet behandling av skyldspørsmålet i dommer fra tingretten, behandlet i meddomstret av to fagdommere og tre meddommere. Sammensetningen var den samme i de saker som ble behandlet på ny etter at juryens kjennelse var blitt satt til side. Det er redegjort for disse lovendringene nedenfor i punkt 9.8.2.

Til sammenligning nevner utvalget at straffesaker i tingretten som regel blir behandlet av én fagdommer (tingrettsdommer eller dommerfullmektig).¹⁴ Under hovedforhandlingen deltar to lekdommere. I saker som er særlig omfattende eller hvor andre særlige grunner foreligger, kan tingretten settes som såkalt forsterket rett med to fagdommere og tre meddommere.¹⁵ Straffesaker hvor det foreligger tilståelse eller som bare gjelder bot og/eller inndragning, kan på nærmere vilkår behandles av én fagdommer alene.¹⁶

I Høyesterett avgjør tre dommere i ankeutvalget¹⁷ anker over beslutninger og kjennelser av lagmannsretten. Ankeutvalget avgjør også om det skal gis samtykke til å fremme en anke over lagmannsrettens dom til behandling i Høyesterett.¹⁸ Anker som fremmes, avgjøres som regel i «avdeling» med fem dommere. I saker som gjelder særlig viktige prinsipielle spørsmål, kan saken behandles i «storkammer» med 11 dommere eller i plenum med alle dommere.¹⁹

9.3.2 Lagmannsrettens rolle i straffesaker

Lagmannsrettens rolle som anneninstans er å sørge for en effektiv og betryggende overprøving av alle sider ved tingrettens avgjørelser.

Høyesteretts viktigste oppgave som tredjeinstans er å sørge for rettsavklaring ved å behandle prinsipielle saker. Høyesterett kan bare behandle et begrenset antall saker. I 2009 ble 75 straffesaker henvist til behandling. Bevisvurderingen under skyldspørsmålet kan Høyesterett ikke prøve. Det blir derfor lagmannsrettens oppgave å sørge for et riktig resultat i de fleste saker. Av hensyn til rettsikkerheten må derfor saksbehandlingen holde høy kvalitet.

I en domstolsstruktur med én fagdommer i tingretten og fem fagdommere i Høyesterett, er tre fagdommere i mellominstansen en naturlig løsning. Lagmannsretten bør ha en sterkere sammensetning enn tingretten for at overprøvingen skal fylle sin funksjon og ha legitimitet.

Tre dommere i ankeinstansen er også alminnelig i andre land som for eksempel i Danmark, Sverige, Finland, Tyskland, Belgia og Frankrike.

9.3.3 Utvalgets vurdering av mulige alternativer

Et utgangspunkt er at retten i ankeinstansen må være sterkere sammensatt enn i førsteinstans. Av denne grunn er én lagdommer i straffesaker et alternativ utvalget ser bort fra. Et mulig unntak er beslutninger under ankesiling om å fremme saken, som drøftes i punkt 9.5.

To lagdommere oppfyller i de aller fleste saker kravet om sterkere fagdommerbesetning i ankeinstansen, enn i førsteinstans. Er dommerne uenige, er imidlertid likt stemmetall ugunstig, i det minste ved avgjørelser som ikke krever kvalifisert flertall.

¹⁴ Straffeprosessloven § 276 første ledd første punktum.

¹⁵ Straffeprosessloven § 276 andre ledd.

¹⁶ Straffeprosessloven § 248 og § 276 første ledd andre punktum.

¹⁷ Tidligere Høyesteretts kjæremålsutvalg.

¹⁸ Straffeprosessloven § 323.

¹⁹ Domstoloven § 5 andre til fjerde ledd.

Likt stemmetall forekommer ikke i fagdommersaker i dag fordi retten ikke er kompetent til å treffe avgjørelse med to dommere. For andre saks typer er det funnet løsninger på situasjoner der likt stemmetall kan forekomme. I jury- og meddomsrettssaker kan saken fortsette selv om inntil én fagdommer og inntil én lekdommer blir syk eller får forfall av andre grunner etter at ankeforhandlingen har startet. At noen fratrer, er uten betydning for antall stemmer som kreves for å kjenne tiltalte skyldig. Ved stemmelikhet under straffutmålingen legger man til grunn det resultatet som er gunstigst for tiltalte. I straffesaker treffes det imidlertid også avgjørelser om saksbehandlingen og avgjørelser av sivile rettskrav hvor det ikke passer å anvende et slikt prinsipp. Lovens løsning er da å la stemmen til rettens leder avgjøre.

For avgjørelser som treffes med alminnelig flertall, bør man etter utvalgets oppfatning ikke velge en sammensetning som kan gi stemmelikhet som en normalordning. Resultatet får et preg av tilfeldighet. En slik beslutningsmekanisme er lite tillitvekkende og vil kunne rokke ved domstolsbehandlings legitimitet. Å ha et system som løser stemmelikhet i relativt sjeldne unntakstilfeller hvor alternativet er å utsette saken, er noe vesentlig annet enn å legge opp til en mulighet for stemmelikhet som normalordning.

At det bør være flere fagdommere i ankeinstansen, og at antallet ikke bør kunne deles på to, tilsier i saker uten meddommere at ordningen med tre fagdommere i lagmannsretten bør videreføres med mindre det er gode argumenter for en annen løsning.

I saker med meddommere kan stemmelikhet enkelt unngås ved å la et likt antall fagdommere kombineres med et ulikt antall meddommere, slik at et flertall dannes.

Utvalget fortsetter i det følgende med å drøfte lagmannsrettens sammensetning i ulike sakstyper og starter med dagens fagdommersaker.

9.4 Anker over beslutninger og kjennelser

Det innkommer årlig mellom 3 000 og 3 500 anker over beslutninger og kjennelser til lagmannsrettene. Av disse gjelder om lag to tredjedeler varetektsfengsling. Avgjørelsen treffes ved kjennelse av tre fagdommere etter skriftlig behandling. En formell hjemmel for muntlig forhandling brukes meget sjelden.

Lagmannsrettens kjennelse kan ankes videre til Høyesterett og avgjøres av Høyesteretts anke-

utvalg. Høyesterett kan bare prøve lagmannsrettens saksbehandling og generelle tolkning av loven. Bevisvurderingen og den konkrete lovanvendelse, kan Høyesterett ikke prøve. Under saksbehandlingen hører det imidlertid også å kontrollere om lagmannsrettens begrunnelse er tilstrekkelig. Det er en alminnelig oppfatning i lagmannsrettene at prøvingen er blitt mer intensiv i de senere år. Det stilles strengere krav til lagmannsrettens konkrete begrunnelse.

Saksmengden og behovet for rask avgjørelse er momenter som kunne tale for at antallet dommere begrenses så langt det er forsvarlig. På den annen skål veier rettssikkerhetshensyn ved overprøving av til dels inngripende tvangsmidler. Behovet for kvalitetssikring i lys av Høyesteretts krav til lagmannsrettens saksbehandling trekker i samme retning.

Det eneste aktuelle alternativet til tre dommere, er at saken kan behandles av to dommere dersom disse er enige. Disse utgjør et bestemmende flertall selv om en tredje dommer skulle være uenig. Ressursene som kan spares, forsvarer imidlertid neppe svekkelsen av kvaliteten på overprøvingen. En tredje dommer kan ha noe å tilføre saken som leder til at avgjørelsen blir endret, eller se svakheter ved utkastet som bør avhjelpest. I sivile saker avgjøres anker over beslutninger og kjennelser av tre dommere. Det vil i et systemperspektiv kunne virke eiendommelig dersom avgjørelser om varetektsfengsling og andre tvangsmidler i straffesaker treffes av to lagdommere.

9.5 Ankesilingsaker

Det innkommer årlig mellom 3 500 og 4 000 anker over dommer av tingrettene i straffesaker til lagmannsrettene. Årlig blir om lag 40 % fremmet. I 2010 var fremmingsprosenten 39,7. En andel på ca. 53-54 % blir nektet fremmet.

En andel som gjerne ligger på 6-7 % av ankene, blir avvist av formelle grunner eller avgjort ved dom uten å bli fremmet til ankeforhandling. Dersom tre dommere enstemmig finner det klart at tingrettens dom bør oppheves, eller at straffen bør nedsettes, kan saken bli avgjort direkte.²⁰

Avgjørelsen om å fremme saken, treffes i lagmannsretten ved beslutning av tre dommere etter skriftlig behandling. Grunnlaget for avgjørelsen er politiets etterforskningsdokumenter, tingrettens dom og ankeerklæring/tilsvar. Avgjørelsen treffes så snart som mulig etter at saken er mot-

²⁰ Straffeprosessloven § 322 første og andre ledd.

tatt i lagmannsretten, som regel innen en til to uker.

Ressursmessig er det ankeprøvingen i de ordinære straffesakene som vurderes etter kriteriet i straffeprosessloven § 321 andre ledd første punktum som betyr noe. Etter denne bestemmelsen kan lagmannsretten nekte anken fremmet dersom retten enstemmig finner det klart at anken ikke vil føre frem. Dette er en realitetsavgjørelse som avslutter saken. En beslutning om å nekte anken fremmet på dette grunnlaget, må begrunnes.²¹ At ankenektelsen må begrunnes, viste seg i 2008 å være nødvendig for å oppfylle domfeltes rett til overprøving av tingrettens dom etter artikkel 14 nr. 5 i FN-konvensjonen om sosiale og politiske rettigheter.²²

Lagmannsrettens beslutninger om å nekte en anke fremmet, kan bare ankes til Høyesterett på grunn av saksbehandlingsfeil. Til saksbehandlingen hører å prøve om lagmannsretten har gitt en tilstrekkelig begrunnelse for å nekte anken fremmet.

At det krever enstemmighet blant tre dommere å nekte en anke fremmet, er en viktig rettsikkerhetsgaranti. Samme krav gjelder i sivile saker.²³ Det kan etter utvalgets oppfatning ikke anbefales å redusere antall dommere.

I saker som bare gjelder bot og/eller inndragning, kan anken ikke fremmes uten samtykke fra lagmannsretten. Samtykke kan bare gis når «særlige grunner taler for det».²⁴ Også for en beslutning om å nekte samtykke, kreves det enstemmighet. Utvalget finner heller ikke grunn til å redusere antall dommere i disse sakene, som ressursmessig betyr lite. Saker om bot og/eller inndragning kan gjelde betydelige beløp og være viktige nok for dem det gjelder. At sakene etter lovendring i 2009 i praksis så godt som alltid vil være behandlet uten meddommere i tingretten, er også et moment som taler mot å svekke kvaliteten på lagmannsrettens overprøving av tingrettens dom.²⁵

Hvis første dommer går inn for å fremme saken, kan det overveies å sløyfe annen og tredje dommer. Vilkåret om enstemmighet innebærer at anken blir fremmet dersom én dommer går inn for dette. Det er likevel motargumenter. To andre

dommere kan tilføre saken momenter som etter felles drøftelse leder til en annen vurdering. Det betyr ikke nødvendigvis at anken nektes fremmet. Som alternativ til å fremme anken, kan dommerne finne tilstrekkelig grunnlag for å avgjøre saken straks.²⁶ Det er grunn til å tro at en regel om at én dommer er nok ved henvisning, vil lede til at flere saker blir henvist. Nettoeffekten av en slik regel er det vanskelig å måle. Uansett finner utvalget at de ressurser som eventuelt kan spares ved å sløyfe annen og tredje dommer, er for beskjedne til å forsvare en slik løsning.

Ettersom lagmannsretten ikke kan nekte fremmet anker i saker om lovbrudd som har strafferamme på fengsel i over seks år, er ankeprøvingen som regel så enkel at det er forsvarlig at beslutningen treffes av én dommer. På den annen side medfører det i praksis ubetydelig merarbeid at saken passerer to andre dommere, samtidig som dette kan bidra til kvalitetssikring av avgjørelsen. Det forekommer at det er tvil om anken er avgitt i rett tid, eller er formelt korrekt. Også i «seksårsaker» er det adgang til å oppheve tingrettens dom under ankeprøvingen i medhold av straffeprosessloven § 322. Alt i alt betyr ikke en reduksjon av antall dommere en ressursmessig gevinst av noe omfang som forsvarer at man lager en særregel for silingen i disse sakene.

9.6 Anker over saksbehandling og lovanvendelse

Rene saksbehandlings- og lovanvendelsesanker er fagdommersaker uansett hvilket straffebed saken gjelder. Strafferammegrensen på seks års fengsel avgjør om lagmannsretten kan nekte anken fremmet under ankesilingen,²⁷ men er uten betydning for behandlingsformen i de sakene som fremmes. Av de 426 fagdommersakene som ble avgjort i 2010, er det i følge opplysninger utvalget har mottatt fra lagmannsrettene basert på erfaring, et svært lite antall som bare gjelder saksbehandlingen og/eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet. Noen statistikk føres ikke.

I denne typen begrensede anker er det sjelden noen bevisføring. Noen saker avgjøres med partenes samtykke ved skriftlig behandling.²⁸ Lovanvendelsen prøves på grunnlag av tingrettens domsgrunner, uten adgang til å føre nye bevis for lagmannsretten, se også omtalen i punkt 8.4.5. I

²¹ Straffeprosessloven § 321 femte ledd, tilføyd ved lov 10. desember 2010 nr. 76.

²² Se Rt. 2008 s. 1764 (storkammer).

²³ Tvisteloven § 19-13 andre ledd, jf. femte ledd.

²⁴ Straffeprosessloven § 321 første ledd første punktum.

²⁵ Straffeprosessloven 276 første ledd andre punktum, jf. Lov 30. januar 2009 nr. 7.

²⁶ Straffeprosessloven § 322.

²⁷ Straffeprosessloven § 321 tredje ledd.

²⁸ Straffeprosessloven § 333.

saksbehandlingsanker er det bare aktuelt å føre bevis for å belyse den saksbehandlingsfeilen anken gjelder.

Utvalget ser ikke noen grunn til å foreslå at lekdommere skal delta i behandlingen av anker som bare gjelder saksbehandlingen eller lovanvendelsen. Disse ankene gjelder prosessuelle spørsmål eller rent juridiske spørsmål hvor lekdommere ikke kan forventes å ha så mye å tilføre. Lekdommeres rolle i saker hvor en saksbehandlings- eller lovanvendelsesanke er forent til felles behandling med en anke som behandles med meddommere, er behandlet i punkt 9.8.3.

I henhold til utvalgets generelle synspunkter i punkt 9.3 må saken behandles av tre fagdommere. To fagdommere er uakseptabelt ved stemmelikhet.

9.7 Anker over straffutmålingen

9.7.1 Lekdommere i straffutmålingsanker

Som det fremgår av redegjørelsen for ulike typer ankesaker i punkt 9.2, behandles noen anker over straffutmålingen i tingrettens dom som fagdommersaker uten meddommere, mens andre behandles i meddomsrett med tre fagdommere og fire meddommere. Før utvalget drøfter sammensetningen av retten nærmere, er det nødvendig å vurdere prinsipielt om det er ønskelig at lekdommere skal delta i denne typen begrensede ankesaker, eller noen av dem.

Utvalget finner det hensiktsmessig først å redegjøre for bakgrunnen for dagens ordning og tidligere drøftelser av temaet i lovforarbeider.

9.7.2 Bakgrunnen for dagens regler

Inntil to-instansreformen i 1995 var det ikke lekdommere i noen straffutmålingsanker.²⁹ Spørsmålet om lekdommerdeltakelse i begrensede ankesaker var blitt vurdert tidligere i forarbeidene til straffeprosessloven av 1981. Straffeprosesslovkomiteens flertall foreslo at straffutmålingsanker skulle behandles i meddomsrett med tre fagdommere og fire lekdommere.³⁰ Mindretallet gikk i sitt lovforslag inn for å videreføre den eksisterende prosessordningen fra straffeprosessloven av 1887.³¹ Mindretallet var imidlertid ikke uenig med flertallet i at lekdommere burde delta i straffutmålingsanker dersom behandlingen av disse

ble overført fra Høyesterett til lagmannsrettene. I det videre arbeid med straffeprosessloven 1981 ble mindretallets forslag fulgt.

To-instansutvalget gikk inn for at lekdommere skulle delta ved behandlingen av alle straffutmålingsanker. Begrunnelsen var:

«Det må forutsettes at legdommernes vurdering av hvor straffverdig et forhold er, vanligvis gjenspeiler den rettsoppfatning som gjør seg gjeldende hos allmennheten, og det er viktig at denne vurdering kommer til uttrykk under rettens rådslagning og at den kan påvirke straffutmålingen. Nå kan det innvendes at et viktig hensyn ved straffutmålingen er hensynet til likebehandling av lovovertrедere, og at straffutmålingen i stor grad består i å tilpasse straffen i den enkelte sak til det alminnelige straffutmålingsnivå, slik dette fremkommer særlig gjennom Høyesteretts avgjørelser. Imidlertid vil det også innenfor rammen av et slikt straffutmålingsnivå oftest være et betydelig spillerom for en konkret vurdering av den enkelte sak. Til dette kommer at legdommernes rettsoppfatninger, slik de kommer til uttrykk gjennom deres stemmegivning i straffutmålings-spørsmål, ikke er uten betydning når Høyesterett skal fastlegge det alminnelige straffenivå for forskjellige typer av overtredelser. – for øvrig har vi lagt vekt på at en regel om at lekdommere skal delta ved avgjørelsen av straffutmålingsanker, vil samsvare med den enstemmige oppfatningen hos Straffeprosesslovkomiteen, samt med gjeldende ordninger i Danmark og Sverige.»³²

To-instansutvalgets forslag fikk tilslutning og slik ble loven først vedtatt.³³

Før to-instansordningen trådte i kraft, ble Jus-tisdepartementet betenkt over kostnadene. I et høringsnotat i september 1994 tok departementet opp spørsmål om innskrenkninger. Resultatet ble en mellomløsning. Loven ble endret slik at meddommere kun skal delta ved behandlingen av anker over straffutmålingen i saker om lovbrudd med strafferamme på over seks års fengsel. I tillegg til ressurs-hensyn ble det lagt vekt på at det var ønskelig å åpne for skriftlig behandling, og på at løsningen harmonerer med at fire meddommere deltar ved straffutmålingen i jursaker.³⁴

²⁹ Lov 11. juni 1993 nr. 80. Loven trådte i kraft 1. august 1995.

³⁰ Innstilling 1969 s. 112.

³¹ Innstilling 1969 s. 115.

³² NOU 1992: 28 s. 60–61.

³³ Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 34–35 og Innst. O. nr. 137 (1992–93) s. 6.

³⁴ Lov 2. juni 1995 nr. 26, jf. Ot.prp. nr. 25 (1994–95) s. 24–28.

En arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet under prosjektet Hurtigere straffesaksbehandling, foreslo i sluttrapport fra juni 2000, omtalt i Lovavdelingens høringsnotat fra september 2006 side 57-61, å sløyfe meddommere i alle straffutmålingsanker. Lovavdelingen var skeptisk til forslaget. En rekke høringsinstanser uttalte seg mot det,³⁵ og departementet fulgte det ikke opp.³⁶

9.7.3 Utvalgets vurdering

Spørsmålet om lekdommerdeltakelse i straffutmålingsanker bør vurderes i lys av de hensyn som generelt begrunner at lekdommere deltar i straffesaker. Dette er særlig behandlet av utvalget i punkt 8.3, og det vises til fremstillingen der. Kort oppsummert er begrunnelsen at lekdommerinnslaget skal sikre at rettshåndhevelsen ikke fjerner seg for langt fra den alminnelige rettsbevissthet. Dette styrker tilliten til domstolenes behandling av straffesaker. Endelig bidrar lekdommere med ulik erfaring til at saken blir bredere belyst. Dette fremmer kvaliteten på avgjørelsene.

Etter utvalgets oppfatning taler disse hensynene for at lekdommere også deltar i straffutmålingen i ankesaker. Utvalget kan slutte seg til den vurderingen To-instansutvalget ga uttrykk for i sin innstilling, gjengitt i sin helhet ovenfor i punkt 9.7.2. Straffutmåling er ingen eksakt vitenskap. Lovens strafferammer er så vide at de sjelden gir særlig veiledning.

Høyesteretts avgjørelser bidrar til å trekke opp retningslinjer for reaksjonsnivået for ulike typer av lovbrudd, og snevrer ved det inn handlingsrommet for de lavere domstolene. Fagdommerne må redegjøre for de føringer Høyesteretts praksis gir. Også innenfor rammene av rettspraksis er det i mange saker et ikke ubetydelig spillerom for skjønn. Straffutmåling bygger i større grad enn avgjørelser av skyldspørsmålet på verdivurderinger, og forutsetter avveininger av hensyn som ofte trekker i forskjellig retning. Hensynet til straffens antatt preventive virkning og en oppfatning av hva som er en forholdsmessig reaksjon på lovbruddet, må blant annet veies mot hensynet til rehabilitering av gjerningsmannen og konsekvensene straffen vil få for hans familie og andre som er uten ansvar for lovbruddet. Straffutmålingen er også uttrykk for samfunnets verdsettelse av ulike rettsgoder.

Det er viktig at straffenivået som domstolene fastlegger, ikke fjerner seg for langt fra hva som blir allment akseptert som en passende reaksjon på krenkelser av ulike rettsgoder. Utvalget har festet seg ved at lovgiveren ved flere anledninger de senere år har gitt uttrykk for at reaksjonsnivået i saker om alvorlige seksuallovbrudd, vold og andre grove krenkelser av den personlige integritet, er for lavt. Dette synet kom til uttrykk ved endringen i straffeloven sommeren 2010. Blant annet ble minstestrafte for grove seksuallovbrudd hevet fra to til tre år, og det ble gitt konkrete anvisninger på hva som bør være normalstraffer for en rekke forskjellige typer volds- og seksualforbrytelser.³⁷

Disse erfaringene underbygger at det er ønskelig med en sterkere lekdommerstemme ved straffutmålingen. Hensynet til demokratisk kontroll med rettsvesenet er nok vel så sterkt ved straffutmålingen som ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. Selv om Høyesterett i siste instans fastlegger straffenivået, finner utvalget grunn til å tro at Høyesterett vil merke seg tydelige signaler som gis.

I noen straffutmålingsanker føres det bevis om hvilket omfang det straffbare forholdet har. Avgjørelsen av skyldspørsmålet gir en ytre ramme som kan være temmelig vid. Det hører for eksempel til straffutmålingen å avgjøre om et lovbrudd er begått under «særdeles skjerpene omstendigheter» som vilkår for å anvende en strengere strafferamme.³⁸ I saker om fartsoverskridelser i trafikken benekter tiltalte sjelden å ha kjørt over fartsgrensen. Spørsmålet er hvor fort han har kjørt. Omfanget har stor betydning for utmålingen av straff og førerkortreaksjon.

De hensyn som tilsier at lekdommere skal delta ved anker over straffutmålingen i saker om lovbrudd med strafferamme over seks års fengsel, har samme vekt ved mange mindre alvorlige lovbrudd. Hovedtyngden av den kriminalitet som angår folk flest, befinner seg i dette området. I mange sakstyper knytter det seg adskillig offentlig interesse til reaksjonsvalg og reaksjonsnivå. I saker om mindre alvorlige lovbrudd, er spekteret av mulige reaksjonsformer ofte videre enn i alvorlige saker hvor det må gis ren ubetinget fengselsstraff.

Grensen på seks års fengsel virker nokså tilfeldig valgt. Som begrunnelse for å beholde meddommere i de alvorligste sakene, viste departe-

³⁵ For eksempel Riksadvokaten i høringsuttalelse 13. februar 2007 s. 8.

³⁶ Ot.prp. nr. 13 (2008–2009).

³⁷ Lov 25. juni 2010 nr. 26, jf. Prop L (2009–2010) s. 11 og Innst. 314 L (2009–2010) s. 2.

³⁸ Det viktigste eksemplet i praksis er straffeloven § 232.

mentet blant annet til at dette innebar en harmonisering med behandlingen av fullstendige anker med jury, der fire jurymedlemmer deltar som meddommere ved straffutmålingen. Til harmoniseringsargumentet er det nærliggende å innvende at fire meddommere deltar ved straffutmålingen i *alle* fullstendige ankesaker uansett strafferamme, altså både de sakene som i dag behandles med jury og de som behandles med meddomsrett.

Det har vært nevnt som argument at det er ønskelig å kunne behandle en anke over straffutmålingen skriftlig med fagdommere.³⁹ Utvalget er enig i dette, selv om antallet saker neppe er særlig stort. Noen statistikk føres ikke. Utvalget ser ikke avgjørende innvendinger mot å behandle anken skriftlig, selv om meddommere skal delta ved en eventuell ankeforhandling. Vilkåret for skriftlig behandling er at begge parter samtykker, og at retten finner det hensiktsmessig. Dette tilsier at adgangen til skriftlig behandling vil bli benyttet på en forsvarlig måte.

Utvalget regner ikke med at bruken av meddommere vil forsinke saken. I dag er saksbehandlingstiden omtrent den samme for meddomsrettsaker og fagdommersaker. Enkelte år og i enkelte lagmannsretter er behandlingstiden sågar lavere i meddomsrettssakene. Saksbehandlingstiden er altså ikke et argument mot at lekdommere skal delta i straffutmålingsanker.

Erfaringene fra meddomsrettssakene tilsier at fire meddommere ikke forlenger tiden som medgår til ankeforhandling, domskonferanse og domsavsigelse nevneverdig. Tilbakemeldingene utvalget har mottatt fra lagmannsrettene, er at denne sakstypen blir avvirket på en effektiv måte. Dommere i lagmannsrettene har likevel under utvalgets besøk gitt uttrykk for ulike synspunkter på et eventuelt forslag om å gå over til meddomsrett i alle straffutmålingsanker. Mange har gitt uttrykk for at dette er en naturlig og fornuftig løsning, og at dagens strafferammegrense på seks år er svakt begrunnet. Andre har hatt motforestillinger og mener at det ikke er påvist noe behov for meddommere i disse sakene.

Det er etter utvalgets syn ikke andre argumenter av vekt mot å sette retten med meddommere i alle straffutmålingsanker, enn ressursbruken. Utvalget finner ikke at denne innvendingen bør være avgjørende. Nettoeffekten vil dessuten bero på meddomsrettens sammensetning, altså hvor mange lekdommere og fagdommere som deltar totalt. Dette spørsmålet behandles nærmere nedenfor i punkt 9.8.

Utvalget finner ikke grunn til å gjøre unntak for saker som bare gjelder bot og/eller inndragning. Sakene vil som regel være behandlet uten meddommere i tingretten. Bare få straffutmålingsanker fremmes. Anken kan bare fremmes med samtykke fra lagmannsretten «når særlige grunner taler for det».⁴⁰ At samtykke er gitt, tilsier derfor at saken gjelder spørsmål av prinsipiell interesse, eller at det er særlig viktig at anken blir prøvd.

9.8 Meddomsrettssaker

9.8.1 Fullstendige og begrensede anker

Anker som gjelder bevisvurderingen under skyldspørsmålet (fullstendig anke) i saker om lovbrudd med strafferamme inntil seks års fengsel, behandles med meddomsrett.⁴¹ Saker om lovbrudd med strengere strafferamme behandles som hovedregel med jury.

I tillegg behandles noen saker med meddomsrett selv om strafferammen er fengsel i over seks år. Dette gjelder for det første spionasjesaker og andre saker om forbrytelser mot rikets sikkerhet etter kapitlene 8 og 9 i straffeloven.⁴² For det andre gjelder det saker hvor tiltalte var under 18 år da lovbruddet ble begått, og det verken er idømt eller vil bli påstått over to års fengsel.⁴³ For det tredje er meddomsrett prosessformen i saker som behandles på ny etter at lagmannsrettens fagdommere har satt juryens kjennelse til side.⁴⁴ Unntakene har ulike begrunnelse, se punktene 5.4.2 og 5.4.3.

I begrensede anker er prosessformen meddomsrett i saker som gjelder straffutmålingen for lovbrudd med strafferamme fengsel i over seks år. I andre begrensede anker (lovanvendelse, saksbehandlingsfeil og utmåling av straff under seks års fengsel) settes retten med tre fagdommere.

Straffeprosesslovens regler for saksbehandlingen i fullstendige og begrensede ankesaker med meddommere er forskjellige. For det som er utvalgets tema - sammensetningen av meddomsretten - er det likevel mange spørsmål som egner seg til felles behandling.

Sammensetningen av meddomsretten må ses i sammenheng med formene for lekdommerdelta-

³⁹ Straffeprosessloven § 333.

⁴⁰ Straffeprosessloven § 321 første ledd første punktum

⁴¹ Straffeprosessloven § 332 første ledd første punktum, jf. § 352 første ledd.

⁴² Straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 1.

⁴³ Straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 2.

⁴⁴ Straffeprosessloven § 352 andre ledd nr. 3.

kelse og rettens sammensetning i de fullstendige ankesakene som nå behandles med jury. Utvalgets medlemmer er uenige om prosessformen i alvorlige bevisanker, men forsøker her å avklare hva fraksjonene kan samles om når det gjelder behandlingen av de anker hvor det samlede utvalget mener at prosessformen skal være meddomsrett.

Utvalget redegjør først for hvilke saker det er enighet om å behandle med meddomsrett.

For *begrensede ankesaker* går utvalget inn for at lagmannsretten skal settes som meddomsrett ved ankeforhandling i alle straffutmålingsanker, men ikke i noen andre begrensede ankesaker.

For *fullstendige ankesaker* er situasjonen noe mer komplisert.

Utvalgets medlemmer Hennem, Sveier Nielsen, Nordén, Røkke og Strandbakken – meddomsrettsfraksjonen – går inn for at lagmannsretten skal settes som meddomsrett ved ankeforhandlingen i *alle* fullstendige ankesaker.

Utvalgets medlemmer Elden, Jordal, Leikvik, Rehman og Ryan – lagrettesfraksjonen – går inn for at lagmannsretten kun skal settes med meddommere i fullstendige anker som gjelder lovbrudd i et nedre sjikt, som begrenses oppad av de saker som skal behandles etter særlige prosessregler for alvorlige straffesaker. Det letter fremstillingen å ha en betegnelse på denne prosessformen som alternativ til meddomsrett. Utvalget bruker betegnelsen «lagrettesak» om prosessformen og «lagrette» om lekdommerkollegiet.

Det er ikke nødvendig for behandlingen her å foregripe hvordan prosessreglene for lagrettesaker skal utformes, eller hvordan grensen mellom prosessformene skal trekkes.

9.8.2 Bakgrunnen for dagens sammensetning av meddomsretten

Dagens sammensetning av meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere både i fullstendige og begrensede ankesaker har sitt opphav i to-instansreformen i 1995, da lagmannsretten ble ankeinstans i alle straffesaker.⁴⁵ Før reformen ble alvorlige straffesaker behandlet direkte i lagmannsretten og avgjort med jury.

Saker om overtredelse av straffeloven kapittel 8 og 9 om «spionasjesaker» og andre forbrytelser mot rikets sikkerhet mv. var unntatt og ble behandlet av tre fagdommere og fire lekdommere i det som ble kalt «stor meddomsrett».⁴⁶ Meddomsrett som prosessform i disse sakene ble opp-

rinnelig innført i forbindelse med landssvikoppkjøret etter annen verdenskrig.⁴⁷ Se punkt 5.4.3.3.

Meddomsretten har en forholdsvis kort historie i alminnelige straffesaker i lagmannsretten. I 100 år fra straffeprosessreformen trådte i kraft 1. januar 1890, ble også saker om «fornyhet behandling» behandlet med jury. Fornyhet behandling var rettsmidlet mot bevisvurderingen under skyldspørsmålet i de alminnelige straffesakene som startet i tingretten, og var forløperen til fullstendig anke.

Ved en prosessreform som trådte i kraft 1. januar 1990, ble det bestemt at lagmannsretten i saker om fornyhet behandling skulle settes som meddomsrett med to fagdommere og tre meddommere. Dette organet ble i praksis kalt «liten meddomsrett», som motstykke til den «store meddomsrett» i spionsakene. Samme prosessform ble valgt for saker som ble behandlet på ny etter tilsidesettelse av juryens kjennelse.⁴⁸

Mens det var bred oppslutning om overgangen til meddomsrett ved fornyhet behandling, var meningene sterkt delte om rettens sammensetning. Hovedbegrunnelsen for å velge to fagdommere var effektivitets- og ressurs hensyn, samtidig som løsningen ble funnet fullt betryggende. Innvendinger under høringen om svekket juridisk kompetanse, mulig økt antall anker til Høyesterett, at det kunne være vanskelig for meddommerne å ta stilling dersom to fagdommere var uenige, og at det ville være vanskelig å fortsette saken med én dommer i forfallstilfelle, ble ikke funnet tilstrekkelig tungtveiende av Justisdepartementet. Justiskomiteén var enig og betegnet ordningen som fullt ut betryggende.⁴⁹

Den lille meddomsretten var bare i funksjon noen få år. Meddomsrettens sammensetning i fullstendige ankesaker ble utredet i forarbeidene til to-instansreformen.⁵⁰ Resultatet ble at meddomsretten med fem medlemmer i 1995 ble erstattet av dagens meddomsrett med syv medlemmer.

Hovedbegrunnelsen for å øke antall medlemmer av meddomsretten, var å innføre krav om kvalifisert flertall for å kjenne tiltalte skyldig. Fire av fem stemmer ble funnet for strengt, mens fem av syv var passe. At en fellende dom må ha tilslutning fra minst én fagdommer og minst to lekdommere,

⁴⁶ Tidl. Straffeprosessloven § 334 a, jf. Ot.prp. nr. 35 (1984–85) s. 9–10.

⁴⁷ Landssvikrettergangsloven, lov 21. februar 1947 nr. 2 § 30.

⁴⁸ Lov 16. juni 1989 nr. 68.

⁴⁹ De viktigste forarbeidene er Ot.prp. nr. 79 (1988–89) s. 28–29 og Innst. O. nr. 106 (1988–89) s. 5.

⁵⁰ NOU 1992: 28 særlig s. 58–59 og i Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 31–34.

⁴⁵ Lov 11. juni 1993 nr. 80, i kraft 1. august 1995.

og at ingen kan dømmes mot samtlige fagdommernes stemme, ble også fremhevet som gunstige virkninger.

Justiskomiteén sluttet seg til vurderingene.⁵¹

Det er av interesse at Justisdepartementet i proposisjonen trakk frem som alternativ å sette retten med to fagdommere og fem lekdommere. Denne løsningen var ikke blitt utredet av To-instansutvalget. Det heter videre om dette alternativet:

«Det som særlig særpreger ordningen, er at den vil innebære en styrking av legmannselementet. I tillegg vil det være uproblematisk å kreve kvalifisert flertall. Ordningen skaper heller ikke så store kapasitetsproblemer, siden den bare krever to fagdommere.

En innvending mot ordningen kan være at det vil være mulig å få kvalifisert flertall for fellelse mot begge fagdommernes stemmer. Men det er et spørsmål hvor langt denne innvendingen rekker. Det er bare bevisvurderingen under skyldspørsmålet som vil være endelig avgjort, og dette er en form for vurdering som legfolk tradisjonelt har blitt ansett som særlig skikket til å foreta. De øvrige sidene av saken vil med samtykke av Høyesteretts kjæremålsutvalg kunne overprøves av Høyesterett. Departementet antar at det i saker som er av en viss alvorlighetsgrad, ikke skal så mye til før samtykke blir gitt så lenge de to fagdommerne i lagmannsretten har blitt overstemt av meddommerne. I tillegg kommer at legdommerne også i jursaker normalt avgjør skyldspørsmålet alene. Fagdommernes eneste mulighet til å påvirke resultatet er i disse sakene å sette juryens kjennelse til side, og det blir sjelden gjort.

Departementet har inntrykk av at lagdommernes motstand mot at retten settes med to fagdommere og tre lekdommere, i hovedsak skyldes at de mener det er behov for at mer enn to fagdommere deltar i behandlingen av saken. I tilfelle vil motstanden trolig også gjelde en ordning med to fagdommere og fem meddommere.»⁵²

Meddomsrettens sammensetning i begrensede anker har vært mindre omdiskutert. Spørsmålet ble først aktuelt da lagmannsretten ble ankeinstans ved to-instansreformen. Bakgrunnen for at prosessformen meddomsrett ble innført ved

behandlingen av anker over straffutmålingen i alvorlige saker, er omtalt ovenfor i punkt 9.7.2. Her redegjør utvalget for sammensetningen av retten.

To-instansutvalget uttalte at en sammensetning på to fagdommere og tre lekdommere var den beste for behandlingen av alle straffutmålingsankers, ut fra en isolert betraktning av hva som passer best for denne typen ankesak. Utvalget foreslo likevel en sammensetning på tre fagdommere og fire meddommere som i fullstendige ankesaker. Begrunnelsen var at det ville være komplisert og upraktisk med mange forskjellige sammensetninger av retten, og at det kunne oppstå problemer dersom en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen med tre fagdommere skulle behandles sammen med en straffutmålingsanke.⁵³ Justisdepartementet var enig.⁵⁴ Da bruken av meddomsrett i straffutmålingsankers ble innskrenket ved ikrafttreddelsen av to-instansreformen i 1995, var sammensetningen lite drøftet, men departementet viste til at antallet meddommere harmonerte med antallet lekdommere ved straffutmålingen i jursaker.⁵⁵

9.8.3 Utvalgets felles forutsetninger

Sammenfatningsvis er utvalgets medlemmer enige om at alle straffutmålingsankers uansett strafferamme, og fullstendige anker med alvorlighetsgrad i et nedre sjikt, skal behandles med meddomsrett. Det utvalget er uenig om er behandlingsformen for fullstendige anker i de mest alvorlige sakene, se punkt 9.8.1.

Utvalget har formulert ti forutsetninger som man er enige om å legge til grunn for alternative sammensetninger av meddomsretten. Av hensyn til at prosessreglene skal være så enkle og oversiktlige som mulig, vil utvalget så langt det lar seg forene med en hensiktsmessig fremstilling, behandle fullstendige anker og straffutmålingsankers i sammenheng.

Utvalgets medlemmer er enige om at følgende forutsetninger skal legges til grunn:

1. Meddommerne skal være i flertall.
2. Alle rettens medlemmer skal delta med én stemme i alle avgjørelser som treffes i samme ankeforhandling.
3. Det skal kreves kvalifisert flertall for en avgjørelse av skyldspørsmålet som går mot tiltalte.

⁵¹ Innst. O. nr. 137 (1992–93) s. 6.

⁵² Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 33–34.

⁵³ NOU 1992: 28 s. 61.

⁵⁴ Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 34–35.

⁵⁵ Ot.prp. nr. 25 (1994–95) s. 27.

4. En avgjørelse av skyldspørsmålet som går mot tiltalte, skal ha tilslutning fra minst to lekdommere og minst én fagdommer.
5. Alle avgjørelser av annet enn skyldspørsmålet skal treffes med alminnelig flertall, unntatt ved forfall etter syv.
6. Retten skal ha et ulikt antall medlemmer, slik at det i alle saker kan dannes et flertall.
7. Saken skal kunne fortsette selv om inntil én fagdommer og inntil én meddommer får forfall etter at ankeforhandlingen har startet.
8. Om retten kan settes med to fagdommere, skal begge være faste lagdommere.
9. Retten skal ha samme sammensetning i alle straffutmålingsankesaker.
10. Straffutmålingsankesaker skal med partenes samtykke kunne behandles skriftlig.

Utvalget har følgende utfyllende merknader til disse forutsetningene:

- Ad 1: At lekdommerne skal være i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet, er forutsatt i mandatet. I samsvar med gjeldende rett er det også naturlig at de er i flertall ved avgjørelsen av straffespørsmålet og andre avgjørelser som treffes under ankeforhandlingen i meddomsrett.
- Ad 2: At hvert av rettens medlemmer skal ha én stemme, er i samsvar med gjeldende rett og er en selvfølge.

At alle rettens medlemmer skal delta i alle avgjørelser som treffes, innebærer på ett punkt en realitetsendring. Det forekommer at lagmannsretten i samme sak både skal behandle en anke hvor retten skal settes med meddommere, og en anke hvor retten skal settes med tre fagdommere. Domfelte har for eksempel anket over bevisvurderingen under skyldspørsmålet for post I, og over lovanvendelsen under skyldspørsmålet for post II i tiltalebeslutningen. Eller han har anket over saksbehandlingen og straffutmålingen i en sak som gjelder lovbrudd med strafferamme fengsel i over seks år. Det kan også foreligge anker fra forskjellige parter over ulike sider ved tingrettens avgjørelse.

I de sakene hvor det foreligger flere anker som skal behandles med ulik sammensetning av retten, er den alminnelige regel i dag at ankene forenes til behandling ved samme ankeforhandling.⁵⁶

Dersom en anke som skal behandles med meddommere, er forent med en anke over straffutmålingen for lovbrudd med strafferamme inntil seks års fengsel som skal behandles uten meddommere, er lovens regel i dag at meddommerne skal delta også i straffutmålingsankesaker.⁵⁷ At meddommere ellers ikke deltar i straffutmålingsankesaker i det nedre sjikt, er prosessøkonomisk begrunnet. Derfor er det naturlig at de deltar i straffutmålingsankesaker når de først er med.

Dersom fagdommersaken er en anke over saksbehandlingen og/eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet, er regelen derimot at denne anken skal avgjøres av fagdommerne alene, uten at meddommerne deltar.⁵⁸ Regelen ble gitt ved en lovendring i 2001.⁵⁹

At det ville kunne oppstå problemer med å behandle en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen sammen med en straffutmålingsanke dersom meddomsretten ble satt med to fagdommere, ble ved toinstansreformen nevnt som er argument mot en slik dommersammensetning.⁶⁰

Med to fagdommere i meddomsretten, vil ankene etter dagens regler ikke kunne forenes med mindre fagdommersaken avgjøres av to fagdommere. Dette er uheldig. Den mest nærliggende løsningen er at meddommerne deltar også i den begrensede anken med fagdommere. Utvalget finner ikke at det er tungtveiende innvendinger mot dette. I alle meddomsrettssaker deltar meddommerne i avgjørelsen av de prosessuelle spørsmål som treffes under ankeforhandlingen, og de tar standpunkt til lovanvendelsen under skyldspørsmålet i alle fullstendige ankesaker. En slik kombinasjon av ankesaker vil uansett forekomme sjelden.

At meddommerne vil overstemme enige fagdommere i rent juridiske spørsmål, er lite sannsynlig. Er fagdommerne uenige, får hver av lekdommerne gjøre seg opp en mening på grunnlag av partenes prosedyrer og argumentasjonen fra fagdommerne. Både partsrepresentanter og fagdommere vil måtte forklare problemstillingen.

⁵⁶ Straffeprosessloven § 13, jf. § 327.

⁵⁷ Straffeprosessloven § 332 andre ledd andre punktum.

⁵⁸ Straffeprosessloven § 332 andre ledd første punktum.

⁵⁹ Lov 4. mai 2001 nr. 16, se Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) s. 27.

⁶⁰ NOU 1992: 28 s. 61.

gene slik at meddommerne kan delta i avgjørelsen. Som sikkerhetsventil kan dommen ankes til Høyesterett.

Selv om behovet ikke er like stort, er utvalgets medlemmer enige om å gå inn for denne løsningen også for det alternativ at tre fagdommere skal delta i meddomsretten. Selv om lagmannsretten er beslutningsdyktig med tre fagdommere, er det ugunstig at meddommerne sitter på sidelinjen ved behandlingen av spørsmål de ikke skal delta i. Det kan oppleves som ekskluderende ikke å få delta i enkelte sider ved saken.

Fremstår det som uhensiktsmessig å forene en saksbehandlings- eller lovanvendelsesanke med en bevisanke eller straffutmålingsanke med meddommere, er det hjemmel for å dele sakene og behandle dem hver for seg.

- Ad 3: Kvalifisert flertall for å kjenne tiltalte skyldig, er i samsvar med gjeldende rett i jury- og meddomsrettssaker i lagmannsretten. Å svekke denne rettssikkerhetsgarantien, er uaktuelt, se punkt 8.11.2. Av dette følger etter utvalgets oppfatning at det ikke kan være aktuelt å sette meddomsretten i fullstendige ankesaker med færre enn syv medlemmer som i dag.
- Ad 4: Dette er den «doble rettssikkerhetsgarantien.» Sammen med kvalifisert flertall sikrer regelen at avgjørelsen av skyldspørsmålet blir robust. Med dagens sammensetning av meddomsretten blir dette kravet oppfylt. Det vil ikke være mulig å oppnå fem stemmer for domfellelse uten at minst to lekdommere og minst én fagdommer stemmer for dette. Med to fagdommere og fem lekdommere, eller tre fagdommere og seks meddommere, må vilkåret inntas i lovteksten.
- Ad 5: Dette er en åpenbart naturlig løsning og i samsvar med gjeldende rett. Unntaket for forfallstilfeller i domstoloven § 15 videreføres, jf. forutsetning syv.
- Ad 6: Dette følger av forutsetning fem.
- Ad 7: Adgangen til å fullføre saken ved forfall fra inntil én lagdommer og inntil én lekdommer, bør videreføres. Domstoloven § 15 har en nøytral utforming, slik at det ikke er nødvendig med lovendring selv om antallet fagdommere eller lekdommere reduseres.
- Ad 8: Etter dagens regler kan lagmannsretten settes med tilkalte dommere fra tingretten eller såkalte «ekstraordinære lagdom-

mere».⁶¹ Ekstraordinære lagdommere er dommere som etter å ha gått av med alderspensjon, konstitueres til å gjøre tjeneste i lagmannsretten inntil de er 73 år. I hver sak kan bare inntil én tilkalt eller én ekstraordinær dommer gjøre tjeneste hvis ikke en av de ordinære lagdommerne uventet får forfall.

Bruken av tilkalte og ekstraordinære dommere er ikke uten prinsipielle betenkeligheter som særlig ble drøftet på bred basis av Domstolkommisjonen.⁶² Domstolkommisjonen foreslo å avvikle ordningen med ekstraordinære lagdommere, men videreføre adgangen til å tilkalle førsteinstansdommere med den begrensning at det bare kunne delta én i hver sak. Kommisjonen la vekt på at det dermed i alle saker ville være et flertall av faste lagdommere. Selv om det ikke fremgår av ordlyden, bygger regelen derfor klart på den forutsetning at det deltar tre fagdommere i saken. Hvis én dommer sløyfes, bør det være «ekstradommere».

Unntaket i domstoloven for det tilfelle at en lagdommer får «uventet forfall» før ankeforhandlingen, bør beholdes. I praksis benyttes tilkalte eller ekstraordinære dommere som tredje dommer i et stort antall straffesaker i dag. Å redusere antall dommere fra tre til to er mindre betenkelig når det fortsatt vil delta to faste lagdommere i saken. Løsningen nødvendiggjør en endring i domstoloven § 10.

- Ad 9: Å operere med ulike sammensetninger av meddomsretten i straffutmålingsanker, er uhensiktsmessig. Et alternativ er å behandle alle saker med tre fagdommere og fire lekdommere, slik som i dagens saker om lovbrudd med strafferamme fengsel i over seks år. Med to fagdommere er tre lekdommere det mest nærliggende alternativet. Valget av løsning beror på vurderinger av ressursbruken og hva som passer best med sammensetningen i andre saker.
- Ad 10: I dag kan bare fagdommersaker behandles skriftlig.⁶³ Det er en lite ønskelig konsekvens av å sette alle straffutmålingsanker med meddomsrett, om dette betyr at ingen saker kan behandles skriftlig. Dette er drøftet ovenfor i punkt 9.7.3. Utvalget

⁶¹ Domstoloven § 10 andre ledd.

⁶² NOU 1999: 19 s. 237–241.

⁶³ Straffeprosessloven § 333.

mener som nevnt der at adgangen til å behandle begrensede anker skriftlig med partenes samtykke bør videreføres, selv om ankeforhandlingen skal settes med meddommere. Tiltalte har offentlig forsvarer i alle straffesaker som er fremmet til behandling. Partene er kjent med alternativene og må forventes å kunne ta et fornuftig valg.

Utvalget vil i det følgende drøfte hvilke slutninger disse felles forutsetningene gir grunnlag for å trekke om meddomsrettens sammensetning i de sakene hvor utvalgets medlemmer er enige om at prosessformen skal være meddomsrett. For antall fagdommere er bare to løsninger aktuelle: Tre fagdommere i kombinasjon med et likt antall meddommere, eller to fagdommere i kombinasjon med et ulikt antall meddommere. Utvalgets medlemmer har ulikt syn på hvilket alternativ som bør anbefales, og vil drøfte spørsmålet videre i fraksjonenes særuttalelser. Med dette forbeholdet gir utvalget uttrykk for noen felles synspunkter på sammensetningen av en meddomsrett med tre fagdommere i punkt 9.8.4 og på sammensetningen av en meddomsrett med to fagdommere i punkt 9.8.5.

9.8.4 Meddomsrett med tre fagdommere

Med tre fagdommere kan antall meddommere være fire eller seks. Begge alternativer oppfyller forutsetningene i punkt 9.8.3. Et større antall meddommere er uaktuelt i en meddomsrett, hvor rettens medlemmer skal utgjøre ett forum og delta i alle avgjørelser under saken.

Utvalget har inntrykk av at dagens sammensetning av meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere fungerer godt og har allmenn aksept. Utvalget har ikke registrert faglig kritikk av ordningen. I møte med dommere ved besøk til landets lagmannsretter ble dette positive inntrykket bekreftet. Et dommerkollegium på syv medlemmer gir et tilstrekkelig tungt og verdig uttrykk, som passer med den stemning av høytid og alvor lagmannsretten bør symbolisere ved behandlingen av skyldspørsmålet i en straffesak. Fire meddommere er en sterk lekdommergruppe, og tre fagdommere sikrer tilstrekkelig juridisk kompetanse i dommerpanelet.

Med tre fagdommere må antallet meddommere være minst fire også i straffutmålingsanker.

En meddomsrett med tre fagdommere og seks meddommere er en meget sterk sammensetning av retten. Det vil være mulig å kreve to tredjedels

flertall for domfellelse både blant lekdommere og fagdommere. At ingen vil kunne bli dømt uten at fire av seks lekdommere og to av tre fagdommere stemmer for det, gir høy grad av rettssikkerhet for tiltalte. Denne sammensetningen vil likevel etter utvalgets oppfatning være for ressurskrevende til å kunne anbefales for behandling av fullstendige ankesaker i det nedre sjikt, og helt uaktuelt for straffutmålingsanker.

I tillegg til de kostnader som direkte knytter seg til antallet dommere, kommer behovet for ombygging av rettssaler. I en meddomsrett hvor fagdommere og lekdommere er likeverdige, bør likheten også synes utad. Det er uheldig symbolikk om for eksempel fagdommerne troner på podiet, mens meddommerne sitter nede i salen.

I flere rettssaler som brukes av lagmannsrettene, er det med dagens innredning ikke plass til ni i bredden, og ombygging – om i det hele tatt mulig – kan være kostbart. Med et dommerpanel på ni, bør skranken ha en oval utforming for at rettens leder skal kunne ha kontakt med fløyene.

Utvalget har kontaktet lagmannsrettene for å få svar på hvor mange rettssaler som har plass til ni i bredden ved dommerbordet. I Hålogaland er det ingen saler med plass til ni, hvis det også skal være plass til protokollfører. Uten protokollfører vil to saler kunne anvendes, men det er ikke ideelt. I Borgarting lagmannsrett er det ni saler som vil kunne ta ni dommere, men domstolen fremhever at det vil bli trangt. Utenfor rettslokalene i Oslo er det én sal i Sarpsborg, Halden, Fredrikstad og muligens Drammen. I Gulating lagmannsrett som flytter inn i nytt bygg i juli/august 2011, er ingen av salene tilpasset ni personer. Det antas å være delvis mulig ved å skjøte på med ekstra stoler, men med risiko for at alle ikke vil se alt som foregår. Det er anslått at en ombygging av rettssalene til ni personer koste ca. 15-20 millioner kroner. Frostatings saler i Trondheim, Ålesund, Molde og Kristiansund gir ikke plass for ni dommere uten betydelige endringer, og enkelte av salene har volumbegrensninger som umuliggjør plass for ni dommere på rad/halvsirkel. I Eidsivating lagmannsrett er det ingen saler som i dag som har plass til ni dommere. Det vil kanskje være mulig å få det til ved å skifte stoltype, men anbefales ikke. I Agder kan det la seg gjøre å få plass til ni i de fire jurysalene i Tønsberg, Skien, Arendal og Kristiansand, men da uten protokollfører og med noe ombygging.

Utvalget bemerker at opplysningene gjelder de største salene som i dag brukes til jurysaker. Redegjørelsen ovenfor har størst relevans om

man vurderer en meddomsrett på ni medlemmer som alternativ til dagens jursaker. Skulle man innføre denne sammensetningen i alle meddomsrettssaker, ville konsekvensene bli langt mer omfattende. Lagmannsrettene behandler om lag 100 flere fullstendige ankesaker med meddomsrett enn med jury og har behov for å behandle flere saker samtidig på samme rettssted. I dag benytter alle lagmannsrettene til behandling av meddomsrettssaker et større antall rettssaler som under ingen omstendigheter kan utvides til å romme ni dommere.

Utvalget er enige om at en meddomsrett med tre fagdommere bør settes med fire meddommere som i dag.

9.8.5 Meddomsrett med to fagdommere

Med to fagdommere kan antallet meddommere være tre, fem eller syv.

I fullstendige ankesaker må det i praksis være minst syv medlemmer av retten for å oppfylle de ti forutsetningene i punkt 9.8.3. Med to fagdommere og tre lekdommere ville et krav om kvalifisert flertall bety fire av fem stemmer for en fellende dom. Utvalget anser dette som et for strengt krav. Med syv medlemmer av retten, blir kravet for domfellelse fem mot to. Meddommerne vil i så fall kunne danne et bestemmende flertall. For å unngå at noen kan bli domfelt mot alle fagdommernes stemmer, må det inntas som vilkår i loven at en fellende dom skal ha tilslutning fra minst én fagdommer.

Ni medlemmer av retten er uforholdsmessig ressurskrevende for å behandle fullstendige ankesaker i det nedre sjikt. Det vises til vurderingen av alternativet tre fagdommere og seks meddommere i punkt 9.8.4. Med to fagdommere er syv meddommere en unødvendig tallrik meddommergruppe og en sammensetning som er mindre gunstig ved avgjørelsen av sivile krav.

Som det fremgår av særuttalelsene, er det delte synspunkter i utvalget på om meddomsrett med to fagdommere er en god løsning. For det tilfelle at meddomsretten settes med to fagdommere, er utvalget blitt stående ved at antall meddommere i fullstendige ankesaker bør være fem.

Det enkleste ville være å behandle straffutmålingsankesaker med samme sammensetning som i fullstendige ankesaker. En hensiktsmessig fordeling mellom fagdommere og meddommere og en ressursinnsats som står i forhold til behovet for lekdommerrepresentasjon i denne sakstypen, tilsier likevel at tre meddommere er tilstrekkelig.

9.9 Oppsummering

I kapittel 9 har utvalget drøftet lagmannsrettens sammensetning av fagdommere og lekdommere i alle typer anker i straffesaker. Dette spenner over et bredt spekter av sakstyper som det er redegjort for i punkt 9.2. Siktemålet har vært å klarlegge hvilke spørsmål utvalgets medlemmer er enige om, og så langt som mulig hvilke forutsetninger som bør legges til grunn for utforming av regler om sammensetningen av retten.

Utvalgets medlemmer er enige om at alle saker som skal behandles uten deltakelse av lekdommere - rene fagdommersaker - skal behandles av tre lagdommere. Dette er i samsvar med dagens ordning, jf. punkt 9.3. Lagmannsretten settes med tre fagdommere ved behandlingen av:

- Anker over beslutninger og kjennelser i tingrettene, det som tidligere ble kalt kjæremål, jf. punkt 9.4.
- Avgjørelser om hvorvidt en anke over en dom av tingretten skal fremmes til ankeforhandling, eller om anken skal nektes fremmet, det som kalles ankesiling, jf. punkt 9.5.
- Anker som er begrenset til å gjelde saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet i tingrettens dom, jf. punkt 9.6.
- Straffutmålingsankesaker som avgjøres etter skriftlig behandling, jf. punkt 9.7.3 og 9.8.3 (forutsetning ti).

I forhold til gjeldende rett er det tre endringer:

- Alle straffutmålingsankesaker skal behandles med lekdommere. Nå behandles straffutmålingsankesaker som gjelder lovbrudd med strafferamme inntil seks års fengsel som fagdommersaker uten lekdommere, se punkt 9.7. Strafferammen blir uten betydning for rettens sammensetning ved behandlingen av straffutmålingsankesaker.
- Alle straffutmålingsankesaker skal med partenes samtykke kunne behandles skriftlig. Nå kan bare saker om lovbrudd med strafferamme inntil seks års fengsel behandles skriftlig.
- Når en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet er forent til felles behandling med en anke over bevisvurderingen under skyldspørsmålet eller straffutmålingen som behandles ved meddomsrett, skal lekdommerne også delta ved behandlingen av saksbehandlings- eller lovanvendelsesankesaker, jf. punkt 9.8.3 (forutsetning to)

Lagmannsrettens sammensetning i meddomsrettssaker er behandlet i punkt 9.8. Utvalgets medlemmer har ulikt syn på meddomsrettens

sammensetning og også på hvilke fullstendige ankesaker som skal behandles ved meddomsrett. Dette er spørsmål som drøftes videre i fraksjonenes særuttalelser i kapittel 10.

Utvalget er imidlertid enig om flere forutsetninger som bør legges til grunn for utformingen av prosessregler for meddomsrettssaker, jf. punkt 9.8.3. Som i dag skal meddomsretten i fullstendige ankesaker ha til sammen syv medlemmer, og det skal kreves et kvalifisert flertall på fem av syv stemmer for å kjenne tiltalte skyldig. Aktuelle alternativer er tre fagdommere og fire meddommere, eller to fagdommere og fem meddommere.

I straffutmålingsanker er utvalget enig om at lekdommerne skal være i flertall. Aktuelle alternativer er tre fagdommere og fire meddommere, eller to fagdommere og tre meddommere. Alternativene med tre og to fagdommere er nærmere drøftet i punkt 9.8.4 og 9.8.5. Valget mellom disse alternativene behandles i fraksjonenes uttalelser i kapittel 10.

Antall fagdommere og rettens sammensetning for øvrig i saker som eventuelt skal behandles med lagrette, behandles i kapittel 10 av den fraksjon av utvalget som går inn for dette.

Kapittel 10

Utvalgets syn på lagmannsrettens sammensetning – to hovedalternativer

10.1 Lagrette eller meddomsrett

Utvalgets medlemmer står i det alt vesentlige samlet om fremstillingen hittil i kapittel 1 til 9. Det vil ha fremgått at medlemmene er enige om mange av de forutsetninger som bør legges til grunn, og hvilke hensyn som bør tas i betraktning når man skal besvare spørsmålene i mandatet om lagmannsrettens sammensetning i straffesaker, og herunder spesielt hvilken form for lekdommerdeltakelse som bør anbefales for anker over skyldspørsmålet i de alvorlige sakene som etter dagens prosessregler behandles med jury.

En viktig avklaring er at utvalgets medlemmer er enige om at avgjørelsen av skyldspørsmålet skal begrunnes i alle saker. Av denne grunn kan dagens prosessregler for lagrettesaker ikke videreføres uendret.

Utvalgets medlemmer har inntatt forskjellige standpunkter til hovedspørsmålet i mandatet om behandlingsformen og sammensetningen i fullstendige ankesaker om de mest alvorlige lovbrudd. En fraksjon på fem medlemmer som består av utvalgets leder Jordal og utvalgsmedlemmene Elden, Leikvik, Rehman og Ryan, går alle inn for at en lagretteordning skal videreføres for behandlingen av disse sakene, men med en del endringer i forhold til reglene for behandlingen av jursaker i dag. Disse medlemmer har sett hen til den prosessordning som ble innført i Danmark fra 2008, men tilpasset det som anses mest fordelaktig for et norsk system med vår lagrettetradisjon. På enkelte punkter ved utformingen av behandlingsreglene for lagrettesaker har utvalgets medlem Rehman et annet syn enn de øvrige medlemmer av fraksjonen.

Utvalgets medlemmer Hennem, Sveier Nielsen, Nordén, Røkke og Strandbakken går inn for å behandle alle fullstendige ankesaker ved meddomsrett.

Utvalget har som det har fremgått funnet det hensiktsmessig å bruke betegnelsene «lagrettefraksjonen» og «meddomsrettsfraksjonen» om disse hovedfraksjonene.

Utvalgets medlemmer er enige om at lagmannsretten skal settes som meddomsrett ved behandlingen av de fullstendige ankesaker som ikke skal behandles med lagrette etter lagrettefraksjonens forslag. Utvalgets medlemmer er dessuten enige om at lekdommere skal delta i og være i flertall ved behandlingen av alle anker som gjelder straffutmålingen, og at lagmannsretten da skal settes som meddomsrett. Medlemmene av lagrettefraksjonen og meddomsrettsfraksjonen har likevel ulikt syn på lagmannsrettens sammensetning i alle meddomsrettssakene. Lagrettefraksjonen går inn for at meddomsretten både i fullstendige og begrensede ankesaker skal settes med tre fagdommere og fire meddommere. Meddomsrettsfraksjonen går inn for at meddomsretten i alle saker skal settes med to fagdommere, med tilslutning av fem meddommere i fullstendige og tre meddommere i begrensede ankesaker.

Utvalgets medlemmer er enige om at rene saksbehandlings- eller lovanvendelsesanker skal behandles uten deltakelse av lekdommere, og videre at lagmannsretten i alle saker som behandles uten lekdommere, skal settes med tre fagdommere. Dette er i samsvar med gjeldende rett.

Lagrettefraksjonen og meddomsrettsfraksjonen redegjør i sammenheng for sine standpunkter i de følgende punkter 10.2 og 10.3. De økonomiske konsekvensene av forslagene, holdt opp mot dagens prosessregler, undergis felles behandling i kapittel 12. De to fraksjonenes lovutkast med merknader er inntatt i punkt 13.2 for lagrettefraksjonen og 13.3 for meddomsrettsfraksjonen. Det er såvidt betydelige forskjeller at det gir best oversikt å utforme to fullstendige utkast.

10.2 Vurderinger fra lagrettefraksjonen

10.2.1 Hensyn og opplegg

Utvalgsmedlemmene Elden, Jordal, Leikvik, Rehman og Ryan – lagrettefraksjonen – mener domstolsbehandlingen i de alvorligste straffesakene bør prioriteres høyt innenfor de ressurser som står til rådighet. I disse sakene står mest på spill for tiltalte, og konsekvensene av uriktig domfellelse er størst. Alvorlige saker får størst offentlig oppmerksomhet, og behandlingen av disse vil derfor være av særlig stor betydning for borgernes tillit til domstolene.

Juryen ble tilskrevet en særlig funksjon i de samfunnsomveltninger som fant sted på midten av 1800-tallet, se kapittel 5. Lagrettefraksjonen mener det fremdeles er behov for en domstolsordning basert på selvstendig lekdommerdeltakelse.

Det å la lekdommere selvstendig ta stilling til skyldspørsmålet i de alvorligste saker, gir den prosessordning som formodentlig er best egnet til å aktivisere og vedlikeholde allmenhetens interesse for rettsutøvelsen, herunder underbygge tilliten til domstolene. Særlig gjelder dette når andre elementer i dagens juryordning blir foreslått forbedret. Sett på lang sikt, vil en slik ordning med selvstendig og sterkt ansvarsfull deltagelse av lekdommere gi en demokratisk kontroll av rettsanvendelsen som bruk av meddomsrett ikke kan tilby.

Den kritikken som er reist mot juryordningen fra innføringen og frem til i dag, har i det alt vesentlige kommet fra fagjurister. Det er etter hva lagrettefraksjonen forstår ikke holdepunkter for at ordningen ikke har hatt eller ikke har tillit i befolkningen.

Hensynet til flest riktige avgjørelser står særlig sentralt ved valg av domstolssammensetning. Hvilke avgjørelser som er riktige lar seg imidlertid ikke alltid måle eller etterprøve, og det er derfor vanskelig å fastslå graden av rettsikkerhet i form av riktige avgjørelser ulike sammensetninger bringer med seg. Selv om det kan være enighet om enkelte minstekrav til domstolsutforming, vil den endelige utforming måtte bero på en skjønnsmessig avveiing basert på erfaringer fra eksisterende ordninger og egne verdioppfatninger. Det at utvalget har delt seg i en lagrette- og meddomsrettsfraksjon, illustrerer at avveiningen kan slå ulikt ut. I tillegg til det ovennevnte hensyn til en særlig lekdommerdeltakelse, er det særlig to forhold som har vært styrende for lagrettefraksjonens avveiing.

Lagrettefraksjonen ønsker at de alvorligste straffesakene skal avgjøres av en domstolssammensetning som i særlig grad sikrer at mennes-

ker som ikke har begått straffbare handlinger, heller ikke blir straffedømt. Faren for at uskyldige blir dømt er den største faren for et strafferettsapparat og for et rettssamfunn, og man bør velge den domstolssammensetning som gjennom en streng håndhevelse av det strafferettslige beviskrav sikrer oss best mot uriktige domfellelser. Det er holdepunkter for at lekdommere håndhever beviskravet strengest ved at de er mer tilbøyelige til å frifinne enn fagdommere, og ved at lekdommere i egenskap av jurymedlemmer er mer tilbøyelige til å frifinne enn lekdommere når de opptrer som meddommere, se punkt 8.6.

Fraksjonen ønsker derfor å videreføre ordningen med at lekdommere og fagdommere er atskilt under forhandlingene i de alvorligste straffesakene. Medlemmet Rehman går inn for å videreføre dagens ordning med fullstendig adskillelse frem til skyldspørsmålet er avgjort. Medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan går inn for en todelt rådslagning, hvor første del avholdes med lekdommere og fagdommere i fellesskap, mens det i andre del rådslås separat.

For å sikre et betryggende avgjørelsesgrunnlag og offentlig tilgjengelig rettergang, er det viktig å legge til rette for at saksforholdet presenteres på en oversiktlig og tilgjengelig måte for dommerne og allmenheten. Lagrettebehandling legger i særlig grad til rette for pedagogisk saksadministrasjon og partsfremstilling, som følge av at lekdommere og fagdommere sitter atskilt. Lagretteordningens skarpe skille mellom skyld- og straffespørsmål bidrar dessuten til særlig konsentrasjon om og fokus på sakens primære spørsmål: Hvorvidt de objektive og subjektive straffbarhetsvilkår er oppfylt.

Det er klart at lagrettebehandling gir en noe mer omstendelig behandling enn meddomsrettsbehandling. Det er en kostnad som må tas for å ivareta de ovennevnte hensyn.

Dagens juryordning har imidlertid klare svakheter. Juryen begrunner ikke svaret på skyldspørsmålet. Hensynene til samvittighetsfull og reell prøving, etterprøving og overprøving, tilsier at svaret på skyldspørsmålet bør begrunnes. Lagrettefraksjonen går inn for at svaret på skyldspørsmålet begrunnes av lekdommere og fagdommere i fellesskap etter votering.

Dagens ordning hvor fagdommerne skal og kan tilsidesette juryens kjennelse, og saken deretter skal behandles på nytt, er kostnadskrevende og belastende for tiltalte og fornærmede. Tilside-settelsesordningen bør erstattes av voteringsregler som innebærer at det kreves flertall i begge dommergrupper for å konstatere skyld.

Lagrettefraksjonen går inn for å forbeholde lagrettebehandling for de alvorligste straffesakene. Dagens kriterium for jurybehandling, strafferamme over seks år, innebærer at en rekke mindre alvorlige saker går for jury. Lagrettefraksjonen mener at et skille som bygger på strafferammer hvor bestemmelser om forhøyelse av maksimumsstraff tas i betraktning, kombinert med krav om en viss utmåling, vil sikre at det blir de alvorlige sakene som omfattes av ordningen. Dette tematiseres nærmere i punkt 10.2.18.

I det følgende redegjøres det i kronologisk rekkefølge for ankebehandlingens ulike sider. For å sette drøftelsene inn i en sammenheng innledes hvert punkt med en kort beskrivelse av dagens jury- og meddomsrettsordning, deretter følger en gjennomgang av for- og mothensyn, før lagrettefraksjonen gir sin anbefaling. Det vil gis enkelte særmerknader som følge av at Rehman går inn for fullstendig separat rådslagning, mens de øvrige medlemmene går inn for delvis felles og separat rådslagning.

Forslaget beror på en samlet avveining. Medlemmene av fraksjonen kan ha ulik oppfatning om enkelte detaljer, men har så langt som mulig søkt å utarbeide et forenet forslag. En løsning basert på elementer fra så vel dagens juryordning som meddomsrett, bør også kunne tjene som en mer samlende løsning, på tvers av de mer tradisjonelle posisjoner i debatten.

Medlemmene foreslår at bruken av ordet lagrette videreføres som betegnelse på sammensetningen av lekdommere som selvstendig tar stilling til skyldspørsmålet i de alvorligste straffesakene.

10.2.2 Antall dommere

10.2.2.1 Gjeldende rett

I jursaker avgjøres skyldspørsmålet av ti lekdommere.¹ Forhandlingene ledes av tre fagdommere som avgjør prosessuelle spørsmål. Rettens leder avgjør lovanvendelsen. Straffespørsmålet avgjøres av tre fagdommere og fire lekdommere.² Eventuelle sivile krav avgjøres av fagdommerne alene.

I meddomsrettssaker avgjøres alle spørsmål av tre fagdommere og fire lekdommere i felleskap.³

10.2.2.2 Vurdering og anbefaling

Lekdommere skal være i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. For at alle skal ha mulighet til å komme til orde under rådslagningen, bør ikke lagretten være for stor. Det anses derfor ikke aktuelt å øke antall lekdommere fra dagens ti. For å sikre en markert lekdommerdeltakelse og dommere med ulike perspektiver, er det på den annen side avgjørende at gruppen er tilstrekkelig stor. Medlemmene ser seks lekdommere som en nedre grense. Som følge av det i punkt 10.2.10 foreslås kvalifisert flertall blant lekdommerne for domfellelse, utpeker alternativene med ni eller seks lekdommere seg som mest aktuelle.

Det foreslås ni dommere, fordi ni i større grad enn seks sikrer tilfang av erfaringer og perspektiver under rådslagningen. Forhandlingene vil dessuten få et mer høytidelig preg, der alvoret markeres og underbygges gjennom den brede dommerdeltakelsen. Forslaget ligger tett opp til dagens ordning med ti lagrettemedlemmer, en sammensetning lagrettefraksjonen ikke er kjent med at det er reist innvendinger mot.

Lagrettefraksjonen foreslår i punkt 10.2.14 at alle dommere som har deltatt i avgjørelsen av skyldspørsmålet, også skal delta ved avgjørelsen av straffespørsmålet. Fraksjonen ser ikke et antall på ni lekdommere som for stort for fellesbehandling.

Domstolsystemets hierarkiske og symmetriske oppbygning tilsier minst to fagdommere i ankeinstansen i de alvorligste saker. Tre fagdommere er nødvendig for å sikre at det er flere fagdommere i lagmannsretten når den skal behandle saker der tingretten er satt med forsterket rett.

Hensynene til rettens legitimitet og autoritet tilsier at det bør være gode betingelser for rettslige vurderinger. Det er ønskelig at ordningen med tre fagdommere videreføres, ettersom tre, i større grad enn to, åpner for diskusjon og ulike perspektiver på sakens rettslige problemstillinger. To dommere vil gi en mindre tillitvekkende ordning, hvor uenighet vil måtte løses ved stemmevektning fremfor flertallsvedtak.

Det vil som nevnt bli foreslått at det stilles krav til kvalifisert flertall blant lekdommere og fagdommere for skyldkonstatering. Et slikt stemmekrav er kun mulig med tre fagdommere.

Tre dommere gir dessuten en sikkerhetsventil ved at påbegynte forhandlinger kan fortsette ved dommerfracfall.

Endelig nevnes at bruk av tre fagdommere er utbredt i andre land, både i meddomsrett og i jursaker. Et forslag om å redusere antall fagdom-

¹ Straffeprosessloven § 355 første ledd.

² Straffeprosessloven § 376 e første ledd.

³ Domstoloven § 12 og straffeprosessloven § 332 første ledd.

mere fra tre til to i forbindelse med den danske nævningereformen ble ikke vedtatt da saken ble behandlet i Folketinget.

10.2.3 Innkalling og utskyting

10.2.3.1 Gjeldende rett

I jursaker innkalles det etter loddtrekning 16 jurymedlemmer, like mange av hvert kjønn.⁴

Det følger av straffeprosessloven § 355 at lagretten skal ha ti medlemmer, men at rettens leder i vidløftige saker kan beslutte at elleve eller tolv lagrettemedlemmer skal følge forhandlingene. Partene har rett til å skyte ut så mange medlemmer som det er til stede flere enn ti, eller flere enn elleve eller tolv i vidløftige saker.⁵ Tiltalte og deretter påtalemyndigheten kan etter tur skyte ut ett og ett medlem inntil det ønskede antall er tilbake. Hvis partene ikke velger å benytte utskytingsretten avgjøres ved loddtrekning hvem som skal gå ut. Utskyting og loddtrekning skal skje på en slik måte at det til slutt så langt det er mulig blir like mange kvinner og menn tilbake. Er det flere tiltalte i samme sak, utøves utskytingsretten i fellesskap eller deles mellom dem.⁶ For en historisk presentasjon av utskytingsretten, se punkt 5.4.4.

I meddomsrett gjelder de ordinære habilitetsbestemmelser, men det er ingen adgang til utskyting.

10.2.3.2 Vurdering og anbefaling

Hvilke beveggrunner som ligger til grunn for at enkelte lekdommere skytes ut bekjentgjøres sjelden, se punkt 8.12.4. Hensynet til å heve lagmannsretten over enhver mistillit og hensynet til tiltaltes opplevelse av en rettferdig rettergang taler for utskytingsadgang. Utskytingsretten bør derfor beholdes i de alvorligste straffesaker for de unntakstilfeller hvor det er frykt for at et medlem er forutbestemt uten at lovens krav til inhabilitet er oppfylt. Også praktiske grunner taler for at det blir kalt inn flere lekdommere enn de som faktisk skal tjenestegjøre, det tenkes på tilfeller av inhabilitet, sykdomsforfall, unnlatt oppmøte og annet. Av hensyn til lekdommernes tidsbruk, bør det imidlertid ikke kalles inn flere enn nødvendig. Det vurderes ikke nødvendig å kalle inn dagens antall. Lagrettefraksjonen foreslår at det som hovedregel innkalles tolv lagrettemedlemmer, men at det gis

adgang til å innkalle fjorten ved behov. Det er sjelden påtalemyndigheten benytter seg av muligheten til utskyting etter dagens ordning, og det foreslås derfor at utskytingsretten forbeholdes tiltalte. Påtalemyndigheten vil selvsagt ha i behold sin rett til å fremme habilitetsinnsigelser før eventuell utskytingsrett benyttes fra den tiltaltes side.

10.2.4 Separasjon under forhandlingene

10.2.4.1 Gjeldende rett

I jursaker sitter jurymedlemmene under forhandlingene atskilt fra fagdommerne frem til skyldspørsmålet er avgjort. Kontakt mellom juryen og retten under sakens gang, for eksempel der juryen ønsker å stille vitner spørsmål, skjer for åpen rett, ved muntlig eller skriftlig henvendelse fra juryen til retten.

I meddomsrettssaker sitter lekdommere og fagdommere samlet.

10.2.4.2 Vurdering og anbefaling

Det å la lekdommere og fagdommere sitte sammen har den fordel at det i praksis blir lettere å utveksle informasjon og få avklart uklarheter ved å stille spørsmål, dels som følge av at dommerne er lettere tilgjengelige for hverandre under forhandlingene og dels som følge av uformell kontakt under pauser. Fagdommere vil i sin kontakt med lekdommerne kunne bidra til at fokus rettes mot de bevistemaer saken reiser.

Av hensyn til en best mulig diskusjon under felles rådslagning om skyldspørsmålet og/eller straffutmålingen, kan det virke positivt at dommerne på forhånd er blitt trygge på hverandre gjennom kontakt under forhandlingene. Felles plassering med mulighet for umiddelbar kontakt med rettens leder vil dessuten visuelt styrke likeverdigheten mellom dommergruppene.

Separasjon under forhandlingene har som fordel at sakens parter må sørge for en pedagogisk fremstilling av saken, uten tillit til at eventuelle bevismessige eller rettslige forhold blir forklart lekdommerne av fagdommerne. Dessuten må saken administreres på en måte som gjør rettergangen forståelig også for lekdommere som ikke har den samme kjennskap til prosesshåndtering. Atskillelse bidrar dermed også til en offentlig tilgjengelig og forståelig rettspleie.

Hensynet til saksopplysning taler for et system som legger til rette for at spørsmål av betydning for saken stilles i åpen rett med mulighet for kontradiksjon, istedenfor at avklaring finner sted på

⁴ Domstolloven § 87 første ledd.

⁵ Straffeprosessloven § 356.

⁶ Straffeprosessloven § 357.

bakrommet. Fagdommerne har, foruten at de ofte vil ha lest dommen som overprøves, ikke tilgang til sakens dokumenter og kjenner i utgangspunktet kun saken fra forhandlingene. Eventuelle spørsmål som lekdommerne har under sakens gang besvares derfor best av partene.

Lagrettemedlemmer som ønsker å stille spørsmål til vitner henvender seg ofte skriftlig med lapper til rettens leder. Dette er en kommunikasjonsform som kan gå på bekostning av beviskonsentrasjonen. Det at jurymedlemmer i praksis stiller få spørsmål under forhandlingene, er tradisjonelt forklart og begrunnet med at spørsmål vil kunne motvirke hensynet til anonymitet ved at oppfatninger avdekkes gjennom spørsmålene som stilles. Det kan legges til rette for at lekdommerne i større grad enn i dag inviteres til å delta med spørsmål. Det er ikke grunn til å tro at en mer direkte og umiddelbar deltakelse vil forrykke beviskonsentrasjonen nevneverdig. Fraksjonen går i punkt 10.2.12 inn for at stemmeforhold skal oppgis, og har da vanskelig for å se at det at det stilles spørsmål begrenser anonymitetshensynet.

Atskillelse vil dessuten bidra til å gi saken et høytidelig preg. Hensynet til synliggjøring av formell likhet, ivaretas om lekdommere og fagdommere kommer inn og forlater lokalet samlet.

Atskillelse mellom lekdommere og fagdommere lar seg vanskelig forene med å la lekdommerne delta i prosessuelle avgjørelser som treffes under forhandlingene, noe som bryter med likhetsprinsippet. Dette er imidlertid ikke et stort problem. Det hører til sjeldenhetene at slike avgjørelser har stor betydning for saken, og for problemstillinger som kan ha stor betydning, for eksempel om en sak skal utsettes i påvente av ytterligere bevis, vil lekdommerne likevel få det avgjørende ord om hvilken betydning eventuelle bevismangler skal ha gjennom håndhevelsen av beviskravet. Spørsmål om å tillate eller avskjære bevisføring, bør uansett treffes av fagdommerne uten lekdommernes tilstedeværelse.

Lagrettsfraksjonen mener at atskillelse samlet sett har de beste grunner for seg, og bør videreføres for behandlingen av de alvorligste straffesaker.

10.2.5 Lagrettens ordfører

10.2.5.1 Gjeldende rett

Juryen får utlevert en liste over de øvrige medlemmer, og under ledelse av rettens leder velges ordfører.⁷ Står stemmene likt, avgjøres valget ved loddtrekning. Ordføreren skal holdes utenfor

loddtrekningen om hvem som ikke skal delta der flere enn ti har overvært forhandlingene.⁸ Ordføreren leder rådslagningen og stemmegivningen.⁹ Det er ordføreren som er juryens stemme utad og som i åpen rett bekrefter at «[l]agretten har på ære og samvittighet gitt følgende svar på de spørsmål som er stilt» og deretter formidler lagrettens svar.¹⁰ Ordføreren overleverer spørsmålsskriftet og de underskrevne svar til retten. Dersom det synes å hefte mangler ved kjennelsen, er det ordførerens oppgave å klargjøre disse.¹¹

I meddomsrett benyttes ikke ordfører.

10.2.5.2 Vurdering og anbefaling

Separasjon under forhandlingene og rådslagningen tilsier behov for en ordfører som kan være lagrettens stemme utad og som kan lede rådslagningen. Ordføreren har slik en viktig funksjon.

Enkelte jurymedlemmer har oppgitt at betingelsene for valg av ordfører ikke oppleves gode, se punkt 10.2.20.3.

Nygaard har i sine intervjuer spurt lagrettemedlemmer om betingelsene for ordførervalget. Blant intervjuobjektene var det en utbredt oppfatning at ordførervalget burde organiseres bedre, og at valget burde finne sted på et senere tidspunkt enn i dag.¹² Flere respondenter formidlet at juryen voterte umiddelbart over hvem som skulle velges som ordfører og at den som var nr. 1 på listen fikk et overveldende flertall av stemmene.¹³ Dette er en observasjon som også er bekreftet av utvalgsmedlem Leikvik som har erfaring som jurymedlem. Han har erfart at ordførervalget treffes uten noen egentlig kjennskap til jurymedlemmenes egnethet, men etter hvert som jurymedlemmene møtes igjen i senere saker blir de som vurderes egnet valgt. Funn i amerikanske studier sammenfaller med undersøkelsen til *Nygaard* og observasjonen til utvalgsmedlem Leikvik, ved at personen som sitter på plass nr. 1 velges i 2/3 av sakene.¹⁴ Andre respondenter i *Nygarde*s materiale oppgir at retten tok en pause for at jurymedlemmene skulle få anledning til å snakke sammen før valget ble gjennomført.

⁷ Straffeprosessloven § 361.

⁸ Straffeprosessloven § 355.

⁹ Straffeprosessloven §§ 370 første ledd og 371

¹⁰ Straffeprosessloven § 373.

¹¹ Straffeprosessloven § 374.

¹² *Nygaard* s. 173.

¹³ *Nygaard* s. 137 og 265–268.

¹⁴ *Hastie/Penrod/Pennington* s. 92.

For en ordførerordning basert på valg, bør det i den grad det er mulig søkes motvirket at det beror på tilfeldigheter hvem som velges. Lekdommerne bør så langt det er mulig gis anledning til å gjøre seg kjent med valgalternativene før valget tas.

Førstelagmann og utvalgsmedlem Nordén har opplyst at han i Agder lagmannsrett har praktisert en ordning hvor juryen trekker seg tilbake for å velge ordfører. Han antar at de fleste rettsformennene ved domstolen gjør det samme. Juryen får da beskjed om de skal trekke seg tilbake for at konfereringen skal være reell, samtidig som det understrekes at det ikke er ment som en føring om at de skal diskutere seg til enighet om en kandidat og at selve avstemningen er hemmelig. Erfaringen er at juryen i praksis samler seg om én kandidat som viser seg å være godt egnet. Utvalgsmedlem Elden har den erfaring fra de senere år at dette er blitt en vanlig fremgangsmåte i mange av lagrettesakene.

Lagrettefraksjonen går inn for at lagretten skal trekke seg tilbake, noe som legger til rette for at hvert enkelt medlem kan redegjøre for egen bakgrunn og erfaring og om de ønsker vervet. Selve valget bør skje som i dag, ved bruk av lukkede sedler for åpen rett. Står stemmene likt, bør valget avgjøres ved loddtrekning.

Spørsmålet er så på hvilket tidspunkt valget bør finne sted. I enkelte andre land skjer valget mot forhandlingenes slutt. Dette har to gode grunner for seg. For det første vil tiden som har gått, gi grunnlag for at hver enkelt kan gjøre seg opp en mening om hvem som vil være egnet til oppgaven. For det andre vil lagretten frem til dette tidspunkt være en enhet. På den annen side er det behov for en person som på vegne av lagretten kan ha kontakt med retten allerede fra forhandlingenes oppstart. Lagrettefraksjonen går inn for at det settes av tid tidlig i første rettsdag til ordførervalg. Fraksjonen ser ikke behov for et eget ordførerutvalg. Lagretten bør fritt kunne velge sin ordfører.

10.2.6 Redegjørelse for sakens problemstillinger og sentrale straffeprosessuelle prinsipper

10.2.6.1 Gjeldende rett

Rettens leder skal gjøre lagrettens medlemmer kjent med gangen i rettsforhandlingene og lagrettens oppgaver og ansvar.¹⁵ Vedkommende skal særskilt foreholde lagrettens medlemmer at de

inntil lagrettekjennelsen er endelig avgitt, ikke må ha samtale eller forbindelse med noen annen enn retten når det gjelder saken, og at de ikke uten tillatelse av rettens leder må forlate rådslagningsrommet etter at de har trukket seg tilbake for å svare på de spørsmål som er stilt. Deretter skal lagrettens medlemmer avgi forsikring.¹⁶

Forhandlingene i jury- og meddomsrettssaker begynner med opplesning av tiltalebeslutningen.¹⁷ Rettens leder spør så tiltalte om vedkommende erkjenner seg skyldig og oppfordrer ham til å følge forhandlingen med oppmerksomhet. Deretter holder aktor et innledningsforedrag for å forklare hva som er gjenstand for tiltalen og kort nevne de bevis som vil bli ført. Forsvareren kan på begjæring få ordet til korte bemerkninger i tilknytning til det som aktor har uttalt. Deretter påbegynnes bevisførselen, hvor fornærmede som hovedregel forklarer seg først.¹⁸

10.2.6.2 Vurdering og anbefaling

En rekke strafferettslige problemstillinger forutsetter uvante vurderinger for lekfolk i lekdommerrollen. Konkretisering av sakens spørsmål og prosessuelle prinsipper tidlig under forhandlingene må derfor antas å være særlig nyttig, ved at lekdommere blir bevisst sakens problemstillinger og enklere kan stille relevante spørsmål. Det bør også redegjøres for saksopplegget og de ulike aktørenes rolle under forhandlingene.

Det er hensiktsmessig om rettens leder saksveileder lekdommerne etter partenes innledningsforedrag ved forhandlingenes oppstart – forsvarer bør benytte retten til bemerkninger og klargjøre saken fra tiltaltes side. Straffeprosessloven § 289 bør av hensyn til likebehandling endres, slik at forsvarer får rett til mer enn korte bemerkninger.

Rettens leder bør i alle saker redegjøre for uskyldspresumsjonen; fremheve at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, at dommerne ikke må være forutinntatte, at det kun er det som er bevisført kan tas i betraktning og at det må sees bort fra bevis som eventuelt avskjæres. Det bør minnes om forsikringen lekdommerne har avgitt, herunder at de har selvstendig ansvar for å bygge på egne erfaringer og verdier innenfor rammene av gjeldende rett. Lekdommerne må også gjøres oppmerksom at de etter at det er

¹⁵ Straffeprosessloven § 359.

¹⁶ Straffeprosessloven § 360.

¹⁷ Straffeprosessloven § 289, jf. § 327.

¹⁸ Straffeprosessloven § 289 a første ledd.

votert over skyldspørsmålet pikter å begrunne avgjørelsen.

Tiden en gjennomgang som beskrevet tar, må anses som en liten kostnad holdt opp mot verdien av at sentrale prosessuelle betingelser klargjøres på et tidlig stadium i prosessen. Gjennomgangen vil dessuten styrke hensynet til en offentlig rettspleie.

I enkelte saker kan det være behov for at rettens leder forbereder lekdommerne på at de i løpet av saken vil kunne få innblikk i forhold som kan oppleves ubehagelige. I slike saker bør rettens leder tilrettelegge for tilstrekkelig med pauser, og gi tilbud om å snakke igjennom saken etter forhandlingenes slutt.

10.2.7 Separate prosedyrer – skyld- og straffespørsmål

10.2.7.1 Gjeldende rett

Juryen har i dag til oppgave å avgjøre skyldspørsmålet, og derfor skiller forhandlingene mellom behandlingen av skyld- og straffespørsmål.

I meddomsrett er hovedregelen at spørsmålene behandles samlet, men retten har adgang til å beslutte at det skal forhandles særskilt om skyldspørsmålet eller enkelte deler av det.¹⁹ Det er sjeldent slik beslutning treffes.

10.2.7.2 Vurdering og anbefaling

Lagrettefraksjonen ønsker å videreføre at det under forhandlingene skilles mellom skyld- og straffespørsmål. Skillet bidrar til særlig konsentrasjon og fokus på sakens primære spørsmål: Hvorvidt de objektive og subjektive straffbarhetsvilkår er oppfylt. Enkelte studier kan tyde på at skillet mellom skyld- og straffespørsmål ikke alltid er klart forstått av lekdommere, se *Strandberg* punkt 4. Separate prosedyrer bidrar til å klargjøre innholdet i skillet.

Å skille mellom skyld- og straffespørsmål er viktig for forsvarets arbeidssituasjon. Uten skillet vil forsvaret i mange saker komme i den situasjon at det først må argumenteres for at tiltalte ikke har gjort som beskrevet i tiltalebeslutningen, for deretter å måtte underminere egen argumentasjon ved betoning av formildende omstendigheter, for eksempel ved å fremheve at hvis tiltalte finnes skyldig så hadde vedkommende gode grunner for å handle som vedkommende gjorde.

Skillet gir også en prosessøkonomisk gevinst ved at man slipper å forhandle om straffespørsmålet i saker der tiltalte frifinnes.

For noen sakstyper er det nær sammenheng mellom skyld- og straffespørsmål. Det at straffelovgivningen har en utforming som gjør at vurderingene under skyld- og straffespørsmål tidvis er likeartede, gjør ikke skillet funksjon mindre viktig.

Lagrettefraksjonen ser det ikke som et alternativ å gjøre adgangen til særskilt behandling valgfri slik ordningen er for dagens meddomsrettssaker.

10.2.8 Spørsmålsskrift, rettsbelæring m.m.

10.2.8.1 Gjeldende rett

Regler om utforming og bruk av spørsmålsskrift i jursaker følger av straffeprosessloven §§ 363 til 369. Etter at bevisføringen om skyldspørsmålet er slutt stilles juryen spørsmål om det forhold som tiltalen omhandler.²⁰ Spørsmålene klargjøres ved at aktor utformer utkast som forsvaret kommenterer. Endelig utforming utarbeides av rettens leder som forelegger spørsmålene for partene. Er det innsigelser mot utformingen tar retten den endelige avgjørelsen.²¹ Et spørsmål må bare gjelde én tiltalt, så vidt mulig bare ett straffbart forhold og bare én straffebestemmelse.²²

Spørsmålene skal kunne besvares med et ja eller nei.²³ Et hovedspørsmål skal, med mindre det gjelder forhold som ikke forutsetter straffeskyld, begynne med ordene: «Er tiltalte skyldig?». I spørsmålet tas inn den straffbare handlingens rettslige merker og det gis en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted.²⁴ Skal lagretten avgjøre om det foreligger slike særlige omstendigheter som etter loven ville bringe forholdet inn under en strengere eller mildere straffebestemmelse, kan det stilles tillegsspørsmål om dette. Spørsmålet skal bare besvares dersom det svares ja på det spørsmål som tillegsspørsmålet knytter seg til.²⁵ Rettens leder leser opp spørsmålene og hvert lagrettemedlem får utdelt avskrift.²⁶

I tillegg til spørsmålene gir rettens leder et kort foredrag om bevisene i saken, en forklaring av spørsmålene, og gjennom en rettsbelæring for-

¹⁹ Straffeprosessloven § 288 første ledd.

²⁰ Straffeprosessloven § 364 første ledd.

²¹ Straffeprosessloven § 363.

²² Straffeprosessloven § 364 andre ledd.

²³ Straffeprosessloven § 365 første ledd.

²⁴ Straffeprosessloven § 366.

²⁵ Straffeprosessloven § 367.

²⁶ Straffeprosessloven § 368 første ledd.

klares de rettssetninger som skal legges til grunn.²⁷ Partene kan be om ytterligere forklaring om bestemte punkter. De kan også sette fram forslag om endringer i spørsmålene.²⁸ Før juryen trekker seg tilbake til rådslagning kan partene forlange at særlig påpekte deler av redegjørelsen for rettssetningene skal føres inn i rettsboka.²⁹ Slik nedtegnning vil grunnlag for eventuell overprøving av lovanvendelsen.

I meddomsrettssaker er det, som følge av at domskonferansen er felles, ikke formell rettsbelæring, spørsmålsskrift eller bevisgjennomgang.

10.2.8.2 Vurdering og anbefaling

10.2.8.2.1 Utvalgsmedlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan

Oppsummering, spørsmålsstilling og rettsbelæring fremmer offentlighet, gir partene mulighet til å fremme eventuelle avvikende syn på de spørsmål det skal tas stilling til, og bidrar formodentlig til veloverveide beslutninger ved å gi en strukturert ramme for drøftelsene under rådslagningen.

Det er særlig tre forhold ved dagens rettsbelæring som tilsier at ordningen ikke bør videreføres. For det første er det et problem at den som hovedregel ikke nedtegnes, tas opp eller på annen måte sikres. Dette vanskeliggjør etterprøving. For det andre er det særlig i omfattende eller kompliserte saker et betydelig meningsinnhold som skal formidles, og det kan stilles spørsmål om det er mulig å oppfatte og huske alt innholdet. I nær tilknytning, er et tredje problem at rettens leder ikke er kjent med hvilket saksforhold som vil bli lagt til grunn. For å dekke de tenkbare alternativer, utformes rettsbelæringen tidvis slik at den tar høyde for lovens minimumskrav, noe som kan innebære at saken kompliseres og vidløftiggjøres unødvendig. Det at rettsbelæringen beveger seg inn i rettslig grenseland, forsterker faren for at ikke alt innholdet oppfattes, gir økt risiko for senere opphevelse basert sider ved rettsbelæringen som ikke har vært motiverende for resultatet, og kan være arbeidskrevende å utforme.

En annen side ved dette er at det ikke lenger kan være riktig eller nødvendig at rettens formann alene skal bestemme hvilken rettsoppfatning retten til slutt skal bygge på. Samtlige av rettens medlemmer bør ha en selvstendig plikt til

å ta stilling til eventuelle juridiske spørsmål på samme måte som i en meddomsrett. Ved å frata rettsbelæringen sin sentrale plass, og samtidig fordre en begrunnet avgjørelse fra samtlige av rettens medlemmer, sikrer man at alle medlemmene får være med å avgjøre hvilken forståelse av rettsspørsmålene som er lagt til grunn. Dette gjør det også lettere for Høyesterett å foreta en etterkontroll av rettsanvendelsen slik den har funnet sted i den konkrete sak, og ikke ut fra en abstrakt rettsbelæring som dekker alle eventualiteter.

Medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan går inn for delvis felles rådslagning forut for votingen over skyldspørsmålet, se punkt 10.2.9. Behovet for rettsbelæring er ikke det samme hvis rettsreglene kan klargjøres under rådslagningen. Redegjørelse for rettsregler er enklest når man har holdepunkter for hvilket saksforhold som vil bli lagt til grunn, noe som taler for at fakta bør kun drøftes samtidig som rettsreglene klarlegges så langt dette lar seg gjøre. Hensynet til offentlighet vil bli ivaretatt ved at det holdes prosedyrer og ved at skyldspørsmålet begrunnes. Ordningen med rettsbelæring foreslås på denne bakgrunn ikke videreført. Dersom noen av rettens eller lagrettens medlemmer bygger sin avgjørelse på en avvikende rettsoppfatning, vil dette måtte synliggjøres i begrunnelsen for svaret på skyldspørsmålet.

Også spørsmålsutformingen i dagens jurysaker får tidvis en omfattende, og dermed uheldig utforming. Særlig i saker med mange handlingsalternativ vil spørsmålene kunne bli omfattende og kompliserte, se punkt 8.8.3. Holdt opp mot ordningen med rettsbelæring, gjelder imidlertid det fortrinnsvis for spørsmålsskriftet at det medbringes under rådslagningen, hvor spørsmålene tjener som ramme for drøftelsene. Under en delvis felles rådslagning vil eventuelle uklare forhold i spørsmålsskriftet bli klargjort, og vurderingstemaene vil tilpasses den konkrete sak.

Medlemmene går inn for at rettens leder uten selv å ta stilling til skyldspørsmålet redegjør konsentrert for sakens problemstillinger i åpen rett før lagretten og retten trekker seg tilbake. Det foreslås at sakens hovedspørsmål og eventuelle subsidiære spørsmål formidles gjennom spørsmålsskrift, hvor det for hvert tiltalepunkt stilles spørsmål om 1) handlingen er begått, 2) om tiltalte har begått handlingen, 3) om tiltalte har begått handlingen med tilstrekkelig subjektiv skyld og 4) om tiltalte skal dømmes for å ha begått handlingen. Det må fremgå av spørsmålsskriftet at for å svare ja på spørsmål 4, må ingen av de

²⁷ Straffeprosessloven § 368 andre ledd.

²⁸ Straffeprosessloven § 368 tredje ledd.

²⁹ Straffeprosessloven § 368 fjerde ledd.

foregående spørsmålene være besvart med nei, handlingen må rammes av et straffebud og det må heller ikke foreligge en straffrihetsgrunn (nødrett, nødverge etc.). En klargjøring av vilkårene for straffansvar gjennom spørsmålsstillingen, vil gi en hensiktsmessig ramme for rådslagningen og motvirke uriktige domfellelser. Spørsmålskriftet vedlegges senere rettsboken med nøyaktige stemmetall.

10.2.8.2.2 *Utvalgsmedlem Rehman*

Utvalgsmedlem Rehman går inn for å videreføre dagens ordning, hvor lekdommerne er fullstendig atskilt fra fagdommere under rådslagningen.

Nødvendige og tilstrekkelige betingelser for skyldkonstatering må klargjøres for lagretten forut for rådslagningen, og ordningen med rettsbelæring, oppsummering og spørsmålskrift foreslås derfor videreført. Spørsmålsstillingen bør gis en utforming som beskrevet av de øvrige medlemmene av lagrettefraksjonen.

Bruk av rettsbelæring og spørsmålsstilling har en rekke fordeler utover å klargjøre betingelsene for lagrettens drøftelse. Sentralt står muligheten for kontroll av at rettsreglene formidles korrekt og hensynet til at det ikke kan rettes ubegrunnet kritikk mot saksadministreringen.

Den tradisjonelle innvending om at meningsinnholdet i en rettsbelæring kan gå tapt under formidlingen, er det begrenset dokumentasjon for. Utvalgets lekdommerundersøkelse viser at lekdommerne opplever at de selv og de øvrige lekdommerne forstår rettsbelæring og spørsmålskrift, se punkt 7.2.3.2. Selv om svarene naturligvis ikke er bevis for at det faktisk forholder seg slik at rettsbelæring og spørsmål er forstått, er det naturlig å anta at det ville gitt seg større utslag i svarfordelingen om det heftet formidlingsproblemer ved dagens ordning. Det relativt lave antallet tilsidesettelser av jurykjennelser, indikerer også at kommunikasjonssvikt ikke er et stort problem, se punkt 4.3.

Uansett gjør innvendingen om formidlingsvikt seg i begrenset grad gjeldende hvis det kreves at det i begge dommergrupper må være kvalifisert flertall for skyld og at skyldspørsmålet skal begrunnes, slik foreslått i punktene 10.2.10 og 10.2.11.

Rettsbelæringen bør sikres for at lovanvendelsen skal kunne kontrolleres, uavhengig av om rettsforståelsen senere blir begrunnet i forbindelse med svaret på skyldspørsmålet. Den bør sikres ved protokollasjon, særskilt opptak eller ved lyd- og/eller bildeopptak av handlingene.

10.2.9 Rådslagning

10.2.9.1 *Gjeldende rett*

I juriesaker påbegynnes rådslagningen etter at handlingene om skyldspørsmålet er avsluttet. Juryen tar med seg spørsmålskriftet og trekker seg tilbake i enerom for rådslagning ledet av juryens ordfører.³⁰ Juryen kan ta med seg bilder, tegninger, kart og andre gjenstander som er fremlagt under hovedforhandlingen. Skriftlige oppstillinger og andre skriftlige bevis som har vært fremlagt, kan den ta med når retten finner det hensiktsmessig. Forklaringer som tidligere er avgitt av tiltalte, vitner eller sakkyndige, bør den i alminnelighet ikke gis adgang til å ta med.³¹ Har juryen behov for ytterligere klargjøring av spørsmålene, av de rettssetninger som skal legges til grunn, av den fremgangsmåte som skal følges, eller finner den at spørsmålene bør forandres eller nye spørsmål stilles, vender den tilbake til rettssalen for at rettens leder kan foreta det som er påkrevd. Juryen kan også tilkalle rettens leder for å få veiledning om disse spørsmål.³²

I meddomsrett trekker lagdommere og fagdommere seg i fellesskap tilbake for rådslagning og stemmegivning når forhandlingene er avsluttet.³³

10.2.9.2 *Vurdering og anbefaling*

10.2.9.2.1 *Utvalgsmedlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan*

Et av argumentene som tradisjonelt er fremført for jury, er faren for at fagdommerne under lukket rådslagning skal påvirke lekdommerne, enten i form av konkrete føringer eller ved at lekdommerne finner det tryggest å stole på de profesjonelle dommere uten selv å gå ordentlig inn i spørsmålene som skal besvares. Dertil er det fremholdt at lekdommere kan finne det vanskelig å ta ordet i en diskusjon med profesjonelle aktører. Særlig for håndhevelsen av det strafferettslige beviskrav, er det antatt at fagdommerne vil kunne legge føringer på lekdommere. Lagrettefraksjonen deler bekymringene, og finner i noen grad støtte for disse i lekdommerundersøkelsen, hvor enkelte respondenter rapporterer om urimelig og uheldig påvirkning, se punkt 7.2.3.1. Det bør derfor legges til rette for at lekdommerne tar

³⁰ Straffeprosessloven § 369 første ledd og § 370 første ledd.

³¹ Straffeprosessloven § 369 andre ledd.

³² Straffeprosessloven § 370 andre ledd.

³³ Straffeprosessloven § 31.

selvstendig stilling til skyldspørsmålet i de alvorligste straffesakene.

Samtidig har det en særlig verdi at redegjørelse for rettsregler og spørsmålsskrift skjer i et samspill mellom fagdommere og lekdommere. Utdyping og klargjøring i fellesskap, gjør redegjørelsen mindre statisk og bundet enn dagens rettsbæring og oppsummering. Felles rådslagning er særlig egnet til å få frem og få oppklart eventuelle uklårheter.

Medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan har ved forslag til domstolsordning søkt en løsning som balanserer hensynene til selvstendighet og samarbeid, og foreslår at rådslagningen deles i to etapper. Lekdommere og fagdommere rådslår først sammen, før lekdommerne på at passende tidspunkt gis tid for seg selv ved at fagdommerne forlater rommet.

I rådslagningens første etappe skal sakens problemstillinger tematiseres med utgangspunkt i spørsmålsskriftet, herunder klargjøres nødvendige og tilstrekkelige betingelser av rettslig og faktisk art for skyld. Det primære siktemål er slik avklaring, og den nærmere bevisbedømmelse overlates rådslagningens andre etappe. Dersom det er avvikende oppfatninger knyttet til rettsanvendelsen, bør dette drøftes i rådslagningens første etappe. Rettens leder sin oppfatning skal ikke som i dag binde de øvrige medlemmer – det være seg fagdommere eller lagrettemedlemmer.

I rådslagningens andre etappe diskuterer og besvarer lekdommerne og fagdommerne spørsmålene hver for seg, men slik at lekdommerne kan påkalle fagdommerne ved behov. Den enkelte dommer avgjør hvilken lovforståelse vedkommende bygger på. Avvikende lovforståelser skal redegjøres for i den skriftlige domsbegrunnelsen, se punkt 10.2.11.2.

Med sikte på en best mulig meningsutveksling mellom dommerne og dommergruppene, bør det utformes en instruks om hvordan domskonferansen skal gjennomføres, se innspill til hva en slik instruksjon kan inneholde i punkt 10.2.20.

10.2.9.2.2 Utvalgsmedlem Rehman

Rehman mener at dagens ordning med full atskillelse mellom lek- og fagdommere under rådslagningen bør videreføres. Det er alltid fare for at fagdommerne under lukket rådslagning vil påvirke lekdommernes beslutning utover det som bør følge av veiledningsrollen. En dominerende rolle kan skyldes ulike forhold, for eksempel at enkelte lekdommere er autoritetstro, at lekdommerne under rådslagningen synes det er vanskelig å for-

mulere og gi uttrykk for hva de tenker og mener i et juridisk språk overfor profesjonelle aktører, eller i ytterste konsekvens at fagdommerne utover et urimelig press. Påvirkning vil i særlig grad kunne tenkes å virke inn på håndhevelsen av skjønnspregede bestemmelser, herunder det strafferettslige beviskrav.

Enkelte respondenter i utvalgets lekdommerundersøkelse oppgir å ha erfart urimelig eller uheldig påvirkning fra fagdommere i ulike dommersammensetninger, se punkt 7.2.3.1. Selv om det er usikkert hva den enkelte respondent har ment med «urimelig», «uheldig» og «påvirket», er essensen klar: Det rapporteres om press mot den enkeltes oppfatning og overbevisning. «Urimelig» og «uheldig» er såpass sterke uttrykk at det må antas at svarene gjenspeiler erfaring fra drøftelser som har gått ut over rammene for god diskusjon. Det at gruppen som rapporterer om slike erfaringer er i et klart mindretall, er i noen grad beroligende, men gir samtidig ingen sikkerhet for utbredelsen av fenomenet, ettersom en rekke straffesaker har en bevismessig og rettslig karakter som ikke innbyr til uenighet.

Det er naturligvis også risiko for at lagrettemedlemmer kan utøve urimelig eller uheldig press på øvrige medlemmer av lagretten. En tidligere undersøkelse underbygger at press forekommer, se *Strandberg* punkt 5.3. I lekdommerundersøkelsen ble det stilt spørsmål om lekdommerne under rådslagningen i juriesaker får sagt det de ønsker til de øvrige jurymedlemmene når det tas stilling til om tiltalte er skyldig. Svarene viser at de langt fleste respondentene opplever at de selv og andre kommer til orde under rådslagningen, se punkt 7.2.3.1. Holdt opp mot tilsvarende spørsmål for erfaringer fra meddomsrett, er det ikke holdpunkter for at situasjonen skulle være verre i jury enn i meddomsrett.

Lekdommerens selvstendige beslutningsmyndighet ivaretas best med full atskillelse under rådslagningen.

10.2.10 Votering

10.2.10.1 Gjeldende rett

Juryen under ledelse av ordføreren stemmer over de enkelte spørsmål i den orden de er stilt.³⁴ Juryens medlemmer trekker lodd om rekkefølgen, men ordføreren stemmer alltid sist. Det kreves minst sju stemmer for svar som er til ugunst for tiltalte, og det skal tilføyes i svaret at det er gitt

³⁴ Straffeprosessloven § 371.

med flere enn seks stemmer.³⁵ Det nærmere stemmetall skal ikke oppgis.

I meddomsrett settes retten med tre fagdommere og fire lekdommere, og avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for siktede krever fem stemmer.³⁶

10.2.10.2 Vurdering og anbefaling

Hensynet til å unngå uriktige domfellelser i de alvorligste straffesakene tilsier tilslutning fra et kvalifisert flertall av lekdommerne for å konstatere skyld. Det er ordningen i dagens jurysaker, men ikke i meddomsrett hvor skyld kan konstateres basert på stemmer fra tre fagdommere og to lekdommere.

For å sikre mot uriktige domfellelser bør det kreves at også et flertall av fagdommerne stemmer for skyld. I dag i jurysaker, har fagdommerne plikt til å tilsesette lagrettens kjennelse hvis de mener at det ikke er ført tilstrekkelig bevis for straffeskyld, se punkt 3.3.2.7. Heller ikke i meddomsrett lar det seg gjøre å konstatere straffeskyld uten at også en fagdommer stemmer for skyld, men det er altså tilstrekkelig at én av tre fagdommere stemmer for skyld hvis fire lekdommere også gjør det.

Lagrettefraksjonen går inn for at det bør kreves 2/3- flertall i begge dommergrupper i de alvorligste straffesakene, et stemmekrav som også har vært motiverende for forslaget om antall dommere og dommersammensetning, se punkt 10.2.2. Med en sammensetning på ni lekdommere og tre fagdommere, innebærer det krav om at minst seks lekdommere og to fagdommere stemmer for skyld. Et slikt stemmekrav uttrykker en hensiktsmessig avveining av hensynene til rettssikkerhet og effektivitet.

10.2.11 Begrunnelse for skyldspørsmålet

10.2.11.1 Gjeldende rett

I jurysaker består domsgrunnene for skyldspørsmålet i en henvisning til juryens kjennelse.³⁷ I rettspraksis er det imidlertid lagt til grunn at det unntaksvis kan være nødvendig å begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet, se punkt 3.3.2.6. Begrunnelsen skal i så fall gis av fagdommerne, i forbindelse med beslutningen om å godta lagrettens kjennelse.³⁸ Begrunningsplikten inntreffer i til-

feller hvor begrunnelse er nødvendig for å gi domfelte og allmennheten et tilstrekkelig grunnlag for å etterprøve hvorfor han eller hun er kjent skyldig. Om det er behov for begrunnelse avhenger av om andre forhold forklarer domsutfallet. Normalt vil begrunnelsen under straffutmålingen kunne utformes slik at det ikke blir nødvendig at fagdommerne uttaler seg særskilt om skyldspørsmålet.

I meddomsrettssaker skal domsgrunnene for skyldspørsmålet bestemt og uttømmende angi det saksforhold retten har funnet bevist som grunnlag for dommen, og vise til det straffebed han dømmes etter.³⁹ Kravene til domsgrunnene ved frifinnelse er mindre. Hvis siktede frifinnes, skal domsgrunnene angi de vilkår for straffeskyld som antas å mangle, eller de omstendigheter som utelukker straff eller annen rettsfølge som det er fremmet krav om.⁴⁰ Både ved domfellelse og frifinnelse skal hovedpunktene i rettens bevisvurdering angis.⁴¹ Det skal opplyses i domsgrunnene om dommen er enstemmig, eller dersom det ikke er tilfellet, hvilke av rettens medlemmer som er uenige i domsslutningen, og hvilke punkter uenigheten gjelder.⁴² Det følger av bestemmelsens andre ledd at dommere som ikke er enige i domsslutningen eller domsgrunnene kan kreve inntatt i disse en redegjørelse for sin mening.

10.2.11.2 Vurdering og anbefaling

Hovedformålene med å gi skriftlig begrunnelse er å sikre reell og samvittighetsfull prøving, etterprøvbare og effektiv rett til overprøving, se punkt 8.4.

Lagrettefraksjonen går inn for at lekdommerne og fagdommerne møtes etter voteringen, og at dommergruppene formidler hverandre resultatene og hvilke rettslige og faktiske grunner som var avgjørende for stemmegivningen, før en av fagdommerne skriver en begrunnelse for det frifinnende eller fellende resultatet. Eventuelle dissenser begrunnes særskilt.

Voteringsresultatet og begrunnelsen for skyldspørsmålet inntas i rettsboken.

Det at det blir gitt begrunnelse på dette stadiet av prosessen skal i hovedsak tjene to formål. For det første vil dommernes visshet om at de rett etter at beslutningen er tatt må begrunne denne,

³⁵ Straffeprosessloven § 372 første ledd.

³⁶ Straffeprosessloven § 35 første ledd.

³⁷ Straffeprosessloven § 40 første ledd.

³⁸ Se straffeprosessloven § 376 c.

³⁹ Straffeprosessloven § 40 andre ledd.

⁴⁰ Straffeprosessloven § 40 fjerde ledd.

⁴¹ Straffeprosessloven § 40 femte ledd.

⁴² Straffeprosessloven § 41 første ledd.

formodentlig bidra til at prøvelsen blir samvittighetsfull og reell. For det andre vil begrunnelsen tjene som grunnlag for en eventuell straffutmålingsprosedyre.

Omfanget av begrunnelsen må være tilstrekkelig til å sikre de to ovennevnte hovedformål. Hvis tiltalte domfelles skal begrunnelsen inntas i dommen, hvor den kan utdypes ytterligere i forbindelse med begrunnelsen for straffutmålingen. Hvis tiltalte frifinnes er begrunnelsen endelig. I saker hvor det er avvikende oppfatninger om rettsanvendelsen, må sakens faktiske sider klarlegges i så stor grad som mulig, slik at saksforholdet kan vurderes opp mot den avvikende lovforståelse ved eventuell overprøving. Det er en fordel om dette kommer frem i begrunnelsen som ligger tettest opp til voteringen.

Hvis fagdommerne av grunnene som oppgis finner at lagrettens avgjørelse ikke er fremkommet på lovlig måte, eller at den er uklar, ufullstendig eller selvmotsigende, eller oppstår det tvil om svaret uttrykker lagrettens virkelige mening, bør lagretten oppfordres til å trekke seg tilbake til ny rådslagning og stemmegivning om det spørsmål mangelen knytter seg til. Etter dagens ordning vil slike forhold først komme frem etter at lagrettens kjennelse er avsagt. Det er en fordel at slike forhold avklares før svaret på skyldspørsmålet bekjentgjøres. Ordningen straffeprosessloven § 374 legger opp til foreslås derfor videreført, men med den endring at retten oppfordrer lagretten, og ikke pålegger den å trekke seg tilbake. Der denne adgangen er benyttet, må det fremgå av rettsboken.

Bruk av spørsmålsskrift vil bidra til effektiv rådslagning, votering og utforming av begrunnelse. I omfattende straffesaker vil det imidlertid måtte forventes at det tar noe tid å utforme begrunnelsen, hvilket kan tenkes å gå på bekostning av effektiv tidsbruk for øvrige aktører. Hensynet til å begrense tidsbruken, bør imidlertid gis begrenset gjennomslagskraft overfor den rettsikkerhetsgaranti som følger av at begrunnelsen forfattes nært opp til rådslagning og votering og at grunnlaget for det eventuelle straffespørsmålet klargjøres.

10.2.12 Anonymitet

10.2.12.1 Gjeldende rett

I jurysaker begrunnes skyldspørsmålet som hovedregel kun med en henvisning til juryens kjennelse, et ja eller nei.⁴³ Dette innebærer at det eneste man vet om stemmefordelingen bak en jakjennelse, er at den er avsagt med minst syv stem-

mer, og om stemmefordelingen bak en nei-kjennelse at det var færre enn syv som stemte for skyld. Det er presisert i lovgivningen at det ikke i noe tilfelle opplyses hvordan lekdømmerne har stemt under skyldspørsmålet.⁴⁴

I meddomsrett oppgis stemmegivningen.

10.2.12.2 Vurdering og anbefaling

Det har vært hevdet at anonymitet for lagrettens stemmegivning er vanskelig å forene med at det gis begrunnelse. Lagrettefraksjonen ser ikke dette som et problem.

Det foreslås at ordningen med anonymitet videreføres, men slik at det nøyaktige stemmeforholdet mellom lekdømmerne oppgis. For at anonymiteten skal bli reell, må den også gjelde ved avgjørelsen av straffespørsmålet. Fraksjonen går ikke inn for at fagdommernes stemmegivning skal være anonym.

I lekdømmerundersøkelsen ble det stilt spørsmål om det er en fordel eller ulempe at stemmegivningen i jurysaker er hemmelig (spørsmål 25), se punkt 7.2.3.5. Svarfordelingen var slik:

Fordel	53,5 %
Ulempe	6,4 %
Fordel og ulempe	18,1 %
Uten betydning	21,9 %

Avhengig av hva de hadde svart ble respondentene bedt om å oppgi hva som etter deres mening gjør anonym stemmegivning best egnet og/eller uegnet. Begrunnelsene som ble gitt viser at en stor del av respondentene er bekymret for reaksjoner og represalier fra tiltalte og dennes miljø, se tilbakemeldinger på spørsmål 26 i vedlegg 2 til utredningen. Det synes imidlertid ikke å være faktiske forhold som indikerer slik fare, se punkt 8.5.3.

Avgjørende for at ordningen med anonymitet ønskes videreført, er hensynet til frie overveielser under rådslagningen. Anonymitet verner mot opinionspress i forkant og mot negative reaksjoner i etterkant av saken, og gjør det derfor mindre belastende å treffe upopulære avgjørelser. Særlig viktig er dette når det tas stilling til bestemmelser av skjønnsmessig karakter, og i sær det straffrettslige beviskrav. Behovet for å legge til rette for frie overveielser er formodentlig størst i de alvor-

⁴³ Straffeprosessloven § 40 første ledd.

⁴⁴ Straffeprosessloven § 376 e og § 41 andre ledd.

lige straffesaker, saker som også er de som i hovedsak vies offentlig oppmerksomhet. Det at medlemmer av lagretten har bekymringer som de ovennevnte vil – uavhengig av om det er grunnlag for disse – kunne tenkes å virke negativt inn på rådslagning og stemmegivning om anonymitetsordningen ikke videreføres.

Fraksjonen mener det er rettssikkerhetsmessig ubetenkelig at lekdommerne ikke knyttes direkte til den enkelte stemme. Fagdommerne har anledning til å anmode lekdommerne om å rådslå på nytt, se punkt 10.2.1, og det skal gis begrunnelse som gir grunnlag for overprøving.

Det at det ved enstemmighet vil komme frem hva den enkelte har stemt, er ikke ideelt, men utgjør kun et begrenset inngrep i anonymiteten.

10.2.13 Tilsettingssettelse

10.2.13.1 Gjeldende rett

Det følger av ordlyden i straffeprosessloven § 376 c at fagdommerne *kan* sette juryens kjennelse til side der det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld. I rettspraksis er det imidlertid lagt til grunn, og begrunnet med grunnleggende rettsikkerhetshensyn, at retten *skal* sette til side skyldkonstateringer dersom det er rimelig tvil om skyld.

En nei-kjennelse er derimot bindende med mindre fagdommerne finner det «utvilsoomt» at tiltalte er skyldig. Først da det gis adgang til tilsettingssettelse, men det er ingen plikt.⁴⁵ Ved ny behandling etter tilsettingssettelse er retten satt med meddomsrett.⁴⁶

I meddomsrettssaker har fagdommerne ingen tilsettingssettelsesadgang, men det følger av stemmeregulene at minst én fagdommer må ha stemt for skyld før noen kan finnes skyldig.

10.2.13.2 Vurdering og anbefaling

To ankebehandlinger i samme sak er belastende for sakens parter og ressurskrevende for domstolene. Utvalgets gjennomgang av tilsettingssettelse i perioden 2005-2010 viser at det i gjennomsnitt tok noe over fem måneder før en sak med tilsettingsatt nei-kjennelse kom opp på nytt og i gjennomsnitt fire og en halv måned før en sak med tilsettingsatt jakjennelse kom opp på nytt, se punkt 4.3 og vedlegg 3.

Det at det føres dobbelt kontroll med skyldkjennelser bør ikke resultere i ny behandling, men være en integrert del av voteringsregulene. For fellende kjennelser sikres dette ved forslaget til stemmekrav, som innebærer at minst seks lekdommere og to fagdommere må stemme for skyld.

Ønsker man å videreføre fagdommernes adgang til å sette til side lagrettens nei-svar, kreves en særskilt tilsettingssettelsesadgang tilsvarende den vi finner i dagens straffeprosesslov § 376 c.

Under forutsetning av at det innføres felles rådslagning og at svaret på skyldspørsmålet begrunnes, ser medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan ikke behov for å opprettholde denne tilsettingssettelsesadgangen. Det minnes om at adgangen til å tilsettingssette frifinnende kjennelser ble innført da sakene kun ble behandlet i én instans, uten begrunnelse og uten kontakt mellom lekdommere og fagdommere under rådslagningen. Det ikke å åpne for tilsettingssettelse avviker heller ikke fra dagens meddomsrettsordning, hvor det kreves fem av syv stemmer før skyld konstateres, og hvor det derfor skal avsies frifinnende dom der et flertall av lekdommerne stemmer for frifinnelse. Medlemmene er ikke kjent med at det er reist kritikk mot denne siden ved meddomsrettsordningen. En tredje rettsrunde med full bevisførsel vil lett kunne krenke kravet til en hurtig saksbehandlingstid i EMK art. 6 nr. 1, noe som bør unngås.

Utvalgsmedlem Rehman, som går inn for full atskillelse mellom fagdommere og lekdommere, mener at det i ekstraordinære og spesielle tilfeller kan tenkes behov for å sikre at frifinnelser ikke blir stående, for eksempel hvis det er åpenbart at lagretten har satt seg utover gjeldende rett. En mulighet for å sikre seg mot at slike avgjørelser blir endelige, er å videreføre ordningen straffeprosessloven § 376 c som regulerer tilsettingssettelse av fellende kjennelser, men å fastslå at terskelen for tilsettingssettelse skal legges høyere enn i dag – kun forbeholdt sjeldne tilfeller hvor det er klart at lagretten har gått på tvers av rettsordenen. Rehman ser imidlertid ikke behov for en slik bestemmelse. Svaret på skyldspørsmålet skal begrunnes, og det vil for de sjeldne situasjoner det er snakk om, være tilstrekkelig at Høyesterett gjennom overprøving eventuelt opphever avgjørelsen. Det er naturligvis mulig at en ny lagrette på nytt frifinner på uriktig grunnlag, men det vurderes unødvendig med en særregulering for slike eventuelle ekstraordinære tilfeller. Så vidt vites, har manglende innrettelse ikke vært et problem i meddomsrettsaker, hvor det er tilstrekkelig for frifinnelse at tre lekdommere stemmer for frifinnelse.

⁴⁵ Straffeprosessloven § 376 a.

⁴⁶ Straffeprosessloven § 376 a første ledd og § 376 c siste punktum, jf. § 332.

Det kan stilles spørsmål om fagdommerne i det hele tatt bør tilkjennegi voteringen, ettersom det følger av stemmereglene at fagdommerne ikke kan endre resultatet der et tilstrekkelig antall lekdommere har svart nei på skyldspørsmålet. Eller omvendt, at lekdommerne ikke trenger å bekjentgjøre voteringen, hvis de i lys av fagdommernes stemmegivning ikke kan endre resultatet. Hensynet til ansvarliggjøring av dommerne og hensynet til at også frifinnende avgjørelser bør begrunnes, tilsier imidlertid at begge dommergrupper oppgir stemmefordelingen og begrunner sine standpunkter.

10.2.14 Straffespørsmålet

10.2.14.1 Gjeldende rett

I jursaker hvor tiltalte er funnet skyldig, og retten ikke avsier frifinnelsesdom eller setter kjennelsen til side, tas ved loddtrekning ut tre lagrettemedlemmer som sammen med ordføreren tiltrer retten ved avgjørelsen av spørsmålet om straff eller særreaksjon og spørsmålet om saksomkostninger.⁴⁷

I meddomsrettssaker er rettens sammensetning den samme for alle spørsmål, 4 lekdommere og 3 fagdommere.

Straffespørsmålet avgjøres med alminnelig flertall.⁴⁸ Står stemmene likt, gjelder ved avgjørelser om straff eller rettsfølger som nevnt i § 2 nr. 1 og 2, det som er gunstigst for siktede, ellers gjør formannens stemme utslaget. Er det flere enn to meninger når straff eller andre rettsfølger skal fastsettes, og ingen har flertall, legges de stemmer som er til siktedes ugunst sammen med de nærmest følgende inntil det blir stemmeflertall.⁴⁹

10.2.14.2 Vurdering og anbefaling

Utmålingsspørsmålet kan være av den største betydning for den det gjelder. Det tilhører for eksempel straffespørsmålet om det foreligger grunner til at straffen kan settes ned eller forhøyes, og om det skal gis betinget dom. I enkelte sakstyper hører det dessuten til straffespørsmålet å foreta bevisbedømmelse som har stor betydning for omfanget av det straffbare forhold, for eksempel omfanget av narkotikaovertridelser eller omfanget av hastighetsoverskridelser i veitrafikksaker.

Bedømmelsen karakter og valgmulighetene straffutmålingen byr på, taler for lekdommerdelta-

kelse, se punkt 9.7.3. Spørsmålet er om hele lagretten bør delta.

Enkelte forhold taler for å begrense antall deltagere. Et stort lekdommerkorps vil legge beslag på ressurser, og i større saker vil det kunne være vanskelig å finne tid til etterfølgende domskonferanser hvor alle har anledning til å møte. Det er uheldig om lekdommere motvillig pålegges å delta under straffutmålingen. Det at straffutmålingsnivået på mange områder følger av praksis og forarbeider, gjør det forsvarlig å begrense lekdommerinnslaget i noen grad.

Lagrettefraksjonen går likevel inn for at hele lagretten bør delta under straffutmålingen. Det gir best utnyttelse av menneskelige ressurser om erfaringer og verdier hos alle dommere som har overvært forhandlingene og som har kunnskap om saken, kommer til uttrykk under straffutmålingen. Selv om man i praksis ikke bevisfører hva som er gjort eller ikke gjort etter at skyldspørsmålet er besvart, tilligger bedømmelsen de som fastsetter straff. Det antas at det i alminnelighet er tilfredsstillende å få delta fullt ut når man som lekdommer allerede har viet tid og krefter ved å overvære forhandlingene, ikke minst må det gjelde hvis sakens egentlige hovedtema er knyttet til straffutmålingen.

Ved at samtlige medlemmer som har vært med å avgjøre skyldspørsmålet også er med på å avsi den endelige dommen, vil eventuell uenighet om faktum fremgå av selve dommen. Dette vil gjøre at ikke lenger Høyesterett ved ankeprøving vil måtte oppheve dommer fordi man er usikre på hvilket faktum noen av lagrettemedlemmene har bygget på. Dette vil gjøre det enklere ved overprøving å vite om lovanvendelsen er korrekt der den har hatt betydning i saken eller om en saksbehandlingsfeil har hatt betydning for resultatet.

Det å la lekdommere delta under straffutmålingen kan dessuten sikre mot frifinnelser som er motivert av frykt for at tiltalte skal få for streng straff om vedkommende kjennes skyldig.

Ressurshensyn taler ikke i vesentlig grad mot full deltakelse. Det er ikke ofte forhandlingene strekker langt ut i tid etter at skyldspørsmålet er avgjort.

Endelig nevnes at enkelte jursystemer i andre land bygger på at lagretten deltar under straffutmålingen.

Det foreslås på bakgrunn av det ovennevnte at alle dommerne, ni lekdommere og tre fagdommere, deltar under straffutmålingen.

Lagrettefraksjonen ønsker ikke å videreføre dagens ordning hvor de som er blitt overstemt i skyldspørsmålet deltar under straffutmålingen

⁴⁷ Straffeprosessloven § 376 e første ledd.

⁴⁸ Straffeprosessloven § 35 andre ledd.

⁴⁹ Straffeprosessloven § 36.

og legger flertallets avgjørelse av skyldspørsmålet til grunn.⁵⁰ Fraksjonen går inn for at hver enkelt dommer skal stå ved sitt votum hele veien, slik at de som stemmer for frifinnelse stemmer for null i straff og dermed mildeste resultat. Det vil kunne innebære en samvittighetskonflikt for de aktuelle dommere om de pålegges på selvstendig grunnlag å stemme under straffutmålingen, se punkt 7.2.3.7. De som har stemt for frifinnelse deltar imidlertid i domskonferansen fullt ut, og kan der argumentere såvel prinsipielt som subsidiært, selv om de altså bare avlegger ett bevisresultat og en lovforståelse ved voteringen.

Anker over saksbehandlingen og lovanvendelsen avgjøres av fagdommerne alene.

10.2.15 Begrunnelse for straffespørsmålet

10.2.15.1 Gjeldende rett

Avgjørelsen av straffespørsmålet skal begrunnes.⁵¹ Domsgrunnene skal opplyse om de grunner retten har lagt vekt på ved fastsetting av straff og andre rettsfølger

Et lagrettemedlem som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, tar del i avstemningen om straff eller annen reaksjon.⁵²

I jursaker følger det av langvarig praksis at fagdommerne og de fire utvalgte lagrettemedlemmene i fellesskap som grunnlag for straffutmålingen også gir en beskrivelse av den handling som tiltalte er dømt for. I beskrivelsen av den straffbare handling må det blant annet tas stilling til hva som er funnet bevist om subjektiv skyld, og der spørsmålene til lagretten er utformet i alternativer bundet sammen med «og/eller», må det i handlingsbeskrivelsen angis hvilket handlingsalternativ som er funnet bevist. Det kan også være nødvendig å fastlegge omfanget av det straffbare forholdet nærmere.

Det følger av straffeprosessloven at i meddomsrett skal domsgrunnene ikke bare inneholde en beskrivelse av hva retten har funnet bevist, men også angi hovedpunktene i rettens bevisvurdering.⁵³ Bestemmelsen kommer ikke direkte til anvendelse i jursaker, men det er i praksis antatt at den bør anvendes analogisk for lagmannsrettens bevisvurdering under reaksjonsspørsmålet.

⁵⁰ Straffeprosessloven § 34.

⁵¹ Straffeprosessloven § 39 første ledd nr. 2, jf. § 40 andre ledd andre punktum.

⁵² Straffeprosessloven § 376 e.

⁵³ Straffeprosessloven § 40 femte ledd.

I domsgrunnene skal det opplyses om dommen er enstemmig, eller dersom det ikke er tilfellet, hvilke av rettens medlemmer som er uenige i domsslutningen, og hvilke punkter uenigheten gjelder.⁵⁴ Det følger av bestemmelsens andre ledd at dommere som ikke er enige i domsslutningen eller domsgrunnene kan kreve inntatt en redegjørelse for sin mening. Det skal imidlertid ikke fremgå hvordan et lagrettemedlem har stemt i skyldspørsmålet.

10.2.15.2 Vurdering og anbefaling

Lagrettesfraksjonen går inn for at skyldspørsmålet begrunnes før straffespørsmålet prosederes, se punkt 10.2.11. Den endelige domsbegrunnelsen forfattes etter at forhandlingene er avsluttet. Begrunnelsen for svaret på skyldspørsmålet bør utdypes og plasseres i en større sammenheng enn det som var nødvendig da begrunnelsen for svaret på skyldspørsmålet ble gitt. Kravene til begrunnelse bør være som etter gjeldende rett i meddomsrettssaker. Stemmefordelingen oppgis, men ikke hvordan det enkelte lagrettemedlem har stemt, se punkt 10.2.12.

I og med at lagrettemedlemmene skal få beholde sin anonymitet utad, vil det i dommer med avvikende oppfatninger av skyld- eller reaksjonsspørsmålet bli oppgitt hva fagdommerne navngitt stemte for, og deretter på formen at f.eks. «7 av lagrettemedlemmene har funnet følgende bevist..., mens 2 av lagrettemedlemmene ikke fant forholdet bevist» og den nærmere begrunnelse innenfor de rammer som kreves av straffeprosessloven § 40. Dersom det igjen er avvikende begrunnelse innenfor stemmegivningen, skal dette redegjøres for fullt ut. Fraksjonen har her sett hen til den danske prosessordning i nævningesaker.

10.2.16 Sivile krav

10.2.16.1 Gjeldende rett

Adgangen til å få sivile krav behandlet sammen med ankebehandling av straffesak reguleres i straffeprosessloven kapittel 29. I jursaker deltar ikke lekdommere ved avgjørelsen av sivile krav, noe som er begrunnet i hensynet å bevare anonymitet rundt stemmegivningen i straffesaken.

I meddomsrettssaker deltar lekdommere fullt ut ved behandlingen av sivile krav.

I sivile saker settes retten under hovedforhandlingen for tingrett med to meddommere der-

⁵⁴ Straffeprosessloven § 41 første ledd.

som en av partene krever det eller retten finner det ønskelig.⁵⁵ Selv om det i tvisteloven ikke er sagt at dette også gjelder for lagmannsretten, må partene også her kunne kreve retten satt med meddommere.⁵⁶ Dertil kommer at retten etter eget skjønn kan sette retten med meddommere. Meddommerne skal være fagkyndige om hensynet til forsvarlig behandling av saken tilsier det.

10.2.16.2 Vurdering og anbefaling

Det er utvilsomt hensiktsmessig at sivile krav fremmes i forbindelse med straffesaksbehandling.

Også for avgjørelsen av sivile krav vil det være verdifullt å la lekdommernes erfaringer og verdier komme til uttrykk. Det er ofte så nær forbindelse mellom straffekravet og det sivile krav at det er naturlig å la samme dommergruppering avgjøre begge krav.

Når medlemmene under tvil likevel har kommet til at medlemmene av lagretten ikke bør delta ved behandling av sivile krav, skyldes det i hovedsak hensynet til en effektiv straffeprosess. Det domstolsapparat lagrettefraksjonen foreslår for de alvorligste straffesakene er såpass tungt og tilpasset straffeforfølgning at arbeidsoppgaver utover de strafferettslige, bør unngås. Dertil kommer at hensynet til en konsekvent rettspleie tilsier at domstolssammensetningen ikke bør bero på om man velger å forfølge krav i det straffe- eller sivilprosessuelle spor. Det å overlate behandlingen av sivile krav til fagdommerne, følger hovedregelen i tvisteloven.

10.2.17 Oppsummering

10.2.17.1 Hovedpunkter

I det følgende gjengis kort hovedbegrunnelsene for lagrettefraksjonens forslag holdt opp mot dagens juryssystem.

Forslaget viderefører sentrale sider ved dagens juryordning. For det første videreføres ordningen med separasjon under forhandlingene. Dette for å sikre klarest mulig fremstilling av saken og at saksopplysning skjer for åpen rett. For det andre videreføres separate prosedyrer for skyld- og straffespørsmål. Dette for å sikre klarhet i hvilke spørsmål det skal tas stilling til og for å sikre best mulige betingelser for forsvaret. For det tredje foreslås anonymitet for stemmegivningen til det enkeltes lagrettedlem. Dette for å

legge til rette for at overveielserne under rådslagningen foretas på friest mulig grunnlag.

Forslaget skiller seg fra dagens juryordning på en rekke punkter. For det første foreslås at lagretten settes med ni istedenfor ti lekdommere. Endringen er begrunnet i kravet til stemmeforhold. For det andre begrenses utskytingsretten ved at det kalles inn færre lekdommere. Endringen er begrunnet i hensynet til lekdommernes tidsbruk. For det tredje endres betingelsene for valg av ordfører. Endringen er begrunnet i hensynet til å klargjøre hvilke kandidater som er egnede før valget tas. For det fjerde foreslås større grad av klargjøring av saken og sentrale straffeprosessuelle prinsipper i starten av forhandlingene. Endringen er begrunnet i hensynet til å sikre lekdommerne best mulig forutsetninger for å følge forhandlingene. For det femte foreslås at tilsidesettelsesadgangen avskaffes. Endringen foreslås for å unngå at fornærmede og tiltalte må vente på endelig avgjørelse. Til erstatning for tilsidesettelsesordningen rettet mot ja-kjennelser, foreslås at det for å konstatere skyld kreves kvalifisert flertall både i lagretten og blant fagdommerne. Ordningen med tilsidesettelser av nei-kjennelser avskaffes, men avgjørelsene vil kunne overprøves basert på domsbegrunnelsen. For det sjette foreslås at svaret på skyldspørsmålet begrunnes av lekdommere og fagdommere i fellesskap etter votering. Endringen er begrunnet i hensynene til å sikre reell og samvittighetsfull prøving, etterprøvnbarhet og effektiv rett til overprøving. For det syvende foreslås at hele lagretten deltar i behandlingen av straffespørsmålet. Endringen er begrunnet i at det også for straffespørsmålet er av stor betydning at lekdommernes erfaringer og verdier kommer til uttrykk.

Lagrettefraksjonen er delt i spørsmålet om det skal være separasjon under rådslagningen. Medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan går inn for en todelt rådslagning, hvor den første delen gjennomføres av lekdommere og fagdommere i fellesskap. Medlemmene ser det som en fordel om innholdet av rettssetninger og spørsmålsskrift kan klargjøres i fellesskap, blant annet fordi man da unngår bruk av kompliserende rettsbelæringer.

Medlemmet Rehman ønsker full separasjon under rådslagningen for å sikre at lekdommerne avgjør skyldspørsmålet på selvstendig grunnlag.

10.2.17.2 Forholdet til nævnigeordningen m.m.

I den senere tids jurydebatt er det vist til den danske nævnigeordning som en mulig modell for ny domstolssammensetning i de alvorligste straffe-

⁵⁵ Tvisteloven § 9-12 første ledd.

⁵⁶ Tvisteloven § 29-17.

sakene. Det danske system er redegjort for i punkt 6.3.1.1.

Gjeldende danske ordning overtok for et system som var nokså likt dagens norske jurysystem, men med den forskjell at den tidligere danske nævningeordning var første og siste instans for avgjørelse av skyldspørsmålet. Et av hovedformålene med den danske reformen var at svaret på skyldspørsmålet skulle begrunnes. Likheten mellom systemene, og det at behovet for begrunnelse også står sentralt for lagrettefraksjonens forslag til domstolsordning, gjør det nærliggende å sammenligne forslaget med den danske ordningen.

Forslagene til lagrettefraksjonen har flere paralleller til det danske systemet: Lek- og fagdommere sitter og opptrer atskilt under forhandlingene, det holdes separate prosedyrer for skyld- og straffespørsmål, antall dommere er det samme, kravet til stemmeforhold for skyldspørsmålet er det samme, og skyldspørsmålet skal begrunnes før forhandlingene fortsetter.

Forslaget innebærer en styrking av lekdommernes posisjon i forhold til det danske systemet ved bruk av spørsmålsskrift, separat rådslagning, og ved at alle stemmer teller likt under straffutmålingen.

Forslaget til medlemmet Rehman som ønsker separat rådslagning, men felles begrunnelse, har en viss likhet med den spanske juryordningen hvor juryen begrunner kjennelsen og er gitt adgang til å få bistand av en sekretær ved behov, se punkt 6.2.5, men større likhet til det belgiske systemet hvor fagdommerne og lagretten utformer en begrunnelse i fellesskap som lagretten godkjenner som dekkende, se punkt 6.2.6. Forslaget til medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan har i tillegg likhetstrekk til den franske ordningen, hvor man benytter spørsmålsskrift og har felles rådslagning, men voterer separat, se punkt 6.3.2, og til den østerrikske ordningen, hvor lagretten kan beslutte at fagdommerne skal være til stede under rådslagningen for å klargjøre rettslige og faktiske forhold, og det i praksis er vanlig at første del av rådslagningen skjer i fellesskap med sikte på avklaring av rettssetninger og spørsmål, se punkt 6.2.4. Etter østerriksk rett er lagretten heller ikke bundet av redegjørelsen for rettssetningene som gis av retten.

10.2.18 Saker som bør behandles med lagrette

10.2.18.1 Problemstilling

Det fremgår av punkt 2.1.1 i utvalgets mandat at dersom utvalget går inn for å videreføre lagretteordningen, skal det vurderes hvilke saker som i

tilfelle bør behandles med lagrette, herunder skal utvalget særlig vurdere om saker om grov korrupsjon etter straffeloven § 276 b bør omfattes av ordningen.

Temaet i det følgende er først hvilke forhold som kan begrunne at enkelte saker går for lagrette, og andre ikke. Dernest tematiseres hvilke kriterier som best sikrer at ønskede sakstyper omfattes. Saker etter straffeloven § 276 b og enkelte andre sakstyper drøftes særskilt.

10.2.18.2 Gjeldende rett

Det følger av straffeprosessloven § 352 første ledd at lagmannsretten i bevisanker som hovedregel skal settes med lagrette i saker med mer enn seks års strafferamme. Saker hvor strafferammen er over seks år på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser, straffeloven § 60 a eller § 232 medfører ikke jurybehandling, jf. straffeprosessloven § 352 tredje ledd. Bevisanker i saker med lavere strafferamme behandles i meddomsrett med fire lekdommere.

Hovedregelen om jurybehandling for saker med strafferamme over seks år fravikes i to retninger. Først er det gjort unntak for saker hvor tiltalen gjelder overtredelse av straffeloven kapittel 8 eller 9 om rikets sikkerhet mv., saker hvor tiltalte var under 18 år da forbrytelsen ble begått og påtalemyndigheten ikke vil påstå eller det er idømt fengsel i mer enn 2 år, og saker som behandles på nytt etter at juryens kjennelse er til sidesatt. Dernest avgjør juryen straffbare forhold med lavere strafferamme enn seks års fengsel der slike forhold er forent i én sak sammen med forhold som skal jurybehandles, jf. straffeprosessloven § 353 andre ledd nr. 1.

Saker med over seks års strafferamme gir tiltalte ubetinget rett til ankeprøving, jf. straffeprosessloven § 321 tredje ledd. Bevisanker forøvrig kan nektes fremmet når retten finner det klart at anken ikke vil føre frem, jf. straffeprosessloven § 321 andre ledd. For begge saksgrupper gjelder at anke fra påtalemyndigheten som ikke er til gunst for siktede kan nektes fremmet når retten finner at anken gjelder spørsmål av mindre betydning, eller at det ellers ikke er grunn til at anken blir prøvd.

10.2.18.3 Sakstall

Ankebehandling som omhandlet bevisvurderingen under skyldspørsmålet (bevisanker) fordelt seg slik mellom jury og meddomsrett for årene 2006-2010:

Tabell 10.1 Behandlede jursaker (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	48	35	42	35	36
Borgarting	141	136	116	115	135
Eidsivating	30	25	24	28	29
Frostating	25	27	27	31	17
Gulating	59	66	60	59	62
Hålogaland	30	28	35	24	35
Totalt	333	317	304	292	314

Tabell 10.2 Behandlede bevisanker i meddomsrett (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010
Agder	61	65	59	82	86
Borgarting	99	110	74	80	101
Eidsivating	33	34	26	22	23
Frostating	52	55	45	49	37
Gulating	65	57	65	79	102
Hålogaland	48	45	44	64	59
Totalt	358	366	313	376	408

Dette gir et årlig gjennomsnitt på 312 jursaker og 364 meddomsrettssaker, hvilket vil si at 46 % av ankene som retter seg mot bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og undergis realitetsbehandling gikk for jury. I samme periode tok lagmannsrettene gjennom ankesilingsprosessen i gjennomsnitt stilling til 3689 anker over skyldspørsmålet per år.⁵⁷

10.2.18.4 Kriterier for lagrettebehandling

10.2.18.4.1 Bør det være et skille?

Tradisjonelt er det at noen saker går for jury og andre ikke, begrunnet i ressurs- og effektivitets hensyn, se punkt 5.4.3.2.

Omfanget av antall ankebehandlinger avhenger av kriteriene for ankebehandling. Det faller utenfor utvalgets mandat å vurdere disse. Velger man én domstolssammensetning for ankeprøving av skyldspørsmålet, vil man etter gjeldende ankesilingskriterier måtte påregne at 670 anke-

behandlinger i året skal avgjøres av denne. Med utgangspunkt i dagens system, vil merkostnadene ved å la alle bevisanker gå for lagrette bero på hva det koster å la i gjennomsnitt 364 årlige saker meddomsrettssaker gå for lagrette. Kostnadene vil i hovedsak følge av bygningsmessige endringer som må til for å få plass til domstolssammensetningen og økt innslag av lekdommere. I punkt 9.8.4 er det redegjort for de bygningsmessige forhold i saler som i dag brukes til jury. Det vil være større utbyggingsbehov om meddomsrettssalene skal tilpasses lagrette, noe som indikerer betydelige kostnader. Kostnadene for bruk av lagrettemedlemmer fremgår i kapittel 12.

Lagrettefraksjonen mener effektivitets- og ressurs hensyn tilsier at omfanget av lagrettesaker bør søkes holdt innenfor det antall saker som i dag går for jury. Terskelen for lagrettebehandling bør imidlertid ikke settes høyere enn at sikres et visst volum på sakene i alle lagmannsrettene. Hvis lagretten kun trer i kraft ved sjeldne anledninger, må det antas at kvaliteten på behandlingen vil svekkes. Hvilke saker som bør gå for lagrette redegjøres for i de følgende punkter.

⁵⁷ Domstoladministrasjonens statistikk for 2010, Saksavviklingsstatistikk for domstolene i andreinstans s. 6.

10.2.18.4.2 Mulige kriterier

Ved fastsettelse av kriterier for hvilke saker som bør gå for lagrette, synes det nærliggende å se hen til det særlige bidrag lekdommere gir i straffesaksbehandlingen gjennom bruk av erfaringer og verdier. En slik tilnærming peker mot to mulige sondringskriterier.

Det er mulig å forbeholde lagrettebehandling for «kjernestrafesaker». Med «kjernestrafesaker» menes forbrytelser som er av en slik karakter at det må forventes at allmennheten er godt kjent med de problemstillinger anvendelsen av straffebudet avstedkommer. Det kan kanskje hevdes at forsettlige volds- og vinningsforbrytelser er sakstyper med bevistema som i særlig grad forutsetter alminnelig erfaring. Utenfor kjernestrafetterten faller saker som forutsetter faktiske bedømmelser av mer teknisk karakter, typisk militære straffesaker i krigs- og fredstid, terrorsaker og krigsforbrytelser.

En annen mulighet er å forbeholde lagretten for straffebud med vilkårsledd som i særlig grad forutsetter verdivurderinger, typisk uaktsomhetsbedømmelser. Det å forbeholde lagrettebehandling for slike saker, vil sikre et særlig gjennomslag for lekfolks verdier i rettspleien. Den svenske juryordningen som er forbeholdt saker om trykkefrihet og ytringsfrihet kan sies å falle inn under denne saksgruppen, se punkt 6.2.8, tilsvarende gir saker som omhandler lovovertrædelser av politisk art rett på nævningebehandling i Danmark, se punkt 6.3.1.1.

Sondringskriterier som de to ovennevnte er mulige. Det synes imidlertid vanskelig å fastsette egnede og klare kriterier for hvilke sakstyper som kan sies å være «kjernestrafesaker» og/eller innbyr til særlige verdivurderinger. Trolig vil en rekke grensespørsmål oppstå. Og, selv om man klarer å skille ut enkelte saksgrupper, vil det kunne forekomme at lekfolks erfaringer ikke gjør seg gjeldende i det konkrete tilfellet, eller omvendt, at lekfolk vil kunne ha særlig erfaringsgrunnlag knyttet til en konkret sak som faller utenfor. Dette gjør disse og lignende kriterier lite egnet som sondringskriterier for lagrettebehandling.

I de meste alvorlige sakene står mest på spill for tiltalte. Uansett om man begrunner bruk av lagrette med hensynet til rettssikkerhet, demokrati eller annet, synes de handlinger hvor samfunnets misbilligelse er størst å være et godt utgangspunkt for å skille ut sakene som bør gå for lagrette, ettersom hensynene som begrunner ordningen i særlig grad gjør seg gjeldende for disse

sakene, se punkt 10.2.1. Spørsmålet er om sakens alvorlighet bør fastslås ved å se hen til de interesser straffebudet verner, den konkrete straffetrusselforsaken eller begge deler. Dernest er spørsmålet hvilken grad av alvorlighet som bør kreves.

10.2.18.4.3 Sakens alvorlighet

Strafferamme som vilkår for lagrettebehandling

I dag avgjør straffebudets strafferamme om en sak skal gå for jury. Spørsmålet er om strafferammekriteriet utgjør et tilstrekkelig finmasket nett for å skille ut de alvorligste saker.

Strafferammen uttrykker lovens samlede straffetruffel ved å oppgi intervallet mellom korteste og lengste fengselsstraff som kan idømmes for en lovovertrædelse. Straffebudets ordinære strafferamme suppleres ofte av en sidestrafferamme for særlige typetilfeller.

Strafferammene tjener en rekke ulike funksjoner. Sentralt står signalfunksjonen som innebærer at strafferammene uttrykker en verdivurdering av de interesser straffebudet er satt til å verne, herunder graden av misbilligelse av de straffbare handlingene, handlingenes farlighet og/eller skadelighet og skyld.⁵⁸

Strafferammene tjener som veiledning ved straffutmålingen ved at de gir et signal om utmålingsnivå for de mest alvorlige og de mildeste overtrædelserne man kan tenke seg av et straffebud. For overtrædelser i gjennomsnittsnivået gir ikke strafferammen, i hvert fall ikke hvis den er vid, særlig veiledning. Domstolene har derfor i utgangspunktet stor grad av valgfrihet, men er bundet av utmålingsprinsipper. I straffeloven av 2005 er prinsippene for straffutmåling kodifisert i §§ 78 og 79. I den senere tid er dessuten domstolenes frihet begrenset som følge av at lovgiver for en rekke lovbrudd har fastsatt i forarbeider hva som skal være normalt straffenivå for overtrædelser. Til eksempel fremgår det i forarbeidene til straffeloven av 2005 at det skal etableres et nytt straffenivå for seksuell omgang og kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år (voldtekt av barn under 14 år), og det heter:

«Departementet mener normalstraffenivået ... bør være rundt fengsel i 4 år. Det helt klare utgangspunktet er at straffen skal være ubetinget.

⁵⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) s. 23.

Der det foreligger skjerpene omstendigheter, må straffenivået være høyere.

Det skal sterke formildende omstendigheter til for å utmåle en mildere straff enn fengsel i 4 år.»⁵⁹

Det at strafferammen ofte vil ta høyde for ekstraordinære tilfeller, tilsier at den ikke nødvendigvis gir den beste veiledning for sakstypens alminnelige alvorlighetsgrad.

Strafferammene er ikke alltid et resultat av bevisst styring på bakgrunn av de til enhver tid rådende samfunnsforhold.⁶⁰ Et eksempel er straffelovens kapittel 17 om pengefalsk, hvor bestemmelsene har høye strafferammer og krav om minstepenning. Rammene kan forklares med tidligere tiders samfunnsforhold og behovet for å etablere tillit til pengeøkonomien, en begrunnelse som ikke treffer fullgodt overfor ungdom som produserer et mindre antall pengesedler med omsetningshensikt. Høyesterett har i slike saker unngått urimelige utslag av bestemmelsene ved å gjøre hele eller store deler av straffen betinget.⁶¹ Slingringsmonnet mellom alvorlige og mindre alvorlige forhold bli noe mindre når straffeloven av 2005 trer i kraft, ettersom man i forbindelse med straffeloven av 2005 har hatt en gjennomgang av strafferammer hvor man har søkt å rette opp skjevheter i strafferammer og straffutmålingsnivået mellom ulike kategorier av kriminalitet.⁶²

Om en sak skal gå for jury avgjøres ved å se hen til straffebudet selv, og ikke det i tiltalen beskrevne hendelsesforløp, med mindre loven uttømmende angir hvilke skjerpene omstendigheter som medfører høyere strafferamme. Dette er en sondering som i liten grad reflekterer straffverdighet. Straffeloven § 132 a om motarbeiding av rettsvesenet er et eksempel på en bestemmelse hvor skjerpene omstendigheter ikke konkretiseres, og hvor alle saker skal jurybehandles fordi strafferammen der det foreligger skjerpene omstendigheter er ti år. Dette har medført at en rekke mindre alvorlige forhold har gått for jury.⁶³ Et annet eksempel på sprik mellom øvre strafferamme og utmålingspraksis gir straffeloven § 168 om falsk anklage som, dersom det innebærer anmeldelse av en forbrytelse, setter øvre straffe-

ramme til 8 år. Straffeloven § 162 andre ledd om grove narkotikaforbrytelser har strafferamme som medfører også at en del mindre alvorlige tilfeller jurybehandles, og rettspraksis viser at bestemmelsen dekker svært ulike mengder narkotika og ulike typer handlinger, fra kortvarig uprofesjonell oppbevaring til godt organiserte distribusjonsnettverk.⁶⁴

Øvrige prosessuelle virkninger av strafferammer har resultert i at enkelte straffebud er gitt høy strafferamme. Også her kan straffeloven § 132 a om motarbeiding av rettsvesenet tjene til illustrasjon. Utmålt straff for overtredelse av bestemmelsen vil ofte være i den nedre enden av straffeskalaen. Strafferammen på ti år ble gitt ut fra ønske om tilgang til etterforskningsmetoder: «Departementet ser det som viktig at strafferammen er så høy at det blir mulighet til å bruke ekstraordinære tvangsmidler som krever at strafferammen er 10 år».⁶⁵ Strafferammen ble endret selv om man var bevisst at slike saker da ville gå for jury. Tilsvarende var behovet for etterforskningsmetoder en del av begrunnelsen for strafferamme på ti år for grov korrupsjon.⁶⁶

Det kan legges til at det at strafferammen avgjør om overtredelser skal jurybehandles, har hatt betydning for fastsettelse av strafferammer. Dette kan illustreres med et ferskt og relativt spesielt lovforslag. Med sikte på å foregripe et høyere straffenivå i straffeloven av 2005 før loven trer i kraft, foreslo departementet blant annet å øke den øvre strafferammen for forbrytelse mot straffeloven § 229 annet straffalternativ fra fengsel i inntil seks år til fengsel i inntil åtte år. Tilsvarende for straffeloven § 219 andre ledd om grov mishandling i nære relasjoner.⁶⁷ Lovendringen ville gitt ubetinget ankerett og jurybehandling. Etter å ha blitt gjort oppmerksom på de økonomiske og administrative konsekvenser lovendringen ville få, foreslo departementet for justiskomiteen at de høyde strafferammene ikke burde vedtas. Det

⁵⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 249. Endringen er trådt i kraft, jf. Lov av 25. juni 2010 nr 46: Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).

⁶⁰ NOU 2002: 4 punkt 5.2.1.5.2.

⁶¹ Se for eksempel Rt. 2004 s. 1701 og Rt. 1999 s. 1561.

⁶² Se Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) s. 24–25.

⁶³ Se for eksempel Gulating lagmannsretts dom av 24. mars 2010 (LA-2010-11321) hvor tiltalte for overtredelse av § 132 a begrunnet jurybehandling. Det fremgikk av begrunnelsen av forholdet lå i det nedre sjikt for anvendelsen av straffebudet og isolert sett ville blitt bedømt til ubetinget fengsel i 2–3 måneder. I straffeloven av 2005 er regelen endret ved at grov motarbeiding av rettsvesenet er skilt ut i egen bestemmelse, jf. §§ 157 og 158. De prosessuelle konsekvenser synes imidlertid ikke å ha vært motiverende for endringen. Se Ot.prp.nr.8 (2007–2008) s. 212–213.

⁶⁴ Straffeloven § 162 er delt i to i straffeloven av 2005, men skillet mellom simpel og grov narkotikaovertrudelse videreført, jf. straffeloven 2005 §§ 231 og 232.

⁶⁵ I Ot.prp. nr. 40 (1999–2000) s. 91.

⁶⁶ Se Innst. O. nr. 105 (2002–2003) s. 7.

⁶⁷ Prop. 97 L (2009–2010).

fikk den spesielle følge at opposisjonen stemte for forslaget i proposisjonen, mens regjeringspartienes representanter stemte mot.⁶⁸ Dette illustrerer at andre forhold enn rene straffverdighetsbetraktninger har vært bestemmende for hvilke saker som i dag går for jury.

Lagrettefraksjonen ser det slik at strafferammer er egnet utgangspunkt for hvilke lovbrudd som har en alvorlighet som tilsier lagrettebehandling, ettersom de uttrykker en verdivurdering av de interesser straffebudet er satt til å verne, herunder graden av misbilligelse av de straffbare handlingene, handlingenes farlighet og/eller skadelighet og skyld. Vurderes alvorligheten fra tiltaltes ståsted – straffefølgningens konkrete alvorlighet – strekker ikke strafferammene til som målestokk.⁶⁹ Lagrettefraksjonen vurderer det derfor hensiktsmessig i tillegg å se hen til hva den enkelte risikerer av straff.

Tidligere utmåling og/eller ny påstand som vilkår for lagrettebehandling

I forbindelse med prosjektet «Hurtigere straffesaksbehandling» ble det i 2000 nedsatt en arbeidsgruppe, «Arbeidsgruppe II», som skulle foreslå tiltak for effektivisere straffesaksbehandlingen.⁷⁰ Arbeidsgruppen foreslo, basert på en oppfatning om at jurybehandling er mer ressurskrevende enn meddomsrettsbehandling, å redusere antall jursaker til fordel for meddomsrett, ved å innføre som tilleggsvilkår for jurybehandling at enten påstått eller idømt straff i første instans overstiger fire år. Det ble lagt til grunn at konkret straffesultat i større grad enn straffebudets generelle strafferammer tydeliggjør forholdets alvorlighetsgrad.⁷¹ Departementet var enig i at kriteriene utmåling i kombinasjon med strafferammer gir det beste målet på grovheten og alvoret i en konkret straffesak.⁷²

Dagens system har allerede en slik ordning i unntaksbestemmelsen som fastslår at saker som ellers skal gå for jury, likevel ikke skal jurybehandles hvis tiltalte var under 18 år da forbrytelsen ble begått og påtalemyndigheten ikke vil påstå eller det er idømt fengsel i mer enn 2 år.

I Danmark er adgangen til nævningebehandling som hovedregel begrenset til saker med straf-

fepåstand på over fire år, særreaksjon eller forvaring, se punkt 6.3.1.1.

Arbeidsgruppe II foreslo at det skulle foretas en samlet bedømmelse ved fastsettelse av påstått eller utmålt fengselsstraff:

«Også omstendigheter som at saken omfatter flere forhold, at det foreligger særlig skjerpene omstendigheter og hvor tidligere reststraffer trekkes inn ved straffutmålingen, kan lede til at vilkåret om påstått eller idømt straff blir oppfylt. Etter arbeidsgruppens oppfatning taler gode grunner for at det i slike tilfeller blir benyttet jury i lagmannsretten. Tilsvarende bør gjelde hvor den påankede dom er en etterskuddsdom, og hvor det er gitt særskilt straff, jf. straffeloven § 64. Straffene i de to dommene bør da legges sammen.»⁷³

Departementet tok ikke stilling til hvorledes man burde håndtere tilfellene med etterskuddsdom.⁷⁴

Et alvorlighetskriterium som baseres på alvoret for tiltalte, tilsier at alle forhold som indikerer skjerpet alvorlighet tas i betraktning ved valg av domstolssammensetning, herunder fellesstraff. For tiltalte vil det ha mindre betydning hvorledes straffelovgivningen systematiserer og utformer straffebud og hvilke prosessuelle følger utformingen avstedkommer. Selv om det i noen grad vil kunne bero på tilfeldigheter om saker forenes til felles behandling og det i saker med fellesstraff kan være mindre alvorlige forhold som gjør at man kommer over grensen, er det ikke desto mindre den samlede straff som representerer alvoret for tiltalte. Det å ta utgangspunkt i samlet straffepåstand vil også være praktisk, fordi man da slipper den nærmest umulige oppgave det er å dissekere straffutmålingen. Med krav til en viss strafferamme i tillegg, sikres at minst et av forholdene er betraktet generelt alvorlig.

Spørsmålet er om det bør tas utgangspunkt i aktuell straffepåstand eller utmålingen i første instans.

Mot å la tingrettens straffutmåling bestemme hvilke saker som skal gå for lagrette, taler det at det kan være betydelig forskjell mellom tiltalebeslutning og straffepåstand og dom. Et ytterpunkt til eksempel: Hvis påtalemyndigheten anker etter frifinnelse, vil tingrettsdommen være lite egnet som indikator for hvilken straff tiltalte risikerer under ankebehandlingen.

⁶⁸ *Matningsdal 2010* s. 511.

⁶⁹ Se tilsvarende Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling – Arbeidsgruppe II, sluttrapport 2000 s. 40.

⁷⁰ Rapport av 26. juni 2000. Se særlig s. 39 flg.

⁷¹ Høring 2006 s. 31.

⁷² Høring 2006 s. 33.

⁷³ Høring 2006 s. 33.

⁷⁴ Høring 2006 s. 36.

Dersom straffepåstanden for lagmannsretten legges til grunn som indikator på sakens alvorlighet, gjenspeiles påtalemyndighetens aktuelle og bearbejdede oppfatning av sakens alvor. Dette er ordningen for unntaksbestemmelsen hvor den siktede var under 18 år da forbrytelsen ble begått, jf. straffeprosessloven § 252 andre ledd nr. 2. Denne regelen ble imidlertid innført da de alvorlige straffesakene begynte direkte i lagmannsretten, hvor man ikke hadde annet å ta utgangspunkt i.

Hvis domstolssammensetningen avhenger av påstanden, vil påtalemyndigheten i grensetilfeller kunne velge domstolssammensetning ved å styre påstanden over eller under fastsatt grense. Det er uheldig om den ene part er i posisjon til å velge om saken skal gå for meddomsrett eller lagrette. Dette vil imidlertid kun gjelde i grensetilfeller, og man må forutsette at påtalemyndigheten innretter seg lojalt etter de grenser lovgiver gir.

Påtalemyndigheten bør uansett gis anledning til å endre signalisert straffepåstand hvis sakens utvikling tilsier endret påstand. For å begrense at påstandsfastsettelse i grensetilfeller ikke styres av ønsket domstolssammensetning, bør det imidlertid kunne påvises konkrete endringer. Lagrettestraksjonen ser ikke behov for en nærmere regulering av dette spørsmål, også her må det forutsettes at påtalemyndigheten innretter seg lojalt.

Lagrettestraksjonen ser det slik at den høyeste straff av påtalemyndighetens påstand for lagmannsretten og tingrettens utmåling, gir den sikreste indikator for forholdets største alvor.

Forslag til vilkår for lagrettebehandling

Dagens kriterie for hvilke saker som skal jurybehandles, innebærer at enkelte mindre alvorlige forhold går for jury. Lagrettestraksjonen mener at et skille som bygger på strafferammer hvor bestemmelser om forhøyelse av maksimumsstraff tas i betraktning, kombinert med krav om en viss utmåling, vil sikre at det er alvorlige saker som omfattes. Man kan saktens fremdeles stille spørsmål om hvorfor to saker med en måneds forskjell i straff skal behandles med ulike domstolssammensetninger. Men skal det først trekkes et skille, vil det alltid kunne oppstå grensetilfeller. Det kan ha mindre betydning hvilken domstolssammensetning som behandler den ene eller annen sak, men over tid vil det ha en særlig verdi å ha et lagrettesystem som behandler de alvorligste sakene.

Lagrettestraksjonen vurderer det hensiktsmessig basert på straffeloven av 1902 å videreføre

dagens strafferammekrav for jurybehandling – fengsel i mer enn seks år.

En sammenligning mellom strafferammer i straffeloven av 1902 og straffeloven av 2005, holdt om mot hvilke saker som i praksis jurybehandles, viser at et slikt krav ikke innebærer vesentlige endringer fra dagens rettstilstand når den nye loven trer i kraft. En kategori straffbare forhold som utgjør en del saker og som i dag går for meddomsrett og som vil gå for lagrette etter den nye loven, er grov legemsskade etter straffeloven § 229 andre ledd, som følge av at strafferammen heves fra fengsel i seks år til fengsel i ti år.

Andre eksempler på bestemmelser som vil få over seks års strafferamme når 2005-loven trer i kraft fullt ut, er grov uaktsom voldtekt etter straffeloven § 192 fjerde ledd første punktum (§ 294), kjønnslemlestelse med skadefølge etter kjønnslemlestelsesloven § 1 (§ 285), grovt skadeverk etter straffeloven § 292 (§ 352) og grov mishandling av nærstående § 219 første ledd andre punktum (§ 283).

Eksempler på bestemmelser som i dag går for jury, men som etter straffeloven av 2005 vil falle utenfor som følge av senket strafferamme, er uriktig anklage etter straffeloven § 168 første alternativ, forbund om grov frihetsberøvelse etter § 223 tredje ledd (§ 256), forbund om sabotasje, kaping, forgiftning, smitte etc. etter § 159 (§ 357), fosterfordrivelse uten kvinnens samtykke etter § 245 første ledd tredje punktum (abortloven), hindre avverging av særlig farlig ødeleggelse etter § 149 (§ 358) og misbruk av offentlig myndighet etter § 110 andre ledd, § 117 andre ledd og § 110 tredje ledd (§ 173).

Lagrettestraksjonen går inn for at bestemmelser om forhøyelse av maksimumsstraff på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser, straffeloven § 60 a eller annet skal tas i betraktning, dermed vil en del flere saker enn i dag oppfylle vilkåret om strafferamme. Lagrettestraksjonen har ikke utarbeidet en fullstendig oversikt som viser hvor mange av dagens meddomsrettssaker som vil gå for lagrette om forhold som forhøyer strafferammen hadde vært tatt i betraktning. Et krav om straffepåstand vil begrense omfanget, og uansett sikre at det er de alvorlige sakene som omfattes.

Tall fra Borgarting lagmannsrett fra 2003 viste at krav om en grense på straff i to år ville ha redusert antall jurysaker med 15 %, mens en grense på fire år ville redusert antallet med 39 %.⁷⁵

⁷⁵ Høring 2006 s. 35.

Endring av vilkårene for lagrettebehandling fra strafferammer til strafferammer og konkret straffutmåling ble, basert på noe usikre anslag, i 2006 estimert til å innebære at noe under halvparten av de saker som i dag går for jury ville gå for meddomsrett hvis det ble satt krav om idømt eller påstått fengsel i mer enn fire år, forvaring eller særreaksjoner.⁷⁶ Sakstyper som i hovedsak vil omfattes av en slik endring var saker etter straffeloven § 162 andre ledd (grov narkotikaforbrytelse), § 192 (voldtekt), § 195 (seksuell omgang med barn under 14 år) og § 268 (grovt ran). Det er grunn til å anta at reduksjonen i dag vil svekkes noe som følge av at straffenivået for enkelte sakstyper er skjerpet siden 2006.⁷⁷

Lagrettefraksjonen har gått igjennom straffutmålingen i jursaker avgjort i 2010. På landsbasis ville en grense på fire år innebære en reduksjon på omtrent 65 % av sakene, mens en grense på to år ville innebære en reduksjon på omtrent 30 %. I Borgarting lagmannsrett ville en grense på fire år innebære en reduksjon av antall jursaker med omtrent 55 %, mens en grense på to år ville innebære en reduksjon på omtrent 25 %. For Hålogaland lagmannsrett ville en grense på fire år innebære at kun to saker ville blitt lagrettebehandlet, mens en grense på to år ville gitt 15 saker. Gjennomgangen viste at omtrent 75 % av sakene som gikk for jury gjaldt seksuallovbrudd eller narkotikaforbrytelser. En straffegrense to eller fire år vil også favne disse sakskategoriene, slik at saksfordelingen i begrenset grad ville endres.

Det ble innledningsvis lagt til grunn som en premiss at terskelen for lagrettebehandling ikke bør settes høyere enn at det sikres et visst volum på sakene. En grense på utmåling eller straffepåstand på fire år sammenholdt med dagens straffesammekrav, vil etter lagrettefraksjonens syn innebære en for stor reduksjon i antall lagrettesaker. Medlemmene går inn for at dom eller påstand om fengsel i to år eller mer, sammenholdt med et krav om strafferamme på over seks år.

Også straffereaksjonens art bør tas i betraktning ved valg av behandlingsform. Saker hvor det legges ned påstand om forvaring, tvunget psykisk helsevern eller tvungen omsorg, jf. straffeloven § 2 nr. 1, jf. §§ 39, 39 a, jf. § 39 og § 39 c, vil fra tiltaltes ståsted være særlige alvorlige, og bør omfattes.

Det presiseres at forslaget er basert på dagens rettstilstand, og ettersom det er ressurs-

hensyn som begrunner om saken skal gå for meddomsrett eller lagrette, vil terskelen enkelt kunne endres. Skulle det for eksempel vise seg at det er flere eller færre saker enn forventet som går for lagrette, som følge av skjerping av strafferammer eller straffenivå, vil man kunne tilpasse vilkårene for lagrettebehandling til de endrede forhold.

10.2.18.4.4 Om rett for tiltalte til å velge bort jurybehandling

I et system med to domstolssammensetninger – lagrette- og meddomsrettsordning, kan det stilles spørsmål om tiltalte bør kunne velge bort lagrettebehandling.

Valgfrihet er ordningen blant annet i Danmark, se punkt 6.3.3.1. Hvis vilkårene for nævningesak er oppfylt, avgjør tiltalte om saken skal behandles som domsmannssak eller nævningesak. Gis det avkall på retten til nævningebehandling, gjelder avkallet også ved en eventuell ankebehandling.

Om det bør være valgfrihet, avhenger av begrunnelsen for sammensetningen. Begrunner man lagretteordningen med hensynet til demokratisk kontroll med strafferettspleien, vil en valgfrihet undergrave formålet. Begrunner man bruk av lagrette med hensynet til tiltaltes rettssikkerhet, er det større grunn til å la tiltalte velge den domstolssammensetning vedkommende har størst tillit til. Gitt dagens juryordning, vil for eksempel et ønske om en begrunnet avgjørelse kunne være motiverende for å velge meddomsrett.

Dersom valgfrihet innrømmes, vil det måtte klargjøres i hvilken utstrekning denne skal gjelde der saker med flere tiltalte forenes til felles behandling. Bevisføringshensyn og ressurs-hensyn tilsier at saker som egner seg for forening ikke skilles, og at man i en slik situasjon derfor bør falle tilbake på en hovedregel om behandlingsform, med mindre de tiltalte enes om å velge bort denne.

Lagrettefraksjonen går imidlertid ikke inn for at tiltalte skal kunne velge domstolssammensetning, og begrunner standpunktet med at lagretteordningen hviler på ulike hensyn som det ikke tilkommer tiltalte å rå over, se punkt 10.2.1. Det er dessuten vanskelig å se at et valg vil kunne baseres på rasjonelle overveielser. Det er uheldig om en domfelt stiller spørsmål om valget hadde betydning for resultatet, og dermed ikke slår seg til ro med dommen. Valgfriheten ville uansett måtte begrenses ved forening av saker.

⁷⁶ Høring 2006 s. 34.

⁷⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) og Prop. 97 L (2009–2010).

10.2.18.4.5 Unntak

Det er i dag gjort unntak fra jurybehandling for saker hvor tiltalen gjelder overtredelse av straffeloven kapittel 8 eller 9 om rikets sikkerhet mv. Begrunnelsen for unntaket er hensynet til effektivitet for det tilfelle at et større antall slike saker kommer opp for domstolene, hensynet til å unngå utilsiktet spredning av graderte opplysninger ved at færrest mulig lekfolk gjennom domstolsbehandlingen blir gjort kjent med dem, herunder mulighet for innskjørpelse av taushetsplikt, og behovet for begrunnede avgjørelser, se punkt 5.4.3.7.⁷⁸

Lagretttefraksjonen ser ikke at det er grunnlag for å videreføre unntaket, og begrunner dette med at det skal gis begrunnelse og at det ikke foreligger dokumentasjon for at denne domstolssammensetningen skulle føre til større risiko for spredning av graderte opplysninger. Hvis man skulle komme i en ekstraordinær situasjon der et større antall slike saker skal behandles og effektivitets- eller ressurs hensyn taler mot lagrettebehandling, vil man kunne innføre særlige behandlingsregler. Tilsvarende for unntaket for saker etter lov av 18. august 1914 om forsvarshemmeligheter i straffeprosessloven § 353 andre ledd nr. 1 andre punktum. Det foreslås imidlertid ikke endringer i straffeprosessloven § 466 andre ledd siste punktum, hvor det fremgår at lagmannsretten i krig settes med fire militære meddommere. Hensynet til effektivitet må i slike situasjoner veie tungt.

Saker hvor tiltalte var under 18 år da forbrytelsen ble begått og påtalemyndigheten ikke vil påstå eller det ikke er idømt fengsel i mer enn 2 år, er i dag unntatt jurybehandling. Behovet for unntaket bortfaller som følge av at lagretttefraksjonen går inn for at alle saker som skal behandles for lagrette krever idømt eller påstått straff på over to år.

I dag avgjør juryen straffbare forhold med lavere strafferamme enn seks års fengsel der flere straffbare forhold er forent i én sak sammen med forhold som skal jurybehandles, jf. straffeprosessloven § 353 andre ledd nr. 1. Med henvisning til alvorlighetskriteriet lagretttefraksjonen har lagt til grunn for hvilke saker som skal gå for lagrette, foreslås bestemmelsen videreført.

Det følger av straffeprosessloven § 353 andre ledd at saker om ærekrenkelser ikke kan forenes med saker for lagrette. Unntaket er begrunnet i at juryordningen ble ansett generelt lite egnet for ærekrenkelsessaker.⁷⁹ Lagretttefraksjonen deler

⁷⁸ Ot.prp. nr. 35 (1984–1985) s. 9–10.

ikke dette syn, og kan ikke se at det er forhold som taler for å videreføre unntaket.⁸⁰

10.2.18.4.6 Særlig om grov korrupsjon

Bakgrunn

Straffelovens regler om korrupsjon i §§ 276 a og 276 b ble gitt ved lov av 4. juli 2003 nr. 79.⁸¹ Strafferammen er ti år, og bevisanker går følgelig for jury. Utvalget er gitt i mandat å vurdere om saker om grov korrupsjon bør gå for lagrette. Lagretttefraksjonen drøfter spørsmålet i det følgende.

Gjeldende rett

Straffeloven § 276 a lyder:

«For korrupsjon straffes den som

- a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag, eller
- b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet.

Straffen for korrupsjon er bøter eller fengsel inntil 3 år. Medvirkning straffes på samme måte.»

Loven utelukker ikke at også den som uten påviselig motiv gir eller tilbyr en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag kan dømmes for korrupsjon. I rettspraksis er det fremhevet at det er påvirkningsmomentet i alle dets former som ønskes rammet med bestemmelsen.⁸²

Det følger av bestemmelsen at det ved avgjørelsen om forholdet er grovt blant annet skal legges vekt på

«... om handlingen er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag, om den har gitt betydelig økonomisk fordel, om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller

⁷⁹ NOU 1992: 28 s. 158–159.

⁸⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 165–168.

⁸¹ Se NOU 2002: 22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon.

⁸² Rt. 2009 s. 130 avsnitt 35–38.

annen art, eller om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap.»

Oppfatninger om sakenes egnethet for lagrettebehandling

Det har ved ulike anledninger vært vurdert å unnta økonomiske straffesaker fra jurybehandling, se punkt 5.4.3.7. Under høringsrunden som gikk forut for innføringen av korrupsjonsbestemmelsen i 2003, ble det fremhevet at vurderingstemaene i slike saker gjennomgående vil være kompliserte og at bevisførselen ville være preget av en omfattende dokumentasjon blant annet om regnskapsforhold, og at sakene derfor burde unntas jury. Det ble også fremhevet at unntak ville gi mulighet for å sette retten med fagkyndige meddommere.⁸³ Justiskomiteen delte oppfatningene, og ba departementet vurdere om korrupsjonssaker burde unntas fra jurybehandling. Det ble bedt om tilbakemelding i forbindelse med at juryordningen skulle gjennomgås.⁸⁴

Departementet tematiserte spørsmålet i høringsnotatet om hurtigere straffesaksbehandling fra september 2006. Også her ble det lagt til grunn at grove korrupsjonssaker egner seg dårlig for jurybehandling. På den annen side ble det vist til at hvis man gjorde jurybehandling betinget av idømt eller påstått straff av en viss størrelse, ville antallet grove korrupsjonssaker for jury bli svært få. Det ble også fremhevet at sakstypen ikke skiller seg vesentlig fra enkelte andre saks typer som går for jury. Narkotikaheleri etter straffeloven § 317 fjerde ledd ble nevnt som eksempel. Endelig ble det vist til at saker om grov korrupsjon ikke sjelden vil omhandle korrupsjon rettet mot det offentlige, og at det av den grunn kan være spesielt viktig å gi lekmannsprinsippet gjennomslag for å demme opp oppfatninger og sikre tillit til at ikke «statsvennlige» dommere dominerer lekmenne i meddomsretten og hindrer likebehandling».⁸⁵

Av høringsinstansene som kommenterte problemstillingen, fant de klart fleste fra domstolene og påtalemyndigheten at korrupsjonssaker burde unntas.⁸⁶ Økokrim, som vel er den aktør med mest erfaring fra større økonomisaker, fremholdt at sakenes kompleksitet og bevisomfang gjør

sakene lite egnet for jury, men fant også at andre forhold talte mot jurybehandling: Effektivitets hensyn fordi sakene er ressurs- og tidkrevende, manglende adgang til bruk av fagkyndige meddommere, og behovet for begrunnelse i omfattende saker.⁸⁷ Det ble også fremhevet at det er betydelige pedagogiske utfordringer forbundet med å presentere sakene for jury, herunder behov for ytterligere dokumentasjon og hjelpedokumenter, og det ble ansett som en svakhet at det beror på en hensiktsmessighetsbetraktning tillagt retten hvilke dokumenter juryen kan ta med seg under rådslagningen.

Fra advokathold så man ikke behov for unntak.⁸⁸ Advokatforeningen mente tiltalen i økonomiske straffesaker bør kunne formuleres slik at en jury forstår faktum, lovanvendelse, alvoret og skadevirkningene av overtredelsen.⁸⁹ Foreningen fremholdt at fagdommeres innsikt i spesialiserte forretningsmessige spørsmål som børsrett, oppgjørs- og samhandlingsrelasjoner i forbindelse med offentlige innkjøp etc. ikke behøver å være større enn den juryens medlemmer har. Endelig ble det vist til at jurybehandling vil øke forståelsen for at det er viktig å fremme en antikorrupsjonskultur.

Gjennomgang av korrupsjonssaker

Formål

Lagrettefraksjonen har gjennomgått domsbegrunnelsene i samtlige saker om grov korrupsjon behandlet i lagmannsrett. Siktemålet har vært å vurdere hvorvidt grunnlaget for de innvendinger som er gjort gjeldende mot å la sakene jurybehandles gjenfinnes i praksis, i sær om sakene er kompliserte. Ettersom svaret på skyldspørsmålet ikke er begrunnet, bør det i noen grad vises varsomhet med å slutte for mye fra domsbegrunnelsene. Av begrunnelsene under straffutmålingen fremgår imidlertid sakenes karakter.

⁸³ Høring 2006 s. 37–38.

⁸⁴ Innst. O. nr. 105 (2002–2003) s. 7. Høring 2006 s. 37–38.

⁸⁵ Høring 2006 s. 38.

⁸⁶ Riksadvokaten, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Domstoladministrasjonen, Den norske dommerforening, Frostating lagmannsrett, Agder lagmannsrett, Gulating lagmannsrett, Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Politiembetsmennes landsforening, Politidirektoratet, Økokrim, Borgarting lagmannsrett. Motsatt Oslo statsadvokatembeter som gikk mot juryordningen, men hvis den først skulle opprettholdes ikke kunne se at det var tilstrekkelig med argumenter for unntak.

⁸⁷ Høringsuttalelse datert 18.12.06.

⁸⁸ Forsvarerforeningen av 1977 og Advokatforeningen.

⁸⁹ Høringsuttalelse datert 25.01.07.

Praksis

Før korrupsjonsbestemmelsen trådte i kraft i 2003 fantes ingen generell straffebestemmelse mot korrupsjon.⁹⁰ De viktigste straffehjemlene rettet mot korrupsjon i offentlige forhold var straffeloven §§ 112, 113 og 128. Personer i privat virksomhet som lot seg bestikke ville i en del tilfelle kunne straffes for utroskap, jf. straffeloven §§ 275 og 276. Ingen av disse bestemmelsene hadde straffesamme som ga jurybehandling.

Etter korrupsjonsbestemmelsen trådte i kraft 1. juni 2003 er det avsagt ni dommer hvor bevisvurderingen under skyldspørsmålet i sak om grov korrupsjon er avgjort av lagmannsrett, to av Hålogaland lagmannsrett, en av Gulating lagmannsrett, en av Eidsivating lagmannsrett og seks av Borgarting lagmannsrett.⁹¹

Hålogaland lagmannsretts dom av 25. august 2008 gjaldt grov korrupsjon ved regnskapsmanipulasjon.⁹² Saken gikk for meddomsrett etter tilsi-desettelse av lagrettens frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 376 a. En styreleder hadde med bistand fra selskapets daglige leder og økonomisjef, fått en venn som drev entreprenørfirma til å utstede fiktive fakturaer. Disse ble betalt av selskapet. Entreprenørfirmaet dekket så faktura på en kombinert bo- og hestetilhenger som styreleder hadde bestilt og som ble levert til ham privat. Partene opprettet også en avtale der hestevognen ble kamuflert som brakkerigg som entreprenørfirmaet leide ut til selskapet. Fiktive fakturaer, avtale og eiendel ble ført i foretakenes regnskaper og mva. innberettet. Styrelederen dømt for passiv korrupsjon, daglig leder og økonomisjef dømt for medvirkning. Entreprenøren dømt for aktiv korrupsjon. Straffen for hovedmann satt til fengsel i 2 år. Saken synes ut fra domsbegrunnelsen relativt oversiktlig i relasjon til grunnvilkåret om utilbørlig fordel. Det bemerkes imidlertid at juryens opprinnelige frifinnelse var satt til side i denne saken.

Hålogaland lagmannsretts dom av 3. april 2009 gjaldt grov korrupsjon i et selger- innkjøperforhold ved en stor industriutbygging.⁹³ Domfelte hadde latt arbeidsgiver betale faktura for utgifter til hotellopphold og billetter til fotballkamp i England. Domfelte hadde for å sikre at det ble bestilt via ham, betalt for sesongbilletter til to seter på fotballstadion, diverse bygningsartikler, en flybillett for reise Oslo – Rio de Janeiro i Brasil, og en

«steambadstue» til bestilleren. Straffen ble satt til fengsel i åtte måneder. For grunnvilkåret i straffeprosessloven § 276 b, jf. § 276 a synes sakens relativt oversiktlig.

Gulating lagmannsretts dom av 15. september 2009 gjaldt blant annet grov korrupsjon ved overføring av penger kamuflert som leie til sentral person ved et firma, fra selskaper som var betydelige leverandører av tjenester til firmaet.⁹⁴ For korrupsjonsspørsmålet synes det ut som begrunnelsen under straffutmålingen at et sentralt bevismoment var at leverandørene ikke eide et slikt produkt som «leiekamufleringen» refererte til. Dette synes isolert relativt oversiktlig. Saken gjaldt imidlertid også heleri og grovt underslag, hvilket gjorde den samlede sak relativt kompleks og omfattende. Straffen for korrupsjonen isolert var 2 år. Samlet straff for hovedtiltalte ble satt til fengsel i 4 år og seks måneder.

Eidsivating lagmannsretts dom av 28. mai 2010 (Vannverksaken) gjaldt blant annet grov korrupsjon.⁹⁵ Saken var særdeles omfattende, og juryen ble stilt en rekke spørsmål som ble systematisert ut fra hvilken del av saken de tilhørte og hvilken tiltalt de omhandlet. Spørsmålene ble også delt opp slik at juryen ikke drøftet og voterte over samtlige spørsmål, men besvarte først spørsmål hvor positivt svar var nødvendig for de øvrige. Retten tok fortløpende stilling til om juryens svar var framkommet på lovlig måte, samt til om de var uklare, ufullstendige eller selv-motsigende. Juryens kjennelse ble lagt til grunn. Fire tiltalte ble dømt for grov korrupsjon som inkludert en rekke øvrige forhold resulterte i fengselsstraffer på syv år og seks måneder, fire år, to år og ti måneder og ti måneder. Selv om de enkelte spørsmål ut fra spørsmålskriftet synes oversiktlig isolert, må saken kunne betegnes som spesielt kompleks grunnet omfanget av straffbare handlinger.

Borgarting lagmannsretts dom av 13. oktober 2008 gjaldt blant annet grov korrupsjon ved at en psykiater og en psykolog mot betaling utstedte bevisst uriktige lege- og psykologerklæringer i den hensikt å påvirke soningsforhold eller å oppnå utsettelse av rettssaker.⁹⁶ Juryens ja- kjennelse ble lagt til grunn. Straffen ble satt til fengsel i to og et halvt år for begge. Saken synes ut fra domsbegrunnelsen under straffutmålingen å ha vært oversiktlig.

⁹⁰ Lov av 4. juli 2003 nr. 79.

⁹¹ Lovdatasøk 13.04.11.

⁹² LH-2007-158006.

⁹³ LH-2008-180080 - RG-2009-503.

⁹⁴ LG-2008-196041.

⁹⁵ LE-2008-46619.

⁹⁶ LB-2008-28434.

Borgarting lagmannsretts dom av 21. november 2008 gjaldt ett tilfelle av grov og ett tilfelle av simpel korrupsjon.⁹⁷ Tiltalte hadde mot betaling fått en ligningsfunksjonær til å få igjennom en skatteklage for en bekjent og han hadde fått den samme funksjonæren til å lage et opplegg for at hans skattepliktige inntekt først uriktig skulle blåses opp, for så – etter ordinær likning og utsendelse av denne – skulle bli korrigert tilbake i en endringssak. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 6 måneder, hvorav 10 måneder ble gjort betinget. Ut fra domsbegrunnelsen under straffutmålingen synes saken relativt oversiktlig.

Borgarting lagmannsretts dom av 1. juni 2010 omhandlet grov korrupsjon ved at en saksbehandler i Oslo kommune, plan- og bygningsetaten hadde mottatt penger og fordeler i form av ettergivelse av gjeld som vederlag for tjenester som saksbehandler.⁹⁸ Straffen ble satt til fengsel i ett år. I saken ble også to menn dømt til fengsel i sju måneder for aktiv grov korrupsjon. Ut fra domsbegrunnelsen under straffutmålingen synes bevis-situasjonen relativt oversiktlig.

Borgarting lagmannsretts dom av 21. juni 2010 gjaldt grov korrupsjon utført av person i ledende stillinger i offentlig eide selskaper/ virksomheter.⁹⁹ Saken fikk stor offentlig oppmerksomhet og var relativt omfattende, men spørsmålene var ved ankebehandlingen begrenset til to, hvorav ett om det forelå korrupsjon og om denne var grov. Grunnlaget var at tiltalte skulle ha tilbudt en person penger for å utstede uriktige fakturaer. Saken synes oversiktlig. Straffen ble satt til fengsel i ett år og ni måneder.

Borgarting lagmannsretts dom av 30. juni 2010 gjaldt grov korrupsjon ved to politiførstebetjenter som under påskudd av at det forelå polititjenestelige behov hentet en person omtrent ti ganger ut av fengsel under soning av en dom mot vederlag.¹⁰⁰ Juryens kjennelse ble lagt til grunn. Straffen ble fengsel i 1 år og 3 måneder, 1 år og 6 måneder og 2 år. Ut fra domsbegrunnelsen under straffutmålingen synes saken relativt oversiktlig.

Borgarting lagmannsretts dom av 18. mars 2011 var hovedmannen fagansvarlig for utvendig vedlikehold av en kommunes bygningsmasse.¹⁰¹ Vedkommende tildelte oppdrag uten reell konkurranse til to brødre, en nevø og tre andre håndver-

kere. Kommunen ble påført skade for 21 millioner kroner. Hovedmannen mottok betydelige fordeler fra de som hadde fått oppdrag. Vedkommende ble domfelt for grov korrupsjon som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe og grov utroskap i tillegg til en rekke andre poster. Saken var omfattende, og ble gjennomført i tiden 26. oktober til 8 februar med avbrudd på to uker. Juryen ble for tre av de tiltalte stilt ett hovedspørsmål med tillegsspørsmål, foruten ett tillegsspørsmål ble alle spørsmål besvart med ja. Kjennelsen ble lagt til grunn. Problemstillinger i saken var blant annet om bedrifter var kvalifisert til å delta i kommunens anbudskonkurranser, om fakturert pris lå langt over markedsverdi og om bestiller skulle ha en del av fortjenesten for oppdragene som ble gitt og om hvilket arbeid som har vært utført. Ut fra det som fremgår av domsbegrunnelsen synes problemstillingene mange med et klart behov for god fremstilling og strukturering. Ser man hvert punkt isolert, synes de ulike temaer å være oversiktlige. Straffen for hovedmannen ble satt til fem år og seks måneder. De to øvrige som fikk skyldspørsmålet prøvd ble straffen satt til tre år og sju måneder og ett år og seks måneder.

Vurdering av praksis

Lagrettefraksjonen mener at praksisen ikke underbygger forutsetningen mange har bygd sin skepsis på, om at saker om grov korrupsjon er uoversiktlige og vanskelige. Det nevnes at det kun var i én av sakene at juryens kjennelse ble tilside-satt. Observasjonen støttes av lekdommerundersøkelsen, se punkt 7.2.3.3, og tilbakemeldinger som er gitt av ulike aktører utvalget har vært i kontakt med. Under besøk i landets lagmannsretter har utvalget tatt del i erfaringene til dommere som har administrert enkelte av de svært omfattende og langvarige korrupsjonssakene. Fellesnevneren er at gjennomføringen av selve hovedforhandlingen teknisk sett gikk langt bedre enn mange fryktet på forhånd. En viktig faktor var at partene la stor vekt på å presentere bevismaterialet på en systematisk og oversiktig måte. Det ble nedlagt et særlig omfattende arbeid med å formulere spørsmålene til juryen så klart som mulig. I vannverksaken på Romerike, som ble behandlet av Eidsivating lagmannsrett, ble dessuten behandlingen av skyldspørsmålet delt opp og strukturert slik at spørsmål i forhold til tiltaleposter som utgjorde et felles tema, ble avgjort særskilt på grunnlag av prosedyrer og rettsbelæring knyttet til disse postene.

⁹⁷ LB-2008-118003.

⁹⁸ LB-2009-164828.

⁹⁹ LB-2009-35191.

¹⁰⁰ LB-2009-149816 og HR-2011-00685-A.

¹⁰¹ LB-2009-48300-2.

Sakene viser at økonomisk kriminalitet av et visst omfang tar tid å behandle. Den nevnte vannverkssaken varte for eksempel i 54 rettsdager og gjaldt overtredelser av en rekke ulike straffebud. En rekke straffbare forhold som ellers ikke ville gått for jury, gikk for jury som følge av at forholdene var forent til felles behandling.¹⁰² Utvalget har fått høre fra enkelte lagmannsretter at det er en omstendelig og krevende prosess å trekke ut lekdommere som har anledning til å delta i så lange saker.

Av øvrige observasjoner kan nevnes at straffutmålingen i sakene er jevnt fordelt mellom øvre og nedre strafferamme. Korrupsjonssaker begått av offentlige ansatte eller i bedrifter av stor samfunnsmessig betydning vil i mange tilfelle vekke stor offentlig interesse. Flere av sakene har vært gitt fylldig dekning av rikspresse og lokalpresse.

Lagrettefraksjonen kan etter dette ikke se at det er forhold som tilsier at saker om grov korrupsjon bør unntas lagrettebehandling. Dette særlig ettersom lagrettefraksjonen går inn for bruk av spørsmålsskrift og at svaret på skyldspørsmålet skal begrunnes.

10.2.19 Saker utenfor lagretteordningen

10.2.19.1 Gjeldende rett

Det følger av straffeprosessloven § 332 at lagmannsretten i saker som ikke går for lagrette som hovedregel settes med tre fagdommere og fire lekdommere i ankeforhandling som omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og avgjørelsen om straff eller rettsfølge som nevnt i § 2 første ledd nr. 1 for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år. Meddommerne deltar ikke ved avgjørelsen av anker over saksbehandlingen og anker over lovanvendelsen under skyldspørsmålet. Disse sakene og straffutmålingen i mindre alvorlige saker, forbrytelser som etter loven ikke kan medføre fengsel i mer enn 6 år, avgjøres av tre fagdommere alene.

10.2.19.2 Vurdering og anbefaling

Lagrettebehandling bør forbeholdes de alvorligste straffesakene, se punkt 10.2.18.4.3. Lagrettefraksjonen går inn for å videreføre dagens sammensetning på tre fagdommere og fire lekdommere i ankeforhandling som omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet i mindre

alvorlige saker. Sammensetningen svarer til forutsetningene fastsatt av utvalget i punkt 9.8.3 og har vært anvendt i lang tid uten å ha vært kritisert. Ut fra tilbakemeldingene gitt under utvalgets besøk i lagmannsrettene, synes nærmest et samstemmig dommerkorps å si seg fornøyd med sammensetningen. Det er således all grunn til å videreføre denne. Lagrettefraksjonen vil understreke at det er særlig verdifullt at det deltar tre fagdommere som kan kvalitetssikre de rettslige sidene ved avgjørelsen, to fagdommere gir ikke en tilsvarende sikkerhet, se punkt 10.2.2.2. Tre fagdommere vil dessuten gi et konsekvent system, ettersom det er tre fagdommere i andre typer saker for lagmannsrett.

Det fremgår av punkt 10.2.14.2 at lagrettefraksjonen ikke ønsker videreført dagens ordning hvor de som er blitt overstemt i skyldspørsmålet deltar under straffutmålingen og legger flertallets avgjørelse av skyldspørsmålet til grunn. Det foreslås at de som stemmer for frifinnelse, under straffutmålingen skal anses å ha tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for tiltalte.

Fraksjonen går inn for en forsterkning av lekdommerinnslaget i straffutmålingsanker, og foreslår at alle slike skal gå for meddomsrett med den ovennevnte sammensetning. Forslaget er begrunnet i hensynet til at lekdommernes erfaringer og verdier også bør ligge til grunn for straffutmålingen, se punkt 9.7. Det at fagdommere og lekdommere har kontakt vil dessuten bidra til formidling av den såkalte alminnelige rettsbevissthet til fagdommerne, noe som kan være av stor betydning i den enkelte sak, men kanskje særlig for det generelle samspillet mellom domstol og lovgiver.

Fraksjonen ser at sammensetningen for enkelte straffutmålingsanker vil kunne oppfattes som tung. Ikke desto mindre mener fraksjonen at mange av de spørsmål det tas stilling til ofte er av stor betydning, ikke minst for den tiltalte. Kriteriene for ankebehandling vil uansett begrense omfanget av opplagte saker, og man unngår dessuten at det inngis unødvendige bevisanker med håp om at anken blir fremmet for en dommersammensetning hvor det inngår lekdommere. Det er mulig med fortløpende berammelser for de samme dommerne i de mindre sakene. Lagrettefraksjonen går inn for at ordningen med skriftlig behandling ved samtykke fra partene videreføres, men at denne gjøres uavhengig av strafferamme.

¹⁰² Se for eksempel LG-2008-196041 og LE-2008-46619.

10.2.20 Uttalelse om instruksjon for rådslagning og domskonferanser

10.2.20.1 Innledning

Det følger av mandatet punkt 2.1.1 at utvalget skal foreta en bred vurdering av hvordan lekdommere bør delta og at det skal vurderes hvordan samarbeidet mellom fagdommere og lekdommere bør være i saker som i dag behandles med lagrette. Rådslagningen er den delen av behandlingen som i særlig grad forutsetter samarbeid mellom dommerne, uavhengig av om man går inn for en ordning med separat rådslagning, en ordning med todelt rådslagning eller en ordning med felles rådslagning mellom fagdommere og lekdommere.

Hvordan rådslagninger og domskonferanser skal gjennomføres, er i liten grad regulert. I meddomsrett leder fagdommerne rådslagningen og redegjør for stemmereglene. I jursaker får lagretten sammen med spørsmålsskriftet et veiledningsark hvor stemmereglene fremgår.

Det at juryens rådslagning og domskonferansen i meddomsrettssaker finner sted i et lukket rom uten nærmere regulering, innebærer at man må bygge på observasjon eller dommererfaringer for å få et innblikk i praksis. Utvalget har i ulike sammenhenger blitt gjort oppmerksom på at det er variasjon i måten rådslagninger og domskonferanser gjennomføres på.

Utvalgets lekdommerundersøkelse tyder på at forholdene under rådslagningen ikke alltid er optimale, eller i det minste at de ikke oppleves slik. Her fremheves tre forhold. For det første opplever ikke alle respondentene at det de sier blir tatt i betraktning fullt ut av fagdommerne, se punkt 7.2.3.1. For det andre oppgir enkelte å ha erfart fagdommerpåvirkning av negativ karakter, se punkt 7.2.3.1. For det tredje oppgir en rekke respondenter at de skulle ønsket seg mer informasjon da skyldspørsmålet skulle avgjøres, se punkt 7.2.3.3. Lagrettefraksjonen kan ikke forstå annet enn at man må kunne anta at slike erfaringer også gjøres i tingrett.

Det har i den senere tid vært økt fokus på mulige tiltak for å forhindre uriktige domfellelser.¹⁰³ Slik lagrettefraksjonen ser det vil en regulering av hvordan domskonferanser skal gjennomføres være et tjenlig middel til å bidra til veloverveide beslutninger, og dermed bidra til å sikre materielt riktige avgjørelser. En målsetning som naturlig nok også ligger til grunn for valg av domstolssammensetning, se utvalget i punkt 8.2, med-

domsrettsfraksjonen i punkt 10.3.1.3 og lagrettefraksjonen i punkt 10.2.1.

En eventuell instruks om gjennomføring av domskonferanser og rådslagninger må ikke være omfattende og rigid, for den vil da kunne virke som en hemske for drøftelsene. Det bør ikke fremgå mer av instruks enn det som ellers ville følge av god dommerskikk å klargjøre og legge opp til. Bruk av instruks vil imidlertid kunne bidra til en ensartet og god praksis.

Fraksjonen vil i punkt 10.2.20.5 peke på enkelte forhold som det vil være naturlig at en slik instruks omhandler, men overlater et eventuelt videre arbeid til Justisdepartementet.

10.2.20.2 Erfaringer fra meddomsrett

Førsteamanuensis dr. art. Eivind Kolflaath ved Det juridiske fakultet, Universitet i Bergen arbeider med kunnskapsteoretiske og argumentasjonsteoretiske problemstillinger knyttet til juridisk bevisbedømmelse. Utvalget inviterte Kolflaath til å redegjøre for sitt pågående prosjekt om rettslig bevisvurdering som bygger på materiale etter overværelse av domskonferanser i meddomsrettsaker for lagmannsrett. Han understreket for utvalget at prosjektet ikke var ferdigstilt, og at det var for tidlig å fremsette generelle funn. Han understreket også at han ikke kunne utelukke at hans tilstedeværelse som observatør hadde påvirket rådslagningen.

Kolflaath fremhevet at det som særpreger domskonferansen er at den er i liten grad er rettslig regulert, at den skjer bak lukkede dører og at det ikke føres referat. Observasjonene har vist at det ikke er noen ensartet praksis for hvordan domskonferanser organiseres. Lengden på fagdommerens innledning varierte i betydelig grad. Det varierte om rettens formann kom med sin konklusjon først, eller ikke. I noen tilfeller ble utkast til dom skrevet før alle hadde bestemt seg.

Kolflaath formidlet også enkelte observasjoner om samspillet mellom fagdommere og lekdommere. Han fremhevet at samspillet i all hovedsak var preget av en gemyttlig tone. De utgjorde et kollegium, selv om lekdommerne ofte var alene i lunsjen. Det var enkelte tilfeller hvor fagdommerne diskuterte seg imellom når de var uenige, uten at lekdommerne ble innviet i hva spørsmålet dreide seg om, eller hva uenigheten besto i. Det har også forekommet at en fagdommer har opptrådt på en måte som kan bli oppfattet som autoritær, men dette var ikke rettet spesielt mot lekdommerne.

Kolflaath mente at hvis man skal gjøre noe med rådslagningen bør man først ta stilling til hva

¹⁰³ Se punkt 11.4.4, og for eksempel Prop. 141 L (2009–2010) punkt 7 «Tiltak for å forhindre uriktige domfellelser».

en domskonferanse skal, bør og kan være – med andre ord hvilke formål domskonferansen har, og hvordan disse formålene best kan realiseres. Når det gjelder selve bevisvurderingen, viste Kolflaath til at en rekke empiriske studier har påvist psykologiske feilkilder hos beslutningstakere som for eksempel tilbøyelighet til seleksjon og tolking av informasjon slik at allerede inntatte standpunkter befestes («confirmation bias»), sympatier og anti-patier mot enkeltpersoner, fordommer mot grupper i samfunnet, og så videre. Slike feilkilder for sannhetssøken kan søkes motarbeidet ved etablering av faste rammer for rådslagning. Det kan være hensiktsmessig med en standardinstruksjon i forkant. I alle fall vil det ofte være behov for å klargjøre juridiske premisser innledningsvis i domskonferansen, og dette ble også gjort i mange av sakene Kolflaath observerte.

10.2.20.3 Erfaringer fra jury

Tidligere lagdommer og forsker phd. Lars-Jonas Nygard har skrevet en avhandling om lekdommerne i strafferettspleien, hvor store deler av materialet er publisert i boken *Juryen for fall – Demokrati og rettssikkerhet*.¹⁰⁴ Utvalget inviterte Nygard til et møte for å redegjøre for sitt forskningsprosjekt.

Nygard fremhevet, basert på sin intervjuundersøkelse rettet mot jurymedlemmer med erfaring fra flere saker, at det er store variasjoner i opplegg for og varighet av rådslagningen.¹⁰⁵

De fleste respondentene betonte ordførerens rolle og hvilken innflytelse ordføreren har over rådslagningen.¹⁰⁶ 59 % av respondentene betraktet ordføreren som en god møteleder, 28 % hadde ingen oppfatning om ordføreren, mens 13 % var ikke fornøyd med ordførervalget.¹⁰⁷ Også en annen undersøkelse viser at jurymedlemmene i stor grad er tilfreds med valg av ordfører.¹⁰⁸ Nygard skriver at det ble foreslått at ordføreren burde få utlevert retningslinjer for utførelsen av rollen.

¹⁰⁴ Nygard.

¹⁰⁵ Nygard s. 85, 138–139 og 312–318. Strandberg har i en gjennomgang av Nygard sin studie påpekt metodiske forhold som tilsier varsomhet ved bruk av materialet, se særlig punkt 2.3 i Strandberg sin rapport inntatt i vedlegg 1 til utredningen. Lagrettsfraksjonen legger til grunn at innvendigene i mindre grad rammer de forhold som her fremheves.

¹⁰⁶ Nygard s. 173.

¹⁰⁷ Nygard s. 135.

¹⁰⁸ Nygard s. 136.

10.2.20.4 Utvalgets lekdommerundersøkelse

I utvalgets lekdommerundersøkelse ble respondentene bedt om å oppgi i hvilken grad det som ble sagt av lekdommere ble tatt i betraktning av fagdommerne.

Spørsmål 41: Opplever du i meddomsrettssaker at fagdommerne tar i betraktning det du sier om skyldspørsmålet?

I meget stor grad	20,0 %
I stor grad	47,2 %
I noen grad	26,7 %
I liten grad	2,6 %
Vet ikke	3,5 %

Spørsmål 42: I hvilken grad opplever du i meddomsrettssaker at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommerne sier om skyldspørsmålet?

I meget stor grad	17,2 %
I stor grad	48,2 %
I noen grad	26,8 %
I liten grad	2,8 %
Vet ikke	5,0 %

Spørsmål 43: I hvilken grad tar fagdommerne i betraktning det du sier om straffutmålingen i meddomsrettssaker?

I meget stor grad	13,8 %
I stor grad	39,0 %
I noen grad	37,0 %
I liten grad	4,5 %
Vet ikke	5,6 %

Spørsmål 44: Opplever du at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommere sier om straffutmålingen i meddomsrettssaker?

I meget stor grad	12,4 %
I stor grad	39,7 %
I noen grad	35,9 %
I liten grad	4,5 %
Vet ikke	7,5 %

Det er forhold som tilsier varsomhet med å ta alle respondenter som har svart «i noen grad» på ordet. Spørsmålet kan ha blitt forstått slik at det er spurt om de opplever det slik at det lekdommerne har sagt har blitt bestemmende for resultatet. Det at færre svarer «i noen grad» på spørsmål om det de sier blir tatt i betraktning for skyldspørsmålet enn for straffespørsmålet, kan indikere at noen har lagt en slik forståelse av spørsmålet til grunn, ettersom straffutmåling i stor grad forutsetter kunnskap om straffutmålingspraksis, en kunnskap fagdommerne har. Det er vanskelig å se andre grunner for at spørsmålene skulle bli besvart ulikt. Uansett leser lagrettefraksjonen svarfordelingen slik at det er rom for forbedringer.

Det at enkelte respondenter rapporterer om erfaringer med fagdommere som har forsøkt å påvirke lekdommere på en måte som de karakteriseres som «urimelig» eller «uheldig», vitner om at forholdene under domskonferansen ikke alltid er optimale, se punkt 7.2.3.1. I tidligere studier rettet mot juryordningen har det fremkommet at enkelte jurymedlemmer er dominerende under rådslagningen, se *Strandberg* punkt 5.1.

10.2.20.5 Vurdering og forslag

10.2.20.5.1 Utgangspunkt

Lagrettefraksjonens oppfatning er at rådslagninger i lagrettesaker og domskonferanser i meddomsrettssaker bør være en arena for diskusjon hvor alle deltakernes erfaringer og oppfatninger blir uttrykt og hørt, før hver enkelt avgir sin stemme. En slik arena må antas å bidra til materielt riktige dommer, forstått som riktige rettsregler anvendt på et korrekt fastsatt saksforhold.

I lys av de ovennevnte erfaringer fra jury og meddomsrett, ser fraksjonen behov for at det gis føringer om hvordan rådslagninger og domskonferanser skal gjennomføres med sikte på å legge til rette for best mulig overveielse og diskusjon. Det er ønskelig å sikre ensartet praksis for denne avgjørende del av prosessen.

Lagrettefraksjonen har ikke holdepunkter for å si at det er mangler ved dagens formidling eller forståelse av sentrale straffeprosessuelle prinsipper, men disse er uansett av så avgjørende betydning at det kun vil være en fordel om de rettslige rammene spørsmålene skal bevares innenfor repeteres.

I instruksjonen bør det blant annet inngå en redegjørelse av prinsippet om fri bevisvurdering, det strafferettslige beviskrav og prinsippet om ret-

tens saksopplysningsplikt. Lagrettefraksjonen vil gi en gjennomgang av de mest sentrale prinsipper i punkt 10.2.20.5.2, som er ment å være overensstemmende med gjeldende rett.

Deretter bør instruksjonen legge til rette for gode og forutberegnelige diskusjonsbetingelser, blant annet søke å sikre at alle dommerne kommer til orde, se punkt 10.2.20.5.3. Selv om andres oppfatninger ikke nødvendigvis blir avgjørende for de øvriges stemmegivning, er det viktig at innspill blir hørt og overveid. Det er særlig uheldig om lekdommernes innspill ikke fullt ut blir tatt i betraktning, eller at det oppleves slik.

Instruksjonen kan utformes som en standardinstruksjon som i lagrettesaker kan formidles skriftlig på samme måte som veiledningen formidles i dag. I meddomsrett er det naturlig om en av fagdommerne styrer domskonferansen med utgangspunkt i tilsvarende instruksjon. I punktene 10.2.20.5.4 og 10.2.20.5.5 er det gitt forslag til hvordan instruksjonen kan utformes.

10.2.20.5.2 Prosessuelle prinsipper

Det bør før rådslagningen påbegynnes, minnes om *forsikringen* som er avgitt i henhold til domstoloven § 100:

«Første gang nogen gjør tjeneste som meddommer, skal rettens leder foreholde ham de pligter, som paahviler en meddommer, og ta imot hans forsikring om, at han saavel i denne sak som i alle fremtidige saker vil gi vel agt paa alt, som forhandles i retten, og at han vil dømme saaledes, som han vet sandest og rettest at være efter loven og sakens bevisligheter.»

Det bør redegjøres for innholdet i *prinsippet om fri bevisvurdering*. Prinsippet om fri bevisvurdering, eller fri bevisbedømmelse, innebærer at retten etter en fri vurdering av de bevis som er ført i saken avgjør hvilket saksforhold som skal legges til grunn for avgjørelsen. Det er viktig å minne om prinsippet forut for rådslagningen, fordi det peker på at det er den enkeltes vurdering som er avgjørende. Det kan for utforming av instruksjonen være hensiktsmessig å hente inspirasjon fra fransk rett hvor juryen gis følgende instruksjon før den trekker seg tilbake sammen med fagdommerne:

«Loven stiller ikke dommerne til regnskap for de grunnene som de har latt seg overbevise om, den foreskriver ikke regler som de skal være særlig bundet av når de vurderer et bevis-

middels fulle omfang og tilstrekkelighet, den fastsetter at de i fred og ro og med oppriktig samvittighet skal spørre seg selv hvordan bevisføringen mot tiltalte, og forsvarsgrunnene, etter deres mening har påvirket deres syn. Loven stiller dem bare dette ene spørsmålet som sammenfatter omfanget av deres plikter: 'Hvilken er din innerste overbevisning?'.¹⁰⁹

Lagrettefraksjonen vurderer det ikke hensiktsmessig å gi ytterligere instruksjoner om alminnelig bevislære, svakheter ved vitneforklaringer, sakkyndigforklaringer og lignende. Dette grunnet to forhold. For det første vil en slik instruksjon prinsipielt innebære føringer på bevisbedømmelsen, og dermed en begrensning i prinsippet om fri bevisbedømmelse. For det andre er bevislære et sammensatt og usikkert felt som vanskelig lar seg formidle kort og generelt.

Det bør fremgå av instruksjonen at overbevisningen *må bygge på de forhold som har kommet frem i saken*, og ikke forhold utenfor disse. Dette kan gjøres ved at instruksjonen pålegger å minne om regelen i straffeprosessloven § 305: «Ved avgjørelsen av hva som anses bevist, tas bare i betraktning de bevis som er ført under hovedforhandlingen».

Dernest bør retningslinjene formidle og klargjøre *det strafferettslige beviskrav*. Tradisjonelt formuleres kravet som at «all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode», et uttrykk som formidler at det skal en meget stor grad av sikkerhet til før man legger til grunn et saksforhold som innebærer straffansvar. Håndhevelsen av beviskravet er det springende punkt i mange straffesaker, og likhets-hensyn taler for at kravet formidles på samme måte i alle saker. Det bør også klargjøres om det gjelder særskilte beviskrav for enkelte spørsmål, for eksempel for spørsmålet om tiltalte var tilregnelig og ulike bevisstema under straffeutmålingen.

Å klargjøre ytterligere hva som ligger i det strafferettslige beviskravet, er ikke enkelt. I engelsk rett er det vanlig å anvende standardtale i rettsbelæringen etter en godkjent prosessbok med anbefalinger. Om det strafferettslige beviskrav heter det:

«The prosecution proves its case if the jury, having considered all the evidence relevant to the charge they are considering, are sure that the defendant is guilty.

Further explanation is unwise.

¹⁰⁹ Fransk straffeprosesslov art. 353.

If the jury are not sure they must find the defendant not guilty».¹¹⁰

Det at det ikke anbefales å utbrodere beviskravet ytterligere, skyldes en oppfatning om at det er vanskelig og problematisk med ytterligere klargjøring.¹¹¹

Etter en omfattende gjennomgang av beviskravsformuleringer, konkluderer professor og utvalgsmedlem Strandbakken i sin doktoravhandling *Uskyldspresumsjonen – «In dubio pro reo»* med at det for fellende dom kreves at retten må føle seg trygg og overbevist om at det faktum som ligger til grunn for dommen er riktig.¹¹² Også han legger til grunn at en nærmere forklaring av innholdet i beviskravet gjerne vil være mer egnet til å forvirre enn til å klargjøre, og fremhever at det derfor kan være grunn til å vise tilbakeholdenhet med å forsøke å utpensle beviskravet i detalj.¹¹³ Strandbakken foreslår følgende amerikanske standardformulering som mønster for hvordan man bør angi beviskravet i norsk rett:

«As I have said many times, the government has the burden of proving the defendant guilty beyond reasonable doubt. Some of you have served as jurors in civil cases, where you are told that it is only necessary to prove that a fact is more likely true than not true. In criminal cases, the government's proof must be more powerful than that. It must be beyond reasonable doubt.

Proof beyond a reasonable doubt is proof that leaves you firmly convinced of the defendant's guilt. There are very few things in this world that we know with absolute certainty, and in criminal cases the law does not require proof that overcomes every possible doubt. If, based on your considerations of the evidence, you are firmly convinced that the defendant is guilty of the crime charged, you must find him guilty. If on the other hand, you think there is a real possibility that he is not guilty, you must give him the benefit of the doubt and find him not guilty».¹¹⁴

¹¹⁰ Crown Court Bench Book – directing the jury s. 16. Se http://www.judiciary.gov.uk/NR/rdonlyres/BE25EBB6-AAD2-4ACD-8115-28D3BF613164/0/benchbook_criminal_2010.pdf s. 16. Søkedito 30.05.11.

¹¹¹ Se for eksempel England and Wales Court of Appeal (Criminal Division) Decisions, Majid, R v [2009] EWCA Crim 2563 (12 October 2009). <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2009/2563.html>. Søkedito 30.05.11.

¹¹² Strandbakken 2003.

¹¹³ Strandbakken 2003 s. 366. Se også s. 356–367.

¹¹⁴ Strandbakken 2003 s. 366–367.

Formuleringen er hensiktsmessig som mønster fordi den formulerer det strafferettslige beviskravet i sammenheng med det alminnelige sivile beviskrav, samtidig som det understrekes at kravet ikke må praktiseres strengere enn at det i praksis muliggjør straffeforfølgning.

Formuleringen retter seg imidlertid i særlig grad mot den enkeltes overbevisning. I instruksjonen bør det fremheves at beviskravet også innebærer et krav om at overbevisningen hviler på rasjonelle grunner. Riksadvokaten har formulert beviskravet i denne retning ved å betone forholdet mellom bevis og tiltale:

«Kravet kan formentlig til en viss grad operasjonaliseres ved at det stilles et positivt krav til at det samlet sett må foreligge opplysninger i saken som er vanskelig å forklare hvis siktede er uskyldig, samtidig som det må oppstilles et negativt krav til at det ikke må foreligge opplysninger som er vanskelige å forklare hvis siktede er skyldig».¹¹⁵

Formuleringen peker mot at en egnet rasjonell metode for bevisbedømmelse er å forsøke å avkrefte hypoteser. En beviskravformulering som på denne måten tydeliggjør at det i bevismaterialet må være et grunnlag å basere slutningene på, bidrar til å presisere at påtalemyndigheten har bevisbyrden.

Det er i forlengelsen av denne siden ved beviskravet, hensiktsmessig om *rettens plikt til å sikre sakens opplysning* fremheves. Det er viktig å få frem at skyldspørsmålet ikke kun er et spørsmål om sannsynlighet eller forklaringsmuligheter basert på de bevis som er presentert, men at det også kreves at bevisbildet etter at saken er tatt opp til doms er tilstrekkelig omfattende og utredet til at det er forsvarlig å konstatere skyld. Dette kan gjøres ved at det nevnte formidles med utgangspunkt i prinsippet i straffeprosessloven § 294 første punktum: «Retten skal på embets vegne våke over at saken blir fullstendig opplyst».

Lagrettefraksjonen ser det som mest hensiktsmessig om det redegjøres for de ovennevnte prinsipper før selve diskusjonen påbegynnes, men etter at sakens rettslige problemstillinger er klargjort. Hvis man går inn for å videreføre juryordningen i sin nåværende form, foreslås at prinsippene gjennomgås av ordføreren etter at juryen har lest igjennom spørsmålsskriftet.

10.2.20.5.3 Rammer for rådslagning og domskonferanser og stemmereglene

I tillegg til klargjøring av straffeprosessuelle prinsipper, bør det i instruksjonen fastsettes rammer for gjennomføringen av rådslagning og domskonferanser. Formålet bør være å legge til rette for diskusjon og frie overveielser, samt sikre en ensartet praksis. Tatt i betraktning at alle saker er forskjellige og at ulike sakstyper forutsetter stilling-taken til ulike rettslige og faktiske problemstillinger, er det viktig å påse at rammene ikke er til hinder for å tilpasse rådslagningen eller domskonferansen til den enkelte sak.

Om alle dommerne kommer til orde under rådslagningen, sikres flest mulige perspektiver på saken og et bredt grunnlag for meningsutveksling, noe som må antas å bidra til veloverveide avgjørelser. Det foreslås derfor at rådslagninger og domskonferanser innledes med at hvert enkelt medlem gis anledning til å uttale seg om de spørsmål som skal besvares, herunder om det påståtte forholdet rammes av et straffebud, om det er bevist at forholdet beskrevet i tiltalen har funnet sted, om handlingen er begått av tiltalte, om tiltalte har utvist tilstrekkelig skyld og om det foreligger straffrihetsgrunner. For å fremme lekdommernes selvstendighet i meddomsrettssaker, bør disse gis anledning til å fremme synspunkter før fagdommerne. Det bør også understrekes at det skal være en lav terskel for å fremsette oppfatninger og teorier om det i tiltalen påståtte hendelsesforløp.

Først etter at hver enkelt er gitt mulighet til å formidle sitt syn, bør diskusjonen påbegynnes. For å sikre en strukturert diskusjon hvor også de mer forsiktige av rettens medlemmer kommer til orde, bør det stilles krav om bruk av taleliste ført av rettens leder i meddomsrett og av ordføreren i lagrettesaker.

Det er hensiktsmessig om den enkelte dommer gis anledning til å tenke og reflektere over spørsmålene underveis i rådslagningen, og det foreslås derfor pauser. Pausenes hyppighet og varighet bør tilpasses den enkelte sak og fastsettes av rettens leder eller lagrettens ordfører. Når saken er ferdigdrøftet bør det også være pause, hvor man etter pausen igjen gir hvert enkelt medlem ut fra plassering rundt bordet anledning til å uttale seg om de spørsmål som skal besvares. Deretter bør votering finne sted. Utkast til dom bør ikke påbegynnes før alle har bestemt seg.

¹¹⁵ Henleggelsesbeslutning av 23. oktober 2009.

10.2.20.5.4 Utkast til instruksjon til bruk i meddomsrett

Domskonferansen innledes med at rettens leder klargjør sakens rettslige problemstillinger.

Deretter skal rettens leder redegjøre for prinsippet om fri bevisbedømmelse, det strafferettslige beviskrav og rettens plikt til saksopplysning slik beskrevet nedenfor. Det skal opplyses om at bare de bevis som er ført under hovedforhandlingen skal tas i betraktning, og det skal minnes om den forsikring de har avgitt som lekdommere.

Prinsippet om fri bevisbedømmelse innebærer at den enkelte dommer etter egen overbevisning basert på de bevis som er ført i saken avgjør hvilket saksforhold vedkommende legger til grunn for avgjørelsen.

Det strafferettslige beviskrav innebærer at all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. For å stemme for skyld må den enkelte dommer være overbevist om at tiltalte har begått handlingen som er belagt med straffansvar og at vedkommende har begått handlingen med den skyldgrad som kreves. Med overbevist menes at det ikke må være en praktisk mulighet for at tiltalte ikke har begått handlingen, og heller ikke en praktisk mulighet for at vedkommende ikke har utført den med tilstrekkelig skyld. Overbevisningen må baseres på de bevis som har kommet frem under forhandlingene. Den enkelte dommer må finne at det samlet sett foreligger opplysninger i saken som er vanskelig å forklare hvis siktede er uskyldig, og det må ikke foreligge opplysninger som er vanskelige å forklare hvis siktede er skyldig.¹¹⁶

Rettens saksopplysningsplikt innebærer at bevisbildet må være tilstrekkelig omfattende og utredet til at det er forsvarlig å konstatere skyld. Det må ikke foreligge holdepunkter for at ytterligere informasjon ville ført til andre vurderinger.

Rådslagningen innledes med at med at hver dommer gis anledning til å uttale seg om de spørsmål som skal besvares. I tillegg til spørsmålet om handlingen er straffbar, bør følgende tre tema særlig tematiseres: 1) om det er bevist at forholdet beskrevet i tiltalen har funnet sted, 2) om handlingen er begått av tiltalte og 3) om tiltalte har utvist tilstrekkelig skyld. Lekdommerne skal uttale seg før fagdommerne.

Under rådslagningen skal det benyttes taleliste som føres av rettens leder. Rettens leder skal legge til rette for at alle kommer til orde og at det den

enkelte sier blir tatt i betraktning. Det skal legges inn tilstrekkelig med pauser under rådslagningen. Det skal være pause før voteringen. Utkast til dom skal ikke påbegynnes før alle har bestemt seg.

10.2.20.5.5 Utkast til instruksjon til bruk i lagrette

Rådslagningen innledes med at ordføreren gjenomgår spørsmålsskriftet.

Deretter skal ordføreren redegjøre for prinsippet om fri bevisbedømmelse, det strafferettslige beviskrav og rettens plikt til saksopplysning slik beskrevet nedenfor. Det skal opplyses om at bare de bevis som er ført under hovedforhandlingen skal tas i betraktning og det skal minnes om den forsikring de har avgitt som lekdommere.

Prinsippet om fri bevisbedømmelse innebærer at den enkelte dommer etter egen overbevisning basert på de bevis som er ført i saken avgjør hvilket saksforhold vedkommende legger til grunn for avgjørelsen.

Det strafferettslige beviskrav innebærer at all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. For å stemme for skyld må den enkelte dommer være overbevist om at tiltalte har begått handlingen som er belagt med straffansvar og at vedkommende har begått handlingen med den skyldgrad som kreves. Med overbevist menes at det ikke må være en praktisk mulighet for at tiltalte ikke har begått handlingen, og heller ikke en praktisk mulighet for at vedkommende ikke har utført den med tilstrekkelig skyld. Overbevisningen må baseres på de bevis som har kommet frem under forhandlingene. Den enkelte dommer må finne at det samlet sett foreligger opplysninger i saken som er vanskelig å forklare hvis siktede er uskyldig, og det må ikke foreligge opplysninger som er vanskelige å forklare hvis siktede er skyldig.¹¹⁷

Rettens saksopplysningsplikt innebærer at bevisbildet må være tilstrekkelig omfattende og utredet til at det er forsvarlig å konstatere skyld. Det må ikke foreligge holdepunkter for at ytterligere informasjon ville ført til andre vurderinger. Rådslagningen innledes med at med at hvert lagrettemedlem etter tur bes uttale seg om de spørsmål som skal besvares. I tillegg til spørsmålet om handlingen er straffbar, bør følgende tre tema særlig tematiseres: 1) om det er bevist at forholdet beskrevet i tiltalen har funnet sted, 2) om handlingen er begått av tiltalte og 3) om tiltalte har utvist tilstrekkelig skyld. Ordføreren uttaler seg til slutt.

¹¹⁶ Eventuelle andre beviskrav må klargjøres, for eksempel for spørsmålet om tilregnelighet og forhold av betydning for straffutmålingen.

¹¹⁷ Eventuelle andre beviskrav må klargjøres, for eksempel for spørsmålet om tilregnelighet og forhold av betydning for straffutmålingen.

Under den videre rådslagning skal det benyttes taleliste ført av ordføreren. Ordføreren skal legge til rette for at alle kommer til orde og at den enkelte sier blir tatt i betraktning. Det skal legges inn tilstrekkelig med pauser under rådslagningen. Det skal være pause før voteringen.

10.3 Vurderinger fra meddomsrettsfraksjonen

10.3.1 Valg av hovedprosessform

10.3.1.1 Introduksjon

I utredningens kapittel 8 gikk et samlet utvalg gjennom noen overordnede hensyn som setter rammer for valget av prosessform. En helt grunnleggende premiss for utvalgets arbeid er at lekdommere skal ha en sentral rolle i strafferettspleien. De skal være i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet i alle saker for lagmannsretten. Det ble videre pekt på viktigheten av spørsmålet om hvilken prosessform som er mest betryggende og rettssikker. Med dette menes en prosessform som best sikrer at avgjørelsen blir truffet ved at rettsreglene blir riktig anvendt på et saksforhold som er fastsatt korrekt.

Et annet grunnleggende hensyn er tillit til domstolene. Domstolene er avhengige av at behandlingen av straffesaker har allmennhetens tillit. Det er en forutsetning for å opprettholde tilliten, at rettssaker blir gjennomført på en god måte. Men det er ikke tilstrekkelig at saksbehandlingen faktisk er betryggende. Domstolenes avgjørelser må bli oppfattet som riktige og forsvarlige, selv om avgjørelsene i enkeltsaker kan bli diskutert.

Det ble også trukket frem at prosessordningen som brukes for å behandle straffesaker, må være robust. Den må oppfylle de krav som følger av internasjonale konvensjoner, fungere uten stadig diskusjon og kritikk og være så enkel og oversiktlig at den innbyr til færrest mulige feil og uklarheter.

Det samlede utvalg har drøftet om det er grunnlag for å gi en felles uttalelse med synspunkter på behovet for en nærmere regulering av gjennomføringen av domskonferanser og rådslagninger. Vi finner imidlertid de forslag til felles uttalelse som har vært drøftet av det samlede utvalg, for omfattende og rigide. Det har fremstått som uklart hvem som eventuelt skal ha kompetanse til å utforme slike instruksjoner. For vår del legger vi vekt på at det ikke har vært påvist noe behov for å regulere gjennomføringen av domskonferanser i *meddomsrettssaker* utover det som fremgår av straffeprosessloven kapittel 5, og som følger av

god dommerskikk. Utvalgets lekdommerundersøkelse underbygger at de domskonferanser i lagmannsretten hvor fagdommere og lekdommere deltar, blir gjennomført på en tilfredsstillende måte som gir alle rettens medlemmer anledning til å fremstille sitt syn under like vilkår. En eventuell utredning av behovet for å regulere gjennomføringen av domskonferansene i meddomsrettssaker, bør under enhver omstendighet skje samlet for første- og anneninstans. Problemstillingen har adskillig større praktisk betydning for tingrettene, som ikke har vært representert i dette utvalget. Spørsmålet er i beste fall perifert i forhold til mandatet.

Lagrettefraksjonen har gitt en uttalelse om instruksjon for rådslagning og domskonferanser i punkt 10.2.20. Vi ser ikke bort fra at behovet for å regulere gjennomføringen av rådslagninger kan stille seg annerledes i jursaker, hvor mandatet dessuten er mer åpent formulert.¹¹⁸ Det empiriske grunnlaget for å uttale seg om hvordan rådslagninger i juryen gjennomføres, er spinkelt. Spørsmålet har ikke vært omfattet av utvalgets lekdommerundersøkelse. I følge *Strandberg* er det holdepunkter for at det er flere jurymedlemmer som føler seg dominert av andre jurymedlemmer enn det er meddommere som føler seg dominert av fagdommerne.¹¹⁹ Vi viser for øvrig til behandlingen av temaet i utvalgets felles drøftelse i punkt 8.6.4

Vi ser heller ikke bort fra at behovet for regulering av domskonferansen kan være større i et kollegium på tolv personer enn i et kollegium på syv, ikke minst dersom fagdommere og lagrette-medlemmer delvis skal opptre samlet og delvis hver for seg.

Utvalget er delt med hensyn til valg av hovedprosessform for fullstendige anker i de mest alvorlige sakene. Det utvalget er enig om, er at det bør gis en begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet i alle fullstendige anker, og at dagens juryordning derfor ikke bør videreføres uendret.

Vi vil fremheve følgende hensyn som helt sentrale ved valg av prosessform:

10.3.1.2 En prosessordning med et betydelig lekdommerinnslag

Et samlet utvalg er enig i at den prosessordning som foreslås, må ha et betydelig innslag av lekdommere. En måte å sikre et slik betydelig lek-

¹¹⁸ Se mandatets punkt 2.1.1 om "andre endringer i lagretteordningen",

¹¹⁹ *Strandberg* punkt 5.4 med henvisning til Hartmann 1990.

dommerinnslag på, er selvfølgelig å videreføre juryordningen i en eller annen forstand. Det er imidlertid ikke noen motsetning mellom det å velge meddomsretten som hovedprosessform, og det å ha et betydelig lekdommerinnslag. Dersom meddomsretten settes sammen slik at meddommerne er i et betydelig flertall - for eksempel to fagdommere og fem meddommere - mener vi at hensynet til et betydelig lekdommerinnslag er meget godt ivaretatt. Meddommerne vil med en slik sammensetning i antall være så mange at de vil ha stor styrke i forhold til fagdommerne. Hensynet til et betydelig lekdommerinnslag kan altså fullt ut ivaretas dersom meddomsrett velges som hovedprosessform, slik som denne delen av utvalget foreslår. Meddomsrettens sammensetning drøftes videre i punkt 10.3.2.

10.3.1.3 *En prosessordning som sikrer riktige og retts sikre resultat*

Det finnes ikke sikker empirisk kunnskap om i hvilken grad jury eller meddomsrett sikrer det mest rettsriktige resultat. Det har imidlertid vært fremmet en rekke påstander om alt fra jurymedlemmer som lar seg styre av fordommer, til fagdommere som opptre på en dominerende måte og overkjører meddommerne. Dette er imidlertid enkeltstående eksempler og ikke forskningsbasert kunnskap om systematiske forskjeller.

Vi vil imidlertid peke på et dilemma knyttet til faren for fagdommerdominans som av enkelte blir trukket frem som et argument for juryordningen (mot meddomsrett). Dersom det reelt er slik at fagdommerne systematisk dominerer forhandlingene og kjører over meddommerne, er dette et problem som vil gjøre seg gjeldende i forhold til alle saker som behandles for meddomsrett. Altså ikke bare i de fullstendige ankene i de mest alvorlige straffesakene. Vi finner det underlig at de som hevder at det er en fare for fagdommerdominans, ikke trekker frem dette momentet i forhold til saker for tingrett, straffutmålingsanket for lagmannsrett i alvorlige saker eller ved behandlingen av fullstendige anker i alminnelige straffesaker for lagmannsrett. Alle disse sakstypene behandles nå med meddomsrett. Vi er ikke kjent med at det med tyngde har vært stilt spørsmålsteget ved å bruke meddomsrett som prosessform ved behandling av straffesaker for tingrett, eller ved behandling av de ordinære bevisankene for lagmannsrett.

Årlig behandles ca. 15 000 straffesaker ved meddomsrett i tingrettene og lagmannsrettene, mens ca. 300 saker behandles med jury. Utvalget

har samlet gått inn for å videreføre meddomsrett som prosessform for annet enn de mest alvorlige bevisankesakene, og har gitt uttrykk for at ordningen fungerer godt, har allmenn aksept, og at det ikke er registrert faglig kritikk av ordningen, jf. punkt 9.8.4. Medlemmene av lagrettefraksjonen går i sitt utkast dessuten inn for å overføre en del av de fullstendige anker som i dag behandles med lagrette, til behandling ved meddomsrett ved å innføre det tilleggs-kriterium at det må være idømt eller påstått fengsel i to år eller mer for at saken skal behandles med lagrette. Andelen vurderes av lagrettefraksjonen til å være nærmere 30 % av dagens jursaker, se omtalen av økonomiske konsekvenser i punkt 12.2. Utvalget har også samlet gått inn for å behandle alle straffutmålingsanket ved meddomsrett.

I mandatet er det reist spørsmål om juryordningen bør videreføres, eller om den bør erstattes av meddomsrett. Utvalgets medlemmer er som sagt ovenfor, enige om at juryordningen ikke bør videreføres i sin nåværende form. Dette skyldes at avgjørelsen av skyldspørsmålet bør begrunnes i alle straffesaker. Når dette er tilfelle, er det etter vår oppfatning nærliggende først å vurdere meddomsretten som alternativ. Dette er en velfungerende ordning med like lang tradisjon i norsk straffeprosess som juryordningen, og det er - som vi utdyper nedenfor - den enkleste måten å dekke behovet for begrunnelse på. Vi savner en overbevisende begrunnelse for at et lite antall straffesaker bør skilles ut til behandling i en annen prosessform.

En annen side av spørsmålet om retts sikre avgjørelser, er spørsmålet om fagdommerdominans. Det har blitt fremholdt at en fare ved meddomsretten er at fagdommerne blir for dominerende, og at de kan overkjøre meddommerne. Vi vil reservere oss mot å velge hovedprosessform på bakgrunn av ikke dokumenterte påstander om at fagdommerne overkjører meddommerne. Utvalgets egen lekdommerundersøkelse som ble presentert i kapittel 7, bekreftet ikke disse påstandene. Tvert i mot viste undersøkelsen at lekdommerne ikke opplevde at fagdommerne overkjørte dem eller på annen måte dominerte forhandlingene i meddomsretten på en uheldig måte. Andre undersøkelser som har vært foretatt, peker i samme retning.

I mange tilfeller vil meddommerne ha spørsmål om jussen som de ønsker å få avklart underveis i saken. Det er vanskelig å se at dette i seg selv skulle være uheldig. Snarere vil det for mange fremstå som en fordel at meddommerne underveis i saken kan få avklart rettslige spør-

mål. Det samlede utvalg har i punkt 8.8.5 konkludert med at det er verdifullt at det under rettsprosessen er samarbeid mellom lekdommere og fagdommere, og at det legges til rette for en god kommunikasjon mellom de to gruppene av dommere. Etter vår oppfatning styrker det kvaliteten på avgjørelsesprosessen at lekdommere og fagdommere under saken har åpen og direkte kommunikasjon i et felles forum. Ved en jurybehandling vil denne kommunikasjonen være avskåret, dette er et moment som klart taler til meddomsrettens fordel.

10.3.1.4 *Skillet mellom alvorlige og mindre alvorlige saker er trukket tilfeldig*

Det er ofte bare gradsforskjeller i straffverdighet mellom lovbrudd som i dag behandles med jury og meddomsrett. For eksempel er det slik at vanlig ran går for meddomsrett fordi strafferammen er fengsel inntil 5 år, mens saker om grovt ran behandles med jury fordi strafferammen er fengsel inntil 12 år. Avgjørelsen om et ran er grovt, hører til skyldspørsmålet og beror på en helhetsvurdering etter straffeloven § 268 andre ledd:

«Ved avgjørelsen av om ranet er grovt, skal det særlig legges vekt på om det er brukt grov vold, om det er truet med skytevåpen eller annet særlig farlig redskap, om ranet er nøye planlagt, foretatt overfor forsvarsløs person eller gjelder en betydelig verdi.»

En annen vanlig type lovbrudd er legemsbeskadigelser etter straffeloven § 229, som lyder:

« Den, som skader en anden paa Legeme eller Helbred eller hensetter nogen i Afmagt, Bevidstløshed eller lignende Tilstand, eller som medvirker hertil, straffes for Legemsbeskadigelse med Fængsel indtil 4 Aar, men indtil 6 Aar, saafremt nogen Sygdom eller Arbeidsudygtighed, der varer over 2 Uger, eller en uhelbredelig Lyde, Feil eller Skade er voldt, og indtil 10 Aar, saafremt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbred er blevet Følgen.»

Paragrafen har tre trappetrinn: fire, seks og ti år. Saker etter tredje trinn (straffalternativ) går for jury, mens de øvrige går for meddomsrett.

Mens saker om forsettlig drap eller legemsbeskadigelse med døden til følge går for jury, går saker om uaktsomt drap og om legemsfornærmelse med døden til følge for meddomsrett.

I narkotikasaker går saker om vanlige narkotikalovbrudd (kjøp, salg, innførsel, utførsel, oppbevaring m.v.) etter straffeloven § 162 første ledd for meddomsrett, mens saker om grov narkotikaforbrytelse går for jury fordi strafferammen er fengsel inntil ti år. Etter praksis er det stoffets art og kvantum som er avgjørende for om overtredelsen er grov; for eksempel mer enn ett kilo hasj eller 50 gram amfetamin.

Om seksuallovbrudd mot barn går for jury eller meddomsrett, beror på barnets alder, og om overgrepet defineres som seksuell omgang etter §§ 195-196 eller seksuell handling etter § 200. Forsettlig voldtekt går for jury, mens uaktsom voldtekt går for meddomsrett.

En ser av de eksemplene som er gitt ovenfor, at grensen mellom de sakene som behandles for jury, og de sakene som behandles ved meddomsrett, fremstår som forholdsvis tilfeldig. En kan selvfølgelig velge å bruke en annen strafferamme, som for eksempel en grense på ti års fengsel i stedet for dagens grense på seks års fengsel, velge å se på idømt straff eller straffepåstand eller benytte en kombinasjon av disse kriteriene. Ingen av disse endringene ville forandret det at grensen ikke er noe naturgitt, men må trekkes skjønnsmessig. Sett på bakgrunn av dette, er det vanskelig å se de store prinsipielle forskjellene mellom de sakene som behandles med meddomsrett, og de som behandles med jury. Slik denne delen av utvalget ser det, kan forskjellene i sakstyper ikke brukes som noe selvstendig argument mot meddomsretten. Snarere trekker det faktum at de aller fleste ankesakene allerede behandles med meddomsrett, i retning av at også de alvorligste bevisankene kan behandles i denne prosessformen.

Å bestemme at fagdommere og lekdommere ikke skal kunne kommunisere med hverandre under behandlingen av skyldspørsmålet i et lite antall saker, fremstår som en vilkårlig særbehandling. Hvis man mener alvor med at en slik løsning fremmer kvaliteten på saksbehandlingen, ville det ikke vært noe i veien for å innføre den i alle bevisankesaker. En slik løsning har imidlertid så vidt vi vet, ikke vært vurdert av de utvalgsmedlemmer som går inn for separasjon i de mest alvorlige sakene.

Vi er oppmerksomme på at separasjon mellom lekdommere og fagdommere er innført i Danmark ved en reform av straffeprosessen i 2008. Det vil være kjent at denne løsningen i Danmark har vært trukket frem i den offentlige debatt i Norge som et mulig kompromiss mellom tilhengerne av jury og meddomsrett. Utvalget har av den grunn også vært på studietur til Danmark.

Det er redegjort relativt utførlig for den danske reformen i punkt 6.3.1. Det ligger nærmest å karakterisere prosessordningen i «nævningesakerne» som en form for meddomsrett, ettersom det finner sted en felles rådslagning og votering både om skyldspørsmålet og straffespørsmålet. I redegjørelsen for domstolsordninger i andre land i kapittel 6, er Danmark oppført i punkt 6.3 som eksempel på land med meddomsrett. I den danske grunnloven er det imidlertid et krav at «nævninger» skal delta ved behandlingen av straffesaker. Man har derfor ansett seg forpliktet til å beholde «nævninger» som betegnelse på en kategori av lekdommere som er noe annet enn meddommere eller «domsmænd». Dette hensynet gjør seg ikke gjeldende hos oss.

10.3.1.5 Tillit til prosessordningen

Et annet viktig moment er at prosessordningen må vekke tillit hos allmennheten. Det er altså ikke tilstrekkelig at prosessordningen faktisk er betryggende. Domstolenes avgjørelser må bli oppfattet som riktige og forsvarlige – de må vekke tillit. Da juryordningen ble innført med straffeprosessloven av 1887, var ordningen en viktig faktor for å skape tillit til domstolenes avgjørelser. Embetsverket i Norge hadde i mange hundre år vært preget av embetsmenn som enten var danske eller i alle fall var utdannet i Danmark ved universitetet i København. Disse embetsmennene sto langt fra den jevne nordmann både når det gjaldt utdanning og status. Etter at vi fikk vårt eget universitet i Oslo i 1811, ble det utdannet norske jurister. Dette forandret ikke det faktum at det var stor avstand mellom den generelle befolkningen og embetsmennene.

Under arbeidet med straffeprosessloven av 1887 ble det å sikre lekfolks deltakelse i rettsavgjørelsene svært viktig. Man skulle dømmes av sine likemenn, ikke av embetsmenn/dommere som sto fjernt fra folk flest. Mye har imidlertid endret seg i samfunnet etter 1887. Vi er ikke lenger en embetsmannsstat med stor avstand til resten av befolkningen. Befolkningen er nå generelt høyt utdannet, og en svært stor andel har høyere utdanning tilsvarende den som rettsapparatets aktører har.

Om det er slik at juryen i dag vekker mer tillit i allmennheten enn meddomsretten, har vi ikke sikker kunnskap om, jf. omtalen av tidligere undersøkelser i Strandbergs rapport for utvalget i punkt 7.1. Det som er sikkert, er at de besluttede politiske myndigheter har oppfattet det slik at juryen er særlig viktig for domstolenes legitimitet. Dette

er kanskje årsaken til at juryordningen har bestått i så lang tid på tross av at sterke krefter, særlig blant jurister, har ønsket å avskaffe juryordningen. Slik denne delen av utvalget ser det, er det imidlertid ingen grunn til å tro at en meddomsrettsordning der meddommerne er i betydelig flertall, vil være mindre tillitskapende enn juryordningen. Vi legger til grunn at denne tilliten kan styrkes gjennom informasjon ut til allmennheten om prosessordningen.

10.3.1.6 Kravet til begrunnelse

Det fremgår av det som er skrevet tidligere både under punkt 3.3 om gjeldende rett og under punkt 3.4 om folkerettslige forpliktelser, at det har voldt betydelige problemer i norsk rett at juryen ikke begrunner sine avgjørelser. Det er svært betenkelig at avgjørelsene i de mest alvorlige straffesakerne ikke gis noen begrunnelse. Vi gjengir ikke rettsutviklingen rundt begrunnelse her, men viser til det samlede utvalgs gjennomgang i punkt 8.4. Det er i utvalget enighet om at det er behov for begrunnelse av resultatet i alle de fullstendige ankene. Også dersom man skulle komme frem til at man ønsker å videreføre juryordningen i en eller annen variant, vil det være behov for regelendringer slik at juryens avgjørelser gis en begrunnelse.

Det følger av vurderingene i punkt 8.14 at man kan tenke seg varianter av ordninger der det gis en begrunnelse for juryens avgjørelse. Felles for disse ordningene er etter vår vurdering at de er langt mindre tilfredsstillende enn det en begrunnet avgjørelse fra en meddomsrett vil være.

Det fremgår av drøftelsen i punkt 8.14.2 at ingen av utvalgsmedlemmene går inn for en løsning hvor juryens medlemmer selv skal utforme begrunnelsen. Dette alternativet fremstår som svært lite robust. Det vil være svært vanskelig for ikke-jurister (jurymedlemmene) å gi en begrunnelse som står seg rettslig.

Et annet alternativ som ble drøftet i punkt 8.14.3, var at juryen skulle få bistand til å begrunne sin avgjørelse etter kjennelsen. Også denne løsningen fremstår som lite heldig. Det er uheldig at en person som ikke selv har deltatt i drøftelsene og avgjørelsen, skal begrunne avgjørelsen. Faren for feil og misforståelser er betydelig. Disse manglene hefter også ved det alternativ at fagdommerne begrunner skyldspørsmålet (se for øvrig drøftelsen av dette alternativet i punkt 8.14.5).

Et siste alternativ er å la de fire jurymedlemmene som deltar i utmålingen av straff, formidle

drøftelsen/begrunnelsen til de tre fagdommerne, slik at begrunnelsen kan komme til uttrykk i dommen sammen med begrunnelsen for straffutmålingen. Også dette alternativet fremstår som lite tilfredsstillende. Det vil blant annet gi de fire jury-medlemmene som deltar i straffutmålingen, urimelig stor innflytelse over begrunnelsen sett i forhold til dem som ikke deltar i straffutmålingen. I tillegg er også dette alternativet beheftet med den mangel at fagdommerne som ikke har vært med å treffe avgjørelsen, skal være med å utformere begrunnelsen for avgjørelsen på vegne av andre, uten å ha kommunisert direkte med disse.

I tillegg til disse alternativene, drøftet utvalget i punkt 8.14.6 muligheten for å ivareta kravet til begrunnelse gjennom detaljerte og konkrete spørsmål til juryen. Et samlet utvalg konkluderte med at kravet til begrunnelse vanskelig kunne ivaretas på denne måten.

Slik denne delen av utvalget ser det, kan kravet til begrunnelse best ivaretas gjennom at meddomsrett velges som hovedprosessform. Når en sak behandles for meddomsrett, deltar både meddommere og fagdommere i et kollegium der alle er med på alle avgjørelser, og i fellesskap kan utforme begrunnelsen som en av fagdommerne skriver ned. Dette er slik denne delen av utvalget ser det, den enkleste og den beste måten å ivareta kravet om begrunnelse på.

10.3.1.7 *Ordningen må være robust*

Et siste hovedkrav til en ny prosessordning er at den må være robust, i den forstand at den må oppfylle de krav som følger av internasjonale konvensjoner, fungere uten stadig diskusjon og kritikk og være så enkel og oversiktlig som mulig. Ordningen bør åpne for færrest mulig feil og uklarheter, og danne rom for færrest mulig prosessuelle innsigelser som kan forsinke og vidløftiggjøre sakene.

Dagens juryordning er debattert mange ganger de siste 30 årene. Det har også skjedd innskrenkninger i ordningen i denne perioden. De siste to-tre årene har det vært betydelig debatt rundt juryens manglende begrunnelse, og rettstilstanden har blitt endret gjennom flere høyesterettsavgjørelser som det er gjort rede for i punkt 3.3. Dette har ført til en uklar og omskiftelig rettstilstand, noe som denne delen av utvalget oppfatter som svært uheldig. Dersom man skulle velge å videreføre juryordningen i en eller annen variant, vil dette skape betydelig diskusjon særlig rundt spørsmålet om begrunnelse.

En kan også se for seg at man viderefører juryordningen i en form som ligger nærmere med-

domsretten, der det foregår en viss felles rådslagning mellom lekdommere (lagrettedmedlemmer) og fagdommere, men der det også er regler om at lekdommerne skal drøfte i enerom. En slik ordning vil nødvendigvis bli forholdsvis komplisert, med regler for når og hvor lenge lekdommerne skal drøfte i enerom, regler for kontakt mellom fagdommere og lekdommere utenom den felles drøftingen og så videre. En slik komplisert ordning vil åpne for at det gjøres mange feil, og at det kan gjøres mange prosessuelle innsigelser.

Dersom meddomsretten velges som hovedprosessform, vil man unngå mange kompliserte spørsmål, og man bygger videre på en ordning som er robust, enkel å forstå og håndheve.

Det er også en betydelig fordel at man vil kunne behandle alle bevisanker med samme sammensetning av retten. Dette drøftes nærmere i neste punkt.

10.3.2 **Meddomsrettens sammensetning**

10.3.2.1 *Utgangspunkter*

Det fremgår av punkt 10.3.1 at utvalgsmedlemmene Hennem, Sveier Nielsen, Nordén, Røkke og Strandbakken går inn for at alle fullstendige anker i straffesaker skal behandles ved meddomsrett. Bakgrunnen for dette er det gjort rede for i punkt 10.3.1, og argumentasjonen gjentas derfor ikke her. I den videre drøftelsen av meddomsrettens sammensetning bygger vi videre på de alternative sammensetningene av meddomsretten som et samlet utvalg gjorde rede for i kapittel 9. Dette medfører at vi ikke drøfter alternative sammensetninger ut over dem det er gjort rede for ovenfor. Dette innebærer at meddomsrettens sammensetning ved behandlingen av fullstendige anker i de saker hvor utvalgets lagrettefraksjon går inn for en annen prosessform, kun behandles i dette punktet (10.3.2).

Vår drøftelse tar videre utgangspunkt i de ti forutsetninger som et samlet utvalg er enig om å legge til grunn for utformingen av prosessreglene for meddomsrettssaker. Om dette vises til punkt 9.8.3. Vi finner det uproblematisk å legge de samme forutsetninger til grunn for lagmannsrettens sammensetning også når vi går inn for at alle fullstendige anker skal behandles ved meddomsrett.

Det vil fremgå av den følgende drøftelsen at denne delen av utvalget legger til grunn at straffeprosesslovens regler for behandlingen av meddomsrettssaker i det alt vesentlige blir videreført.

Vi drøfter først hva som antas å gi den beste løsning ut fra en isolert vurdering av hva som pas-

ser best ved behandlingen av henholdsvis straffutmålingsankers og fullstendige anker. Vi finner dette spørsmålet enklest å besvare for straffutmålingsankene, og starter derfor med disse sakene.

10.3.2.2 *Nærmere om rettens sammensetning i straffutmålingsanker*

Straffeprosesslovens løsning i dag er at straffutmålingsanker enten behandles av tre fagdommere alene, eller av en meddomsrett satt med tre fagdommere og fire meddommere. Grensen går ved lovbrudd med seks års strafferamme.

Utvalgets medlemmer er enige om at alle straffutmålingsanker skal behandles i meddomsrett med samme sammensetning av retten, se punkt 9.8.3, forutsetning ni.

Sammensetninger med to fagdommere og tre meddommere, og tre fagdommere og fire meddommere, oppfyller begge alle forutsetninger utvalgets medlemmer er enige om. Valget av løsning for straffutmålingsankene isolert sett, beror på en avveining av ressursbruken og kvaliteten på overprøvingen. I neste omgang må man også trekke inn ved vurderingen hvor godt alternativene harmonerer med sammensetningen i de øvrige saker, men dette spørsmålet utstår.

Vi tar utgangspunkt i at det årlig behandles 600-650 straffutmålingsanker i lagmannsrettene. I overkant av 200 saker behandles med meddomsrett på grunn av strafferammen. I overkant av 400 saker behandles med tre fagdommere.

To-instansutvalget konkluderte med at to fagdommere og tre meddommere er den beste sammensetningen for behandlingen av straffutmålingsanker ut fra en isolert vurdering av disse sakene.¹²⁰ Dette er en vurdering vi slutter oss til.

En meddomsrett med fem medlemmer er tilstrekkelig til å behandle straffutmålingen i de mest alvorlige sakene. Sammensetningen er like sterk som i saker som behandles med forsterket rett i tingretten. I de aller mest alvorlige sakene er rene straffutmålingsanker en relativt sjelden foreteelse. De aller fleste av disse sakene i lagmannsrettene er fullstendige anker. Et betydelig antall av meddomsrettssakene i dag gjelder grove narkotikaforbrytelser hvor straffutmålingsnivået i tyngdepunktet av sakene ligger fra et halvt til et par års fengsel.

Et samlet utvalg er enig om at det bør være en betydelig lekdømmerinnflytelse også i straffutmålingsankene. En sammensetning med to fagdommere og tre meddommere gir en minst like sterk

lekdømmerrepresentasjon som tre fagdommere og fire meddommere (60 % mot ca. 57 % lekdømmere). Lekdommerne vil altså være forholdsmessig sterkere representert i meddomsretten med fem medlemmer enn i meddomsretten med syv medlemmer. For denne delen av utvalget er det også viktig at i de over 400 sakene som i dag kun behandles med fagdommere, betyr overgangen til meddomsrett med fem medlemmer en markant styrking av lekdømmerinnflytelsen i straffesaksbehandlingen. Vi mener at reformen samtidig styrker kvaliteten på overprøvingen i lagmannsretten, og viser til behandlingen av de grunnleggende hensyn i punkt 8.3. Slik denne delen av utvalget vurderer det, vil en sammensetning med tre fagdommere og fire meddommere være uforholdsmessig ressurskrevende, gitt at vi ikke har dokumentasjon på at en slik sammensetning fører til riktigere resultat eller mer rettssikre avgjørelser. Det innebærer overforbruk av fagdommere og lekdømmerne.

Som det er gjort rede for innledningsvis i punkt 2.4, hadde utvalgets leder, sammen med utvalgsmedlemmet Nordén og utvalgets sekretær, møter med samtlige av landets lagmannsretter. I disse møtene ble også meddomsrettens sammensetning drøftet. Lekdommerne ga uttrykk for noe ulik oppfatning om hvorvidt det bør delta meddommere i de alminnelige straffutmålingsankene som i dag behandles med fagdommere, se punkt 9.7.3. Det var imidlertid bred oppslutning om at en meddomsrett på fem medlemmer er fullt tilstrekkelig i alle straffutmålingsanker, dersom utvalget skulle velge å gå inn for lekdømmerdeltakelse i alle straffutmålingsanker.

Også ressurs hensyn taler for en sammensetning av meddomsretten med to fagdommere og tre meddommere i straffutmålingsankene. Det er en vesentlig gevinst å kunne behandle mellom 600 og 650 straffutmålingsanker årlig med én fagdommer mindre enn i dag. Å innføre lekdømmer i alle straffutmålingsankene gir en økning av kostnadene til lekdømmerne, men fagdommere er en knappere og dyrere ressurs. Fem medlemmer av meddomsretten i alle disse sakene er vesentlig mindre ressurskrevende enn alternativet på syv.

I denne sammenheng er det også et poeng at et samlet utvalg er enig om at det skal være adgang til å behandle alle straffutmålingsanker skriftlig med partenes samtykke, jf. punkt 9.8.3 forutsetning ti.

Etter en samlet vurdering går denne delen av utvalget inn for at alle straffutmålingsanker for lagmannsrett skal behandles av en meddomsrett bestående av to fagdommere og tre meddommere.

¹²⁰ NOU 1992: 28 s. 61.

10.3.2.3 *Meddomsrettens sammensetning ved fullstendige anker*

Det følger av fremstillingen i punkt 10.3.1 at denne delen av utvalget går inn for at alle fullstendige ankesaker bør behandles ved meddomsrett. I punktene 9.8.4 og 9.8.5 gjorde et samlet utvalg rede for ulike alternative sammensetninger. I det følgende bygges det videre på de vurderinger som ble gjort.

10.3.2.4 *Fullstendige ankesaker med tre fagdommere*

Med tre fagdommere kan antall meddommere i fullstendige anker være fire eller seks. Det samlede utvalget har lagt til grunn at fire meddommere er den beste løsning for behandlingen av bevisanker for lovbrudd i det nedre sjikt. Innenfor rammen av tre-dommeralternativet, er spørsmålet derfor om samme sammensetning bør benyttes i alle fullstendige anker med meddomsrett, eller om det bør være seks meddommere i de mest alvorlige straffesakene.

Vi finner det uproblematisk å behandle alle bevisanker med syv medlemmer av meddomsretten, og minner om vurderingen fra det samlede utvalg i punkt 9.8.4:

«Utvalget har inntrykk av at dagens sammensetning av meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere fungerer godt og har allmenn aksept. Utvalget har ikke registrert faglig kritikk av ordningen. I møte med dommere ved besøk til landets lagmannsretter ble dette positive inntrykket bekreftet. Et dommerkollegium på syv medlemmer gir et tilstrekkelig tungt og verdig uttrykk, som passer med den stemning av høytid og alvor lagmannsretten bør symbolisere ved behandlingen av skyldspørsmålet i en straffesak. Fire meddommere er en sterk lekdommergruppe, og tre fagdommere sikrer tilstrekkelig juridisk kompetanse i dommerpanelet.»

Argumentasjonen underbygger at en meddomsrett med tre fagdommere og fire meddommere er et tilstrekkelig sterkt forum også for å behandle fullstendige anker i de mest alvorlige saker.

En lekdommergruppe på seks medlemmer vil bety en tallmessig enda sterkere sammensetning av retten. Det vises til drøftelsen av dette alternativet i punkt 9.8.4. Selv om utvalgets medlemmer var enige om at meddomsretten med ni medlemmer blir uforholdsmessig ressurskre-

vende om alle fullstendige ankesaker skal behandles med denne sammensetningen, ser vi ikke bort fra at spørsmålet kan stille seg annerledes i de mest alvorlige straffesakene som hittil har vært behandlet med ti jurymedlemmer.

Som vi har gjort rede for i punkt 10.3.1.4, er det en ulempe med ulik behandlingsform for de mer alvorlige fullstendige ankene, at man må finne kriterier som skiller sakene som skal behandles med ulik sammensetning. Diskusjonen om ulike alternativer basert på strafferammer eller idømt eller påstått straff, eller kombinasjoner av disse kriteriene, viser at det er enighet om lite annet enn at dagens grense ved seks års strafferamme ikke er hensiktsmessig. Det er vanskelig å finne kriterier som er tilstrekkelig treffsikre. At det er dårlig sammenheng mellom strafferammene i mange straffebud i straffeloven av 1902, er en vesentlig årsak til vanskelighetene. Straffeloven av 2005 vil når den trer i kraft, gi et mer konsistent system. Når dette skjer, er høyst usikkert. Utvalget har funnet det nødvendig å forholde seg til strafferammene i någjeldende straffelov, som må forventes å bestå i enda noen år. Dersom man hadde gått inn for en ordning som innebærer et skille mellom mer og mindre alvorlige saker, ville man måtte foreta en ny gjennomgang av kriteriene i forbindelse med at ny straffelov skal settes i kraft. Dette taler mot en slik løsning. I tillegg er det slik at et kollegium på ni medlemmer i en meddomsrett hvor alle medlemmer av retten skal delta i alle avgjørelser som treffes, også er en mer tungrodd forsamling enn en domstol på syv medlemmer. Alle rådslagninger vil kreve mer tid.

Vel så viktig som det samlede antall medlemmer av retten, er hvilket stemmetall som kreves for domfellelse. I en meddomsrett satt med tre fagdommere og seks meddommere, utpeker det seg som naturlig å kreve 2/3 flertall av minst to fagdommere og minst fire meddommere. Seks av ni stemmer er 0,67 prosent, mens fem av syv er 0,71 prosent.

Denne del av utvalget vil også gi uttrykk for at en sammensetning av meddomsretten med ni medlemmer, vil medføre høyere kostnader til meddommere. I tillegg er det knyttet vesentlig usikkerhet til mulighetene for og kostnadene ved ombygging av et tilstrekkelig antall av lagmannsrettens rettssaler til å kunne romme et panel på ni medlemmer. Det vises til redegjørelsen i punkt 9.8.4. Nå er ikke kostnader i seg selv noe tungtveiende argument i denne sammenheng. Gitt at vi ikke har dokumentasjon for at en sammensetning med tre fagdommere og seks meddommere gir et riktigere eller mer rettssikkert resultat, har denne

delen av utvalget kommet til at fordelene som vil kunne oppnås ved å behandle et utvalg fullstendige ankesaker med seks i stedet for fire meddommere, ikke står i rimelig forhold til summen av merkostnader og ulemper forbundet med en ordning der de mest alvorlige straffesakene skilles ut og behandles i en større meddomsrett.

Som utvalget samlet har uttalt i punkt 8.10, er det ønskelig å redusere påkjenningen en straffesak har for dem som er berørt, særlig for dem som har vært ofre for seksuallovbrudd og andre grove integritetskrenkelser det er belastende å forklare seg om. Selv om man mangler sikker kunnskap om dette, er det en naturlig formodning at det er mer belastende å forklare seg foran et stort antall mennesker enn for færre.

På bakgrunn av dette, har vi kommet frem til at dersom det blir vedtatt en ordning der meddomsretten settes med tre fagdommere i fullstendige ankesaker, bør det delta fire meddommere.

10.3.2.5 *Fullstendige ankesaker med to fagdommere*

Velges en løsning med to fagdommere i fullstendige ankesaker, er fem meddommere det eneste aktuelle alternativet. For meddomsrettssaker om lovbrudd i det nedre sjikt, er det samlede utvalg enig i at dette bør bli løsningen, se punkt 9.8.5. Syv medlemmer av retten er nødvendig for å oppnå et kvalifisert flertall på fem av syv stemmer for domfellelse.

Etter vår oppfatning er en meddomsrett med to fagdommere og fem meddommere et kollegium som egner seg godt for behandling av alle fullstendige anker. Valget mellom dette alternativet og meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere, beror på en vurdering av disse alternativene holdt opp mot hverandre.

10.3.2.6 *Samlet vurdering av meddomsrettens sammensetning, tre – fire eller to – fem*

Vurderingen av ulike sammensetninger av meddomsretten i fullstendige ankesaker, munner ut i den konklusjon at valget står mellom alternativene tre fagdommere og fire meddommere, og to fagdommere og fem meddommere. Begge sammensetninger er egnet til behandling av alle fullstendige ankesaker, slik at man unngår ulempene ved et dobbeltsporet system. Forskjellen mellom alternativene er at én fagdommer erstatter eller blir erstattet av én meddommer.

Mener man at fagdommernes relative innflytelse ikke bør svekkes, er alternativet med tre fag-

dommere best. Tre fagdommere i lagmannsretten er dessuten en svært innarbeidet og konsekvent gjennomført ordning i andre saker, og erfaringene med dagens sammensetning av meddomsretten er som det samlede utvalg har konstatert, meget gode. Det er ikke påvist noe ønske om eller behov for å endre denne sammensetningen av meddomsretten.

Harmoniargumentet kan brukes begge veier. Vi har konkludert med at to fagdommere og tre meddommere er den beste løsning for straffutmålingsanker. Velges tre fagdommere og fire meddommere i bevisanker, vil det med en viss vekt tale for å velge samme sammensetning i alle meddomsrettssaker, selv om dette er unødvendig mange i straffutmålingsanker. Dette argumentet ble avgjørende for To-instansutvalget. To fagdommere i fullstendige ankesaker gjør det mulig å sette lagmannsretten med to fagdommere ved ankeforhandlingen i om lag 1 300 straffesaker som hvert år behandles med tre fagdommere i dag.

Vi mener at to fagdommere gir retten den viktige og nødvendige juridiske kompetansen i alle straffesaker. Det er hensynet til å unngå stemmelikhet som først og fremst begrunner at man ikke bør behandle flere av dagens fagdommersaker med to fagdommere. Vi legger vekt på at det samlede utvalg forutsetter at meddomsretten, dersom dette alternativet velges, skal settes med to faste lagdommere. At løsningen dermed samtidig medfører et betydelig redusert behov for tilkalte og ekstraordinære dommere i lagmannsretten, ser vi som en høyst velkommen bieffekt, selv om dette momentet ikke er med og veier på vektskålen i valget mellom to og tre fagdommere. Det vises til det samlede utvalgets bemerkninger om bruken av ekstra dommerressurser i punkt 9.8.3 i tilknytning til forutsetning åtte.

Det at meddomsretten etter vårt forslag skal erstatte juryordningen i alvorlige straffesaker, kan tale for at fire meddommere av mange vil bli oppfattet som en for sterk reduksjon av antallet lekdommere i forhold til antallet fagdommere. Også som meddommere har imidlertid en gruppe på fire en bestemmende innflytelse over en avgjørelse av skyldspørsmålet til skade for tiltalte. Selv om meddommerne ikke er alene om avgjørelsen, men gjør seg opp sin oppfatning etter en rådslagning der fagdommerne deltar, innebærer det en styrking av lekdommernes rolle at de deltar som fullverdige medlemmer av retten. De er ikke som jurymedlemmer bundet av lagmannens redegjørelse for rettsspørsmålene, de opptrer ikke anonymt, deres avgjørelse av skyldspørsmålet kan

ikke settes til side av fagdommerne, og de deltar også i avgjørelsen av sivile krav.

Likevel vil erstatningen av én fagdommer med én meddommer, bety en vesentlig forskyvning av balansen mellom fagdommere og lekdommere. En meddomsrett bestående av tre fagdommere og fire meddommere, gir en relativ meddommerinnflytelse på ca. 57 %, mens en sammensetning med to fagdommere og fem meddommere gir en relativ meddommerinnflytelse på 71 %. Med fem meddommere mot to fagdommere, vil gruppene ikke fremstå som «omtrent like mange». Overtallet blir så stort at lekdommergruppen blir dominerende. At lekdommergruppen styrkes både tallmessig og relativt, må formodes å øke gruppens styrke i forhandlingene og motvirke risikoen for at fagdommerne får for sterk innflytelse.

I en meddomsrett med to fagdommere og fem meddommere vil det styrke meddommernes innflytelse at ingen kan bli domfelt uten at et flertall av meddommerne går inn for det. Dette elementet i dagens juryordning blir i så fall videreført. I meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere vil tiltalte kunne bli dømt selv om bare halvparten av meddommerne finner ham skyldig.

I saker som har vært behandlet med forsterket rett av to fagdommere og tre meddommere i tingretten, har det vært hevdet at lagmannsretten bør settes med flere fagdommere enn i tingretten. Vi er ikke uten forståelse for dette argumentet, men mener at det gir en vesentlig mer robust og rettsikker behandling av saken, at en avgjørelse av skyldspørsmålet mot tiltalte i lagmannsretten vil kreve minst fem av syv stemmer. At ingen vil kunne bli domfelt uten at et flertall på tre av fem meddommere går inn for det, er noe vesentlig annet enn at tiltalte i en forsterket tingrett risikerer å bli dømt selv om to av tre meddommere finner ham ikke skyldig.

I tillegg kommer at tiltalte i alle meddomsrettsaker i tingretten vil kunne dømmes mot fagdommerens/fagdommernes stemmer, mens han i lagmannsretten ikke vil kunne dømmes uten at både meddommere og fagdommere har funnet ham skyldig. To faste lagdommere må også i saker behandlet med forsterket rett i tingretten, anses å oppfylle de minimumskrav som må stilles til juridisk kompetanse i dommerpanelet. Sett under ett innebærer meddomsretten på syv medlemmer en vesentlig forsterkning ved overprøvingen av avgjørelsen av skyldspørsmålet i lagmannsretten.

For avgjørelsen av sivile krav i straffesaken, er tre fagdommere og fire meddommere å foretrekke fremfor to og fem. I sivile saker om samme krav, blir avgjørelsen truffet av tre fagdommere og mak-

simalt to meddommere. Det er ikke aktuelt å foreslå at sivile krav ikke skal behandles i straffesaken. Heller ikke er det aktuelt å foreslå at meddommerne, eller noen av meddommerne, ikke skal delta i behandlingen av sivile krav i en meddomsrettssak. Vi mener likevel at en meddomsrett med to fagdommere og fem meddommere ligger innenfor rammen av det som kan aksepteres for en forsvarlig behandling av sivile krav.

Under utvalgets samtaler med dommere i de seks lagmannsrettene, er det kommet frem noe ulike oppfatninger om alternativet to fagdommere og fem meddommere. Den vanligste oppfatningen er at dagens meddomsrett med tre fagdommere og fire meddommere er å foretrekke. To fagdommere og fem meddommere vil være en forsvarlig løsning, men man ser ingen grunn til å gå over til en slik sammensetning i de alminnelige meddomsrettssakene når disse betraktes for seg. Det er imidlertid en praktisk talt unison oppfatning blant dommere i lagmannsrettene at juryordningen bør erstattes av meddomsrett. I så fall er det betydelig oppslutning om alternativet med to fagdommere og fem meddommere som felles løsning for alle fullstendige ankesaker. Også lagmannsmøtet høsten 2010, hvor førstelagmannen, en lagmann og administrasjonssjefen i hver lagmannsrett deltok, uttalte at en meddomsrett med to fagdommere og fem meddommere er et fullt akseptabelt alternativ.

Vi er blitt stående ved at en meddomsrett med to fagdommere og fem meddommere vil være den beste løsningen.

Det følger av drøftelsen ovenfor, at vår konklusjon på de spørsmål som er stilt i mandatet, er at alle fullstendige anker og alle straffutmålingsanker bør behandles i meddomsrett med to lagdommere. Antall meddommere bør være fem i fullstendige anker og tre i straffutmålingsanker.

Alle øvrige saker behandles med tre fagdommere. Dette er utvalgets medlemmer enige om, se punkt 9.6.

10.3.3 Sammenfatning

Utvalgsmedlemmene Hennem, Sveier Nielsen, Nordén, Røkke og Strandbakken går inn for en enhetlig og konsistent samlet løsning for lagmannsrettens behandling av straffesaker hvor alle fullstendige anker behandles med to fagdommere og fem meddommere, og alle straffutmålingsanker med to fagdommere og tre meddommere.

Hele utvalget er kommet til at behovet for en begrunnet avgjørelse av skyldspørsmålet medfø-

rer at juryordningen i sin nåværende form ikke kan videreføres. Etter vår oppfatning er dessuten den uhensiktsmessige formen for kommunikasjon mellom fagdommere og lekdommere en tungtveiende innvending mot jurysystemet.

Ettersom det er nødvendig å finne et alternativ til juryordningen, har symbolverdien som ofte har vært fremført som argument, liten vekt nå. Man bør på fritt grunnlag søke å finne frem til den løsning som best oppfyller kriteriene for en god og rettssikker prosessordning for behandling av straffesaker i lagmannsretten. Vi er kommet til at meddomsrett er den beste prosessformen, med klare fortrinn fremfor de forslag til nye, alternative løsninger som har vært lansert under utvalgets arbeid.

Meddomsretten er en enkel, robust og ikke minst velprøvd prosessordning som har vist seg å fungere godt i 120 år, og som nå benyttes i ca. 15 000 saker årlig i tingrettene og lagmannsrettene. Det samlede utvalg har konstatert at meddomsretten har allmenn aksept og har ikke registrert faglig kritikk av ordningen. Det er full enighet om å videreføre meddomsretten som prosessform for hovedtyngden av ankesakene som gjelder bevisvurderingen under skyldspørsmålet. Det er ikke påvist forskjeller mellom sakstypene som tilsier at ikke meddomsretten vil fungere like godt i alle straffesaker. Forsøk på å finne relevante kriterier for å skille ut saker som skal behandles på en annen måte, har vist seg å være forbundet med store vanskeligheter.

I en meddomsrett satt med to fagdommere og fem meddommere, videreføres en sterk lekdommerinnflytelse i de fullstendige straffesakene som i dag behandles med jury. Ingen vil kunne bli domfelt uten at et flertall av meddommerne går inn for det. Et krav om fem av syv stemmer i meddomsretten innebærer at en fellende dom må ha tilslutning fra ca. 71 %. Til sammenligning er kravet i dagens jurysaker ca. 69 % (ni av tretten)¹²¹ og vil i en lagrettesak etter lagrettefraksjonens forslag være ca. 67 % (åtte av tolv).

I de øvrige sakene styrkes lekdommernes innflytelse i forhold til dagens sammensetning med tre fagdommere og fire meddommere. I tillegg innføres meddomsrett for behandlingen av vel 400 straffutmålingsankersaker som i dag behandles av fagdommere alene. Sett under ett innebærer vårt forslag derfor en vesentlig styrking av lekdommerekomponenten i et stort flertall av lagmannsrettens straffesaker. Lekdommere vil være i flertall i alle

straffesaker hvor avgjørelsen treffes på grunnlag av direkte bevisføring i et rettsmøte.

Selv om ressursaspektet ikke bør veie tungt ved valget av prosessform, er det en fordel at det vi anser som den saklig sett beste løsningen, også er mer kostnadseffektiv enn dagens ordning og klart mindre ressurskrevende enn de alternativer som foreslås av utvalgets andre fraksjon.

Det er vår overbevisning at en prosessordning i samsvar med vårt forslag vil vinne allmenn aksept og kunne fungere uten kritikk av betydning for lang tid fremover.

10.3.4 Behov for lov- og forskriftsendringer

10.3.4.1 Oversikt

Forslaget om å sette lagmannsretten som meddomsrett med to fagdommere og fem meddommere i alle fullstendige ankesaker, og med to fagdommere og tre meddommere i alle straffutmålingsankersaker, vil nødvendiggjøre en rekke lovendringer. Det gjelder først og fremst regler som direkte eller indirekte regulerer behandlingen av lagrettesaker (jurysaker) i straffeprosessloven og domstolloven. Noen regler om lagrettesaker eller lagrettemedlemmer bør likevel fortsatt bli stående. Det er regler som knytter rettsvirkninger til det å ha vært lagrettemedlem, eller at en sak har vært behandlet som lagrettesak, og som fortsatt kan være aktuelle i noen tid etter at en reform som foreslått her, har trådt i kraft.

10.3.4.2 Endringer i straffeprosessloven

I straffeprosessloven er en direkte konsekvens av vårt forslag at hele kapittel 24 må oppheves. Det samme gjelder en del spesielle regler for lagrettesaker i andre paragrafer i loven. Disse endringene krever ikke nærmere omtale, og det vises til lovutkastet med merknader.

At rettens sammensetning endres både i bevisankersaker og straffutmålingsankersaker, medfører i kombinasjon med at grensen på seks års straffeframme bortfaller som kriterium, at det er nødvendig å foreta relativt betydelige endringer i §§ 332 og 333. Å videreføre rettssikkerhetsgarantien som ligger i at en fellende dom må ha tilslutning både fra meddommere og fagdommere, gjør det nødvendig å innta en uttrykkelig regel i § 35.

Någjeldende § 34 er en regel som indirekte er en følge av juryordningen: En dommer som har stemt for frifinnelse, men er blitt overstemt, skal delta ved straffutmålingen og legge flertallets avgjørelse av skyldspørsmålet til grunn. I straffe-

¹²¹ Minst syv av ti jurymedlemmer må stemme ja, og minst to av tre fagdommere godta kjennelsen.

prosessloven 1887 gjaldt den motsatte regel.¹²² En dommer som hadde stemt for frifinnelse, skulle ikke delta i straffutmålingen, men anses å ha tiltrådt det resultat som var gunstigst for siktede. Begrunnelsen var særlig at dommeren ellers kunne komme i en samvittighetskonflikt.

I forarbeidene til straffeprosessloven 1981 var spørsmålet sterkt omdiskutert. Straffeprosesslovkomiteen gikk i sin innstilling inn for å videreføre det som var gjeldende rett.¹²³ Justisdepartementet inntok i proposisjonen det motsatte standpunkt.¹²⁴ Justiskomiteen fulgte departementet, men ba samtidig under henvisning til et brev komiteen hadde mottatt fra Straffeprosesslovkomiteens formann, professor Johs. Andenæs, departementet om å overveie spørsmålet nærmere.¹²⁵

I proposisjonen til loven om ikrafttredelse av straffeprosessloven, endret departementet oppfatning og gikk inn for at en dommer eller et lagrettemedlem som har blitt overstemt, ikke skal delta i straffutmålingen.¹²⁶ Ved behandlingen av proposisjonen i Stortinget gikk justiskomiteen likevel inn for det som til slutt ble lovens løsning. Det fremgår av innstillingen at standpunktet ble inntatt i forståelse med departementet.¹²⁷

Av diskusjonen i forarbeidene fremgår at det i hovedsak var hensynet til juryens anonymitet som ble funnet vanskelig. Etter straffeprosessloven 1887 deltok ikke jurymedlemmer i straffutmålingen, slik at problemstillingen var ny. Det ville vært mulig å begrunne straffutmålingen uten å røpe hvilket standpunkt de enkelte medlemmer av retten hadde inntatt. Lovutkastet i ikrafttredelsesproposisjonen hadde en slik løsning i utkastet til § 332 andre ledd som lød:

«Et lagrettemedlem som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, deltar ikke i avstemningen om straff, men anses som om det hadde tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede. Det må ikke i noe tilfelle opplyses i domsgrunnene hvordan et lagrettemedlem har stemt i skyldspørsmålet.»

Det ville ikke være til å unngå at stemmegivningen i skyldspørsmålet ville bli kjent for dommerne i saken, men departementet fant det tilstrekkelig at anonymiteten ble opprettholdt utad. Det fremkom

imidlertid kritikk av forslaget, og resultatet ble at hensynet til juryens anonymitet veide tyngst.

Hvis juryordningen oppheves, bortfaller behovet for at lekdommere eller fagdommere som har stemt for frifinnelse, skal delta i straffutmålingen. Man står derfor fritt til å gjeninnføre ordningen som gjaldt etter straffeprosessloven 1887 hvis man mener at den er best. To-instansutvalgets flertall foreslo å endre § 34 i samsvar med dette synspunktet. Utvalget viste særlig til at det er ønskelig å spare den dissenterende dommer for samvittighetskonflikt.¹²⁸ Ettersom To-instansutvalgets flertallsforslag om å oppheve juryordningen ikke ble vedtatt, bortfalt også dette forslaget.

Vi mener som To-instansutvalgets flertall at den prinsipielt beste løsningen er den som gjaldt etter straffeprosessloven 1887: En dommer som har stemt for frifinnelse, men blitt overstemt, skal ikke delta i straffutmålingen, men anses å ha tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede. Det vises til lovutkastet med kommentar.

Endringen i § 34 vil også måtte omfatte meddomsrettssaker for tingretten.

Enkelte bestemmelser om lagrettesaker i straffeprosessloven bør bli stående. Paragrafene 390 og 391 nr. 1 gjelder adgangen til å begjære gjenåpning dersom et lagrettemedlem har deltatt i saken til tross for at vedkommende var inhabil eller av andre grunner ikke skulle gjort tjeneste, eller dersom et lagrettemedlem har gjort seg skyldig i et straffbart forhold med hensyn til saken.

Vi har vært i tvil om det er behov for å beholde straffeprosessloven § 307 andre ledd. Etter bestemmelsen kan den som er frifunnet i en lagrettesak, ikke anke dommen med mindre skyldspørsmålet er avgjort mot ham. Dette forekommer ikke så ofte, men er blant annet mulig ved frifinnelse på grunn av foreldelse. Dersom juryordningen blir opphevet, bortfaller denne muligheten. To-instansutvalgets flertall foreslo regelen opphevet. Man kan likevel neppe helt utelukke at bestemmelsen kan bli benyttet for tidligere lagrettesaker. Selv om siktedes ankefrist er utløpt, kan påtalemyndigheten anke til gunst for siktede selv om dommen er rettskraftig, og selv om siktede er død.¹²⁹ Selv om det må anses som svært usannsynlig at påtalemyndigheten til gunst for siktede vil anke en frifinnende dom der vedkommende er funnet skyldig av juryen, er det en mulighet etter gjeldende rett. For sikkerhets skyld bør derfor § 307 andre ledd trolig bli stående. Noen skade eller misforståelse vil dette neppe lede til.

¹²² Straffeprosessloven 1887 § 166.

¹²³ Innstilling 1969 s. 161 med utkast til § 35.

¹²⁴ Ot.prp. nr. 35 (1978–79) s. 108–109.

¹²⁵ Innst. O. nr. 37 (1980–81) s. 15.

¹²⁶ Ot.prp. nr. 53 (1983–84) s. 57–58.

¹²⁷ Innst. O. nr. 72 (1984–85) s. 15–16.

¹²⁸ NOU 1992: 28 s. 104–105 og s. 137–138.

¹²⁹ Straffeprosessloven § 309.

10.3.4.3 Domstolloven

Det blir som konsekvens av at juryordningen oppheves, nødvendig å oppheve eller endre en rekke bestemmelser som særlig gjelder lagrettemedlemmer. Det vises til det kommenterte lovutkastet.

I forbindelse med forslaget om å sette meddomsretten i straffesaker med to fagdommere, er det foreslått at begge fagdommere skal være fast utnevnte dommere. Det skal ikke være adgang til å sette retten med en tilkalt dommer eller en pensjonert dommer som etter konstitusjon i medhold av domstolloven § 55 f gjør tjeneste i enkeltsaker som såkalt ekstraordinær lagdommer. Om begrunnelsen for dette vises til punkt 9.8.3, under forutsetning 8. Endringen er foretatt i § 10 andre ledd tredje punktum. Det vises til merknadene til endringsforslaget.

Bestemmelser som kan ha betydning enda noen tid, er inntatt i §§ 74 og 90. I henhold til § 74 første ledd kan en person kreve seg fritatt fra valg til lekdommer blant annet dersom vedkommende har vært medlem av et utvalg av lagrettemedlemmer eller meddommere i to perioder tidligere. Av § 90 første ledd annet punktum følger at den som har gjort tjeneste som lagrettemedlem eller meddommer i 15 dager eller mer i løpet av samme år som saken skal behandles, eller som har gjort tilsvarende tjeneste i 60 dager eller mer i valgperioden, kan kreve seg fritatt. Reglene knytter rettsvirkninger til det å ha gjort tjeneste som meddommer eller lagrettemedlem som fortsatt kan være aktuelle i noen tid etter at juryordningen har blitt opphevet.

10.3.4.4 Straffeloven

Straffeloven § 110 om straff for blant annet lagrettemedlemmer som handler mot bedre vitende, vil være aktuell inntil et eventuelt straffansvar er foreldet.

10.3.4.5 Ny straffelov

I § 412 om tilpasning av ny straffelov til annen lovgivning, tilføyd ved endringslov 19. juni 2009 nr. 74, er det i nr. 106 om endringer i straffeprosessloven vedtatt endringer i straffeprosessloven § 332 tredje ledd og § 333 sjette ledd. Disse reglene er foreslått opphevet i utkastet her, og i så fall blir det også nødvendig å oppheve endringene i ny straffelov som er vedtatt, men ikke trådt i kraft, se også merknadene til lovendringen og til straffeprosessloven §§ 332 og 333.

10.3.4.6 Beredskapsloven

Paragraf 11 gjelder lagrettesaker og blir overflødig.

10.3.4.7 Jordskifteloven

Alternativet lagrettemedlemmer må utgå av § 8 femte ledd.

10.3.4.8 Forskrifter

Det foreligger enkelte regler om lagrettemedlemmer i forskrifter som det vil være ønskelig å endre i forbindelse med at en reform trer i kraft. Noe presserende behov er det likevel ikke. Det skjer ikke noe annet enn at regler som blir stående, mister sin aktualitet. Vi fremsetter ikke noe forslag til forskriftsendringer, men nevner at vi har identifisert følgende regler som kan være aktuelle:

FOR 1974-12-20 nr 04: Forskrifter om strafferegistrering:

Paragraf 6a første ledd om vandelskontroll ved utvelgelse av blant annet lagrettemedlemmer.

FOR 1983-02-15 nr 86: Forskrift etter rettsgebyrloven m.m. (rettsgebyrforskriften):

Overskriften til kapittel 1 og § 1-1 a om godtgjørelse til lagrettemedlem.

FOR 1985-06-28 nr 1679: Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen):

Paragraf 5-4 fjerde ledd om opplysninger om siktelse, tiltale eller dom mot blant annet lagrettemedlemmer.

FOR 1996-12-20 nr 1161: Forskrift til domstolloven kapittel 11 (Advokatforskriften):

Regler om påvirkning av lagretten i Alminnelige prinsipper punkt 2.4.2.

FOR 1999-12-01 nr 1566: Forskrift om utfyllende tekniske og arkivfaglige bestemmelser om behandling av offentlige arkiver:

Kassasjonsregler for opplysninger om lagrettemedlemmer i punkt 5 nr. 822.

FOR 2001-06-29 nr 722: Forskrift om personell-sikkerhet:

Regler om sikkerhetsklarering av lagrettemedlemmer i § 7-1 andre ledd og § 7-4.

FOR 2007-12-21 nr 1766: Forskrift til utfylling og gjennomføring mv. av skattebetalingsloven (skattebetalingsforskriften):

Regler om forskuddstrekk i godtgjørelse til «lagrettemenn» i § 5-6-16 bokstav a. Samtidig bør betegnelsen av øvrige lekdommere bringes i samsvar med de formelt korrekte betegnelser.

Kapittel 11

Bruk av lyd- og bildeopptak under ankeforhandling i straffesaker

11.1 Mandatet

Utvalget er gitt i mandat å vurdere om det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for nye vitneavhør i lagmannsretten, og i tilfelle hvilke vilkår som bør gjelde for avspilling. Mandatets punkt 2.3. lyder slik:

«Justisdepartementet mener gode grunner taler for at det bør innføres en plikt til å ta opp forklaringer fra hovedforhandlingen i tingretten i straffesaker. Dersom en slik plikt blir innført, reiser det seg spørsmål om det bør være adgang til å spille av opptakene i ankeforhandlingen til erstatning for nye vitneforklaringer. Slik avspilling vil kunne spare fornærmede fra å måtte forklare seg flere ganger. Utvalget skal vurdere om det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for nye vitneavhør i lagmannsretten, og i tilfelle på hvilke vilkår det bør være adgang til avspilling.»

I dag er situasjonen at man som hovedregel ikke gjør opptak eller på annen måte dokumenterer forklaringer. Skal det gjengis fra hovedforhandlingen i første instans, vil man måtte basere seg på hva partene husker og det som er skrevet ned.

Utvalget antar at mandatutformingen har sin bakgrunn i at Fornærmedeutvalget stilte spørsmål om hvorvidt det bør åpnes for at videoopptak i noen tilfeller kan erstatte vitneforklaringer i lagmannsretten, for eksempel for å skåne spesielt utsatte vitner.¹ I regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner, «Vendepunkt», heter det:

For mange ofre og vitner er det en betydelig belastning å forklare seg for retten, i en del tilfeller flere ganger. Sikres forklaringene fra tingretten ved lyd- og bildeopptak, og disse tillates

brukt ved ankebehandlingen, kan det være tilstrekkelig at et offer forklarer seg for retten én gang, samtidig som adgangen til å overprøve tingrettens dom, beholdes. En slik ordning reiser mer vidtgående spørsmål knyttet til ankeordningen og skal utredes nærmere.²

Opptak og avspilling av forhandlingene vil også kunne ha andre funksjoner og virkninger. Opptak vil blant annet kunne motvirke forklaringsendringer, motvirke press mot vitner og gi grunnlag for gjenopptakelse. Avspilling kan også tenkes å medføre en prosessøkonomisk gevinst.

Mandatet kan forstås snevert og vidt. I snever forstand er problemstillingen hvilke vilkår som bør gjelde for avspilling i et tilfelle der man har opptak innenfor dagens system basert på direkte bevisførsel. I vid forstand er problemstillingen om betingelsene for ankeforhandling bør endres. Ved anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet finner det etter vår prosessordning sted en fullstendig ny bevisbedømmelse for lagmannsretten. Spørsmålet er om ankeforhandlingene i større grad bør baseres på lyd- og bildeopptak, og forutsetter slik sett overveielser om endring av denne grunnleggende forutsetningen for ankeprosessen. Utvalget vurderer begge problemstillinger.

11.2 Gjeldende rett

11.2.1 Hovedregel – Prinsippet om direkte bevisførsel

Den klare hovedregelen i norsk straffeprosess er at bevisførselen skal være direkte – også ved ankeforhandling, jf. straffeprosessloven § 296 første ledd, som lyder:

¹ NOU 2006: 10 s. 159–160 og Prop. 141 L (2009–2010) punkt 7.2.5.5.

² Handlingsplanen mot vold i nære relasjoner (2008–2011), "Vendepunkt", punkt 13.

«Vitner som kan gi forklaring som kan antas å være av betydning for saken, bør avhøres muntlig under hovedforhandlingen såfremt ikke særegne forhold er til hinder for det».

Utgangspunktet er at enhver etter innkalling plikter å møte som vitne og forklare seg overfor retten, jf. straffeprosessloven § 108. Direkte bevisførsel er også hovedregelen i sivile saker etter tvisteloven § 21-9, hvor det heter: «I saker som behandles muntlig, skal bevisene føres direkte for den dømmende rett.»

Hovedregelen er tradisjonelt betegnet som umiddelbarhetsprinsippet. Bevisene skal legges frem umiddelbart, som betyr spontant, uten opphold. Utvalget har valgt å bruke samme terminologi som tvistemålsutvalget: Prinsippet om direkte bevisførsel. Det motsatte av direkte bevisførsel, er indirekte bevisførsel, hvor bevisbedømmeren bygger på bevismidler som selv bevises med andre bevismidler.

Sammen med prinsippet om konsentrert bevisførsel og muligheten til kontradiksjon, kan prinsippet om direkte bevisførsel sies å være et utslag av muntlighetsprinsippet. Det at bevisførselen skal være konsentrert, betyr at den skal presenteres samlet, noe som antas å gi sikrere bedømmelser fordi bevisene blir sett i sammenheng og vurdert helhetlig. Kontradiksjonsprinsippet innebærer at det skal være mulighet til å imøtegå det som presenteres av motparten, noe som gir den konsekvens at bevisbildet blir belyst fra begge sider, hvilket antas å gi sikrere bevisverdi.

Muntlighetsprinsippet begrunnes vanligvis med at prosessen holdt opp mot skriftlig prosessform, vil være raskere, enklere, billigere og *sikrere* med tanke på fastsettelse av saksforhold og gjeldende rett.³ Prinsippets utstrekning beror i utgangspunktet på en avveining av disse fire forholdene.⁴ Men også andre verdier sikres gjennom muntlighet i prosessen, eksempelvis offentlighet,⁵ de berørtes visshet for at saken behandles betryggende og opplevelse av å bli hørt. Slik sikres også domstolenes legitimitet.

Prinsippet om direkte bevisførsel innebærer at forklaringer fra parter, vitner og sakkyndige avses, og øvrige bevis blir ført, *direkte for den dømmende rett*. Dommerne får altså høre vitner

forklare seg i retten, får se kniven som ble brukt for å begå den straffbare handlingen osv. Spenningen mellom direkte og indirekte bevisføring er i juridisk teori beskrevet slik:

«... [S]om regel [vi retten] ha et bedre grunnlag for å bedømme påliteligheten av vitneprovet enn om den bare får opplest et skriftlig referat. Ved en umiddelbar forklaring vil retten lettere kunne se om vitnet virker usikker – om han f.eks. stammer eller om han rødmer.»⁶

Som det fremgår av ovennevnte sitat, er det vanlig å se direkte vitneforklaringer i kontrast til opplesning av protokollering, avhør eller annet. Sitatet illustrerer at nytten av direkte bevisførsel tradisjonelt sees fra bevisbedømmerens perspektiv – den som skal avgjøre saksforholdet, som skal få presentert bevisene direkte for seg. De kunnskapsmessige gevinster direkte bevisførsel medfører, gjelder imidlertid også for sakens parter ved å virke tilbake på kvaliteten av vitneutspørring og annet. At direkte bevisførsel antas å sikre bevisverdi, kommer også til uttrykk når Høyesterett bruker prinsippet om direkte bevisførsel som argument for varsomhet med å overprøve lagmannsrettens bevisvurderinger. Det noe optimistiske synet på muligheten for bedømmelse av pålitelighet som det siterte gir uttrykk for, er delvis tilbakevist av psykologiske studier.⁷

Forhold kan tale imot direkte bevisførsel. I hvilken grad direkte bevisførsel bidrar til saksopplysning, avhenger av hvilket rettsfaktum som etterspørres og hvilke bevismidler som tilbys i den konkrete saken. I enkelte saker kan det by på vanskeligheter for bevisbedømmeren å holde oversikt over bevismaterialet, for eksempel vil det i kompliserte økonomiske saker som omhandler regnskapsførsel typisk være hensiktsmessig for saksopplysningen med innslag av indirekte bevisførsel i form av oversiktsdokumenter og annet. Direkte bevisførsel gir også risiko for at forhandlinger oppstykket som følge av at vitner ikke kommer, saken forsinkes osv., noe som vil kunne virke negativt inn på beviskonsentrasjonen. Ordningen med direkte bevisførsel og det at forklaringer ikke nedtegnes, gir dessuten risiko for bevisstap, blant annet som følge av at vitner kan få hukommelsessvikt eller dø.

Den største endringen ved helt eller delvis å la bevisførselen under ankeforhandlinger være basert på avspilling av lyd- og bildeopptak fra før

³ Bylander kap. 12.

⁴ Se for eksempel Rt. 2008 s. 270 avsnitt 32.

⁵ Muntlig behandling har i tidligere tider vært en nødvendig betingelse for å sikre offentlighet. I lys av utviklingen av lese- og skriveferdigheter sammenholdt med den tekniske utvikling, herunder internett, kan ikke muntlighet lenger gis status som en nødvendig betingelse.

⁶ Hov s. 296.

⁷ Strandberg punkt 2.

steinstans, er at prinsippet om direkte bevisførsel fravikes. Spørsmålet om hvorvidt avspilling av lyd- og bildeopptak bør erstatte direkte forklaringer avgitt for den dømmende rett, kan derfor formuleres som et spørsmål om hvorvidt rekkevidden av prinsippet om direkte bevisførsel bør begrenses ved ankebehandling.

11.2.2 Unntak

Prinsippet om direkte bevisførsel rekker ikke lenger enn til sin begrunnelse I tillegg bærer kryssende hensyn unntak fra prinsippet, for eksempel kan retten fritta et vitne for møteplikt dersom vedkommende har lang reisevei og fremmøte vil medføre uforholdsmessige ulemper eller kostnader sammenlignet med vitnets betydning for sakens opplysning, jf. straffeprosessloven § 109 andre punktum.

Det gjøres unntak fra hovedregelen der indirekte bevisførsel anses mer sannhetsfremmende enn direkte. Et slikt perspektiv er kommet til uttrykk i tvisteloven § 21-11 første ledd bokstav a, om adgangen til bevisopptak der «... beviset vil bli sikrere...» enn om det ble ført direkte for den dømmende rett. Bestemmelsens andre ledd regulerer adgangen til å føre slike bevis. Et eksempel på et slikt unntak i straffeprosessen, er at det er adgang til å bruke skriftlig erklæring fra sakkyndig som bevis «... når muntlig avhør ikke kan settes i verk eller ikke finnes nødvendig», jf. straffeprosessloven § 299 første ledd. Det er dessuten adgang til opplesning der dette finnes hensiktsmessig og den sakkyndige er tilstedeværende – slik at muligheten for direkte bevisføring beholdes, jf. straffeprosessloven § 299 andre ledd.

For å få formidlet forklaringer er det iblant nødvendig at det skjer gjennom opplesning eller gjennom avspilling av lyd eller lyd- og bildeopptak. Typisk der forklaringen ikke lenger lar seg avggi, for eksempel på grunn av opphavsmannens død.

Avspilling av lyd- og bildeopptak under hovedforhandling er regulert i straffeprosessloven §§ 298 og 300. Straffeprosessloven § 298 lyder:

«I sak om forbrytelse eller forseelse mot sedelighet skal opplesning, videoopptak eller lydopptak av en forklaring som et vitne under 16 år har gitt for en domstol eller etter reglene i § 239, tre i stedet for personlig avhør, når ikke retten av særlige grunner finner at vitnet bør gi forklaring under hovedforhandlingen. Samme fremgangsmåte kan brukes der vitnet er psykisk utviklingshemmet eller har en tilsvarende funksjonssvikt.

I saker om andre straffbare forhold kan samme fremgangsmåte brukes når hensynet til vitnet taler for det.»

Avspilling av slike avhør utgjør er et klart unntak fra prinsippet om direkte bevisføring. Den viktigste begrunnelsen for bestemmelsen er å verne barnet mot belastningen som offentlig domstolsbehandling innebærer.⁸ Alternativt kan man benytte seg av rettslig forklaring etter straffeprosessloven § 237.

Straffeprosessloven § 300 lyder:

«Lydopptak av en forklaring som tidligere er avgitt i saken, kan også utenfor de tilfeller som er nevnt i § 298, tillates brukt som bevis dersom vilkårene for opplesning foreligger etter §§ 290, 296, 297 eller 299 eller retten for øvrig finner grunn til det. Dette gjelder også utskrift av slikt opptak.»

Videoopptak sidestilles med lydopptak. Avspilling kan ikke tre i stedet for vitneføring, men forklaringer kan suppleres med opplesning der retten ser dette som hensiktsmessig, især ut fra hensynet til saksopplysning. Bestemmelsen gir ingen rett til avspilling.

Det følger av straffeprosessloven § 300, jf. § 296 første ledd, at direkte bevisføring og muntlighet skal finne sted med mindre særegne forhold er til hinder for det. Hva som er særegne forhold beror på en sammensatt vurdering som er overlatt domstolene. I rettspraksis er blant annet alvorlig sykdom, utilgjengelighet og det at vitnet ikke er i stand til å forklare seg, ansett som tilstrekkelig.⁹ Det følger av bestemmelsens andre ledd at det er adgang til avspilling der det foreligger motstrid mellom vitnets forklaringer, eller når det gjelder punkter som vitnet nekter å uttale seg om eller erklærer at det ikke husker. Ettersom lydopptak og lyd- og bildeopptak formidler muntlighet, er det lagt til grunn at adgangen til å avspille slike bør være videre enn for opplesning av politirapporter eller fra rettsboken. Det er forutsatt at opptakenes muntlige kvaliteter kan tilsi avspilling også i tilfeller hvor det ikke foreligger motstrid, for å gjøre forklaringens bevisverdi mer robust.¹⁰

Tilsvarende følger det av straffeprosessloven § 300, jf. § 297, at når et vitne ikke er til stede under hovedforhandlingen kan lydopptaket spilles

⁸ Ot.prp. nr. 11 (2007–2008) kap. 9. 5.

⁹ Se for eksempel Rt. 1993 s. 569 og Rt. 1988 s. 314.

¹⁰ Innstilling 1969 s. 306.

av bare dersom muntlig avhør ikke er mulig, alternativt der muntlighet vil medføre uforholdsmessig ulempe eller utgift. Etter bestemmelsens første ledd siste punktum kan opplesning likevel alltid skje når tiltalte uteblir uten gyldig fravær i sak hvor forelegg er utferdiget eller som bare gjelder inndragning. Det er fastslått i rettspraksis under henvisning til at det skal skje en fullstendig ny prøving ved ankebehandling av skyldspørsmålet, at det ved straffeforfølgning for alvorlige forhold vil kunne anses som en saksbehandlingsfeil å tilate avspilling av opptak av helt sentrale vitner.¹¹

Avgjørende for unntaksbestemmelsene kommer til anvendelse, er om bruken er forsvarlig. Hvorvidt opptak skal kunne brukes som bevis, må sees i lys av prinsippet om rettens plikt til å sikre sakens opplysning, jf. straffeprosessloven § 294. Straffeprosessloven §§ 296 og 297 er dessuten fortolket på bakgrunn av rettigheter som følger av Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK). Dette medfører at bestemmelsene har et innhold som avviker fra ordlyden.¹² En særlig praktisk begrensning følger av retten til kontradiksjon, hvoretter en domfellelse som klar hovedregel ikke kan baseres på bevis som ikke er undergitt kontradiksjon hvis disse utgjør de hovedsakelige bevis for domfellelsen. Se nærmere punkt 11.2.6.1.

Høyesterett har, idet det tas hensyn til retten til kontradiksjon etter EMK art. 6, lagt til grunn at det ikke er noe prinsipielt til hinder for opplesning av forklaringer under en ankeforhandling, men at det stilles kvalitetskrav til slike forklaringer:

«Ved anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet finner det etter vår prosessordning sted en fullstendig ny bevisbedømmelse for lagmannsretten. På denne bakgrunn må det etter min mening være en forutsetning for at forklaring og spørsmålsadgang under tingrettens behandling skal kunne danne grunnlag for opplesning for lagmannsretten, at forklaringen og resultatet av spørsmålsrunden for tingretten på en etterviselig måte kan opplyses under lagmannsrettsbehandlingen.»¹³

At dette er krav som går lenger enn en ren formidling av meningsinnhold, underbygges av følgende sitat fra en annen avgjørelse som henviser til den førnevnte:

«... [D]et [er] ikke ... tilstrekkelig at tiltalte på ett eller annet stadium har hatt adgang til å eksaminere vitnet, det må etterpå kunne dokumenteres på en betryggende måte hvordan en eksaminasjon eventuelt har funnet sted.»¹⁴

11.2.3 Protokollasjon og opptak

Utenfor hovedforhandling skal forklaringer som parter, vitner eller sakkyndige gir i rettsmøte, føres inn i rettsboken og etter hvert leses opp til vedtakelse, jf. straffeprosessloven § 20. Det følger av bestemmelsen at tilståelser og andre særdeles viktige uttalelser så vidt mulig bør gjengis med den avhørtes egne ord. Uvedkommende eller betydningsløse enkeltheter utelates. I rettsmøte til saksforberedelse bestemmer retten i hvilken utstrekning forklaringer skal protokolleres.

Straffeprosessloven § 21 fastslår at under hovedforhandling kan retten på nærmere vilkår beslutte at forklaringer som blir gitt av parter, vitner eller sakkyndige, skal føres inn i rettsboken etter reglene i § 20. Dette gjelder når retten antar at avhør i tilfelle av ankeforhandling ikke vil kunne foretas eller vil måtte foregå ved bevisopptak utenfor hovedforhandling, når forklaringen på vesentlige punkter avviker fra vedkommendes tidligere forklaring i rettsmøte eller for politiet, eller når ellers særlige grunner gjør det ønskelig. Har en som er avhørt ikke hatt noe å forklare om saken, bør dette nevnes.

Forklaringer avgitt under hovedforhandling, protokolleres sjelden, og normalt kun etter begjæring fra partene basert på en betraktning om behov for forklaringen utenfor saken eller ved eventuell overprøving. Det fremgår særskilt av straffeprosessloven § 22 at når det er grunn til å tro at en uttalelse vil kunne medføre straffansvar for falsk forklaring eller anklage, bør den føres inn i rettsboken fullstendig og så vidt mulig med vedkommendes egne ord. Slike nedtegnelser forekommer også sjelden.

Straffeprosessloven § 23 hjemler adgang til å gi forskrift om opptak av rettsmøter stenografisk eller ved mekaniske midler. Lyd- og bildeopptak er ikke regulert. Bestemmelsen regulerer ikke spørsmålet om privates adgang til å foreta lydopptak av forhandlingene. Opptak er ikke forbudt, men retten kan med hjemmel i domstoloven § 133, jf. domstoloven § 198, nekte slike. Domstoloven har bestemmelser om opptak til bruk for radio og fjernsyn, jf. domstoloven § 131 a. Både ved bevisopptak til bruk for hovedforhandling og

¹¹ Rt. 2003 s. 1511 avsnitt 15–19.

¹² Se for eksempel Rt. 2004 s. 1719 avsnitt 18–21.

¹³ Rt. 2003 s. 1808 avsnitt 22.

¹⁴ Rt. 2004 s. 943 avsnitt 15.

under hovedforhandlingen er det adgang til å diktere forklaringer til lydbånd (diktafon)¹⁵.

Av § 1 i Forskrift om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak fremgår det at lydopptak av forklaring utenfor hovedforhandling kan skje dersom retten finner det hensiktsmessig.¹⁶ Det skal særlig legges vekt på sakens art og alvor, forklaringens viktighet og betydningen av at den dømmende rett får høre den avhørtes egne ord og fremstilling. Under hovedforhandling er det gitt adgang til lydopptak av forhandlingene når retten finner grunn til opptak, jf. § 6.

Den som det tas opptak av, skal varsles, og det skal noteres i rettsboken at opptak er tatt, jf. § 2. Lydopptak skrives ut når retten finner grunn til det, og utskriften inngår da i sakens dokumenter, jf. § 3. Selve opptaket skal oppbevares av retten til saken er endelig avgjort og seks måneder deretter. Det kan senere tilintetgjøres om ikke noen av partene har begjært videre oppbevaring. Retten kan beslutte at utskrift av opptak av avhør skal tre i stedet for innførsel i rettsboken, jf. § 4. Opptaket skal i så fall skrives ut så snart som mulig, gjennomleses og bekreftes av dommeren, og vedlegges rettsboken. Ved bevisopptak til bruk for hovedforhandlingen må den avhørte også bekrefte at utskriften er riktig. Det samme gjelder når opptak av en tilståelse skal brukes som grunnlag for tilståelsesdom.

11.2.4 Opptak av politiforklaringer

Straffeprosessloven § 230 siste ledd, jf. påtaleinstruksen § 8-16, gir adgang for politiet til å foreta lydopptak av en mistenkt eller et vitne når det finnes hensiktsmessig. Den som avhøres, må underrettes om opptaket på forhånd. Lydopptak fritar ikke for at det også skrives rapport på vanlig måte, og i denne skal det fremgå om det er gjort opptak. Etter omstendighetene kan utskrift av lydopptaket tre i stedet for nedtegning av forklaringen i rapporten. Opptaket oppbevares av politiet til saken er endelig avgjort. Skrives opptaket ut, inngår utskriften i sakens dokumenter. Protokollering skjer ved diktat til lydopptak. Den avhørte skal i så fall spørres om han ønsker lydopptaket avspilt til godkjenning, og ha anledning til å gjøre tilleggsbemerkninger. Et slikt lydopptak skal alltid skrives ut så snart som mulig, undertegnes av den

som har foretatt avhøret, og vedlegges sakens dokumenter. Lydopptaket oppbevares til saken er endelig avgjort. Selv om det ikke er gitt eksplisitt hjemmel til bruk av videoopptak, brukes slike i praksis i utstrakt grad på samme måte som lydopptak etter påtaleinstruksen § 8-16.

I NOU 1984: 27, Ny påtaleinstruks, ble det foreslått bruk av lydopptak av politiforklaringer.¹⁷ I 1993 hadde Europarådets torturkomité (CPT) etter et besøk i Norge anbefalt opptak av alle avhør.¹⁸ Begrunnelsen for CPTs anbefaling var at opptak vil være en rettssikkerhetsgaranti for den som avhøres og hensiktsmessig for politiet.¹⁹ I 2002 oppfordret CPT samtlige medlemsland til å innføre lydopptak av politiavhør.

Justisdepartementet igangsatte i 1997 et prøveprosjekt med lydopptak av politiavhør. Tre distrikter/særorganer deltok i prøveordningen, Nordmøre politidistrikt, Oslo politidistrikt, narkotikaseksjonen og Økokrim. Fra 2000 deltok Kripos. Det er utarbeidet en evalueringsrapport om prosjektet.²⁰ Det fremgår av denne at politiet ikke oppnådde arbeidsbesparelse ved at det ble gjort opptak og at det ikke ser ut til at lydopptakene har vært fremlagt for retten. Det ble imidlertid fremholdt at lydopptak kan være et godt verktøy for politiet og en god rettssikkerhetsgaranti. Blant annet er lydopptak når det brukes tolk, fordi det i ettertid gir mulighet for kontroll av om det er blitt tolket korrekt. Det har også vært fremholdt som en gevinst at avhører kan konsentrere seg om kommunikasjonen i avhøret, og ikke nedtegningen, når forklaringen tas opp på bånd. Erfaringene tydet ikke på at lydopptak gjør siktede og vitner mindre villige til å forklare seg for politiet, selv om det er rapportert om enkelte tilfeller der siktede har nektet å forklare seg under henvisning til at det ble gjort lydopptak og tilfeller hvor siktedes forsvarer ikke har ønsket å være til stede fordi forklaringen tas opp. I rapporten konkluderes det slik:

«Prøveprosjektet har etter styringsgruppens syn bekreftet nytteverdien av lydopptak ved politiavhør. Denne effekten kan imidlertid ikke

¹⁷ NOU 1984: 27 s. 24.

¹⁸ The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).

¹⁹ Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 June to 6 July 1993, s. 24.

²⁰ Se Lydopptakprosjektet 1998-2003 – styringsgruppens anbefalinger og evalueringsrapport.

¹⁵ Regler om dette ble gitt ved kgl. res. 28. feb. 1964 nr. 1 med hjemmel i straffeprosessloven av 1887 for straffesakers del, som fortsatt er gjeldende. Disse reglene er inntatt i Norsk Lovtidend 1964 I s. 335.

¹⁶ Forskrift om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak av 15.11.95.

leses ut av antall ganger lydopptak ble benyttet som bevis i retten. Det synes klart at når det foreligger lydopptak – som kan kontrolleres av aktørene – er dette i seg selv tilstrekkelig til å avverge at avhørets innhold og gjennomføring blir et (unødig) bevisstema under hovedforhandling.»²¹

Undersøkelsen ble avsluttet og rapporten forfattet for snart ti år siden. Teknologien har siden den gang utviklet og spredt seg, og formodentlig gjort langt flere aktører fortrolige med bruk av teknisk utstyr til lyd- og bildeopptak. Den seneste utvikling knyttet til bruk av opptak underbygger en slik oppfatning.

Selv om påtaleinstruksen ikke eksplisitt regulerte eller regulerer bruk av videoopptak, ble det i praksis gjort opptak i stadig flere saker. I skriv fra Riksadvokaten av 15. februar 2008 ble det anbefalt å bruke opptak av fornærmedes forklaring i voldtektssaker. I 2009 ga Riksadvokaten generelle retningslinjer for lyd- og bildeopptak av politiforklaringer.²² Retningslinjene gir pålegg om økt bruk av opptak av politiforklaringer fra siktede, fornærmede eller sentrale vitner, bl.a. ved avhør med tolk, når særlig sårbare personer avhøres og i visse alvorlige sakstyper. Så vidt mulig skal det gjøres lyd- og bildeopptak av vitner som avhøres med tolk (herunder døvetolk) og i saker av et visst alvor er usikkert hvor godt den som avhøres behersker norsk. Sårbare personer er personer som er under 16 år, psykisk utviklingshemmet, har psykiske forstyrrelser, og lignende. Sakstypene hvor det i alminnelighet skal gjøres lyd- og/eller bildeopptak, er nærmere oppgitte straffebud om seksualforbrytelser, familievold, alvorlige voldsforbrytelser, grovt ran begått av flere i fellesskap, mistanke om narkotikalovbrudd etter straffeloven § 162 tredje ledd og saker som etterforskes av politiets sikkerhetstjeneste. Der det av tekniske grunner er umulig eller svært vanskelig å gjøre opptak eller der den som ønskes avhørt nekter å gi forklaring med opptak, kan opptak likevel unnlates. Det presiseres at retningslinjene er minimumsregler, og at det er adgang til ytterligere bruk av opptak. Opptakene inngår som en del av straffesaksdokumentene.

Det fremheves i retningslinjene at opptak av viktige forklaringer har betydelige fordeler i alle

stadiene av straffesaksbehandlingen og ved behandling av gjenopptakelsesbegjæringer. Det legges til grunn at under hovedforhandling vil opptak utgjøre et nyttig verktøy til konstatering av forklaringsendringer og til etterprøving av påstander om ugunstige avhørsforhold. Det største potensial for besparelse ved bruk av opptak er oppgitt å være at man slipper opplesning av politiforklaringer og bevisførsel om hvordan forklaringene kom i stand.

11.2.5 Personvern

Det følger av Lov om opphavsrett til åndsverk m.v. § 45 c, at fotografi som avbilder en person, som hovedregel ikke kan gjengis eller vises offentlig uten avbildedes samtykke. Bestemmelsen fastsetter unntak der fotografiet har aktuell og allmenn interesse. Overtredelse av bestemmelsen er straffbelagt, jf. § 54 første ledd bokstav b.

En eventuell bestemmelse om avspilling av lyd- og bildeopptak vil i henhold til ovennevnte bestemmelse være å betrakte som en spesiallov. Den hensynsavveining som åndsverklovgivningen gir uttrykk for, er imidlertid relevant å ta i betraktning. Dersom gode grunner taler for at opptak ikke gjøres, bør det gjenspeiles i en eventuell særskilt avspillingsbestemmelse i prosesslovgivningen.

11.2.6 Internasjonale forpliktelser

11.2.6.1 Kontradiksjon

Det følger av EMK art. 6 nr. 1 og art. 6 nr. 3 bokstav d at siktede har rett til kontradiksjon. Med kontradiksjon menes mulighet til å spørre ut vitner og sakkyndige. Det er lagt til grunn i Rt. 2004 s. 1789 at der en domfellelse bare eller i avgjørende grad er basert på oppleste vitneforklaringer, må disse ha vært undergitt kontradiksjon, med mindre tiltalte kan klandres for manglende kontradiksjon eller har avgitt avkall på retten.

EMK art. 6 nr. 3 bokstav d er ikke til hinder for opplesning eller avspilling av avgitt forklaring så lenge denne har vært undergitt kontradiksjon og straffeforfølgningen samlet sett fremstår som forsvarlig og rettferdig, jf. EMK art. 6 nr. 1. Det innebærer at bestemmelsen ikke er til hinder for opplesning eller avspilling av forklaring, selv om vitnet på et senere tidspunkt nekter å forklare seg, enten vedkommende har gyldig grunn eller ikke, jf. Rt. 2003 s. 1808.

Retten til kontradiksjon etter EMK art. 6 vil kunne legges begrensinger på adgangen til avspil-

²¹ Lydopptakprosjektet 1998-2003 – styringsgruppens anbefalinger, s. 5. Se også Lydopptakprosjektet 1998-2003 – evalueringsrapport s. 72.

²² Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer, Ra 04-497 KHK/jaa 013, 16.10.09. Retningslinjene erstattet midlertidige retningslinjer gitt 25. april 2007.

ling av lyd- og bildeopptak fra behandling i første instans. Problemstillingens aktualitet begrenses imidlertid som en følge av at forklaringene avgitt under tingrettsforhandlingen vil ha vært undergitt kontradiksjon. Problemstillingen er imidlertid ikke helt upraktisk: Ikke sjelden utsettes spørsmålsstilling til tiltalte og fornærmede i påvente av senere vitneforklaringer, ikke sjelden endres forklaringer mellom instansene, noe som foranlediger nye spørsmål, og ikke sjelden kommer det nye bevis til, noe som gjør det nødvendig med ytterligere forklaringer. Endringer i bevisbildet fra forklaringene avgis til avspilling finner sted, kan således gjøre det nødvendig med ytterligere kontradiksjon. Behovet er antakelig særlig aktuelt i større straffesaker hvor det pågår etterforskning under tingrettsbehandlingen. I tillegg kan eventuelle subsamsjonsendringer gjøre det nødvendig med ytterligere spørsmål.

Retten til kontradiksjon innebærer et kvalitetskrav til gjennomføringen. Selv om det skal mye til å konstatere brudd på retten til kontradiksjon etter EMK art. 6 der tiltalte har vært bistått av forsvarer og det har vært stilt spørsmål til vitner, vil det i lys av kontradiksjonskravets rasjonale – å sikre at dommen bygger på riktigst mulig faktum – gå en grense som markerer hvor langt siktede identifiseres med sin forsvarer. Det vil være avgjørende om spørsmålenes omfang og relevans anses tilstrekkelige til å opplyse saken, og det vil særlig være relevant hvorvidt det på forhånd har vært diskusjon om avhøret mellom tiltalte og forsvarer, slik at tiltalte har hatt en reell mulighet til å få stilt passende spørsmål til fornærmede.²³ I seg selv vil det antakelig høre til sjeldenhetene at slike forhold på selvstendig grunnlag aktiviserer ytterligere kontradiksjonsrett, men i kombinasjon med øvrige forhold, for eksempel endringer i bevisbildet, vil det antakelig lettere kunne skje.

På bakgrunn av det ovennevnte legger utvalget til grunn at retten til kontradiksjon etter EMK vil kunne være til hinder for at lyd- og bildeopptak gjort under førsteinstansbehandlingen kan nyttes som bevis ved ankebehandling.

11.2.6.2 *Krav om direkte bevisføring for ankebehandling?*

11.2.6.2.1 *EMK*

Verken EMK art. 6 nr. 1 eller de straffeprosessuelle minimumsrettigheter opptegnet i bestemmel-

sens tredje ledd, fastsetter etter sin ordlyd krav til direkte bevisføring.

I domstolspraksis fra EMD er det lagt til grunn at det fra kravet til offentlig rettergang kan utledes et krav om muntlige forhandlinger, herunder rett til å være til stede og at vitner avhøres. Spørsmålet er om det følger en rett til at bevis føres direkte, utover retten til kontradiksjon.

I tilfeller der det er tale om en første og eneste domstolsprøving og saken omfatter tradisjonelle rettslige og faktiske spørsmål, vil det innebære krenkelse av konvensjonen dersom en begjæring om muntlig forhandling ikke etterkommes.²⁴ Domstolen kan også på grunn av sakens offentlige karakter tenkes å ha en selvstendig plikt til å besørge muntlig forhandling. I saker utenfor det tradisjonelle straffebegrep hvor det skal tas stilling spørsmål som er av en slik karakter at det er mer hensiktsmessig med skriftlig redegjørelse, kan prinsippet fravikes.²⁵ Dessuten kan anklagede gi avkall på retten til muntlige forhandlinger.²⁶

Rett til anke følger av artikkel 2 i Syvende tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettskonvensjon (P7-2), som Norge har tiltrådt. Bestemmelsens første ledd lyder:

«Everyone convicted of a criminal offence by a tribunal shall have the right to have his conviction or sentence reviewed by a higher tribunal. The exercise of this right, including the grounds on which it may be exercised, shall be governed by law.»

Kravet til muntlige forhandlinger gjelder som et utgangspunkt for én instans. Har det vært muntlige forhandlinger i første instans, kreves ikke nødvendigvis muntlighet under ankeforhandlingene. Det avgjørende for hvorvidt det foreligger krav om muntlige forhandlinger ut over én instans, er ankesakens karakter. I saken Botten mot Norge som gjaldt spørsmålet om tiltaltes tilstedeværelse under ankeforhandlingene, uttalte Domstolen:

«The Court reiterates that the manner of application of Article 6 (art. 6) to proceedings before courts of appeal depends on the special features of the proceedings involved; account

²³ Se Rt. 2010 s. 600 avsnitt 10.

²⁴ Se Fischer mot Østerrike, dom av 26.04.95, application nr. 16922/90, avsnitt 44.

²⁵ Jussila mot Finland, dom av 23.11.06, application nr. 73053/01, avsnitt 43.

²⁶ *Kjølbro* s. 385.

must be taken of the entirety of the proceedings in the domestic legal order and of the role of the appellate court therein. Where a public hearing has been held at first instance, the absence of such a hearing may be justified at the appeal stage by the special features of the proceedings at issue, having regard to the nature of the domestic appeal system, the scope of the appellate court's powers and to the manner in which the applicant's interests were actually presented and protected before the court of appeal, particularly in the light of the nature of the issues to be decided by it.»²⁷

Hvorvidt tiltalte har krav på muntlige forhandlinger, beror etter EMDs praksis på en avveining av kryssende hensyn: på den ene side hensynet til sannhetssøken og tiltaltes tillit til at saken er behandlet av en upartisk og uavhengig domstol, på den annen side effektivitetshensyn, herunder hensynet til statens mulighet for å legge til rette for kravet om domstolsprøving innen rimelig tid og statens behov for hurtig saksavvikling.²⁸ Det innebærer ikke i seg selv en krenkelse at tiltalte og vitner ikke er hørt, men avhenger av om rettergangen kan betegnes som rettførdig basert på ankedomstolens «... role and the nature of the issues to be decided by that court ...».²⁹

Forhold som vil bli tatt i betraktning under avveiningen av de ulike hensyn, er som det fremgår av sitatet ovenfor hvorvidt det har vært muntlig rettergang i første instans, hvorvidt særlige forhold ved ankeprøvingene gjør seg gjeldende, som for eksempel kompetansebegrensinger hos ankedomstolen, og hvorvidt tiltaltes interesser faktisk ble ivaretatt i lys av de spørsmål det skulle tas stilling til. Av praksis fremgår at det lettere aksepteres unnatak fra kravet til muntlig rettergang når ankedomstolen tar stilling til rettslige spørsmål, enn når den tar stilling til faktaspørsmål.³⁰

I lys av at EMD i begrenset grad overprøver interne domstolers avgjørelser om hvorvidt det i det hele tatt skal føres vitner, er det å anta at kravet om muntlighet ikke vil være altfor strengt. Det er uttalt at:

«It is normally for the national courts to decide whether it is necessary or advisable to call a witness. There are exceptional circumstances which could prompt the Court to conclude that the failure to hear a person as a witness was incompatible with Article 6..»³¹

Uttalelsen retter seg mot innkalling av vitner, men det er nærliggende å anta at prøvingsintensiteten vil være relativt lav også når det gjelder formen på vitneavhør. Det foreligger etter hva utvalget er kjent med ingen avgjørelser hvor Domstolen har tatt stilling til spørsmålet.

Praksis fra EMD viser hvor muntlighetsterskelnen ligger. I saken Ekbatani mot Sverige, som gjaldt anke i en straffesak hvor retten skulle vurdere motstridende forklaringer mellom tiltalte og fornærmede og forhandlingene ikke var muntlige, uttalte EMD følgende om behovet for tilstedeværelse:

«In the circumstances of the present case that question [skyldspørsmålet] could not, as a matter of fair trial, have been properly determined without a direct assessment of the evidence given in person by the applicant – who claimed that he had not committed the act alleged to constitute the criminal offence (see paragraph 15 above) – and by the complainant. Accordingly, the Court of Appeal's re-examination of Mr. Ekbatani's conviction at first instance ought to have comprised a full rehearing of the applicant and the complainant (avsnitt 32).»

Det ble konstatert krenkelse av kravet til rettførdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1.³² Det er også blitt konstatert krenkelse i en sak med et komplisert faktaspørsmål hvor islandsk høyesterett, som har full prøvingskompetanse, endret en frifinnende dom til fellende uten å høre tiltalte og vitner.³³ Et av argumentene for å konstatere krenkelse var karakteren av de faktiske spørsmål. Spørsmålene islandsk høyesterett hadde besvart ble beskrevet slik:

«It can hardly be argued that those questions were straightforward. This seems to have been recognised even by the majority of the Icelandic Supreme Court, which in its judgment

²⁷ Botten mot Norge, dom 19.02.96, application nr. 16206/90, avsnitt 39.

²⁸ Se for eksempel Fejde mot Sverige, avgjørelse 20.10.91, application nr. 12631/87, avsnitt 28 og 31.

²⁹ Sigurpos Arnarsson mot Island, dom 15.10.03, application nr. 44671/98, avsnitt 32.

³⁰ Sigurpos Arnarsson mot Island, dom 15.10.03, application nr. 44671/98, avsnitt 30.

³¹ Bricmont mot Belgia, dom 07.07.89, application nr. 10857/84.

³² Dissens ti mot seks dommere.

³³ Sigurpos Arnarsson mot Island, dom 15.10.03, application nr. 44671/98.

noted that the witness evidence was lacking in clarity. Bearing in mind the nature and the particular circumstances of the criminal act, the large number of witnesses heard at first instance, the contradictions and inconsistencies in their accounts, the forensic examination and the differences in the national courts' assessment of the facts, it can be assumed that the factual issues to be determined by the Supreme Court were complex (avsnitt 34).»

Det ble vektlagt at for straffutmålingsspørsmålet hadde ikke ankedomstolen fordelen av å få hørt tiltalte direkte (avsnitt 35). Det var uten betydning at ankedomstolen hadde tilgjengelig protokollering fra den muntlige behandlingen i første instans (avsnitt 36). Det ble også vist til at en bestemmelse i islandsk straffeprosesslov ga tiltalte forventninger om å bli innkalt i tilfeller der ankedomstolen skulle omgjøre en frifinnelse (avsnitt 37). Ut fra begrunnelsen synes det som om EMD i saker med frifinnelse i første instans vil gi staten bevisbyrden for at det foreligger forhold som kan begrunne unntak fra muntlighet under ankeforhandlingen, jf. «... there were no special features to justify the fact that the Supreme Court did not summon the applicant and certain witnesses...» (avsnitt 38).

I mindre alvorlige saker hvor skyld er konstatert og EMD ikke har konstatert konvensjonskrenkelse, synes det avgjørende å ha vært at de faktiske spørsmål har vært av underordnet betydning.³⁴ Men det at ankedomstolen ikke tar stilling til spørsmål av faktisk art, er i seg selv ikke tilstrekkelig til å begrunne unntak fra muntlighetsprinsippet.³⁵

Utvalget legger til grunn at EMK art. 6 ikke er til hinder for at ankedomstolen på nærmere vilkår bruker lyd- og bildeopptak til erstatning for direkte avgitte vitneforklaringer. Situasjonen kan imidlertid ligge slik an i den enkelte sak at det kreves direkte bevisføring.

11.2.6.2.2 Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter

Det kan stilles spørsmål om bestemmelsen om rett til anke i Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14

nr. 5 gir rett til direkte bevisførsel under ankeprøving. Bestemmelsen lyder:

Everyone convicted of a crime shall have the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law.

Bestemmelsen gir domfelte rett til overprøving både av skyldspørsmål og straffutmåling, herunder bevisbedømmelse, rettsanvendelse og saksbehandling.

Det følger av SP artikkel 14 nr. 3 at enhver skal ha rett til:

- «d. to be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it;
- e. to examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him.»

Rekkevidden av SP art. 14 er det redegjort for i Rt. 2008 s. 1764. Spørsmålet for Høyesterett var hvorvidt det av konvensjonen fulgte en plikt til å begrunne ankenektelser. Høyesterett, i storkammer, fastslo at alle beslutninger om å nekte fremmet en anke til lagmannsretten etter straffeprosessloven § 321 andre ledd første punktum skal begrunnes, og at denne regelen må legges til grunn som intern norsk rett, jf. menneskerettsloven § 3. I avgjørelsen gjengis sentral praksis fra Human Rights Committee (FNs menneskerettskomité eller Menneskerettskomitéen):

«Det er slått fast i en rekke avgjørelser fra Menneskerettskomitéen at en ordning med siling av anker er å betrakte som en overprøving i konvensjonens forstand, se for eksempel Communication No. 984/2001 Juma mot Australia avsnitt 7.5. Om de krav som stilles til behandlingen for at den skal være i samsvar med SP artikkel 14 nr. 5, heter det i Communication No. 662/1995 Lumley mot Jamaica avsnitt 7.3: «While on the basis of article 14 paragraph 5, every convicted person has the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law, a system not

³⁴ Se for eksempel Fejde mot Sverige, 20.10.91, application nr. 12631/87, avsnitt 33 og Rippe mot Tyskland, avgjørelse 02.02.06, application nr. 5398/03.

³⁵ Se Forcellini mot San Marino dom 15.07.03, application nr. 34657/97, avsnitt 36.

allowing for automatic right to appeal may still be in conformity with article 14, paragraph 5, as long as the examination of an application for leave to appeal entails a full review, that is, both on the basis of the evidence and of the law, of the conviction and sentence and as long as the procedure allows for due consideration of the nature of the case.

Dette er ytterligere utdypet i Komitéens General Comment No. 32 fra 2007 (GC-2007-32-CCPR), om artikkel 14. På side 11-12 uttales: «However, article 14, paragraph 5 does not require a full retrial of a 'hearing', as long as the tribunal carrying out the review can look at the factual dimensions of the case. Thus, for instance, where a higher instance court looks at the allegations against a convicted person in great detail, considers the evidence submitted at the trial and referred to in the appeal, and finds that there was sufficient incriminating evidence to justify a finding of guilt in the specific case, the Covenant is not violated.»³⁶

Menneskerettskomitéen hadde konkludert med krenkelse av SP artikkel 14 nr. 5. Grunnlaget for konklusjonen fremgår i avsnitt 7.2, der det heter:

«... States parties ... are under an obligation to review substantially the conviction and sentence. In the present case, the judgment of the Court of Appeal does not provide any substantive reason at all as to why the court determined that it was clear that the appeal would not succeed, which puts into question the existence of a substantial review of the author's conviction and sentence. The Committee considers that, in the circumstances of the case, the lack of a duly reasoned judgment, even if in brief form, providing a justification for the court's decision that the appeal would be unsuccessful, impairs the effective exercise of the right to have one's conviction reviewed as required by article 14, paragraph 5, of the Covenant.»³⁷

Det avgjørende for begrunnelsesplikten var at medlemsstatene plikter å sørge for en *reell overprøving* av anken, med andre ord et krav om en fullstendig prøving av alle sider ved anken, bevismessige og rettslige.

Kravet til reell prøving gjelder for ankesiling så vel som ankebehandling. Selv om det ikke er

uttalt i praksis at det kreves en ny fullstendig prøving av saken, tilsier grunnene for at det skal gis begrunnelse, at det ikke kan utelukkes et krav om delvis direkte bevisføring ved ankeprøvingen der saken ligger slik an at direkte bevisføring er den eneste eller beste måte å sikre reell prøving på.

11.3 Fremmed rett

11.3.1 Dansk rett

Bevisopptak som finner sted før en hovedforhandling, skal så vidt mulig gjennomføres som lyd- og bildeopptak, jf. retsplejeloven § 186 tredje ledd andre punktum. Det er dessuten særskilt fastsatt at videoavhør av barn kan avspilles under hovedforhandling i første instans, jf. retsplejeloven § 872.³⁸

Retten kan etter en konkret vurdering beslutte at det skal gjennomføres lyd- eller bildeopptak av forklaringer avgitt under hovedforhandling, jf. retsplejeloven § 186 tredje ledd. Det forekommer sjelden at adgangen benyttes.³⁹

Spørsmålet om hvorvidt det bør gjennomføres lyd- og bildeopptak av forklaringer avgitt under hovedforhandling var et tema for den danske innholdsreformen, se punkt 6.3.1.1. Det ble ikke ansett å være behov for en hovedregel om opptak av forklaringer under henvisning til at opptakene i de langt fleste tilfellene ikke ville bli brukt.⁴⁰

Det er lagt til grunn at eventuelt lyd- og bildeopptak ikke krever samtykke.⁴¹ Det følger av retsplejeloven § 186 fjerde ledd at partenes adgang til å gjennomgå lyd- og bildeopptak er begrenset til tilfeller der vedkommende ikke hadde adgang til å overvære vitneforklaringen. Gjennomgang av materialet kan skje hos retten, partens advokat eller forsvarer. Det gis ellers ikke innsyn i opptakene, og det er straffbelagt å videreformidle slike, jf. retsplejeloven § 186 femte ledd.

I henhold til retsplejelovens § 32 er det som hovedregel forbudt for andre å gjøre lyd- og bildeopptak av rettsmøter. Retten kan imidlertid gjøre

³⁶ Rt. 2008 s. 1764 avsnitt 66 og 67.

³⁷ Avgjørelse 17. juli 2008, Communication No. 1542/2007.

³⁸ Ved videoavhør av barn er retten til kontradiksjon ivarettet ved krav om forsvarers tilstedeværelse der videoopptaket formodes brukt som bevis under hovedforhandlingen og at siktede snarest mulig skal ha adgang til å gjennomgå videoopptakene for å vurdere hvorvidt det skal begjæres ytterligere avhør, jf. retsplejeloven § 745 e første og andre ledd.

³⁹ Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I (Retsplejerådets betænkning) s. 384.

⁴⁰ Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love (Politi- og domstolsreform) av 1. mars 2006 s. 147.

⁴¹ Retsplejerådets betænkning s. 384.

unntak, og forarbeidene til bestemmelsen angir eksplisitt når slike unntak kan gjøres.

Sammenlignet med norsk rett har dansk rett en omfattende protokolleringsordning.⁴² Det følger av retsplejeloven §§ 876 første ledd, 928 tredje ledd og 939 at forklaringer som avgis under første instans i straffesaker, skal protokolleres i rettsboken. Tilsvarende gjelder ved ankebehandling når denne omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, jf. retsplejeloven § 965 a. Retsplejeloven § 186 første ledd fastslår at vitneforklaringer nedtegnes i et slikt omfang som retten bestemmer, og at det ved vurderingen særlig skal sees hen til partenes ønsker og behovet for notoritet.

Protokollering skjer på forskjellige måter.⁴³ Det vanligste er at dommeren dikterer med bruk av diktafon eller protokollfører til rettsboken i påhør av den avhørte. Alternativt skriver en medarbeider ved retten ned forklaringene med eventuell påfølgende gjennomlesning av referatet med sikte på godkjenning. Det forekommer også at dommeren skriver referat i ettertid og sender dette til partene, som gis anledning til å kommentere. Referatet blir da vedlagt rettsboken i ettertid.

Vilkår for opplesning av politiforklaringer og protokolleringer er regulert i retsplejeloven §§ 871 og 873. De relevante deler av § 871 lyder:

«...

Stk. 2. Følgende dokumenter kan benyttes som bevismidler under hovedforhandlingen og skal da oplæses:

...

- 2) tilførsler til retsbøger om forklaringer, som tiltalte har afgivet om sigtelsen, når tiltalte enten nu nægter at afgive forklaring eller den nu afgivne forklaring avviker fra den tidligere, eller når tiltalte er udeblevet, jf. § 855,
- 3) tilførsler til retsbøger om forklaringer, som vidner eller syns- og skønsmænd har afgivet, når disse personer enten er døde eller af anden grund ikke kan afhøres på ny eller de i medfør af § 174, jf. § 209, er afhørt ved en anden ret end den, der nu behandler sagen, eller de er afhørt, uden at tiltalte har været til stede, jf. § 855, stk. 2, eller når den nu afgivne forklaring avviker fra den tidligere, eller når et vidne nægter at afgive forklaring og tvangsmidler efter § 178 ikke bør anvendes eller forgæves er anvendt,

- 4) tilførsler til retsbøger af forklaringer såvel som erklæringer, som er afgivet af personer omfattet af Danske Lov 1-2-1 eller af personer, der har eksterritorialitetsret, hvis de pågældende ikke møder i retten under hovedforhandlingen,
- 5) erklæringer og vidnesbyrd, som er udstedt i medfør af et offentligt hverv, herunder udskrifter af tiltaltes tidligere straffedomme, og
- 6) tilførsler til politiets rapporter om forklaringer, som tiltalte har afgivet til politiet om sigtelsen, når forsvareren begærer det, i sager, der fremmes i tiltaltes fravær i medfør af § 855, stk. 3, nr. 4.

...

Stk. 4. Uden for de nævnte tilfælde kan dokumenter, som indeholder erklæringer eller vidnesbyrd, kun benyttes som bevismidler, hvis retten undtagelsesvis tillader dette. Udenretslige erklæringer om tiltaltes tidligere vandel må under ingen omstændigheder benyttes.

Stk. 5. Et vidnes forklaring til politirapport kan herudover efter rettens bestemmelse benyttes som bevismiddel, hvis parterne er enige herom og vidnet ville være forpligtet til at afgive forklaring, hvis den pågældende var blevet indkaldt som vidne i retten.»

Og § 873 lyder:

«Oplæsning af tilførsler til retsbøger om forklaringer afgivet af tiltalte, vidner eller syns- og skønsmænd, fordi de nu afgivne forklaringer er i uoverensstemmelse med de tidligere afgivne, bør kun finde sted, når den pågældende har haft lejlighed til at udtale sig sammenhængende om det, som afhøringen vedrører, og der er stillet de yderligere spørgsmål, som den pågældende forklaring giver anledning til.

Stk. 2. Når dokumenter, der er nævnt i § 871, stk. 2, nr. 2 og 3, oplæses, skal grunden meddeles af rettens formand og tilføres retsbogen.»

Det er overlatt partene å begjære bevisførsel for ankeinstansen, og det fremgår av retsplejeloven § 923 at «[t]ilførsler til retsbøger om forklaringer afgivet af vidner og syns- og skønsmænd under byretsbehandlingen kan ud over i de i § 871 nævnte tilfælde anvendes som bevismiddel, hvis ingen af parterne inden hovedforhandlingen har anmodet om ny afhøring». Slik er etterlevelsen av prinsippet om direkte bevisførsel overlatt partene.

⁴² Se NOU 1992: 28 s. 74–75.

⁴³ Retsplejerådets betænkning s. 383.

Det ble ikke foreslått endringer i reglene om protokollering i forbindelse med den nylig gjennomførte innholdsreformen som trådte i kraft i 2008.⁴⁴ For dette spørsmålet baserte man seg på Retsplejerådet som etter en kost-/nyttevurdering hadde konkludert med at man ikke burde ha systematisk opptak av forklaringer, under henvisning til at lyd- og bildeopptak i de fleste tilfeller ikke ville bli brukt og at materialet i alle tilfeller var vanskelig håndterbart.⁴⁵ Det ble overlatt domstolene å fastsette behovet for opptak. Rådets mandat var imidlertid å vurdere sivilprosessuelle endringer.⁴⁶ Strafferetsplejeudvalget var bedt om å vurdere behovet for revisjon av reglene om protokollering i straffesaker i lys av tekniske muligheter og hensynet til rettsikkerhet, og avgå en utredning om opptak og protokollering av forklaringer i straffesaker i 2010.⁴⁷

Det at det i praksis er overlatt dommerne å protokollere, er antatt å gå på bekostning av dommerens fokus og administrasjon av forhandlingene. Strafferetsplejeudvalget la til grunn at protokollasjonsordningen tjener en viktig funksjon,⁴⁸ men foreslo å gjøre et allerede påbegynt forsøksprosjekt med lydopptak⁴⁹ til en permanent ordning under henvisning til at dette vil være arbeidsbesparende, legge bedre til rette for god prosessledelse og sikre kvalitativt bedre dokumentasjon for hva som har blitt sagt.⁵⁰ Det ble vist til at det var overveiende tilslutning til forsøksordningen, og et ønske om at ordningen ble gjort permanent, foruten enkelte innvendinger fra forsvarerhold mot å gå bort fra en ordning som innebar vedtakelse av egen forklaring.⁵¹

Forslaget går ut på at det som et utgangspunkt skal tas lydopptak av forklaringer under hovedforhandling i første instans, tilståelsessaker og saker hvor tiltalen frafalles (tiltalefravall). Hvorvidt det skal gjøres opptak av forklaringer avgitt i andre

rettsmøter, er overlatt rettens skjønn. Hvis det er mulighet for lyd- og bildeopptak, foreslås det at retten skal kunne velge dette istedenfor lydopptak. Strafferetsplejeudvalget presiserte at opptaksordningen er ment å være fleksibel, men at det ikke er meningen å svekke prinsippet om direkte bevisførsel.⁵² Utvalget foreslo å la kriteriene for avspilling følge de alminnelige bevisreglene, og det følger av dette at dokumentasjon av tidligere forklaringer kan skje der ingen av partene ønsker at det avgis ny forklaring, jf. rettsplejeloven § 923.⁵³

Det foreslås at der det er gjort opptak skal innholdet av forklaringen ikke tas inn i rettsboken, og som utgangspunkt heller ikke bli gjengitt i dommen. Forklaringer skal imidlertid nedtegnes og inntas i rettsboken hvis retten bestemmer det, siktede, tiltalte, forsvareren eller påtalemyndigheten ber om det, dommen helt eller delvis ankes, eller hvis det gis innsyn i medhold av rettsplejeloven § 41 d (om rettslig interesse). Forsvaret og påtalemyndigheten kan få kopi av opptaket. I tillegg foreslås det at enkelte grupper, som for eksempel journalister, gis innsyn og anledning til å høre opptak i domstolen med mindre det er betenkelig. Det foreslås også at det mot betaling kan gis avskrift av opptaket til nærmere bestemte formål. Utvalget går inn for det da ikke bør gjelde et alminnelig krav om opplesning og vedtakelse med sikte på å avklare misforståelser, men foreslår at en slik tilnærming kan brukes der det finnes hensiktsmessig.⁵⁴

11.3.2 Svensk rett

11.3.2.1 Reformen «En modernare rättegång»

Utvalget har funnet det hensiktsmessig i særlig grad å se nærmere på det svenske prosesssystemet, som bygger på at lyd- og bildeopptak skal avspilles under ankebehandling.

I svensk rett ble det høsten 2008 innført en ny rettergangsordning etter reformen «En modernare rättegång». Reformen gjaldt i hovedsak betingelser for ankesiling og hvilken form overprøvingen skulle ha. Formålet med reformen var å effektivisere strafferettspleien og å unngå belastningen det er for fornærmede å forklare seg to ganger for retten.⁵⁵

⁴⁴ Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love (Politi- og domstolsreform) av 1. mars 2006 s. 147.

⁴⁵ Retsplejerådets betænkning s. 391.

⁴⁶ Nr. 1401/2001 s. 387–394.

⁴⁷ Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg, "Betænkning om optagelse og protokollering af forklaringer i straffesager", Betænkning nr. 1513 København 2010 (Betænkning nr. 1513).

⁴⁸ Betænkning nr. 1513 s. 61–61.

⁴⁹ Justitsministeriets forskningskontor, "Evaluering af forsøg med lydoptagelse i retten", august 2009 og Domstolsstyrelsens notat om forsøgsordning med lys- optagelse af forklaringer i straffesager. Inntatt i Betænkning nr. 1513 på s. 120–176 og 177–183.

⁵⁰ Betænkning nr. 1513 s. 12 og 63.

⁵¹ Betænkning nr. 1513 s. 64 og 171–176.

⁵² Betænkning nr. 1513 s. 12, 72–74 og 85.

⁵³ Betænkning nr. 1513 s. 85

⁵⁴ Betænkning nr. 1513 s. 67–70 og 85–87.

«Av Rådets rambeslut (2001/220/RF) av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden framgår att medlemsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att se till att brottsoffer inte utsätts för fler förhör än vad som är nödvändigt. Att spela in förhör i tingsrätt på video för att sedan i hovrätten, om målet överklagas, kunna spela upp videoupptagningen av förhöret, ligger i linje med vad som uttalas i rambeslutet.»⁵⁶

En følge av reformen er at tyngden av den rettslige partsprosessen er overlatt førsteinstans (tingsrätten). Ankedomstolen (hovrätten) skal etter reformen ikke lenger foreta full overprøving av den påankede avgjørelsen, men kontrollere at det ikke foreligger feil ved tingsrättens behandling. Bevisførselen baseres på videoopptak fra førsteinstans, og det tillates som hovedregel ikke at det stilles nye spørsmål til tiltalte, fornærmede og vitner. Foruten tiltalte, aktor og forsvarer innkalles som hovedregel ingen til ankeforhandling.

En premiss for den svenske reformen var at dokumentasjon gjennom lyd- og bildeopptak gir et like godt grunnlag for bevisvurdering som direkte bevisførsel. I lys av de ulemper som følger med direkte bevisførsel, og med henvisning til vitnepsykologisk forskning hvor verdien av direkte bevisførsel holdt opp mot videoavspilling var funnet begrenset, ble det lagt til grunn at det for bevisvurderingen var en fordel med middelbar dokumentasjon.⁵⁷

Reformforslaget bygde i den innledende fasen på en forutsetning om at det skulle være mulig å komplettere avspillingen med tilleggsavhør, i det minste av tiltalte. Forutsetningen ble senere endret ved at det ble satt strenge vilkår for å avgi ny forklaring, noe som også har vært fulgt opp i praksis.

11.3.2.2 Gjeldende svensk rett etter «En modernare rättegång»

Det følger av rättegångsbalken kap. 6 § 6 at det skal tas lyd- og bildeopptak av alle avhør i tingsrätt med mindre særskilte grunner tilsier at opptak ikke gjøres. Det kreves i så tilfelle at sterke inte-

gritetsinteresser taler for at opptak unnlates og at hensynet til saksopplysning ikke taler imot unnlattelse.⁵⁸ Et eksempel på en slik grunn er vitner opplever opptakssituasjonen som så ubehagelig at det påvirker forklaringen. Unntaksadgangen er antatt å være svært begrenset og dokumentasjon gjennom mindre inngripende tiltak, som for eksempel lydopptak, må vurderes. Det stilles ikke krav til samtykke for gjennomføring av opptaket. Det foretas ingen vurdering av hvorvidt det er fremtidig behov for opptaket. Ved anke vil opptakene inngå i materialet som ligger til grunn for ankesilingsprosessen.

I hovrätten dokumenteres muntlig bevisførsel fra førsteinstansbehandlingen ved hjelp av videoopptak med mindre det er behov for tilleggsforklaring; *ytterligare frågor behöver ställas*, jf. rättegångsbalken kap. 35 § 13 andre ledd. Dette gjelder også forklaringene til tiltalte og fornærmede. Partene tar opp spørsmålet om hvorvidt det er behov for ytterligere utspørring og domstolen treffer den endelige beslutningen. Det er adgang til ny bevisførsel der denne har *betydelse för utredningen*.

Det er antatt at særlig tre situasjoner tilsier behov for ytterligere forklaringer.⁵⁹ For det første der en part får påberope seg nye omstendigheter som så blir bestridt, eller ved at saken skifter karakter med den følge at tidligere forklaringer ikke lenger er relevante og det er behov for ytterligere bevisførsel fra noen som allerede har avgitt forklaring. For det andre der nytt bevisstoff gjør det nødvendig med ny supplerende forklaring. For det tredje der meningsinnholdet i avgitte forklaringer er uklart, for eksempel som følge av selvmotsigelser.

For det tilfelle at ytterligere forklaring skal gis, er hovedregelen at videoopptaket avspilles først, og at det deretter suppleres, jf. rättegångsbalken kap. 36 § 16. Retten vurderer selv hvorvidt det ut fra formålet med den supplerende forklaringen er hensiktsmessig om vitnet er til stede ved avspillingen av videoopptaket.

Selv om tiltalte ikke har krav på å få avgi ny forklaring under ankeforhandlingen, vil vedkommende i noen grad kunne høres som følge av retten til å legge frem sin sak muntlig. Under besøk i Hovrätten för Västra Sverige fikk utvalget opplyst at retten praktiseres liberalt. Det gjelder oppmøteplikt for tiltalte,⁶⁰ og svensk høyesterett (Högsta domstolen) har i ett tilfelle, etter en kon-

⁵⁵ Regjeringens proposisjon 2004/05:131 En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol s. 220.

⁵⁶ Regjeringens proposisjon 2004/05:131 s. 107. Se Rådets[Rådet for Den europeiske union] Rammaavgjørelse af 15. marts 2001 om ofres stilling i forbindelse med straffesager (2001/220/RIA).

⁵⁷ Regjeringens proposisjon 2004/05:131 s. 201.

⁵⁸ Regjeringens proposisjon 2004/05:131 s. 108.

⁵⁹ Regjeringens proposisjon 2004/05:131 s. 234.

⁶⁰ Regjeringens proposisjon 2004/05:131 s. 205.

kret vurdering, lagt til grunn at det ikke var adgang til å pådømme saken i tiltaltes fravær. Avgjørelsen forutsetter at det skal foretas en avveining mellom hensynet til tillit til forhandlingene, hensynet til saksopplysning gjennom tiltaltes kontroll av forhandlingene, og hvilken reaksjon tiltalte risikerer, holdt opp mot hensynet til prosesseffektivitet.⁶¹

Svensk straffeprosesslovgivning regulerer ikke retten til partsinnsyn særskilt. Det er forutsatt at partsinnsyn skal praktiseres slik at retten kan beslutte at videoopptak gjøres tilgjengelig i rettens lokaler. Utvalget fikk opplyst under sitt besøk ved Hovrätten för Västra Sverige at det var liten pågang av aktører som ønsket å gjennomgå opptak. Högsta domstolen har, med henvisning til risiko for at spredningsfare vil kunne resultere i forklaringsvegring, fastslått at man ikke kan kreve utlevert, eller få kopi av, det fullstendige saksmaterialet.⁶² I saken hadde tiltalte fått videoopptak av egen forklaring og lydopptak av øvrige forklaringer. Dette ble funnet tilstrekkelig. Tilsvarende får heller ikke påtalemyndigheten utlevert materialet, under henvisning til likebehandlingsprinsippet.⁶³ Et svensk lovutvalg har i tråd med dommen foreslått at det i rättegångsbalken inntas en særskilt bestemmelse hvor det fremgår at partene har en ubetinget rett til å gjennomgå lyd- og bildeopptak i domstolen, supplert med en rett til å få utlevert kopi av materialet der det anses forsvarlig.⁶⁴

I svensk rett står offentlighetsprinsippet sterkt. Enhver kan i medhold av tryckfrihetsförordningen kap. 2 §§ 12 og 13 begjære innsyn i en offentlig handling (*allmän handling*) eller begjære kopi eller avskrift. Det er gjort unntak for innsynsretten for bildeopptak, herunder lyd- og bildeopptak under rettsmøte, med mindre det er «klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men», jf. sekretesslagen kap. 7 § 48. En slik omvendt bevisbyrde gjelder selv om opptaket har vært avspilt offentlig, for eksempel under ankeforhandling.

11.3.2.3 Erfaringer fra «En modernare rättegång»

Under besøket ved Hovrätten för Västra Sverige fikk utvalget opplyst at reformen «En modernare rättegång» ble gjennomført uten vesentlig kritikk og offentlig debatt.⁶⁵ Det at det ikke var debatt om spørsmålet om hvorvidt tiltalte skulle forklare seg på nytt under ankeforhandlingene må sees i sammenheng med at det først var forutsatt at tiltalte skulle få forklare seg på nytt, en forutsetning som ble endret i det senere lovarbeidet.⁶⁶

Etter at endringene trådte i kraft har det vært hevdet at ordningen har resultert i en praksis som er lite forenlig med den høytidsstund og det alvor en straffesak innebærer for tiltalte, fornærmede og andre som måtte være berørt. Det er blant annet kommet frem at det i enkelte ankedomstoler har vært praksis for at påtalemyndigheten under avspilling av lyd- og bildeopptak har forlatt rettssalen, lest aviser og forberedt nye saker.⁶⁷ Det er også fremhevet at videoavspillingen innbyr til konsentrasjonsvansker i større saker og at uklarheter fra førsteinstansbehandlingen forblir uklare:

«Även om tekniken är modern är videoupptagningar inte alls jämförbara med att personligen höra vittnen med flera. Det är till exempel ofrånkomligt att olika tekniska problem uppkommer avseende ljud och bild som försvårar möjligheten att följa med i förhöret. I vissa mål går det inte att förstå vad en förhörsperson menar när en karta eller skiss förevisas och diskussionen i rätten sker med anknytning till den.»⁶⁸

Ytringene må kanskje sees i lys av at de er fremstilt kort tid etter at reformen trådte i kraft. Andre oppgir ikke å ha opplevd problemer som de ovennevnte.⁶⁹

I Hovrätten för Västra Sverige fikk utvalget inntrykk av at dommerne jevnt over var fornøyd

⁶⁵ *Levén/Wersäll* s. 18–19.

⁶⁶ Se Tomas Nilsson og Anne Ramberg, henholdsvis ordfører og generalsekretær i Advokatsamfundet [Advokatforeningen] i "Vi instämmer i kritiken mot EMR", i Dagens Nyheter 27.08.09. Se <http://www.dn.se/debatt/vi-instammer-i-kritiken-mot-emr-1.939061>. Søkedito 29.05.11.

⁶⁷ Håkan Lavén hovrättslagman i hovrätten för Nedre Norrland "Hovrätten sover – under tiden rullar videofilmerna", i Dagens Nyheter 19.08.09. Se <http://www.dn.se/debatt/hovratten-sover-under-tiden-rullar-videofilmerna-1.933348>. Søkedito 29.05.11.

⁶⁸ Håkan Lavén hovrättslagman i hovrätten för Nedre Norrland, "Hovrätten sover – under tiden rullar videofilmerna" i Dagens Nyheter 19.08.09.

⁶¹ Beslut 11.12.09, mål nr. B 3549-09. Dissens 5/2 med hensyn til begrunnelse. Mindretallet fant at tiltalte ikke hadde samtykket til domstolsbehandling uten tilstedeværelse.

⁶² Beslut av 25.09.08 (B 2009-08) Mål B 3009-08. Dissens 4/1.

⁶³ En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol. Den nya lagstiftningen och några rekommendationer om tillämpningen, Rätts PM 2008: 10, Rättegångsprojektet, oktober 2008, Åklagarmyndigheten s. 20.

⁶⁴ SOU 2008: 93 s. 10–11 og s. 78–100.

med den nye ordningen. Det ble imidlertid fremholdt at opptaksbetingelsene ved enkelte domstoler ikke var optimale hva gjaldt bygnings-, lys- og lydforhold. Det ble også fremhevet at fordi lyd- og bildeopptaket retter seg mot det enkelte vitne får man ikke et totalt inntrykk av hvordan rettsforhandlingene forløp, eksempelvis får man ikke se hvordan andre aktører reagerer på forklaringene som avgis. Av mer avledede virkinger ble det blant annet nevnt at man ikke risikerer at det blir trusler rettet mot vitner mellom første og annen instans. Grunnet manglende lagringskapasitet oppbevares ikke opptakene lenge etter rettskraftig dom, og de vil derfor ikke kunne tjene som grunnlag for en eventuell begjæring om gjenopptakelse.

Reformen «En modernare rättegång» har vært under kontinuerlig vurdering, og det er utarbeidet flere rapporter og undersøkelser som evaluerer de prosessuelle endringer.⁷⁰ En av disse er en rapport utarbeidet av Hovrätten för Västra Sverige som inngår som en del av et større prosjekt med sikte på å bedre domstolens praksis etter ikrafttreddelsen av de nye reglene. Rapporten er basert på intervjuer med aktører i rettspleien, herunder forsvarere, bistandsadvokater, aktører, fornærmede og tiltalte – totalt 63 personer, som alle ble bedt om å uttale seg om rettergangsreformen.⁷¹ I det følgende oppsummeres hovedfunnene.

Enkelte av dem som var med i undersøkelsen konkluderte med at reformen er et skritt i riktig retning, og at det anses som en fordel at fornærmede og vitner slipper å møte til rettsforhandling to ganger. På den annen side fremholdt flere at det var et rettssikkerhetsproblem at tiltalte ikke kommer til orde. Enkelte av de tiltalte som var intervjuet sa at de ikke følte at deres synspunkter hadde kommet frem, og at forhold som de betraktet som relevante, verken under første- eller andreinstansbehandling ble belyst. Andre sa at de etter førsteinstansbehandlingen ikke følte at saken var tilstrekkelig belyst gjennom egen for-

klaring, men at de etter å ha sett videoopptak likevel fant forklaringen tilstrekkelig. Det har fremkommet opplysninger som indikerer at ikke alle fornærmede er tilfreds med å bli holdt utenfor ankeforhandlingene. Det ble fremholdt fra forsvarer- og bistandsadvokathold at terskelen for å tillate forklaringer under ankeforhandling er for høy. Aktører fra påtalemyndigheten var tilfreds, og mente at en senket terskel ville medføre risiko for uthuling av ordningen. Alle aktører anså det som meget vanskelig å få gjennomslag for en begjæring om supplerende avhør. Det var dessuten noe uklart hvor terskelen for direkte bevisførsel gikk, en usikkerhet som ikke bare viste seg ved ulik praktisering i forskjellige domstoler, men også ved ulik praksis i den enkelte domstol. Advokatstanden var i hovedsak negativ til reformen ut fra et rettsikkerhetsperspektiv, men enkelte fremholdt at reformen var hensiktsmessig, forutsatt at terskelen for supplerende avhør blir senket, og enkelte hadde noe å utsette. Representantene fra påtalemyndigheten var i hovedsak positive til reformen, men innrømmet at reformen innebar ulemper for tiltalte. Enkelte respondenter mente at rettsforhandlingene ved avspilling av lyd- og bildeopptak ikke ble tilstrekkelig konsentrerte.

I rapporten konkluderes det med at det er et problem at tingsrätterna ikke i tilstrekkelig grad forklarer tiltalte, fornærmede og vitner hvilke formål og hvilken funksjon lyd- og bildeopptak har, og ser det som en mulig årsak til at enkelte opplever ikke å ha fått frem alt. Rapporten trekker frem behov for diskusjoner om konsentrasjon under rettsforhandlinger og klargjøring av terskelen for tilleggsavhør, og stiller spørsmål ved om ankeinstansen bør opplyse fornærmede om tidspunktet for ankeforhandling.

Deler av utvalget overvar to mindre ankebehandlinger under besøket ved Hovrätten för Västra Sverige. Inntrykket var at teknikken fungerte godt, men at dommerne og de øvrige aktørene fikk en passiv rolle under forhandlingene.

I løpet av utvalgets arbeidsperiode har også utvalgsmedlem Elden vært oppnevnt som forsvarer i en drapssak av seks dagers varighet ved Hovrätten i Nedre Norrland, og derigjennom fulgt hele saksgangen. Etter frifinnelse for drapsanklagen i tingsrätten anket påtalemyndigheten skyldspørsmålet. Ankeforhandlingen kom opp litt over ett år etter domsavsigelse i tingsrätten. I hovrätten fikk hver av partene holde sine innledningsforedrag med påvisning av skriftlig bevismateriale. Deretter besto de neste fire dagene av avspilling av videoopptak fra de forklaringer som ble avgitt i tingsrätten, herunder av siktede. Det var ikke

⁶⁹ Gunnel Wennberg, Hovrättspresident i Hovrätten Västra Sverige, og Fredrik Wersäll, Hovrättspresident i Svea Hovrätt, "Hovrätten omprövar inte – den överprövar" i Dagens Nyheter 27.08.09. Se <http://www.dn.se/debatt/hovratten-omprovar-inte-den-overprovar-1.939060>. Søkedito 29.05.11.

⁷⁰ *Levén/Wersäll* s. 19. Se også Resursfördelningen efter EMR, Domstolsverkets rapportserie 2010:3. Se også Domstoladministrasjonens rapport: "Forstudie Lyd og bilde", Rapport 29.06.09 s. 29–40.

⁷¹ Vad tycker hovrättsaktörerna om EMR-reformen? En intervjuundersökning om tillämpningen av de nya reglerna för processen – En Modernare Rättegång, Hovrätten för Västra Sverige. Se <http://www.vastrahovratten.domstol.se/Domstolar/vastrahovratten/EMRRapport100324.pdf>. Søkedito 29.05.11.

anledning for siktede til å avgi tilleggsforklaring, og ingen vitner ble innkalt til å møte. Ett sakkyn- dig vitne fikk etter særskilt kjennelse under saks- forberedelsen anledning til å besvare ett tilleggs- spørsmål ved telefonavhør vedrørende et forhold som det ikke ble stilt spørsmål om under tingsrät- tens saksgang. Etter at alt var avspilt ble partene gitt anledning til å holde prosedyre. Ankeforhand- lingen bar større preg av en etterprøving av tings- rättsens bevisvurderinger enn en omprøving av bevisene slik vi har i Norge. Aktørenes rolle var svært passiv. Dom i saken er ikke avsagt i det denne NOU avgis.

11.4 Tidligere vurderinger av om det er behov for bevissikring ved protokollering, lydopptak eller lyd- og bildeopptak

11.4.1 Innledning

Det inngår ikke i utvalgets mandat å vurdere pre- missen i mandatet om at gode grunner taler for at det bør innføres en plikt til å ta opp forklaringer fra hovedforhandlingen i tingretten i straffesaker.

Ved ulike anledninger har behovet for doku- mentasjon fra rettsforhandlinger ved utvidet bruk av protokollering, lydopptak eller lyd- og bildeopp- tak vært vurdert. Det har vært ulike foranlednin- ger til at spørsmålet har kommet opp, men vurde- ringene kaster alle lys over spørsmålet utvalget skal ta stilling til; om det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for nye vitneavhør i lagmannsretten. I dette kapittelet redegjøres derfor for tidligere vurderinger av om det bør sikres dokumentasjon for rettsforhandlin- gers innhold.

11.4.2 To-instansreformen

Spørsmålet om hvorvidt det burde innføres en plikt til å ta opp lyd fra straffesaker ble drøftet av komiteen til revisjon av straffeprosessloven som avga innstilling i 1969. Komiteen uttalte at dersom lydopptak ble begjært, burde retten som et utgangspunkt gjennomføre slike.⁷² Også To- instansutvalget la til grunn at flere forhold talte for opptak. Det ble blant annet ansett som en svakhet med sikte på å påvise forklaringsglidninger at man savnet autentisk bevis for hva som var forklart i første instans og at det ville være av verdi for

ankeprøvingen om det var gjort opptak.⁷³ Lyd- båndopptak av hovedforhandling ble vurdert opp mot protokollasjon, og To-instansutvalget fant at fordelene ved protokollasjon veide tyngst.⁷⁴

Departementet gikk heller ikke inn for opptak, og begrunnet standpunktet med manglende behov, med at protokollering og begrunnelses- plikt ville sikre etterprøvbarehet og med tekniske og ressursmessige hensyn:

«... [D]et kan inntre praktiske problemer i for- bindelse med at opptakene blir gjort. Det kan også være problematisk å bruke opptakene: Det er tungvint å finne frem til de relevante deler av forklaringene hvis opptaket ikke er skrevet ut på forhånd. Og det vil være meget ressurskrevende å skrive ut alle forklaringer. Samtidig kan slik utskrivning også by på en del andre problemer.»⁷⁵

To-instansutvalget gikk inn for en utvidet proto- kolleringsordning. Det ble fremhevet som en for- del med protokollering at en del vitner da trolig vil kunne frafalles i ankeomgangen. En slik bruk av protokolleringer ble av departementet senere brukt som et argument mot forslaget:

«Etter departementets syn bør man være for- siktig med å legge opp til et system hvor man i ankeomgangen i stor grad kan nøye seg med å lese opp tidligere protokollerte forklaringer. Hensynene for en to-instansordning taler imot et slikt system: Det er viktig at den dømmende rett selv kan høre vitnet forklare seg, og at ret- ten og partene også for ankedomstolen har mulighet til å stille supplerende eller utdy- pende spørsmål til vitnet.»⁷⁶

Heller ikke protokolleringsplikt for nærmere angitte tilfeller anså departementet hensiktsmes- sig, og viste til at det var vanskelig for retten å vur- dere behovet og at partene uansett måtte forven- tes å forlange protokollering i slike tilfeller.⁷⁷ Iste- den fant man å burde ivareta hensynet til etter- prøvbarehet ved å utvide begrunnelsesplikten under bevisvurderingen, selv om det ble erkjent at «... slike domsgrunner [vil] antakelig ikke ha like stor verdi som protokollat eller lydopptak av det vesentlige av forklaringene».⁷⁸

⁷³ NOU 1992: 28 s. 71.

⁷⁴ NOU 1992: 28 s. 75–77.

⁷⁵ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 44.

⁷⁶ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 43.

⁷⁷ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 45.

⁷² Innstilling 1969 s. 120–127. Se Ot.prp. nr. 35 (1978–79) s. 106 og Innst. O. nr. 37 (1980–81) s. 14. Se også NOU 1981: 35 s. 178 og NOU 1984: 27 s. 24.

11.4.3 Ny tvistelov

Spørsmålet om lyd- og bildeopptak ble tematisert i forbindelse arbeidet med ny tvistelov. Ressurshensyn og frykten for tekniske problemer gjorde seg ikke gjeldende i samme grad som tidligere. Hovedregelen etter tvisteloven er nemlig at det skal foretas lyd- eller videoopptak av parts- og vitneforklaringer, jf. tvisteloven § 13-7 første ledd. Tvistemålsutvalget uttalte at om forslaget ble fulgt opp, ville det være «... nærliggende at en tilsvarende reform i tilfelle gjennomføres for straffesaker».⁷⁹ Konkret ble et gitt følgende grunner for opptak:

- «1. som basis for ankeforhandling, for å få ankeforhandlingen spisset inn mot det som det reelt er grunn til å tvistes om etter underinstansens avgjørelse, og unngå at ankeforhandlingen får form av en ny førsteinstans-behandling. Denne intensjonen er drøftet nærmere i II.3.18 om viktige føringer for prosessen.
2. for mulig konfrontasjon ved avgivelse av parts- og vitneforklaringer i ankeinstansen som avviker fra det som tidligere er forklart av samme part eller vitne. Det er ikke sjelden betydelig glidning fra det parter og vitner forklarer i tingretten til hva de senere forklarer ved ankeforhandling i lagmannsretten. Det er behov for på autoritativ måte å kunne få fastslått dette. Endringen i forklaring vil i seg selv utgjøre et bevismoment.
3. til bruk ved spørsmål om gjenåpning. Behovet for sikring av forklaringene vil særlig vise seg i forhold til begjæringer basert på angivelig nye bevis, for å etterprøve om spørsmål ble berørt og på hvilken måte under bevisføringen. Videre vil det være aktuelt i forhold til begjæringer bygget på at et vitne har endret forklaring, blitt misforstått eller liknende (se også punkt 8 nedenfor). Ofte vil det være en viss usikkerhet knyttet til de nærmere detaljer i bevisføringen. For å etterprøve hva som ble tatt opp under forklaringene – og hva som dermed var gjenstand for bevisføring – er det nødvendig å sikre forklaringenes innhold.
4. til hjelp for overordnet instans ved prøving av om anke skal tillates fremmet eller ikke. Ankeprøvingen må skje på bakgrunn av

saksdokumentene. I mange saker utgjør parts- og vitneforklaringer hovedtyngden av bevisene. For å ha et tilstrekkelig grunnlag for å foreta ankeprøvingen er det behov for å vite hva som ble forklart i avhørene.

5. til hjelp for partene ved utarbeidelse av rettsmiddelerklæring. Det blir mulig å ettervise om tingretten har oppfattet riktig det som ble forklart, og på en bedre måte enn at partene kun kan støtte seg på egne notater fra hovedforhandlingen.
6. til hjelp for retten ved domsskrivningen.
7. dersom det oppstår spørsmål om det er avgitt falsk forklaring og dette i ettertid ønskes forfulgt strafferettslig. Her kan det være nødvendig å ha en detaljert gjengivelse av forklaringen. Ytterligere to situasjoner kan tilføyes, som har kommet tydeligere frem i offentlig debatt den siste tiden:
8. for å avdekke misforståelser som følger av språk og kulturelle forskjeller. Et eksempel kan være at taushet fra en part normalt vil kunne tas til inntekt for at parten ikke motsetter seg at et bestemt rettergangsskritt foretas. I samisk kultur vil taushet kunne innebære det motsatte. Det kan også være et problem at tolkene ikke holder mål, og at misforståelser oppstår som følge av det. Tvistemålsutvalget har under sitt studiebesøk til Karasjok og møte med Sametinget, fått påpekt at språk og kulturforskjeller kan medføre problemer i kommunikasjonen mellom parter, vitner og retten. Tilsvarende vil gjelde i forhold til innvandrere og andre fremmedspråklige. Dette problemet er tatt opp i et eget hefte av » Rett og Slett «, kontaktorgan for Justisdepartementet og domstolene, nr. 3/2000. Her vil det være av særlig betydning å ha en autoritativ gjengivelse av hva som foregikk og ble forklart under hovedforhandlingen. Spørsmålet har foreløpig vært mest fremme i forbindelse med gjenopptakelse av straffesaker, særlig narkotikasaker. Problemstillingen vil imidlertid være like aktuell ved avgjørelsen av sivile rettstvister.
9. som dokumentasjon på dommeratferd. Spørsmålet om disiplinærorganer for dommere er drøftet av Domstolskommisjonen i NOU 1999:19. Det må antas at det vil bli mer aktuelt med disiplinærsaker mot dommere enn det har vært til nå, jf det nå vedtatte kapittel 12 i domstolloven om klage- og

⁷⁸ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 44.

⁷⁹ NOU 2001: 32 A s. 643.

disiplinærordning for dommere. Det er da behov for å kunne dokumentere dommers atferd under hovedforhandlingen.

Det kan også trekkes frem at opptak eller utskrift av avgitte forklaringer i første instans vil kunne tjene som bevisopptak. I hvilken utstrekning det tillates vil imidlertid måtte avgjøres utfra andre regler, for eksempel regler om umiddelbar bevisføring mv.»⁸⁰

Motiverende for hovedregelen var også et ønske om et domstolssystem der ankeforhandlinger ikke har karakter av en ny førsteinstansbehandling. Tvistemålsutvalget så det ikke som en god løsning at retten og partene starter med blanke ark når saken behandles i ankeinstansen etter at den først er avgjort i én instans.⁸¹ Ankebehandlingen burde i større grad konsentreres om punkter av rettslig eller faktisk art som bestrides. Altså overprøving fremfor omprøving. Tvistemålsutvalget påpekte imidlertid at en slikt målsetning ikke nødvendigvis er forenlig med begrunnelsen for ankebehandling i straffesaker:

«Situasjonen i sivilprosessen er her vesentlig annerledes enn ved fornyet prøving av skyldspørsmålet for lagmannsretten i straffesaker. I straffesaker er forutsetningen at det da skal skje en fullstendig ny prøving av skyldspørsmålet. En slik prøving må nødvendigvis skje gjennom en totalt ny bevisføring. Noen slik forutsetning kan man ikke oppstille ved behandlingen av sivile saker. Den delen av Justisdepartementets begrunnelse for å gå imot protokollat av vitneforklaringer i forbindelse med innføring av to-instansordningen i straffesaker – at det bryter med ordningens idé (Ot.prp.nr.78 (1992–1993) side 43 annen spalte nederst) – får dermed ikke betydning for tvistemålsutvalgets videre drøftelse. Det ville heller ikke stått i god sammenheng med det ovennevnte forslaget om vesentlig utvidelse av adgangen til å bruke skriftlige erklæringer fra parter og vitner.»⁸²

En siste begrunnelse Tvistemålsutvalget ga for en hovedregel om opptak var behovet for en effektiv omlegging av dagens system. Det ble minnet om at ved innføringen av prinsippet om direkte bevisføring i den tidligere tvistemålsloven «... ble gjen-

nomført i nesten ekstrem grad for å komme bort fra det tidligere systemet, med meget sendrektig saksbehandling. Lovgiver tok ikke sjansen på å gi fleksible regler».⁸³ For å sikre at forklaringer i praksis skal bli dokumentert, la Tvistemålsutvalget på samme måte til grunn at det var behov for temmelig absolutte og unntaksfrie regler. Protokollering ble ikke ansett som et alternativ, fordi en slik bevissikring lett vil kunne føre til at fordelene ved muntlig forhandling og direkte bevisføring går tapt.⁸⁴

Departementet var enig med utvalget i at det burde innføres obligatorisk opptak av parts- og vitneforklaringer, og sluttet seg til utvalgets begrunnelse.⁸⁵ Særlig fremhevet departementet verdien av konsentrerte ankeforhandlinger:

«Departementet framhever særlig at opptak er et nyttig redskap for å konsentrere ankeforhandlingen om det som det er reell grunn til å tvistes om. Vissheten om at det ved avspilling kan etterprøves hva som ble forklart under hovedforhandlingen, vil på flere måter bidra positivt til en slik konsentrasjon. Trolig vil opptaket føre til at prosessfullmektigene eller partene får mindre lyst til å foreta omfattende avhør av parter og vitner under ankeforhandling eller bevisopptak i håp om at det nye avhøret skal gi mer fordelaktige svar enn det første. I stor utstrekning vil slike opptak derfor bidra til at lovens intensjon med en ankebehandling blir bedre etterlevd. Det vil si at flere av avhørene under hovedforhandlingen ikke blir gjentatt under ankebehandlingen, og at prosessfullmektigene eventuelt i stedet nøyer seg med å vise til gjengivelsen av forklaringene i tingrettens dom eller selv redegjøre for hovedinnholdet.»⁸⁶

Til tross for at lovens hovedregel er at det skal gjøres opptak i sivile saker, er den praktiske hovedregelen at det ikke gjøres opptak, jf. tvisteloven § 13-7 andre ledd bokstav b, hvor det er det fastslått at plikt til opptak ikke gjelder hvis retten ikke har tilgjengelig nødvendig opptaksutstyr. Tvistemålsutvalgets forutsetning om at det skal være tilgjengelig opptaksutstyr ble ikke fulgt opp. Domstoladministrasjonen har meddelt utvalget at det ikke pågår arbeid for å sikre at tingrettene har tilstrekkelig opptaksutstyr for at

⁸⁰ NOU 2001: 32 B s. 836–837.

⁸¹ NOU 2001: 32 B s. 845.

⁸² NOU 2001: 32 B s. 845–846.

⁸³ NOU 2001: 32 B s. 846.

⁸⁴ NOU 2001: 32 B s. 845.

⁸⁵ Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 236–237.

⁸⁶ Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 236.

hovedregelen om at det skal foretas lyd eller videoopptak av parts- og vitneforklaringer. Retten kan som et substitutt til opptak innta forklaringene i rettsboken, jf. tvisteloven § 13-7 andre ledd bokstav c.

11.4.4 Anbefalinger fra utvalg

11.4.4.1 Liland-utvalget

Liland-utvalgets mandat var å granske og vurdere politiets og påtalemyndighetens behandling av Liland-saken.⁸⁷ Per Liland var dømt for et forsettlig drap begått under særdeles skjerpene omstendigheter og et drap begått med overlegg eller for å lette eller skjule eller undra seg straff for en forbrytelse. Saken ble senere gjenopptatt, og påtalemyndigheten nedla da frifinnelsespåstand. Utvalget skulle også vurdere hvorvidt det var grunnlag for endringer i de prosessuelle sider ved domstolsbehandlingen.

Liland-utvalget foreslo å innføre lydbåndopptak av forklaringer gitt av tiltalte, vitner og sakkynndige. Utvalget foreslo også at lagmannens rettsbelæring, aktors innledningsforedrag og aktors og forsvarers prosedyreinnlegg, skulle tas opp. Utvalget hadde særlig en eventuell gjenopptakelsessituasjonen for øye, og skrev:

«... [D]en umiddelbare fordel ved lydopptak av de forklaringer som tiltalte og vitner gir under hovedforhandlingen, ligger i at man dermed i ettertid har et autentisk bevis for hva som ble forklart. Dette vil igjen gi domstolene et sikrere grunnlag å bygge på når det senere skal tas stilling til om gjenopptakelse av straffesaken skal tillates.»⁸⁸

Og:

«Det hører med til unntakene at et vitne forklarer seg objektivt korrekt. Misforståelser, forsnakkelser, selvmotsigelser o.l. forekommer relativt ofte. I mange tilfeller gripes det da inn på stedet, f.eks. av aktor, forsvarer eller dommeren. Andre ganger er det ingen som reagerer. Dette kan skyldes at det vitnet forklarte var uten betydning for saken eller at man på stedet ser at også retten er klar over at det som ble sagt var uriktig, var en forsnakkelse o.l. Men årsaken kan også være at man i øyeblikket ikke registrerer at noe uriktig er blitt sagt, fordi til-

hørerne oppfatter det som ble sagt på riktig måte. Først når det kommer på papiret eller når lydbåndet studeres nærmere ser man at det som ble sagt var galt. Dette vil så kunne gi støtte til at det fremsettes begjæringer om gjenopptakelse.»⁸⁹

Det at rettsbelæringen burde tas opp på bånd ble begrunnet med at rettsbelæringen i mange tilfeller inneholder en oppsummering av bevisførselen og noen ord til lagretten om bevisvurderingen, f.eks. hvilke bevis som synes å veie tungt, og hvilke man lettere kan se bort fra. Utvalget fant at grunnene neppe var like sterke for å bevare lydopptak av aktors innledningsforedrag og aktors og forsvarers prosedyreinnlegg, men at erfaringene fra Liland-saken tilsa at man likevel burde være varsom med en begrensning på dette punkt.

Liland-utvalget fremhevet at kryssende hensyn også gjorde seg gjeldende:

«Vår prosessordning hviler på den forutsetning at en sak er avsluttet når det er avsagt rettskraftig dom. Et vesentlig moment er her at man må komme frem til et stadium i saken hvor både partene (domfelte og påtalemyndigheten) og samfunnet for øvrig kan innrette seg på at det er truffet en endelig avgjørelse. Adgangen til gjenopptakelse er et nødvendig skår i denne ordning. Det er grunn til å frykte at et eksisterende lydopptak fra hovedforhandlingen vil kunne bidra til at i sær domfelte i tilfeller der det egentlig ikke er noen berettiget grunn til det, vil ha vanskeligere for å bli ferdig med saken og få lagt den bak seg. Dette bør likevel ikke stenge for at man, i alle fall som en prøveordning, oppbevarer lydopptak fra hovedforhandlingen også etter at det er avsagt rettskraftig dom i straffesaken.»⁹⁰

11.4.4.2 Moen-utvalget

Fritz Moen var dømt for to drap. Han ble etter gjenopptakelse frifunnet for begge drapene. Moen-utvalget hadde i mandat å granske politiets og påtalemyndighetens behandling av sakene.⁹¹ Utvalget skulle vurdere om reglene i lov, forskrift, retningslinjer osv. som gjaldt på de aktuelle tidspunktene ble fulgt, og om det skjønnet som ble utøvd innenfor de rammene rettsreglene ga, var forsvarlig. I tillegg skulle utvalget søke å avdekke

⁸⁷ NOU 1996: 15.

⁸⁸ NOU 1996: 15 kap. 10.7.

⁸⁹ NOU 1996: 15 kap. 10.7.

⁹⁰ NOU 1996: 15 kap. 10.7.

⁹¹ NOU 2007: 7.

om regelverket som gjaldt for behandlingen av straffesakene fungerte tilfredsstillende, og i den grad eventuelle svakheter i regelverket ikke allerede var rettet opp, skulle utvalget foreslå lovendringer og endringer i retningslinjer som kunne bidra til å redusere risikoen for uriktige domfellelser i fremtiden.

Moen-utvalget sluttet seg til Liland-utvalgets anbefalinger og vurderinger.⁹² Utvalget fremholdt at dersom det hadde foreligget lydbåndopptak av hovedforhandlingen i de aktuelle saker, ville dette hatt betydning på flere måter. I den ene saken ble det i aktors prosedyre og i lagmannens rettsbelæring trukket inn nye faktiske forhold. Utvalget la til grunn at å gjøre dette i en rettsbelæring måtte anses som en saksbehandlingsfeil som, dersom den var gjort gjeldende som ankegrunn, burde ha ført til opphevelse av dommen. Lydbåndopptak av rettsbelæringen ville gitt et langt bedre og sikrere grunnlag for en slik anke. Den største betydningen ville trolig lydbåndopptak hatt for gjenopptakelsesprosessen. I begge saker ble nye bevis påberopt som gjenopptakelsesgrunn. I den ene saken ble to vitner påberopt som nye bevis. Lydbåndopptak ville gitt informasjon om omstendighetene omkring frafallet av disse vitnene i den opprinnelige straffesaken, og klargjort om politiforklaringene ble lest opp eller om noen av polititjenestemennene som avga forklaring hadde uttalt seg om innholdet i vitnenes forklaringer. Som et tilleggsmoment til de begrunnelser for opptak som ble gitt av Liland-utvalget, fremholdt Moen-utvalget at:

«Lydbåndopptak vil også kunne ha stor betydning for å vurdere ulike aktørers atferd. Flere av de personene utvalget har snakket med, har reist kritikk mot begge lagmennenes administrering av sakene. Utvalget har ikke hatt tilstrekkelige opplysninger til å ta stilling til om det var grunnlag for kritikken. Dette er uheldig både fordi kritikkverdige atferd fra dommere kan unndras fra evaluering, men også fordi uberettiget kritikk mot dommerne kan bli stående uimotsagt.»⁹³

11.4.4.3 «Rett til tolk»

Justisdepartementet nedsatte i mai 2004 en arbeidsgruppe for å se på regler for bruk av tolker og oversettelse av dokumenter i forbindelse med straffesaker.

⁹² NOU 2007: 7 s. 326.

⁹³ NOU 2007: 7 s. 326.

I utvalgets rapport «Rett til tolk» avgitt i 2005 foreslås at straffeprosessloven § 23 endres, slik at det som hovedregel skal tas lyd- eller videoopptak av hovedforhandlinger.⁹⁴ Utvalget anbefaler at når det brukes tolk, bør tolkingen under forklaringen i retten så vidt mulig tas opp i sin helhet. I rapporten fremheves det at lyd- eller videoopptak i langt større grad enn protokollering vil sikre innholdet i forklaringer avgitt av minoritetspråklige, og at opptak er det eneste brukbare middel for å sikre bevis for tolkingens kvalitet og omfang i retten. Det fremholdes også at det er viktig med lydopptak av avhør eller rettsmøter hvor det ikke er brukt tolk, for å kunne kontrollere eventuell senere påstand om at tolk skulle vært brukt.

Arbeidsgruppen anbefaler at alle delene av rettsmøtene tas opp, ettersom hele forhandlingen som hovedregel skal tolkes. Det ble vist til at EU-kommisjonen den 28. april 2004 fremmet «Proposal for a Council framework decision on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union» for å sikre lik etterlevelse av EMK blant medlemsstatene.⁹⁵ Etter forslaget artikkel 9 forpliktet medlemsstatene til å sørge for lyd- eller videoopptak av domsforhandlinger hvor tolk benyttes. Hver av partene skal ha rett til utskrift av opptaket dersom det oppstår uenighet om nøyaktigheten av tolkingen. EU-parlamentet godtok kommisjonens forslag på dette punkt. Signalene fra EU-kommisjonen er imidlertid at det fra flere medlemsstater er stor motstand mot forslaget artikkel 9, fordi gjennomføring medfører store investeringskostnader for land som ikke foretar lydopptak i dag.

Departementet har på bakgrunn av høringsrunder knyttet til Moen-utvalget og rapporten «Rett til tolk» gått inn for at det gjøres opptak av forklaringer avgitt under hovedforhandlingen i straffesaker og at slike opptak bør sikres for ettertiden, og fremhever at:

«Opptak av lyd, eventuelt sammen med bilde, gjør det mulig med konfrontasjon dersom forklaringen i ankeinstansen avviker fra det som er forklart tidligere. Opptak vil også kunne være viktig ved spørsmål om gjenåpning av en straffesak. Opptak vil kunne lette domsskrivingen, og kan tenkes å være til hjelp for anke-domstolen ved silingsavgjørelser. Enn videre kan misforståelser som følge av språk- eller kulturforskjeller avdekkes.»⁹⁶

⁹⁴ Rett til tolk s. 26 og kap. 12.

⁹⁵ Rett til tolk s. 167–168.

⁹⁶ Prop. 141 L (2009–2010) punkt 7.2.5.5.

11.4.4.4 Fornærmedeutvalget m.m.

Under overskriften «Tiltak for å unngå gjentatte avhør av særlig sårbare fornærmede» konkluderer Fornærmedeutvalget med at det må vurderes endringer som kan gi mulighet for å spare fornærmede og vitner for en del av belastningene knyttet til hovedforhandlingen. Dette på bakgrunn av at

«... gjentatte avhør under etterforskning, hovedforhandling og ankeforhandling kan, sammen med lang saksbehandlingstid, være en tung belastning for ofrene. Særlig gjelder dette i saker om vold i nære relasjoner, seksuallovbrudd og andre sakstyper hvor ofrenes integritet er alvorlig krenket. Hvis ankesaken blir behandlet med lagrette, og lagrettens kjennelse blir satt til side av fagdommerne, må fornærmede forklare seg i to ankeforhandlinger. I så fall må fornærmede – i tillegg til å gi forklaringer til politiet – forklare seg under tre hovedforhandlinger. Fra anmeldelse til rettskraftig dom vil det i slike saker kunne gå over to år, noen ganger lengre tid.

Før saken er avsluttet, kan det være vanskelig for fornærmede å legge den bak seg. Virkningene av lang saksbehandlingstid og stadig nye forklaringer, kan bli særlig alvorlige hvis fornærmede er traumatisert og sliter med psykiske problemer etter hendelsen. Ekstra sårbare er ungdommer, som er i en fase av livet der personligheten dannes.»⁹⁷

Fornærmedeutvalget underbygger sine oppfatninger med å vise til Europarådets rekommandasjon R (97) 13 del IV som inneholder anbefalinger om hvordan sårbare vitner bør behandles, særlig i saker om straffbare forhold overfor familiemedlemmer. Det anbefales at vitnene avhøres raskt, at gjentatte avhør unngås og at avhør under etterforskningen tas opp på video for å unngå konfrontasjon og unødvendig gjentatte avhør. Det heter under overskriften «Measures to be taken in relation to vulnerable witnesses especially in cases of crime within the family»:

«...»

25. Vulnerable witnesses should, whenever possible, be examined at the earliest stage of the criminal proceedings, as soon as possible after the facts have been reported. Such examinations should be carried out in

a particularly careful, respectful and thorough manner.

26. Such examinations should not be repeated. The examinations should be conducted by, or in the presence of, a judicial authority, and the defence should have sufficient opportunity to challenge this testimony.
27. If appropriate, statements made at the pre-trial stage should be recorded by video to avoid face to face confrontation and unnecessary repetitive examinations that may cause trauma. During the trial, audiovisual techniques may be used in order to enable the competent authority to hear the persons concerned out of each other's physical presence.
28. At the court hearing, examination of the witness should be closely supervised by the judge. Where cross-examination, especially in cases concerning allegations of sexual offences, might have an unduly traumatic effect on the witness, the judge should consider taking appropriate measures to control the manner of questioning.
- ....»⁹⁸

Også i anbefaling R (2002) 5 om beskyttelse av kvinner mot vold anbefales spesielle avhørsformer for å unngå gjentatte avhør:

«...»

41. take all necessary steps to ensure that at all stages in the proceedings, the victims' physical and psychological state is taken into account and that they may receive medical and psychological care;
42. envisage the institution of special conditions for hearing victims or witnesses of violence in order to avoid the repetition of testimony and to lessen the traumatising effects of proceedings;
43. ensure that rules of procedure prevent unwarranted and/or humiliating questioning for the victims or witnesses of violence, taking into due consideration the trauma that they have suffered in order to avoid further trauma;
- ....»⁹⁹

⁹⁸ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (97) 13, Concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence s. 83.

⁹⁹ Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member States on the protection of women against violence adopted on 30 April 2002 and Explanatory Memorandum s. 11 og 12.

⁹⁷ NOU 2006: 10 s. 158–159.

Med blant annet disse kilder som bakgrunn foreslår Fornærmedeutvalget en ordning med opptak med sikte på senere avspilling.¹⁰⁰ Det skisseres at ordningen av hensyn til fornærmede kunne tenkes kombinert med at forklaringen for tingretten avgis via videooverføring.

Hensynet til at fornærmede skal slippe å forklare seg flere ganger var også motiverende for den svenske reformen «En modernare rättegång», se punkt 11.3.2.1.

11.4.5 Domstoladministrasjonens rapport «Forstudie: Lyd- / bildeopptak fra parts- og vitneforklaringer i retten»

Lyd- og bildeopptak var temaet i en rapport fra et forprosjekt til ny tvistelov som ble avgitt til Domstoladministrasjonen i 2005. Det ble foreslått et eget delprosjekt for opptak av lyd og bilde i hovedprosjektet. Hovedprosjektet for tvisteloven ble igangsatt høsten 2006, men de økonomiske rammene tillot ikke da en vurdering av opptak, lagring og gjenfinning av lyd og bilde. En prosjektgruppe påbegynte arbeidet i januar 2009 og avga rapport i form av en forstudie den 29. juni 2009. Domstoladministrasjonen har i 2011 på bakgrunn av rapporten anbefalt departementet at det tas lyd- og bildeopptak av rettsforhandlinger også i straffesaker.¹⁰¹

Formålet med forstudien var å utarbeide et kvalifisert underlag for videre arbeid, herunder underlag for å søke finansiering, samt å oppdatere prosessen i samsvar med moderne teknikk. Gruppen eller representanter fra denne har sett på virkningene av den svenske reformen «En modernare rättegång» i Jönköping, vært på en studietur til Svea hovrätt i Stockholm for å se reformens betydning for hovrättsprosessen og besøkt København byrett og den danske Domstolsstyrelsen for å få nærmere informasjon om opptak av lyd/bilde i Danmark. I tillegg innhentet prosjektgruppen uttalelser fra Advokatforeningen, Politidirektoratet, Riksadvokaten, Gjenopptakelseskommisjonen og Høyesterett. Informasjon om gruppens arbeid ble formidlet til fagforeningene i domstolene gjennom møtene i Samarbeidsrådet for domstolene.

Selv om det lå utenfor prosjektgruppens mandat å ta stilling til spørsmålet, ble en reform tilsvarende den svenske der avspilling av tidligere

avhør trer i stedet for nye forklaringer direkte for ankeinstansen, vurdert til å være uaktuell for Norge.¹⁰² Foruten de prinsipielle sider som talte imot en slik omlegging, ble det vist til at en slik reform sannsynligvis ville ført til at det ville bli krevende å rekruttere dyktige jurister til lagdommerembeter.

Etter prosjektgruppens syn bør det klare utgangspunkt være at når det avgis forklaring under ankeforhandling, skal det ikke avspilles opptak i tillegg. Avspilling bør begrenses til tilfeller der det er av betydning for sakens opplysning.¹⁰³ Adgangen til avspilling foreslås derfor begrenset til situasjoner der det er forklaringsavvik, og til de aktuelle deler av opptaket. Men hvis det først er gjort lyd- og bildeopptak, gir det grunn til å vurdere avspilling av tidligere avhør i stedet for at det gis direkte forklaring. Gruppen pekte på enkelte situasjoner hvor det var grunn til å vurdere avspilling.¹⁰⁴ For straffesaker ble hensynet til fornærmede fremhevet:

«For fornærmede i straffesaker det ofte være en betydelig belastning å måtte avgi forklaring gjentatte ganger. Belastningen er spesielt stor i enkelte typer saker, herunder blant annet alvorlige sedelighets- og voldssaker. For saker som kommer til behandling i lagmannsretten, vil en fornærmet måtte avgi forklaring minst tre ganger, hos politiet, i tingretten og i lagmannsretten. Enkelte ganger vil rettslige forklaringer også måtte gjentas i samme instans, med den ekstra belastningen dette innebærer. Dette vil forekomme dersom tingrettens eller lagmannsrettens dom senere skulle bli opphevet som følge av det er begått feil ved første gangs behandling, eller dersom lagrettens kjennelse i en lagrettesak skulle bli satt til side av de juridiske dommerne.

Slik prosjektgruppen ser det, er det grunn til å gi regler som i noen, nærmere angitte, situasjoner gir adgang til å spille av opptak av tidligere rettslige avhør av fornærmede i stedet for å gjennomføre et fullstendig nytt avhør ved en ny behandling. Det vil kunne tenkes både at avspilling fullstendig trer i stedet for nytt avhør, og at det gis en viss adgang til supplerende avhør i tillegg til avspilling.»¹⁰⁵

¹⁰⁰ NOU 2006: 10 s. 159–160.

¹⁰¹ Skriv fra Domstoladministrasjonen til Justis- og Politidepartementet av 15. april 2011 med vedlegg.

¹⁰² Forstudie Lyd og bilde s. 61.

¹⁰³ Forstudie Lyd og bilde s. 68.

¹⁰⁴ Forstudie Lyd og bilde s. 61–63.

¹⁰⁵ Forstudie Lyd og bilde s. 63.

Prosjektgruppen begrunner ikke standpunktet ytterligere og gir ikke forslag til vilkår for avspilling.

I tillegg til de to nevnte grunner ble det fremhevet at lyd- og bildeopptak av forklaringer ville være til nytte i situasjoner der det ikke er mulig å avhøre vitnet på nytt og i forbindelse med forberedelse og gjennomføring av ankebehandling, herunder i vurderingen av om en sak skal ankes og under ankesilingsprosessen. Opptakene vil også være nyttige i saker om gjenåpning og saker med tolkeproblematikk, til bruk under domsskrivning og til å sikre notoritet for foredraget som gis juryen før den trekker seg tilbake.¹⁰⁶

Prosjektgruppen gikk inn for opptak fremfor protokollasjon, fordi opptak vil sikre vesentlig bedre kvalitet på innholdet i forklaringen og forklaringen ville kunne avvikles raskere og rimeligere, særlig i saker der det benyttes tolk.¹⁰⁷ Det poengteres imidlertid at opptak ikke vil medføre en effektivitetsgevinst som kan forsvare kostnadene.¹⁰⁸

Gruppen gikk inn for opptak av parts- og vitneforklaringer i lagmannsretten av hensyn til å sikre materiale for en eventuell gjenåpningssak og som grunnlagsmateriale for å vurdere videre anke.¹⁰⁹

For spørsmålet om hvorvidt det bør gjøres opptak av lyd eller av lyd og bilde, går gruppen inn for lyd- og bildeopptak under henvisning til at en slik opptaksform er best for avspilling under ankeforhandling og ved en eventuell gjenopptakelse:

«Det fremstår som lite fremtidsrettet, og vil gi vesentlige begrensninger i nytten av å kunne foreta avspilling, dersom opptak generelt skulle begrenses til lydopptak. Prosjektgruppen ser likevel at det ut fra ressurs hensyn kan vise seg nødvendig, i alle fall i en overgangsperiode, at opptak i enkelte sammenhenger begrenses til lydopptak.»¹¹⁰

Gruppen anbefaler at straffeprosessloven § 23 om opptak omarbeides slik at den i hovedsak blir likelydende tvisteloven §§ 13-7 og 13-9. Reglene om dommeravhør utenfor rettsmøte i straffeprosessloven § 239 med tilhørende forskrift bør gjennomgås for å oppnå en samordning med det generelle regelverket for opptak. Straffeprosessloven § 20

bør endres slik at hovedregelen blir at det gjøres opptak ved avhør også utenfor hovedforhandling.¹¹¹

11.5 Prøveordningen med lydopptak i straffesaker

I medhold av Forskrift om prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker av 10. mars 1997 med hjemmel i straffeprosessloven § 23, ble det gjennomført et prøveprosjekt med lydopptak i straffesaker.¹¹² Prøveordningen er nærmere omtalt i rundskriv G-27/97. Ordningen omfattet i utgangspunktet åtte tingretter samt Frostating lagmannsrett. Prosjektet skulle avsluttes i 1999. Formålet med prosjektet var å få erfaring med bruk av lydopptak. Grunnlaget for evalueringen ble ansett for spinkelt, og prøveordningen ble utvidet til ut 2001. En evalueringsrapport ble ferdigstilt i 2001.¹¹³

Forskriften § 2 første ledd fastslår at det er opp til retten å avgjøre om lydopptak skal foretas, og om det eventuelt skal begrenses til bestemte deler av hovedforhandlingen. I § 2 andre ledd er det angitt at det særlig bør gjøres opptak av tiltaltes forklaring, vitneforklaringer og forklaringer fra sakkyndige. I saker som behandles med jury, bør også lagmannens rettsbelæring omfattes av opptaket. Når lydopptak foretas skal den som avhøres underrettes om det. Forskriften § 3 har regler om innføring i rettsboken av at lydopptak er foretatt. § 3 andre ledd gir hjemmel for at lydopptak kan tre i stedet for protokollering av forklaringers innhold etter straffeprosessloven §§ 21 og 22. § 4 har regler om avspilling av opptaket i samme hovedforhandling. Lydopptak av hovedforhandlingen i straffesaker er ikke ment å endre hovedforhandlingens karakter. Departementet har derfor i rundskrivet fremholdt at det bare unntaksvis vil være aktuelt å avspille lydopptaket senere i samme hovedforhandling. Avspilling av opptakene i en senere hovedforhandling følger reglene i straffeprosessloven § 298 og § 300. Det er i forskriften §§ 5 og 6 bestemmelser om oppbevaring av lydopptak og om rett til avlytting og utlån. Retten er den samme som retten til å kreve utskrift av sakens dokumenter, jf. straffeprosessloven § 28 og påtaleinstruksen § 4-1. Regler om utskrift av opptaket er gitt i forskriften § 7. Slik utskrift kan i særlige

¹⁰⁶ Forstudie Lyd og bilde s. 53–55, 58–61 og 63.

¹⁰⁷ Forstudie Lyd og bilde s. 56–58.

¹⁰⁸ Forstudie Lyd og bilde s. 124.

¹⁰⁹ Forstudie Lyd og bilde s. 75.

¹¹⁰ Forstudie Lyd og bilde s. 64.

¹¹¹ Forstudie Lyd og bilde s. 65–66.

¹¹² Se også NOU 2001: 32 B s. 844–845.

¹¹³ Knoff.

tilfeller tre i stedet for kopi av lydopptaket. Forutsetningen er at lydopptak bare skal skrives ut i unntakstilfelle. I rundskrivets bemerkninger til § 7 har departementet fremholdt at det er svært tid- og ressurskrevende å skrive ut lydopptak, og at det ikke er bemanning ved domstolene til å gjøre dette.

Prøveordningen gjaldt hovedforhandling i straffesaker, begrenset til saker som ble behandlet i rettssaler med egnet opptaksutstyr. Det følger av straffeprosessloven § 23 med tilhørende forskrift at det er retten som normalt avgjør om lydopptak skal foretas. For å skaffe bredest mulig erfaringsmateriale, er det i rundskrivet angitt at lydopptak skal foretas når hovedforhandling holdes i rettssal med opptaksutstyr, med mindre retten finner grunn til at det ikke skal gjøres.

I rapporten som evaluerer prøveordningen er det opplyst at det var gjort totalt 1659 opptak. Et generelt trekk er at det har vært begrenset etterspørsel etter opptakene, for avspilling i retten, under domsskrivning, ved anke og gjenopptakelse.¹¹⁴ Rapporten viser til at vel 55 % av dommerne mener lydopptak i straffesaker bør innføres som en permanent ordning. Blant advokatene stiller nær en fjerdedel seg negative til opptak som generell ordning, mens nesten 70 % går inn for det som en permanent ordning. Det kan se ut til at det er en sammenheng mellom hvor godt egnet det tekniske utstyret som ble benyttet ved den aktuelle domstolen var og standpunktene dommerne og advokatene inntok.¹¹⁵

Hovedkonklusjonen i rapporten lyder:

«Etter evaluators vurdering har rettssikkerhetsargumentasjonen størst overbevisningskraft. Evaluator legger også vekt på at lydopptak gjør det mulig for dommeren å være mer konsentrert om det som utspilles i rettssalen, siden det blir mulig å kontrollere egne notater senere.

Så sant man benytter egnet opptaks- og avspillingsutstyr og skjermer domstolene mot krav om (lange) utskrifter, vil ressursinnsatsen ved lydopptak først og fremst dreie seg om utstyrsinvesteringer. Løpende drift vil ikke være særlig ressurskrevende. Velegnet utstyr – takmikrofoner, PCer og programvare – er allerede tilgjengelig, med noen tilpasninger. De muligheter opptakene gir for utnyttelse ved domsskrivning, i anke- og gjenopptakelsesaker og til forebygging og forfølgelse av falske

forklaringer, bør forsvare kostnadene. Bruken av opptakene vil ganske sikkert øke dersom ordningen blir permanent. Dette vil på lengre sikt kunne styrke rettssikkerheten og øke rettsapparatets legitimitet.

Evaluators konklusjon er derfor at lydopptak bør innføres som en permanent ordning i straffesaker.»¹¹⁶

Konklusjonen bygde på en forutsetning om at de tekniske løsningene var av tilstrekkelig kvalitet. Det at undersøkelsen ble avsluttet for ti år siden kan bidra til å forklare den lave utnyttelsesgraden. Informasjonsteknologien er siden den gang blitt langt mer utbredt og antakelig gjort langt flere aktører fortrolige med bruk av teknisk utstyr.

11.6 Tekniske forhold og kostnader

Etter henvendelse til Domstoladministrasjonen har utvalget fått opplyst at det kun er Oslo tingrett som i dag har utstyr for lyd- og bildeopptak av hele eller deler av hovedforhandlingen. I Domstoladministrasjonens forstudie vedrørende bruk av lyd- og bildeopptak heter det:

«Oslo tingrett [disponerer] opptaksutstyr med en sentral opptaksenhet som kan ta lydopptak fra åtte ulike saler samtidig. Opptaksutstyret er kablet slik at lyden overføres fra salen til den sentrale opptaksenheten. Opptakene tas opp på en harddisk og brennes over på CD. CD-ene lagres sentralt, og kopier av opptakene leveres ut på forespørsel. Utstyret er imidlertid upålitelig på grunn av relativt høy alder, og tingretten kan ikke garantere at opptak blir tatt eller at lyden er akseptabel. Programmet er levert av Max Manus, men har gått ut av produksjon.»¹¹⁷

Domstoladministrasjonen har meddelt utvalget at det antas at de fleste lagmannsrettssalene har teknisk utstyr for avspilling av DVD på en eller annen måte.

Domstoladministrasjonen har beregnet kostnadene ved gjennomføring av hovedregelen i tvisteloven om lyd- og bildeopptak. Engangskostnadene ble opprinnelig anslått til 246 millioner kroner og årlige merutgifter til 99 millioner kroner.¹¹⁸ I et senere anbefalingskriv er de anslått til

¹¹⁴ Knoff s. 72–82.

¹¹⁵ Knoff s. 10.

¹¹⁶ Knoff s. 102.

¹¹⁷ Forstudie Lyd og bilde s. 98–99.

290 millioner kroner og årlige merutgifter til om lag 70 millioner kroner for installasjon av utstyr for lyd- og bildeopptak i syv av ti domstoler og utstyr for lydopptak i de resterende.¹¹⁹ Engangskostnader for lydutstyr med opptaks- og gjenfinningsmulighet i 200 rettssaler anslås til ca. 28 millioner kroner for det enkleste og 82 millioner kroner for mer avanserte. Byggningsmessige tilpasninger og serviceavtale kommer i tillegg med 10 %. Tilsvarende lydanlegg i alle 402 rettssalene kommer på henholdsvis ca. 51 millioner kroner og 141 millioner kroner.¹²⁰

11.7 Vurdering og anbefaling

11.7.1 Utgangspunkt

Hvorvidt det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for vitneavhør i lagmannsretten, og i tilfelle på hvilke vilkår det bør være adgang, beror etter utvalgets syn i første omgang på en avveining av hensynet til gode betingelser for sannhetssøken og hensynet til at straffeprosessen ikke skal være belastende for fornærmede og vitner. Men også andre hensyn må tas i betraktning, som aktørenes arbeidsforhold og prosessøkonomi.

Problemstillingen i det følgende er om det har betydning for sakens opplysning om det brukes lyd- og bildeopptak i stedet for forklaringer direkte for retten. Altså om bruk av lyd- og bildeopptak er bedre, dårligere eller et like godt egnet middel til å få frem det som er sant. Derneft er spørsmålet hvilken betydning det vil ha for fornærmede og vitner om det gis adgang til å spille av opptak fra tingrettsforhandlingene.

Utvalget bygger på alminnelige antakelser om årsaker og virkinger når det tar stilling til hva som gir de beste vilkår for sannhetssøken. Dette skyldes ikke mistro til, manglende kjennskap til eller manglende bruk av mer vitenskapelige tilnæringer til kunnskapsspørsmål, men en erkjennelse av at disse i mange tilfeller antyder mulige forbindelser og betingelser som det hefter usikkerhet ved, og som dermed gir begrenset veiledning for alle de særtilfeller som kan oppstå. De oppfatninger

som presenteres i det følgende, antas å være lite kontroversielle.

Utvalget mener at sammenlignet med alternative opplesning av protokollat og avspilling lydopptak, er lyd- og bildeopptak det beste middel for autentisk gjengivelse av tidligere avgitte forklaringer. Dette fordi særpreget ved direkte bevisføring ivaretas ved at fakter og ansiktsuttrykk kommer frem. Utvalget antar at lyd- og bildeopptak i større grad enn opplesning eller lydopptak vil sikre lytteren oppmerksomhet.

11.7.2 Sakens opplysning

Til grunn for prosesslovgivningen ligger en premiss om at muntlighet og direkte bevisføring er viktige mekanismer for at saken skal bli korrekt opplyst, se punkt 11.2.1. På tross av at vi mangler empirisk dokumentasjon for dette, velger utvalget som et utgangspunkt å slutte seg til denne antakelsen, og viser til at det heller ikke finnes dokumentasjon som trekker i motsatt retning.

Avspilling av opptak vil imidlertid i noen sammenhenger kunne være bedre enn direkte bevisføring. Tidsforløpet og den påvirkning man utsettes for mellom domstolsbehandlingene, innebærer en risiko for at hukommelsen svekkes og at erindringer forskyves. I saker hvor det går lang tid mellom behandlingen i første- og andreinstans kan derfor opptak være å foretrekke, iallfall som et supplement til en muntlig forklaring.

Opptak kan brukes til å kontrollere om det har funnet sted saksbehandlingsfeil. Vissheten om at det er mulig å kontrollere hva som har skjedd under rettergangen, må dessuten antas å virke disiplinerende på sakens aktører.

Ettersom avspilling av opptak kan begrenses til de deler av opptaket som har betydning for tvistetemaet, kan avspilling bidra til at ankebehandlingen blir mer konsentrert og effektiv. Erfaringer i Sverige hvor ankeforhandlingene etter en nylig reform baseres på lyd- og bildeopptak, tyder likevel på at konsentrasjonen ikke er økt, se punkt 11.3.2.3. I Sverige er det dessuten sjelden partene benytter seg av adgangen til å se på opptakene mellom første og andre instans. Den norske forsøksordningen med lydopptak avdekket også at opptakene i liten grad ble brukt, se punkt 11.5. Disse forhold tilsier at man ikke bør være for optimistisk med tanke på å oppnå større konsentrasjon om tvistetemaene.

Det forekommer ikke sjelden at tiltalte, fornærmede og vitner endrer forklaring mellom første og andre instans. Dette kan gjelde alt fra små nyansforskjeller til fremstilling av helt nye hen-

¹¹⁸ Tvisteloven Fase II – Kostnadsestimater, utarbeidet av Domstoladministrasjonen 24.10.2008. Vedlegg til Forstudie Lyd og bilde. Se også Forstudie Lyd og bilde s. 113 og 114.

¹¹⁹ Skriv fra Domstoladministrasjonen til Justis- og Politidepartementet av 15. april 2011 med vedlegg.

¹²⁰ Tvisteloven Fase II – Kostnadsestimater, utarbeidet av Domstoladministrasjonen 24.10.2008. Vedlegg til Forstudie Lyd og bilde.

delsesforløp. Forklaringsendringer står ofte sentralt i bevisbedømmelsen. Årsaken til endringene lar seg ofte ikke fullt ut fastslå. De kan skyldes et nylig ønske om å fortelle sannheten, hukommelsessvikt, påminnelser, tilpasning, eller annet. Opptak er særlig egnet til å påvise forklaringsendringer, fordi man får en eksakt gjengivelse av tidligere forklaring i den sammenheng den ble avgitt. Ettersom forklaringsendringer lett vil kunne påvises, vil opptak kunne føre til at de som forklarer seg tenker seg om før de bevisst tilpasser en forklaring ved å lyve. Dette i større grad enn ved protokollering, som ofte begrenses til enkelte sider av forklaringen. Avspilling av opptak vil også kunne skje med sikte på straffeforfølgning der forklaringen er bevisst usann eller tilbakeholdt, jf. straffeloven §§ 163 og 166. Det antas at straffebudene har en preventiv effekt.

Eventuelle nye aktører som kommer inn mellom første- og andreinstansbehandling, vil med opptak fra førsteinstansbehandlingen få et bedre utgangspunkt for å sette seg inn i saken. Det frie forsvarervalg og muligheten til å bytte forsvarer er en sentral rettsikkerhetsgaranti, og herunder styrkes også hensynet til tiltaltes opplevelse av å ha fått en rettferdig rettergang.

Så langt har det vært fremhevet gunstige sider ved avspilling, nå tematiseres ulemper. Hovedinnvendingen er naturligvis antakelsen om at muntlighet og direkte bevisføring generelt gir de beste betingelser for sannhetssøken. I tillegg til verdien som ligger i selvsyn, står prinsippet om kontradiksjon her sentralt, se punkt 11.2.6.1. Folkerettslig er retten til kontradiksjon for vitneavhør begrenset til tilfeller der domfellelsen bare eller i avgjørende grad er basert på forklaringen. Retten til kontradiksjon vil normalt anses oppfylt så lenge man på et gitt tidspunkt har fått anledning til å stille spørsmål til vitner. Kontradiksjon som sannhetsfremmende mekanisme må imidlertid antas å ha en virkning ut over dette. Det må antas at det virker positivt inn på saksopplysningen om det legges til rette for at det kan stilles supplerende spørsmål til vitner så lenge bevissspørsmål er under behandling, uavhengig av om domfellelsen bare eller i avgjørende grad vil baseres på forklaringen. Betydningen og viktigheten av kontradiksjon ved direkte bevisførsel er fremhevet av en rekke aktører utvalget har vært i kontakt med i forbindelse med utvalgsarbeidet, og i særlig grad av lagdommerne i landets lagmannsretter.

Også andre forhold taler mot avspilling. Skulle man oppnå en mer effektiv ankebehandling som

følge av at det fokuseres på avgrensede temaer, vil det kunne gå på bekostning av sakens øvrige sider. Det er ikke sikkert at en oppdeling eller fokus på et tema gir det beste grunnlaget for bevisbedømmelse. Nyere psykologisk basert forskning, fremholder at anvendelse av rettsregler og bedømmelse av bevis, er en fortellingsprosess (narrativ prosess) hvor det å etablere endelige fortellinger inngår som en sentral komponent i slutningsgrunnlaget.¹²¹ Bevisførsel som er rettet direkte inn mot enkelte bevistemaer, vil kunne gå på bekostning av en mer helhetlig forståelse og bedømmelse av hendelsesforløpet. Særlig for leddommere som ikke til daglig arbeider med straffesaker, må det antas at det ikke nødvendigvis er ideelt for forståelsen å få presentert bruddstykker av et større hendelsesforløp.

For ikke-profesjonelle aktører som ikke tidligere har vært i kontakt med domstolene, vil det ofte være en spesiell opplevelse å delta i rettergang. Det kan ikke utelukkes at vitnene ikke fullt ut forstår hvilken informasjon som er relevant for saken, eller mestrer å formidle denne informasjonen. Begrenses bevisførselen under ankeforhandlingen til avspilling av videoopptak, er det derfor antakelig en fare for at relevant informasjon ikke kommer til rettens kunnskap.

Skulle lagmannsretten legge til grunn en annen lovforståelse enn tingretten, vil det kunne innebære at det må tas stilling til nye bevistemaer. Hvis dette er bevistemaer som ikke har vært belyst eller tilstrekkelig belyst, vil man måtte kalle inn vitner for å avgi ny forklaring. Hvis opptak er tilgjengelig og kan avspilles, kan det tenkes at effektivitetsbetraktninger vil øve press på hensynet til sakens opplysning ved at saken likevel baseres på en planlagt avspilling av et opptak.

Det er et mål at den tiltalte og allmennheten opplever rettergangen som rettferdig, og målsetningen om rettferdig rettergang har slik en subjektiv dimensjon. I den grad ankeforhandlingen kan oppleves eller oppfattes som mangelfull som følge av at det nyttes indirekte fremfor direkte bevisførsel, vil dette være en virkning som går på tvers av idealet om rettferdig rettergang. Et eksempel er en tiltalt som er misfornøyd med forsvarerens innsats og bytter forsvarer mellom første og andre instans. Vedkommende vil ikke få full uttelling for byttet, ettersom den nye forsvareren er bundet av den tidligere forsvarers vitneutspørring.

¹²¹ *Kolflaath og Strandberg* punkt 2.

11.7.3 Tekniske forutsetninger

En nødvendig betingelse for at avspilling av videoopptak skal kunne tre istedenfor direkte forklaring, er at det er tilstrekkelig teknisk kvalitet på lyd- og bildeopptaket. Utvalget vil understreke at kravet til kvalitet på innspilling og avspilling er noe det ikke kan tas lett på. Det må kreves at avspillingen kvalitetsmessig ligger tett opp til en direkte presentasjon.¹²²

Ved *innspilling* må det derfor kreves at vitnet er klart i fokus og at det er lett å se ansiktsfakter, og det bør være mulig å se om vitnet benytter støttedokumenter. Ved *avspilling* må det kreves at alle aktørene har bildet godt tilgjengelig og at lyden høres uten anstrengelser. Det må kreves at man har mulighet til å spole tilbake i forklaringen ved behov, uten at det utgjør en tidkrevende prosedyre som stykker opp saken.

Utvalgets erfaringer fra å følge to ankebehandlinger ved Hovrätten för Västra Sverige, er at det er mulig å tilfredsstille disse kravene. Avspillingsprosessen opplevdes ikke sjenerende, og syntes ikke å virke negativt inn på bevisekonsentrasjonen. Teknikken og bildet gjør at man ved avspillingen ikke får innblikk i hvordan andre aktører reagerte på vitneforklaringen da den ble avgitt, men utvalget ser ikke dette som en tungtveiende innvending mot bruk av opptak.

Utvalget fikk se en sal med opptaksutstyr som ikke virket dominerende i rommet, og det ble sagt at vitner og øvrige aktører fort glemte at det ble gjort opptak av forhandlingene.

Det at det per i dag er tilgjengelig opptaks- og avspillingsutstyr som sikrer en gjengivelse av en slik kvalitet og tilpasning som må kreves for avspilling av avgitte forklaringer, er også forutsatt i Domstoladministrasjonens rapport «Forstudie Lyd og bilde».¹²³ Det er dessuten all grunn til å anta slikt utstyr som følge av den teknologiske utvikling vil bli bedre og lettere tilgjengelig i tiden som kommer.

En klar risiko ved bruk av lyd- og bildeopptak, er at bruk av de tekniske innretningene kan innebære forstyrrelse og avbrytelse av forhandlingene. For både *innspilling* og *avspilling* gjelder derfor at enhver teknisk justering/korrigeringsdet er behov for, må kunne foretas med minst mulig opphold. Dette må sikres enten gjennom opplæring av dommerne eller ved bistand fra teknisk eller opplært personell. Fortrinnsvis bør dette gjøres av en protokollfører.¹²⁴

Utvalgets erfaringer fra Hovrätten för Västra Sverige, er at også slike krav lar seg oppfylle. Det bemerkes imidlertid at det er vanlig at det deltar en protokollfører under ankebehandling i hovrätten, og heller ikke sjeldent i tingsrätten. Protokollføreren i førsteinstans sørger for opptak, indeksmarkering og lagring, og protokollføreren i andre instans klargjør og spiller av opptakene.¹²⁵ Reformen har resultert i at det stilles større krav til kompetansen hos ekspedisjonspersonalet og IT-ansvarlige, enn tidligere. Den svenske domstoladministrasjonen (Domstolsverket) har dessuten utarbeidet informasjonsmaterieell som redegjør for formålet og betingelsene for bruk av opptakene, og informasjonsmaterieell rettet mot aktørene som redegjør for betingelser for presentasjon, herunder tekniske betingelser.

Om avspilling vil begrense prosessens smidighet, må antas å henge sammen med hvor vanlig avspilling er. Dersom avspilling gjøres til en hovedregel ved ankebehandling slik som i Sverige, er det nærliggende å anta at domstolene og aktørene over tid vil få erfaring i å hankses med utfordringer i forbindelse med bruk av opptakene. Dersom avspilling er unntaket, er det derimot grunn til å anta at bruk av lyd- og bildeopptak i større grad vil bryte flyten i forhandlingene.

11.7.4 Fornærmede og vitner

Hensynet til å begrense belastningen for fornærmede, vitner og andre ved to gangers behandling av straffesaker, er tematisert i ulike sammenhenger. Det ble av Straffeprosesslovkomiteen fremholdt at alvorlige straffesaker er opprivende for fornærmede, og at opplevelsen er like opprivende når saken ankebehandles.¹²⁶ Fornærmedeutvalget har med støtte fra forordninger fra Europarådet lagt til grunn det samme. Om, og i tilfelle i hvilken grad, straffesaken gir en slik opplevelse, er antatt å avhenge av sakens art. For eksempel antas det å være mer opprivende å overvære sedelighetssaker og voldssaker enn økonomiske straffesaker.¹²⁷

Utvalget har hatt et møte med representanter fra Advokatforeningens utvalg for bistandsadvokater. De bekreftet at det for enkelte fornærmede er en meget stor belastning å forklare seg gjentatte ganger om overgrep. I tillegg til å møte gjernings-

¹²² Forstudie Lyd og bilde s. 98–107.

¹²³ Forstudie Lyd og bilde s. 98–107.

¹²⁴ Forstudie Lyd og bilde s. 65.

¹²⁵ Resursfordelingen etter EMR, Domstolsverkets rapportserie 2010:13 s. 16 og 22–23.

¹²⁶ Innstilling 1969 s. 85.

¹²⁷ Se for eksempel Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 27.

personen, er det særlig møtet med domstolens formelle rammer og alle dens aktører som i mange tilfeller virker sterkt inn på fornærmede. I enkelte saker ligger de straffbare handlingene langt tilbake i tid. Ofrene har lagt hendelsene bak seg, og ønsker derfor ikke den følelsesmessige belastning det er å redegjøre for hva de har vært utsatt for. Det ble gitt et eksempel fra en større sak der påtalemyndigheten ønsket å påvise modus hos tiltalte med bruk av forklaringer fra ofre hvor saksforholdet var foreldet. Ingen av disse vitnene ønsket å avgi ny forklaring under ankeforhandlingen.

Når det gjelder spørsmålet om deltakelse eller ikke-deltakelse under ankeforhandling, tror ikke utvalget det lar seg gjøre å fastslå generelt hva som er best for fornærmede. Dette henger først og fremst sammen med at de fornærmede ikke utgjør en ensartet gruppe. Behov og ønsker antas å avhenge av fornærmedes person og hva slags handling vedkommende har blitt utsatt for. Utvalget antar likevel at det som regel vil være ønskelig for fornærmede å bidra til at straffesaken og eventuelle erstatningskrav blir godt opplyst. Dette er naturligvis også det overordnede prosessuelle mål.

At hensynet til saksopplysning er viktig for fornærmede, har i noen grad empirisk støtte. I en tidligere gjennomgang av dokumentasjon om fornærmedes interesser ved seksualovergrep kommer det frem at alle respondentene fremhever at det å bli trodd av domstolen på sin versjon av hendelsesforløpet, var det helt avgjørende.¹²⁸ Derneft ble det fremhevet at det er viktig å komme igjen om rettssaker uten for store psykiske og økonomiske belastninger. Samme sted kommer det også frem at mange fornærmede ønsker å unngå å måtte delta i en omfattende strafforfølgning med gjentatte avhør, rettsbehandlinger og konfrontasjoner. Stadig å få rippet opp i overgrepet og de lidelsene det har medført, vanskeliggjør mental bearbeidelse.

Fornærmedes prosessuelle rettigheter er vesentlig styrket i den senere tid. I lovgivningsprosessen som førte frem til disse rettighetene, er det lagt til grunn at fornærmede ofte har interesse av å delta i rettsforhandlingene.¹²⁹ Den prosessuelle posisjonen fornærmede har i henhold til dagens straffeprosesslov, er dels begrunnet med henvisning til at rett til tilstedeværelse, innsyn og

kontradiksjon for dem som er berørt av en avgjørelse, bidrar til sakens opplysning.¹³⁰

Avgis direkte forklaring sikres at dommerne får stilt de spørsmål de anser mest relevante. Hvis fornærmede ikke møter under ankeforhandlingen, vil det gi tiltalte mulighet til å tilpasse sin forklaring, noe som vil kunne gi en bevismessig ubalanse. Særlig gjelder dette hvis tiltalte har benyttet seg av sin rett til å forholde seg taus i tingretten. Hensynet til sakens opplysning tilsier derfor at fornærmede avgir forklaring også under ankeforhandlingen.

I en rekke alvorlige sakstyper og i andre tilfeller der sakens art og alvor, hensynet til de berørte, eller andre særlige forhold tilsier at det er behov, har fornærmede rett til å få oppnevnt bistandsadvokat, jf. straffeprosessloven § 107 a. Dette er en rett politiet skal informere om ved første kontakt med fornærmede og etterlatte, jf. straffeprosessloven § 107 b. Rollen som bistandsadvokat fremgår av straffeprosessloven § 107 c første ledd:

«Bistandsadvokaten skal vareta fornærmedes og etterlattes interesser i forbindelse med etterforskning og hovedforhandling i saken. Bistandsadvokaten skal også gi slik annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i forbindelse med saken.»

Det at fornærmede bistås av en profesjonell aktør under rettergangen, må antas å bidra til forutsigbarhet og trygghet, og begrenser dermed negative virkninger av ankeprosessen. At bistandsadvokatene ser dette som en sentral del av sin arbeidsoppgave, ble bekreftet av representanter fra Advokatforeningens utvalg for bistandsadvokater.

Men selv om hensynet til sakens opplysning står sentralt, og det gjennom bistandsadvokatorordningen gis støtte utover juridisk bistand, antar utvalget at ankebehandlingen vil kunne virke særlig belastende for enkelte. Hvis hensynet til saksopplysning fullt ut er ivaretatt, fornærmede har særskilt behov for å vernes og ikke ønsker full deltakelse under ankeforhandlingene, bør et ønske om avspilling av forklaringen avgitt i første instans, søkes imøtekommet. En regel som åpner for avspilling av fornærmedes og eventuelt andre vitners forklaringer, bør imidlertid av hensyn til prinsippet om direkte bevisførsel utformes som en unntaksbestemmelse.

¹²⁸ Se NOU 2000: 33 s. 14, 83–84 og 120–121.

¹²⁹ Se *Johnsen* s. 141–165.

¹³⁰ NOU 2006: 10 s. 152.

11.7.5 Betydningen for domstolshverdagen

I dag bygger straffeprosessen på en forutsetning om at hvis skyldspørsmålet skal prøves ved lagmannsretten, skal prøvingen være fullstendig, jf. straffeprosessloven § 331 første ledd. Hvis det tilrettelegges for opptak av tingrettsbehandlingen, og det lempes på vilkårene for avspilling under ankeforhandlingen, vil tyngdepunktet for rettsbehandlingen flyttes til tingretten.

En ordning med utstrakt bruk av opptak og påfølgende avspilling, hvor det i lagmannsretten ikke gis anledning til å stille spørsmål, vil endre domstolsbehandlings karakter vesentlig og gi aktørene en ganske annen arbeidsdag. Etter utvalgets oppfatning vil mange aktører oppleve en stadig gjennomgang av store mengder opptaksmateriale som statisk og utilfredsstillende, noe som også kan tenkes å påvirke søknaden til dommeryrket.

Det er viktig at domstolene nyter tillit. Tillit er avgjørende for at borgerne respekterer og retter seg etter domsavgjørelser. Avgjørelser oppleves riktige. Over tid vil en ankeinstans som ikke er i kontakt med vitner, kunne få svekket legitimitet. Særlig gjelder dette hvis uklarheter fra førsteinstansbehandlingen forblir uklare, til tross for at det var mulig å få saken ytterligere opplyst. Utvalget antar dessuten at tilliten til domstolene over tid best sikres ved at partene er i kontakt med domstolen og gjennom dialog og prosesshandlinger kan formidle spørsmål og synspunkter på rettergangen.

11.7.6 Prosessøkonomi

Hvorvidt bruk av lyd- og bildeopptak vil gi besparelser og omfanget av disse, avhenger av ulike forhold. En åpenbar økonomisk gevinst med omfattende bruk av lyd- og bildeopptak fra førsteinstansbehandlingen ligger i at fornærmede og vitner slipper å møte under ankeforhandling, noe som formodentlig er positivt samfunnsøkonomisk som følge av at arbeidsinnsats kan utføres annetsteds.

For domstolen ligger det også en mulig besparelse i at det blir enklere å planlegge domstolsbehandlingen, og dermed sikres en mer effektiv tidsbruk for aktørene. Det vil dessuten bli færre utsettelse som følge av at parter eller vitner ikke møter. Samtlige av hovrättene i Sverige, foruten én, har imidlertid rapportert at forhandlingene har blitt lengre etter at man gikk over til avspilling av opptak under ankeforhandling. Forklaringen som gis, er at forklaringene tidligere var mer konsentrerte enn de som nå avgis i tingsrätten.¹³¹

Disse erfaringer tilsier at man ikke bør være for optimistisk med hensyn til hvilke besparelser som kan oppnås.

Eventuelle besparelser må holdes opp mot kostnadene ved investering i teknisk utstyr, tilrettelegging for avspilling i rettssalene og personell til å betjene utstyret. I tillegg kommer mer indirekte kostnader som datakyndighet og tilrettelegging av gjennomgang av opptakene i forbindelse i med saksforberedelse. Det vises til Domstoladministrasjonens kostnadsoverslag gjengitt i punkt 11.6.

11.7.7 Øvrige virkninger

Utvalgets mandat er begrenset til å si noe om hvilke kriterier som bør gjelde for avspilling av eventuelle lyd- og bildeopptak, og ikke vurdere nytten av opptak generelt. Utvalget vil likevel kort peke på at opptak vil kunne være verdifullt utover bruken i ankeforhandlingene.

Med unntak for de mest alvorlige sakene, som gir automatisk ankerett, vil adgangen til full behandling i lagmannsretten bero på en forhåndsvurdering som lagmannsretten gjør, såkalt siling. Dokumentasjon for det som har blitt sagt i retten gjennom lyd- og bildeopptak vil gi et godt grunnlag for vurderingen som da skal foretas. Ved prøvingen sitter lagmannsretten med saksdokumentene, i tillegg til dommen. Dette er bevismidler som ikke var tilgjengelig for tingretten. I rettspraksis er det fastslått at lagmannsretten under prøvingen bør være varsom med å legge vekt på forhold som tingretten etter direkte bevisførsel og kontradiksjon ikke har bygget på.¹³² Opptak vil bidra til å klargjøre hva som har vært tingrettens grunnlag og man vil enkelt kunne holde opplysninger opp mot hverandre, opplysninger som ikke nødvendigvis fremgår av tingrettens domsbegrunnelse. En innvending mot bruk av opptak i silingsprosessen, er at det vil gjøre silingen omfattende og tidkrevende. Det må imidlertid forutsettes at partene påviser opptakenes relevante sekvenser. Opptak fra lagmannsretten vil kunne være verdifullt ved anke til Høyesterett, for eksempel for å dokumentere en saksbehandlingsfeil.

Vilkår for gjenåpning følger av straffeprosessloven §§ 390-393. Et sentralt vilkår for gjenåpning er opplysning om en ny omstendighet eller at det skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anven-

¹³¹ Resursfordelingen etter EMR, Domstolsverkets rapportserie 2010: 3 s. 30.

¹³² Rt. 2009 s. 1590 avsnitt 20.

delse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge, jf. straffeprosessloven § 391 tredje ledd. En vurdering av om det foreligger nye opplysninger om faktiske forhold, og i tilfelle i hvilken retning disse opplysningene trekker, forutsetter at det er kjent hvilket grunnlag den tidligere avgjørelsen er basert på. Det er kun i sjeldne tilfeller at deler av en vitneforklaring blir protokollert, og man er derfor i stor grad henvist til domsbegrunnelsen og det som måtte finnes av skriftlig materiale, herunder politiforklaringer. Det fremgår sjelden av domsgrunnene hva det enkelte vitne i detalj har forklart. Det er verdifullt om det sikres grunnlag for en eventuell sak om gjenåpning. Opptak av forklaringer avgitt for retten, vil utgjøre et sentralt supplement til grunnlagsmaterialet. Gjenopptakelseskommissjonen har for utvalget understreket viktigheten av dette. Utvalget er ikke bekymret for at arkivering av opptak vil bidra til at det igangsettes unødige gjenåpningssaker. Utvalget vurderer det som hensiktsmessig om opptak arkiveres og oppbevares sammen med sakens dokumenter, etter ordningen i påtaleinstruksen § 2-2.

Utvalget har ikke vurdert spørsmålet grundig, men nevner likevel kort at det er i tvil om det er nødvendig med lyd- og bildeopptak for å ivareta de ovennevnte formål, eller om det vil være tilstrekkelig med lydopptak.

11.7.8 Utvalgets anbefaling

To-instansutvalgets foreslo i sin tid en utvidet protokollasjonsordning. Departementet valgte ikke å følge opp forslaget med følgende begrunnelse:

«... [M]an [bør] være forsiktig med å legge opp til et system hvor man i ankeomgangen i stor grad kan nøye seg med å lese opp tidligere protokollerte forklaringer. Hensynene for en to-instansordning taler imot et slikt system: Det er viktig at den dømmende rett selv kan høre vitnet forklare seg, og at retten og partene også for ankeinstansen har mulighet til å stille supplerende eller utdypende spørsmål til vitnet.»¹³³

Utvalget slutter seg til departementets vurdering den gang, og går derfor ikke inn for et system hvor ankeforhandlingene i stor grad er basert på avspilling av opptak. Det ligger dessuten utenfor utvalgets mandat å vurdere om det skal foretas vesentlige endringer i den grunnleggende pro-

sessordning for fullstendige ankesaker i straffeprosessloven § 331 første ledd. Av denne bestemmelsen følger at det skal foretas en fullstendig ny behandling av saken så langt den er henvist.

Hvis man først skal ha et system hvor det er full overprøving, må også behandlingen være fullverdig i begge instanser. Hensynene til sakens opplysning og arbeidsforholdene i domstolene tilsier at bevisførselen bør være direkte. Vitner der retten skal vurdere troverdighet og kunne stille egne kontrollspørsmål, bør utvilsomt også i fremtiden i norsk prosess møte direkte for den dømmende rett. Dette vil også gardere mot avgjørelser i strid med retten til reell ankeprøving etter SP artikkel 14 nr. 5 og kravene til en rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr. 1.

Forsåvidt gjelder vitner der ikke rettens primære oppgave er å vurdere deres troverdighet eller å stille spørsmål ved observasjonene, vil avspilling normalt være besparende og betryggende. Det er under enhver omstendighet bedre enn å lese opp politiforklaringer som ikke har vært gjenstand for noen kontradiksjon. Utvalget går imidlertid heller ikke inn for at omfanget av direkte bevisførsel begrenses med sikte på slike vitner, verken ved at partene skal kunne begrense direkte bevisførselen ved å avtale seg i mellom hvilke vitner det er nødvendig å høre direkte og hvilke vitneforklaringer som kan avspilles, eller på annet vis. Det er retten som har og bør ha ansvaret for sakens opplysning. Forut for forhandlingene er det vanskelig for retten å ta stilling til behovet for at vitnet forklarer seg direkte. Det må være lite tilfredsstillende for lagmannsrettens dommere ikke å ha muligheten til å stille selvstendige spørsmål til vitnene uaktet om tingrettens dommere eller sakens parter har sagt seg fornøyd. Utvalget ser det også en fare i at det i praksis vil kunne bli vanskelig å holde tilbake omfanget av avspilling. Selv om det ved behov vil være adgang til å kalle inn vitnet på nytt etter avspilling, vil slik hurtiginnkalling antakelig ofte være forbundet med praktiske vanskeligheter.

Spørsmålet er om hensynet til fornærmede og vitner i en særlig sårbar situasjon tilsier at man bør åpne for unntak fra prinsippet om direkte bevisførsel, slik at denne gruppen ikke trenger å møte til ankeforhandling eller slipper å forklare seg.

Utvalget legger til grunn at fornærmede og vitner kan ha forskjellige interesser, innstillinger og behov i forbindelse med straffesaksbehandlingen, avhengig av hva slags person man er og hva slags lovbrudd man har vært utsatt for, se punkt 11.7.3.

¹³³ Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) s. 43.

Det foreligger ikke undersøkelser som dokumenterer at det å møte til ankeforhandling medfører ytterligere traumatisering eller andre psykiske skadevirkninger. Fraværet av systematisk dokumentasjon for et slikt behov, tilsier at man bør være varsomme med å etablere straffeprosessuelle regler som innebærer unntak fra prinsippet om direkte bevisførsel. Hvis unntaksregler først blir gitt, finner de også ofte sin anvendelse. Dertil kommer at en rekke ulike prosessuelle mekanismer sikrer fornærmedes interesser under ankeforhandlingen, herunder bistandsadvokatordningen og muligheten for å forklare seg uten tiltalte til stede.

Det er imidlertid en utbredt oppfatning at enkelte fornærmede bør skånes for unødvendige belastninger i forbindelse med straffeforfølgning. At det antas å være behov for å beskytte fornærmede i så henseende, synes også ha vært motiverende for Europarådets anbefalinger gjengitt i punkt 11.4.4.4. Etter utvalgets syn kan forholdene ligge slik an at særlig sårbare fornærmede eller vitner bør få slippe å forklare seg fullt ut for domstolene to ganger.

Det kan stilles spørsmål om det burde åpnes for bruk av dommeravhør i slike tilfeller. Utvalget ser ikke det som en god løsning, ettersom bevisverdien av et direkte avhør som regel er bedre enn dommeravhør. Dommeravhør tas som regel på et tidlig stadium under etterforskningen før sakens helhet er klarlagt, og det er derfor ikke mulig å stille spørsmål som blir aktualisert av forhold som har fremkommet under etterforskningen, tiltaltes forklaring eller andre opplysninger under sakens gang. Denne innvendingen gjelder i mindre grad for bruk av opptak fra tingrettsbehandlingen.

Utvalget går inn for at det i særtilfeller, der det vil være en uforholdsmessig tung byrde for fornærmede å forklare seg på nytt, skal gis adgang til avspilling av lyd- og bildeopptak fra førsteinstans under ankebehandlingen, forutsatt at avspillingen ikke går på bekostning av hensynet til saksopplysning. En slik adgang vil sikre at særlig sårbare fornærmede slipper å gjenta de sider av hendelsesforløpet og ettervirkninger som det er mest belastende å fortelle om. Særlig hensynet til fornærmede som har vært eller er i en tung bearbeidelsesprosess som følge av de straffbare forhold som er til behandling, tilsier en slik ordning. Etter utvalgets syn må imidlertid fornærmede møte til ankeforhandlingen for å svare på eventuelle supplerende spørsmål. Tilstedeværelse sikrer at fornærmede vil kunne ta til motmæle og oppklare misforståelser.

Forholdene kan tenkes å ligge slik an at det er like belastende for et vitne å avgi forklaring, for eksempel der vitne faktisk er fornærmet som følge av at en straffesak er delt, forhold er foreldet osv. Denne gruppen av vitner bør også omfattes av ordningen.

Utvalget foreslår på bakgrunn av det ovennevnte, følgende inntatt som straffeprosessloven § 331 femte ledd:

«Under ankeforhandling kan lyd- og bildeopptak av en forklaring som et vitne har gitt under forhandlingene i første instans supplere eller tre istedenfor personlig avhør når ny forklaring vil innebære en uforholdsmessig tung byrde og retten finner det forsvarlig av hensyn til sakens opplysning at avspilling finner sted. Avspilling skal skje før vitnet forklarer seg.»

Kapittel 12

Økonomiske konsekvenser

12.1 Utgangspunkt

I utvalgets mandat punkt 2.4 fremgår:

«Utvalget skal redegjøre for de økonomiske og administrative konsekvensene av sine forslag. Minst ett forslag skal være basert på uendret ressursbruk, jf. utredningsinstruksen punkt 3.1.»

Hvilken betydning økonomiske hensyn har for valget av behandlingsmåte for fullstendige ankesaker, er behandlet i punkt 8.13, og det vises til fremstillingen der.

De økonomiske konsekvensene av utvalgets forslag knytter seg i hovedsak til endringer i antall fagdommere og lekdommere. I tillegg kommer endrede administrasjonskostnader. Ingen av forslagene forutsetter bygningsmessige endringer.

Det finnes ikke samlet oversikt over årlige kostnader for lekdommere. Utvalget har i et forsøk på å gjøre et kostnadsoverslag hentet inn opplysninger fra lagmannsrettene om utgifter til godtgjørelse og reise for lekdommere, antall saker som er behandlet og hvor mange rettstimer som er brukt. For årene 2009-2010 var fordelingen for de ulike domstolssammensetninger slik:¹

De totale kostnadene til bruk av lekdommere i samme periode var kroner 48 165 376,-, som gir en gjennomsnittlig kostnad per lekdommer per retts-time på kroner 276,-. I tall utvalget har fått fra Domstoladministrasjonen fremgår det at det beregnes kroner 1250,- per lekdommer per dag.

Domstoladministrasjonen har opplyst at et årsverk for lagdommere, inkludert et tillegg på 15,3 % for ferielønn og arbeidsgiveravgift, beløper seg til kroner 1 079 208,-. Fagdommernes arbeidsoppgaver er av sammensatt art. Det er derfor vanskelig å fastslå hvor mye tid som frigjøres per fagdommer per rettstime som reduseres. Utvalget har i beregningene valgt å ta utgangspunkt i antall rettstimer også for fagdommerne.

Tallene viser at det benyttes dobbelt så mange rettstimer per sak ved bruk av lagrette som ved bruk av meddomsrett når skyldspørsmålet prøves. Domstoladministrasjonen har også oppgitt forholdstallet 1 til 2 mellom domstolssammensetningene i de beregninger som er gjort for utvalget. Utvalget formoder at forskjellen i hovedsak skyldes at de alvorligste straffesakene går for jury, og at disse tar lenger tid å behandle. Utvalget antar at ankeforhandlingene vil ta noe lenger tid i

¹ Tallene er hentet fra saksbehandlingsprogrammet Lovisa. Hevede saker er inkludert. Tallene avviker i noen grad fra Domstoladministrasjonens statistikk for tilsvarende år.

Tabell 12.1

Domstolssammensetning	Antall saker	Antall rettstimer	Antall rettstimer, lekdommere	Antall rettstimer fagdommere	Rettstimer per sak
Jury	610	13532	135320 ¹	40596	22
Meddomsrett, skyldanke	784	8463	33852	25389	11
Meddomsrett, straffutmåling	408	1307	5228	3921	3
Fagdommer, straffutmåling	866 ²	1905	-	5715	2

¹ Tallet er for høyt, fordi det ikke deltar 10 dommere etter at skyldspørsmålet er avgjort. Det finnes imidlertid ikke statistikk som viser fordelingen av tidsbruken før og etter skyldspørsmålet er avgjort.

² Tallet omfatter alle fagdommersaker, herunder skriftlige. Det føres ikke statistikk over fordelingen av straffutmålings-, saksbehandlings- og lovanvendelsesanker. I følge opplysninger utvalget har mottatt fra lagmannsrettene basert på erfaring, er det et svært lite antall som bare gjelder saksbehandlingen og/eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet.

jurysaker enn i meddomsrett uavhengig av saks-type, men synes det er vanskelig å fastslå det nærmere omfang, se punkt 8.13. Selv om det er klart at behandlingen av en straffesak med jury er mer kostnadskrevende enn med meddomsrett etter dagens behandlingsregler, er besparelsen ikke større enn at det ikke bør tillegges noen videre vekt for valget mellom jury og meddomsrett som prosessform i de alvorlige straffesakene som i dag behandles med jury. I enkelte saker som i dag behandles med jury, vurderes imidlertid dette som uforholdsmessig ressurskrevende i forhold til den straffereaksjon som er aktuell. Medlemmene av lagrettefraksjonen går derfor inn for å begrense tilfanget av jurysaker noe, se redegjørelsen for økonomiske konsekvenser av lagrettefraksjonens forslag nedenfor i punkt 12.2.

12.2 Lagrettefraksjonens forslag

Lagrettefraksjonens forslag til domstolsordning gir følgende besparelser og kostnader knyttet til bruk av lekdommere og fagdommere holdt opp mot dagens system:

- En lekdommer mindre i jurysaker.
- Fem lekdommere flere under straffutmålingen i jurysaker.
- Fire meddommere flere enn i dagens straffutmålingsanker med fagdommere.

Samlet gir dette følgende kostnader og besparelser i rettstimer basert på tallene fra 2009-2010:

	Antall retts- timer, lek- dommere	Antall retts- timer fag- dommere
Jury	-13532 ¹	-
Meddomsrett, skyldanke	-	-
Meddomsrett, straffutmåling	-	-
Fagdommer straffutmåling	+ 7620	-
Totalt	-5912	-

¹ Tallet er for høyt, fordi det ikke deltar 10 dommere etter at skyldspørsmålet er avgjort. Det finnes imidlertid ikke statistikk som viser fordelingen av tidsbruken før og etter skyldspørsmålet er avgjort.

Samlet innebærer lagrettefraksjonens forslag enn besparelse på 5912 rettstimer for lekdommere.

Basert på gjennomsnittskostnadene for lekdommere i 2009-2010 utgjør det kroner 815 856,- per år.

I tillegg til de ovennevnte besparelsene kommer besparelser og kostnader som er vanskeligere å fastslå konkret:

- Økte kostnader som følge av fem flere lekdommere skal delta under straffutmålingen.²
- Økte kostnader som følge av at det gis begrunnelse for svaret på skyldspørsmålet under forhandlingene.
- Lagrettefraksjonens forslag bygger på at vilkårene for lagrettebehandling skal avhenge av strafferamme og konkret straffutmåling, noe som i utgangspunktet vil redusere antall lagrettesaker fra dagens jurysaker med omtrent 30 %. Forslaget forutsetter imidlertid at bestemmelser om forhøyelse av maksimumsstraff på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser, straffeloven § 60 a eller annet skal tas i betraktning ved fastsettelse av strafferamme, noe som innebærer at enkelte saker som i dag går for meddomsrett vil gå for lagrette. Det har ikke latt seg gjøre å konkretisere antallet nærmere, men erfaring og søk i Lovdata tilsier at dette vil utgjøre færre saker enn reduksjonen av lagrettesaker, og at det derfor også her ligger en besparelse i antall rettstimer for lekdommere.
- Reduserte kostnader som følge at tilsidesettelsesadgangen med ny behandling avskaffes.

Utvalgets medlemmer har ulikt syn på hva som vil være den økonomiske betydningen av å erstatte dagens juryordning med en lagretteordning som foreslått av lagrettefraksjonen. Mellom de to alternative lagretteordninger som er foreslått av utvalgets medlemmer Elden, Jordal, Leikvik og Ryan på den ene side og av utvalgets medlem Rehman på den andre, antas forskjellene imidlertid å være ubetydelige.

Medlemmene av utvalgets lagrettefraksjon legger til grunn at kostnadene ved forslaget til ny lagretteordning og meddomsrettsordning vil være omtrent de samme som for dagens domstolssammensetninger, og at ressursbruken derfor blir uendret, jf. mandatets punkt 2.4.

Medlemmene av utvalgets meddomsrettsfraksjon mener at lagrettefraksjonen vesentlig under vurderer kostnadene ved den prosessordning de foreslår til erstatning for dagens juryordning, og ønsker å bemerke: Rett nok reduseres antallet lag-

² Det finnes ingen statistikk som viser hvor stor andel av rettstimerne i jurysaker som går med til straffutmåling.

rettemedlemmer som deltar under behandlingen av skyldspørsmålet med én. Dette mer enn oppveies ved at alle de ni lagrettemedlemmene skal delta ved behandlingen av straffespørsmålet, mens det i dag bare er fire som deltar i denne fasen.

Mer vesentlig er at den tid som til sammen vil medgå til hovedforhandling og domsavsigelse vil øke betydelig. I dagens jurysaker avgjøres skyldspørsmålet ved juryens ja eller nei. Deretter fortsetter saken som regel etter en kort pause med forhandlingen om straffespørsmålet. Selve forhandlingen om skyldspørsmålet kan forventes å ta like lang tid som nå. Domskonferansen med oppdeling i tre faser og ytterligere to medlemmer av kollegiet, vil måtte ta lengre tid enn lagrettens rådslagning nå.

Mer vesentlig er det at det skal utformes en skriftlig begrunnelse for avgjørelsen av skyldspørsmålet på vegne av samtlige tolv medlemmer av retten, før hovedforhandlingen fortsetter. Selv om det er forutsatt at begrunnelsen skal kunne utdypes i dommen senere, er det grunn til å tro at det kommer til å bli lagt adskillig arbeid i utformingen av begrunnelsen for skyldspørsmålet også i denne fasen. Begrunnelsen skal inngå som del av dommen, og mangler ved begrunnelsen må antas å kunne lede til opphevelse av dommen etter saksbehandlingsanke. I mange saker vil det oppstå en lengre pause i forhandlingene, før saken fortsetter med behandling av straffespørsmålet, ny domskonferanse og til slutt domsavsigelse med alle tolv medlemmer av retten.

Ved berømmelsen av hovedforhandlingen vil man måtte ta høyde for den økte varighet av hovedforhandlingen. Saksbehandlingstiden må derfor forventes å øke.

I tillegg til den økte ressursinnsats i form av tid og kostnader som forlengelsen av hovedforhandlingen vil medføre for fagdommere og lekdommere, kommer betydningen for de andre aktørene, aktor, forsvarer og eventuelt bistandsadvokat. Hvor store konsekvensene blir, er høyst usikkert.

12.3 Meddomsrettsfraksjonens forslag

Meddomsrettsfraksjonens forslag til domstolsordning gir følgende besparelser og kostnader knyttet til bruk av lekdommere og fagdommere holdt opp mot dagens system:

- En fagdommer mindre i alle bevisanker og straffeanker.
- Fem lekdommere mindre enn i dagens jurysaker.

- En meddommer mindre i dagens straffutmålingsanker med meddomsrett.
- Tre meddommere mer i dagens straffutmålingsanker med fagdommere.
- En meddommer mer i dagens bevisanker med meddomsrett.

Samlet gir dette følgende kostnader og besparelser i rettstimer basert på tallene fra 2009-2010:

	Antall retts- timer, lek- dommere	Antall retts- timer fag- dommere
Jury	-67660 ¹	-13532
Meddomsrett, skyldanke	+8463	-8463
Meddomsrett, straffutmåling	+1307	-1307
Fagdommersaker, straffutmåling	+5715	-
Totalt	-52175	-23302

¹ Tallet er for høyt, fordi det ikke deltar 10 dommere etter at skyldspørsmålet er avgjort. Det finnes imidlertid ikke statistikk som viser fordelingen av tidsbruken før og etter skyldspørsmålet er avgjort.

For fagdommerne innebærer dette en årlig besparelse på 11 651 rettstimer. Basert på tariffestet 37,5 timers arbeidsuke og 5 ukers ferie, utgjør et årsverk ca. 1 750 timer. Hvilket tilsier en samlet innspar på 6,5 årsverk i rettstimer, som igjen utgjør noe over 7 millioner kroner. I tillegg kommer besparelser for arbeid utover rettstimene.

Basert på tall fra toårsperioden 2009-2010 gir det for lekdommere en årlig besparelse på 26089 rettstimer, som basert på utgiftene for samme periode vil utgjøre kroner 7 200 150,-.

Beregningene for besparelser knyttet til bruk av lekdommere og fagdommere samsvarer i stor grad med beregninger Domstoladministrasjonen har gjort for utvalget. Basert på en «ressursfordelingsmodell» som ligger til grunn for fordelinger i domstolene er det anslått at man vil spare 9-10 millioner årlig ved å la dagens jurysaker behandles for to lagdommere istedenfor tre, 1-2 millioner ved å la meddomsretten ved fullstendige anker bestå av to fagdommere og fem meddommere og 1 million hvis begrensede anker ble behandlet med to fagdommere.

I tillegg til de ovennevnte besparelsene kommer besparelser som er vanskeligere å fastslå konkret:

- Besparelser som følge av totalt færre oppmøter for lekdommere, anslått til 1460 færre oppmøter per år.
- Redusert arbeid for funksjonærene ved trekking og innkalling av lekdommere og med behandlingen av fritakssøknader.
- Kortere ankeforhandling for de saker som i dag går for jury.

- Avskaffelse av tilsidesettelsesadgangen i jury-saker.

Utvalget antar at dette samlet vil utgjøre årlige besparelser på minst 14 millioner kroner per år. Gjennomgangen har vist at det hefter betydelig usikkerhet knyttet til de konkrete kostnadsberegninger, utvalget konkretiserer derfor ikke besparelsene ytterligere.

Kapittel 13

Forslag til lov om endringer i straffeprosessloven mv. (lagmannsrettens sammensetning i straffesaker) – lovutkast og merknader

13.1 Utvalgets lovutkast og merknad

13.1.1 Utvalgets lovutkast

13.1.1.1 I straffeprosessloven

Straffeprosessloven § 331 nytt femte ledd skal lyde:

Under ankeforhandling kan lyd- og bildeopptak av en forklaring som et vitne har gitt under forhandlingene i første instans supplere eller tre istedenfor personlig avhør når ny forklaring vil innebære en uforholdsmessig tung byrde og retten finner det forsvarlig av hensyn til sakens opplysning at avspilling finner sted. Avspilling skal skje før vitnet forklarer seg.

13.1.1.2 Ikraftsettings- og overgangsregler

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan bestemme at forskjellige bestemmelser skal tre i kraft til forskjellig tid.

Kongen kan gi forskrift om overgangsregler.

13.1.2 Utvalgets merknad

Til straffeprosessloven § 331 nytt femte ledd:

Bestemmelsen regulerer karakteren av lagmannsrettens prøving av bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. I *nytt femte ledd* gis adgang til avspilling av lyd- og bildeopptak av forklaring gitt for tingretten. Det skal gis adgang til avspilling av lyd- og bildeopptak fra førsteinstans under ankebehandlingen når det vil være en uforholdsmessig tung byrde for fornærmede å forklare seg på nytt. Adgangen forutsetter at avspillingen ikke går på bekostning av hensynet til saksopplysning. Fornærmede må møte til ankeforhandlingen for å svare på eventuelle supplerende spørsmål. Avspilling skal skje før forklaring gis.

13.2 Lagrettefraksjonens lovutkast og merknader

13.2.1 Lagrettefraksjonens lovutkast

13.2.1.1 I domstolloven

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) endres slik:

Domstolloven § 52 skal lyde:

Ved dommere forstaaes i denne lov, naar ikke andet er sagt eller fremgaar av sammenhængen, alle de medlemmer av en domstol, som kan træffe eller være med i dømmende avgjørelser, baade de som er fast ansat, og de som bare gjør tjeneste for en tid eller i en enkelt sak. Som dommere regnes også medlemmer av *forliksrådet*.

Domstolloven § 87 skal lyde:

Når en sak skal behandles med lagrette, skal en dommer eller en av domstolens tjenestemenn i god tid før hovedforhandlingen trekke *søks* lagrettemedlemmer fra hvert av utvalgene etter § 64.

I saker som nevnt i straffeprosessloven § 355 annet ledd kan det trekkes *syv* lagrettemedlemmer fra hvert av utvalgene.

Dersom en sak omberammes eller utsettes til ny behandling, beslutter en dommer om det skal trekkes nye lagrettemedlemmer til saken.

Domstolloven § 93 andre ledd skal lyde:

Dersom det i samme tidsrom som etter første ledd første punktum blir klart at antallet lagrettemedlemmer som møter og kan gjøre tjeneste i en sak er mindre enn tolv, eller når lagretten skal settes med flere enn *ni* lagrettemedlemmer, mindre enn fjorten, uten at lagrettelisten i sin helhet er ugyldig, kan retten tilkalle det nødvendige antallet lagrettemedlemmer fra

utvalgene som kan møte på kort varsel. Tilkalling kan unnlates dersom partene er villige til ikke å skyte ut flere enn at det blir tilbake minst *ni* lagrettemedlemmer som kan gjøre tjeneste, eller i tilfelle det nødvendige større antall. Første ledd tredje og fjerde punktum gjelder tilsvarende.

Domstoloven § 107 skal lyde:

Den som er *dommer kan* ikke være sakkyndig i saken.

Den, som er vidne i saken, kan ikke være *dommer saafremt* han har hat noget at forklare, som vedkommer saken.

Hvis en *dommer forlanges* ført som vidne, men ikke har noget at forklare, som vedkommer saken, kan han avgi forklaring herom fra dommersættet. Under samme betingelse kan retten beslutte, at han skal avgi sin forklaring paa forhaand i et retsmøte, som parterne varsles til. Beslutningen kan ikke angripes.

Domstoloven § 108 skal lyde:

Dommer kan heller ikke nogen være, når andre særegne omstendigheter foreligger, som er skikket til å svekke tilliten til hans uhildethet. Navnlig gjelder dette, når en part av den grunn krever, at han skal vike sete.

13.2.1.2 I straffeprosessloven

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) endres slik:

Straffeprosesslovens § 31 skal lyde:

Har retten flere medlemmer, skal den holde rådslagning og stemmegivning for stengte dører før dom blir avsagt, såfremt de ikke straks blir enige om avgjørelsen.

Bare protokollføreren har adgang til å overvære rådslagningen og stemmegivningen om ikke rettens leder gir særlig tillatelse til andre som av hensyn til sin juridiske utdanning eller av liknende grunner ønsker å være til stede.

Kongen kan ved forskrift gi nærmere regler om hvordan rådslagninger skal gjennomføres.

Straffeprosessloven § 34 skal lyde:

En dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, deltar ikke i avstemningen om det foreligger slike særskilte omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere eller mildere straffebestemmelse *eller i*

avstemningen om straff, men anses som om *vedkommende* hadde tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede.

Straffeprosessloven § 40 skal lyde:

Ved dommer av lagmannsrett *skal*, når siktede domfelles, domsgrunnene for skyldspørsmålet vedkommende bestemt og uttømmende angi det saksforhold retten har funnet bevist som grunnlag for dommen, og vise til det straffebud han dømmes etter. Når siktede domfelles, skal domsgrunnene også opplyse om de grunner retten har lagt vekt på ved fastsetting av straff og andre rettsfølger. Det skal opplyses i domsgrunnene om hvorvidt straffeloven § 59 annet ledd første punktum er anvendt, og det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen. Opplysninger om tidligere domfellelser eller påtaleunnlater tas bare med i den utstrekning det har betydning for dommen.

Har retten anvendt straffeloven § 63 annet ledd, skal det opplyses hvilken eller hvilke straffbare handlinger retten har betraktet som skjerpene omstendigheter.

Blir siktede frifunnet, skal domsgrunnene angi de vilkår for straffeskyld som antas å mangle, eller de omstendigheter som utelukker straff eller annen rettsfølge som det er fremmet krav om.

Domsgrunnene *skal angi* hovedpunktene i rettens bevisvurdering.

I saker som er behandlet med lagrette, inntas i domsgrunnene kjennelsen gitt etter voteringen over skyldspørsmålet, jf. § 373 femte ledd.

Er det besluttet anonym vitneførsel, jf. § 130 a eller § 234 a, må dommen ikke inneholde opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent. Dersom det av hensyn til reglene om domsgrunner i paragrafen her er nødvendig å komme med opplysninger om vitnets identitet, skal opplysningene nedtegnes i et særskilt dokument. Dokumentet skal oppbevares på en strengt betryggende måte i samsvar med forskrift som Kongen gir.

Straffeprosessloven § 41 skal lyde:

Domsgrunnene skal i alle tilfelle opplyse om dommen er enstemmig, eller dersom det ikke er *tilfellet*, hvilke punkter uenigheten gjelder.

Dommerne redegjør for sin mening. For så vidt *angår lagretten*, gjelder likevel reglene i § 373 sjette ledd og 376 femte ledd.

Høyere retter kan i sine domsgrunner henholde seg til tidligere dommer i saken.

Straffeprosessloven § 289 skal lyde:

Forhandlingen om selve det forhold tiltalen gjelder, begynner med opplesing av tiltalebeslutningen. Rettens leder spør så tiltalte om han erkjenner seg skyldig, og oppfordrer ham til å følge forhandlingen med oppmerksomhet.

Rettens leder redegjør så for gangen i forhandlingene og sentrale straffeprosessuelle prinsipper.

Deretter får aktor ordet for å forklare hva som er gjenstand for tiltalen, og kort nevne de bevis som vil bli ført. *Forsvareren skal på begjæring få ordet til bemerkninger til de samme spørsmål.*

Straffeprosessloven § 329 skal lyde:

Retten sender saksdokumentene til påtalemyndigheten med pålegg om innen en fastsatt frist å sende dokumentene til forsvareren dersom forsvareren ikke allerede har kopi av dokumentene. Foreligger bevisanke, fastsetter retten overfor partene frist for innsending av bevisoppgave. I andre saker fastsettes om nødvendig frist for innsending av bevisoppgave.

Foreligger bevisanke og anken gjelder forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år og det ved den påankede dom er idømt fengsel mindre enn 2 år, skal påtalemyndigheten innen en fastsatt frist varsle retten om det i saken vil bli nedlagt påstand om 2 år fengsel eller mer.

Om utarbeidelse av utdrag gjelder lov 14. august 1918 nr. 2 om utdrag i sivile saker og straffesaker.

Straffeprosessloven § 332 skal lyde:

Ved ankeforhandling som omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet eller avgjørelse om straff eller rettsfølge som nevnt i § 2 første ledd *nr. 1* settes lagmannsretten med fire meddommere. I vidløftige saker kan rettens leder bestemme at ett eller flere varamedlemmer for meddommerne skal følge forhandlingene og tre inn i retten om noen av meddommerne får forfall. I saker hvor det er behov for det, kan rettens leder beslutte at to av meddommerne skal være fagkyndige. Disse oppnevnes etter reglene i domstoloven § 94.

Paragrafen her gjelder ikke for saker som etter kapittel 24 skal behandles med lagrette, og heller ikke for anke over saker som nevnt i straffeloven § 28 b første ledd bokstav a og § 54 nr. 2.

Straffeprosessloven § 333 skal lyde:

Når anke til lagmannsretten ikke gjelder bevisbedømmelsen under *skyldspørsmålet* kan ret-

ten med partenes samtykke beslutte at saken skal behandles *skriftlig*.

Den skriftlige behandling ledes av den dommer som førstelagmannen oppnevner.

Hver side skal ha anledning til to innlegg.

Retten kan omgjøre beslutningen om at saken skal behandles skriftlig.

Beslutning om skriftlig behandling kan ikke ankes eller brukes som ankegrunn.

Paragrafen her gjelder ikke for anke over saker som nevnt i straffeloven § 28 b første ledd bokstav a og § 54 nr. 2.

Straffeprosessloven § 352 skal lyde:

Lagmannsretten skal under ankeforhandlingen settes med lagrette når det er anket over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og anken gjelder straff for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år og *påtalemyndigheten påstår eller det ved den påankede dom er idømt fengsel i 2 år eller mer. Lagretten deltar ved avgjørelsen av straff og saksomkostninger.*

Forhøyelse av maksimumsstraffen på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser eller anvendelsen av straffeloven § 60 a eller § 232 *tas* i betraktning.

Straffeprosessloven § 353 skal lyde:

En ankesak *skal* omfatte *alle* forhold som forenes etter reglene i § 13. *Dersom ankeforhandlingen omfatter både bevisanke som skal behandles med lagrette og anke over andre sider ved en dom, skal lagretten delta ved avgjørelsen av alle spørsmål om straff eller rettsfølge som nevnt i § 2 første ledd og saksomkostninger.*

Straffeprosessloven § 355 skal lyde:

Lagretten skal ha 9 medlemmer.

I vidløftige saker kan rettens leder beslutte at 10 eller 11 lagrettemedlemmer skal følge forhandlingene. Når lagretten skal *rådslå* og antallet av lagrettemedlemmer ikke ved forfall er gått ned til 9, trer en eller to av dem ut etter loddtrekning. Loddtrekningen skal skje på en slik måte at det *til slutt blir mest mulig likt antall kvinner og menn tilbake*. Lagrettens ordfører holdes utenfor loddtrekningen.

Før forhandlingen begynner, bringer rettens leder på det rene om noen av lagrettemedlemmene er ugilde, jf. domstoloven § 115.

Straffeprosessloven § 356 skal lyde:

Partene har rett til å skyte ut så mange lagrettemedlemmer som det er til stede flere enn 9, eller flere enn 10 eller 11 i de tilfellene som er

nevnt i § 355 andre ledd. *Tiltalte skyter ut ett og ett medlem inntil det ønskede antall er tilbake.*

Nyttes ikke utskytingsretten, eller nyttes den ikke fullt ut, avgjøres ved loddtrekning hvem som skal gå ut.

Utskyting og loddtrekning skal skje på en slik måte at det *til slutt blir mest mulig likt antall kvinner og menn tilbake.*

Straffeprosessloven § 359 skal lyde:

Rettsens leder gjør lagrettens medlemmer kjent med gangen i rettsforhandlingene, *sentrale straffeprosessuelle prinsipper* og lagrettens oppgaver og ansvar. *Det skal særskilt foreholdes lagrettens medlemmer at de inntil lagrettekjenningen er endelig avgitt, ikke må ha samtale eller forbindelse med noen annen enn retten når det gjelder saken, og at de ikke uten tillatelse av rettsens leder må forlate rådslagningsrommet etter at de har trukket seg tilbake for å svare på de spørsmål som er stilt.*

Straffeprosessloven § 360 skal lyde:

Deretter spør rettsens leder lagrettens medlemmer: «Forsikrer du at du vil gi vel akt på alt som forhandles i retten og svare på de spørsmål som blir forelagt deg, slik som du vet sannest og rettest å være etter loven og bevisene i saken?» Lagrettens medlemmer skal stående og hver for seg svare: «Det forsikrer jeg.»

Alle tilstedeværende skal reise seg når forsikringen *avgis.*

Straffeprosessloven § 361 skal lyde:

På et passende tidspunkt velger lagretten under ledelse av rettsens leder ved lukkede sedler en ordfører. Står stemmene likt, avgjøres valget ved loddtrekning. Lagretten får utlevert en liste over lagrettens medlemmer, og trekker seg deretter tilbake før stemmene avgis.

Straffeprosessloven § 366 skal lyde:

Det skal for hvert hovedspørsmål stilles spørsmål om handlingen er begått, om handlingen er begått av tiltalte, om, med mindre det gjelder forhold som ikke forutsetter straffeskyld, skyldkravet er oppfylt, og om tiltalte skal dømmes for handlingen. Det må fremgå av spørsmålsskriftet at for å svare ja på det siste spørsmålet må ingen av de foregående spørsmålene være besvart med nei, handlingen rammes av et straffebud og det må ikke foreligge en straffrihetsgrunn. I spørsmålene gis en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted.

Der partene har prosedert på og retten har funnet det riktig å vurdere subsidiære grunnlag for domfellelse, skal spørsmålsskriftet også inneholde de alternativer som lagretten og retten skal kunne ta stilling til.

Straffeprosessloven § 371 skal lyde:

Når rådslagningen er slutt, stemmer lagretten under ledelse av ordføreren og retten under ledelse av rettsens leder, hver for seg over de enkelte spørsmål i den orden de er stilt. *Det trekkes lodd om rekkefølgen. Ordføreren og rettsens leder stemmer sist.*

Straffeprosessloven § 372 skal lyde:

Til et svar som er til ugunst for tiltalte, kreves *minst seks stemmer i lagretten og minst to i retten.*

Stemmetallet noteres ved hvert spørsmål. Stemmegivningen til det enkelte lagrettemedlem skal ikke fremgå med navn.

En dommer som har stemt for frifinnelse i hovedspørsmålet, deltar ikke i avstemningen om hvorvidt det foreligger slike særlige omstendigheter som nevnt i § 367, men anses som om vedkommende hadde tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede.

Svarene på spørsmålsskriftet underskrives av alle.

Straffeprosessloven § 373 skal lyde:

Etter votering vender retten tilbake til lagrettens rom.

Lagrettens ordfører leser først opp lagrettens svar på spørsmålsskriftet, deretter leser rettsens leder opp rettsens svar.

Finner retten at lagrettens avgjørelse ikke er fremkommet på lovlig måte, eller at den er uklar, ufullstendig eller selvmotsigende, eller oppstår det tvil om svaret uttrykker lagrettens virkelige mening, og mangelen ikke straks kan avhjelpes eller tvilen heves ved en forklaring av ordføreren, kan retten anmode lagretten om å rådslå på nytt og stemme over det spørsmål mangelen knytter seg til. Gjelder feilen bare formen, kan lagretten ikke gjøre noen forandring av innholdet. I motsatt fall er den ikke bundet ved sin tidligere avgjørelse.

Finner lagretten eller retten at tiltalte må dømmes for en mindre lovovertrjedelse enn hva som følger av den andre gruppens svar, legges den mindre overtrjedelsen til grunn. Dersom det til gjerningsinnholdet hører omstendigheter som lagretten eller retten ikke har tatt stilling til, stilles nye spørsmål som bevarer.

Retten skriver en kjennelse basert på svarene og de grunner som oppgis. Dissenser skal begrunnes.

Kjennelsen underskrives av samtlige dommere. Stemmegivningen til det enkelte lagrettemedlems skal ikke oppgis med navn.

Straffeprosessloven § 374 skal lyde:

Etter at kjennelsen er skrevet vender lagretten og retten tilbake til rettsalen. Rettens leder reiser seg og leser opp svarene på spørsmålsskriftet samtidig som stemmefordelingen oppgis. Rettens leder leser deretter opp kjennelsen.

Straffeprosessloven § 376 skal lyde:

Er det ikke tilstrekkelig stemmer for domfellelse avsies frifinnelsesdom.

Er det tilstrekkelig flertall i lagretten og retten for at tiltalte er skyldig eller spørsmålene er besvart slik at det er grunnlag for bruk av annen reaksjon, skal kjennelsen legges til grunn ved fastsettingen av straff eller annen reaksjon.

Deretter får først aktor og så forsvareren ordet for å uttale seg om strafferettslige følger, sivile krav og omkostninger og føre de bevis som måtte være nødvendig i den anledning. Når forsvareren er ferdig, skal tiltalte spørres om han har noe å tilføye. Foredragene og bevisførselen må ikke ta sikte på å angripe avgjørelsen av skyldspørsmålet.

Lagretten og retten avgjør spørsmål om straff eller annen reaksjon og omkostninger. En dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet skal ikke ta del i avstemningen om straff eller annen reaksjon, men anses som om vedkommende hadde tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede.

Det må ikke i noe tilfelle opplyses i domsgrunnene med navn hvordan et lagrettemedlem har stemt.

Straffeprosessloven §§ 376 a, 376 b, 376 c, 376 d, 376 e og 376 f oppheves.

13.2.2 Særutkast fra medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan

Straffeprosessloven § 368 skal lyde:

Når spørsmålene er fastsatt, leser rettens leder dem opp. Hvert lagrettemedlem får en avskrift av spørsmålene.

Partene kan sette fram forslag om endringer i spørsmålene.

Straffeprosessloven § 369 skal lyde:

Lagretten og retten trekker seg deretter tilbake for rådslagning. Spørsmålsskriftet som rettens leder har undertegnet skal tas med.

Til rådslagningen kan det tas med bilder, tegninger, kart og andre gjenstander som er fremlagt under hovedforhandlingen. Skriftlige oppstillinger og andre skriftlige bevis som har vært fremlagt, kan den ta med når retten finner det hensiktsmessig. Forklaringer som tidligere er avgitt av tiltalte, vitner eller sakkyndige, bør den i alminnelighet ikke gis adgang til å ta med.

Kongen kan ved forskrift gi nærmere regler om hvordan rådslagninger skal gjennomføres.

Straffeprosessloven § 370 skal lyde:

Under ledelse av rettens leder innledes rådslagningen med at dommerne med utgangspunkt i spørsmålsskriftet klargjør hvilke betingelser av rettslig og faktisk art som må foreligge for å kunne konstatere straffeskyld.

Når spørsmålene er tilstrekkelig klargjort, påbegynnes separat rådslagning ved at retten forlater rommet. Rådslagningen i lagretten ledes av lagretens ordfører og i retten av rettens leder.

Finner lagretten at den trenger ytterligere klargjøring av spørsmålene, av rettssetninger, eller av den fremgangsmåte som skal følges, eller finner den at spørsmålene bør forandres eller nye spørsmål stilles, tilkalles retten for felles rådslagning.

Skal spørsmålene endres, gis partene adgang til å uttale seg.

13.2.3 Særutkast fra medlemmet Rehman

Straffeprosessloven § 368 skal lyde:

Når spørsmålene er fastsatt, leser rettens leder dem opp. Hvert lagrettemedlem får en avskrift av spørsmålene.

Rettens leder gjennomgår i et kort foredrag bevisene i saken og forklarer spørsmålene og de rettssetninger som skal legges til grunn.

Partene kan be om ytterligere forklaring om bestemte punkter. De kan også sette fram forslag om endringer i spørsmålene.

Redegjørelsen for rettssetningene skal sikres ved protokollasjon, lydopptak eller lyd- og bildeopptak.

Straffeprosessloven § 369 skal lyde:

Lagretten trekker seg deretter tilbake i enerom for rådslagning. Den skal ta med seg spørsmålsskriftet som rettens leder har undertegnet.

Lagretten kan ta med seg til rådslagningen bilder, tegninger, kart og andre gjenstander som er fremlagt under hovedforhandlingen. Skriftlige oppstillinger og andre skriftlige bevis som har vært fremlagt, kan den ta med når retten finner det hensiktsmessig. Forklaringer som tidli-

gere er avgitt av tiltalte, vitner eller sakkyndige, bør den i alminnelighet ikke gis adgang til å ta med.

Kongen kan ved forskrift gi nærmere regler om hvordan rådslagninger skal gjennomføres.

13.2.4 Lagrettsfraksjonens merknader

13.2.4.1 Til endringer i domstoloven

Til domstoloven § 52:

Bestemmelsen regulerer hvem som er å anse som dommer. Det var fastsatt i bestemmelsens *siste punktum* at lagrettsmedlemmer ikke skulle betegnes dommere. I lys av at lagrettsmedlemmenes oppgaver er utvidet ved at de skal begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet og delta under straffutmålingen, foreslås at lagrettsmedlemmer også betegnes dommere, og siste punktum er derfor fjernet.

Til domstoloven § 87:

Bestemmelsen regulerer antall lagrettsmedlemmer som skal trekkes ut til hver sak. Antallet er endret som følge av antall medlemmer av lagretten er redusert fra ti til ni og som følge av at omfanget av utskytingsretten foreslås begrenset, se punkt 10.2.3. I *første ledd* fastslås at det skal trekkes ut seks kvinner og menn. I *andre ledd* er det fastslått at det kan trekkes ytterligere ett medlem fra hvert av utvalgene i saker der det er flere enn ni som skal følge saken.

Til domstoloven § 93 andre ledd:

Bestemmelsen fastslår at retten kan tilkalle lagrettsmedlemmer som kan møte på kort varsel, dersom færre en tolv medlemmer møter i ordinære saker hvor ni skal følge forhandlingene, eller færre enn fjorten i saker hvor ti eller elleve følger forhandlingene. Selv om antall innkalte med lovforslaget er redusert fra 16 til 12, videreføres av hensyn til utskytingsretten den nedre grensen for antall jurymedlemmer som skal møte. Adgangen til å utelate innkalling dersom utskytingsretten ikke benyttes i andre ledd andre punktum, videreføres.

Til domstoloven § 107:

Bestemmelsen fastslår at dommere ikke kan være sakkyndige eller vitner i egen sak. Bestemmelsen er uendret i innhold, men tidligere særskilt henvisning til lagrettsmedlemmer er fjernet som følge

av at dommerbegrepet er foreslått å omfatte lagrettsmedlemmer, se forslag til domstoloven § 52.

Til domstoloven § 108:

Habilitetsbestemmelsen videreføres etter sitt innhold, men som for § 107 er den særskilte henvisningen til lagrettsmedlemmer fjernet som følge av at dommerbegrepet skal omfatte medlemmer av lagretten, se forslag til domstoloven § 52.

13.2.4.2 Til endringer i straffeprosessloven

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) endres slik:

Til straffeprosessloven § 31:

Bestemmelsen fastslår at domskonferansen skjer for lukkede dører. Bestemmelsen er gitt nytt *tredje ledd* som gir hjemmel til fastsettelse av instruksjon om hvordan rådslagningen skal gjennomføres. Dette basert på at en slik instruksjon formodentlig vil bidra til gode og ensartede betingelser for rådslagning, som igjen vil bidra til veloverveide beslutninger, se punkt 10.2.20.

Til straffeprosessloven § 34:

Etter gjeldende § 34 skal en dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, delta ved avgjørelsen av spørsmålet om straff og legge flertallets avgjørelse av skyldspørsmålet til grunn for straffutmålingen. Paragrafen foreslås endret slik at en dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, ikke skal delta i straffutmålingen, men anses å ha tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede. Løsningen blir da den samme som i dag gjelder for avgjørelser om det foreligger slike særskilte omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere eller mildere straffebestemmelse. Det vises til meddomsrettsfraksjonens uttalelse i punkt 10.3.4.2. Endringen foreslås også å gjelde for tingretten. For å gjøre bestemmelsen kjønnsnøytral, er henvisningen til dommeren med ordet «han» endret til «vedkommende».

Til straffeprosessloven § 40:

Bestemmelsen regulerer hva domsgrunnene skal inneholde, og er endret som følge av at svaret på skyldspørsmålet i lagrettsaker skal begrunnes, se punkt 10.2.11. *Første ledd* er fjernet som følge av at lagretten ikke lenger avgir kjennelse hvor det sva-

res ja eller nei på skyldspørsmålet. *Nytt første ledd* viderefører kravet til domsgrunner når siktede domfelles. I bestemmelsens *fjerde ledd* er det fastslått at rettens bevisvurdering skal begrunnes i alle saker. Bestemmelsen er gitt et nytt *femte ledd* som fastslår at begrunnelsen gitt etter skyldvoteringen i lagrettesaker skal inngå i domsgrunnen. Endringene forutsetter at kravet til domsgrunner for meddomsrettssaker og lagrettesaker, skal svare til det som i dag gjelder i meddomsrettssaker.

Til straffeprosessloven § 41:

Bestemmelsen regulerer kravet til domsgrunner i saker med dissens. I *første ledd* er den delen som fastslo at det skal oppgis hvilke av rettens medlemmer som er uenig domsslutningen fjernet. Endringen er gjort for å tydeliggjøre at det i lagrettesaker ikke skal fremgå hva det enkelte lagrettemedlem har stemt. At fagdommerne i lagrettesaker og alle dommerne i meddomsrettsaker skal oppgi sin stemme, fremgår av bestemmelsens *andre ledd* som fastslår at dommerne skal redegjøre for sin mening i domsbegrunnelsen, men at dette ikke gjelder medlemmer av lagretten.

Til straffeprosessloven § 289:

Bestemmelsen regulerer hvordan forhandlingene innledes. I *nytt andre ledd* er det fastslått at rettens leder skal redegjøre for gangen i forhandlingene og sentrale straffeprosessuelle prinsipper. Konkretisering av sakens spørsmål og prosessuelle prinsipper tidlig under forhandlingene må antas å virke skjerpende på dommergjerningen, se punkt 10.2.6. Av tredje ledd fulgte at forsvareren på begjæring kunne gis ordet til korte bemerkninger i tilknytning til det som aktor har uttalt. Det er sentralt at saken klargjøres fra tiltaltes side på et tidlig stadium i forhandlingene, og hensynet til likebehandling mellom partene tilsier at partene gis samme anledning til å uttale seg. I *nytt tredje ledd andre punktum* er det derfor fastslått at forsvareren på begjæring skal gis anledning til å tematisere sakens spørsmål. Dette for å markere at det ikke er opp til lagmannen om forsvareren skal få komme til orde.

Til straffeprosessloven § 329:

Bestemmelsen regulerer gjøremål i forkant av ankeforhandling. I *nytt andre ledd* er det fastslått at påtalemyndigheten, etter en nærmere fastsatt frist, skal varsle retten om det vil bli nedlagt påstand på over eller under to år i bevisanker i sak

med forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år og det ved den påankede dom er idømt fengsel mindre enn 2 år. Et slikt varsel er nødvendig for at domstolene skal få vite om saken skal gå for meddomsrett eller lagrette, se forslag til nytt første ledd i § 352.

Til straffeprosessloven § 332:

Bestemmelsen regulerer domstolssammensetningen i ankesaker som ikke behandles med lagrette. *Første ledd første punktum* er endret slik at bruk av meddomsrett i behandling av anker over straffutmålingen ikke lenger forbeholdes saker med over seks års strafferamme, men skal være rettens sammensetning i alle straffutmålingssaker. Endringen er begrunnet i ønsket om at lekdommeres erfaringer og verdier også skal ligge til grunn i disse sakene, se punkt 10.2.19. I *første ledd andre punktum* er henvisningen til § 321 tredje ledd andre punktum fjernet, som følge av at lagrettefraksjonen går inn for at forhold som forhøyer maksimumsstraffen skal tas i betraktning for hvilke saker som skal gå for lagrette, se § 352. *Andre ledd* er fjernet som følge av at alle straffutmålingsanker skal avgjøres med lekdommere. Forslaget innebærer også at meddommere som deltar ved behandlingen av en anke over bevisvurderingen under skyldspørsmålet eller avgjørelsen av straffespørsmålet, heretter skal delta ved avgjørelsen av en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet som behandles ved samme ankeforhandling. Selv om lagmannsretten er beslutningsdyktig med tre fagdommere, er det ugunstig at meddommerne sitter på sidelinjen ved behandlingen av spørsmål de ikke skal delta i. Det kan oppleves som ekskluderende ikke å få delta i enkelte sider ved saken.

Til straffeprosessloven § 333:

Bestemmelsen regulerer adgang til skriftlig behandling ved samtykke. Tidligere var det ikke adgang til skriftlig behandling i de alvorligste straffutmålingsanker. *Første ledd første punktum* er endret slik at alle straffutmålingsanker i meddomsrett kan behandles skriftlig. Endringen er begrunnet i at det vil være en unødvendig prosessøkonomisk kostnad å ha forhandlinger der retten og partene vurderer forhandlinger som overflødig for forsvarlig ankeprøving. I *første ledd andre punktum* er henvisningen til § 321 tredje ledd andre punktum fjernet, som følge av at lagrettefraksjonen går inn for at forhold som forhøy-

er maksimumsstraffen skal tas i betraktning for hvilke saker som skal gå for lagrette, se § 352.

Til straffeprosessloven § 352:

Etter lovutkastet skal saker hvor det anvendes straffebud med strafferamme på over seks år og utmålt straff i tingretten er to år eller mer eller påtalemyndigheten vil påstå straff i to år eller mer, gå for lagrette. Andre ledd nr. 1 er fjernet som følge av at unntakene for saker om overtredelse av straffelovens kapittel 8 eller 9 ikke foreslås videreført, se punkt 10.2.18.4.5. Andre ledd nr. 2 er fjernet som følge av at unntaket for unge siktede vil dekkes av hovedregelen om utmålt straff eller påstand på to år eller mer i forslaget til nytt første ledd. Andre ledd nr. 3 er fjernet som følge av ordningen med tilsidesettelse av frifinnende kjennelser etter § 376 a ikke foreslås videreført og § 376 c erstattes av krav om kvalifisert flertall for skyld i lagretten og i retten. Tredje ledd er plassert som *nytt andre ledd* og endret slik at forhold som skjerper strafferammen skal tas i betraktning. Det legges til at lagretrefraksjonen har vurdert og kommet til at det ved fastsettelse av utmålingsnivå ikke skal gjøres unntak for saker med fellesstraff.

Til straffeprosessloven § 353:

Etter lovutkastet skal alle forhold som er forent til felles behandling gå for lagrette der vilkårene i § 352 er oppfylt. Første ledd andre punktum er fjernet som følge av at unntaket for ærekrenkelsaker ikke foreslås videreført. Andre ledd nr. 1 er fjernet som følge av unntak for lagrettebehandling av spørsmål om overtredelse av straffeloven kapittel 8 eller 9 eller lov 18. august 1914 om forsvarshemmeligheter ikke foreslås videreført. Andre ledd nr. 2 er delvis fjernet og delvis innarbeidet i *første ledd* som følge av at lagretten skal delta ved avgjørelsen av alle spørsmål om straff eller rettsfølge som nevnt i straffeprosessloven § 2 første ledd og saksomkostninger.

Til straffeprosessloven § 355:

Lovutkastet fastslår at antall medlemmer i lagretten skal være ni, og at det kan besluttes at ti eller elleve lagrettemedlemmer skal følge forhandlingene. I *første ledd* er kjennelse erstattet med rådslå. I *andre ledd tredje punktum* er kravet om at loddtrekningen skal skje på en slik måte at det blir et likt antall kvinner og menn tilbake, endret til at

et mest mulig likt antall kvinner og menn skal være tilbake, ettersom en dommersammensetning på ni medlemmer umuliggjør likt antall. I *tredje ledd* er «domstolsloven» endret til korrekt betegnelse, «domstolloven».

Til straffeprosessloven § 356:

Bestemmelsen regulerer utskytingsretten. Endringene i *første ledd* gjenspeiler at antall lagrettemedlemmer er redusert til 9 og i vidløftige saker til 10 eller 11. *Andre ledd* er endret slik at utskytingsretten forbeholdes tiltalte, se punkt 10.2.3. I *tredje ledd* er kravet om at utskytingen skal skje slik at det til slutt så langt det er mulig blir et likt antall kvinner og menn tilbake, endret til et krav om mest mulig likt antall, ettersom ni medlemmer umuliggjør et likt antall.

Til straffeprosessloven § 359:

Bestemmelsen regulerer hvilke forhold rettens leder skal klargjøre for lagretten. Lovforslaget fastslår i *første punktum* at rettens leder skal redegjøre for sentrale straffeprosessuelle prinsipper. Det er vurdert viktig for forståelsen av forhandlingene at lagretten på et tidlig stadium i prosessen gjøres kjent med prosessuelle betingelser for spørsmålene de senere skal besvare. *Andre punktum* er gjort kjønnsnøytralt ved at henvisningen til retten leder med bruk av ordet «han» er fjernet.

Til straffeprosessloven § 360:

Bestemmelsen regulerer lekdommernes forsikring. *Tredje ledd* som fastslo at lagrettemedlemmer ikke behøvde å gjenta forsikringen når flere saker behandles i rekkefølge, er fjernet av hensyn til at hver individuelle sak skal gis den samme høytidelige ramme.

Til straffeprosessloven § 361:

Lovforslaget fastslår i *første punktum* at ordførervalget skal skje på et passende tidspunkt. Med det menes et tidspunkt hvor lagrettemedlemmene har forutsetninger for å foreta et valg. Det bør være klargjort hvilke problemstillinger saken reiser før valget tas. I et nytt tillegg til *andre punktum* er det fastslått at lagretten skal trekke seg tilbake for å diskutere valget før det stemmes. Dette for å sikre at lagretten får best mulig betingelser for å velge en egnet person.

Til straffeprosessloven § 366:

Bestemmelsen regulerer spørsmålsutformingen til lagretten. Lagrettefraksjonen mener spørsmålene i større grad bør utpensles for å klargjøre forutsetningene for straffansvar, og har derfor gitt bestemmelsen ny utforming. Det er i *første ledd* fastsatt at spørsmålene skal utformes slik at de objektive og subjektive betingelser for straffeskyld tydeliggjøres, i tillegg til at det skal stilles spørsmål om det foreligger straffrihetsgrunner. Ved at det skal fremgå av spørsmålsarket at det kreves at handlingen rammes av et straffebud, formidles legalitetsprinsippet til lagrettemedlemmene. En klargjøring av vilkårene for straffansvar gjennom spørsmålsstillingen, vil gi en hensiktsmessig ramme for rådslagningen og motvirke uriktige domfellelser. *Andre ledd* fastslår at eventuelle subsidiære spørsmål skal stilles og fremgå av spørsmålsskriftet.

Til straffeprosessloven § 371:

Bestemmelsen regulerer avstemningen etter rådslagning, og endringene følger av at lagretten og retten i fellesskap avgjør skyldspørsmålet – den doble garanti. Det er fastslått i *første ledd første punktum* at det skal være separat votering. I *første ledd tredje punktum* videreføres ordningen med at ordføreren stemmer til sist, og en tilsvarende regel innføres for rettens rådslagning ved at rettens leder også skal stemme til sist.

Til straffeprosessloven § 372:

I § 372 fastslås stemmekrav for skyld. Av *første ledd* følger at skyld krever kvalifisert flertall fra begge dommergrupper ved at minst seks av ni lekdommere i lagretten og minst to av tre fagdommere i retten må stemme for skyld. Lagrettefraksjonen ser kravet som en hensiktsmessig avveining mellom hensynene til rettssikkerhet og effektivitet, se punkt 10.2.10. I *andre ledd første punktum* fastslås at stemmegivningen til det enkelte lagrettemedlem ikke skal bekjentgjøres med navn. Det følger motsetningsvis at fagdommernes stemmegivning ikke er anonym. I *andre ledd andre punktum* er det fastslått at stemmetallet skal opplyses. *Tredje ledd*, som regulerer deltakelse for de medlemmer som har stemt for frifinnelse i senere spørsmål som forutsetter skyld, er endret slik at bestemmelsen retter seg mot lagretten og retten. I *tredje ledd* er «han» endret til kjønnsnøytrale «de». Det er vurdert hensiktsmessig at dommerne holdes ansvarlig med en signatur på dette stadiet i prosessen. *Fjerde ledd* er derfor endret

slik at alle medlemmer av lagretten og retten må underskrive svarene som er gitt.

Til straffeprosessloven § 373:

§ 373 regulerte tidligere lagrettens formidling av kjennelsen, og er i sin helhet endret som følge av at svaret på skyldspørsmålet skal begrunnes før forhandlingene fortsetter. I *første ledd* markeres at den separate del av rådslagningen og voteringen avsluttes ved at fagdommerne vender tilbake til lagrettens rom. *Andre ledd* fastslår at lagretten, og deretter retten oppgir svarene på spørsmålsskriftet. *Tredje ledd* viderefører i det vesentligste innholdet i § 374, som fastslår at retten kan be lagretten rådslå på nytt hvis den finner at det er mangler ved lagrettens kjennelse. Etter § 374 kan retten «pålegge» lagretten å trekke seg tilbake, bestemmelsen er endret slik at retten nå «anmoder» om det samme. Endringen er gjort for å markere at dommergruppene er likestilt ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. Eventuelle mangler vil kunne rettes gjennom anke over dommen. I *fjerde ledd* reguleres situasjonen der en av dommergrupperingene subsumerer forholdet under et mildere straffebud. Bestemmelsen fastslår at det mildere forhold da skal legges til grunn, og at det om nødvendig skal stilles nye spørsmål. I *femte ledd* er det fastslått at svaret på skyldspørsmålet skal begrunnes basert på de synspunkter dommerne har på rettssetninger og faktiske forhold. Hver enkelt dommer skal redegjøre for sitt syn i form av å slutte seg til en felles begrunnelse eller markere hva vedkommende har avgjort saken ut fra, slik at det ved en eventuell overprøving av dommen er klart hva hvert enkelt medlem av retten har basert sin stemmegivning på. Til slutt, i *sjette ledd*, fastslås at samtlige dommere skal underskrive begrunnelsen, og det understrekes, slik det også er gjort i forbindelse med svarene på spørsmålsstillingen, at stemmegivningen til det enkelte lagrettemedlem ikke skal oppgis med navn.

Til straffeprosessloven § 374:

Som det fremgår av merknadene til § 373 er innholdet i tidligere § 374 flyttet til § 373 tredje ledd. I tidligere § 373 fremgikk hvorledes lagretten skulle formidle kjennelsen, i ny § 374 vil det fremgå hvordan lagretten og retten skal formidle svaret på skyldspørsmålet. Det fremgår av *første ledd andre og tredje punktum* at først oppgis svarene og stemmefordelingen og til slutt begrunnelsen. Kjennelsen er fra dette tidspunkt bindende.

Til straffeprosessloven § 376:

Bestemmelsen regulerer følgene av voteringen og den videre saksgang. Det fastslås i *første ledd* at der det ikke er tilstrekkelig stemmer i lagretten eller retten for domfellelse, skal frifinnelsesdom avsies. I *andre ledd* fastslås at der stemmefordelingen er tilstrekkelig for straff eller annen rettsfølge, skal svarene legges til grunn for den videre behandling. *Tredje ledd* viderefører tidligere § 376 f som regulerer sakens videre behandling, herunder spørsmål om straff, annen reaksjon og omkostninger. Det presiseres i *tredje ledd siste punktum* at skyldspørsmålet på dette stadiet i prosessen er endelig avgjort, og derfor ikke skal problematiseres ytterligere. I *fjerde ledd første punktum* er det presisert at lagretten skal delta ved behandlingen av straffespørsmålet og omkostninger. I *fjerde ledd andre punktum* er det fastslått at de som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet skal anses å ha tiltrådt den for tiltalte gunstigste stemmegivning for straffespørsmålet. Dette primært for verne dommerne mot den samvittighetskonflikt det kan være å utmåle straff for en handling vedkommende ikke har funnet tiltalte skyldig i. I tilfeller med flere tiltaleposter stemmer hver enkelt dommer etter hva vedkommende har stemt for, innenfor rammen av hva tiltalte er funnet skyldig i. I *femte ledd* presiseres at stemmegivningen til det enkelte lagrettemedlem heller ikke for disse spørsmål skal bekjentgjøres med navn.

Til tidligere straffeprosessloven §§ 376 a, 376 b, 376 c, 376 d, 376 e og 376 f:

Bestemmelsene i §§ 376 a, 376 c, 376 d oppheves som følge av at fagdommernes tilsidesettelsesadgang for fellende kjennelser er gjort til en integrert del av stemmekravet og som følge av at fagdommernes tilsidesettelsesadgang for frifinnende lagrettekjennelser ikke videreføres. Kontroll av frifinnelser kan skje ved overprøving, ettersom skyldspørsmålet skal begrunnes. § 376 b oppheves som følge av at innholdet i bestemmelsens *første ledd* om at avgjørelsen av skyldspørsmålet skal legges til grunn for den videre behandling er kommet til uttrykk i ny § 376 første ledd, innholdet i *andre ledd* om at retten i noen tilfeller kan avsi frifinnelsesdom er gjort til en integrert del av stemmekravet, og innholdet i *tredje ledd* om nedsubsumsjon gjenfinnes i ny § 373 fjerde ledd. § 376 e *første ledd* om at deler av lagretten skal delta i behandling av straffespørsmål, oppheves som følge av at hele lagretten skal delta i behandlingen av straffespørsmålet, se punkt 10.2.14. § 376 e *andre*

ledd som regulerer stemmegivningen under straffespørsmålet for lagrettemedlemmer som har stemt for frifinnelse, er endret i ny § 376 fjerde ledd. § 376 f som regulerer videre behandling etter at skyldspørsmålet er besvart, gjenfinnes i endret form i ny § 376 tredje ledd.

13.2.5 Særmerknader fra medlemmene Elden, Jordal, Leikvik og Ryan*Til straffeprosessloven § 368:*

Bestemmelsen regulerer hva som formidles lagretten før rådslagningen påbegynnes. *Andre ledd, tredje ledd første punktum og fjerde ledd* er fjernet, fordi medlemmene ikke ser behov for gjennomgang av bevis, forklaring av spørsmål og at det gis rettsbelæring når det skal være felles rådslagning med fagdommerne. Ordningen med formidling av spørsmålene i åpen rett og adgangen til å be om endring av disse, foreslås videreført i *første ledd og nytt andre ledd* av hensyn til prinsippet om offentlig rettspleie.

Til straffeprosessloven § 369:

Bestemmelsen regulerer lagrettens tilbaketrekning. Innholdet i § 369 er endret som følge av at medlemmene går inn for at første del av rådslagningen skal være felles for lekdommere og fagdommere. I *første ledd* er det fastslått at lagretten og retten trekker seg tilbake. *Andre ledd* er tilpasset det at begge dommergrupper skal trekke seg tilbake i fellesskap. Nytt *tredje ledd* fastslår at rådslagningen kan reguleres nærmere. Denne tilføyelsen er basert på en antakelse om at instruksjoner om hvordan domskonferanser og rådslagninger skal eller bør gjennomføres, vil kunne bidra til å gi veloverveide riktige avgjørelser, se punkt 10.2.20.

Til straffeprosessloven § 370:

Bestemmelsen regulerer gjennomføringen av rådslagningen, og endringene i bestemmelsen følger av at medlemmene går inn for at rådslagningen skal være todelt. Først felles for lekdommere og fagdommere, deretter separat. I *første ledd* fastslås at rådslagningens første del med utgangspunkt i spørsmålsskriftet skal sikre mot en felles klargjøring av nødvendige og tilstrekkelige betingelser av rettslig og faktisk art for straffeskyld, uten at rettens leder har det avgjørende ord for hvilken lovforståelse som skal legges til grunn. Den konkrete bevisbedømmelse og klargjøring av standpunkt

skal overlates rådslagningens andre del. *Andre ledd første punktum* fastslår prinsippet om todelt rådslagning ved at fagdommerne skal gå ut av rådslagingsrommet når spørsmålene er tilstrekkelig klarlagt. *Andre ledd andre punktum* viderefører ordningen i gamle første ledd om at ordføreren skal lede lagrettens rådslagning, og fastslår at rettens leder skal ha samme rolle under rettens rådslagning. *Tredje ledd* er endret slik at det kommer frem at lagretten ikke er bundet av lovforståelsen og at eventuelle avklaringer skal skje ved felles rådslagning. *Tredje ledd siste punktum* om at lagretten kan tilkalle rettens leder for å få veiledning er fjernet som følge av at avklaring skal skje ved felles rådslagning. *Fjerde ledd* er endret slik at det kun er ved endring av spørsmål partene uttaler seg.

13.2.6 Særmerknad fra medlemmet Rehman

Til straffeprosessloven § 368:

Bestemmelsen regulerer hva som formidles til lagretten før rådslagning påbegynnes. Medlemmet går inn for videreføring av dagens ordning med bevisgjennomgang, spørsmålsskrift og rettsbelæring. Det er behov for å sikre grunnlag for overprøving av lovanvendelsen, og i *nytt fjerde ledd* er det derfor fastslått at det skal gjøres protokollasjon eller lydopptak eller lyd- og bildeopptak av rettsbelæringen.

Til straffeprosessloven § 369:

Nytt *tredje ledd* fastslår at rådslagningen kan reguleres nærmere. Forslaget bygger på en antakelse om at instruksjoner om hvordan domskonferanser og rådslagninger skal eller bør gjennomføres, vil kunne bidra til å gi veloverveide riktige avgjørelser, se punkt 10.2.20.

13.3 Meddomsrettsfraksjonens lovutkast og merknader

13.3.1 Meddomsrettsfraksjonens lovutkast

13.3.1.1 I domstoloven

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstoloven) endres slik:

Domstoloven § 10 andre ledd tredje punktum skal lyde:

En tilkalt dommer eller pensjonist som er konstituert etter § 55 f, kan bare gjøre tjeneste som

ett av tre medlemmer av retten uten når en av lagmannsrettens dommere uventet får forfall.

Domstoloven § 14 skal lyde:

Lagmannsretten settes med meddommere i de tilfeller som straffeprosessloven og tvisteloven bestemmer.

Domstoloven § 15 første ledd skal lyde:

Faar nogen av *rettens medlemmer* forfald, efterat hovedforhandlingen er begyndt, kan den fortsættes, uten at nogen tilkaldes isteden, saa længe der bare er *en meddommer* og bare en anden dommer mindre, end der egentlig skulde være.

Domstoloven § 32 skal lyde:

Ektefeller, foreldre og barn, søsken eller noen, som er i like så nært svogerskap, må ikke samtidig sitte i retten som *dommere eller rettsvitner*.

Domstoloven § 52 tredje punktum oppheves.

Ny tittel på fjerde kapittel skal lyde:

4de kapittel. Utvalg av meddommere

Domstoloven § 64 første ledd skal lyde:

I hvert lagsogn skal det for lagmannsrettssaker være to utvalg *av meddommere*, ett for kvinner og ett for menn.

Domstoloven § 66 første ledd første punktum skal lyde:

Medlemmene til utvalgene *av meddommere* velges av kommunestyret selv hvert fjerde år.

Domstoloven § 66 a første ledd første punktum skal lyde:

Oppstår i løpet av valgperioden særlige forhold som medfører at behovet for medlemmer til utvalgene *av meddommere* er klart større enn først beregnet, kan domstollederen bestemme at det skal velges flere medlemmer til utvalgene for resten av perioden.

Domstoloven § 67 første punktum skal lyde:

Utvalgene *av meddommere* skal ha en allsidig sammensetning, slik at de best mulig representerer alle deler av befolkningen.

Domstoloven § 69 første ledd første punktum skal lyde:

Fortegnelse over de *valgte meddommere* føres av kommunen.

Domstoloven § 75 skal lyde:

De fritak for å overta ombud som er gitt i andre lover, gjelder ikke for vervet *som meddommer*.

Domstoloven § 77 skal lyde:

Kongen kan gi forskrift om at Domstoladministrasjonen hvert halvår skal kontrollere om medlemmene av utvalgene *av meddommere* og skjønnsmedlemmer er innført i fortegnelsen i strid med § 72, herunder om adgang for Domstoladministrasjonen til å be om opplysninger fra strafferegisteret.

Ny tittel på femte kapittel skal lyde:

5te kapittel. Uttaking av meddommere og rettsvitner.

Domstoloven § 85 første ledd skal lyde:

Meddommere og varamedlemmer for meddommere trekkes til den enkelte sak etter reglene i §§ 86-92, med mindre vilkårene for tilkalling etter § 93 er til stede.

Domstoloven § 86 andre til fjerde ledd skal lyde:

Meddommere og varamedlemmer for meddommere skal på tilfeldig måte trekkes blant alle som er registrert i utvalgene i den trekningsskretsen der rettsmøtet skal holdes. Domstollederen kan beslutte at varamedlemmer for meddommere skal trekkes fra den kommune hvor rettsmøtet skal holdes eller de nærmeste kommuner.

Når et lagsogn eller domssogn er delt i flere trekningsskretser, og det foreligger særlige grunner, kan en dommer i den enkelte sak beslutte *at meddommere* og varamedlemmer for meddommere skal trekkes fra en annen trekningsskrets eller andre kretser innenfor domssognet eller lagsognet. Når det er nødvendig for å få uhildete *meddommere*, kan en dommer likeledes beslutte at det skal trekkes fra utvalg utenfor domssognet, lagsognet eller lagdømmet. Retten kan be vedkommende domstol foreta trekning utenfor domssognet eller lagdømmet eller gjøre det selv.

Den som har gjort tjeneste *som meddommer*, eller som har møtt frem til rettsmøte *som meddommer* eller varamedlem for slik uten å gjøre tjeneste, deltar ikke i trekningen til andre saker før domstolen neste gang begynner å trekke fra hele utvalget. I trekningen deltar heller ikke den som er trukket ut til å gjøre tjeneste *som meddommer* eller varamedlem til et rettsmøte som

ennå ikke er holdt. Dersom det etter dette ikke er minst dobbelt så mange igjen i utvalget som det antallet som skal trekkes, skal det trekkes fra hele utvalget.

Domstoloven § 87 oppheves.

Domstoloven § 88 fjerde ledd oppheves. Nåværende femte ledd blir nytt fjerde ledd.

Domstoloven § 89 skal lyde:

Ved trekningen kan en dommer bestemme at de *samme meddommerne* skal gjøre tjeneste i flere saker, dersom sakene skal behandles i umiddelbar sammenheng og det må antas at de til sammen ikke vil vare i mer enn ti dager. Dersom det foreligger tungtveiende grunner, kan de *samme meddommerne* pålegges å gjøre tjeneste i flere saker i umiddelbar sammenheng også når det må antas at sakene vil vare i mer enn ti dager. Domstollederen kan treffe en generell beslutning etter første punktum for foreleggssaker som skal behandles i umiddelbar sammenheng samme dag.

Domstoloven § 90 første ledd første punktum skal lyde:

Den som har gyldig fravær, plikter ikke å gjøre tjeneste *som meddommer* eller rettsvitne.

Domstoloven § 90 andre ledd andre punktum skal lyde:

Offentlige verv, unntatt militærtjeneste og tjeneste for høyere rett, skal vanligvis ikke regnes som gyldig fravær *for meddommere*.

Domstoloven § 91 første ledd første punktum skal lyde:

En meddommer eller et varamedlem skal ikke gjøre tjeneste dersom vedkommende

- a) skulle vært slettet etter § 76,
- b) ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper,
- c) er siktet for et straffbart forhold, uten at siktelsen har ført til et forelegg,
- d) er utelukket fra å gjøre tjeneste etter § 106 eller § 107 eller
- e) skal delta i en sak hvor det blir gitt informasjon som etter sikkerhetsloven er skjermingsverdig, og ikke kan klareres og autoriseres for den aktuelle sikkerhetsgrad.

Domstoloven § 93 andre ledd oppheves. Nåværende tredje og fjerde ledd blir nytt andre og tredje ledd.

Domstolloven § 93 nytt tredje ledd andre punktum skal lyde:

Det skal så vidt mulig *tilkalles en* meddommer av samme kjønn som den som opprinnelig var trukket ut.

Domstolloven § 95 første ledd første punktum skal lyde:

Retten sørger for *at meddommere* og varamedlemmer snarest mulig gis melding om at de er trukket ut.

Domstolloven § 95 andre ledd skal lyde:

For saker som skal behandles med meddommere, skal partene ved henvendelse til domstolen få opplyst hvem som er trukket ut som meddommere og varamedlemmer.

Domstolloven § 105 a første ledd første punktum skal lyde:

Godtgjørelsen *til jordskiftemeddommer* og meddommer fastsettes av rettens leder etter forskrifter gitt av Kongen.

Domstolloven § 106 første setning skal lyde:

Ingen kan være *dommer*:

Domstolloven § 107 skal lyde:

Den som er *dommer kan* ikke være sakkynning i saken.

Den, som er vidne i saken, kan ikke være *dommer*, saafremt han har hat noget at forklare, som vedkommer saken.

Hvis en *dommer forlanges* ført som vidne, men ikke har noget at forklare, som vedkommer saken, kan han avgi forklaring herom fra dommersættet. Under samme betingelse kan retten beslutte, at han skal avgi sin forklaring paa forhaand i et retsmøte, som parterne varsles til. Beslutningen kan ikke angripes.

Domstolloven § 108 skal lyde:

Dommer kan heller ikke nogen være, når andre særegne omstendigheter foreligger, som er skikket til å svekke tilliten til hans uhildethet. Navnlig gjelder dette, når en part av den grunn krever, at han skal vike sete.

Domstolloven § 110 første ledd skal lyde:

Ingen som står i et forhold til saken som nevnt i § 106 nr. 1 til 6, kan delta i saken som protokollsekretær eller utreder, jf. § 61, eller forestå trekning av *meddommere*.

Domstolloven § 113 andre ledd skal lyde:

Er et rettsvitne, en protokollfører eller en annen embets- eller tjenestemann i sådan stilling, skal han si fra til rettens leder.

Domstolloven § 115 skal lyde:

Før forhandlingen i den enkelte sak begynner, skal rettens leder *gjøre meddommerne oppmerksom* på, at de er utelukket fra å gjøre tjeneste, hvis de er i noget tilfelle som er nevnt i § 106 eller § 107, eller hvis der for deres vedkommende foreligger sådanne omstendigheter som omhandlet i § 108, og han skal *opfordre* dem og partene til å si fra, hvis det måtte være tilfellet.

13.3.1.2 I beredskapsloven

Lov 15. desember 1950 nr. 7 om særlige rådgjelder under krig, krigsfare og liknende forhold (beredskapsloven) endres slik:

Beredskapsloven § 11 oppheves.

13.3.1.3 I jordskifteloven

I lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. (jordskifteloven) skal § 8 femte punktum lyde:

Meddommarar er ikkje fritekne for val til jordskifteutvalet.

13.3.1.4 I straffeprosessloven

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) endres slik:

Straffeprosessloven § 18 andre ledd første punktum nr. 1 skal lyde:

Rettsboka skal angi:

- 1) retten, tiden og stedet for rettsmøtet, *dommernes, protokollførerens* og rettsvitnets navn, partene, sakens nummer og hva den gjelder,

Straffeprosessloven § 34 skal lyde:

En dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, deltar ikke i avstemningen om det foreligger slike særskilte omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere eller mildere straffebestemmelse, *og heller ikke i avstemningen om straff*, men anses som om han hadde tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede.

Straffeprosessloven § 35 første ledd andre punktum oppheves.

Straffeprosessloven § 35 første ledd nytt andre punktum skal lyde:

Av disse skal minst tre være meddommere og minst en være dommer.

Straffeprosessloven § 37 andre ledd oppheves.

Straffeprosessloven § 38 fjerde ledd oppheves.

Straffeprosessloven § 40 første ledd oppheves. Nåværende andre til sjette ledd blir nytt første til femte ledd.

Straffeprosessloven § 40 nytt første ledd skal lyde:

Blir siktede domfelt, skal domsgrunnene for skyldspørsmålets vedkommende bestemt og uttømmende angi det saksforhold retten har funnet bevist som grunnlag for dommen, og vise til det straffebud han dømmes etter. Domsgrunnene skal også opplyse om de grunner retten har lagt vekt på ved fastsetting av straff og andre rettsfølger. Det skal opplyses i domsgrunnene om hvorvidt straffeloven § 59 annet ledd første punktum er anvendt, og det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen. Opplysninger om tidligere domfellelser eller påtaleunntatelser tas bare med i den utstrekning det har betydning for dommen.

Straffeprosessloven § 41 andre ledd andre punktum oppheves.

Straffeprosessloven § 45 fjerde punktum skal lyde:

Meddommerne behøver ikke tilkalles, om ikke noen av partene krever det.

Straffeprosessloven § 49 andre ledd fjerde og femte punktum oppheves.

Straffeprosessloven § 130 a tredje ledd andre punktum skal lyde:

Dommere, aktor, forsvarer og bistandsadvokat skal opplyses om vitnets navn og gjøres kjent med andre forhold av betydning for saken.

Straffeprosessloven § 306 tredje ledd oppheves.

Straffeprosessloven § 332 andre og tredje ledd oppheves.

Straffeprosessloven § 332 skal lyde:

Ved ankeforhandling som omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, settes lagmannsretten med to dommere og fem meddommere. Ved ankeforhandling som omfatter avgjørelse om straff eller rettsfølge som nevnt i § 2 første ledd nr. 1, settes lagmannsretten med to dommere og tre meddommere. I vidløftige saker kan rettens leder bestemme at ett eller flere varamedlemmer for meddommerne skal følge forhandlingene og tre inn i retten om noen av meddommerne får forfall. I saker hvor det er behov for det, kan rettens leder beslutte at to av meddommerne skal være fagkyndige. Disse oppnevnes etter reglene i domstolloven § 94.

Straffeprosessloven § 333 første ledd andre punktum og sjette ledd oppheves.

Straffeprosessloven § 333 første ledd skal lyde:

Når anke til lagmannsretten ikke gjelder bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, kan retten med partenes samtykke beslutte at saken skal behandles skriftlig.

Straffeprosessloven kapittel 24 oppheves

13.3.1.5 I straffeloven 2005

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven), som endret ved lov 19. juni 2009 nr. 74, endres slik:

§ 412 Endringer i andre lover:

I nr. 106 oppheves endringene i straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 § 332 tredje ledd og § 333 sjette ledd.

13.3.2 Meddomsrettsfraksjonens merknader

13.3.2.1 Til endringer i domstolloven

Til domstollovens regler for lagrettesaker:

Behovet for endringer i domstolloven som følge av forslaget om å erstatte dagens juryordning med en meddomsrett bestående av to fagdommere og fem meddommere, er omtalt i punkt 10.3.4. En direkte konsekvens av forslaget er at tittelen på fjerde og femte kapittel må endres, at § 87 må oppheves, og at det vil være nødvendig å oppheve spesielle regler for lagrettesaker i en rekke paragrafer i loven. Av denne grunn er det foreslått endringer i §§ 14, 15, 32, 52, 64, 66, 66 a, 67, 69, 75,

77, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 105 a, 106, 107, 108, 110, 113 og 115 slik det fremgår av lovutkastet.

Til domstoloven § 10:

Etter lovutkastet skal lagmannsretten settes med to fagdommere ved behandling av anker som gjelder bevisvurderingen under skyldspørsmålet eller straffespørsmålet, jf. § 332 første og andre punktum.

Andre ledd tredje punktum i § 10 er foreslått endret slik at retten ikke skal kunne settes med en tilkalt dommer eller ekstraordinær lagdommer i saker hvor lagmannsretten under ankeforhandlingen skal settes med to fagdommere. Unntaket for uventede forfallstilfeller er forutsatt videreført. Forslaget er begrunnet i punkt 10.2.3.5. En regulært konstituert lagdommer, skal fortsatt regnes som fast lagdommer.

Til domstoloven § 32:

Alternativet «lagrettemedlemmer» er foreslått sløffet også i denne paragrafen. I tillegg er det foreslått en endring i det som er bestemt for rettsvitner. Begrensningen for nærståendes adgang til å sitte samtidig i retten gjelder også for rettsvitner, med et unntak etter ordlyden for tilfeller som § 102 siste ledd handler om. Domstoloven § 102 ble opphevet allerede ved endringslov 22. mai 1981 nr. 24, men henvisningen i § 32 ble uteglemt. Adgangen til å oppnevne rettsvitner i de tilfellene § 102 andre ledd handlet om, er nå enten opphevet eller gått helt ut av bruk, jf. også Bøhn, Domstoloven, s. 94. I forbindelse med at § 32 endres, er det hensiktsmessig å benytte anledningen til en opprydning.

13.3.2.2 Til endringer i straffeprosessloven

Til straffeprosesslovens regler for lagrettesaker (jurysaker):

Behovet for endringer i straffeprosessloven som følge av forslaget om å erstatte dagens juryordning med en meddomsrett bestående av to fagdommere og fem meddommere, er omtalt i punkt 10.3.4.2. En direkte konsekvens av forslaget er at kapittel 24 må oppheves i sin helhet. Det vil også være nødvendig å oppheve spesielle regler for lagrettesaker i paragrafer andre steder i loven. Av denne grunn er det foreslått endringer i §§ 18, 35, 37, 38, 40, 41, 45, 49, 130 a og 306, slik det fremgår av lovutkastet.

Til straffeprosessloven § 34:

Etter gjeldende § 34 skal en dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, delta ved avgjørelsen av spørsmålet om straff og legge flertallets avgjørelse av skyldspørsmålet til grunn for straffutmålingen. Paragrafen foreslås endret slik at en dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, ikke skal delta i straffutmålingen, men anses å ha tiltrådt den stemmegivning som er gunstigst for siktede. Løsningen blir da den samme som i dag gjelder for avgjørelser om det foreligger slike særskilte omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere eller mildere straffebestemmelse. Forslaget er nærmere begrunnet i punkt 10.3.4.2. Forslaget innebærer at man går tilbake til ordningen som gjaldt etter straffeprosessloven 1887.

En regel som foreslått, kan gi opphav til tolkningsspørsmål som ikke har vært aktuelle etter at straffeprosessloven 1981 trådte i kraft. Det er derfor grunn til å søke veiledning i rettskilder knyttet til den tilsvarende bestemmelsen i straffeprosessloven 1887 § 166.

Ett spørsmål er hvordan en dommer som har stemt for domfellelse for noen, men frifinnelse for andre poster i tiltalen, skal forholde seg ved straffutmålingen. Løsningen som stemmer best med prinsippet i ny § 34, er at dommeren skal delta i straffutmålingen basert på sitt eget standpunkt til skyldspørsmålet. Denne løsningen ble også anbefalt i Straffeprosesslovkomitéens innstilling (1969) side 161. Komiteen foreslo i utkastet til § 35 å videreføre det som var gjeldende rett.

Etter samme retningslinjer bør man løse det typetilfelle at én dommer finner tiltalte skyldig i simpelt tyveri, mens to dommere for samme post i tiltalen finner ham skyldig i grovt tyveri. Dommeren som er blitt overstemt, skal delta i straffutmålingen og stemme for den straff vedkommende ville funnet riktig for simpelt tyveri, jf. Salomonsens kommentarutgave til straffeprosessloven 1887 bind I side 159. Er det derimot to dommere som finner tiltalte skyldig i simpelt tyveri, mens én dommer finner ham skyldig i grovt tyveri, skal dommeren som er overstemt delta i straffutmålingen basert på det som er blitt flertallets avgjørelse av skyldspørsmålet, jf. Rt. 1938 s. 561.

Det ledende synspunkt for løsningen av slike spørsmål, er at ingen dommer skal utmåle straff for et mer alvorlig straffbart forhold enn tiltalte dømmes for eller dommeren selv har funnet ham skyldig i.

Til straffeprosessloven § 35:

Regelen om lagrettesaker i någjeldende første ledd andre punktum foreslås opphevet. Forslaget til nytt første ledd andre punktum er en følge av at lagmannsretten ved behandlingen av anker som omfatter bevisvurderingen under skyldspørsmålet, etter lovutkastet skal settes med to lagdommere og fem meddommere, jf. § 332 første punktum. At en avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for siktede vil kreve tilslutning fra minst tre meddommere, følger direkte av kravet til stemme flerhet.

At en avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for tiltalte, etter utkastet også må ha tilslutning fra minst én fagdommer, viderefører rettssikkerhetsgarantien som går ut på at ingen skal kunne dømmes mot samtlige fagdommers stemmer. Etter gjeldende rett følger denne løsningen av at retten er satt med fire meddommere og tre fagdommere. Med endret sammensetning er det behov for en uttrykkelig regel.

Regelen i domstolloven § 15 første ledd om adgang til å fortsette saken selv om inntil én fagdommer og inntil én meddommer får forfall etter at ankeforhandlingen har begynt, er forutsatt videreført. At noen får forfall, endrer ikke kravet til stemmetall.

Til straffeprosessloven § 332:

Hvis andre og tredje ledd blir opphevet i henhold til utkastet, vil nåværende første ledd utgjøre hele paragrafen, som derfor ikke lenger vil være inndelt i ledd.

Forslaget til regler om rettens sammensetning i første og andre punktum er nytt. Lagmannsretten skal i alle ankesaker som omfatter bevisvurderingen under skyldspørsmålet, settes med to fagdommere og fem meddommere. I saker som omfatter avgjørelsen av straffespørsmålet, settes lagmannsretten med to fagdommere og tre meddommere. At retten settes med to fagdommere, er et unntak fra den alminnelige regel i domstolloven § 12 første ledd. Strafferammen er etter utkastet her uten betydning for rettens sammensetning.

Ved endring i domstolloven § 10 andre ledd tredje punktum er det foreslått at retten som en klar hovedregel ikke skal kunne settes med tilkalt dommer fra tingretten eller med ekstraordinær lagdommer i saker der det deltar to fagdommere. Det vises til kommentaren til denne endringen.

Når retten skal settes med et ulikt antall meddommere, følger det av domstolloven § 88 første

ledd andre punktum at det skal avgjøres ved loddtrekning om den siste meddommeren skal være kvinne eller mann.

Selv om retten settes med to fagdommere, følger det av domstolloven § 15 første ledd at saken kan fortsette selv om inntil én fagdommer og inntil én meddommer får forfall etter at ankeforhandlingen har begynt.

Forslaget om å oppheve *andre ledd* innebærer at meddommere som deltar ved behandlingen av en anke over bevisvurderingen under skyldspørsmålet eller avgjørelsen av straffespørsmålet, heretter *skal* delta ved avgjørelsen av en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet som behandles ved samme ankeforhandling. Begrunnelsen er at en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen fortsatt skal kunne behandles i samme sak uten at avgjørelsen vil måtte treffes av to fagdommere alene.

Første del av nåværende *tredje ledd* gjelder lagrettesaker. Annen del av leddet inneholder et unntak for anke over tingrettens dom i saker som nevnt i straffeloven § 28 b første ledd bokstav a og § 54 nr. 2. Dette er saker om fullbyrdelse av fengselsstraff ved brudd på vilkår for samfunnsstraff eller betinget dom. Henvisningen til straffeloven § 28 b ble tilføyd ved lov 13. april 2007 nr. 14 for å klargjøre at saker om brudd på vilkår for samfunnsstraff ikke skal behandles med stor meddomsrett, selv om samfunnsstraffen er idømt for en forbrytelse med strafferamme fengsel i mer enn seks år, jf. Ot.prp. nr. 18 (2006–2007) side 27–28. Henvisningen til straffeloven § 54 nr. 2 om brudd på vilkår for betinget dom, ble med samme begrunnelse tilføyd ved lov 20. juni 2008 nr. 47, jf. Ot.prp. nr. 34 (2007–2008) side 11.

Når strafferammen etter utkastet ikke skal ha betydning for rettens sammensetning, bortfaller begrunnelsen for unntaket i tredje ledd. I saker om vilkårsbrudd vil lagmannsretten da bli satt med to fagdommere og tre meddommere. Selv om meddommere skal delta ved en eventuell ankeforhandling, skal saken etter utkastet til § 333 første ledd fortsatt kunne behandles skriftlig.

Som ledd i gjennomføringen av ny straffelov – lov 20. mai 2005 nr. 28 – er henvisningen til straffelovens regler om brudd på vilkår for samfunnsstraff og betinget dom i någjeldende § 332 tredje ledd, erstattet med reglene i ny straffelov § 52 første ledd bokstav a. Det blir i tilfelle nødvendig også å oppheve den vedtatte endringen i § 332, jf. merknadene til den foreslåtte endringen i ny straffelov § 412 nr. 106.

Til straffeprosessloven § 333:

I *første ledd* er unntaket i nåværende første punktum for saker som gjelder avgjørelsen om straff for forbrytelser med strafferamme fengsel i mer enn seks år, foreslått opphevet. At retten skal settes med meddommere ved en eventuell ankeforhandling, skal ikke være til hinder for at saken med partenes samtykke kan behandles skriftlig. Ettersom strafferammen etter utkastet ikke skal ha betydning for adgangen til skriftlig behandling, er nåværende første ledd andre punktum overflødig.

Nåværende *sjetten ledd* om at «paragrafen her» ikke gjelder «for anke over saker som nevnt i straffeloven § 28 b første ledd bokstav a og § 54 nr. 2» har fått sin utforming ved endringslov nr. 14 for 2007 og nr. 47 for 2008 hvor de samme unntakene ble tilføyd i § 332 tredje ledd. Ordlyden er imidlertid blitt misvisende. Det har ikke vært lovgiverens intensjon å avskjære adgangen til skriftlig behandling av anker over avgjørelser om vilkårsbrudd. I kombinasjon med endringen i § 332 tredje ledd, var formålet at disse sakene *uansett strafferamme* skulle kunne behandles skriftlig av tre dommere. Unntaket for saker om forbrytelser med strafferamme fengsel i mer enn seks år i første ledd første punktum, skulle derfor ikke gjelde i saker om vilkårsbrudd. Etter lovutkastet her er det ikke behov for en slik regel.

En vedtatt endring i § 333 sjetten ledd i ny straffelov vil også måtte oppheves. Det vises til omtalen av samme problemstilling i kommentarene til § 332 tredje ledd og til den foreslåtte endringen i ny straffelov § 412 nr. 106.

13.3.2.3 *Til endringer i andre lover*

Lov 15. desember 1950 nr. 7 om særlige rådgjerder under krig, krigsfare og liknende forhold

Paragraf § 11 gjelder lagrettesaker.

Lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a.

I § 8 femte ledd er lagrettemedlemmer utelatt i oppregningen.

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (ny straffelov):

Til § 412 Endringer i andre lover:

Paragrafen gjelder tilpasning av annen lovgivning til ny straffelov, og ble tilføyd ved endringslov 19. juni 2009 nr. 74. I endringslovens nr. 106 om endringer i straffeprosessloven er blant annet henvisningene til straffelovens regler om brudd på vilkår for samfunnsstraff og betinget dom i § 332 tredje ledd og § 333 sjetten ledd erstattet med henvisning til regler om vilkårsbrudd i ny straffelov § 52 første ledd bokstav a.

Dersom straffeprosessloven § 332 tredje ledd og § 333 sjetten ledd blir opphevet i samsvar med lovutkastet her, er det også nødvendig å oppheve endringene i ny straffelov som er vedtatt, men ikke trådt i kraft, se også merknadene til § 332 og § 333.

13.3.2.4 *Ikraftsettings- og overgangsregler*

Endringsloven er foreslått å tre i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Det er noe usikkert om det kan være behov for å sette deler av loven i kraft til ulik tid, men for sikkerhets skyld er det foreslått å gi fullmakt til å vedta dette.

Det antas å være et relativt beskjedent behov for å gjennomføre spesielle tiltak før loven trer i kraft, jf. redegjørelsen for administrative og økonomiske konsekvenser i punkt 12.3. I og med at lagretteordningen er foreslått opphevet, vurderes utvalgene for lekdommere til lagmannsrettene som tilstrekkelige til å dekke økt behov for meddommere i straffutmålingsanker og i de fullstendige anker som i dag behandles med meddomsrett.

Det er behov for å endre enkelte regler om lagrettemedlemmer i forskrifter, se nærmere omtale i punkt 10.3.4.8.

Det er nødvendig å gi overgangsregler i forbindelse med en reform i samsvar med utkastet her, som regulerer de nye reglernes anvendelse i verserende saker. Som aktuelle alternative skjæringspunkter nevnes tidspunktet for tingrettens dom, eller tidspunktet for ankeerklæringen. Det er også behov for å regulere hvordan en ny sak etter eventuell opphevelse av lagmannsrettens dom, skal behandles.

Overgangsreglene er så vidt viktige at de bør fastsettes ved forskrift.

Referanser

Utredninger

- NOU 1981: 35 Politiets rolle i samfunnet, delutredning I
NOU 1984: 27 Ny påtaleinstruks
NOU 1992: 28 To-instansbehandling, anke og juryordning i straffesaker
NOU 1996: 15 Liland-saken
NOU 1999: 27 «Ytringsfrihed bør finde Sted»
NOU 1999: 19 Domstolene i samfunnet
NOU 2000: 33 Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff
NOU 2001: 32 A. Rett på sak
NOU 2001: 32 B. Rett på sak
NOU 2002: 4 Ny straffelov
NOU 2002: 11 «Dømmes av likemenn» Lekdommere i norske domstoler
NOU 2002: 22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon
NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter
NOU 2007: 7 Fritz Moen og norsk strafferettspleie

Proposisjoner

- Ot.prp. nr. 26 (1933) Om forandringer i straffeprosessloven m.v.
Ot.prp. nr. 60 (1933) Om forandringer i straffeprosessloven og domstolsloven
Ot.prp. nr. 5 (1934) Om forandring i straffelovens § 142.
Ot.prp. nr. 128 (1945–1946) Om lov om rettergang i landssviksaker
Ot.prp. nr. 83 (1947) Lov om håndheving av prislovgivningen m.v.
Ot.prp. nr. 5 (1958) Om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 m.v.
Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)
Ot.prp. nr. 53 (1983–1984) Om lov om ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven m. m.
Ot.prp. nr. 35 (1984–1985) Om lov om endringer i den nye straffeprosessloven m.m. (behandling av spionsaker)

- Ot.prp. nr. 66 (1987–1988) Om lov om endringer i straffeloven, straffeprosessloven og vegtrafikkloven (uaktsomt drap m. m. ved bruk av motorvogn)
Ot.prp. nr. 16 (1988–1989) Om lov om endringer i straffeprosessloven m. m. (nådesøknad, herreds/byrettens kompetanse i straffesaker, påtaleunntatelse, foreldelse av straffansvar for foretak, fengsling på lørdag m m)
Ot.prp. nr. 79 (1988–1989) Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m. m. (skjerpet strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker mm)
Ot.prp. nr. 78 (1992–1993) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (to-instansbehandling, anke og juryordning)
Ot.prp. nr. 43 (1993–1994) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (rettergangsmåten i militære straffesaker)
Ot.prp. nr. 25 (1994–1995) Om lov om endringer i domstolloven og straffeprosessloven m m
Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) Straffeprosessloven og domstolloven mv. (forkynnelse av dommer og enkelte justeringer i to-instansreglene mv.)
Ot.prp. nr. 40 (1999–2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier mv.)
Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
Ot.prp. nr. 11 (2007–2008) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)
Ot.prp. nr. 13 (2008–2009) Straffeprosessloven mv. (tingretten si handsaming av saker om ikkje vedtekne førelegg mv.)
Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpassning av annen lovgivning)
Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folke-

mord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)

Prop. 97 L (2009–2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Prop. 141 L (2009–2010) Endringer i straffeprosessloven mv.

Innstillinger

Dok. No. 1 1885. Indstilling fra Jurykommissionen indeholdende Udkast til Lov om Rettergangsmaaden i Strafsager og Udkast til Lov om Ophævelse af Stiftsoverretterne m. v. med Bilage, samt forslag til Lov om forandring i Straffovens kap. 6, § 2

Innst. O. XIII (1933) Innstilling fra justiskomiteen om forandringer i straffeprosessloven og domstolsloven.

Innst. O. nr. I (1948) Tiltråding frå justisnemnda om lov om oppehalding av prisføresegnene o. a.

Innst. O. nr. XIV (1948) Tiltråding frå justisnemnda om oppehalding av pris- og rasjoneringsføresegnene og anna

Innstilling 1969 – Innstilling om Rettergangsmaaten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen. Avgitt i juni 1969.

Innst. O. nr. 37 (1980–81) Innstilling til Odelstinget om rettergangsmaaten i straffesaker (Straffeprosessloven)

Innst. O. nr. 49 (1988–1989) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m. (nådesøknad, herreds-/byrettens kompetanse i straffesaker, påtaleunntatelse, foreldelse av straffansvar for foretak, fengsling på lørdag m.m.)

Innst. O. nr. 106 (1988–1989) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m. (Skjerpede strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m.m.)

Innst. O. nr. 137 (1992–1993) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven mv (to-instansbehandling, anke og juryordning)

Innst. O. nr. 113 (2000–2001) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsettning av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §§ 238 og 239)

Innst. O. nr. 105 (2002–2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)

Innst. 314 L (2009–2010) Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Litteratur

Andenæs 1996:

Johs. Andenæs: Lov og praksis om uaktsomt drap – særlig i trafikulykker. Lov og Rett 1996 s. 294–305.

Andenæs 1984:

Johs. Andenæs: Tanker omkring ny norsk straffeprosesslov. Jussens Venner 1984 s. 123–139.

Andenæs/Bratholm:

Johs. Andenæs og Anders Bratholm: Spesiell strafferett 3. utg. Oslo 1996.

Andenæs/Myhrer:

Johs. Andenæs og Tor Geir Myhrer: Norsk straffeprosess, 4. utgave ved Tor-Geir Myhrer. Oslo 2009.

Aubert:

E. Aubert: Om muntlig rettergang og edsvo-
rene. Christiania 1849.

Backer, Finn 1989:

Finn Backer: Trenger vi juryen? I Forsvareren Alf Nordhus 70 år – et debattskrift. Oslo 1989.

Backer, Finn 1984:

Finn Backer: Det amerikanske og det norske juryssystem. I Rett og rettssal: et festskrift til Rolv Ryssdal. Oslo 1984.

Backer, Inge Lorange:

Inge Lorange Backer: Feller Den europeiske menneskerettighetsdomstol juryen? – EMD og Høyesterett om begrunnelse i juryaker. Tidsskrift for strafferett nr. 3 2009 s. 301–330.

Bratholm:

Anders Bratholm: Juryen for fall. Lov og Rett 1990 s. 129.

Bylander:

Eric Bylander: Muntlighetsprincipen – En rettsvetenskaplig studie av processuella handlingsformer i svensk rätt. Uppsala 2006.

Constable:

Marianne Constable: The Law of the Other: the Mixed Jury and changing Conceptions of Citizenship, Law and Knowledge. The University of Chicago Press 1994.

Diesen:

Christian Diesen: Lekmän som domare. Stockholm 1996.

Egge:

Gunder Egge: Jurysakens historie i Norge 1814-1863. Tidsskrift for Rettsvitenskap 1981 s. 201–237.

Gane:

Christopher Gane: The Scottish Jury. International Review of Penal Law 2001 (Vol. 72) s. 259–272.

Hagerup:

Francis Hagerup: Forelæsninger over Den norske straffeproses. Kristiania 1892.

Hans/Vidmar 2007:

Valerie P. Hans og Neil Vidmar: American Juries – The Verdict. New York 2007.

Hans/Vidmar 1986:

Valerie P. Hans og Neil Vidmar: Judging the Jury. Cambridge Massachusetts 1986.

Hastie/Penrod/Pennington:

Hastie, Penrod og Pennington: Inside the Jury. Cambridge Massachusetts 1983.

Hauge/Bratholm:

Ragnar Hauge og Anders Bratholm: Meddomsrett eller jury? En undersøkelse av legdommernes syn. I Lov og Rett 1971 s. 385–408.

Hov:

Jo Hov: Rettergang – Straffeprosess. Oslo 2007.

Husby:

Stein Husby: Noen betraktninger om spørsmålsstillingen til lagretten i narkotikasaker. I Rett og rettssal: et festskrift til Rolv Ryssdal. Oslo 1984.

Hylland:

Aanund Hylland: Redusert bruk av jury i lagmannsretten. Om saksbehandlingen i en viktig sak. Nytt Norsk tidsskrift 1990 s. 315 flg.

Jimeno-Bulnes:

Mar Jimeno-Bulnes: A Different Story Line for 12 Angry Men: Verdicts reached by majority rule – The Spanish Perspective. Chicago-Kent Law Review vol. 82: 2 2007 s. 759–775.

Johnsen:

Jon T. Johnsen: Upartisk straffeforfølgning – ramme for fornærmedes rettigheter i straffesaker? Tidsskrift for strafferett 2003 s. 141–165.

King:

Nancy Jean King: The American Criminal Jury. I World Jury Systems. Oxford University Press 2000.

Kjølbro:

Jon Fridrik Kjølbro: Den europæiske menneskerettigheds konvention – for praktikere, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. utg. København 2007.

Knoff:

Richard H. Knoff: Lyd på lager. Evaluering for Justisdepartementet av prøveordningen med lydopptak i straffesaker. Oslo 2001.

Kolflaath:

Eivind Kolflaath: Bevisbedømmelse – Sannsynlighet eller fortellinger? Jussens Venner nr. 5/6 2004 s. 279–304.

Langbein:

John. H. Langbein: Mixed Court and Jury Court: Could the Continental Alternative Fill the American Need? Yale Law School Legal Scholarship Repository 1981 s. 195–219.

Levén/Wersäll:

Staffan Levén og Fredrik Wersäll: En modernare rättegång – hur har det gått? Svensk Juristtidning 2011 s. 18–31.

Maher:

Gery Maher: The Verdict of the Jury. I The Jury under Attack. London/Sydney 1998.

Matningsdal 2010:

Magnus Matningsdal: Norsk spesiell strafferett. Bergen 2010.

Matningsdal 1998:

Magnus Matningsdal: Grensen mellom skyld- og straffespørsmål. Jussens Venner 1998 s. 273–299.

Mize/Hannaford-Agor/Waters

Hon. Gregory E. Mize, Paula Hannaford-Agor og Nicole L. Waters: The State of the States Survey of Jury Improvement Efforts: A Compendium Report. Center for Jury Studies 2007. Se http://www.ncsconline.org/D_Research/cjs/pdf/SOSCompendiumFinal.pdf. Søkedato 28.05.11.

Munch-Ræder:

Munch-Ræder: Juryinstitutionen i Storbritannien, Kanada og de Forenede Stater i Nordamerika. I 3 bind. Christiania 1850-1852.

Nygaard:

Lars-Jonas Nygaard: Juryen for fall – Demokrati og rettssikkerhet. Oslo 2010.

Olaussen:

Leif Petter Olaussen: Er juryordningen betryggende nok? Lov og Rett 1998 s. 436–440.

Ramndal:

Lars Ramndal: Ny lov om rettargangsmåten i straffesaker. Syn og segn 1970 s. 402–406.

Robberstad:

Anne Robberstad: Opphev minstestrafen. Kronikk i Aftenposten 16. februar 2009.

Skeie:

Jon Skeie: Den norske straffeprosess. Oslo 1939.

Strandbakken 2009:

Asbjørn Strandbakken: Juryen for fall? Noen refleksjoner etter Taxquet vs. Belgia. Kritisk Juss 2009 (35) s. 101–109.

Strandbakken 2003:

Asbjørn Strandbakken: Uskyldspresumsjonen – «In dubio pro reo». Bergen 2003.

Strandberg:

Magne Strandberg: Oversikt over empirisk forskning om lekdommere. Vedlegg 1 til NOU 2011: 13 Juryutvalget – Når sant skal skrives.

Taylor:

Greg Taylor: Jury Trial in Austria. New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal, Vol. 12, No. 2 2011 s. 281–325.

Tennø/Simonsen:

Janne Tennø og Nils Simonsen: Meddommerprosjektet 2002. Rapport til Etterutdanningsrådet for dommere av 4. oktober 2002.

Thaman 2007:

Stephen C. Thaman: The Nullification of the Russian Jury: Lessons for Jury-inspired Reform in Eurasia and Beyond. Cornell International Law Journal, vol. 40 2007 s. 355–428.

Thaman 1999:

Stephen C. Thaman: Europe's New Jury Systems: The Cases of Spain and Russia. Law and Contemporary problems vol. 62 nr. 2. 1999. s. 233–259.

Traest:

Philip Traest. The Jury in Belgium. International Review of Penal Law (Vol. 72) s. 27–50.

Wilhjelm:

Preben Wilhjelm: Folkevalgte dommere – Lægdommerundersøgelse 1987. Kriminalis-

tisk Instituts Stencilserie nr. 49. Københavns Universitet 1988.

Annet

Høring 2006:

Hurtigere behandling av straffesaker, Snr. 200508271 ES september 2006.

Forstudie Lyd og bilde:

Domstoladministrasjonens rapport «Forstudie: Lyd- / bildeopptak fra parts- og vitneforklaringer i retten» 29.06.09.

Rett til tolk:

Rett til tolk – Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess. Rapport. Justis- og politidepartementet 2006.

Lydopptakprosjektet 1998-2003:

Lydopptakprosjektet 1998-2003 – styringsgruppens anbefalinger og evalueringsrapport. <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/JD/PRM/2003/0070/DDD/PDFV/188187-LYD-BANDOPPTAK.PDF>. Søkedato 28.05.11.

Soknes-utvalget:

En undersøkelse av kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker som har endt med frifinnelse m.v.(Soknes-utvalget). Riksadvokatens utredningsgrupper- rapport nr. 1/2007.

Betænkning nr. 1513:

Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg: Betænkning om optagelse og protokollering af forklaringer i straffesager. Betænkning nr. 1513 København 2010.

Retsplejerådets betænkning:

Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I. København 2001.

Vedlegg 1

Oversikt over empirisk forskning om lekdommere

Av førsteamanuensis Magne Strandberg¹

1 Innledning

1.1 Hvilke spørsmål vil jeg ta opp?

Jury-utvalget har bedt meg om å gi en oversikt over empirisk forskning som kan være relevant i en reform om bruk av lekdommere i straffesaker. Empirisk forskning kan ikke i seg selv si noe om hvordan utfallet av en slik reform bør bli, men den kan svekke eller styrke noen av argumentene i en slik reform. Denne forskningen kan riktignok ikke si noe om hvilke argumenter som er relevante, f.eks. kan den ikke si om det er en fordel eller en ulempe at folk flest har tillit til rettssystemet. Men den kan si noe om hvilke argumenter som er holdbare,² f.eks. om folk flest faktisk har høyere tillit til dommer fattet av en jury enn til dommer fattet av en meddomsrett.

Hvilke argumenter som kan være relevante, kommer frem i den norske debatten om lekdommere. Jeg vil ta utgangspunkt i disse argumentene, og trekker inn empirisk forskning for å vurdere om argumentene er holdbare. Den norske debatten er stort sett begrenset til et valg mellom jury og meddomsrett,³ noe som setter sitt preg på hvilke argumenter som brukes og hvordan de blir brukt. Men en reform om bruk av lekdommere er ikke bundet til å velge en av disse ordningene; man kan velge å modifisere dagens juryordning, modifisere ordningen med meddomsrett, kombinere de to eller gi en ordning som verken er jury eller meddomsrett. Dette gir noen problemer for bruk av empirisk forskning: Det er ikke nødvendigvis slik at ethvert argument mot juryordningen er et argument for å erstatte den med en hvilken som helst annen ordning. Noen argumenter som er brukt mot juryen, trenger ikke nødvendigvis å tilsi at man går over til meddomsrett. For eksem-

pel er argumentet om at moderne bevissituasjoner ofte er tekniske,⁴ like mye et argument for en ordning med fagkyndige meddommere som et argument for meddomsretten.⁵ Og argumentet om at juryen har vanskelig for å forstå lagmannens rettsbelæring er ikke nødvendigvis et argument for å oppheve juryordningen, men kan også være et argument for å forbedre rettsbelæringen. Slike spørsmål om hva de ulike argumentene impliserer, vil jeg stort sett overlate til leseren. Jeg nøyer meg stort sett med å undersøke om argumentene i den norske debatten er holdbare.

Jury-utvalget ber meg nevne styrker og svakheter ved de ulike studiene. Dette er viktig fordi den empiriske forskningen aldri kan si helt sikkert at et argument er holdbart eller uholdbart, men gir bare en sterkere eller svakere grad av underbygging av dette. Hvor sterkt en empirisk studie underbygger holdbarheten til et argument, vil blant annet avhenge av hvor god studien er. Å trekke frem disse styrkene og svakhetene er imidlertid vanskelig fordi det krever kjennskap til metoder og krav som stilles innen den vitenskapsgren forskningen stammer fra. Jeg vil derfor nøye meg med å påpeke de styrkene og svakhetene som er mest iøynefallende.

Jury-utvalget ber meg i første rekke om å se på *hvordan lekdommere fatter sine beslutninger*. Jeg vil derfor i første rekke se på forskning om denne beslutningsprosessen, slik at jeg vil se på bevisbedømmelsen (pkt. 2), om juryens beslutninger gjør at hensynet til den tiltalte blir sterkere ivaretatt (pkt. 3) og om lekdommerne forstår de rettsreglene som skal styre beslutningen (pkt. 4). Dessuten vil jeg se på samspillet mellom flere dommere når de fatter en beslutning sammen, dvs. samarbeidet mellom flere lekdommere og mellom fagdommer og lekdommer (pkt. 5). Til slutt vil jeg se på hvilke ordninger lekdommere og folk flest har mest tillit til (pkt. 6).

¹ Magne Strandberg (f. 1978) er førsteamanuensis ved Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen.

² Se *Kolflaath 2004b* s. 106-111 om skillet mellom holdbarhet og relevans.

³ Jf. *Blom 1970* s. 191 og *Backer 1989* s. 180.

⁴ Se f.eks. *Garde/Strandbakken 2001* s. 4.

⁵ Dette alternativet er evaluert av *Diesen 1996* s. 51-55.

At jeg i første rekke ser på måten lekdommere fatter sine beslutninger, betyr at noen aspekter ved lekdommerne faller utenfor. Det viktigste er at mer sosiale spørsmål faller utenfor. Jeg vil f.eks. ikke se på hvordan lekdommere rekrutteres, hvilken sosial bakgrunn de har, hvor gamle de er osv. Selv om argumentet om at juryen gir domstolene økt demokratisk forankring er viktig i jurydebatten,⁶ vil jeg ikke vurdere om lekdommerne faktisk er representative for befolkningen. Jeg vil heller ikke gå inn i rettsøkonomiske spørsmål selv om noen hevder at juryordningen fordyrer og forsinker rettergangen, mens andre hevder at bruk av lekdommere gjør rettssystemet billigere.⁷ Dessuten vil jeg i liten grad gå inn i spørsmål det ikke ser ut til å finnes så mye empirisk forskning om. Det gjelder særlig argumentet om at juryen ikke er i stand til å gi en *begrunnelse* for sitt resultat.⁸ De ulike påstander om hvilke fordeler eller ulemper som skal være knyttet til begrunnelser, ser ikke ut til å kunne verken styrkes eller svekkes av noen publisert norsk studie.⁹

1.2 Hvilke studier vil jeg presentere?

1.2.1 Sosiologiske, psykologiske og kulturteoretiske studier

Jeg har valgt å trekke inn det meste av det jeg har kommet over av norsk empirisk forskning som kan være relevant i en reform om bruk av lekdommere. Jeg trekker også inn studier som er ganske gamle. Jeg trekker inn studier av små utvalg, men har utelatt studier av enkeltsaker. Jeg vil derfor ikke trekke inn mer biografiske studier av f.eks. Moen-saken og Torgersen-saken.¹⁰ Jeg har dessuten valgt å trekke inn upublisert studier, bl.a.

enkelte master- og hovedfagsoppgaver. Jeg kan langt fra garantere at dette er en fullstendig oversikt, og det er særlig grunn til å tro at det finnes relevante upubliserte studentarbeider som jeg ikke har kommet over.

Studiene jeg har trukket inn stammer fra flere fag, nærmere bestemt fra *sosiologi*, *psykologi* og *kulturteori*. Jeg vil også benevne de enkelte studiene som «sosiologiske», «psykologiske» eller «kulturteoretiske». Skillet mellom dem lar jeg gå etter deres innhold, slik at en studie regnes sosiologisk selv om den som utfører studien verken er sosiolog eller sosiologistudent. Jeg vil nå bruke disse skillene for å gi en kort oversikt over de mest relevante studiene:

De *sosiologiske* studiene kan deles i to hovedtyper; kvantitative studier og kvalitative studier. De kvantitative studiene er gjerne basert på spørreundersøkelser. Fordelen med slike studier er at de kan gi presis informasjon og at de på nærmere betingelser kan generaliseres. Ulempen er at de gir ganske fattig informasjon, og at mange temaer ikke lar seg presse inn i rammene av kvantitative studier. I Norge er det gjort flere kvantitative studier av lekdommere. De fleste er basert på spørreundersøkelser:

Leivestad 1952 er den første spørreundersøkelsen om jury og meddomsrett i Norge. Den ser på tesen om at de fleste jurister og politikere går ut fra at «legfolk vil holde sterkt på juryen og motsette seg angrep på den» (s. 318). *Leivestad* ville se hva lagrettemedlemmene selv mente om valget mellom jury og meddomsrett. For å finne ut av dette ble et skjema med 12 spørsmål i 1948-1951 sendt til alle lagrettemenn i Hålogaland lagdømme. I følgebrevet ble det presisert at man kan svare «vet ikke» hvis man ikke hadde noen oppfatning om ett eller flere spørsmål. Brevet ble sendt til ca. 350 lagrettemenn. 247 svarte. Man så bort fra svarene fra 10 personer som ikke hadde gjort tjeneste som lagrettemenn, slik at man sto igjen med 237 svar. Av disse hadde 26 bare gjort tjeneste i stor meddomsrett, 104 hadde bare deltatt i jury og 107 hadde vært med på begge deler.

Bratholm/Hauge 1971 er en studie av befolkningens syn på valget mellom jury og meddomsrett. Studien var initiert av innstillingen fra straffeprosesslovkomiteen, hvor 8 av 9 medlemmer gikk inn for stor meddomsrett i stedet for jury. *Bratholm/Hauge 1971* ville undersøke om komiteens oppfatning hadde støtte i befolkningen. De laget en spørreundersøkelse der 796 menn og 792 kvinner over hele landet fikk spørsmålet «Hva er etter Deres mening det beste – at skyldspørsmålet

⁶ Jf. *Klami/Hämäläinen 1992* s. 15-16, *Diesen 1996* s. 27-29. En oversikt over forskning om dette er gitt i NOU 2002: 11. Se også *Hauge/Bratholm 1971* s. 388 flg., *Bjørnstad 2003* s. 9-14, *Nygard 2010a* s. 181-198.

⁷ Sml. *Backer 1989* s. 187-189 og *Diesen 1996* s. 36-38.

⁸ Se *Bratholm 1980* s. 577, *Garde/Strandbakken 2001* s. 4 og 5 og *Nygard 2009c*.

⁹ Ved Universitet i Oslo har psykolog Annika Melinder gjort en studie av hvilken effekt begrunnelser har på individers og gruppers vurderinger av skyldspørsmålet etter at deltagerne hadde sett en fiktiv rettsak. En artikkel er under utarbeidelse, og Melinder har gitt meg tillatelse til å referere hovedfunnet i studien i denne sammenhengen: «Når gruppedeltagerne ble testet individuelt, var det forskjell slik at de som var med i grupper som måtte avgjøre en begrunnelse avgjorde mer skyldige avgjørelser enn de som ikke måtte begrunne avgjørelsen. Når vi imidlertid la hele gruppens resultat til grunn for avgjørelsen om skyld, ble det ikke lenger en forskjell.»

¹⁰ En rekke enkeltsaker er analysert hos *Bratholm/Eskeland (red.) 2008*.

avgjøres av en jury eller av juridiske dommer og legfolk i fellesskap?».

Hauge/Bratholm 1971 er en studie av lekdommernes syn på valget mellom jury og meddomsrett. Et spørreskjema ble sendt til 700 domsmenn og 1173 lagrettemenn, svar ble mottatt fra 473 domsmenn og 907 lagrettemenn (s. 387). Svarprosenten var 68 % for domsmennene og 77 % for lagrettemennene, men reelt sett var den 89 % for domsmennene og 94 % for lagrettemedlemmene. Dette skyldes at en del spørreskjemaer viste seg å være sendt til personer som var døde eller som aldri hadde tjenestegjort som lekdommer (s. 387). Spørreskjemaet inneholdt både generelle spørsmål om hva lekdommerne foretrakk av jury og meddomsrett og mer spesifikke påstander som respondentene ble bedt om å si seg «enig» eller «uenig» i.

Hartmann 1990 er en studie av lekdommeres erfaring med henholdsvis jury og meddomsrett. Hartmann var byrettsjustitiarius og ledet en idégruppe som justisministeren satte ned våren 1988 i forbindelse med en reform om hvilke saker som skulle behandles av lagmannsretten som første instans og hvilke saker som skulle behandles av jury. Gruppen gjorde høsten 1988 «en spørreundersøkelse hos jurymedlemmer i Frostating om deres erfaringer med hensyn til å treffe avgjørelser henholdsvis bare sammen med andre legdommere i jury og i blandet rett sammen med fagdommere» (s. 121). Spørreskjemaet ble sendt til alle 310 som hadde tjenestegjort etter 1. januar 1986. 252 svarte. Studien tok særlig sikte på å høste erfaringer fra personer som hadde sittet både i jury og i meddomsrett.

Tennøe/Simonsen 2002 er en upublisert studie av meddomsretten gjort av tingrettsdommer Janne Tennøe og lagdommer Nils Simonsen. De ville undersøke hvordan meddommerne selv så på visse sider ved sin oppgave. Studien er basert på en spørreundersøkelse som ble sendt til en rekke meddommere som fikk tilsendt et skjema med en rekke påstander om bl.a. forhandlingene og domskonferansen. Meddommerne skulle oppgi om de var «helt enig», «delvis enig», «delvis uenig», «helt uenig» eller «vet ikke». Det er vanskelig å vurdere kvaliteten på denne studien fordi *Tennøe/Simonsen 2002* bare i korte trekk angir hvordan studien ble lagt opp. Dessuten oppgir de bare svarene til noen av påstandene.

Olaussen 2005 er en artikkel om folks tillit til og deltakelse i domstolene. Den angår særlig lekmannselementets betydning for tilliten til domstolene. Høsten 2001 gjorde Olaussen med hjelp fra Markeds- og mediainstituttet A/S (MMI) en spør-

reundersøkelse der 854 tilfeldig utvalgte voksne ble stilt fem spørsmål om lekdommerordningen (s. 130-131). I tillegg referer *Olaussen 2005* en undersøkelse av dissenser i 963 straffesaker i førsteinstans.

Kvalitative studier er gjerne basert på observasjoner eller intervjuer. Fordelen med slike studier er i første rekke at de kan gi tykkere beskrivelser med mer utfyllende og detaljerte data. Ulempen er i første rekke at det ofte er snakk om små utvalg, noe som bl.a. medfører at studiene ikke kan generaliseres. I de siste årene er det gjort flere kvalitative studier om lekdommere i Norge:

Qvale/Henriksen 2000 er en studie av meddommerordningen i første instans. Målet var å se «hvilken faktisk rolle meddommerne har og hvor selvstendige avgjørelser de tar. Vi vil belyse i hvilken grad de ser alvoret i vervet som meddommer, hvor mye de forstår under hovedforhandling og domskonferanse, samt rette et kritisk søkelys på deres innflytelse i den enkelte sak.» (s. 2). Studien tar for seg saker for Oslo byrett og er basert på intervjuer og observasjoner. Til sammen var det snakk om 40 meddommere som alle hadde tjenestegjort i april, mai eller juni 1998. Av disse plukket forskerne ut 20 til intervju. Utvelgelsen av domskonferansene som skulle observeres var avhengig av tillatelse etter straffeprosessloven § 31. Av 70 dommere ved Oslo byrett, ga 15 tillatelse. Av disse plukket forskerne ut 10 dommere, og fulgte to saker fra hver dommer. De fulgte tre sedelighetssaker, fire saker om vold og tre om narkotika (s. 9).

Skyberg 2001 er en upublisert hovedfagsoppgave i sosiologi. Det er en kvalitativ studie som analyserer rettssaker som teater, rettssalen som arkitektur og de ulike aktørenes roller. Empirien er basert på observasjon av rettssaker og intervjuer med til sammen 25 personer der det inngår både parter, dommere, advokater og journalister. Intervjuene var halvstrukturerte, dvs. at de fulgte en intervjuguide som listet opp en del spørsmål, men som ikke la noen streng regi på intervjuet. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og deretter transkribert (s. 4-14).

Bjørnestad 2003 er en kvalitativ studie av juryen. Det er en masteravhandling i sosiologi. Den er basert på observasjoner av reelle saker og intervjuer med lekdommere. Studien bygger på observasjon av to saker og intervju med 10 jurymedlemmer (s. 32-33). Observasjonene ble brukt som grunnlag for intervjuene, men observasjonene skal være data i seg selv (s. 28).

Nygard 2010a er en stort sett kvalitativ studie basert på intervjuer av lekdommere, men han har

forsøkt å kvantifisere deler av studien (s. 79).¹¹ I alt ble 174 lagrettemedlemmer fra 52 saker invitert til intervju (s. 85). 111 møtte opp. I tillegg har Nygard trukket inn 6 intervjuer han hadde gjort for Riksadvokaten i en tidligere studie. Av de til sammen 117 respondentene hadde 83 tjenestegjort i Borgarting, 10 i Frostating, 8 i Hålogaland og Agder, 2 i Eidsivating og 6 i Gulating.

De *psykologiske* studiene er i hovedsak av to typer. Den første kategorien studerer allmenne trekk i måten dommere fatter beslutninger, særlig hvordan bevisene blir vurdert. Det er så vidt jeg vet ikke publisert noen slik studie i Norge, men her finnes det en rik internasjonal forskning som er overførbar til norske forhold (se pkt. 2.2). Den andre kategorien er studier i vitnepsykologi. Dette dreier seg grovt sagt om hvordan mennesker faktisk vurderer vitnebevis, hvilke faktorer man legger vekt på i slike vurderinger og hvilke faktorer som er reelle indikatorer for løgn og sannhet. Vitnepsykologien har lange tradisjoner internasjonalt, men også i Norge er det i de siste årene vokst frem sterkt et vitnepsykologisk miljø.¹² Fra dette miljøet er flere arbeider relevante for oss:

Magnussen 2004 gir en generell innføring i vitnepsykologi. Boken behandler en rekke av spørsmålene vitnepsykologien befatter seg med. Selv om boken er formulert i et lett tilgjengelig språk, er drøftelsen av de konkrete problemene basert på den omfattende forskningen som er gjort i internasjonal vitnepsykologi. I tillegg må vi nevne noen studier fra Universitetet i Oslo som er særlig relevante i en reform om lekdommere. Disse studiene vil vi komme mer spesifikt inn på senere, men vi kan allerede her nevne at det mest interessante for oss er visse kontrollerte eksperimenter som sammenligner hvordan fagdommere og lekdommere vurderer tilfeller der et vitne gir uttrykk for bestemte følelser.

De *kulturteoretiske* studiene har basis i humanistiske fag. De er mindre opptatt av kognitive tenkemåter og faktiske handlingsmønstre og mer opptatt av tekstanalyser, retorikk og kulturforståelse. Av slike studier er det særlig ett som må trekkes frem:

Kjus 2008 er en kulturteoretisk studie av praksis i norske rettssaler. Den er basert på observasjoner av 23 hovedforhandlinger i 2005. Alle sakene gjelder behandling i førsteinstans. Sakene

er ikke plukket ut etter ønske om å belyse saker av en bestemt type (s. 54-56), men av de 23 sakene er det 15 voldssaker, der 6 angår vold mot offentlig tjenestemann. Elleve av sakene er dokumentert med lydbandopptak og er senere fullstendig skrevet ut, slik at studien her er basert på fire kilde; lydopptak, transkripsjon av lydopptak, observasjonsjournal (forskerens notater mens saken pågikk) og dommen i saken. De andre 12 sakene er bare basert på observasjonsjournal og dommen. De 11 sakene med lydopptak er mest inngående analysert og bredest omtalt i studien (s. 54).

1.2.2 Utenlandske studier

I en norsk lovreform kan også utenlandske studier være relevante. Noen av temaene som er relevante i en slik reform, vil være noenlunde like i alle land med noenlunde samme rettssystem. Jeg vil likevel i hovedsak trekke inn norske studier. En grunn til dette er at den internasjonale forskningen om lekdommere er så omfattende at jeg ikke har kunnet gjøre en bred nok gjennomgang av den. En annen grunn til dette er at empiriske funn om lekdommere i andre land ikke uten videre kan overføres til norske forhold, noe også Stridbeck påpeker:

«Jag tror att om argumenten för och emot jury-systemet och eventuell empiri rörande jury skall ha någon relevans för norska förhållanden så skall man inte resa för långt bort. Om man kommer för långt bort så blir de kulturella skillnaderna för stora.» (*Stridbeck 1999* s. 9)

Hvor relevant utenlandsk forskning er, varierer etter hvilket tema det er snakk om. I noen temaer er det knapt relevant. Det gjelder noen sosiologiske temaer, f.eks. om det er grunn til å tro at meddomsretten gir dominerende fagdommere som hindrer lekdommernes innflytelse. Noen land har ingen ordning der fagdommere og lekdommere dømmer sammen, men her er det også grunn til å være varsom med å trekke inn studier fra land som har noenlunde samme system som det norske. Hvor sterkt fagdommere styrer prosessen kan variere med detaljer i prosessreglene og med tradisjoner som kan være ulike fra sted til sted. I andre spørsmål er utenlandsk forskning like relevant som norsk forskning. Det gjelder i første rekke om bevisbedømmelse, der det er grunn til å tro at iallfall hovedtrekkene er felles på tvers av landegrensene. Men også om disse temaene vil jeg holde meg til norsk litteratur i de tilfellene der den bygger på og oppsummerer interna-

¹¹ En del andre synspunkter om juryordningen og ulike alternativer gir *Nygard 2003*, *Nygard 2009a*, *Nygard 2009b*, *Nygard 2009c*, *Nygard 2010b* og *Nygard 2010c*.

¹² Se *Magnussen 2004* s. 35-36.

sjonal forskning, slik f.eks. *Magnussen 2004* gjør i vitnepsykologien.

Dessuten vil relevansen av empirisk forskning variere etter hvilket land den er fra. Det er særlig grunn til å være varsom med å trekke inn forskning fra USA. Det finnes riktignok mange gode empiriske studier av lekdommere der, og debatten om juryen inneholder mange av de samme argumentene som inngår i den norske debatten. Det er likevel en del forskjeller som gjør det vanskelig å overføre amerikansk forskning til Norge. Én forskjell er at debatten i USA er begrenset til et valg mellom jury eller at én fagdommer dømmer alene.¹³ Til tross for dette har jeg trukket inn noen amerikanske verk. Jeg trekker inn studien til *Kalven/Zeisel 1971* fordi det fortsatt er den største og mest renommerte om den amerikanske juryen. Dessuten trekker jeg inn *Vidmar/Hans 2007*, som er et oversiktsverk over den amerikanske juryen og som er basert på en rekke empiriske studier gjort av dem selv og andre.

Man bør også være forsiktig med å trekke inn empiriske studier fra andre nordiske land.¹⁴ Også dette skyldes at debattene om lekdommere i disse landene stort sett ikke dreier seg om et valg mellom jury og meddomsrett. De andre nordiske landene har kvittet seg med juryen i sin tradisjonelle form, men ordningene er likevel ikke helt like vår meddomsrett. Til tross for at likhetene mellom strafferettspleien i nordiske land er mange, så gjør disse forskjellene at man ikke uten videre kan ta empiriske studier fra disse landene til inntekt for hvordan forholdene er i Norge. Jeg har likevel trukket inn empirisk forskning fra andre nordiske land, men har konsentrert meg om de største studiene:

Diesen 1996 handler om lekmenn som dommere. Boken inneholder historiske, komparative, rettspolitiske og empiriske aspekter. Diesen bygger både på egne og andres empiriske studier. Tidligere var det gjort lite empirisk forskning om dette i Sverige, og studiene var i liten grad sammenstilt, analysert og publisert (s. 151 og 192 flg.). Noen mindre studentavhandlinger var gjort i Lund fra 1970-1993, men ingen er publisert. Studiene bygger i første rekke på spørreundersøkelser og intervjuer. Studentene var veiledet av Bolding, som også ga en kort oversikt over resultatene (*Bolding 1987*).

Diesen 1996 referer også en spørreundersøkelse som Hans Klette i 1993 gjorde om hvordan lekmenne oppfatter sin rolle. Han publiserte et spørreskjema i tidskriftet «Nämndemannen» og oppfordret alle lekdommere om å fylle det ut og sende det til Lunds universitet. Av ca. 5900 aktive lekmenn, var det 614 som svarte. Den lave svarprosenten gjør at studien neppe er representativ fordi mer aktive lekmenn trolig er overrepresentert. Et hovedinntrykk av svarene var at de som deltok, anså seg selv for å ha betydelig innflytelse i domstolen (s. 196). Studien gir også en rekke andre spørsmål om lekdommernes oppfatning av deres arbeid (s. 197-202).

Diesen 1996 er også basert på en spørreundersøkelse gjort av Diesen selv. Temaet var om fagdommernes oppfatning av hvordan de opplevde samarbeidet med lekdommerne. Han gjorde også en spørreundersøkelse med en rekke spørsmål til 100 fagdommere, 100 lekmenn, 100 politifolk og 100 «vanlige» mennesker uten erfaring fra domstolene (s. 154-155). Diesen undersøkte lekmenenes og fagdommerne kunnskaper om visse enkle rettsspørsmål. Ikke uventet svarte nesten alle fagdommere korrekt på alle spørsmålene, mens det blant lekdommerne var omtrent like mange uriktige som korrekte svar på flere spørsmål.

Wilhjelm 1987 er en rettssosiologisk studie av lekdommere i Danmark. Han sendte ut et spørreskjema med 92 hovedspørsmål til 2204 lekdommere (s. 14-18 og 41-43). Det kom inn 1408 besvarte skjemaer, noe som etter justering for dødsfall m.m. ga en svarprosent på 67. Lekdommerne hadde en funksjonstid på 4 år av gangen, og skjemaet var sendt ut på et tidspunkt da ingen av respondentene hadde mindre enn 3 års fartstid – snittet var 7 års fartstid.

Klami/Hämäläinen 1992 er en studie som blant annet sammenligner lekfolks innflytelse i Sverige og Finland. Det mest interessante for oss er en spørreundersøkelse om noen tradisjonelle argumenter for lekmenns deltakelse. Undersøkelsen er basert på svar fra 36 svenske fagdommere, 80 svenske lekdommere, 46 finske fagdommere og 190 finske lekdommere. Alle var bedt om å vurdere en rekke påstander som vanligvis blir brukt som argumenter for bruk av lekdommere (s. 51-55).

1.2.3 Opplegget videre

Vi må altså forholde til empirisk forskning fra ulike fag og fra flere land. Det overordnede målet for en reform om bruk av lekdommere, må være

¹³ Se *Kalven/Zeisel 1971* s. 8-9.

¹⁴ En oversikt over lekdommerinnslagene i disse landene er gitt av *Nygaard 2010b*, mens en oversikt over empirisk forskning om lekdommere i disse landene er gitt av *Stridbeck 1999*.

om de relevante argumentene er holdbare på bakgrunn av en mest mulig *samlet* forskning. I fortsettelsen vil jeg derfor ta utgangspunkt i det enkelte argumentet som er brukt i den norske debatten om valget mellom jury og meddomsrett og vil trekke inn all den forskningen jeg vet at sier noe om det. På den måten kan vi også angi punkter der forskning fra ulike fag samsvarer eller kolliderer. Dette fokuset er særlig viktig for argumentet om at henholdsvis juryen eller meddomsretten er best til å vurdere bevis, som er det vi først skal se på:

2 Bevisbedømmelse

2.1 Bevisbedømmelse som argument i debatten om bruk av lekdommere

En vanlig oppfatning er at juridisk kunnskap må til for å gjøre en god rettsanvendelse, men at bevisbedømmelse er en dagligdags øvelse som ikke krever juridisk kunnskap. Et vanlig argument er at den som ikke har domstolene som sin daglige arbeidsplass kan se saken med nye og friske øyne, noe som gir lekdommere bedre forutsetninger for å gjøre en bevisbedømmelse som ikke er vanepregget.¹⁵ Andre hevder at fagdommere ikke bare er bedre enn lekdommere til å løse juridiske spørsmål, men at deres erfaring også gjør dem bedre til å vurdere bevis.¹⁶ I den norske debatten er det vanligste standpunktet at både fagdommere og lekdommer har gode evner til å vurdere bevis, slik at valget mellom jury og meddomsrett er snakk om å gi den beste samarbeidsformen mellom dem. Tilhengere av jury kan da si at bare den gir det sterke lekmannsinnslaget som trengs for at lekdommerne skal få reelt gjennomslag,¹⁷ mens tilhengere av meddomsrett kan hevde at et tettere samarbeid mellom fagdommer og lekdommer vil få det beste ut av begge.¹⁸

Et argument om at henholdsvis jury eller meddomsrett vil gi bedre bevisbedømmelser, må bygge på en oppfatning om hva som er en god bevisbedømmelse. Hva som er en god bevisbedømmelse, må ta utgangspunkt i målet om at en dom skal bygge på sanne premisser. Dermed er et argument om at en prosessordning er bedre enn en annen, holdbart hvis den gir flere sanne domspremisser enn den andre ordningen gir. Men våre

muligheter for å vite hvilke ordninger som gir flest sanne domspremisser, er svakere enn mange tror. Vi kan ikke vite hvor mange domspremisser som er sanne.¹⁹ Vi kan i beste fall si at en prosessordning er bedre enn en annen hvis vi *har grunn til å tro* at den gir flere sanne domspremisser enn en annen. Og siden vi ikke kan observere hvor mange sanne domspremisser de ulike ordninger gir, kan vi ikke slutte direkte fra empirisk forskning om hvordan bevisbedømmelser foregår til hvor mange sanne domspremisser som blir produsert. Slutningen fra empiri til antall sanne domspremisser, er avhengig av et teoretisk premiss om hvilke bevisvurderinger vi mener at vil gi flest sanne domspremisser. Dermed vil den som skal underbygge at en ordning er bedre enn en annen ikke bare måtte skaffe empiri, men også gi en teori om hvilken bevisbedømmelse som er best.

2.2 Psykologiske og kulturteoretiske studier

Vi starter med noen psykologiske og kulturteoretiske studier om hvordan dommere bedømmer bevis. Studiene dreier seg om hvordan bevisbedømmelser *generelt sett* foregår, dvs. hvordan dommere kommer til en konklusjon på bakgrunn av alle bevisene som er ført og hvilke metoder eller strukturer som preger slike bedømmelser. De fleste konkluderer med at bevisbedømmelsen er en evaluering og konstruering av *fortellinger*. Dette ble lagt til grunn i en kulturteoretisk studie gjort av Bennett og Feldman, ble bygget ut og styrket av de psykologiske studiene til Pennington og Hastie og bekreftet i studien til Wagenaar.²⁰ Den samlede empiriske tyngden av disse studiene er solid. Det er studier fra ulike fagfelt, med ulike metoder og der særlig studiene til Pennington og Hastie er tunge. Det kan riktignok være noe uklart hva disse fortellingsteoriene nærmere bestemt innebærer, noe som bl.a. skyldes at de ikke bygger på helt samme begrep om fortellinger,²¹ men det er likevel enighet om at bevisbedømmelser i straffesaker i grove trekk dreier seg om å vurdere og konstruere fortellinger.

Spørsmålet om hva som gjør fortellinger *gode*, dvs. hva som gjør at dommere blir overbevist av

¹⁵ Se Andenæs 1984 s. 101.

¹⁶ Se Diesen 1996 s. 156.

¹⁷ Dette gjelder ikke alle tilhengere av juryordningen, se bl.a. Blom 1970.

¹⁸ Jf. Andenæs 1984 s. 101.

¹⁹ Dette er også Eftestøl 1971 s. 70 inne på.

²⁰ Se Bennett/Feldman 1981, Hastie/Penrod/Pennington 1983, Pennington/Hastie 1991, Pennington/Hastie 1993 og Wagenaar m.fl. 1993. Fortellingsteori er beskrevet av Kolflaath 2004a og Granhag/Ask 2008.

²¹ Nærmere Kolflaath 2004a s. 293 og Kjus 2008 s. 27 flg.

en fortelling, er sentralt i denne forskningen. Det er stort sett enighet om at dette beror på *fortellingens interne og eksterne plausibilitet*.²² Fortellingens interne plausibilitet dreier seg om hvor godt den henger sammen som fortelling betraktet. Det dreier seg om hvor koherent fortellingen er, nærmere bestemt om den er «konsistent, plausibel og fullstendig» (*Kolflaath 2004a* s. 294). At fortellingen bør være konsistent betyr at indre motstrid mellom ulike deler i en fortelling gjør at den blir mindre overbevisende. At fortellingen bør være plausibel betyr at den ikke må virke for konstruert eller uvanlig. At fortellingen bør være fullstendig betyr at den blir mindre overbevisende hvis det er store tomrom i den. Fortellingens eksterne plausibilitet dreier seg om hvor god støtte fortellingen har i bevisene. Jo bedre støtte den har i bevisene, desto mer overbevisende virker den. Hvor god støtte fortellingen har i bevisene, vil som oftest bli bedømt på en *holistisk* måte, dvs. at dommeren stort sett bare gjør samlede vurderinger av bevisene. Det er sjelden dommeren analyserer hvert bevis isolert, han angir stort sett ikke bevisverdier til de enkelte bevisene og bruker sjelden eller aldri noen bestemte regler for hvor sterk bevisverdi som følger av flere bevis samlet.

Den tyngste forskningen bak fortellingsteoriene, angår amerikanske juryer. Men teoriene har også støtte i forskning fra andre systemer enn det amerikanske jury-systemet. *Wagenaar m.fl. 1993* viser bl.a. at fortellingsteori passer for bevisbedømmelser i Nederland, som ikke har jury. I Norge støttes den av *Kjus 2008*,²³ som er en kulturteoretisk studie av «hvordan beviser presenteres, håndteres og vurderes i norske straffesaker» (s. 13). Siden studien angår straffesaker i førsteinstans, viser den at både fagdommere og lekdommere bruker fortellinger i bevisbedømmelsen. Et poeng i studien er at alle aktørene i en straffesak gir, konstruerer eller evaluerer fortellinger – alle aktørene er fortellere.²⁴ Og studien viser ikke bare at dommere bruker fortellinger, men bekrefter konkrete trekk i teoriene til Bennett/Feldman og Pennington/Hastie, f.eks. at bevisvurderingen i svært liten grad preges av formelle logiske slutninger.²⁵

²² Nærmere *Kolflaath 2004a* s. 293-297.

²³ Også *Skyberg 2001* (bl.a. s. 14-15) bruker fortellingsteori for å beskrive ulike sider ved rettssaker, det samme gjør *Bjørnstad 2003* (bl.a. s. 84).

²⁴ Jf. *Kjus 2008* s. 17-18 og 65. Også *Skyberg 2001* trekker frem at både respondenter fra påtalemyndigheten (s. 85-88) og respondenter som er forsvarere (s. 98-106) gir uttrykk for at de bruker ulike grep for å konstruere gode fortellinger.

Forskningen bak fortellingsteoriene, er stort sett ikke en normativ evaluering av bevisbedømmelsen. Den gir heller ikke sammenligninger av hvordan lekdommere og fagdommere vurderer bevis. Og selv om *Kjus'* studie er den mest inngående som til nå er publisert om bevisbedømmelse i norske domstoler, kan den i liten grad gjøre en forskjell for valget mellom jury og meddomsrett. Det skyldes at temaet for studien i første rekke er *allmenne menneskelige* betingelser for bevisbedømmelser. Det overordnede målet er å

«gjøre tydelige og synlige noen av de menneskelige vilkårene for rettsforhandlinger: hva slags menneskelige og menneskelagde kunnskaper det forhandles med, hva slags høyst menneskelige regler det forhandles etter, og hvordan hvert ledd i forhandlingene er beroende på fortolkninger.» (*Kjus 2008* s. 14)

Det dreier seg altså i første rekke om trekk som er felles for alle mennesker, uavhengig av om de er lekdommere eller fagdommere. Denne studien og fortellingsteoriene ellers kan likevel på en indirekte måte være relevant for valget mellom jury og meddomsrett fordi de trekkene som er nødvendige i en bevisbedømmelse, begrenser hva lovgiver kan påvirke.

2.3 Sosiologiske studier

De største norske sosiologiske studiene av hvordan lekdommere vurderer bevis, er gjort av Lars-Jonas Nygard. Hans første studie var basert på intervjuer med 33 lagrettemedlemmer som hadde tjenestegjort i til sammen 150 saker i Borgarting lagmannsrett. Intervjuene ble gjort høsten 2002, resultatene er publisert i en kort artikkel (*Nygard 2003*). Nygard stilte spørsmål ved de fleste faser i lagrettesaker; aktors innledningsforedrag, lagmannens rettsbelæring og rådslagningen. De resultatene *Nygard 2003* gjengir er stort sett korte og unyanserte, f.eks.:

«Aktors innledningsforedrag virker øyensynlig etter hensikten, som en kort innføring. Eksaminasjonen er også grei.» (s. 291). «Lagrettemedlemmene hører hva lagmannen sier om den rettslige siden av saken, og de aller fleste finner fremstillingen enkel og grei.» (s. 292).

Nygard angir også i liten grad hvor mange respondenter som står bak de ulike resultatene, hva

²⁵ Se *Kjus 2008* s. 131.

respondentene har sagt, hvor mye som er resultat av forfatterens tolking osv. Dette gjør det vanskelig å se hvilken empirisk verdi studien har.

En større studie av juryen gir *Nygaard 2010a*, som ble forsvart som doktorgrad ved Universitetet i Oslo 2009. Den er lagt opp som en *formålsrasjonell* studie. Nygard tar utgangspunkt i at juryordningen er motivert av visse intensjoner, og spør om ordningen er egnet for å nå disse intensjonene. Han viser at juryen fra andre halvdel av 1800-tallet stadig har vært diskutert, evaluert og justert, men at hovedintensjonene er de samme i dag som den gang:

«Etter Sverdrups tid er det kommet politiske uttalelser om tradisjon og erfaringer, men etter det jeg kan se, er det ingen endring i hovedintensjonene: best mulig bevisbedømmelse og sterkest mulig lekmannsinnslag.» (*Nygaard 2010a* s. 8)

Juryens evne til å bedømme bevis, blir dermed et sentralt tema. Og siden Nygard vil undersøke om juryen har gode evner til dette, er hans studie ikke bare en beskrivelse av juryens bevisbedømmelser, men også en *evaluerende* studie som ser etter styrker og svakheter. Empirien han her bygger på er i første rekke intervjuer med 117 lekdommere.

Nygaard 2010a tegner et generelt negativt bilde av juryen, isolert sett og sammenlignet med meddomsretten. De viktigste ankepunktene mot juryens bevisbedømmelser, oppsummerer *Nygaard 2010a* på denne måten:

«De problemene jeg mener å ha sett, knytter seg til kravet om samlet bevisvurdering, riktig vekting av bevisene og holdbar anvendelse av beviskravet. Jeg ser tegn til at bevisvurderingen låses for tidlig. Ikke få lagrettemedlemmer bestemmer seg tidlig under bevisførselen. Dermed vil magefølelsen råde, og senere bevistilbud blir infiltrert.» (s. 239)

I tillegg fremhever *Nygaard 2010a* at kommunikasjonsformen mellom fagdommer og lekdommere er et av hovedproblemene med juryordningen (s. 176). For å bøte på disse problemene, anbefaler han noen formelle og praktiske endringer av juryordningen (s. 145-180), men hovedbudskapet er at ordningen bør oppheves til fordel for bruk av meddomsrett (s. 199-220).

Det kan virke som *Nygaard 2010a* bør tillegges stor vekt i en reform av juryen; den omfatter mange respondenter, er forsvart som doktorgrad,

er fersk og dreier seg om styrker og svakheter ved juryen generelt og dagens norske juryordning spesielt. Når studien tegner et så negativt bilde, kan det virke som den gir sterk empirisk støtte for de argumentene som tilsier å erstatte juryen med en annen ordning. Studien har imidlertid flere svakheter som gjør at særlig de empiriske delene av den ikke er overbevisende:

For det første har studien svak representativitet, noe *Nygaard 2010a* selv påpeker (s. 87). For det andre er det et problem at Nygard i liten grad synliggjør sin forforståelse. *Nygaard 2010a* har riktignok et avsnitt om dette (s. 71-72), men beskrivelsen er ganske overflatisk. Det er særlig et problem at forfatteren er tidligere dommer, noe som kan ha påvirket hans forforståelse sterkere og på andre måter enn han gir uttrykk for. Hos *Nygaard 2010a* ser vi dette flere steder, f.eks.:

«Det er ikke noe galt med magefølelsen. Vi vet lite om lekdommeres tenkesett og forholdet mellom rasjonell metode og intuisjon. Men jeg tror at når mange lagrettemedlemmer er kommet langt i bevisvurderingen før rettsbelæringen, så må det ligge en god del «ureflektert folkevett» bak de slutningene som inngår i historiebyggingen.» (s. 156)

Dette problemet forsterkes av at forfatteren er kritisk til juryens bevisbedømmelser samtidig som det virker som han forutsetter at fagdommeres evner til å vurdere bevis er meget gode. Hans dommerbakgrunn gjør også at det noen ganger er uklart om det han «finner» stammer fra hans empiriske studie eller om det stammer fra hans erfaring som dommer, se f.eks. disse to utsagnene:

«etter min erfaring hører man nokså sjelden en formaning om å holde bevisvurderingen åpen til bevisførselen er fullført.» ... «Min erfaring er at det gjerne blir et svært begrenset innledningsforedrag.» (s. 89)

Her er det uklart om «erfaring» viser til forfatterens erfaring som dommer eller hans erfaring fra den empiriske studien. Også forfatterens rettspolitiske oppfatninger kan ha påvirket hans forforståelse i større grad og på andre måter enn han er klar over. Allerede i forordet kommer det frem at studien er «rettspolitisk», og det er ingen hemmelighet at forfatteren ønsker juryen bort. Det er ikke i seg selv en innvending at forfatteren har en rettspolitisk oppfatning, men det gjør at de manglende refleksjoner over forforståelsen blir mer

problematiske. Det er også vanskelig å skille ideologi fra empiri i studien, slik at det ikke alltid er lett å se om forfatteren har empirisk dekning for sine konklusjoner eller om de er uttrykk for et ideologisk ønske om å avskaffe juryen.

For det tredje er det problemer ved bruk av intervjuer som metode. Det er ikke åpenbart at slike metoder i det hele tatt er egnet for å belyse de temaene *Nygard 2010a* går inn i. Dessuten er der problemer knyttet til måten han har utformet intervjuene. Han er selv flere steder inne på svakheter ved spørsmålene han har stilt:

«Spørsmålsstillingen var ikke uproblematisk. En rekke av spørsmålene kan oppfattes som ledende. (s. 82)

Forfatteren var også klar over at spørsmålene i stor grad kan ha vært preget av straffeprosessuell tenkning, og skriver at han «var klar over dette og forsøkte å motvirke skjevheter» (s. 87). Han skriver imidlertid ingenting om hvordan han forsøkte å motvirke disse skjevhetene. Forfatteren er også klar over flere av ulempene ved intervjuer for å gi informasjon om juryens arbeidsmåte. *Nygard 2010a* avslutter metodekapittelet slik:

«Men intervjumetoden forlanger en spesiell bevissthet omkring egen forutinntatthet. Har jeg bevisst eller ubevisst registrert informasjon som støtter opp under konklusjonen, mens annen informasjon er utelatt? Og når resultatene formidles, har jeg da understøttet egne konklusjoner med selektive sitater fra intervjuene?» (s. 88)

Dette er viktige spørsmål, men hvis en studie som er utsatt for slike innvendinger skal være overbevisende, er det et krav at forskeren ikke bare stiller slike spørsmål, men også reflekterer over dem og lar dem styre forskningen på en slik måte at studien blir mindre utsatt for innvendingene. Man sitter med inntrykk av at *Nygard* har gjort studien først og sett innvendingene etterpå – på et tidspunkt da det var for sent å tilpasse studien slik at den i mindre grad ble utsatt for dem. Det er en styrke at forfatteren er klar over studiens begrensede verdi, men de empiriske påstandene blir ikke sterkere av den grunn.

For det fjerde er det ikke alltid åpenbart at den empirien *Nygard 2010a* viser til faktisk underbygger konklusjonene hans. Dette problemet om empirisk underbygging er så prekært at vi viser et konkret eksempel på det. Vi tar for oss et av hovedtemaene hos *Nygard 2010a*, nemlig om *når*

bevisbedømmerne i realiteten fatter sin beslutning eller gjør seg opp en mening om bevisene:

«Spørsmålet er da om informasjonsmengden bearbejdes med sikte på en «samlet bevisvurdering», eller om bevisvurderingen låses før bevismaterialet er fremlagt i sin helhet. Blir elementenes innbyrdes vekt vurdert på et tidlig stadium i saken, eller blir vektingen utsatt i påvente av lagmannens veiledning?» (s. 103)

Ifølge *Nygard 2010a* trekker lagrettedlemmene sine konklusjoner før alle bevisene er ført, før dommerens rettsbelæring og før juryen er samlet til rådslagning. Det viktigste ankepunktet mot lagrettedlemmenes bevisbedømmelser er derfor at de har en tendens til å trekke konklusjoner eller danne seg oppfatninger på et for tidlig tidspunkt:

«Jeg mener ganske mange lagrettedlemmer trekker for bastante slutninger under bevisførselen, før de har fått bevisvekting og beviskrav forklart i rettsbelæringen.» (s. 142)

Det empiriske grunnlaget for at lagrettedlemmene binder bevisvurderingen på et for tidlig tidspunkt, er et sett med spørsmål som *Nygard* i sine intervjuer stilte til lagrettedlemmene. Det første spørsmålet lød:

«Hadde du etter bevisførselen en klar bevisvurdering?» (s. 104)

Her svarte 62 «ja», 11 svarte «ja, men fortsatt åpen», 13 svarte «delvis», 4 svarte «nei» og 27 svarte «vet ikke». *Nygard* stilte deretter spørsmålet:

«Hadde du en oppfatning om skyldspørsmålet da du gikk til rådslagningen?» (s. 105)

Her svarte 8 «nei», mens 137²⁶ svarte «ja». De som svarte «ja» ble bedt om å presisere i hvilken retning de hadde bestemt seg for. Her svarte 84 «ja», 6 svarte «ja, med åpning», 43 svarte «nei», 4 svarte «nei, med åpning». De som svarte «ja» ble igjen bedt om å presisere når de ble overbevist:

«Hvis du ikke var i tvil, kan du da huske når under forhandlingene du begynte å helle i den retning?» (s. 105)

²⁶ Hos *Nygard 2010a* oppgis tallet til 37, men så vidt jeg forstår må dette være feilskrift.

Her svarte 3 «vet ikke, prøver å holde igjen», 32 svarte «etter tiltaltes forklaring», 9 svarte «etter fornærmedes forklaring», 11 svarte «tidlig under vitneførselen», 16 svarte «et stykke ut i saken», 13 svarte «vet ikke». Deretter ble disse spurt:

«Kan du huske når du følte deg overbevist?» (s. 106)

Her svarte 3 «etter tiltaltes forklaring», 26 «etter dokumentasjon og øvrige forklaringer», 22 «gradvis», 19 «etter prosedyren og rettsbelæringen, 14 «vet ikke».

Det er langt fra klart at dette gir dekning for Nygards påstand om at jurymedlemmer binder sin bevisbedømmelse på et for tidlig tidspunkt. Det største problemet er at spørsmålene er uklare. Hva betyr det f.eks. å ha «en klar bevisvurdering»? Det er mulig at respondentene har tenkt at man har klar en tankerekke om hvordan bevisene henger sammen, men uten å ha tatt et standpunkt som ikke er åpent for diskusjon. Hvis det er slik respondentene har tenkt, er det knapt nok noe som kan kritiseres. Og hva betyr det å ha «en oppfatning om skyldspørsmålet»? Dette trenger vel ikke å bety noe mer enn at man har gjort noen tanker om dette, at man har en tilbøyelighet til å stemme for henholdsvis domfellelse eller frifinnelse og at dette er noe man kommer til å stemme for så fremt det ikke kommer opp gode motargumenter. Hvis det er slik respondentene har tenkt, er det knapt noe som kan kritiseres. Nå er det et høyt antall som oppgir «ja» på dette spørsmålet, særlig når «ja, med åpning» var et svaralternativ. Men heller ikke dette trenger å være noe kritikkverdige fordi det godt kan hende at det var kommet frem så sterke bevis for domfellelse at det virket irrasjonelt å frifinne. At det foreligger sterke bevis for domfellelse i mange straffesaker, er ikke uventet. Og hva betyr «begynte å helle i den retningen»? Å begynne å helle i en retning trenger ikke å bety noe mer enn at man har fått et argument som trekker i den retningen, f.eks. et bevis som tilsier at tiltalte er skyldig. Det er langt fra irrasjonelt å begynne å helle i en retning hvis man har fått et argument som trekker i den retningen. Og hva betyr «du følte deg overbevist»? Det «å føle seg overbevis» kan være så mangt. Her er det også viktig at bare 3 oppgir noe som det kan være rimelig å hevde at er problematisk. De 19 som oppgir at de ble overbevist etter prosedyren og rettsbelæringen har vel ikke nødvendigvis blitt overbevist for tidlig, det kan man heller ikke si om de som oppgir at de ble overbevist «gradvis». Etter min mening er heller ikke det å bli overbe-

vist «etter dokumentasjon og vitneførsel» så ille – et mer interessant spørsmål hadde vært *hvor mye eller hvor god* dokumentasjon som var kommet når respondenten følte seg overbevist.

Disse spørsmålene viser et mer generelt problem med bruk av intervjuer for å belyse en fortidig bevisbedømmelse. Det respondentene oppgir om sin overbevisning er deres oppfatning *etter* at saken er ferdig og dom har falt. Det kan være vanskelig for respondentene å huske hvordan erkjennelsesprosessen gikk til i en rettssak som foregikk for en tid siden. Og det er lett å tenke seg at man etter at en avgjørelse er tatt, har en oppfatning om at man før avgjørelsen hele tiden var sikkert på at utfallet måtte bli slik som det til slutt ble. *Nygard 2010a* er også klar over at han egentlig ikke har god empirisk dekning for oppfatningen om at jurymedlemmene lar seg binde for tidlig:²⁷

«Men vi *vet* ikke noe om dette, og spørsmålet er om vi ikke for sikkerhets skyld bør legge til grunn at bevisvurdering før rettsbelæringen innebærer risiko for feilslutninger. Lagrettemedlemmene har til da ikke hørt noe om bevisvekting og beviskrav. Det er først med rettsbelæringen vi kommer til «sannhetens øyeblikk». (s. 156, uth. i orig.)

Å si at man «for sikkerhets skyld» skal gjøre dette, er det samme som å si at man mangler empirisk dekning for det man mener er et problem. Dette viser det samme som vi har vist tidligere; det er vel og bra at forfatteren innser at han ikke har empirisk dekning for sine påstander, men påstandene får ikke bedre empirisk dekning av den grunn.

Selv om vi skulle forutsette at Nygard har dekning for at jurymedlemmer har en tendens til å binde sin bevisbedømmelse for tidlig, gjenstår et spørsmål som må besvares før dette er et argument mot juryordningen: Er det gitt at fagdommere venter lenger med å binde sin bevisvurdering? Nygard underbygger ikke dette. Tvert om er det generelt sett slik at Nygard forutsetter at

²⁷ *Nygard 2010a* er ikke alltid like beskjeden: «Jeg vil hevde at det er empirisk grunnlag for å kreve sterkere faglig veiledning overfor lagretten enn det som har vært forutsatt i den rettspolitiske debatten.» (s. 171). Se derimot s. 142: «Til gjengjeld har jeg senket ambisjonsnivået fra en grunnleggende kritisk prøving av juryordningen til å stille noen hypoteser: grunnlag for diskusjon av risikosider ved lagrettedordningen som kan møtes med forbedringstiltak. «Beviskravet» er senket, dersom mine funn gir et rimelig fornuftig grunnlag for å diskutere forbedring, er dette innfallsvinkelen for den videre behandling av materialet.»

fagdommere er bedre til å bedømme bevis enn lekdommere er. Dette er et stort sett uttalt premiss, men som kommer til uttrykk noen ganger, bl.a. når *Nygaard 2010a* hevder at det er et problem at lekdommere gjør seg opp en mening om bevisbedømmelsen før lagmannens rettsbelæring:

«Rettsbelæringen må virke som en garanti for bevisbedømmelsen.» ... «Lagmannen kan i sitt foredrag veilede lagrettemedlemmene om generell bevislære og bevisvekting. Det er heller ikke forbudt å gi uttrykk for sin egen mening om bevissituasjonen.» (s. 161)

At Nygard ikke underbygger dette premisset er spesielt problematisk i debatten om lekdommere fordi ulike deltakere i denne debatten er uenige om dette premisset.

Selv om vi skulle forutsette at Nygard har dekning for at juryen har en tendens til å binde sin bevisbedømmelse på et for tidlig tidspunkt, gjenstår også et annet problem som må besvares før dette er et argument mot juryordningen: Hvis rettsbelæringen skal kunne hjelpe lekdommerne i bevisbedømmelsen, så må den inneholde noe om hvordan bevisene bør vurderes. *Nygaard 2010a* forutsetter at det er mulig å angi dette i en rettsbelæring:²⁸

«Lagmannen kan presisere og begrunne kravet om samlet bevisvurdering og gi generell veiledning om bevisvurdering.» (s. 149)

«Hertil kommer lekdommerens problemer med «vekting» av bevisstilbudene. Ikke alle bevismidler fortjener samme vekt. Forskning og erfaring lærer oss noe om bevisverdier generelt. Også dette må forklares, og helst i tide.» (s. 150)

«Jeg har tatt til orde for at rettsbelæringen bygges ut. Den veiledende omtalen av bevisvurderingen bør strukturere rekken av faktaspørsmål lagretten må diskutere, og kan gjerne munne ut i en «for og imot» – liste. Et avsnitt

²⁸ «God bevisvurdering forutsetter at de vesentlige bevisstilbudene oppfattes og veies i en samlet bevisvurdering. Oppfattelsen krever en vel forberedt og velordnet bevisførsel. - Spørsmålsordningen må gi lagrettemedlemmene en aktiv rolle under bevisførselen. - Bevismaterialet må vektlegges i samsvar med god bevislære. Slik bevisvekting krever innsikt; ikke alle bevisstilbud fortjener samme vekt (Andenæs 2000, 183). Særlig kritisk må lagrettemedlemmene vurdere vitneforklaringer, her er det mange usikkerhetsmomenter. Selv lagrettemedlemmer som har erfaring fra tidligere saker, trenger veiledning, og denne veiledningen kommer først i rettsbelæringen. Bevisvurderingen må derfor holdes åpen helt til rettsbelæringen kommer.» (s. 146-147)

om generell bevislære kan være nødvendig ut fra sakstypen og bevisbildet.» (s. 170)

Dette er problematisk fordi den enigheten som i internasjonale bevisteori stort sett er om hvordan dommere *faktisk* bedømmer bevis (pkt. 2.2), ikke gjelder hvordan dommere *bør* bedømme bevis. I den grad det er mulig ut fra empirisk forskning å si noe om hvordan bevis bør vurderes, slik det f.eks. er i deler av vitnepsykologien, viser det seg at også fagdommere har ganske svak kunnskap om hva som er reelle indikatorer for løgn og sannhet (se pkt. 2.4).

Alt i alt virker det som Nygard knapt gir empirisk støtte for kritikken av juryens bevisbedømmelse. Kritikken om at lagrettemedlemmene binder seg for tidlig, har liten eller ingen empirisk støtte. Noen av de endringene Nygard foreslår kan ha gode grunner for seg, men noen empirisk dekning for å hevde at juryordningen gir bestemte problemer som kan reduseres med bestemte reformer, er det vanskelig å se at Nygard gir.

Det er også gjort andre sosiologiske studier av hvordan lekdommere bedømmer bevis. Studiene er små, men det er relevant å trekke dem inn, særlig fordi de kan gi et mer nyansert bilde av dette enn hva vi får i Nygards studie. Dette viser *Qvale/Henriksen 2000*, som er en studie av meddomsretten, og som kommer til at dommerne stort sett er enige om faktum:

«Det er under domskonferansene tydelig å se at dommerne supplerer hverandre med faktum, og at de stort sett er enig i hvordan bevisene skal vurderes, uten at dette direkte uttales.» (s. 54)

Dette kan tolkes som at det ikke er store forskjeller mellom fagdommeres og lekdommeres bevisvurderinger. *Qvale/Henriksen 2000* observerte imidlertid at lekdommerne «Ved bevisvurderingen under skyldspørsmålet ... var veldig opptatt av faktum, uten å tenke på om det hadde rettslig relevans.» (s. 56). Dette kan tilsi at fagdommere jevnt over er bedre til å undersøke bevisenes relevans, men det viser også at dette problemet ikke forsvinner selv om man har en meddomsrett.

Bjørnstad 2003 er en studie av juryen. I motsetning til Nygard tegner *Bjørnstad 2003* et stort sett positivt bilde av juryen, derunder av evnen til å bedømme bevis:

«Funnene viser at jurymedlem setter sin til de bevis og de personer man synes å ha gode

grunner for å tro på. Om man setter disse funn sammen med Høyland (2003) og Skyberg (2001), viser dette til sammen at både fagdommerne og lekmenn, setter sin lit til de bevis og de personer man synes å ha gode grunner for å tro på.» (s. 69)

Hennes empiri skal støtte opp om at «borgerne flest er i stand til å foreta troverdighetsvurderinger på en god måte» (s. 100). Dette er bare en liten studie bygget på observasjon av to saker og intervju med 10 jurymedlemmer. Et annet problem er at forfatteren ofte oppgir at hun «finner» slik eller slik, uten at det er mulig å etterprøve hva funnet er forankret i. Dessuten blir det positive bildet av jurymedlemmenes evne til å bedømme bevis modifisert av at noen respondenter oppgir at det legges vekt på faktorer som neppe er relevante. For eksempel oppgir flere at tiltalte bør være seg selv, men samtidig ta seg godt ut (s. 83). Også «trynefaktor» skal ha betydning (s. 98). Men de oppgir også forhold som virker rasjonelle, f.eks. at tiltalte ikke husker en del forhold, ikke nødvendigvis er et tegn på manglende troverdighet og at det ses på som negativt hvis forklaringen endres flere ganger (s. 83-84). Dessuten oppgir noen at det ikke er troverdig å huske for mye (s. 85).

Også *Diesen 1996* gir en sosiologisk studie av lekdommere, dvs. en sammenligning av kunnskapene og ferdighetene til fagdommere og lekdommere. Dette ble gjort ved å stille en rekke spørsmål til henholdsvis 100 lekdommere og 100 fagdommere. *Diesen 1996* konkluderer med at lekdommerne stort sett følger bevisene og ikke lar seg påvirke av ideologiske oppfatninger og fordommer (s. 230). Han konkluderer likevel med at lekdommere har vanskeligere enn fagdommere for å vurdere hva som er relevante bevis (s. 214 og 219). Det kan diskuteres om spørreundersøkelser er egnet for å avdekke disse spørsmålene om relevans. Uansett er det her bedre å rette oppmerksomheten mot vitnepsykologiske studier, som bl.a. undersøker dommernes evner til å skille mellom relevante og irrelevante aspekter ved vurdering av vitnebevis:

2.4 Vitnepsykologiske studier

Vitnepsykologien dreier seg som sagt om hvordan mennesker faktisk vurderer vitnebevis, hvilke faktorer man legger vekt på i slike vurderinger og hvilke faktorer som er reelle indikatorer for løgn og sannhet. Blant de viktigste funnene er at treffsikkerheten til vitneutsagn er svakere enn mange

tror, feilkildene er flere enn mange tror og vår evne til å avsløre løgn er svakere enn mange tror. I befolkningen finnes det mange og ofte like oppfatninger om hva som er tegn på løgn:

«Undersøkelser av hvordan vi tror folk oppfører seg når de lyver, viser da også en nesten overveldende enighet blant legfolk og eksperter (politifolk, dommere) om hva som er tegn på løgn.» (*Magnussen/Stridbeck 2001* s. 89).

Mange tror at den som lyver kan avsløres av ytre tegn, f.eks. at han snakker i et høyere toneleie, har mange talefeil, skjelver eller har flakkende blikk. Men vitnepsykologien tilsier at det meste av dette ikke er reelle tegn på løgn eller bare er det i spesielle situasjoner, bl.a. når noen må ty til en løgn på stedet uten å få tenkt seg om. Mange tror også at det er mer sannsynlig at et vitne snakker sant når vitnet selv oppgir at han er sikker på hva som skjedde, men vitnepsykologien tilsier at det ikke er en klar sammenheng mellom sikkerheten vitnet selv oppgir og sannsynligheten for at han snakker sant.²⁹

Det er ikke lett å si hvordan rettsvesenet kan bruke den innsikten vitnepsykologien gir.³⁰ Et enda vanskeligere spørsmål er om vitnepsykologien kan gi føringer for bruk av lekdommere. Det meste av vitnepsykologien angår generelle menneskelige trekk som er felles for lekdommere og fagdommere. Noen vitnepsykologiske studier er likevel relevante. Hvis det er mulig å vise at fagdommere er bedre enn lekdommere til å skille løgn fra sannhet, så kan det være et argument for mindre bruk av lekdommere. Hvis det derimot er mulig å vise at lekdommere er bedre enn fagdommere til å skille løgn fra sannhet, så kan det være et argument for økt bruk av lekdommere. Forskning tilsier imidlertid at det er lite eller ingen forskjell mellom ulike gruppers evne til å skille løgn fra sannhet. Yngre dommere har likevel kommet noe bedre ut enn eldre:

«Interessant nok viser denne undersøkelsen også en liten, men negativ sammenheng mellom fartstid i dommeryrket og evnen til å avsløre løgn, dvs. at de yngste dommerne var noe bedre enn de eldre. Dette er for øvrig et resultat som hele tiden dukker opp i løgnforskningen, og som man regelmessig finner i studier av såkalte ekspertvurderinger, også i psykologi og psykiatri: Det er liten, ingen eller endog

²⁹ Se *Magnussen 2004* s. 90-95.

³⁰ Nærmere *Magnussen 2004* s. 255 flg.

negativ effekt av erfaring.» (*Magnussen/Stridbeck 2001 s. 86*)

Det er grunn til å tro at erfaring bare kan forbedre evnen til å skille løgn fra sannhet når vi får «feedback».³¹ Problemet er at dommeren – både i vurdering av vitnebevis og i bevisbedømmelsen generelt – ikke får vite når han treffer og når han bommer. Problemet med å skille sannhet fra løgn ser heller ikke ut til å minke av at problemet oppstår i rettsaker der mye står på spill:

«Recent reviews of the research ... indicate that it is difficult to discriminate between truthful and deceptive behavior, ant that lay persons and professionals alike are not very good at detecting lies ... even in actual high-stake forensic contexts». (*Kaufmann m.fl. 2003 s. 21*)

Samme utgangspunkt tar *Wessel/Bollingmo 2007*, som nevner argumenter for og mot at fagdommere er bedre til å skille løgn fra sannhet enn andre:

«The judge is without question an expert in the legal setting, expertise in legal matters has however not shown to always make the judge better at credibility judgments. Studies on lie detection, suggest that judges are not better at discriminating the liar from the non-liar, and research shows that judges hold the same erroneous ideas about behavioural cues that are believed to be associated with deceptive behaviour ... Nonetheless, some research has shown that judges are more apt to make correct judgments in legal settings. A complex lawsuit with a lot of evidence seems to be better handled by experienced judges than by lay people. ... But research has shown that people with presumed expertise often do make mistakes because they may be overconfident. Overconfidence, i.e. relying too much on own judgmental skills, may prevent the expert from considering alternative explanations, and thereby bias the expert decisions.» (s. 16-17)

Utgangspunktet er også her at fagdommere ikke er bedre enn lekfolk til å skille løgn fra sannhet, men at noen studier tilsier at fagdommere i noen situasjoner er bedre til dette. På den annen side viser noen studier at mennesker som man skulle tro hadde ekspertise i bevisbedømmelse kan gjøre feil fordi de har for sterk tro på egne evner.

³¹ Jf. *Magnussen/Stridbeck 2001 s. 86*.

Disse utgangspunktene er forsøkt testet i nye norske studier. *Magnussen m.fl. 2009* sammenligner den kunnskap og oppfatninger fagdommere, lekdommere og vanlige mennesker har om vurdering av vitnebevis. De laget et spørreskjema der respondentene ble bedt om å si seg enig eller uenig i 16 påstander om ulike elementer som inngår i vurdering av vitneutsagn. Skjemaet ble først sendt til eksperter i vitnepsykologi, som ble brukt som fasit for hva som er korrekt svar. Deretter ble det sendt til fagdommere og 300 lekdommere (der 168 svarte). Deretter ble skjemaet brukt som grunnlag for telefonintervjuer med 1000 vanlige mennesker. Resultatene tilsier at fagdommere, lekdommere og vanlige mennesker har ganske svake kunnskaper om hvilke faktorer som er reelle faktorer på løgn og sannhet.³² Fagdommere har likevel litt bedre kunnskap enn lekdommere; fagdommere svarte i gjennomsnitt riktig i 66 % av tilfellene, mens gjennomsnittet for lekdommere var 58 % (s. 127-128). Det var derimot ikke mulig å vise at lekdommere har bedre kunnskaper enn vanlige mennesker (s. 129). Det var heller ikke noen sammenheng mellom hvor gode kunnskaper lekdommerne hadde og hvor lang erfaring de hadde som lekdommere.

Denne studien tilsier ikke uten videre at fagdommere er bedre enn lekdommere til å vurdere vitnebevis. Det skyldes blant annet visse problemer ved å la eksperter i vitnepsykologi være fasit. Dessuten måler studien bare hva respondentene tror eller vet, ikke hva de gjør. Selv om studien tilsier at fagdommere har litt mer kunnskap om vurdering av vitnebevis enn lekdommere har, betyr det ikke at fagdommere i praksis er bedre enn lekdommere til å vurdere vitnebevis. Det er rimelig å anta at kunnskap om hva som er reelle faktorer for løgn og sannhet gir utslag i bedre praksis, men det er ikke dermed sagt at kunnskap er tilstrekkelig til å få gode vurderinger i praksis.

Om fagdommere er bedre enn lekfolk til å skille løgn fra sannhet, var nylig del av en studie ved Psykologisk institutt (UiO).³³ Temaet for studien var om og i tilfelle hvordan selve presentasjonen et vitne gir i sin forklaring påvirker om bedømmeren fester lit til den, nærmere bestemt

³² Jf. *Magnussen m.fl. 2009 s. 124*.

³³ Funnene er publisert i ulike artikler i internasjonale tidsskrifter, derunder *Kaufmann m.fl. 2003*, *Wessel m.fl. 2006* og *Dahl m.fl. 2006*. Artikkelen inngår i materialet som ble forsvart som doktorgrad i psykologi av Wessel og Bollingmo i 2007, som også har en egen innledning med en oversikt over tidligere forskning (*Wessel/Bollingmo 2007*). Noen tidlige funn finnes også i hovedfagsoppgavene *Drevland/Wessel 2000* og *Dahl/Enemo 2002*.

innflytelsen av følelsesmessige reaksjoner vitnet gir uttrykk for («emosjonelle uttrykk»). En vanlig oppfatning er at slike uttrykk kan være tegn på løgn eller sannhet, f.eks. viser flere studier at mennesker ser nervøsitet som et tegn på løgn.³⁴ Kontrollerte studier tilsier derimot at det stort sett ikke er en sammenheng mellom emosjonelle uttrykk og løgn eller sannhet.

Studien bygger på et kontrollert eksperiment der deltakerne fikk se en videofilm med et vitne som ble spilt av en profesjonell kvinnelig skuespiller. Skuespilleren var nettopp uteksaminert fra teaterhøyskolen og var ikke kjent for deltakerne. De laget to vitnemål der begge dreier seg om en kvinne som hevder at hun har blitt voldtatt. I det ene vitnemålet sier offeret at hun gjorde sterk motstand mot gjerningsmannens handlinger, og at hun stadig vekk gjorde det klart at hun ikke ville ha seksuell omgang med ham. I det andre vitnemålet sier kvinnen at hun var mer nølende, er «med på leken» ganske lenge og gir mer uklar motstand mot gjerningsmannens handlinger og forslag. Begge vitnemålene ble spilt inn i tre versjoner. I den første versjonen uttrykte offeret den slags følelser som forventes i en voldtektssak; hun virket fortvilet, fortalte historien med tilfeldige hikst, og nølte noen ganger som om det var nødvendig for å holde kontrollen. I den andre versjonen var offeret mer nøytral; hun fortalte historien flatt og faktaorientert og viste få følelser. I den tredje versjonen viste hun mer positive og tilfredse følelser, også paradoksale følelser, noen ganger med forsiktig smil til kamera. Bakgrunnslyset og lyden var den samme i alle opptakene, det samme var skuespillerens frisyre, klær og sminke.

Testen ble først gjort med 169 deltakere mellom 18 og 49 år som alle var studenter ved Universitetet i Oslo. Begge vitnemålene ble ansett for å være plausible.³⁵ I begge vitnemålene ble den første versjonen ansett som den mest troverdige.³⁶ Følelsene vitnet uttrykte hadde betydning for hvilken troverdighet man mente at vitnet hadde, og at den versjonen som spilte på de følelsene som man forventer at voldtektsofre skal ha, hadde høyest troverdighet. Variasjonene over innholdet i vitnemålet hadde derimot ingen videre betydning for hvor troverdig den ble ansett for å være, noe som streid mot forventningene forskerne hadde på forhånd.³⁷ Det var dessuten ganske klart at kombina-

sjonen av innhold og uttrykte følelser heller ikke hadde betydning. Dermed virker det som *måten* historien blir fortalt er det sentrale for hvor troverdig den virker, mens innholdet er mindre viktig:

«These results indicate that ratings of the credibility of the woman and of her testimony were based on the manner in which she gave the testimony, rather than on the factual content of what she said.» (*Kaufmann m.fl. 2003 s. 25*)

Dette står i kontrast til hva deltakerne selv oppfattet som grunnlaget for sin avgjørelse. Deltakerne oppga at form og innhold hadde omtrent like stor betydning for deres oppfatning.

Wessel m.fl. 2006 sammenligner troverdighetsbedømmelser gjort av fagdommere med bedømmelser gjort av lekfolk. Denne studien hadde samme utforming som studien vi nettopp har referert, med den forskjell at deltakerne var 53 fagdommere, 30 lagmannsrettsdommere og 23 tingrettsdommere. Dommerne hadde omtrent 10 års praktisk erfaring i forkant av dommergjerningen, de var fra 30 til 68 år gamle og alle hadde vært dommer i minst to år. Resultatene viste at fagdommere i større grad enn lekfolk gjorde sine vurderinger uten at de emosjonelle uttrykk innvirket:

«The present results suggest that judges are better able to filter out irrelevant information and tune in on the facts, analyzing the content and the consistency of the statement. These results are in line with the findings of Rishikof (2001) and Horowitz et al. (1996) that judges kept better track of the detail than do mock jurors.» (s. 227)

Innholdet i vitnemålet var en viktigere faktor i fagdommernes vurderinger enn de var i lekfolks vurderinger.³⁸ Forklaringen på dette kan være kombinasjonen av erfaring og profesjonalitet, f.eks. at det er dommernes profesjonelle og juridiske plikt til å skille det relevante fra det irrelevante som slår gjennom.³⁹ Studien kan imidlertid ikke tas til inntekt for at fagdommere er bedre enn lekdommere til å bedømme vitnebevis generelt sett, men bare at en trolig irrelevant faktor – følelsene som vitnet uttrykker – påvirker fagdommere i mindre grad enn de påvirker lekdommere.

Dessuten viser dette bare at fagdommere er bedre enn lekdommere til å vurdere vitnebevis når de opptrer *individuellt*. Men juryen og med-

³⁴ Jf. *Wessel/Bollingmo 2007 s. 9.*

³⁵ Jf. *Kaufmann m.fl. 2003 s. 25.*

³⁶ Jf. *Kaufmann m.fl. 2003 s. 26.*

³⁷ Jf. *Wessel/Bollingmo 2007 s. 23.*

³⁸ Jf. *Wessel/Bollingmo 2007 s. 23.*

³⁹ Jf. *Wessel m.fl. 2006 s. 227.*

domsretten vil ta standpunkt etter en *kollektiv* drøftelse. Og troverdighetsbedømmelsene trenger ikke nødvendigvis å være de samme når noen fatter en avgjørelse sammen som når de fatter en avgjørelse hver for seg. Dette undersøker *Dahl m.fl. 2006*, som sammenligner om enkeltpersoner blir like sterkt påvirket av uttrykte følelser som en gruppe mennesker blir. Også denne studien brukte video-filmene som er nevnt tidligere, men med den forskjell at de bare viste vitnemålet der kvinnen oppgir at hun sterkt motsatte seg mannens handlinger. Og det var ikke enkeltpersoner som ble satt til å vurdere vitnemålet, men en liten gruppe som ble bedt om å gi en felles konklusjon og et felles estimat om hvor troverdig personen var. Effektene av uttrykte følelser ser ut til å bli redusert:

«The results of the present study suggest, however, that when these judgments are made in a more realistic setting where participants formed mock juries that were requested to reach a decision, the correlations between credibility judgments, estimates of the probability of guilt and the tendency to decide on guilty verdict were replicated, but the effects of emotional expression vanish; the subsequent judgments of the individual jurors seem to conform to the group norm.»

Det virker altså som lekfolks tendens til å legge vekt på emosjonelle uttrykk reduseres når de fatter en avgjørelse i fellesskap og etter felles drøftelse.

Vitnepsykologien ser altså ut til å tilsi at fagdommere jevnt over både har noe bedre kunnskaper om hva som er relevant ved vurdering av vitnebevis og i praksis gjør noe mer rasjonelle vurderinger av vitnebevis. Samtidig virker det som forskjellene blir mindre når avgjørelsen fattes i grupper. Det er imidlertid verdt å merke seg noen problemer knyttet til funn fra kontrollerte eksperimenter. I slike eksperimenter blir deltakere testet under kontrollerte forhold der alt er nøye planlagt og prestasjonene blir registrert etter forhåndsbestemte, standardiserte prosedyrer.⁴⁰ Styrken med slike studier er at variabler kan identifiseres og bedømmes isolert. Ulempen er at studien skjer i kunstige omgivelser, slik at det er usikkert om den er representativ for det virkelige liv. Det er ikke lett å svare på om slike studier er representative,⁴¹ men studier i delvis naturlige omgivelser

skal ha gitt noenlunde samme funn som den generelle vitnepsykologien.⁴²

2.5 Oppsummering

Det er altså gjort flere empiriske studier fra ulike fagfelt om hvordan bevis blir vurdert i retten. Psykologisk og kulturteoretisk forskning tilsier at bevisbedømmelsen generelt sett er en form for konstruering og evaluering av fortellinger. Denne forskningen er solid, men ettersom det stort sett dreier seg om allmenne trekk som trolig er felles for alle mennesker, kan den ikke gi sterke føringer i debatten om bruk av lekdommere.

De sosiologiske studiene har gjerne rettspolitiske ambisjoner i tillegg til det rent empiriske. Det gjelder for *Nygaard 2010a*, som er den største av disse studiene. Nygaard tegner et negativt og kritisk bilde av juryen. Han hevder at disse problemene, særlig det at jurymedlemmene tar standpunkt på et for tidlig tidspunkt, medfører at juryen helst bør erstattes med en meddomsrett. Men selv om *Nygaard 2010a* umiddelbart kan se ut til å gi sterke argumenter mot juryen, er det er så mange svakheter ved studien at det er vanskelig å se at Nygaard har empirisk dekning for hans konklusjoner. De andre sosiologiske studiene trekker også i andre retninger.

De vitnepsykologiske studiene tilsier at verken fagdommere eller lekdommere har god kunnskap om hva som er reelle faktorer for løgn og sannhet. Men nyere studier tilsier at fagdommere er noe bedre enn lekdommere til å skille mellom relevante og irrelevante faktorer. Dette har også støtte hos *Diesen 1996*. Forskjellene ser ut til å bli mindre når lekdommere fatter beslutninger i fellesskap.

3 Ivaretagelse av tiltaltes interesser

3.1 Tiltaltes interesser som argument i debatten om bruk av lekdommere

Bruk av lekdommere har vært begrunnet med at rettspraksis bør samsvare med den alminnelige rettsoppfatning. I debatten om valg mellom jury og meddomsrett, har det vært hevdet at juryordningen gir sterkest gjennomslag for slike rettsoppfatninger. Argumentet går ut på at juryen gir noe høyere sikkerhet for at personer som ikke bør

⁴⁰ Jf. *Magnussen 2004* s. 23.

⁴¹ *Magnussen/Stridbeck 2001* s. 87: «Samlet sett er det like mange argumenter for som i mot at løgn skulle være lettere å avsløre i virkeligheten enn i laboratoriet.»

⁴² Jf. *Magnussen 2004* s. 193.

straffedømmes faktisk ikke blir straffedømt. Hos *Blom 1970* er dette det viktigste argumentet for å beholde juryen.⁴³

«Jury eller stor meddomsrett er for meg ikke et spørsmål om hvilken ordning som gjennomsnittlig gir de riktigste resultater. Det er derimot spørsmål om hvilken ordning som best reduserer faren for uriktige domfellelser.» (s. 191)

Tilhengere av meddomsretten vil derimot ikke gå med på at dette er et relevant og holdbart argument for juryen.⁴⁴ Hvis vi skal undersøke den empiriske holdbarheten av dette argumentet, må vi splitte det i to aspekter.

3.2 Lekdommere som tolkningsgarantister

Ett aspekt av argumentet går ut på at lekdommere skal hindre at en strafferegulering får virkning hvis den strider mot den alminnelige rettsbevissthet.⁴⁵ En variant av dette argumentet er at bruk av mange strafferegler beror på et skjønn som bør forankres i rettsoppfatningene til folk flest.⁴⁶ I en mer radikal variant anses lekdommere som en form for tolkningsgarantister som sørger for at strafferegler som er i strid med den alminnelige rettsoppfatning ikke blir anvendt. Et argument for juryen er da at den vil frifinne selv om et straffebud rammer en handling hvis den alminnelige rettsoppfatning tilsier at en slik handling ikke burde være straffbar:

«Nu vil jeg nødig misforstås derhen at jeg skulle mene at lagrettene regulært kunne dømme etter sitt eget hode og ikke etter loven og lagmannens rettsbelæring. Men i ekstreme tilfeller, hvor domfellelse er i strid med den alminnelige rettsbevissthet slik den oppfattes av en fornuftig lagrette, mener jeg det er bedre for samfundet at der frifinnes enn at der dømmes etter lovens bokstav.» (*Blom 1970* s. 193)

Tilhengere av meddomsretten tilbakeviser gjerne dette argumentet.⁴⁷ Noen trekker frem at juryen har plikt til å følge norsk lov og rett.⁴⁸ Andre hevder bl.a. at juryens tilsidesettelser er viktigst i

land med mange foreldete strafferegler, noe som ikke er tilfelle i Norge.⁴⁹ Så vidt jeg vet finnes ingen norsk empirisk forskning som sier noe om det forekommer tilfeller der juryen eller lekdommere i en meddomsrett bevisst frifinner i strid med et straffebud. *Blom 1970* nevner noen eksempler på at juryen frifinner etter innskrenkende tolkning eller direkte borttolking av strafferegler, men noen empirisk studie er det ikke snakk om. I Danmark har *Wilhjelmsen 1987* stilt spørsmål ved dette. I hans spørreundersøkelse oppga hele 77 % av lekdommerne at de hadde vært ute for tilfeller der sanksjonen var i strid med deres rettsfølelse (s. 51). Og mer enn 2 av 3 oppga at de i konflikt mellom praksis og rettsfølelse så seg forpliktet til å følge rettsfølelsen (s. 52). Dette er imidlertid ikke en studie av om det i praksis forekommer tilfeller der juryen setter et straffebud til side, men bare om hvilken *holdning* lekdommerne har til en konflikt mellom praksis og rettsfølelse. Studien kan dermed ikke bekrefte at juryen eller lekdommere faktisk tilsidesetter straffebud som strider mot deres rettsfølelse.

3.3 Lekdommere som bevisbedømmere

Det andre aspektet går ut på at lekdommere oftere vil frifinne fordi de har lettere for å tvile på at tiltalte har gjort det han er tiltalt for. Dette argumentet angår bevisbedømmelsen eller beviskravet. I debatten om jury og meddomsrett går det ut på at jurymedlemmene oftere vil være i tvil om tiltalte faktisk har gjort det han er tiltalt for, og derfor oftere vil frifinne enn det fagdommerne vil.⁵⁰

«Jeg anfører at det vanlige, sivile jury medlem har en større ærbødighet overfor begrepet «rimelig tvil» enn hva en profesjonell rettsaktør besitter. Tvilserfaringene hentes fra det alminnelige liv, og ikke fra rettssalene.» (*Elden 1999* s. 52)

Tilhengere av meddomsretten vil ofte hevde at dette argumentet ikke er relevant. Backer trekker frem at hensynet til å unngå uriktige domfellelser ikke kan være enerådende, men bør balanseres mot hensynet til en effektiv strafferettspleie.⁵¹ Han legger til at denne balansen og beviskravet som skal uttrykke den, bør være noenlunde lik ved alle domstoler. Jeg skal ikke ta stilling til om dette argumentet er relevant eller hvilken retning

⁴³ Se også *Olaussen 1998* s. 439.

⁴⁴ Jf. *Hauge/Bratholm 1971* s. 385, *Backer 1980* s. 269.

⁴⁵ Jf. *Blom 1970* s. 192, sml. *Eftestøl 1971* s. 70.

⁴⁶ Jf. *Blom 1970* s. 192.

⁴⁷ Se *Hauge/Bratholm 1971* s. 385, *Bratholm 1980* s. 578.

⁴⁸ Jf. *Bratholm 1990* s. 129.

⁴⁹ Jf. *Backer 1980* s. 269.

⁵⁰ Jf. *Blom 1970* s. 191-192.

⁵¹ Jf. *Backer 1980* s. 270.

det eventuelt trekker i, men vil se på om det faktisk er slik at lekdommere lettere frifinner på grunn av tvil om faktum. Dette kan belyses av flere former for empiriske studier.

En studie av om lekdommere stiller strengere krav til bevis enn fagdommere, kan baseres på spørsmål rettet til fagdommere og meddommere. *Hauge/Bratholm 1971* ba sine respondenter (ca. 1300 lekdommere) om å ta stilling til en påstand om hvordan lekdommere og fagdommere praktiserer bevisskravet:

«Legdommere holder strengere enn de juridiske dommere på det prinsipp at tiltalte betraktes som uskyldig inntil det motsatte er bevist.» (s. 393)

Blant domsmennene oppga 41 % at de var enige og 53 % oppga at de var uenige, mens det blant lagrettemennene var 50 % som oppga at de var enige og 45 % som oppga at de var uenige. Disse svarene gir ingen klar tendens verken i den ene eller den andre retningen, bl.a. fordi de som sier seg «uenig» kan tolkes på to måter – enten som at det ikke er noen forskjell eller som at fagdommerne legger større vekt på uskyldspresumsjonen enn lekdommerne gjør.⁵² I Danmark stilte *Wilhelm 1987* to spørsmål som er relevante her. Han spurte først:

«Er de andre lægdommere, De har samarbeidet med, tilbøjelige til at stille større eller mindre krav til bevisførelsen (for at kende «skuldig») end de juridiske dommere?» (s. 204)

Av de 1358 som svarte, var det 66 % som oppga at lekdommere og fagdommere hadde stilt samme krav, 19 % som oppga at lekdommere hadde stilt noe større krav og 13 % som oppga at lekdommere hadde stilt noe mindre krav. Deretter spurte han:

«Er De selv tilbøjelig til at stille større eller mindre krav til bevisførelsen end de juridiske dommere?» (s. 204)

Her var 2 % tilbøyelig til å stille mye større krav, 30 % var tilbøyelig til å stille noe større krav, 61 % var tilbøyelig til å stille samme krav, 7 % var tilbøyelig til å stille noe mindre krav og 0,1 % var tilbøyelig til å stille mye mindre krav. Det er altså ganske mange lekdommere som mener at de stiller strengere bevisskrav enn fagdommeren, mens svarene om hva man mener at andre lekdommere gjør er

mer symmetrisk fordelt med noen strengere og noen mildere. Men, som *Wilhelm 1987* s. 49 påpeker, er de to svarene ikke forenelige for lekdommerne som gruppe betraktet. Også *Nygaard 2010a* stiller spørsmål om hvordan lekdommerne oppfatter bevisskravet (s. 120-124). Han fikk varierende svar der det virker som flere jurymedlemmer stiller lave bevisskrav. Men ettersom Nygaard ikke stiller samme spørsmål til fagdommere kan han ikke sammenligne de kravene fagdommerne stiller og de kravene lekdommerne stiller. Og selv om jurymedlemmene ga ulike svar, trenger ikke det å bety at de som oppga at bevisskravet var mildt hadde lett for å domfelle. For både intervjuer og spørreundersøkelser er i første rekke egnet til å belyse dommernes *oppfatninger*, mens argumentet om at lekdommere vil gi sterkere beskyttelse av den tiltaltes interesser dreier seg om hva som skjer i *praksis*.

Vi bør derfor heller se på forskning om hvordan lekdommere faktisk dømmer. Om lekdommere oftere frifinner enn fagdommere gjør, kan man få en indikasjon om ved å studere *dissenser*. En slik studie, som angikk 963 saker i førsteinstans, er referert hos *Olaussen 2005*. Blant de 96 % som var funnet skyldig i iallfall deler av tiltalen, var det dissens om skyldspørsmålet i 5 % av tilfellene og om straffutmålingen i 4 % av tilfellene (s. 135). Blant dissensene i skyldspørsmålet sto en fagdommer alene i 21 saker, og i 20 av sakene mente han at tiltalte burde domfelles. En lekdommer sto alene i 26 saker, og i 23 av sakene ville han frifinne (s. 135-136). Dette stemmer overens med *Hauge/Bratholm 1971* som fant at det var dissens om skyldspørsmålet i 7 % av sakene og om straffutmålingen i 12 % av tilfellene. Og mens fagdommeren dissenterter i 3 % av sakene, dissenterter én av de to lekdommerne i 4 % av sakene (s. 403). Av dette kan vi trekke flere slutninger: i) Dissens forekommer sjelden i straffesaker i førsteinstans,⁵³ ii) til tross for at det i hver sak er én fagdommer og to lekdommere, skjer det litt oftere at en fagdommer er i mindretall enn at en lekdommer er i mindretall, iii) i tilfellene med dissens, vil fagdommeren oftere domfelle, mens lekdommere oftere vil frifinne.⁵⁴ Men selv om det virker som hypotesen om at lekdommere oftere vil frifinne

⁵² Jf. *Hauge/Bratholm 1971* s. 395.

⁵³ Samme funn er gjort i Sverige der Elisabeth Berggren og Lotten Bruun gjorde i 1994 en studie av alle straffedommer fra Stockholms tingsrett 1992. 97 % av dommene var enstemmige. I en tredjedel av sakene med dissens, ble fagdommeren nedstemt av lekdommerne (*Diesen 1996* s. 203). Anna von Porat Berghe gjorde en studie av alle straffedommer ved Göteborgs tingsrett for 1992 og de tre første måneder av 1993, noe som totalt ga 5212 dommer. Dissens forekom i 2,4 % av sakene.

dermed har ganske sterk støtte, så sier disse studiene ikke noe om en jury vil frifinne oftere enn en meddomsrett. Man kan argumentere for at når lekdommere oftere vil frifinne enn fagdommere vil gjøre, så vil den ordningen som gir lekdommerne sterkest innflytelse gi flest frifinnelser. Dermed kan man argumentere for at juryordningen ivaretar den tiltaltes interesser bedre enn en meddomsrett vil gjøre, men dette er usikre slutninger som disse studiene i seg selv ikke sier noe om.

En studie som skal si noe om hvor ofte en jury vil frifinne sammenlignet med hvor en fagdommer vil frifinne, kan ikke bygges på studier av faktiske dissenser i reelle saker. For å studere dette må man gjøre mer konstruerte studier der man f.eks. har en dom avsagt av lekdommere som man ber en fagdommer om å gi sin dom om. Studien til *Kalven/Zeisel 1971* er bygget opp på denne måten. Deres hovedmål var å belyse to spørsmål om når og hvorfor det er uenighet mellom jury og fagdommer:

«First, what is the magnitude and direction of the disagreement between judge and jury? And, second, what are the sources and explanations of such disagreements?» (s. 55)

For å finne ut av dette, behandlet de 3576 straffesaker som var avgjort av jury (s. 12 og 33). Hver sak hadde blitt administrert av én fagdommer som i brev form ble bedt om å redegjøre for hvilke jury-saker han hadde administrert, hvilken avgjørelse juryen kom til og hvordan han selv ville ha dømt i saken (s. 45). *Kalven/Zeisel 1971* sammenlignet juryens faktiske avgjørelse med avgjørelsen fagdommeren ville ha kommet til hvis han skulle dømt i saken (s. 10).

Kalven/Zeisel 1971 fant at fagdommer og jury er enige i 75,4 % av sakene (s. 56). I 16,9 % av sakene ville fagdommeren ha domfelt der juryen frifant, i 2,2 % av sakene ville han ha frifunnet der juryen domfelte. Dette tilsier at juryen er gunstigere for mange tiltalte. Det betyr likevel ikke at tiltaltes mulighet for å vinne generelt sett er høyere med jury enn med fagdommer, men bare at dette vil være en fordel i de sakene som de tiltalte faktisk har valgt å føre som jury-saker.⁵⁵ Den siste modifikasjonen skyldes at tiltalte i USA ofte kan velge om han vil la saken gå for domstolen eller om han vil inngå forlik. Og hvis han velger å la

saken gå for domstolen, kan han ofte velge om den skal gå for jury eller for en fagdommer. De sakene som går for jury er dermed saker som den tiltalte har valgt at skal gå for jury. En hovedklaring på disse forskjellene er nok likevel at juryen enten anvender et strengere beviskrav enn fagdommerne eller at de er strengere i sin bevisvurdering, men det kan også skyldes at fagdommerne og juryen har ulike oppfatninger om strafferettslige spørsmål. *Kalven/Zeisel 1971* angir at 29 % av ulikhetene skyldes ulik lovtolkning, 54 % skyldes bevisspørsmål og 11 % skyldes den tiltalte som person.

Et vanskelig spørsmål er om dette kan tas til inntekt for at også norske juryer anvender strengere beviskrav enn fagdommere. Det finnes en liten undersøkelse som kan tas til inntekt for at juryen frifinner oftere enn fagdommere eller en meddomsrett vil gjøre. Denne studien tok primært sikte på å avdekke endringene som var kommet etter at to-instansreformen trådte i kraft i 1995. Ett av funnene gjengis av *Lundgaard 1999*:

«Hvordan går det så med de som blir anket? Her er jeg fristet til å si, takk bare bra, i alle fall sett med tiltaltes øyne. Kollega Jan Flod foretok i fjor en mindre undersøkelse av utfallet av de 85 jurysakene i 1998 og sammenlignet disse med situasjonen i 1990. Av de 85 var det 41 som avvek fra førsteinstansens dom (38 nei etter anke fra tiltalte og 3 ja etter anke fra påtalemyndigheten), 4 nei-kjennelser ble satt til side, 34 ble godtatt av retten. Kort fortalt innebærer dette at en fremgangsprosent sett med tiltaltes øyne, på vel 46 %, i forhold til 82 saker hvor tiltalte har anket.» (s. 40)

Det er ikke lett å etterprøve denne argumentasjonen, men den tyder på at juryen frifinner oftere enn en sammensatt rett med fagdommere og lekfolk gjør. Dette er en liten studie som bare tar for seg dommer fra ett år og bare fra ett lagdømme, og det kan være flere forklaringer på funnene – at juryen anvender strengere beviskrav er bare én av dem. Overvekten i endringer til tiltaltes gunst er likevel så stor at funnet er interessant.

3.4 Oppsummering

Det virker ikke som det finnes noe empirisk støtte for argumentet om at lekdommere vil sette til side strafferegler som strider mot den alminnelige rettsoppfatning. Det virker derimot som at påstanden om at lekdommere noe oftere vil frifinne, har en viss empirisk støtte både i noen spørreunder-

⁵⁴ Samme funn er gjort i en svensk spørreundersøkelse utført av Hans Klette, se *Diesen 1996* s. 201 som refererer studien.

⁵⁵ Jf. *Kalven/Zeisel 1971* s. 59.

søkelsers og særlig i enkelte dissensusstudier. Det er vanskeligere å finne støtte for påstanden om at juryen oftere vil frifinne enn det en meddomsrett vil gjøre.

4 Forståelse av rettsreglene

4.1 Generelt

Et spørsmål i valget mellom jury og meddomsrett, er i hvilken grad lekdommere forstår de rettsreglene de skal dømme etter. Juryen kan bare fungere hvis jurymedlemmene forstår hva de skal svare «Ja» eller «Nei» på.⁵⁶ Dette spørsmålet er noe lettere å undersøke empirisk fordi det her er mer forsvarlig å bygge på spørreundersøkelser eller intervjuer som direkte spør om hvordan lekdommere forstår visse rettslige spørsmål. Det finnes likevel ingen større norsk studie som på generelt grunnlag sier noe om hva lekdommere forstår om rettsreglene,⁵⁷ men *Hauge/Bratholm 1971* ba sine respondenter (ca. 1300 lekdommere) si seg enig eller uenig i denne påstanden:

«Det hender at lekdommere ikke i tilstrekkelig grad får forklart i retten meningen med visse juridiske ord og uttrykk, som er vanskelige å forstå» (s. 393)

Blant domsmennene sa 61 % seg enige i påstanden og 32 % sa seg uenig, mens det blant lagrettemennene er 52 % som sa seg enige og 44 % som sa seg uenige. Dette tilsier at det blant lekdommerne er ganske mange som har opplevd at det noen ganger er vanskelig å forstå de ord og uttrykk som brukes i retten. Og det er verdt å merke seg at det er flere domsmenn enn lagrettemenn som oppgir at det hender at juridiske ord og uttrykk ikke blir tilstrekkelig forklart. Lekdommernes forståelse av rettsreglene er også ett av temaene hos *Qvale/Henriksen 2000*, som bygger på observasjoner av noen saker i førsteinstans og intervjuer med lekdommere som har deltatt der. De finner bl.a. at lekmenn i mindre grad enn fagdommere klarer å skille mellom den enkelte saken og påvirkning over en rekke saker (s. 27). Og de har under domskonferanser observert at det kan være vanskelig for meddommere å skille mellom juss og moral (s. 43).

⁵⁶ Jf. *Olaussen 1998* s. 437.

⁵⁷ I Sverige er en slik undersøkelse gjort av *Diesen 1996* s. 208 flg.

4.2 Skillet mellom skyld- og straffespørsmål

Den mest interessante forskningen om hvilke forståelse lekdommere har av rettsregler, angår mer konkrete rettsspørsmål. I debatten om juryordningen har det vært trukket frem at lekfolk vil ha problem med å *skille mellom skyldspørsmålet og straffespørsmålet*, og at problemet vil reduseres i en meddomsrettsordning.⁵⁸ Dette berører *Leivestad 1952*, som bl.a. stilte dette spørsmålet til sine respondenter:

«Kan hensynet til straffens størrelse få betydning for lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet?» (s. 321)

Her oppgir 96 at hensynet til straffens størrelse kan få betydning for lagrettens behandling av skyldspørsmålet, mens 88 bestrider dette og 11 oppgir at de ikke vet (s. 327). Det er verdt å merke seg at spørsmålet er stilt rent deskriptivt, dvs. om hva respondentene tror at lagretten faktisk legger vekt på – det er ikke formulert som et spørsmål om hva lagretten juridisk sett har anledning til å legge vekt på.

Hauge/Bratholm 1971 berører et lignende spørsmål. De ba respondentene (ca. 1300 lekdommere) si seg «enig» eller «uenig» i denne påstanden:

«Legdommer vil ved avgjørelsen av skyldspørsmålet i større utstrekning enn de juridiske dommerne, legge vekt på den straff tiltalte vil få hvis han blir funnet skyldig» (s. 393).

Blant domsmennene oppga 50 % at de var enige og 42 % at de var uenige, mens det blant lagrettemennene var 45 % som sa seg enige og 51 % som sa seg uenige. Her er det altså ingen klar tendens i svarene. Det er også verdt å få frem at svarene bare angir hva de ulike lekdommere *oppfatter* at er tilfellet.

Også *Qvale/Henriksen 2000* stilte i sine intervjuer noen spørsmål om skillet mellom skyld- og straffespørsmål. 19 av 20 respondenter oppga at det er en forskjell mellom disse spørsmålene, mens 1 oppga at han ikke visste om skillet. Flertallet klarte også å redegjøre generelt for skillet, mens to ikke klarte dette. *Qvale/Henriksen 2000* spurte også om

⁵⁸ Se *Backer 1980* s. 271 og *Garde/Strandbakken 2001* s. 18.

«det er rimelig å velge en mildere straff dersom bevisene for skyldspørsmålet er svake» (s. 49).

Her delte gruppen seg i to; den ene halvparten oppga at man ikke kunne gjøre dette og ga en begrunnelse for sitt syn, mens den andre halvparten oppga at man kunne gi en mildere straff når bevisene for skyld er svake uten at de var i stand til å gi noen begrunnelse for dette. De som oppgir at svake bevis kan gi mildere straff, må ha misforstått en sentral del av norsk strafferett. Spørsmålet var riktignok ikke helt presist, bl.a. fordi ordene «rimelig å velge en mildere straff» ikke gjør det klart om man sikter til det rimelige rettsdogmatisk sett eller mer rettspolitisk sett, men den mest nærliggende tolkingen er likevel at en del av respondentene ikke forstår skillet mellom skyld- og straffespørsmålet. *Qvale/Henriksen 2000* observerte også at lekdommerne jevnt over var mer aktive under skyldspørsmålet enn under straffespørsmålet:

«Ved straffutmålingen så vi ofte at meddommerne var forholdsvis stille. De supplerte av og til med faktum, men hang ikke med på den konkrete utmålingen. Ved direkte spørsmål fra fagdommer om hvor lang straffen burde være, hørte vi ved flere anledninger meddommerne svare at de syntes at det var det opp til fagdommer å avgjøre.» (s. 56)

Dette tilsier at disse lekdommerne verken har forstått at deres stemme teller på linje med fagdommerens stemme også i straffespørsmålet eller at de har ansvar for å gjøre en selvstendig vurdering. Det siste ble også bekreftet i intervjuene der et flertall av lekdommerne ga uttrykk for at de oppfattet dommerens anbefaling om straffutmålingen som retningsgivende (s. 50).

At lekdommere kan ha problemer med å skille mellom skyld- og straffespørsmål, støttes også av en svensk spørreundersøkelse utført av *Diesen 1996*. Til påstanden «Om bevisen är svaga kan man välja en lindrigare påföljd», svarte 25 % av lekdommerne ja, mens 100 % av fagdommerne svarte nei (s. 219). Det virker dermed som 25 % av lekdommerne ikke har forstått at bevisene for at en bestemt straffbar handling er begått enten er sterke nok til domfellelse eller så skal tiltalte frifinnes. Det viste seg også at mange fagdommere hadde en oppfatning om at noen lekdommere ville redusere straffen når bevisene er svake – hele 78 % av fagdommerne svarte ja på påstanden «Nämndemännen ser gärna en koppling mellan bevis och påföljd, dvs svagare bevis bör ge lindrigare straff» (s. 219).

Det finnes dermed et ganske sterkt empirisk grunnlag for at lekdommere har problemer med å trekke grensen mellom skyld- og straffespørsmålet og med å forstå betydningen av den. Det er verdt å merke seg at studiene som tar opp dette har undersøkt lekdommere som har deltatt i en meddomsrett eller i ordninger som ligner en meddomsrett. Så vidt jeg vet, finnes det ingen forskning om hvor mye jurymedlemmer forstår av skillet mellom disse spørsmålene. Vi mangler derfor grunnlag for å si at den ene eller andre ordningen øker dette problemet, men vi har et visst belegg for å si at lekdommere i en meddomsrett har problemet med å forstå skillet.

4.3 Adgangen til å ta dissens

Qvale/Henriksen 2000 stilte også spørsmål om hvor mye lekdommerne forstår av sin mulighet til å ta dissens. På spørsmål om de visste hva ordet «dissens» betyr oppga 13 at de visste det, mens 7 oppga at de ikke visste (s. 45). De spurte dessuten om respondentene i den første saken de dømte i var klar over adgangen til å ta dissens. 4 oppga at de ikke kjente til denne adgangen, mens resten kjente til den (s. 57). Bare 3 oppga at de visste hvordan en dissens skulle ordnes rent praktisk (s. 58).

Qvale/Henriksen 2000 spurte også hvor ofte respondentene hadde dissentert. 19 av 20 sa at de aldri hadde dissentert, men mange oppga at de hadde vært uenige med rettens øvrige medlemmer under domskonferansen (s. 58). *Qvale/Henriksen 2000* observerte også at det i flere saker er uenighet om faktum, men at dommen likevel er utformet enstemmig. De introduserer uttrykket «skjulte dissenser» for å fange dette:

«Det kan synes som om dissens er noe enkelte fagdommere helst unngår, da mulighetene for anke kan være større dersom avgjørelsen ikke er enstemmig. Vi har observert domskonferanser som inneholder faktiske dissenser, men hvor rettens avgjørelse fremstår som enstemmige i resultat. Med dette ønsker vi å presentere begrepet «skjult dissens». (s. 58)

De viser deretter eksempler fra tre saker der det var uenighet under domskonferansen, men der dommen likevel ble enstemmig.

Qvale/Henriksen 2000 fant også at halvparten av meddommerne ikke var blitt opplyst om at deres stemme telte like mye som fagdommerens stemme. Blant de som ikke var opplyst om dette, var det bare tre som forsto at deres stemme telte like mye som fagdommerens (s. 47-48).

4.4 Lekmenns forståelse av bevisreglene

I en spørreundersøkelse rettet mot svenske lekdommere fant *Diesen 1996* s. 211-212 at de hadde en tendens til å tro at bevisspørsmål var sterkere rettslig regulert enn de i virkeligheten er. Et eksempel på dette er at 55 % av lekdommerne trodde at et beslag som var gjort uten beslutning fra statsadvokaten ikke kunne anvendes som bevis. *Qvale/Henriksen 2000* spurte sine norske respondenter om det var regler for hvilken vekt de ulike bevis skal tillegges. Halvparten oppga at det ikke var regler for dette, den andre halvparten delte seg i to. 8 oppga at de ikke visste, 2 mente at vi hadde regler for dette. Det kan virke urovekkende at halvparten av lekdommerne enten ikke vet dette eller oppgir at det finnes slike regler. Men her er det grunn til å være forsiktig med kritikken fordi prinsippet om fri bevisvurderingen er et vanskeligere tema enn det kan høres ut som.

Nygaard 2010a stilte i sine intervjuer flere spørsmål om hvordan jurymedlemmene forsto *bevisskravet* i straffesaker. Han stilte noen spørsmål om hvordan de oppfattet lagmannens rettsbelæring om dette, men ga også noen spørsmål som direkte gikk på hvordan lekdommerne selv oppfattet *bevisskravet*, bl.a. dette spørsmålet:

«Hva mener du selv om overbevisning og tvil?»
(s. 121)

Nygaard 2010a gjengir en rekke svar fra ulike respondenter (s. 121-124 og 299-309), som han oppsummerer slik: Omtrent 20 respondenter oppga at de må være 100 % sikker eller nesten 100 % sikker (s. 121). Omtrent 35 respondenter hadde mer nyanserte holdninger, oppga at avgjørelsen hadde store konsekvenser, og krevde gjerne at man må føle seg trygg og sikker (s. 121). Noen lå derimot langt unna idealet, krevde gjerne rundt 70 % overbevisning eller at man må være mer sikker enn usikker (s. 122). Svarene varierer altså ganske mye, og det virker som noen bygger på mildere *bevisskrav* enn det som er gjeldende rett i straffesaker. Men at jurymedlemmene ikke forstår mye av *bevisskravet*, er ikke empirisk underbygget av den grunn. Her er det for det første slik at *bevisskravet* i straffesaker er vanskelig å fange i korte og presise formuleringer. Den viktigste innvendingen er likevel at spørsmålet («Hva mener du selv om overbevisning og tvil?») åpner for mange tolkninger. For eksempel er det uklart om *Nygaard* spør etter hvilke regler som gjelder for *bevisskravet*, hvilke *bevisskrav* lekdommerne faktisk dømmer etter

eller hvilke *bevisskrav* lekdommerne mener at bør gjelde.

4.5 Bruk av utenforliggende hensyn

Et argument som noen ganger føres mot bruk av jury og lekdommere generelt, er at de har lett for å trekke inn utenforliggende hensyn. Hvorvidt juryen anvender utenforliggende hensyn er det vanskelig å få empirisk kunnskap om fordi juryens avgjørelser ikke er begrunnet. Dessuten er det et problem at det ikke er adgang til å observere rådslagningen, slik at det heller ikke er lett å vite hvilke hensyn en dom reelt sett er bygget på. Det finnes likevel noen studier som kan belyse dette, da gjennom bruk av intervjuer eller spørreundersøkelser rettet mot jurymedlemmer.

Nygaard 2010a refererer en studie han gjorde for Riksadvokaten der han intervjuet lagretteordførere i noen voldtektssaker. *Nygaard 2010a* s. 126-127 nevner at kvinnelige jurymedlemmer kom med ytringer som:

«En ordentlig pike blir ikke igjen slik.»
«Pene piker gjør da ikke sånt.»
«Jenta burde skjønt at det kunne gå sånn når hun ble med på MC-klubb, MC-rype.»

Som *Nygaard 2010a* påpeker, kan ikke dette gi grunnlag for slutninger om i hvilken grad jurymedlemmer generelt sett påvirkes av utenforliggende hensyn. Dette skyldes ikke bare at studien ikke kan generaliseres, men også at den sier lite om i hvilken grad slike argumenter er imøtegått av andre jurymedlemmer. I den grad empirisk forskning kan si noe om det generelt sett brukes utenforliggende hensyn under rådslagningen, så tilsier den at det sjelden forekommer. *Hauge/Bratholm 1971* testet noen spørsmål knyttet til utenforliggende argumenter, nærmere bestemt om det i rådslagningen var brukt som argument at tiltalte hadde sittet lenge i varetekt. Bare 2 % svarte bekreftende på dette (s. 401), men det kan ikke tas til inntekt for noe mer enn at akkurat dette argumentet sjelden hadde vært fremme under rådslagningen – det sier lite om hyppigheten av usaklige argumenter generelt (s. 401). Selv om vi vet lite om hvor ofte usaklige argumenter anvendes av jurymedlemmer, så tilsier *Nygarde* studie at dette kan være et problem i voldtektssaker. I slike saker er argumenter som stigmatiserer offeret kjent også fra andre studier.⁵⁹

⁵⁹ Se *Nygaard 2010a* s. 127.

4.6 Oppsummering

Det finnes ingen større studie som undersøker norske lekdommers kunnskap om rettsreglene, men noen mindre studier gir et visst belegg for at de har vanskelig for å forstå visse sentrale rettsregler og rettslige begreper. Det virker som de særlig har problemer med å forstå forskjellen mellom skyld- og straffespørsmål.

5 Samspillet mellom lekdommer og fagdommer

5.1 Påvirkningsargumentet og samarbeidsargumentet

I Norge er det stort sett enighet om at lekdommere skal være med å dømme i straffesaker, men uenighet om vi bør ha jury eller meddomsrett. I jury-saker avgjør lekdommerne skyldspørsmålet alene, i meddomsretten avgjøres det av lekdommere og fagdommere sammen. Det deltar likevel fagdommere og lekdommere i begge ordningene, og et av argumentene for de ulike ordningene er den samarbeidsformen mellom fagdommere og lekdommere som den innebærer. Et argument for juryordningen – *påvirkningsargumentet* – har vært at det er risiko for at fagdommeren vil «kjøre over» lekdommerne i en meddomsrett. Dette argumentet er formulert slik av *Blom 1970* s. 191-192.⁶⁰

«Jeg tror juristene vil dominere. Ikke fordi de ønsker det eller lider av maktsyke, men fordi vi jurister i kraft av vårt yrke er særlig kvalifiserte når det gjelder den verbale argumentasjonsteknikk, og fordi vi har den lange erfaring som nødvendigvis vil avkreve respekt.»

Dette var også et sentralt argument for Stortingets justiskomite da den i 1993 valgte å videreføre juryordningen.⁶¹ Tilhengere av meddomsretten vil derimot ofte ikke akseptere dette argumentet.⁶² De trekker gjerne frem den sosiale utviklingen som har funnet sted siden juryen ble innført i 1887:

«Autoritetstroen er svekket, og det er ikke grunn til å frykte at en lekdommer lar seg diktere av en fagdommer utelukkende på bakgrunn av vedkommendes posisjon som

embetsmann.» (*Garde/Strandbakken 2001* s. 4)

Tilhengere av meddomsretten vil tvert om si at tett kontakt mellom fagdommere og lekdommere er en fordel. Dette *samarbeidsargumentet* går ut på at et samvirke mellom fagdommerens juridiske ekspertise og lekdommers mer folkelige fornuft er den mest rasjonelle måten å dømme på.⁶³ Tilhengere av jury og meddomsrett gir dermed hver sine påstander om hvordan samarbeidet fungerer i henholdsvis jury og meddomsrett. Uenigheten dreier seg blant annet om det rent faktisk er slik at fagdommere dominerer meddomsretten på en urimelig måte.

Hvis påvirkningsargumentet eller samarbeidsargumentet skal begrunne et valg mellom jury og meddomsrett, må man også spørre om tilsvarende argumenter kan stilles mot juryen. I den norske debatten har det vært vanligst å argumentere med at fagdommere vil dominere over lekdommere i en meddomsrett, men man kan også tenke seg at det i juryen er noen som vil dominere over andre. På samme måte som tilhengere av meddomsretten kan hevde at den legger til rette for et godt samarbeid mellom lekdommer og fagdommer, kan tilhengere av juryen argumentere med at den legger til rette for et godt samarbeid mellom lekdommerne. Man bør dermed helst sammenligne forskning om meddomsretten og juryen her.

Flere sider av dette ble undersøkt av *Hauge/Bratholm 1971*, som er en spørreundersøkelse der målet var å få frem lekdommernes syn på valget mellom jury og meddomsrett. Den første påstanden var:

«Dersom de juridiske dommere og legdommere i fellesskap skal treffe avgjørelsene, kan legdommerne lett bli dominert av de juridiske dommere» (s. 393).

Her oppga 65 % av domsmennene og 72 % av lagrettemennene at de er enige, mens henholdsvis 32 % og 27 % sa seg uenige (s. 394). Man kan se for seg ulike tolkninger av dette og av hvilke implikasjoner det har, men det er vanskelig å komme bort fra at et overveldende flertall oppgir at fagdommere lett vil dominere lekdommerne i saker der de skal dømme sammen. Dette tilsier at respondentene anser påvirkningsargumentet som holdbart. *Hauge/Bratholm 1971* fremsatte imidlertid

⁶⁰ Se også *Olaussen 1998* s. 439-440.

⁶¹ Se *Nygaard 2009b* s. 105 med henvisning.

⁶² Se *Nygaard 2009a* s. 676.

⁶³ Se *Garde/Strandbakken 2001* s. 5.

også en påstand rettet mot samarbeidsargumentet som argument for meddomsretten:

«Dersom legdommerne sitter sammen med de juridiske dommere kan man lettere få oppklart misforståelser enn når legdommerne sitter alene i juryen» (s. 393).

Her oppga hele 95 % av domsmennene at de er enige, mens 83 % av lagrettemennene oppga at de var enige. Dette tilsier at et overveldende flertall av respondentene anser samarbeidsargumentet for å være holdbart. Dermed kan man si at både det klassiske argumentet for juryen (påvirkningsargumentet) og det klassiske argumentet for meddomsretten (samarbeidsargumentet), blir ansett for å være holdbare av respondentene i denne studien.⁶⁴

Hauge/Bratholm 1971 stilte også flere spørsmål om hva som skjedde i den siste saken respondentene hadde deltatt i. De fant at rådslagningen legges opp på ulike måter. En tredjedel oppga at juryens ordfører ga ordet til hver enkelt etter tur, en tredjedel at ordføreren ga ordet fritt, mens den siste tredjedelen oppga at ordføreren først ga ordet til hver enkelt og deretter lot det være fritt (s. 400). Én fjerdedel oppga at minst én person hadde forholdt seg fullstendig passiv under rådslagningen. *Hauge/Bratholm 1971* finner også at bare 9 % oppgir at rådslagningen påvirket deres standpunkt til skyldspørsmålet. Dette tilsier at det bare unntaksvis skjer at noen endrer mening i løpet av rådslagningen, mens det vanlige er å holde fast ved oppfatningen man har dannet seg under hovedforhandlingen (s. 402). Bare 4 % oppgir at ordføreren opptreden åpenbart hadde betydning for resultatet juryen kom til, 13 % oppgir at dette muligens var tilfelle og 19 % oppgir at noen av jurymedlemmenes ord hadde særlig vekt (s. 402). Alt dette tilsier at få av respondentene har opplevd at noen av jurymedlemmene har dominert juryen på noen måte.

Hauge/Bratholm 1971 stilte også noen spørsmål til domsmennene om hvordan domsforhandlingen hadde foregått i by- og herredsrett, der fagdommere og lekdommere dømmer sammen. De spurte om domsmennene

«fikk rimelig anledning til å gjøre sine synspunkter gjeldende under domsforhandlingene,

eller om han følte seg tilsidesatt av den juridiske dommer» (s. 403).

Her oppga 78 % at de fikk god mulighet til å gjøre sitt syn gjeldende, 14 % oppga dette til en viss grad mens bare 2 % følte seg tilsidesatt av fagdommeren. *Hauge/Bratholm 1971* stilte også et spørsmål om fagdommeren hadde forsøkt å påvirke lekdommeren, noe bare 1 % svarte bekreftende til, mens 85 % oppga at dette ikke var tilfelle og 8 % oppga at det hadde skjedd til en viss grad (s. 403). Dette tilsier altså at få av respondentene hadde blitt dominert av fagdommeren i den siste saken de hadde deltatt i.

Disse spørsmålene var også oppe i spørreundersøkelsen til *Hartmann 1990*, som fikk disse resultatene:

2a) Hadde du følelsen av å være hørt?

i jury	247 ja	3 nei	2 ubesvart
i blandet rett	246 ja	5 nei	1 ubesvart

b) Var enkelte jurymedlemmer dominerende?

i jury	54 ja	192 nei	6 ubesvart
--------	-------	---------	------------

Var de juridiske dommere dominerende?

i blandet rett	35 ja	212 nei	5 ubesvart
----------------	-------	---------	------------

c) Følte du press fra andre jurymedlemmer?

i jury	18 ja	229 nei	5 ubesvart
--------	-------	---------	------------

Følte du press fra de juridiske dommere?

i blandet rett	11 ja	236 nei	5 ubesvart
----------------	-------	---------	------------

Her er det først verdt å merke seg at nesten alle – både jurymedlemmer og meddommere – hadde følelsen av å bli hørt. Nå kan «følelsen av å være hørt» innebære så mangt, slik at man ikke kan trekke sterke slutninger fra dette. Da er det mer interessant at de fleste – både jurymedlemmer og meddommere – oppgir at de verken har opplevd andre dommere som dominerende eller opplevd press fra andre dommere.⁶⁵ Og det er interessant at flere jurymedlemmer oppgir at andre jurymedlemmer har vært dominerende enn det er meddommere som oppgir at fagdommere har vært dominerende. Dessuten er det flere jurymedlemmer som oppgir å ha opplevd press fra andre jurymedlemmer enn det er meddommere som har

⁶⁴ Dette må ikke tolkes som at respondentene anså juryen og meddomsretten som like gode ordninger. Generelt sett gir et flertall uttrykk for at meddomsretten er best, se *Hauge/Bratholm 1971* s. 394.

⁶⁵ Også en upublisert svensk studie gjort av Hans Klette konkluderer med at fagdommeren sjelden «kjører over» lekdommerne, se *Diesen 1996* s. 196 og 199 som refererer studien. 91 % av respondentene oppgir at samarbeidet med fagdommeren var bra, se *Diesen 1996* s. 202, det samme finner *Diesen 1996* s. 225 i en studie han selv foretok.

opplevd press fra en fagdommer. *Hartmann 1990* konkluderer på denne bakgrunn med at

«det ikke lenger er grunnlag for den tradisjonelle frykt for at fagdommerne skal dominere eller presse lekdommerne» (s. 124).

Det kan diskuteres om det er grunnlag for en så generell og bastant slutning, selv om studien nok tilsier at risikoen for at noen opptrer på en dominerende måte iallfall ikke er større i en meddomsrett enn i en jury. Studien avdekker bare hvilke *oppfatninger* lekdommerne har. Den avdekker ikke i seg selv at det faktisk forekommer sjeldnere at fagdommere opptrer på en dominerende måte enn at jurymedlemmer opptrer slik. Og spørsmålet «Var enkelte jurymedlemmer dominerende?» er ikke nødvendigvis sammenlignbart med spørsmålet «Var de juridiske dommere dominerende?». Det kan hende at lekdommere har andre forventninger om hvor aktiv fagdommeren skal være, slik at deres toleranse for en dominant opptreden fra en fagdommer kan være høyere enn deres toleranse overfor et dominant jurymedlem. Dermed kan det hende at fagdommere i større grad opptrer på en måte som gjør at lekdommerne blir dominert, men uten at det er så tydelig som når et jurymedlem gjør dette. *Hartmann 1990* konkluderer også med at studien

«synes ... å støtte det syn at legmannsinstituttet i norsk straffeprosess vil komme bedre til sin rett og få større betydning når det kan utfolde seg i diskusjon og samarbeid med fagdommerne» (s. 124).

Også dette er en mer uforbeholden konklusjon enn studien ser ut til å underbygge. Studien viser at lekdommerne har en *oppfatning* om at meddomsrett er sikrere og tryggere, men det betyr ikke uten videre at det ene systemet er bedre enn det andre eller at lekmannselementet uten videre kommer bedre til sin rett når lekmenn opererer sammen med fagdommere. Men til tross for at Hartmanns konklusjoner nok er for uforbeholdne, gir studien likevel støtte for at problemet med dominerende enkeltdommere kan være like stort i en meddomsrett som i en jury. Dessuten underbygger studien at de aller fleste lekdommere har en følelse av å nå frem med sine synspunkter både i meddomsretten og i juryen.

Også *Qvale/Henriksen 2000* belyser samarbeidet mellom fagdommer og lekdommer i meddomsretten i sine intervjuer med 20 meddommere. Litt over halvparten oppgir at samarbeidet

fungerte godt (s. 66). Halvparten oppgir at de ikke følte seg påvirket av fagdommeren. I den andre halvparten sa noen at de var blitt litt påvirket, resten at de var blitt veldig påvirket. De fleste oppga også at de hadde inntrykk av at fagdommeren lyttet til deres synspunkter. *Qvale/Henriksen 2000* observerte imidlertid at lekdommerne noen ganger hadde problemer med å nå frem med sine synspunkter når det var uenighet om faktum:

«Når dommerne imidlertid er uenig om faktum, kan det se ut som om det er en tendens til at det da er fagdommers oppfatning av faktum som blir lagt til grunn.» (s. 54)

Studien til *Qvale/Henriksen 2000* omfatter imidlertid bare et lite antall saker og intervjuer med et lite antall lekdommere, slik at man ikke kan legge stor vekt på denne studien her.

Tennøe/Simonsen 2002 undersøkte flere trekk ved meddomsretten, der samarbeidet mellom fagdommere og meddommere var blant de mest sentrale. De ga syv påstander om domskonferansen som respondentene skulle ta stilling til ved å svare «helt enig», «delvis enig», «delvis uenig», «helt uenig» eller «vet ikke». Særlig disse påstandene er relevante for oss:

«4 Under domskonferansen hadde jeg ikke inntrykk av at administrator lyttet til det jeg hadde å si»

«5 Administrators kommentarer til synet jeg ga uttrykk for viste at jeg ble tatt på alvor»

«6 Jeg opplevde å være under press fra administrator under domskonferansen»

«7 Da domskonferansen var slutt følte jeg at mitt syn var kommet godt frem og vurdert av de øvrige dommerne»

Tennøe/Simonsen 2002 oppgir bare svarene til noen av påstandene. Til påstand 6 oppga 95 % at de var «helt uenig», 2 % var «delvis uenig», 1 % var «delvis enig», ingen var «helt enig». Dette samsvarer med at 85 % sa seg «helt enig» og 5 % delvis enig i påstanden «Jeg ville ikke kviet meg for å si meg uenig med administrator/de øvrige dommere dersom det hadde vært aktuelt». Alt dette tilsier at lekdommerne verken føler seg overkjørt av fagdommeren eller er redde for å gi uttrykk for sin oppfatning. Funnet blir likevel svekket av at «en del svarskjemaer» er fylt ut med svaret «helt enig» til påstand 4), noe Tennøe og Simonsen tolker som at spørsmålet var dårlig stilt fordi disse svarene ikke samsvarer med det respondentene oppgir til andre spørsmål.

Også *Bjørnstad 2003* er inne på disse spørsmålene i sine intervjuer av jurymedlemmer. Hun finner at valget av formann virket noe tilfeldig (s. 105-106), men utover dette tegnes det et positivt bilde av rådslagningen. Diskusjonen omtales som alvorlig og seriøs (s. 107), der det ikke er noe stort problem at ett eller noen av jurymedlemmene forsøker å være dominerende (s. 109), der de bruker den tiden de trenger (s. 109-110) og der respondentene uttrykker en opplevelse av at alles stemmer i praksis teller like mye (s. 108):

«Jeg finner at jurymedlemmene driver en felles konstruksjon av «sannheten» i rådslagningen. Selv om det finnes uenigheter innad i juryen i gruppens konstruksjonsprosess, oppleves diskusjonen ... i rådslagningen som svært positiv.» (s. 107, uth. i orig.) ... «Dette er gjennomgående i materialet, informantene er svært positive til rådslagningen.» (s. 108, uth. i orig.).

Dette tilsier at det ikke er store problemer knyttet til at noen jurymedlemmer er dominerende, men også dette er en liten studie som det ikke er grunn til å legge stor vekt på.

Også *Nygaard 2010a* stiller spørsmål om rådslagningen i sine intervjuer med jurymedlemmer. Han finner at de fleste hadde gjort seg opp en mening allerede før rådslagningen, men han forsømt å spørre direkte om hvor mange som ombestemte seg under rådslagningen (s. 125). *Nygaard 2010a* har likevel et klart inntrykk av at det under rådslagningen skjedde lite som påvirket saksutfallet (s. 125). Hvis dette er riktig, så tilsier det at det ikke er grunn til å tro at noen jurymedlemmer har en dominerende påvirkning av andre jurymedlemmer. Den trekker da i samme retning som *Hauge/Bratholm 1971* og *Bjørnstad 2003*, slik at det ikke i denne forskningen er noe som tyder på at jurymedlemmer er dominerende.

5.2 Lagmannens rettsbelæring

I jury-saker skal lagmannens rettsbelæring sørge for at jurymedlemmene forstår de relevante rettsreglene. Spørsmålet om hva belæringen inneholder og hva jurymedlemmene klarer å få ut av den, kan derfor være avgjørende for at jurymedlemmene forstår rettsreglene. Flere kritikere av juryordningen har hevdet at det å kommunisere rettsreglene fra fagdommer til lekdommer via en rettsbelæring er en for krevende øvelse som fungerer dårlig i praksis. I løpet av de siste tiårene foreligger det noen empiriske studier som kan si litt om dette:

Leivestad 1952 stilte i sin spørreundersøkelse et spørsmål om lagmannens rettsbelæring. Svarene oppsummerer han slik:

«Det viser seg at de aller fleste, 178 i alt, mener at prosedyren og lagmannens rettsbelæring gir lagretten tilstrekkelig vegledning. Det gjelder også storparten av dem som holder på meddomsrett, selv om det her er forholdsvis flest utilfredse. Det er ialt bare 23 som mener at vegledningen ikke er tilstrekkelig, og 7 av disse er meddomsrettstilhengere.» (s. 326)

De fleste oppgir altså at rettsbelæringen gir tilstrekkelig veiledning. Til gjengjeld oppga 161 at lagretten i større grad bør kunne stille spørsmål til retten, mens 22 mener at dette ikke trengs. Til spørsmålet om lagmannen i rettsbelæringen bør si sin mening om skyldspørsmålet, er meningene delte. 85 er for at lagmannen sier sin mening, 101 er imot, mens 13 ikke vet.

Også *Hauge/Bratholm 1971* stilte noen spørsmål om innholdet i spørsmålsskriftet og rettsbelæringen. Lagrettemedlemmene ble bedt om å ta stilling til denne påstanden:

«de spørsmålene som ble stilt til juryen i den sisten saken de hadde behandlet var forståelig og om rettsbelæringen var saklig og tilstrekkelig klargjørende» (s. 400).

Her oppga 85 % at spørsmålene var helt forståelige og 11 % at de stort sett var forståelige, mens mindre enn 1 % oppga at spørsmålene var vanskelige å forstå. 68 % oppga at lagmannens rettsbelæring var meget saklig og klargjørende, 27 % at den stort sett var saklig og klargjørende, mens mindre enn 2 % oppga at den ikke var saklig og klargjørende.

Rettsbelæringen var også tema i intervjuene som *Bjørnstad 2003* utførte med sine jurymedlemmer. Konklusjonen er stort sett positiv:

«Gjøres fagdommernes tale til de ikke profesjonelle dommerne forståelig viser materialet at jurymedlemmene har stort utbytte av talen, og således kan fagdommerne langt på vei forklare juryen hva det er juryen skal gjøre, og således unngå en del av de påståtte uheldige konsekvenser juryordningen kan bringe med seg.» (s. 64-65)

Det er også verdt å merke seg at *Bjørnstad 2003* s. 65 finner at «jurymedlemmene i de fleste tilfeller oppfatter talen noenlunde likt, men legger vekt på eller husker best, forskjellige sider ved den.»

Dette er som sagt en liten studie med få respondenter og som det derfor ikke kan legges stor vekt på.

Også i intervjuene til *Nygard 2010a* er rettsbelæringen et tema. Jurymedlemmenes oppfatning av *bevisskravet* er tema hos *Nygard 2010a*, som stilte noen spørsmål om dette under intervjuene. Han stilte først spørsmålet

«Husker du hva lagmannen sa om kravet til overbevisning og rimelig tvil?» (s. 119)

Her svarte 44 ja, mens 73 svarte nei. Det neste spørsmålet er ikke angitt nøyaktig av *Nygard*, men bare angitt som «om rimelig tvil». Her oppgir bare 9 at de husker hva dommeren sa under rettsbelæringen, mens 108 oppgir at de ikke husker. Det er ikke lett å se noen tendens i disse svarene. Tvert om virker det som respondentene gir motstridende svar, noe som kan tyde på at spørsmålene er upresist stilt eller at respondentene av andre grunner svarer på noe annet enn det intervjueren vil at de skal svare på. Og selv om *Nygard 2010a* gjengir noen innbyrdes motstridende oppfatninger som enkelte respondenter har gitt om beviskravet slik det fremstod i rettsbelæringen (s. 120-124), så er spørsmålet *Nygard* stilte så vidt unøyaktig gjengitt at det er vanskelig å vurdere hvor sterk empirisk støtte studien hans gir for påstanden om at rettsbelæringen fungerer dårlig i praksis. Dessuten kan det hende at respondentene hadde en klarere og mer stringent oppfatning av beviskravet like etter at rettsbelæringen var ferdig enn de har på det senere tidspunktet da *Nygards* intervjuer ble gjennomført.

5.3 Informasjonen til lekdommerne

Flere studier tar opp spørsmålet om hvilken informasjon lekdommerne får før de avlegger tjeneste. Dette er ikke noe som primært angår samarbeidet mellom fagdommer og lekdommer, men det angår samarbeidet mellom domstolen og lekdommerne. Og forskningen er her ganske samstemt om at lekdommerne ønsker mer og bedre informasjon om vervet som lekdommer: *Hauge/Bratholm 1971* oppgir mange av de ca. 1300 lekdommerne som ble spurt at de ønsket mer og bedre informasjon (s. 397). Av domsmennene oppga 78 % og 64 % av lagrettemedlemmene at de burde få bedre informasjon om hvordan de var blitt valgt ut som lekdommer. Og på spørsmål om de burde få bedre informasjon om hva vervet innebar, kom det bekreftende svar fra 75 % av domsmennene og 74 % av lagrettemennene. Denne studien er gammel,

men nyere studier bekrefter dette. *Tennøe/Simonsen 2002* er inne på at informasjonen som sendes til meddommerne er for dårlig, det samme er *Bjørnestad 2003*:

«Informantene sier at den informasjon man mottar før man møter i første sak, er svært viktig. Men, informasjonen er for dårlig og den bør forbedres fordi den utelater en del viktige forhold, trolig fordi den tar for gitt at jurymedlemmene kan mer enn de faktisk gjør, for eksempel om straffeprosess. En annen mulig grunn kan være at man ikke er klar over hva som er viktig å fortelle.» (s. 61).

Dette er imidlertid ikke noe som er spesielt for henholdsvis juryordningen eller meddomsrettsordningen, men er et generelt problem ved bruk av lekdommere.

5.4 Oppsummering

De fleste studiene gir et positivt bilde av både juryen og meddomsretten. Det er likevel verdt å merke seg at *Hartmann 1990*, som er den studien som i størst grad sammenligner påvirkningsargumentet for meddomsrett og jury, finner at det er flere jurymedlemmer som føler seg dominert av andre jurymedlemmer enn det er meddommere som føler seg dominert av fagdommeren. Dette trenger som sagt ikke å innebære at graden av dominerende opptreden er sterkere i juryen, men det innebærer – sammen med annen forskning – at det er vanskelig å finne støtte for argumentet om at en ordning med meddomsrett vil gi større risiko for dominerende enkeltmedlemmer enn det en juryordning vil gi.

De fleste studier legger til grunn at dommerens rettsbelæring stort sett blir oppfattet av lekdommerne, men disse studiene dreier seg bare om hva lekdommerne selv oppgir om sin forståelse – om de *virkelig* har forstått rettsbelæringen er det vanskeligere å si noe om. De fleste studiene tilsier at lekdommerne gjerne vil ha mer og bedre informasjon om vervet.

6 Tillitsargumentet

6.1 Tillit som argument for juryen

Et argument for juryen har vært at allmennheten vil ha større tillit til strafferettspleien og konkrete straffedommer hvis de er behandlet av jury enn hvis de er behandlet av meddomsrett. Dette kan formuleres som at vanlige menneskers respekt

for lov og rett blir sterkere hvis vanlige mennesker har avgjørende innflytelse på rettens viktigste avgjørelser,⁶⁶ men også som at juryen øker rettsystemets legitimitet:

«Til tross for mangler er juryordningen et viktig demokratisk og legitimitetsskapende element i vårt rettssystem, med mer enn symbolsk og tradisjonsbevarende betydning.» (Olaussen 1999 s. 439)

Tilhengere av meddomsretten vil gjerne benekte dette, og hevde at det ikke er grunn til å tro at folk vil ha lettere for å ha tiltro til dommer fattet av en jury, jf. *Bratholm 1980* s. 578:

«Det er i dag liten grunn til å anta at flertallet i folket, regjeringen eller i Stortinget står bak forslaget om jury.»

Man vil dermed si at det å avskaffe juryen også vil bli støttet av lekfolk.⁶⁷ Også her har altså tilhengerne av de to ordningene ulike virkelighetsoppfatninger.

6.2 Empiriske studier

Spørsmål om hvilke oppfatninger folk flest har om en rettslig ordning, er egnet for empiriske undersøkelser. Ofte vil spørreundersøkelser være godt egnet. Slike undersøkelser kan i liten grad si noe om juryen er mer rasjonelle beslutningstakere enn en meddomsrett, men kan si noe om hvilke oppfatninger mennesker har om hvilken ordning som er «best». I Norge er det også utført flere slike studier:

Hovedtemaet for *Leivestad 1952* er tesen om at lekfolk foretrekker jury fremfor meddomsrett. Disse spørsmålene ble stilt til respondentene:

«2.a. Anser De jurysystemet for å være det beste for alle saker?

b. Anser De stor meddomsrett for å være det beste for alle saker?

c. Mener De at jurysystemet er det beste for visse saker, stor meddomsrett for andre saker?

⁶⁶ Jf. *Blom 1970* s. 194: «mon ikke respekten for lov og rett i det lange løp er best tjent med den mest akutte og dramatiske konfrontasjon mellom samfundet og individet avgjøres av folkevalgte «som paa grund av sin rettsindighet, dyktighet og selvstændighet anses for særlig skikket til hvervet?».

⁶⁷ Se *Garde/Strandbakken 2001* s. 5.

I tilfelle, kan De oppgi hvilke saker De mener bør behandles av jury, hvilke av stor meddomsrett?» (s. 320)

Leivestad hadde i et følgebrev forklart hva jury-systemet og stor meddomsrett innebærer. I tillegg stilte han noen kontrollspørsmål (spm. 3 og 4) som skulle sjekke om respondentene forsto hva de hadde svart på under spørsmål 2. *Leivestad 1952* oppsummerer holdningene til jury vs. meddomsrett på denne måten:

«Av samtlige 237 viser det seg at 41 erklærer seg som tilhengere av jury for alle lagmannsrettssaker. 52 holder på stor meddomsrett for alle saker, mens 85 vil ha jury for visse saker, stor meddomsrett for andre. 29 erklærer at de ikke vet hva som er best; av disse har 27 bare prøvet ett av systemene og mener av den grunn at de mangler forutsetninger for å kunne velge.» (s. 322)

Studien ga dermed ingen klar tendens, selv om et lite flertall foretrakk stor meddomsrett fremfor jury. Studien ga imidlertid høy korrelasjon mellom oppfatninger om hvilket system som er best og hvilken ordning lagrettemennene selv hadde vært med på:

«Av de 26 som bare har gjort tjeneste i stor meddomsrett, er det ingen som holder på bare jury for alle saker. 11 av dem vil bare ha stor meddomsrett. 7 vil ha både jury og stor meddomsrett. 6 vet ikke hva som er best og 2 svar er uklare. – Av de 104 som bare har vært med i jury, holder 23 på jurysystemet for alle saker, mens bare 9 holder tilsvarende på bare meddomsrett. 34 vil ha begge systemer ved siden av hverandre for forskjellige arter saker, 21 vet ikke hva som er best, og 17 svar er uklare.» (s. 322)

Av de 107 som hadde gjort tjeneste både i jury og meddomsrett, mener 18 at bare jury er best, 32 holder på bare meddomsrett, mens 44 vil ha begge deler (s. 323). *Leivestad 1952* oppgir at man bør være forsiktig med å trekke generelle slutninger fra studien, bl.a. fordi den er liten, svarene kan være influert av følgebrevet og fordi man ikke vet hvor sterkt de enkelte har overveiet sine svar (s. 417). Han drister seg likevel til å trekke denne slutningen:

«Hovedinntrykket er at det finnes en utbredt åpenhet for drøftelse og overveielse av retter-

gangsordningen i straffesaker, og at det er uberegtiget når det har vært en alminnelig juristoppfatning at reformforslag ville bli møtt med en mur av innbitt motstand fordi juryen skulle oppfattes som et hellig demokratisk dyr.» (s. 418)

Studien tilsier i det minste at det i 1952 ikke var en sterk majoritet for jury fremfor meddomsrett. Som *Leivestad 1952* trekker frem, tilsier studien først og fremst at lekmennene ser juryordningen og meddomsrettsordningen som to «likeverdige, fult forsvarlige og brukbare domstolsformer» (s. 422).

Leivestad 1952 er imidlertid en studie av lekdommernes oppfatninger, slik at man ikke uten videre kan ta dette til inntekt for hva folk flest mener. *Bratholm/Hauge 1971* er derimot en studie av befolkningens oppfatning om jury og meddomsrett. Studien var initiert av innstillingen fra straffeprosesslovkomiteen hvor 8 av 9 medlemmer gikk inn for stor meddomsrett i stedet for jury. *Bratholm/Hauge 1971* ville undersøke om komiteens oppfatning hadde støtte i befolkningen. De laget en spørreundersøkelse der 796 menn og 792 kvinner over hele landet ble stilt følgende spørsmål:

«I straffesaker som går for lagmannsrett avgjør juryen om tiltalte er skyldig eller ikke. Juryen består av 10 legfolk uten juridisk utdanning. Det diskuteres i dag om det ville være bedre at legfolk og juridiske dommere avgjør skyldspørsmålet sammen, men slik at legfolkene utgjør flertallet i lagmannsretten.

Hva er etter Deres mening det beste – at skyldspørsmålet avgjøres av en jury eller av juridiske dommer og legfolk i fellesskap?

Intervjuobjektene fikk valget mellom tre svaralternativer: «Det beste er at skyldspørsmålet avgjøres av en jury», «Det beste er at skyldspørsmålet avgjøres av de juridiske dommere og legfolk i fellesskap» og «Det ene kan være like bra som det annet». I tillegg kom svaralternativet «vet ikke».» (s. 75)

21 % av mennene oppga at juryen var det beste, mens 12 % av kvinnene ga uttrykk for dette. 54 % av mennene ga uttrykk for at kombinasjonen av legfolk og juridiske dommere var det beste, mens 51 % av kvinnene ga uttrykk for dette. Et klart flertall oppga dermed at de foretrakk meddomsrett fremfor jury.

Hauge/Bratholm 1971 er en studie av lekdommerne og deres oppfatninger. For å avdekke

deres oppfatning om jury og meddomsrett, spurte de:

«Hva er etter Deres mening det beste, at skyldspørsmålet avgjøres av en jury eller av juridiske dommere og legdommere i fellesskap (stor meddomsrett)?» (s. 390)

Blant domsmennene oppga 81 % at de foretrakk at skyldspørsmålet ble avgjort av meddomsrett, mens 6 % oppga at de foretrakk at skyldspørsmålet ble avgjort av jury. (s. 390). Blant lagrettemedlemmene oppga 53 % at de foretrakk at skyldspørsmålet ble avgjort av meddomsrett, mens 28 % oppga at de foretrakk at skyldspørsmålet ble avgjort av jury. 13 % av domsmennene og 20 % av lagrettemennene svarte ikke på spørsmålet eller valgte alternativene «Det ene er like bra som det andre» eller «Vet ikke». Studien viser også en klar forskjell med hensyn til hvor lagrettemedlemmene var bosatt: «Mens 33 % av dem som var bosatt på landsbygd foretrakk jury og 42 % meddomsrett, var fordelingen i tettbygde strøk 27 % mot 54 % og i byer 26 % mot 57 %.» Studien viser også at juryen har langt lavere tilslutning i de lavere sosiale lag enn i de høyere sosiale lag. *Hauge/Bratholm 1971* er imidlertid inne på at spørsmålet kan ha vært noe ledende, selv om de har anstrengt seg for å gjøre det så nøytralt som mulig. De konkluderer derfor med at tallene viser at det «er en klar majoritet til fordel for meddomsrettssystemet blant norske legdommere» (s. 391).

Hartmann 1990 er en spørreundersøkelse «hos jurymedlemmer i Frostating om deres erfaringer med hensyn til å treffe avgjørelser henholdsvis bare sammen med andre legdommere i jury og i blandet rett sammen med fagdommere» (s. 121). Hartmann anser dette spørsmålet som det mest interessante:

5) Sammenligning:

Hvor syntes du det var tryggest og sikrest å treffe avgjørelse?

a) I jury uten jurister	23
b) I retten sammen med jurister	179
c) Begge deler like trygge	16
d) Ubesvart	34

Dette betyr at 89 % foretrakk alternativet «i retten sammen med jurister», noe som tilsier at de foretrekker meddomsrett fremfor jury og som bekrefter resultatet hos *Hauge/Bratholm 1971*. I dag er likevel *Hartmann 1990* mer interessant fordi den

er nyere og fordi det var mange respondenter med erfaring fra både jury og meddomsrett, mens det hos *Hauge/Bratholm 1971* var få som hadde denne erfaringen.

Olaussen 2005 er en spørreundersøkelse der 854 tilfeldig utvalgte voksne ble stilt spørsmål om lekdommerordningen (s. 130-131). Studien viser at 70 % hadde noe kjennskap til ordningen med lekdommere, og at andelen steg med utdanningsnivået til de som ble spurt (s. 131). Dette er relevant fordi kunnskap om lekdommerordningen er nødvendig for at den kan påvirke folks tillit til domstolene. De som kjente til ordningen ble også spurt om lekdommerordningen styrker eller svekker deres tillit, eller om den ikke har noen betydning:

«Svarene på dette spørsmålet viser at nesten alle (92 %) av de som kjenner til lekdommerordningen har en oppfatning av hvilken betydning ordningen har for deres tillit til domstolene. Men alle mener ikke at lekdommerne styrker tilliten ... Drøyt halvdel, 51.7 %, av de spurte svarer at ordningen *styrker* tilliten, 28.2 % svarer at lekdommerne *ikke betyr noe* for deres tillit, mens 11.7 % svarer at lekdommerordningen *svekker* deres tillit til domstolene.» (s. 132, uth. i orig.)

Dette tilsier at lekdommerinnslaget er viktig for tilliten til domstolene, og at det for de fleste øker tilliten til domstolen. Men dette sier bare noe om betydningen av lekdommerinnslaget som sådan, men ingenting om folks tillit er høyest når lekdommerne inngår i en jury eller i en meddomsrett.

6.3 Oppsummering

En ganske fersk studie (*Olaussen 2005*) tilsier at lekfolks deltakelse er viktig for tilliten folk flest har til domstolene, men den kan ikke uten videre si noe om valget mellom jury og meddomsrett. En eldre studie (*Bratholm/Hauge 1971*) tilsier at et flertall av befolkningen den gang ville ha større tillit til en ordning basert på meddomsrett enn til en ordning basert på jury. Studier av lekdommernes egne oppfatninger (*Leivestad 1952*, *Hauge/Bratholm 1971* og *Hartmann 1990*) tilsier stort sett at lekdommerne selv foretrekker meddomsrett fremfor jury.

Litteraturliste:

- Andenæs 1984* = Johs. Andenæs, Tanker omkring ny norsk straffeprosesslov, i Jussens Venner 1984 s. 123-139.
- Backer 1980* = Finn Backer, Juryen – enda en gang, i Lov og Rett 1980 s. 268-272.
- Backer 1989* = Finn Backer, Trenger vi juryen, i Forsvareren Alf Nordhus 70 år – *et debattskrift* (Stanghelle/Ulateig red.), Oslo 1989 s. 177-193.
- Bennett/Feldman 1981* = W. Lance Bennett and Martha S. Feldman. Reconstructing Reality in the Courtroom, London/New York 1981.
- Blom 1970* = Knut Blom, Forsvar for juryen, i Lov og Rett 1970 s. 190-194.
- Bjørnstad 2003* = Vibeke Bjørnstad, Jury medlem – på godt og vondt: En kvalitativ sosiologisk studie av jurymedlemmenes erfaringer ved å være sådanne medlemmer, upublisert masteroppgave levert ved Sosiologisk Institutt (UiB) 2003-2004.
- Bolding 1987* = Per Olof Bolding, Behövs lekmän i domstolarna?, i Retfærd 1987 s. 61-62.
- Bratholm 1980* = Anders Bratholm, Jury?, i Lov og Rett 1980 s. 577-578.
- Bratholm 1990* = Anders Bratholm, Juryen for fall, i Lov og Rett 1990 s. 129-130.
- Bratholm/Eskeland (red.) 2008* = Anders Bratholm og Ståle Eskeland, Justismord og rettsikkerhet, Oslo 2008.
- Bratholm/Hauge 1971* = Anders Bratholm og Ragnar Hauge, i Lov og Rett 1971 s. 74-77.
- Dahl/Enemo 2002* = Janne Dahl og Ina Enemo, Juryers vurdering av troverdighet, hovedoppgave ved Psykologisk institutt (UiO) 2002.
- Dahl m.fl. 2006* = Janne Dahl, Ida Enemo, Guri C. Drevland, Ellen Wessel, Dag Erik Eilertsen and Svein Magnussen, Displayed Emotions and Witness Credibility: A Comparison of Judgements by Individuals and Mock Juries, i Applied Cognitive Psychology 2006.
- Drevland/Wessel 2000* = Guri C. B. Drevland og Ellen Wessel, «Det er ikke det du sier, men måten du sier det på»: Betydningen av emosjonelle uttrykk for vitners troverdighet, hovedoppgave ved Psykologisk institutt (UiO) 2000.
- Diesen 1996* = Christian Diesen, Lekmän som domare, Stockholm 1996.
- Eftestøl 1971* = E. T. Eftestøl, Jury eller meddomsrett, i Lov og Rett 1971 s. 70-74.
- Elden 1999* = John Christian Elden: Juryen – rettsikkerhetsgaranti eller anakronisme, i Juryordningen: Artikler basert på manuskripter fra seminaret om lagretteordningen 8. oktober

- 1999 – Den norske advokatforening temahefte nr 68, Oslo 1999 s. 50-54.
- Garde/Strandbakken 2001* = Peter Garde og Asbjørn Strandbakken, Juryen: Avskaffe, reformere eller begrense bruken av den?, i Lov og Rett 2001 s. 3-31.
- Granhag/Ask 2008* = Pär Anders Granhag og Karl Ask, Psykologiska perspektiv på bevisvärdering, i Handbok i rättspsykologi (Granhag/Ask red.) Stockholm 2008 s. 407-422.
- Hartmann 1990* = Henrik Greve Hartmann, Meddomsrett eller jury, i Lov og Rett 1990 s. 121-128.
- Hastie/Penrod/Pennington 1983* = Reid Hastie, Steven D. Penrod and Nancy Pennington, Inside the Jury, Harvard 1983.
- Hauge/Bratholm 1971* = Ragnar Hauge og Anders Bratholm, Meddomsrett eller jury? – En undersøkelse av legdommernes syn, i Lov og Rett 1971 s. 385-408.
- Kalven/Zeisel 1971* = Harry Kalven Jr. and Hans Zeisel, The American Jury, second edition, Phoenix 1971.
- Kaufmann m.fl. 2003* = Geir Kaufmann, Guri C. Drevland, Ellen Wessel, Geir Overskeid and Svein Magnussen, The Importance of Being Earnest: Displayed Emotions and Witness Credibility, i Applied Cognitive Psychology 2003 s. 21-34.
- Kjus 2008* = Audun Kjus, Sakens fakta: Fortellingsstrategier i straffesaker, Oslo 2008.
- Klami/Hämäläinen 1992* = Hannu Tapani Klami and Merva Hämäläinen, Lawyers and Laymen on the Bench: A study of Comparative Legal Sociology, Helsinki 1992.
- Kolflaath 2004a* = Eivind Kolflaath, Bevisbedømmelse – sannsynlighet eller fortellinger, i Jusens Venner 2004 s. 279-304.
- Kolflaath 2004b* = Eivind Kolflaath, Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss, Bergen 2004.
- Leivestad 1952* = Trygve Leivestad, Meddomsrett eller jury i straffesaker for lagmannsrett, i Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap 1952 s. 317-328 og 417-422.
- Lundgaard 1999* = Hans Petter Lundgaard, Fire års erfaring med jurysystemet under toinstansordningen – sett fra dommersetet, i Juryordningen: Artikler basert på manuskripter fra seminaret om lagretteordningen 8. oktober 1999 – Den norske advokatforening temahefte nr 68, Oslo 1999 s. 38-45.
- Magnussen 2004* = Svein Magnussen, Vitnepsykologi: Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettsal, Oslo 2004.
- Magnussen m.fl. 2009* = Svein Magnussen, Annika Melinder, Ulf Stridbeck og Abid Q. Raja, Beliefs About Factors Affecting the Reliability of Eyewitness Testimony: A Comparison of Judges, Jurors and the General Public, i Applied Cognitive Psychology 2009 s. 122-133.
- Magnussen/Stridbeck 2001* = Svein Magnussen og Ulf Stridbeck, Vurdering av troverdighet: Hva sier forskningen?, i Tidsskrift for strafferett 2001 s. 81-97.
- Nygaard 2003* = Lars-Jonas Nygaard, Juryordningen – erfaringer fra en intervjuundersøkelse, i Lov og Rett 2003 s. 290-296.
- Nygaard 2009a* = Lars-Jonas Nygaard, Hva må skje med juryordningen?, i Tidsskrift for Rettsvitenskap 2009 s. 675-693.
- Nygaard 2009b* = Lars-Jonas Nygaard, Nærmer vi oss slutten for juryordningen?, i Lov og Rett 2009 s. 104-111.
- Nygaard 2009c* = Lars-Jonas Nygaard, Skyldavgjørelse med eller uten begrunnelse, i Lov og Rett 2009 s. 425-432.
- Nygaard 2010a* = Lars-Jonas Nygaard, Juryen for fall: Demokrati og rettssikkerhet, Oslo 2010.
- Nygaard 2010b* = Lars-Jonas Nygaard, Lekdommere i Norden, i Lov og Rett 2010 s. 179-191.
- Nygaard 2010c* = Lars-Jonas Nygaard, Skyldavgjørelsen skal begrunnes – men av hvem?, i Lov og Rett 2010 s. 363-366.
- Olaussen 1998* = Leif Petter Olaussen, Er juryordningen betryggende nok?, i Lov og Rett 1998 s. 436-440.
- Olaussen 2005* = Leif Petter Olaussen, Folks tillit til og medvirkning i domstolene, i Tidsskrift for strafferett 2005 s. 119-143.
- Pennington/Hastie 1991* = Nancy Pennington og Reid Hastie, A Cognitive Theory of Juror Decision Making: The Story Model, i Cardozo Law Review 1991-1992 s. 519-557.
- Pennington/Hastie 1993* = Nancy Pennington og Reid Hastie, The story model for juror decision making, i Inside the Juror: The Psychology of Juror Decision Making (Hastie ed.) Cambridge 1993 s. 192-221.
- Qvale/Henriksen 2000* = Anniken Qvale og Anne Hazeland Henriksen, Dømmes du av dine likemenn: En studie av meddommerordningen, i Institutt for Offentlig retts skriftserie nr. 66, Oslo 2000.
- Skyberg 2001* = Lisbeth Fullu Skyberg, Iscenesatt rettferdighet: En sosiologisk analyse av domstolens praksis, upublisert hovedfagsoppgave fra Universitetet i Oslo 2001.
- Stridbeck 1999* = Ulf Stridbeck, Lagrettordningen i andre land. Diskuterer man samme problem-

stillinger der?, i Juryordningen: Artikler basert på manuskripter fra seminaret om lagretteordningen 8. oktober 1999 – Den norske advokatforening temahefte nr. 68, Oslo 1999 s. 9-37.

Tennøe/Simonsen 2002 = Janne Tennøe og Nils Simonsen, Meddommerprosjektet, resultater fra en upublisert spørreundersøkelse til meddommere i straffesaker, Skien/Oslo 2002.

Vidmar/Hans 2007 = Neil Vidmar and Valerie P. Hans, American Juries: The Verdict, New York 2007.

Wagenaar m.fl. 1993 = Willem Wagenaar, Peter J. van Koppen og Hans F. M. Crombag, Ancho-

red Narratives: The Psychology of Criminal Evidence, Hampstead 1993.

Wessel/Bollingmo 2007 = Ellen Ottesen Wessel og Guri C. Bollingmo, The emotional witness – A study of judgments of credibility, Oslo 2007.

Wessel m.fl. 2006 = Ellen Wessel, Guri C. B. Drevland, Dag Erik Eilertsen and Svein Magnussen, Credibility of the Emotional Witness: A study of Ratings by Court Judges, i Law and Human Behavior 2006 s. 221-130.

Wilhjelm 1987 = Preben Wilhjelm, Folkevalgte dommere: Lægdommerundersøgelse 1987, i Kriminalistisk Instituts Stencilserie nr. 49, København 1987.

Vedlegg 2

Juryutvalgets lekdommerundersøkelse

Utvalget har i perioden 25. januar til 15. april 2011 gjennomført en spørreundersøkelse rettet mot lekdommere om deres erfaringer fra domstolene. I det følgende gjengis spørsmål og svarfordeling. Det er redegjort nærmere for undersøkelsen i utredningens punkt 7.2.

2. Er du mann eller kvinne?¹

Alternativer	Prosent	Antall
1 Mann	51,9 %	421
2 Kvinne	48,1 %	390
Total	100 %	811

3. Er du over 50 år?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	70,0 %	568
2 Nei	30,0 %	243
Total	100 %	811

4. Fikk du dette spørreskjemaet utdelt i retten eller tilsendt per post?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Retten	41,0 %	326
2 Post	59,0 %	469
Total	100 %	795

5. I hvilke(n) lagmannsrett har du fungert som lekdommer? (sett eventuelt flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Borgarting	35,3 %	286
2 Eidsivating	8,3 %	67
3 Hålogaland	10,0 %	81
4 Gulating	19,6 %	159
5 Agder	15,0 %	122
6 Frostating	12,6 %	102
Total	100,8 %	811

6. I hvor mange jurysaker har du samlet sett deltatt?

Alternativer	Prosent	Antall
1 1-3 saker	27,8 %	224
2 4-7 saker	34,7 %	279
3 flere enn syv saker	37,5 %	302
Total	100 %	805

7. Hvor mange ganger har du samlet sett deltatt under straffutmålingen i jurysak (altså etter at juryen har funnet tiltalte skyldig)?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ingen	19,1 %	155
2 1-3 saker	53,7 %	435
3 3-7 saker	21,6 %	175
4 flere enn syv saker	5,6 %	45
Total	100 %	810

¹ Spørsmål 1 ble kun brukt i forbindelse med registreringsarbeidet, og ble ikke gjort kjent for respondentene.

8. I hvor mange meddomsrettsbehandlinger i lagmannsrett (saker der fagdommere sitter sammen med lekdommere hele tiden) har du deltatt?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ingen	22,7 %	184
2 1-3 saker	49,8 %	404
3 4-7 saker	19,8 %	161
4 flere enn syv saker	7,8 %	63
Total	100 %	812

9. Synes du at du fikk tilstrekkelig informasjon om hva oppgaven som lekdommer innebærer før du møtte i domstolen?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	78,2 %	633
2 Nei	16,8 %	136
3 Vet ikke	4,9 %	40
Total	100 %	809

10. Synes du at du fikk nok informasjon om hva oppgaven som lekdommer innebærer da du møtte i domstolen?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	86,8 %	701
2 Nei	9,0 %	73
3 Vet ikke	4,2 %	34
Total	100 %	808

11. I hvilken grad forstår du spørsmålene som skal besvares av lagretten i jursaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	50,8 %	412
2 I stor grad	46,6 %	378
3 I noen grad	2,5 %	20
4 I liten grad	0,1 %	1
5 Vet ikke	0,0 %	0
Total	100 %	811

12. Opplever du at de øvrige lekdommerne forstår spørsmålene som skal besvares av lagretten i jursaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	17,5 %	142
2 I stor grad	66,9 %	542
3 I noen grad	13,5 %	109
4 I liten grad	0,5 %	4
5 Vet ikke	1,6 %	13
Total	100 %	810

13. Forstår du rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	50,4 %	408
2 I stor grad	46,2 %	374
3 I noen grad	3,1 %	25
4 I liten grad	0,2 %	2
5 Vet ikke	0,1 %	1
Total	100 %	810

14. Opplever du at de øvrige lekdommerene forstår rettsbelæringen som blir gitt av rettens formann før juryen trekker seg tilbake?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	20,5 %	166
2 I stor grad	65,5 %	531
3 I noen grad	12,0 %	97
4 I liten grad	0,6 %	5
5 Vet ikke	1,5 %	12
Total	100 %	811

15. Blir innholdet i rettsbelæringen klarere i løpet av juryens rådslagning?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	17,7 %	141
2 I stor grad	34,0 %	271
3 I noen grad	33,9 %	270
4 I liten grad	12,9 %	103
5 Vet ikke	1,4 %	11
Total	100 %	796

16. Får du under rådslagningen i jurysaker sagt det du ønsker til de øvrige jurymedlemmene når dere skal ta stilling til om tiltalte er skyldig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	61,3 %	496
2 I stor grad	34,5 %	279
3 I noen grad	3,6 %	29
4 I liten grad	0,5 %	4
5 Vet ikke	0,1 %	1
Total	100 %	809

17. Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige jurymedlemmene under rådslagningen i jurysaker sagt alt de ønsker om hvorvidt tiltalte er skyldig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	48,0 %	389
2 I stor grad	44,4 %	360
3 I noen grad	4,9 %	40
4 I liten grad	0,2 %	2
5 Vet ikke	2,5 %	20
Total	100 %	811

18. Håndhever noen aktører det strafferettslige beviskrav om at all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode strengere enn andre?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja, lekdommere	18,3 %	147
2 Ja, fagdommere	18,1 %	145
3 Nei, ingen forskjell	45,7 %	367
4 Vet ikke	17,9 %	144
Total	100 %	803

19. Har du deltatt i jurysak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart syntes at du burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	26,2 %	211
2 Nei	64,8 %	522
3 Husker ikke	9,1 %	73
Total	100 %	806

20. Hva slags sakstype gjaldt det? (Sett eventuelt flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Vold	17,7 %	37
2 Seksuallovbrudd	46,4 %	97
3 Narkotika	42,6 %	89
4 Økonomisk kriminalitet	8,6 %	18
5 Annet	6,2 %	13
Total	121,5 %	209

21. Har du deltatt i jurysak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart opplevde at øvrige lagrettemedlemmer burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	26,9 %	218
2 Nei	53,5 %	433
3 Husker ikke	19,5 %	158
Total	100 %	809

22. Hva slags sakstype gjaldt det? (sett eventuelt flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Vold	19,3 %	42
2 Seksuallovbrudd	52,3 %	114
3 Narkotika	42,7 %	93
4 Økonomisk kriminalitet	7,8 %	17
5 Annet	4,1 %	9
Total	126,2 %	218

23. Er etter din mening enkelte domstolssammensetninger bedre egnet enn andre til å avgjøre om tiltalte er skyldig? (Hvis like egnet, sett flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja, jury	38,2 %	305
2 Ja, meddomsrett	39,5 %	316
3 Ja, rene fagdommerdomstoler	6,3 %	50
4 Nei, ingen betydning	13,3 %	106
5 Vet ikke	23,3 %	186
Total	120,6 %	799

24. Er etter din mening enkelte domstolssammensetninger bedre egnet enn andre til å avgjøre hvilken straff tiltalte bør få? (Hvis like egnet, sett flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja, jury	18,6 %	149
2 Ja, meddomsrett	46,1 %	370
3 Ja, kun fagdommere	19,0 %	152
4 Nei, ingen forskjell	14,0 %	112
5 Vet ikke	19,1 %	153
Total	111,8 %	802

25. Synes du at det er en fordel eller ulempe at stemmegivningen i jursaker er hemmelig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Fordel	53,5 %	432
2 Ulempe	6,4 %	52
3 Fordel og ulempe	18,1 %	146
4 Uten betydning	21,9 %	177
Total	100 %	807

26. Kan du si noe om hva som etter din mening gjør anonym stemmegivning best egnet? (legg eventuelt med tilleggsskriv)

1. Fordel fordi det er full anonymitet. 2. Fordel fordi om det skulle være noen sterke personligheter som fremmer sitt syn og overbevisning på en uheldig måte som kan gjøre at enkelte jurymedlemmer blir påvirket. 3. Fordel fordi det er ditt svar og din overbevisning uavhengig av andres meninger.

Da må de som blir valgt sette seg virkelig inn i saken

Kan slippe ubehagelige episoder i etterkant.

Lettere for alle og si sin mening og ikke si det samme som de andre eller det samme som den «sterkeste» personen.

Lettere for de som ikke synes det er så lett å stå for meningene sine å gå «mot strømmen». Hindrer konformitetspress.

Ærlighet i stemmegivning.

Ser ingen grunn til at det ikke burde være slik. Fordelen med anonymiteten, er beskyttelse av det enkelte jurymedlem (mot evt reaksjoner fra tiltalt eller fornærmede i ettertid), ansvaret er kollektivt.

Unngår gruppepress

Et krav om begrunnelse av stemmegivningen kan føre til at enkelte stemmer mot sin overbevisning.

I enkelte saker føler enkelte lekdommere seg utrygge i forhold til sterkt belasta kriminelle miljøer.

Man stemmer ikke for å tilfredsstille andres syn på saken eller seg selv. Man trenger ikke være redd for å bli stemplet. Man lar seg mindre påvirke.

Uønsket påvirkning av andre unngås. Ja med flere enn 6 stemmer bør beholdes.

Fungerer greit siden flere enn 6 må svare «ja» på skyldspørsmålet, med andre ord 70 % eller mer. Siden dette gjøres på ære og samvittighet, kan det like gjerne være anonymt.

Det styrker det forholdet at hvert medlem gjør seg opp en selvstendig mening. Det kan også være mindre truende i saker mot særskilte voldelige personer/miljøer.

Fordi det etterpå vil kunne spekuleres i stemmetallet, eventuell uenighet.

Tiltalte kan ikke spore opp hvem som har stemt hva..

Det burde ikke ha noen betydning hvem som har stemt hva. Det er jo antallet stemmer som avgjør. Ved straffeutmålinger kan en f.eks. alltid komme med en forklaring på hvorfor en går mot flertallet, da gir det for så vidt mening å nevne deres begrunnelse. Men jeg vet ikke om det gir noe mening å nevne navnene, slik det gjøres i dag. Men det er et poeng å nevne om det er fagdommerne eller lekdømmerne som er blant flertallet/mindretallet. Anonym stemmegivning gjør den enkelte også mindre eksponert.

Å kunne si min mening uten å engste meg for oppmerksomhet om egen person.

Det kan da være lettere ikke å la seg påvirke.

Noen kan bli truet i etterkant.

Vi dømmer folk fra vårt «nærmiljø» -godt at ingen vet hva jeg stemte.

I en jury kan det være enkelte som er «sterkere» i gruppa enn andre og som bevisst eller ubevisst kan styre svarene i en retning. Ved hemmelig stemmegivning slipper hver enkelt å tone flagg helt ut, og kan lettere stå for sin egen overbevisning. Og enhver må jo stemme ut fra den.

Du er friere i ditt svar.

Upåvirket.

Noen kan lett påvirkes. Har opplevd at alle er enige under diskusjonen, men at det er stor forskjell ved avstemming

Kan være sikrere på at meninger kommer frem.

Har ikke opplevd at saker ikke har hatt enstemmighet i spørsmål om skyld. Fordel for jurymedlemmene at dette anonymiseres.

Mener det er lettere å være 100 % ærlig med sin mening.

Fordel i forhold til represalier fra tiltalte og dens nettverk.

Da kvalifisert flertall avgjør utfallet, er det utenfor juryen uinteressant hvem som sier ja eller nei. Men når det skjer uten begrunnelse, er det en rettslig svakhet.

Det er juryen samlet som gir svar, ikke enkeltpersoner.

«Anonymitet» for medlemmenes stemme med hensyn til potensielle represalier.

Selvfølgelig må det være anonymt. Kan ikke stå fram for tiltalte og si hvem sier ja, hvem sier nei.

Ingen diskusjon i ettertid.

Det er god margin når 7 av 10 har stemt ja på skyldspørsmål. Da er spørsmålet grundig drøftet. Juryen slipper reaksjoner i ettertid ved anonym stemmegivning. Ved ikke anonym stemmegivning kan enkelte medlemmer bli stilt spørsmål i presse osv., noe som absolutt ikke kan være ønskelig. Tiltalte kan og hevne seg.

Slipper at sterke personer påvirker svakere personer.

Man slipper ubehageligheter i etterkant.

Overfor fagdommer uten betydning, men overfor tiltalte, fordel.

Alle avstemninger av en slik art bør foregå hemmelig for å sikre at folk er ærlige.

Medlemmene føler seg da friere til å ta de rette valg.

Beskyttelse av jurymedlemmene,

Det er lettere å være enig(enstemmighet). Viktig å kunne stemme avvikende uten å måtte forsvare dette utenom juryen.

Dersom pårørende følger saken synes jeg ikke de trenger å vite hvem som stemte hva, heller ikke de straffskyldige. Tror meddommer, jury-medlemmer er mer ærlige når det er hemmelig.

Hensynet til den enkelte som sitter i juryen.

Da tiltalte ikke kan se hvem som har stemt hva.

Dette skulle være unødvendig å grunngi!

Ved svak, til dels dårlig/svak etterforskning.

Det skal ikke være mulig å identifisere hvem som stemte hva etterpå.

Jurymedlemmet blir ikke konfrontert med tiltalte seinere.

Juryen bør fremstå som en enhet og gjøre den mindre utsatt for press utenfra. Jeg tror også at kjent stemmegivning vil gjøre det vanskeligere å gi fellende dom.

Tror at dette medfører at hvert enkelt meddommer i større grad «stoler på seg selv» – og ikke lar seg farve av flertallet – eller mindretallet.

Det er en fordel at ikke tiltalte kan vite hvem som har sagt ja eller nei. Det er en fordel at det er enten ja eller nei, skulle stemmegivningen vært synlig ville tvil også bli mer synlig.

Dersom stemmegivning skal offentliggjøres, dvs. hva den enkelte stemte, vil en i en evt. ankesak skifte fokus fra skyldspørsmål til spørsmål om hvorfor den enkelte stemte slik eller slik. Presset mot enkelt medlemmer vil bli større. Det samme er dersom hvor mange som stemte JA eller NEI blir offentlig gjort. Begrunnelsen for valget vil uansett komme via straffeutmålingen. Føler meg trygg på at dagens ordning er den beste for vårt rettssamfunn.

Fokuset forblir på skyldig / ikkje skyldig, ikkje på «graden» av skyldig / ikkje skyldig. Skyldig med 7 av 10 stemmer ville gje feil fokus. Er ein misnøgd med det opplegget ein har, bør ein vurdere å endre grensa frå «meir enn 6» til f.eks «meir enn 7» før ein gjer stemmetala. Juryen skal seie skyldig eller ikkje skyldig. Det gjer juryen no.

Ikke alle jurymedlemmer er like kompetente til å begrunne sin stemmegiving overfor andre.

Åpenhet er ryddig også i strafferett.

Anonymitet sikrer oppriktighet bedre.

Siden juryen ikke er faglig skolert innen rettslære vil en åpen stemmegiving gi mulighet for etterprøving av resultatet og dermed gi stort grunnlag for anker.

Fordelen er at domfelte ikke vet hvem av jurymedlemmene som stemmer hva.

Vanskelig og tidkrevende å dokumentere for en jury.

Da kan ikke offentligheten eller tiltalte vite hva man stemte.

Kan ikke forfølges i ettertid.

Unngår påvirkning fra de andre i juryen.

I mange tunge narkotikasaker framkommer beskrivelse av vold og trussel om vold. I tillegg er det ofte at vitner nekter å svare fordi de opplever det farlig. Det er derfor naturlig at også jurymedlemmer kan føle det truende å bli presentert med navn. Det samme gjelder den praksis med å skrive navn på mindretall og flertall i straffeutmålingen. Jeg vurderer å søke meg fritatt fra å møte som legmann i narkotikasaker fordi jeg føler det truende og belastende.

Har opplevd at lagrettemedlem har sagt at en var redd for å kunne bli forfulgt av tiltalte dersom denne ble funnet skyldig og kunne se hvem som stemte ja til skyldspørsmålet.

Dersom enkelte ikke har tilstrekkelig selvtilit eller overbevisning til å hevde sitt synspunkt er det en fordel med anonymitet.

Unngår å måtte skrive juridiske finurlige forklaringer.

Jurymedlemmene kan ikke «arresteres» i ettertid, men stemme etter sin vurdering.

Da stemmer alle uten å la seg påvirke av hva andre har stemt.

Forhindrer represalier, eventuelt.

Beskytte juryen.

Det er lettere å stå for sin vurdering av saken uten å føle press fra andre jurymedlemmer m.m. Også ift. Tiltalte og fornærmede.

I tyngre saker kan det være belastende om avstemningen ble offentlig.

Eg tror det vil kunne påvirke stemmegjevinga dersom det ikkje er hemmeleg. Det vil kunna bli eit tryggleiksproblem også.

Juryen vil dermed beholde sin anonymitet.

Det vert då rettast, utan andre omsym.

Fordi tiltalte /og ev. andre impliserte) ikke skal vite kven som fant han/henne skyldig. Kan gi uønsket oppmerksomhet etterpå. I verste fall represalier.

Ingen skal i etterkant av saken bli tillagt personlig ansvar for utfallet.

Jeg synes ikke at den enkelte skal stå frem med sin mening utover avstemningen i jurymøte.

Uheldig f.eks. hvis 5-6 personer har svart ja. Unngå spekulasjoner og dommen fremstår mer troverdig.

Vil ikke bli «påvirket» av forsvar/dommer i noen grad ved avstemningen.

Det skal være juryens, ikke det enkelte medlems stemme som skal komme frem.

Motsetninger og uenigheter i juryen kommer bedre fram når man ikke risikerer å måtte stå til rette overfor andre (parter eller interessenter) i ettertid. Det stopper spekulasjoner om hvem som stemte hva og hvorfor.

Spesielt i skikkelige kriminalsaker, der det blir et personvern.

Lettere å stå for egen overbevisning om hva som er «riktig» avgjørelse.

Det kan være skremmende at tiltalte vet du stemte for domfellelse av han/henne, kan bli trusler i etterkant.

Tror(tenker) flere kommer med sin mening om de kan gjøre det anonymt.

Jeg tror jurymedlemmene ikke er redde for å si sin mening.

Bedre egnet til objektiv vurdering og unngå «gruppepress».

Man unngår diskusjon/spekulasjon om juryen var enig eller delvis enig i avstemningen.

Personvernet.

Det føles tryggere for jurymedlemmene.

Kan være lettere å ta selvstendige valg.

Ingen kan identifiseres av andre aktører i saken

Føler at det trygger vår sikkerhet, lettere å stemme hva man føler for. Foretrekker de anonymiteten det gir.

Enklere for jurymedlemmene å stemme oppriktig.

Det kan ikke komme noe press på jurymedlemmene i ettertid om hvem som stemte hva. Slik det nå er kan det jo være enstemmig, ingen vet.

Den tiltalte bør ikke vite hvem som stemmer for eller imot.

Mindre belastende for jurymedlemmet.

Våger å stemme slik man virkelig mener.

Juryens sikkerhet i ettertid.

Fare for represalier fra tiltalte mot jurymedlemmene.

Mindre fokus på enkeltmedlemmer i juryen. Juryen framstår samla. Beslutninga får dermed større «legitimitet».

Da «tør» alle si sin hva de mener. Selv om de er av fåtall. De behøver ikke la seg påvirke av sterke personlige meninger fra andre jurymedlemmer.

Det er best for jurymedlemmene.

Lettere å stå for egne meninger.

Man sikrer seg bedre at den enkelte svarer etter sin overbevisning.

Fordel for anonymitet til jurymedlemmene.

Anonymitet gir personvern.

Uten anonym stemmegivning kan noen stemme mot sin egen overbevisning i frykt for konsekvenser fra media, tiltalte, forsvarere osv.

Man står friere til å følge egen overbevisning. Eliminere evt. press/påvirkning fra partene,

Anonymiteten i seg selv.

Ingen bør vite hva du stemmer, du kan bli «tatt» siden.

Anonymitet.

Tiltalte og andre slepp å spekulere i kven som evt. var for eller imot skuldsøpørsmålet!

Slipper å måtte stå til rette for svaret for noen. Man ville helt sikkert måtte forklare standpunkt i profilerte saker.

Har opplevd at noen tiltalte framstår som truende.

Ingen spekulasjoner om hvem/hva.

Egen overbevisning. Uansett hvordan saken ender skal ikke få brukes mot noen i ettertid.

Fordi det av og til er meddommer som «tar» de som ikke er enige.

Det gir en trygghet i forhold til å slippe å svare på spørsmål fra forsvarsadvokater og pårørende.

Represalier etter endt sak.

I alvorlige kriminalsaker er det greit å være anonymisert i tilfelle represalier fra kriminelle miljø.

Mindre mulighet for «enighet med siste taler».

Det er en fordel hvis det er tvil om skyldspørsmålet.

Det kan være saker der de dømte er i et miljø som gjør det tryggere for jury/meddommer å være anonyme.

Utelukker all påvirkning fra andre.

Fordi da er det ingen som veit kor mange som har stemt ja eller nei og kam frista å finne ut kven dette er.

Enkelte kvier seg ved stemmegivning. Dette tror jeg vil forverre seg ved åpen stemmegiving. Når stemmegiving skjer ved håndsopprekning internt i juryen, føler enkelte dette også som ubehagelig.

For å unngå eventuelle problem m/partene i saken.

Det blir en selvstendig stemme.

Forholdet til tiltalte.

Gjør at jeg føler meg trygg.

Stemmegiving har jo ingenting med personer å gjøre. Avhengig av juryleder.

Litt tryggere at de tiltalte ikke vet hvem som stemmer hva.

Trenger ikkje frykte represalier fra tiltalte.

Fordelen at det ikke blir kjentgjort hvem som stemte mot eller for. Dette er greit i vanskelige saker, vold eller narkotika.

For å skape minst mulig tvil.

I forhold til de skyldige i f.eks. voldssaker.

Ikke behov for faktisk stemmegivning. Ingen frykt for represalier.

Størst sikkerhet for at man stemmer i tråd med sin overbevisning.

Sikrer riktig stemmegiving.

Saker som er verdiladet og kontroversielle.

Eg ser ikkje kva trong andre har for å vite hva den enkelte i juryen svarar på skuldspørsmålet. I ettertid kunne også jurymedlemmene då også bli utsett for eventuelle spørsmål knyttet til stemmegiveren. Kan lett bli ubehagelig.

Mindretallet vil føle seg presset av flertallet.

Kan være greit hvis du på et seinere tidspunkt skulle møte på noen av de som var med i saken, at de ikke vet hvilken retning du stemte.

Personene i en jury er veldig forskjellige. Sikrer «frihet» for alle.

Unngå at det kan bli tatt hevn/trusler fra tiltalte.

Reaksjoner i ettertid.

Jeg mener det er en fordel å slippe å begrunne hva du har stemt.

På denne måten slipper man å føle seg presset av flertallet til å stemme annerledes enn man i utgangspunktet synes er mest riktig.

Gir best beskyttelse, dersom papirer kommer på avveie.

Du får fram din mening.

Fordi det er mer enn 6 stemmer JA, som teller. Ikke hva hver enkelt har svart.

Blir ikke kjent for den siktede hvordan jurymedlemmene stemte.

Lekdommere vil være ærligere og mer åpne med sine meninger.

Jeg kan ikke se at hverken de involverte partene, fagdommere eller andre har noe med hvem som stemte hva. Det er helt uvesentlig for saken og dets aktører.

Du kan bli gjenkjent og konfrontert med skyldige/uskyldige som vil være en grunn til at du i større grad vert påvirket av dette.

Ikke alle liker å være helt ærlige i sine synspunkter når åpent.

Fordel: Svaret er endelig. Ulempe: Fagdommer veit ikkje stemmetalet i vanskelige saker.

Det kan forekomme hevn og andre ubehageligheter.

Fordi en da kan stemme helt etter sin overbevisning.

Blir ikke påvirket av andre jurymedlemmer.

Etter mitt syn så synes jeg an eventuell dissens er unødvendig å bekjentgjøre.

Større frihet til å stemme etter egen overbevisning, selv om det skulle være på tvers av flertallet.

At man ikke skal måtte forsvare sitt standpunkt overfor andre i ettertid.

Da kommer det ikke frem at f.eks. bare en har stemt mot-kanskje enkelte ikke ville stå fram hvis det var offentlig.

Mindre muligheter for press og evt. ubehageligheter i etterkant.

Et jurymedlem vil ikke kunne bli utsatt for press/trussel.

Fordel: jurymedlemmene unngår ubehag fra dømte i ettertid.

Mindre risiko.

Vernar det einskilde jurymedlem mot ubehagelige etterspill.

Med anonym stemmegiving forstår jeg at ingen andre enn juryen vet hvem, og hvor mange som stemte hva. Fordelen med denne måten å stemme på gjør det mye lettere å stemme i overenstemmelse med min egen overbevisning. I saker med mediepress vil vi som jurymedlemmer lett kunne utsettes for utilbørlig press fra en pågående og profesjonell presse. Da vil vi som er uerfarne med mediepress lett kunne vippes av pinnen. Dette vil føre til at mange av oss vil si fra oss oppgaven som jurymedlem / meddommer.

Juryen er et kollegium som utad står samlet. Jeg tror det er lettere å få en fri argumentasjon og

stemmegivning når den enkeltes standpunkt ikke kommer ut.

En slipper offentlig begrunning.

Ja, fagdommere skal ikke ta stilling til hva vi har stemt og jeg synes det er bra slik det er i dag.

Kan gjøre det lettere å stemme uten utenforliggende hensyn.

Synes det er greit at tiltalte/fornærmede ikke vet hvordan medlemmene har stemt.

Problematisk å klarlegge det i rettsalen.

Lar ikke det faktum at man må stå til rette for avgjørelsen påvirke beslutningen.

Grunnet personlig sikkerhet til dommerne.

Mindre mulighet for å bli «forfulgt» av tiltalte.

Manglende begrunnelse.

Unngår frykt for represalier.

Personen slipper belastningen med å stå frem.

Frykt for hevnaksjon.

Det enkelte jurymedlem er friere til å svare, samt bedre vern i etterkant.

Letter å stå for eget syn på en sak. Også lettere ihht. eksterne trykk på bakgrunn for avgjørelser.

Det er mye lettere å avgi en riktig stemme. i f.eks. hvis det er enighet, istedenfor å gjerne «følge» de andre.

Saker med stor oppmerksomhet hvor enkeltpersoner kan føle press.

Alle tør si sin mening.

Du er anonym, særlig i narkotikasaker.

Det kan hjelpe den straffedømte å forholde seg til avgjørelsen- enn hvis de vet stemmegivningen og dvele ved spm. og kanskje anke hyppigere (?). Synes også det gir litt beskyttelse.

Dette er trygghet for jurymedlemmene.

Drøftelsene innad i juryen forblir der. Reduserer redsel for å måtte «stå til rette» for sitt standpunkt.

Tror at åpen stemmegiving kan føre til press.

Sikkerhet.

Etter min mening vil det være en fordel med anonym stemmegiving-diskusjon blir friere.

Det vil føles bedre for et eventuelt mindretall og dommen virker bedre for fornærmede i saken.

Ivaretar personsikkerheten og mulighet for utstøting av meddommere som stemmer annerledes.

Demper press mot enkeltmedlemmer.

Det enkelte medlem i juryen står friere i å avgi en stemme etter sin overbevisning og ikke i detalj måtte beskrive grunnlaget for sin overbevisning.

Kan i ettertid bli konfrontert av partene og det kan påvirke vurderingen av skyldspørsmål og straffutmålingen.

Ingen «represalier» overfor jurymedlemmene.

Fordi det gir best grunnlag for uavhengig stemmegiving.

Det kan være mulig med represalier i etterkant av straffesaken fra kriminelle grupper.

Anonymitet.

Føle trygghet.

Det blir en viss avstand mellom tiltalte og jury.

Represalier. Viktig med anonymitet. Eventuelle reaksjoner fra domfelte.

Represalier.

Det ivaretar alle parter mener jeg.

I straffesaker er det en belastning at stemmegivingen blir kjent for de enkelte.

Som lekdommer gir det størst uavhengighet.

Det blir ikke kjent hva den enkelte stemmer, og ikke kjent hvor mange for og imot.

En føler seg trygg på at avgjørelsen i problematiske saker forblir anonyme.

Jeg mener det er en fordel idet man kan bli sett.

Ingen føler seg presset til å avgi stemme mot sin overbevisning.

10 individer i juryen. Kan gjøre en begrunnelse for avgjørelsen komplisert.

Felles standpunkt utad- juryen tek avgjerda, ikkje den enkelte i juryen.

Utelukker mulige situasjoner rundt jurymedlemmene.

Man tør og stå for det man mener.

Blir ikke påvirket av andres stemmer.

Sikre at man stemmer etter sin egen overbevisning.

Jurymedlemmene føler seg ikke presset av flertallet.

Det blir enklere å følge sin overbevisning.

I noen saker kunne man frykte represalier fra tiltalte og tiltales krets.

Letter å delta som lekdommere, særlig alvorlige straffesaker.

Det blir ikke «tema» hvem som utgjorde flertall/mindretall.

Pga. sikkerheten for den enkelte lekdommer i forhold til represalier fra tiltalte og dens venner.

Juryen står dermed samlet bak beslutningen. Helhetlig mening,

Ha ryggen fri uansett.

Kan være lettere for enkelte å si sin mening.

Jurymedlemmet er ikke «redd» for å avgi sin stemme.

Ikke seinere bli spurt/oppsporet.

Står friere til å stemme etter min overbevisning. Tas anonymiteten bort, kan det gå på bekostning av taushetsplikten vedr. juryens drøftinger.

Den tiltalte har ingen nytte av å vite hva den enkelte stemte. Noen kunne jo finne på å ta hevn hvis de visste.

Uenighet i juryen: Antall som sier uskyldig og uskyldig kan godt synliggjøres.

Slipper å stå til rette i etterkant.

Dersom tiltalte skal få vite kva dei ulike lekdommarane stemte, kan det føre til at enkelte ville stemme anerleis. Kanskje i frykt for kva ein eventuelt voldtalt og farleg person kunne gjere seinare.

Fordi stemmen ikke må begrunnes.

Det er en flertallsavgjørelse. Ingen enkeltpersoner skal føle at en dømmer en person. Det er samlet svar som avgjør skyldspørsmålet.

Det er mindre «farlig» (slipper å stå til rette).

Viktig i forhold til eventuell hevn/gjengjeldelse fra tiltalte.

Lettere å være ærlig til sin egen overbevisning.

Det er enklere å stemme etter overbevisning.

En ivaretar anonymiteten.

Andre involverte treng ikke vite om det var dissens.

Det er juryen samlet som svarer ja eller nei. Det beste er at ingen kan oppspore noen svar.

Kan ikke se noen grunn til at noen skal se/vite hvem som har stemt hva.

Man unngår press fra tiltalte og dens advokat samt tilhørere.

Når 10 personer vurderer en sak kan begrunnelsen for beslutningen variere, selv om man kommer til samme konklusjon. Man vektlegger

ulike elementer forskjellig. Anonym stemmegivning gir få muligheter til tolking om avgjørelsen. Man slipper dermed at aktor eller forsvarer etter avstemming vurderer gehalten i dommen. På den annen side kan det sikkert ha vært hensiktsmessig å vite hvorfor juryen avgjorde saken slik de gjorde.

Fordel for juryen, for å grunnlegge et skyldspørsmål slik at argumentasjonen holder rent juridisk, vil være meget vanskelig. Men for tiltalte ville det bare være en fordel at skyldspørsmålet ble grunnlagt.

Det er noen som er redd for represalier.

Fordi denne ordningen anonymiserer hvem som gir fellende dom, ved svar «Ja med fler enn 6 stemmer».

Da kan en følge sin overbevisning og ikke være opptatt av media og parter i saken.

Kanskje ubehagelig etterpå hvis det ikke er hemmelig. Man føler seg kanskje enda friere i avgjørelsen når det er hemmelig. Men vi bør samtidig ha mot nok til å vise hva vi står for.

Anonymitet. Har selv møtt personer på gata som jeg har vært med i jury og dømt.

Personlig sikkerhet for den/de personene som er uenige hvis utfallet av en sak blir frifinnelse, og de som er enige når tiltalte blir dømt skyldig. Det er alltid en viss risiko for hevn.

Mange jurymedlemmer vil føle stort ubehag hvis stemmegivningen ikke var hemmelig. Derfor absolutt en fordel med nåværende ordning.

Juryen foretar en grundig og samvittighetsfull vurdering av skyldspørsmålet. Ved skyld er svaret mer enn 6. Det er det sentrale. Hvordan den enkelte jurymedlem har stemt, må være uinteressant.

Jeg synes det er best at det er som det er.

Troe folk føler seg friere til å svare etter sin overbevisning.

Tenker selv, må bruke hodet, oppriktig, ærlig. Ingen etteraping.

Ingen bør vite hvordan det stemmes-kanskje spesielt i forhold til tiltalte.

Trygghet ift. represalier.

Det blir ukomplisert å stemme slik du mener er rett.

Den kan bli mer ærlig. Noen kan føle seg «presset» av flertallet ved en åpen stemmegivning. Jeg har opplevd begge deler, og foretrekker en åpen stemmegivning.

Anonym, for retten, ikke i juriesammenheng.

Man forblir anonym ift. Tiltalte.

Mindre press.

Jurymedlemmenes sikkerhet.

Da tør alle si sin oppriktige mening, uten å frykte at det vil «komme ut».

Det er best at den er hemmelig, ingen kan gi «hevnmotiv» eller utsettes for «problem» seinere.

Det kan være en belastning for enkelte jurymedlemmer ved åpen stemmegivning.

Så lenge juryen ikke begrunner sin avgjørelse er det også rimelig at den domfelte bare får vite at kjennelsen ble avgitt med mer enn seks stemmer. Dersom stemmegivningen ikke var anonym, måtte mindretallet ha forklart hvorfor de stemte annerledes enn flertallet, og flertallet begrunnet hvorfor de stemte slik.

Jurymedlemmenes sikkerhet.

Pga. potensielle represalier fra involverte aktører i rettssaken.

For at jurymedlemmene skal føle seg trygge mot parten i saken.

En jury på 10 vil få problemer med å enes over formuleringene som må utformes. Jeg ser ikke at det behov for å gi forklaring. Det vil skape svært store problemer i straffesaker at juryen skal begrunne avgjørelsen. Det kan bli helt paradiske tilstander.

Betyr ikke noe for det endelige utfall.

Man stemmer ikke taktisk, eg blir ikke påvirket av andres mening.

Får ikke identifisert enkeltpersoner.

Jurymedlemmene risikerer ikke å bli utsatt for press/represalier.

Juryen samla sin avgjerd-ikkje einskilde personar.

Kan avgi stemme uten å være redd for eventuelle represalier.

Vert ikkje redd for event. reaksjoner.

Ingen kan lastes for svaret.

Da kan noen tør å ha en mening som ikke er delt av andre.

Gir større trygghet/sikkerhet for at jurymedlem stemmer etter overbevisning.

For å unngå at det blir kjent for tiltalte- med hensyn til represalier.

Man står mer uavhengig og fritt i bedømmelsen.

Ingen sporbarhet i etterkant.

En for en, alle for en.

Personvern-tiltalte kan ikke vite hvor mange som stemte JA/NEI.

Alle kan føle å ha blitt «hørt», gå med god samvittighet.

Anonymitet. Noen uttaler seg friere i den lukkede gruppen som er garantert konfidensielt.

Det fremmer den enkeltes frihet til å stemme etter egen overbevisning.

Man er mindre bundet av hvilket standpunkt man kommer til bevisførselen når resultatet for den enkelte blir anonymt.

Anonymisering gir større trygghet til juryen. Hindre press fra rå kriminelle.

Ein kan stemme ut frå eigen overbevisning.

Ingen vet hvem som stemte hva.

Integriteten blir ivaretatt.

For å beskytte jury.

Offentliggjøring kan gi en annen stemmegivning i enkelte saker.

Tryggere for hevnaksjoner.

Man diskuterer/tviler seg frem til størst mulig enighet. Slipper pågang fra media.

For sikkerhets skyld.

Man forblir anonym.

Et jurymedlem må være uavhengig og fri til å svare etter overbevisning.

Føler ikke at en er personlig ansvarlig.

De dømte/skyldige kan i etterkant bære nag og eventuelt hevne seg på de som stemte ja.

For ikke å bli påvirket.

At den tiltalte ikke skal vite hvem som stemte hva.

27. Kan du si noe om hva som etter din mening gjør anonym stemmegivning uegnet? (legg eventuelt med tilleggsskriv)

Bør kunne argumentere for sine standpunkter.

En begrunnelse for stemmegivningen kan bidra til oppklaring av egne standpunkter ved hjelp av øvrige jurymedlemmer= en mulighet til å gå sine egne meninger «etter i sømmene».

Lekdommerne bør etter min mening kunne stå for eget standpunkt, og det vil også avdekke reell uenighet blant lekdømmerne.

Ingen plikt å begrunne svaret i stemmegivningen enn for de 9 andre under rådslagingen. Noe som kan(.) føre til massepress.

Det er lettere å avgi lite gjennomtenkte svar unødige rutine for anonymisering. Tilhenger av åpenhet. Tror kanskje jurymedlemmer i mindre grad kunne skjule seg i et anonymt flertall, men måtte ta individuelt ansvar for det svaret de ga.

Fint alt er åpent.

Saken kan diskuteres av jury og noen kan stemme feil ved misforståelse.

Med nei stemme er det vanskelig å vurdere strafferammen når flertallet sier ja på skyldspørsmålet.

Du får ikke eget ansvar.

Alle bør kunne stå for det de gjør!

x

Det er ikke mulig å gi noen begrunnelser for hva juryen har lagt vekt på og hvordan den er kommet frem til kjennelsen

Meddommerne blir i mindre grad ansvarliggjort for avgjørelsene.

Det gjør det umulig for forsvar/aktor å etterprøve juryavgjørelsen.

Nei, tvert i mot – jeg kan ikke se noen argumenter for at det skulle være hemmelig. Jeg synes dette spørsmålet er stilt veiledende.

Ved åpen avstemming må en bedre grunngi svaret.

Er usikker på dette spørsmålet, det må eventuelt være om tiltalte eller aktor ønsker å anke kan stemmegivningen gi svar på om det var uenighet eller ikke.

Jeg mener det er viktig at alle skal stå frem og argumentere for sitt standpunkt.

Jeg mener vi bør slutte med jury i Norge, det med hemmeligholdet mener jeg er helt feil.

Dommen blir ikke begrunnet, det er uheldig.

Det kan være greit for tiltalte og dommere å se fordelingen.

Standpunktet er ikke begrunnet.

Det viser ikke eventuell usikkerhet eller uenighet i juryen.

Inkompetanse og manglende forståelse bør komme frem i «lyset».

En jury skal opptre som et beslutningsorgan dvs. som et enhetlig organ.

Tiltalte burde ha krav på å vite hvordan stemmegivningen var og begrunnelse.

At noen lekdommere ikke «tør» å si hva de mener.

Stemmen bør begrunnes.

Jeg tror det vil føre til grundigere drøftelser at det blir større åpenhet.

Større åpenhet om domsavsigelse kan avmystifisere jurymedlemmene.

Så viktig avgjørelse må ha en offentlig begrunnelse av hensyn til den tiltalte og samfunnet.

Tiltalte burde få vite om juryen var enstemmig eller ikke.

Hvis en person er frikjent i første instans, men funnet skyldig i lagmannsrett, vil han ikke få vite hva som er lagt til grunn for avgjørelsen.

Det blir litt «lettvint».

Det er viktig at aktørene får vite hele resultatet av en stemmegiving.

Må ikke begrunnes.

Mangler begrunnelse til den dømte. Anke blir vanskelig.

Åpenhet alltid en fordel.

Man kan hevde noe verbalt, men stemme noe annet.

Forplikter i større grad.

Jeg mener vel egentlig at den som er tiltalt bør ha rett på en begrunnelse for hvorfor de blir kjent skyldig. Så i tråd med forrige svar, mener jeg at juryens stemmegivning bør gjøres kjent og begrunnes.

Som i meddomsrettssaker burde juryens avgjørelse begrunnes, hvilket er umulig!

Begrunnelse mangler ofte utenforliggende standpunkt. Forutinntatt.

Prosessen og rådslagning er åpen. Svaret som gis skal man være så sikker på at det også kan sies høyt.

Tiltalte/forsvarer bør få informasjon om dette.

Tiltalte bør få vite resultatet av stemmegivningen.

Foretrekker åpenhet.

28. Får du under straffutmålingen i jursaker sagt det du ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte skal få?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	38,0 %	237
2 I stor grad	43,9 %	274
3 I noen grad	14,6 %	91
4 I liten grad	2,9 %	18
5 Vet ikke	0,6 %	4
Total	100 %	624

29. Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige lekdommerne under straffutmålingen i jursaker sagt det de ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte skal få?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	30,2 %	189
2 I stor grad	48,8 %	305
3 I noen grad	14,2 %	89
4 I liten grad	2,2 %	14
5 Vet ikke	4,5 %	28
Total	100 %	625

30. I hvilken grad tar fagdommerne i betraktning det du sier om straffutmålingen i jursaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	13,8 %	86
2 I stor grad	47,0 %	292
3 I noen grad	30,0 %	186
4 I liten grad	5,6 %	35
5 Vet ikke	3,5 %	22
Total	100 %	621

31. Opplever du under straffutmålingen i jursaker at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommere sier?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	15,6 %	97
2 I stor grad	45,5 %	283
3 I noen grad	30,9 %	192
4 I liten grad	4,0 %	25
5 Vet ikke	4,0 %	25
Total	100 %	622

32. Har du i jursak noen gang besvart straffespørsmålet annerledes enn en fagdommer?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	43,7 %	271
2 Nei	45,6 %	283
3 Husker ikke	10,6 %	66
Total	100 %	620

33. Har du under straffutmåling i jursak noen gang opplevd at en fagdommer har forsøkt å få deg til å endre oppfatning om straffespørsmålet på en måte som du opplevde som urimelig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	5,8 %	36
2 Nei	91,2 %	568
3 Husker ikke	3,0 %	19
Total	100 %	623

34. I hvilken grad i jursak blir de øvrige lekdommerne dominert av fagdommerne på en uheldig måte ved stillingtaken til straffespørsmålet?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	0,6 %	4
2 I stor grad	2,6 %	16
3 I noen grad	17,6 %	109
4 I liten grad	65,7 %	408
5 Vet ikke	13,5 %	84
Total	100 %	621

35. Hvis du har meddommererfaring fra lagmannsrett: I hvilken grad forstår du spørsmålene som det må tas stilling til i forbindelse med skyldspørsmålet i meddomsrettssaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	42,1 %	255
2 I stor grad	53,6 %	325
3 I noen grad	3,3 %	20
4 I liten grad	0,7 %	4
5 Vet ikke	0,3 %	2
Total	100 %	606

36. I hvilken grad forstår de øvrige lekdommerne spørsmålene som det må tas stilling til i forbindelse med skyldspørsmålet i meddomsrettssaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	25,5 %	155
2 I stor grad	59,9 %	365
3 I noen grad	5,7 %	35
4 I liten grad	0,2 %	1
5 Vet ikke	8,7 %	53
Total	100 %	609

37. Får du under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt til fagdommerne alt det du ønsker når dere skal ta stilling til om tiltalte er skyldig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	42,1 %	256
2 I stor grad	46,5 %	283
3 I noen grad	8,7 %	53
4 I liten grad	1,3 %	8
5 Vet ikke	1,3 %	8
Total	100 %	608

38. Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige meddommere under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt det de mener til fagdommerne om tiltalte er skyldig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	31,9 %	194
2 I stor grad	52,2 %	318
3 I noen grad	8,9 %	54
4 I liten grad	1,0 %	6
5 Vet ikke	6,1 %	37
Total	100 %	609

39. Får du under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt det du ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte bør få?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	31,7 %	192
2 I stor grad	46,5 %	282
3 I noen grad	17,5 %	106
4 I liten grad	2,3 %	14
5 Vet ikke	2,0 %	12
Total	100 %	606

40. Ut fra dine opplevelser: Får de øvrige lekdommerne under domskonferansen i meddomsrettssaker sagt det de ønsker til fagdommerne om hvilken straff tiltalte bør få?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	25,0 %	152
2 I stor grad	47,0 %	286
3 I noen grad	17,9 %	109
4 I liten grad	1,5 %	9
5 Vet ikke	8,6 %	52
Total	100 %	608

41. Opplever du i meddomsrettssaker at fagdommerne tar i betraktning det du sier om skyldspørsmålet?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	20,0 %	121
2 I stor grad	47,2 %	286
3 I noen grad	26,7 %	162
4 I liten grad	2,6 %	16
5 Vet ikke	3,5 %	21
Total	100 %	606

42. I hvilken grad opplever du i meddomsrettssaker at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommerne sier om skyldspørsmålet?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	17,2 %	104
2 I stor grad	48,2 %	291
3 I noen grad	26,8 %	162
4 I liten grad	2,8 %	17
5 Vet ikke	5,0 %	30
Total	100 %	604

43. I hvilken grad tar fagdommerne i betraktning det du sier om straffutmålingen i meddomsrettssaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	13,8 %	83
2 I stor grad	39,0 %	235
3 I noen grad	37,0 %	223
4 I liten grad	4,5 %	27
5 Vet ikke	5,6 %	34
Total	100 %	602

44. Opplever du at fagdommerne tar i betraktning det de øvrige meddommere sier om straffutmålingen i meddomsrettssaker?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	12,4 %	75
2 I stor grad	39,7 %	240
3 I noen grad	35,9 %	217
4 I liten grad	4,5 %	27
5 Vet ikke	7,5 %	45
Total	100 %	604

45. Har du i meddomsrett noen gang besvart skyldspørsmålet annerledes enn en fagdommer?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	29,2 %	176
2 Nei	56,5 %	340
3 Husker ikke	14,3 %	86
Total	100 %	602

46. Har du i meddomsrett noen gang besvart straffespørsmålet annerledes enn en fagdommer?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	35,8 %	215
2 Nei	47,9 %	288
3 Husker ikke	16,3 %	98
Total	100 %	601

47. Har du i meddomsrett noen gang opplevd at en fagdommer har forsøkt å få deg til å endre oppfatning om skyldspørsmålet på en måte som du opplevde som urimelig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	4,8 %	29
2 Nei	88,7 %	536
3 Husker ikke	6,5 %	39
Total	100 %	604

48. I hvilken grad i meddomsrett blir de øvrige meddommerne dominert på en uheldig måte av fagdommerne ved stillingtaken til skyldspørsmålet?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	0,7 %	4
2 I stor grad	2,0 %	12
3 I noen grad	11,8 %	71
4 I liten grad	73,0 %	439
5 Vet ikke	12,5 %	75
Total	100 %	601

49. Har du i meddomsrett noen gang opplevd at en fagdommer har forsøkt å få deg til å endre oppfatning om straffespørsmålet på en måte som du opplevde som urimelig?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	4,3 %	26
2 Nei	87,8 %	527
3 Husker ikke	7,8 %	47
Total	100 %	600

50. I hvilken grad i meddomsrett blir de øvrige meddommere dominert av fagdommerne på en uheldig måte ved stillingtaken til straffespørsmålet?

Alternativer	Prosent	Antall
1 I meget stor grad	0,2 %	1
2 I stor grad	2,2 %	13
3 I noen grad	11,6 %	69
4 I liten grad	71,7 %	428
5 Vet ikke	14,4 %	86
Total	100 %	597

51. Har du deltatt i meddomsrettssak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart syntes at du burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	14,9 %	90
2 Nei	72,8 %	439
3 Husker ikke	12,3 %	74
Total	100 %	603

52. Hva slags sakstype gjaldt det? (sett eventuelt flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Vold	34,8 %	31
2 Seksuallovbrudd	43,8 %	39
3 Narkotika	31,5 %	28
4 Økonomisk kriminalitet	14,6 %	13
5 Annet	11,2 %	10
Total	136 %	89

53. Har du deltatt i meddomsrettssak hvor du på tidspunktet da skyldspørsmålet ble besvart opplevde at øvrige meddommere burde fått mer informasjon fordi saken var komplisert?

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	15,1 %	91
2 Nei	66,6 %	400
3 Husker ikke	18,3 %	110
Total	100 %	601

54. Hva slags sakstype gjaldt det? (sett eventuelt flere kryss)

Alternativer	Prosent	Antall
1 Vold	33,0 %	30
2 Seksuallovbrudd	49,5 %	45
3 Narkotika	35,2 %	32
4 Økonomisk kriminalitet	11,0 %	10
5 Annet	11,0 %	10
Total	138 %	91

55. Kontrollspørsmål: Er du over 18 år?²

Alternativer	Prosent	Antall
1 Ja	10,0 %	81
2 Nei	90,0 %	732
Total	100 %	813

56. Hvis du har noe du ønsker å kommentere vedrørende lekmannsrollen i straffeprosessen, er du velkommen til å skrive det her eller legge ved et tilleggskriv:

1. Meddomsrett synes jeg fungerer veldig bra. Da er fagdommeren til stede med sin kunnskap, erfaring, veiledning og forklaringer. Dette gir innsikt og trygghet samt mye større bredde i den enkelte sak. Men det er viktig at fagdommeren fortsetter å understreke viktigheten av at vi er en del av retts-saken, slik at ikke deres rolle blir for domine-

rende. 2. Ved meddomsrettsaker får vi brev om hvem som stiller som meddommere, dette er ønskelig ved juriesaker også. 3. Til spm. 8. Jeg tok kontakt med Gulating og de både gav og sendte meg god informasjon på forhånd av mitt første møte med retten og som lekdommer (Har opplevd at det nok ikke er vanlig for folk flest, derfor møter noen ganske uforberedt).

Synes det er viktig at norske medborgere bidrar til dette virke. Viktig med personer som virkelig engasjerer seg i sakene, og man for jo en masse innsikt i ting som ellers ikke hadde noe greie på. Så vi lærer en masse rundt dette med å være lekdommer.

Ingen kommentar.

Jeg mener meddomsrett er bedre egnet for legfolk å ta riktig standpunkt til skyld- og straffeutmålingsspørsmål. Mottar mer info og bedre kontakt med fagdommerne. Dette bedrer forståelsen av saken.

Det er lærerikt og interessant.

Selv om det er svakheter ved bruk av lekmenn som jury og meddommere gir dette større retts-sikkerhet en kun bruk av fagdommere.

I enkelte tøffe saker, f.eks. grov vold og seksuelle overgrep, særlig som omhandler barn, burde det gis tilbud om en slags debrifing, kanskje både underveis og i etterkant. Det er i blant massivt, med mange grusomme detaljer, og de berørte (både fornærmede og deres familie/venner) som lider og/eller opplever enormt sterkt press.

Aldersspredningen blant lagrettemedlemmer burde vært noe bedre, snittalderen er svært høy.

Jeg mener at det er uheldig at en jury ikke må begrunne sitt standpunkt i skyldspørsmålet.

Føler at det er vanskelig å avgjøre noens skjebne uten å vite mer om hva som er vanlig straff å gi og uten å vite hva slags liv en som er tiltalt for f.eks. seksualforbrytelse vil få bak murene i et vanlig fengsel.

Har vært meddommer/jurymedlem i 13-14 år, og i SAMTLIGE saker alltid vært den yngste.. Opplever en slags «forgubbing» (aldersmessig). Det heter vel seg at man skal dømmes (evt frifinnes) av likemenn. Min erfaring tilsier at tiltalte

² Spørsmålet er stilt for å skille mellom respondenter som besvarte over Internett og respondenter som besvarte per post. De som besvarte over internett ble stilt spørsmålet, og svarte alle «ja». De som besvarte per post ble ikke stilt spørsmålet, men det ble krysset av for «nei» i forbindelse med registreringen av svarene.

som oftest er adskillig yngre enn lekdommerne.. Føler iblant at enkelte pensjonister ikke oppfatter/forstår sakene.

Viktig med en bedre skolering tidlig i oppgaven som meddommer og jurymedlem.

Grunnen til at jeg opplever at noen av sakene er lite belyst i lagmannsretten er fordi det er langt færre vitner ol i behandlingen her sammenlignet med tingretten. Da blir det nærmest bare den som har anket som får komme med sin versjon og det gir ofte et litt skjevt bilde.

Spørsmål om skyld eller ikke kan fint gjøres av lekmann. Straffeutmåling passer best for fagdommer.

Det er nødvendig med rimelig tid og god informasjon om saken. Rettsikkerheten til dem det gjelder, blir svekket dersom lekdommerne måtte ut i deler av rettsprosessen.

Det er for tungvint å dokumentere for å få lønn som vanlig. Burde vært automatisk lønn som vanlig. Jobber i turnus på sykehus, må søke permisjon uten lønn og så dokumentere dette for domstolen hva jeg ville ha tjent. Gruer meg til denne prosessen hver gang, ellers er det både interessant, ærefult og trivelig å være lekdommer.

Jeg synes det er en god ordning, men tidsbruken gjør at det er vanskelig for private arbeidstakere å delta. Etter 4 år burde man fått spørsmål om man ønsker å fortsette eller ikke. Jeg har nå vært med i snart 8 år og synes det bør være mer enn nok.

Man kan sitte igjen med et inntrykk av at enkelte jury-medlemmer i alt for stor grad lar enhver tvil medføre at de stemmer mot domfellelse, selv om rettsbelæringen er tydelig i forhold til dette. I de sakene jeg har deltatt i gjaldt dette stort sett kvinner.

Har opplevd samarbeid med fagdommere som positivt.

Deltatt 2 ganger i løpet av 4 år. Får lite bakgrunn til å svare på spørsmålene 34-53.

Opplever at jeg kan mene annerledes i straffeutmålingen f.eks. antall år straffen skal være – at jeg får sagt mitt og at fagdommerne hører mine

synspunkter – og at de vurderer disse samtidig som de ivaretar det juridiske. Dette har jeg opplevd som meget positivt. BRA.

x

Kunne ønske at hele juryen kunne diskutere saken med dommerne, noe likt tingretten, men uten å konkludere. Ønsker også opplæring i rollen som juryformann. Noen kvier seg for den.

Jeg mener at mange flere bør tas inn i utvalgene. Det er en borgerplikt å være meddommer. Jeg synes det er svært interessant, men mener at jeg har blitt belastet for mye i forhold til min jobbsituasjon. Alle burde få se denne siden av samfunnet, og jeg tror ikke jeg er så mye (tredje periode nå) bedre egnet enn andre rundt meg. Avgjørelsen om å ha færre i utvalgene før denne perioden har jeg INGEN forståelse for. Det er også for mange meddommere jeg møter som har «vært med på lignende saker før» og virker forutinntatte.

Finner det frustrerende at fagdommere kan sette kjennelsen til juryen så enkelt til side og uten noen videre begrunnelse. Har blitt tilsidesatt. Etter den saken føles det som om juryen er der for å komme med den kjennelsen som fagdommerne kan godta, og dersom juryen ikke kommer til den kjennelsen så settes den til side. Føler da at fagdommerne ikke ser på juryen som den egentlig dømmende kraft.

I saken der juryen ble tilsidesatt følte jeg fagdommeren hadde konklusjonen klar allerede i starten av saken og tiltalte ikke fikk en upartisk behandling. Det hører med til historien i neste runde med meddomsrett ble konklusjonen lik den juryen hadde kommet til.

Juryen er for ofte styrt av følelser, empatier og sympatier, synsing. Dommerne intervenerer med objektivitet og saklighet.

Lekmannsrollen er viktig i vårt rettssystem. Rettssystemet er for viktig til å overlate skyldspørsmål, straffeutmåling etc. til jurister alene.

Lekdommerne har svært ofte en annen samfunns erfaring enn jurister, og som kollegium gir dette en god bakgrunn for å avgjøre slike viktige samfunns spørsmål. Også sett ut fra ett demokratisk ståsted er dette viktig.

Val av juryformann er viktig for kvalitet på rådslaginga på juryrommet. Somme assistentar har oppmoda juryen om å drøfte dette før dei går inn i salen. Det fungerte godt. Jurymedlemmane fekk snakka seg imellom, og plukka ut nokre kandidatar (tok høgde for utskyting). Eg sakna og ei generell skulering av korleis ein bør gå fram i rådslandet. Eit viktig fokus er balansen mellom eiga mening og det å vise fram kvar ein kjenner seg usikker. Slik kan juryen hjelpe kvarandre til ei avklaring, samstundes som ein til slutt må svare ja eller nei ut frå eiga overbevisning.

Eg har opplevd mange gode juryformenn, men også dei som har teke for overflatisk på oppgåva.

Jeg synes honorarene for å delta i ukesvis i kompliserte saker for alle som innehar lekmannsrollen er latterlig lave, sammenlignet med hva som ellers går med i honorarer under rettsprosessene. De i lønnet arbeid får jo ingenting. Dette virker demotiverende på enkelte.

Jeg opplever lekmannsrollen som lærerik både på det menneskelige og faglige plan.

I møte med fagdommere ved straffutmålingen får vi klar Beskjed om hva som er «norm» og hva Høyesterett vil akseptere. Legdommer har ingen mulighet til å sjekke det og kan føle seg tvunget til å avvike fra det de mente var ønsket. Det kan også virke som om administrator tar det personlig om straffen avviker fra hva HR vil akseptere.

Dommen bør sendes til alle lekdommerne i saken etter at den er avgitt. Dette gir en mulighet for de som har deltatt i domsavsigelsen til å kontrollere at premissene er i tråd med det som har kommet frem i drøftelsene og bidra til at dommer skriver i henhold til det som det har vært enighet om. For øvrige jurymedlemmer vil det også være av interesse å se hva som ble resultatet.

Dommen bør i det minste være tilgjengelig på internett. Jeg kan ikke se noen grunn til at de ikke blir lagt ut på internett. Dette vil styrke interesse og kompetanseoppbygging hos lekdommerne.

Påtalemyndighetene er ikke flinke til å gi et helhetsbilde av saken som var oppe i tingretten og fokus blir for ensidig knyttet opp mot de punktene som blir anket. Den manglende helheten gjør det

vanskeligere å forstå saken og komme til en riktig beslutning.

Tingrettens dom bør deles ut til juryen. Her ligger mye informasjon som vil være til stor nytte. Argumentasjonen om at juryen skal ta en beslutning uavhengig av tingretten holder uansett ikke, ettersom den alt kjenner tingrettens konklusjon, nemlig skyldig/ikke skyldig og straffutmålingen. Det må være bedre at man da også får premissene for beslutningen i tingretten. Den informasjon som for øvrig ligger i tingrettens dom vil gjøre det lettere å se helheten i saken og forstå tiltaltes rolle.

Synes at dette fungerer bra. Viktig at «vanlige folk» kan få delta. Jurister kan i enkelte tilfelle leve for meget i de «juridiske sirkler».

Jeg mener ut fra erfaring at lekdommerrollen er viktig i domstolene!!

I Borgarting er det svært mange saker og svært ofte innkallinger, for mange saker. At det kommer inn flere lekdommere så det ikke innkalles så ofte som pr. i dag. Føler man til tider er ansatt, noen ganger blir arbeidsgiver oppgitt!!!

Juryordningen er ok. Syne imidlertid juryen bør få mer bakgrunnskunnskap. Evt. som et resymé av tidligere hendelser ved oppstart av saken, også av tidligere dom. Selvsagt mulig å finne dette på nettet, men ikke alle gjør det.

Grunnen til at vi lekdommere lar oss «styre» av fagdommerne er at de sitter på tidligere tilsvarende saker, og ønsker å holde seg innen det Høyesterett vil akseptere. Både jeg og flere jeg har vært sammen med i straffutmåling (legdommere) ville gitt en høyere straff.

Jeg opplever store forskjeller i kunnskapsnivå hos lekdommere spesielt i jurysaker. Krav til bevisførsel, spesielt ved seksuallovbrudd, er svært ulikt oppfattet og forstått hos enkelte jurymedlemmer. Noen synes å mene at dersom det ikke var vitner til stede kan man prinsipielt ikke avsi en fellende dom, selv med dokumenterte medisinske indikasjoner (legejournaler etc.). Dette opplever jeg som lekdommer som svært belastende. En annen erfaren lekdommer sa etter siste sak vi satt i sammen at det ofte er de uerfarne som svarer nei på skyldspørsmålet. Jeg har sågar opplevd jurymedlemmer som under rådslagingen har uttrykt at vi ikke trengte å disku-

tere saken sammen siden de har bestemt seg og ikke ville «overtales» i en videre diskusjon. Dersom juryordningen skal fortsette må man innføre obligatorisk opplæring for lekdommere hvor politi, helsepersonell, barnevern og andre instanser bidrar med grunnleggende kunnskap. I tillegg er det en total skjev aldersfordeling hos lekdommere, noe som undergraver prinsippet om at man skal «dømmes av likemenn». Jeg mener juryordningen som den fungerer i dag bør avskaffes, sekundært kvalitetsforbedres på lekdommernivå. Jeg har alltid opplevd at fagdommerne har opptrådt svært profesjonelt, de er ryddige og gjør sitt ytterste for at lekdommerne skal få sagt det de ønsker i meddomssaker og ved straffeutmåling. Til sist vil jeg si at det var vanskelig å huske korrekt antall saker.

Det er en fordel med jury fordi de representerer et bredt erfaringsgrunnlag. Som meddommer er en mer utsatt for press!

Suns det er veldig viktig at vanlige folk/samfunnsborgere fra ulike miljøer/yrker/erfaringsbakgrunn får anledning til å påvirke straffeprosessen utfra det «vanlige folk» mener.

Vær nøye med å forklare mye meddommere hele forløpet-hvordan ting går fram, så de har tryggheten fra starten.

Jeg opplever det som positivt og bra for rettsikkerheten at mennesker med ulik erfaringsbakgrunn avgjør skyldspørsmål etter å ha hørt aktor, forsvarer og dommers juridiske framstillinger og betraktninger.

Har liten erfaring men opplever at rollen er viktig og fungere etter intensjonen om å bli dømt av likemenn.

Valg av juryordførere bør ikke utføres i rettsalen.

Synes det er greit med denne formen for rettsbehandling, men selvsagt kan enkelte medlemmer dra med seg noen fordommer som er litt uheldig.

Men stor sett då synes jeg det går rett for seg og når så mange forskjellige folk kommer frem til en løsning, så er det bra for den tiltalte

Jeg har vært med på få saker og erfaring er jo noe man får etterhvert. Når det gjelder straffeutmåling tenker jeg at det er fagdommerne som sit-

ter med kompetansen og at det blir deres oppgave å veilede/legge fram dette for lekdommerne slik at vi kan være med å sette riktig straff. Nå har jeg også opplevd at fagdommere også kan være uenige, da er det ikke så lett å være en «vanlig» lekmann.

Opplevd flere ganger at «tvil kommer tiltalte til gode» blir brukt når noen vegrer seg for å svare «ja» på skyldspørsmålet. Ofte en urealistisk tvil.

God ordning.

Svært interessant, meget lærerikt= en fordel jo flere saker man deltar i-erfaring tenkemåte og vurderinger. Synd at aldersgrensen settes til 70.

Eg tykkjer det fungerer bra.

Jeg har alltid hatt en klar mening om at juryer burde hatt en fagdommer sammen med seg. Ser at rettsbelæringen, bl.a. av «voldtekt» har gått noen forbi. I slike tilfeller skulle man hatt understrekninger/markeringer.

Aktor må møte forberedt! Har opplevd at aktor nesten er blank på saken når han kommer.

At de som skal delta i en jury har et minstemål av møtekultur. For mange politikere er ute etter å høre sin egen stemme.

Skoleringsnivået bør speile befolkningen. Uheldig om det bare blir akademikere eller bryggesjauere i en sak.

Lekmannsrollen er en viktig del av rettssystemet vårt. Lekmannen tilfører sunn fornuft, medmenneskelighet og synspunkter de profesjonelle noen ganger overser. Jeg er glad for at jeg har dette vervet, selv om det til tider er ganske tøft.

Å være lekdommer er lærerikt og interessant, men lengre saker kan være vanskelig å kombinere i forhold til jobb.

Jury bør avskaffes. Alle dommer skal begrunnes. Meddomsrett er eneste fornuftige. Sukk: Dårlig politiarbeid går igjen i svært mange saker. Frustrerende for alle parter.

Fagdommerne er ofte nedlatende mot oss lekfolk. Enkelte er spydige og har liten forståelse for andre argumenter enn juss.

Har opplevd det som ryddig og greit. Godtgjerdelse står ikke i stil med arbeid og ansvar.

Det er for mange innkallinger i løpet av året. Dette, sett i sammenheng med at så og si er umulig å få fritak, gjør vervet som lekdommer etter hvert lite attraktivt.

Jeg mener at juryordningen bør avskaffes. Jeg er meget fornøyd med de sakene jeg har deltatt i som meddommer. Jeg synes fagdommere er meget proffe til å ta hensyn til og ha respekt for meddommerne. Jeg har bare positive erfaringer fra tjenesten som meddommer. Jury er jeg skeptisk til ettersom det ikke er krav til begrunnelse. NB. Jeg har vært juryformann og opplevd det som krevende.

Har bare opplevd en gang at en fagdommer opptrådte urimelig for å få meg til å endre standpunkt. Jeg har vært jurymedlem/meddommer hvert år i mer enn ca. 35 år. Et privilegium.

Jeg synes dere ikke stille de rette spørsmålene. Lagretten preges ofte av forutinntatte oppfatninger.

Synes det er en god ordning.

Synes det fungerer utmerket!

Ønske om mer info og forståelse om lovforståelsen.

Etter mitt syn er det neppe noen bedre og mer rettferdig måte å gjøre det på. På en annen side må vi alltid bestrebe oss på å gjøre ting bedre. Perfekt blir det vel neppe noen ting noen gang.

Ønsker mer info fra lagretten når planlagte saker endres-tidsrammen mm. Mer respekt for jurymedlemmene arbeidstid/fritid utenfor retten. Imponert over ryddighet/tydelighet: saksgang på tross av mye kjedelig bevisførsel. Mitt inntrykk: God rettssikkerhet i Borgarting.

Jeg har opplevd to ganger at juryens avgjørelse er blitt satt til side av fagdommerne. Det virker meningsløst, bortkastet tid og ressurser.

Det er en trygghet for tiltalte(og offer) å bli dømt av lekdommere. Ikke alle fagdommere er «gode».

Det er altfor få lekdommere, slik at belastningen og antall saker pr. lekdommer blir urimelig stor.

Jeg opplever å bli møtt med respekt fra fagdommere for mine synspunkter og spørsmål selv om vi kan være uenige. Når det gjelder straffeutmåling så er vi selvfølgelig svært bundet av lovens krav og praksis fra tidligere saker og uttalelser fra Høyesterett. Dette opplever jeg gir oss lite «slingringsmonn» i straffeutmålingen, men jeg har vært med på å øke straffen noe innenfor de rammene som loven gir i forhold til fagdommernes opprinnelige forslag. Her har fagdommerne lyttet til mine og andre legdommeres synspunkter på en god måte.

Når juryen presenteres før utskyting finner sted så presenteres vi med tittel og navn. Hvis hensikten med å oppgi tittel er å gi en pekepinn på hvilken kompetanse den enkelte har så burde man vurdere titlene «pensjonist» og «uføretrygdet» på nytt. Det er – med respekt å melde – en viss forskjell i kompetanse på en pensjonert rådmann og en pensjonert lagerarbeider. Denne forskjellen skjules godt under tittelen «pensjonist» (Jeg har sittet i jury med begge deler og har ikke noe vondt å si om noen av nevnte kategorier, men hvis man er ute etter kompetanse så ..) Det samme gjelder med «uføretrygdede». Er man en uføretrygdet, hjemmearbeidende husmor eller uføretrygdet professor i statsvitenskap?

Jeg savner diskusjonen med fagdommere i jury salen.

Jeg vil bare si at det er bra at deg gjøres en slik undersøkelse det er noen jeg har snakket med som har vært i saker der de ikke blir hørt, men jeg kan si med hånden på hjertet at jeg har blitt veldig godt i varetatt og føler at den plikt og jobb jeg er satt til og gjøre går veldig bra, og føler at jeg kan gå hjem om leve videre med at jeg har blitt hørt og respektert for mine meninger, har også fått den veiledning jeg trenger av fagdommere for og ta en beslutning.

Under juryens rådslaging for å avgjøre skyldspørsmålet, bør det alltid foretas en prøveavstemning (skriftlig) før hvert enkelt jurymedlem uttaler seg. Hvis ikke kan de siste som uttaler seg bli påvirket av de første.

Jeg er kalt inn veldig ofte. Pga. arbeid skal(må) jeg melde nei takk til neste periode. Hvorfor spør dere ikke om dette?

Lekdommerrollen er viktig og gir verdifulle innspill i saka.

Jeg anser det som en fordel at man ved alltid å anvende meddomsrett vil kunne «stoppe» feil konklusjon.

Er redd for å oppleve så «tøffe» ting at kan få konsekvenser for meg senere. (bilder, voldsdetaljer, drap m.m.).

Jeg mener lekdommere bør delta i prosessen. Jeg ser en del fordeler ved meddomsrett. Men hvis lekfolk skal ønske å delta i framtida, må deres «arbeidsbetingelser» bedres. Endrede fritaksregler, godtgjøring, kantineadgang, pluss en del andre praktiske ting knytta til deltaking.

Et godt rettsprinsipp at man skal dømmes av sine likemenn, samrøret med fagdommere gir en nyttig og nødvendig føring.

Godtgjøringen burde vært høyere.

Det må gjøres noe med godtgjørelsen. Det er KUN statelige ansatte som kan avstå mange dager uten betaling. Kva med sjølvstendige næringsdrivende?

Lekdommeordningen bør fortsette fordi den ivaretar verdier profesjonelle dommere kan ha beveget seg bort fra.

Jeg synes det er en styrke for rettssikkerheten at vårt rettssystem har en jury av lekfolk og at meddomsrettssaker har flertall av lekfolk.

Jeg tror vel fra tid til annen lekfolk føler at det kunne være behov for mer informasjon, men som oftest gis det nok tilstrekkelig info.

Økonomi/betaling for tjenestene i lagretten er skandaløst dårlig. MÅ heves omgående. Problem med å få nok meddommere er utvilsomt av denne (betaling) årsak.

Synes systemet fungerer greit.

Denne undersøkelsen gjelder ikke mitt største ankepunkt i straffesaker: de sakkyndiges rolle og deres (ofte) skråsikkerhet i retten.

Min erfaring fra lagmannsretten som jurymedlem er at ordningen er en betryggende måte sett i lys av rettssikkerheten. Jeg har uten unntak møtt bare rasjonelle og reflekterte jurymedlemmer som har tatt oppgaven svært seriøst. En avgjørelse i juryen er etter min mening den tryggeste måten å avsi en dom på uten at en blir mistenkt for at det ligger andre føringer i bunnen for beslutningen.

Det BØR bli større mulighet for å melde avbud til innkalling ut fra aktuelle arbeidsmessige hindringer.

Ordningen fungerer greit som den gjør i dag og bør ikke endres.

Jeg synes personlig at lekdommerrollen er altfor tilfeldig valgt ut og at vi har for lite kunnskap til å ha et slikt alvorlig ansvar.

Rettsbelæringen om all rimelig tvil komme til talte til gode blokkerer ofte for den gode magesfølelsen og at en egentlig tror er skyldig. Betydningen av «all» blir vanskelig. Troe at fagdommere håndterer dette strengere enn lekdommere.

Lekdommere står nærmere det alminnelige skjønn enn fagdommerne med sine paragrafer og henvisninger til tidligere dommer.

Nå er det selvsagt forskjell på fagdommere som blant folk flest noe som kan påvirke besvarelsen av spørsmål.

Mener lekdommerrollen bør være slik den er i dag.

Eg opplever at straffeutmålinga blir nøye samlikna med andre dommar frå høgsterett og lagmannsrett frå liknande saker.

Juryen bør avskaffes på grunn av manglende rettssikkerhet og begrunnelse.

Jeg opplever for ofte at lekdommere i pauser er for slepphendte ifht. taushetsplikten om saker de har deltatt i tidligere. Lekdommer og taushetsplikt-viktig tema.

Jeg har opplevd det som at meddommere og lekdommere i jury har vært seriøse og veloverveid, og at drøftingene i juryen har vært fri og åpen. Som lekmann er det alltid vanskelig å mene

noe om straffeutmålingen. Forsvarer og aktors eksempler fra andre saker er en grei hjelp.

Avskaff juryordningen! Meddommerordning synes mye mer fornuftig!

Er snittalderen på lekdommer stigende. Har sjøl deltatt siden jeg var i 30-åra.

Synes det er skremmende hvor sikre en del av jurymedlemmene er på et meget spinkelt grunnlag, og hvordan de «tolker» spørsmåla som skal besvares på sin måte og derved svarer på sida av det det spørres etter. Jeg mener at oppnevning av lekdommere er av de viktigste valg som blir gjort i forbindelse med kommunevalg. Valg av personer med manglende innsikt og vurderingsevne/rettferdighetssans truer rettssikkerheten.

Kompliserte juridiske begrep bør forenkles og forklares mer enn det blir gjort i dag, da nyanser for en lekdommer kan til tider virke uklare.

Synes det burde være maks 2 saker i året pr lekdommer! I det siste årene har det vært veldig mange saker på den enkelte.

I den pågående debatt om meddomsrett kontra jury, er det min oppfatning at meddomsrett er den beste løsning. Fagdommere og lekdommere kan kommunisere på en bedre måte og komme frem til et riktig resultat.

Eg synes Jury ordningen er bra og kan vere ein bra koreks til fagdommere. Har sjølv opplevd at spørsmål stilt av jurymedlemene i rettsalen til vitner, har vore viktige for skyldspørsmålet.

Jeg synes det er meget viktig at den «vanlige» kvinne og mann får være med på dette, slik at den sunne fornuft får råde, sammen med lovene og fagdommere.

Var på forhånd redd for å bli «overkjørt» av fagdommere, både ved meddomsrett og ved straffeutmåling i jursaker. Dette har bare vært positiv opplevelser og føler at jeg som lekdommer blir lyttet til. De fører et språk uten for mye faguttrykk og stemningen er grei på dommerrommet.

Juryordningen bør vurderes endret. Det er for mange involverte og avgjørelsen bør begrunnes.

Opplever at fagdommerne er gode på å få lekdommere med i prosessen, gode diskusjoner, besvare spørsmål mm.

Aktor som tåkelegger/er uklare er et stort problem. Da det er det befriende med klare fagdommere. Aktor har vært i mine saker. For dårlig forberedt. De siktedes advokater har heller ikke vært imponerende, dessverre.

Foretrekker meddomsrett, men ser behov for jury også. Håper domspraksisen fortsetter som tidligere. Vi trenger lekdommere i samfunnet.

Det er altfor stor belastning på alle lekdommere/lagrettsmedlemmer. Samtidig oppleves det slik at man blir «bedre» jo fler saker man er med på. Bruker da ikke så mye oppmerksomhet på uvesentligheter og praktiske detaljer.

Jeg synes det er et unødvendig sløseri økonomisk å innkalle 16 personer til en jury som så skal bestå av 10 personer. Nesten på grensen til mangel på respekt for andre folks tid også. Det burde være evig nok å innkalle 12 personer.

Synes lønn for jobben er alt for lav. Vi mister pensjonspoeng av lønna. Dagpengene kr 250,- er alt for dårlig, har vært i mange år, så det er ikke bra.

Hver gang jeg deltar i en retts sak er det en eller flere som forhåndsdommer tiltalte fordi enhver tiltalt er kjeltring og skal straffes. Ofte er det en eller flere innkalte som offer seg over oppdraget og håper å bli skutt ut. De personene har ofte usaklige kommentarer i skyldspørsmålet og har vanskelig for å skille enkeltsak fra sekken med lovbyrtere.

Jeg synes ut i fra min egen erfaring både som jurymedlem og som meddommer at de fleste ankesaker i Lagmannsretten i fremtiden BØR avgjøres i en meddomsrett. IKKE som jursak.

Spørsmål 20-22-50-52. Alltid ønskelig med mer informasjon. Spørsmålet er hva som faktisk mulig å få tilgang til.

Har god erfaring med å diskutere med fagdommere. De gir god, nøytral veiledning.

Jeg synes jeg får god informasjon. Jeg opplever prosedyrene og dommernes rettsbelæring som viktig for meg. I meddomsretts sak kan jeg bli

litt «usikker» på meg selv i det tette og nære møte med dyktige fagdommere.

Synes det er positivt, både gjeldende dom og straff at dette kan diskuteres av lekdommere, fagdommere. Det virker som det blir en større vidde i diskusjonene og noen annen vinkel av og til.

Eg tykkjer det er eit stort problem at det er få yngre lekdommarar. I alle saker eg har delteke i, anten som meddommar eller lagrettemedlem, har eg vore yngst. Og gjerne den einaste under 40 år. Medan partane i saka gjerne er yngre. Eg har opplevd som frustrerande at dei øvrige lekdommare beint ut misforstår insegnar situasjoner som vert framstilt. Fordi eldre og yngre faktisk har veldig ulike livsførsel i mange tilfelle. Og fordi dei tek del i forskjellige kodar or referansar. Dette som eg tek opp her er ingen bagatell, det er ei utfordring for rettstryggleiken. Eg tykkjer det er overraskande at eim slik aldersubalanse er akseptert. Td. kjønnsbalanse er jo eit krav.

Oppfatter det som et interessant og lærerikt verv. Fagdommere synes å høre på hva du sier. Mange personer har i dag god utdanning, og med «livets skole» synes å ha god kompetanse på saker i en rett. Tror tiltalte oppfatter det som verdifullt at «vanlige» mennesker har sete i en rett. Vi forstår saken ut fra det levende liv, bedre enn fagdommere.

Jeg mener det er lekmannsrollen er svært viktig både for den alminnelige rettsoppfatningen og som en korreksjon/supplement til de profesjonelle aktørene. Behold den!!

Det kan være vanskelig å sitte i en jury der man opplever at aktor, forsvarere og også fagdommere sitter inne med flere opplysninger om saken enn det som fremkommer i retten. Dette har jeg aldri opplevd som meddommer. Det er heller ikke

enkelt å stille spørsmål underveis i rettsaken, må sendes skriftlig til juryens formann først, deretter til rettssekretær som leverer det til lagmann. Dette skaper en ganske stor barriere mot å stille spørsmål overhodet (altså at noen fra juryen stiller spørsmål til tiltalte eller vitner), og i praksis blir det sjeldent gjort ut fra min erfaring.

Mitt inntrykk er at alle jurymedlemmer tar oppgaven svært alvorlig og seriøst. De fleste er engasjerte og deltar i diskusjonene under rådslagningen.

Jeg opplever ikke at fagdommere forsøker å legge press på lekdommerne i meddomsrettssaker. Min erfaring er at fagdommere «respekterer» lekdommere.

En tydelig rettsbelæring gjør det lettere å vurdere skyldspørsmålet. Jeg synes noen lekdommere ofte legger for stor vekt (ensidig) på at tvilen skal komme den tiltalte til gode.

Belastningen ved å tilhøre utvalget av lagrettsdommere er urimelig stor i siste periode. Er til stor ulempe for arbeidsgiver og en faktisk hindring for karriere. Er uforutsigbart for arbeidsgiver-som sykdom også er- men borte er borte uansett sykdom eller pliktig oppmøte i retten.

Vi må beholde juryordningen!

Ang. sp.m. 31. Juryen dømte skyldig. 3 fagdommere gikk mot dommen. Juryen med lokal-kjennskap påpekte fakta fagdommerne hadde oversett, og saken skulle reises på nytt.

Mener ordningen må fortsette.

Noen fagdommere er veldig arrogante og tror vi er og behandler oss som uvitende idioter. «Juristhsketeknikk»!

Vedlegg 3

Oversikt over tilsidesettelser i medhold av straffeprosessloven §§ 376 a og 376 c i perioden 2005-2010

Det følger av ordlyden i straffeprosessloven § 376 c at fagdommerne kan sette lagrettens fellende kjennelse til side der det ikke er ført tilstrekkelig bevis for tiltaltes skyld. Av straffeprosessloven § 376 a følger adgang til tilsidesettelse av frifinnende kjennelser der fagdommerne enstemmig finner det utvilsomt at tiltalte er skyldig.

Nedenfor gis en oversikt over tilsidesettelser i perioden 2005-2010. Oversikten er i hovedsak basert på søk i Lovdata.¹ Enkelte avgjørelser er sporet på annet vis, enten fordi den opprinnelige avgjørelsen ikke var inntatt i Lovdata eller fordi utfallet av saken ikke fremgikk der. Antallet er holdt opp mot andre kilder.² Det kan imidlertid ikke utelukkes at det finnes flere tilsidesettelser enn de som fremgår av oversikten.

¹ 19. april 2011.

² Se oversikter utarbeidet av Domstoladministrasjonen i Rett på sak nr. 1/2007 s. 4-5 og i Domstoladministrasjonens årsrapport for 2007, Domstolene i Norge 2007 s. 14.

Det er kun gjengitt stemmeresultat og stemmeforhold til det som fremstår som hovedposten i saken. I saker med flere tiltalte, er det skilt mellom sakene der det er holdepunkter for at ulikt grunnlag har vært motiverende for tilsidesettelse. Forbrytelseskategoriene er grovt systematisert. Avgjørelser hvor tiltalte er domfelt etter at lagrettens ja-svar ble tilsidesatt, og domfellelsen skyldes erkjennelse for et mindre forhold eller endret påstand til tiltaltes gunst, er registrert som frifinnelse i relasjon til lagrettens opprinnelige avgjørelse. Tiden mellom førstegangsbehandling og andregangsbehandling er oppgitt i kolonnen til høyre, og er rundet av til nærmeste hele måned.

I rubrikken stemmeforhold: F= fagdommer og L= lekdommer. I rubrikken domstol: A= Agder lagmannsrett, B= Borgarting lagmannsrett, E= Eidsivating lagmannsrett, F= Frostating lagmannsrett, G= Gulatings lagmannsrett og H= Hålogaland lagmannsrett.

Tilsidesatte nei-kjennelser i medhold av straffeprosessloven § 376 a

År	Referanse	Dato	Domstol	Sakstype	Ankeforhandling I	Ankeforhandling II	Skyld	Stemmeforhold	Tid i mnd
05	LG-2004-29685-2		G	Narkotika	10 -13. jan. 05	26. og 27. april 05	Ja	Enstemmig	3
05	LH-2005-58165	2006-01-23	H	Seksuallovbrudd	26. og 27. sept. 05	18. og 19. jan. 06	Ja	Enstemmig	4
05	LE-2005-75594	2005-12-15	E	Seksuallovbrudd	24. og 25. aug. 05	14. og 15. des. 05	Ja	Enstemmig	4
05	LB-2005-55969	2005-09-05	B	Narkotika	1-3., 6., 8. og 11. juni 2005	31. aug. til 2. sept. 05	Nei	3F og 1L mot 3L	3
05	LB-2005-100620	2005-12-01	B	Narkotika	21-27. okt. 05	24 -28. nov. 05	Ja	2F og 3 L mot 1F og 1L	1
05	LB-2005-42174	2006-03-07	B	Seksuallovbrudd	14. og 15. sept. 05* (står 06 i dommen)	28. feb. og 1. mars 06	Nei	3F og 2L mot 2L	6

År	Referanse	Dato	Domstol	Sakstype	Ankeforhandling I	Ankeforhandling II	Skyld	Stemmemforhold	Tid i mnd
06	LG-2006-89449	2009-01-30	G	Seksuallovbrudd	27. og 28. nov. 06	26. og 27. jan. 09	Ja	3F og 3L mot 1L	26
06	LB-2005-132381	2007-03-26	B	Seksuallovbrudd	22-24. mai 06	20-21. mars 07	Ja	Enstemmig	10
06	LB-2005-180164	2007-04-10	B	Narkotika	28-29. sept. 06	29-30. mars 07	Ja	3F og 3L mot 1L (annet kvantum)	6
06	LB-2006-17713	2007-05-23	B	Seksuallovbrudd	19-29. sept. 06	17-25. april og 21-23. mai	Ja	Enstemmig	8
06	LE-2005-97694	2007-03-08	E	Narkotika	Juni 06	26. feb.-6. mars	Ja	Enstemmig	9
06	LE-2006-116860	2007-09-07	E	Drap	3-26. okt. 06	14-31. aug. 07	Ja	Enstemmig	10
06	LH-2005-164658	2006-06-14	H	Seksuallovbrudd	7. – 9. feb. 06	12-14. juni 06	Ja	3F og 2L mot 2L	4
06	LA-2006-7912	2006-09-22	A	Seksuallovbrudd	20-21. juni 06	19-20. sept. 06	Nei	3F og 1L mot 3L	3
06	LA-2006-59553	2006-12-19	A	Seksuallovbrudd	14. og 15. sept. 06	18. des. 06	Ja	Enstemmig	3
07	LB-2007-78361-1	2007-09-06	B	Narkotika	4-6. sept. 07	16. nov. 07	Ja	Enstemmig	2
07	LG-2006-187898	2007-06-26	G	§ 132a	9. mai 07	25. juni 07	Ja	Enstemmig	1
07	LG-2006-64391-2	2007-09-13	G	Grovt ran med dødsfølge	4. sept. 06 til 19 jan. 07	13. aug-3. sept. 07	Ja	3F og 2L mot 2L	8
07	06-176149AS T-GULA/ AVD2	2008-01-16	G	Drap	10. sept.- 26. sept. 07	7-11. jan. 08	Ja	Enstemmig	4
07	LH-2006-184449	07.06.07	H	Seksuallovbrudd	28. feb.- 1. mars 07	4-5. juni 07	Nei	3L mot 3F og 1L	3
07	LE-2007-129898-2	2008-10-01	E	Narkotika	26. nov. til 12. des. 07	22. til 27. sept. 08	Ja	Enstemmig	9
08	LG-2007-182897	2008-04-02	G	Seksuallovbrudd	11. – 12. feb. 08	31. mars – 1. april 08	Ja	Enstemmig	2
08	LG-2008-45513-2	2009-01-28	G	Narkotika	16- 22. sept. 08	26-28 jan. 09	Ja	Enstemmig (halvparten av påstått kvantum)	4
08	LG-2008-1174	2008-10-09	G	Seksuallovbrudd	14. og 15. mai 08	8-9. okt. 08	Nei	1F og 3L mot 2F og 1L	5
08	LH-2007-158006	2008-08-25	H	Korrupsjon	11-15. og 20. feb. 08	11- 15. aug. 08	Ja	Enstemmig	6

År	Referanse	Dato	Domstol	Sakstype	Ankeforhandling I	Ankeforhandling II	Skyld	Stemmeforhold	Tid i mnd
08	LH-2008-45411	2008-10-14	H	Ildebrann	13.-15. aug. 08	13. og 14. okt. 08	Ja	Enstemmig	2
08	LB-2008-36300-2	2008-11-06	B	Seksuallovbrudd	9-27. juni 08	28-31. okt. og 4-5. nov. 08	Ja (endret tiltale)	Enstemmig	4
08	LB-2007-173288	2008-12-11	B	Seksuallovbrudd	17-19. juni 08	2-5. des. 08	Ja	Enstemmig	6
08	LB-2008-61703	2008-12-19	B	Drap og ran	16.-23. sept. 08	?	Ja	Enstemmig	3
09	LG-2009-11454	2010-01-07	G	Seksuallovbrudd	24. aug. 09	5-6. jan. 10	Ja	3F og 2L mot 2L	4
09	LH-2009-2367	2009-09-30	H	§ 229.3	5-7. mai 09	29. og 30. sept. 09	Nei	Enstemmig	5
09	LH-2009-104739	2009-11-19	H	Seksuallovbrudd	10. og 11. sept. 09	18. og 19. nov. 09	Ja	Enstemmig	2
09	LE-2008-96754-2	2009-04-27	E	Drap	5-9. jan. 09	21. til 24. april 09	Ja	3F og 2L mot 2L	3
09	LB-2009-18677	2009-05-06	B	§229.3	16. til 19. mars 09	28. til 30. april 09	Ja	Enstemmig	1
09	LB-2009-73308	2010-03-08	B	Seksuallovbrudd	17. og 18. nov. 09	2. og 3. mars 10	Ja	Enstemmig	4
09	LA-2009-111597	2010-01-15	A	Seksuallovbrudd	11. og 12. nov. 09	13. og 14. jan 10	Ja	Enstemmig	2
10	LH-2009-199001	2010-06-24	H	Seksuallovbrudd	13. og 14. april 10	23. og 24. juni 10	Ja	Enstemmig	2
10	LE-2009-22414-2	2011-02-16	E	Narkotika og § 132a	11. og 12. mai 10	15. feb. 11	Ja	3F og 2L mot 2L	9
10	LB-2009-177741	2010-04-21	B	Seksuallovbrudd	20. og 21. april 10	13. og 14. okt. 10	Nei	1F og 3L mot 2F og 1L	6
10	LB-2009-176011	2010-07-02	B	Seksuallovbrudd	2-16. mars 10	2-11. juni 10	Nei	2F og 1L mot 1F og 3L	3
10	LG-2009-91729-2	2010-11-04	G	Seksuallovbrudd	12. til 15. jan. 10	2. til 3. november 10	Nei	4L mot 3F	10

Totalt var det i perioden 41 tilsidesettelser av fri-finnende kjennelser. Disse utgjør 68 % av det totale antall tilsidesettelser. Tilside-settelserne fordelte seg per domstol med 7,3 % i Agder lagmannsrett, 34,1 % i Borgarting lagmannsrett, 14,6 % i Eidsivating lagmannsrett, 0 % i Frostating lagmannsrett,

24,3 % i Gulating lagmannsrett og 19,5 % Hålogaland lagmannsrett. Det tok i gjennomsnitt omtrent fem måneder før sakene ble behandlet på nytt. Ved fornyet behandling ble det avsagt 9 (22 %) fri-finnelser og 32 (78 %) domfellelser.

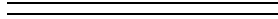

Tilsidesatte ja-kjennelser i medhold av straffeprosessloven § 376 c

År	Referanse	Dato	Domstol	Sakstype	Ankeforhandling I	Ankeforhandling II	Skyld	Stemmeforhold	Tid
05	LF-2005-107316	2005-11-16	F	Narkotika	16-18 nov. 05		Henlagt		
05	LG-2005-67635	2006-03-09	G	Seksuallovbrudd	22-24. nov. 05	7. og 8. mars 06	Ja	Enstemmig	3
05	LE-2005-93610-2	2006-02-24	E	Narkotika	22. aug. – 6. sept. 05	22. feb. 06	Nei	Enstemmig	5
05	LB-2005-1773		B	Narkotika	4. april – 8. april 2005		Henlagt		
06	LB-2006-80538	2007-01-22	B	Drap	24-31. aug 06	8-12. jan. 07	Nei	4L mot 3F	4
06	LB-2005-152153	2007-02-21	B	Ran	9-16. jan. 06		Henlagt		
07	LB-2007-96245	2007-10-12	B	Narkotika	28-30. aug. 07	12. okt. 07	Henlagt		
07	LB-2007-17638	2008-02-06	B	Narkotika	15.mars 07	30-31. jan. 08	Ja	Enstemmig	10
08	LF-2007-45533	2008-05-14	F	Narkotika	5., 6. og 7. feb. 08	4. mai 2008	Nei	Enstemmig	3
08	LB-2008-12093-2	2008-04-02	B	Drapsforsøk	3. til 5. mars 08		Henlagt		
09	LH-2009-51829	2009-10-13	H	Seksuallovbrudd	25. og 26. aug. 09	12. og 13. okt. 09	Ja	Enstemmig	2
09	LG-2008-180477	2009-10-29	G	Voldtekt	?	26. – 28. okt. 09	Nei	Enstemmig	
09	LF-2009-124479	2009-11-12	F	Seksuallovbrudd	8. – 11. juni 09	10. – 12. nov. 09	Ja	Enstemmig	5
09	LE-2009-65380-2	2010-01-18	E	Drap	31. aug. – 20. okt. 09	4-12. jan. 10	Nei	E: 3F og 3L mot 1L	3
09	LE-2009-65380-2	2010-01-18	E	Drap	31. aug. – 20. okt. 09	4-12. jan. 10	Ja	Enstemmig	3
10	LG-2010-28236-2	2010-12-22	G	Narkotika	9-10. juni 10	21.des. 10	Nei (i henhold til erkjennelse)	Enstemmig	6
10	LG-2009-119410-2	2010-08-13	G	Seksuallovbrudd	18. jan. – 10. feb. 10	13. aug. 10	Nei (i samsvare med aktors påstand)	Enstemmig	6
10	LF-2010-51881	2011-03-18	F	Drapsforsøk	30. aug. – 1. sept. 10	15.-17. mars 11	Nei	2F og 2L mot 1F og 2L	6
10	LA-2010-104391	2010-12-02	A	Seksuallovbrudd	22-26. nov. 10		Henlagt		

Totalt var det i perioden 19 tilsidesettelser av felende kjennelser. Disse utgjør 32 % av det totale antall tilsidesettelser. Tilsidesettelsene fordelte seg per domstol med 5,3 % i Agder lagmannsrett, 31,6 % i Borgarting lagmannsrett, 15,8 % i Eidsivating lagmannsrett, 21 % i Frostating lagmannsrett,

21 % i Gulating lagmannsrett og 5,3 % Hålogaland lagmannsrett. Seks (32 %) av sakene ble senere henlagt. Ved fornyet behandling ble det avsagt åtte (42 %) frifinnelser og fem (26 %) domfellelser. For disse tok det i gjennomsnitt fire og en halv måned før saken kom opp.

Norges offentlige utredninger

2010 og 2011

Statsministeren:

Arbeidsdepartementet:

Medvirkning og medbestemmelse i arbeidslivet.
NOU 2010: 1.

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2010.
NOU 2010: 4.

Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering.
NOU 2010: 5.

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2011.
NOU 2011: 5.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet:

Nemndsbehandling av forbrukertvister. NOU 2010: 11.
Velferd og migrasjon. NOU 2011: 7.

Finansdepartementet:

Pensjonslovene og folketrygdreformen I.
NOU 2010: 6.

Bedre rustet mot finanskriser. NOU 2011: 1.
Ny finanslovgivning. NOU 2011: 8.

Fiskeri- og kystdepartementet:

Fornyings-, administrasjons- og kirke- departementet:

Håndhevelse av offentlige anskaffelser. NOU 2010: 2.

Forsvarsdepartementet:

Helse- og omsorgsdepartementet:

Drap i Norge i perioden 2004–2009. NOU 2010: 3.

Arbeid for helse. NOU 2010: 13.

Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet. NOU 2011: 9.

Innovasjon i omsorg. NOU 2011: 11.

Justis- og politidepartementet:

Ny klageordning for utlendingssaker. NOU 2010: 12.

I velferdsstatens venterom. NOU 2011: 10.

Juryutvalget. NOU 2011: 13.

Kommunal- og regionaldepartementet:

Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst
i hele landet. NOU 2011: 3.

Kulturdepartementet:

Lett å komme til orde, vanskelig å bli hørt –
om moderne mediestøtte. NOU 2010: 14.

Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag.
NOU 2011: 12.

Kunnskapsdepartementet:

Mangfold og mestring. NOU 2010: 7.

Med forskertrang og lekelyst. NOU 2010: 8.

Et åpnere forskningssystem. NOU 2011: 6.

Landbruks- og matdepartementet:

Mat, makt og avmakt. NOU 2011: 4.

Miljøverndepartementet:

Et Norge uten miljøgifter. NOU 2010: 9.

Tilpassing til eit klima i endring. NOU 2010: 10.

Nærings- og handelsdepartementet:

Mellomlagerløsning for brukt reaktorbrensel og
langlivet mellomaktivt avfall. NOU 2011: 2.

Olje- og energidepartementet:

Samferdselsdepartementet:

Utenriksdepartementet:

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Privat sektor:
Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress 06/2011